almanah TRIBUNA '76

INDICELE ALFABETIC AL AUTORILOR

A

● ALEXANDRU Ioan (32, 132) ● ALMĂȘAN Dorin (292) ● ANDEA Avram (35) ● ARCAȘ Ion (266).

B

● BALEA Ilie (264) ● BÁNYAI Ștefan (24) ● BĂDESCU Horia (91) ● BĂLAJ Teofil (259) ● BĂLAȘA Sabin (297) ● BĂNUȚA Ion (88) ● BELDEANU Adrian (217) ● BENIUC Mihai (54) ● BERINDEI Dan (55) ● BEURAN Grigore (299) ● BIMBEA Dan (297) ● BOCȘAN Nicolae (51) ● BOERESCU Constantin (165) ● BOERESCU Pîrvu (165) ● BOJAN Mariana (298) ● BOLOGA L. Valeriu (186, 289) ● BORZA Alexandru (188) ● BOUR Octavian (246, 257, 258, 306) ● BRAD Ion (10) ● BRÂNCUȘI Constantin (191, 263) ● BRECHT Bert (251) ● BUCȘA Petre (206) ● BULBOACĂ Ionel (269) ●

C

● CĂPRARIU Al. (103) ● CESEREANU Domițian (196) ● CEUCA Justin (267) ● COCORA Ion (128, 205) ● COCUZ Ion (82) ● COSMAN Octavian (298) ● CUBLEȘAN Constantin (129) ● CUBOL M.O. (290) ● CUCERZAN Eugen (152, 241) ●

D

● DELETANT Dennis (204) ● DEȘLIU Valentin (131) ● DUMITRIU Aurel (273) ● FITZGERALD F. Scott (254) ● FRISCH Max (256) ●

E

● EDROIU Nicolae (42) ● EGYED Péter (209, 215) ●

G

● GAPRINDASVILI Nona (273) ● GENARU Ovidiu (270) ● GEORGE Dan (230, 302) ● GEORGESCU M. (92) ● GHEORGHIU Tașcu (250) ● GHIBU Octavian (194) ● GRUIA Bazil (197) ● GYÉMANT Ládislau (43) ●

I

● IANCU Traian (140) ● IONKOV Hristo M. (85) ● IRIMIE Negoiță (68, 236—237) ● IUREȘ Cornel (268) ●

J

● JEBELEANU EUGEN (116) ●

K

● KÁNYÁDI Sándor (215) ● KISS Jenö (209) ● KOVÁCS Ștefan (275) ●

L

● LAPTEȘ Titus (238—240) ● LÁSZLOFFY Aládar (128) ● LUCACIU Vasile (238) ● LUNGU Ion (117) ● LUPAN Leon (304) ●

almanah
TRIBUNA '76

Mulţumim pe această cale academicianului Ştefan Pascu, profesorului Pompiliu Teodor şi tuturor colaboratorilor noştri care au avut amabilitatea să participe la alcătuirea prezentului almanah.

almanah
TRIBUNA '76

Editat de redacţia Tribuna

Redactor şef: DUMITRU RADU POPESCU
Redactori responsabili:
N. PRELIPCEANU
RADU MAREŞ
ION COCORA
D. CESEREANU

Coperta şi prezentarea artistică:
VASILE POP SILAGHI
Tehnoredactarea: VASILE LUCACIU

Fotografii: ION MICLEA-MIHALE (reproduceri de artă color), ION MICLEA, ŞTEFAN BANYAI, R. WAGNER, ALEXANDRU JOBBAGY

Redacţia şi administraţia: Cluj-Napoca, str. Universităţii, nr. 1, tel. 1 43 31, 1 32 34

NICOLAE CEAUȘESCU

Secretar general al Partidului Comunist Român
Președintele Republicii Socialiste România

INDEPENDENȚA ȘI UNITATEA NAȚIONALĂ- NECESITATE OBIECTIVĂ, IDEAL DE LUPTĂ ȘI FORȚĂ MOTRICE A PROGRESULUI ROMÂNIEI

Sînt zile în istoria popoarelor care, prin evenimentele pe care le-au trăit și consemnat, au devenit momente de răscruce în înaintarea lor pe drumul progresului social. Ele readuc în prezent, mențin vii în memoria națiunii și transmit din generație în generație faptele cele mai glorioase ale înaintașilor.

În istoria de 20 de ori seculară a poporului nostru sînt, nu puține, zile și evenimente cu simbol de piatră de hotar și de neîntreruptă aducere aminte. Ele sînt puternic întipărite în conștiința poporului și generează, de fiecare dată, legitimă mîndrie, dar și cea mai înaltă prețuire și profund respect. Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul; Basarabii și Brîncovenii; Horia, Cloșca și Crișan; Tudor Vladimirescu; revoluționarii de la 1848; înfăptuitorii Unirii de la 1859; neînfricații luptători de la Smîrdan, Plevna și Grivița; eroii de la Mărășești, Mărăști și Oituz; eroii insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944 — vor vorbi de-a pururi în graiul vitejiei și al jertfelor pentru neatîrnarea neamului, pentru libertatea și progresul lui. Iubirea de neam și țară, atașamentul neclintit față de glia străbună, încrederea nețărmurită în virtuțile acestui popor de a fi el însuși, setea nestinsă de libertate, independență și suveranitate au ținut necontenit viu focul luptei naționale și sociale a poporului, căreia i-au dat ideal, măreție și strălucire. Faptele de glorie ale înaintașilor, istoricele lor victorii constituie tot atîtea pietre puse la temelia edificiului care astăzi se

înalță tot mai semeț spre soare pe meleagurile patriei noastre, tot atîtea trepte urcate cu vitejie pe drumul progresului social.

În anul 1977 întregul nostru popor va sărbători împlinirea unui veac de la scrierea cu litere de foc și sînge a uneia din cele mai luminoase pagini din istoria țării — cucerirea independenței sale de stat. Aniversarea cuceririi independenței de stat a României, semn de recunoaștere a importanței cruciale a acestui eveniment pentru destinele țării, va reprezenta, în același timp, un act național de cinstire de către generațiile de astăzi a faptelor de glorie și a memoriei tuturor acelora care, cu prețul jertfei supreme, au contribuit la încununarea cu laurii victoriei a luptei de veacuri a acestui popor atît de însetat și de dornic de independență, suveranitate și libertate. În același timp, aniversarea readuce în actualitate lungul șir istoric de lupte duse de forțele înaintate, în fruntea maselor populare, în numele aceleiași cauze drepte — independența și suveranitatea poporului, punînd în lumină, cu sinceritatea și exactitatea adevărului obiectiv, cît de scumpe i-au fost întotdeauna poporului român independența și libertatea, cît de scump l-au costat cucerirea lor, cît de mari au fost bucuria, fericirea și entuziasmul generate de împlinire și cît de mare este datoria apărării și păstrării lor.

Într-adevăr, reprezentînd o culme în înaintarea țării noastre pe calea progresului, cucerirea independenței în 1877 a orientat privirile forțelor înaintate spre noi culmi, creînd posibilități pentru accelerarea dezvoltării economice și sociale a țării, deschizînd astfel un nou capitol în istoria ei. „Rezultat al luptei eroice a armatei române împotriva Imperiului Otoman, al voinței ferme de libertate și neatîrnare a poporului nostru, care și-a dovedit încă o dată marea capacitate de luptă, dobîndirea independenței naționale a dat — așa cum se subliniază în Programul partidului — un nou și puternic imbold dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înrîurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare“[1]. Răspunzînd unei necesități istorice obiective și înfăptuind o asemenea necesitate, cucerirea independenței de stat a României reprezintă unul din evenimentele cele mai bogate în conținut și semnificații din istoria patriei. Importanța ei își găsește expresia, înainte de toate, în următoarele:

a) a reprezentat unul din momentele de culme și una din etapele procesului de formare a României moderne și de înfăptuire a unității statale a poporului român;

b) a dovedit încă o dată marea capacitate de luptă, vitejia poporului român, destoinicia sa de a fi liber și independent;

c) a amplificat încrederea poporului în forțele sale proprii, în capacitatea sa de a se dezvolta de sine stătător. Dacă pînă acum idealul cuceririi independenței s-a înscris statornic în rîndul forțelor motrice ale progresului, de acum înainte locul acestei forțe va fi luat de alta și mai puternică — conștiința independenței cucerite și a datoriei sacre de a o apăra, păstra și consolida;

d) cucerirea independenței și suveranității de stat a însemnat dobîndirea egalității juridice cu celelalte state, a dreptului de a elabora și promova o politică internă și externă proprie;

e) înlăturarea unuia din cele mai puternice obstacole din calea dezvoltării economice, politice și sociale a țării. Ruperea ultimelor lanțuri ale dependenței de Turcia a deschis cîmp pentru dezvoltarea industriei, agriculturii, transportului și comerțului. În același timp, cucerirea independenței a creat posibilități noi pentru dezvoltarea politică a societății, pentru democratizarea vieții sociale, pentru progresul mișcării socialiste.

Mersul obiectiv al istoriei patriei noastre demonstrează că dobîndirea independenței de stat, în mai 1877, a constituit una din premisele esențiale ale intensificării luptei pentru desăvîrșirea unității statului național unitar român, eveniment ce trebuia să aibă loc în virtutea acțiunii inexorabile a legilor dezvoltării sociale și, într-adevăr, „înfăptuirea firească a năzuinței seculare de unitate a poporului nostru, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, împlinirea unei necesități obiective a însăși dezvoltării istorice“[2] s-au realizat, prin vrerea și lupta maselor largi populare din provinciile aflate sub stăpînire străină, a muncitorilor, țăranilor, intelectualilor, a cercurilor înaintate ale burgheziei, a principalelor clase și pături ale societății, a întregului nostru popor, la 1 decembrie 1918, cînd Transilvania s-a unit cu România. Unitatea națională, despre care Nicolae Bălcescu scria, cu deplină îndreptățire, „fu visarea iubită a voievozilor noștri cei vitezi, a tuturor bărbaților noștri cei mari, care întrupară în sine individualitatea și cugetarea poporului spre a o manifesta lumii“, pentru care „ei trăiră, munciră, suferiră și muriră“[3], a devenit prin lupta maselor fapt împlinit.

Unirea Transilvaniei cu țara a marcat momentul final al desăvîrșirii statului național român, a „deschis calea spre dezvoltarea națiunii, a creat cadrul propice pentru o mai accentuată evoluție a economiei, științei și culturii, pentru intensificarea mișcării revoluționare a clasei noastre muncitoare, a activității tuturor forțelor progresiste ale societății“[4].

Istoria României, la fel ca și istoria altor popoare, probează, indubitabil, adevărul fundamental că lanțurile dominației și asupririi străine pot frîna sau întîrzia pentru un timp evoluția unui popor, dar nu pot opri definitiv împlinirea aspirațiilor sale legitime de libertate, unitate și progres social, dacă este hotărît să lupte pînă la capăt cu dîrzenie și eroism.

Dominația claselor exploatatoare, politica de accentuare a exploatării și asupririi clasei muncitoare, a țărănimii și a celorlalte pături de oameni ai muncii, promovată de capital și marea proprietate funciară, pătrunderea capitalului străin în economia țării și accentuarea dependenței ei economice de capitalul monopolist financiar străin, nivelul slab al dezvoltării forțelor de producție, menținerea unor însemnate rămășițe feudale în relațiile economice — au constituit piedici în descătușarea energiilor creatoare ale întregului popor, în înfăptuirea aspirațiilor

de progres ale maselor populare. Acestea aveau să se împlinească numai în condiţiile socialismului. Aşa cum preciza secretarul general al partidului nostru — tovarăşul Nicolae Ceauşescu, „socialismul a realizat idealurile de libertate socială şi naţională pentru care au luptat înaintaşii cei mai luminaţi, a înfăptuit pentru prima oară unitatea social-politică a poporului“[5].

Promovarea cu consecvenţă a politicii Partidului Comunist Român de edificare a noii orînduiri a asigurat crearea şi consolidarea foctorilor interni **pe care se întemeiază independenţa poporului şi naţiunii noastre. Astfel, în procesul revoluţiei şi construcţiei socialiste s-au asigurat:**

a) cucerirea deplină a puterii politice de către clasa muncitoare şi aliaţii ei, instaurarea democraţiei oamenilor muncii, în frunte cu clasa muncitoare, întărirea continuă a alianţei muncitoreşti-ţărăneşti, „temelia de granit a regimului nostru socialist, factor esenţial al progresului economic şi social în ţara noastră, principala forţă politică care va asigura dezvoltarea continuă a cuceririlor revoluţionare ale poporului, mersul înainte al societăţii pe calea socialismului şi comunismului“[6];

b) creşterea rolului de hegemon al clasei muncitoare în societatea noastră, creşterea continuă a rolului conducător al partidului în toate domeniile vieţii economico-sociale;

c) desfiinţarea proprietăţii capitaliste şi moşiereşti şi, odată cu aceasta, lichidarea ireversibilă a claselor exploatatoare şi a exploatării şi asupririi omului de către om;

d) statornicirea proprietăţii socialiste în întreaga economie naţională, generalizarea relaţiilor socialiste de colaborare tovărăşească şi ajutor reciproc între clasele şi păturile sociale, dezvoltarea continuă a proprietăţii socialiste, în cele două forme ale ei, ca bază economică a propăşirii patriei şi consolidării independenţei ei;

e) făurirea şi dezvoltarea bazei tehnice-materiale a socialismului, prin înfăptuirea consecventă a politicii partidului de industrializare socialistă a ţării, dezvoltarea şi modernizarea neîntreruptă a economiei socialiste unitare, ca fundament material al independenţei şi neatîrnării;

f) asigurarea deplinei egalităţi în drepturi a tuturor oamenilor muncii, rezolvarea marxist-leninistă a problemei naţionale;

g) înfăptuirea revoluţiei culturale. Încă Nicolae Bălcescu spunea: „Să luminăm poporul dacă vrem să fim liberi, dacă vrem să intrăm în solidaritatea naţiilor, dacă avem sentimentul datoririei, dacă vrem să îndeplinim o misiune oarecare“[7];

h) afirmarea tot mai puternică a ideologiei marxist-leniniste, ca sîmbure al conştiinţei socialiste, ca bază ideologică a societăţii noastre.

În felul acesta, independenţa ţării noastre socialiste se sprijină pe o trainică bază, unitate economică, politică, ideologică, organizatorică, morală şi socială a întregii societăţi.

Etapa istorică pe care o străbatem se caracterizează, printre altele, prin amplificarea fără precedent a relaţiilor dintre popoarele şi statele lumii, trecerea **de la**

politica „războiului rece“ la o politică de colaborare şi cooperare, **inaugurarea unui** curs nou în relaţiile internaţionale, **printr-un început de înscăunare a unui climat de bună înţelegere şi destindere, prin înteţirea luptei popoarelor dependente în vederea cuceririi independenţei naţionale. Evoluţia pozitivă a acestui proces depinde într-o măsură esenţială de** recunoaşterea şi respectarea independenţei şi suveranităţii naţionale a fiecărui stat şi popor, **de aşezarea relaţiilor dintre naţiunile lumii pe principii noi, în concordanţă cu legităţile obiective care guvernează lumea contemporană.**

România se numără printre ţările care au militat şi militează activ pentru îmbunătăţirea relaţiilor dintre naţiunile şi popoarele lumii. Politica şi contribuţia sa sînt tot mai mult recunoscute şi preţuite pe toate continentele. Într-adevăr, Partidul Comunist Român, statul nostru socialist, în frunte cu tovarăşul Nicolae Ceauşescu, secretar general al partidului şi preşedintele ţării, au adus o contribuţie substanţială la îmbogăţirea teoriei despre rolul naţiunilor în societatea contemporană în general, despre rolul naţiunii socialiste în special; la elaborarea principiilor pe care trebuie să se întemeieze relaţiile dintre popoare şi naţiuni în epoca noastră, la demonstrarea necesităţii obiective a acestor principii şi la înscăunarea lor în viaţa internaţională. În rîndul acestor principii se numără: egalitatea, suveranitatea, respectarea drepturilor inerente suveranităţii; nerecurgerea la forţă sau la ameninţarea cu forţa în relaţiile dintre state; inviolabilitatea frontierelor; integritatea teritorială a statelor, reglementarea paşnică a diferendelor; neamestecul în treburile interne; respectarea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale; egalitatea în drepturi a popoarelor şi dreptul popoarelor de a dispune de ele însele; cooperarea între state; îndeplinirea cu bună credinţă a obligaţiilor asumate conform dreptului internaţional.

Cetăţenii patriei noastre dau o înaltă apreciere contribuţiei pe care Partidul Comunist Român, statul nostru socialist şi tovarăşul Nicolae Ceauşescu au adus-o la elaborarea acestor principii şi la înscrierea lor în Actul final al Conferinţei pentru securitate şi cooperare în Europa — „moment de însemnătate istorică în viaţa politică pe continentul european, care marchează un spirit nou în relaţiile internaţionale, punînd bazele unui amplu şi profund proces de edificare a securităţii pe continentul nostru, cu implicaţii deosebit de pozitive pentru întreaga lume“[8].

Simpla înşirare a principiilor pe care trebuie să se întemeieze dreptul internaţional şi relaţiile internaţionale atestă cu putere că aceste principii se află în concordanţă deplină cu interesele fundamentale ale tuturor popoarelor de progres şi libertate, cu legile obiective care guvernează evoluţia societăţii contemporane; proclamarea lor dă expresie juridică imperativelor înţelegerii şi cooperării între popoare, ale securităţii şi păcii în lumea întreagă; proclamarea şi înscăunarea lor în viaţă constituie garanţia unei politici noi, de bună înţelegere, colaborare şi pace în întreaga lume; aplicarea acestor principii se află la temelia democratizării relaţiilor dintre state, naţiuni şi popoare; pe aceste principii se poate clădi o morală internaţională, cu adevărat umană, înaintată; aplicarea acestor principii repre-

zintă una din condițiile fiecărei națiuni, fiecărui popor, a contribuției lor la accelerarea progresului social în cadrul unei noi ordini economice și politice internaționale.

Ca urmare, principiile relațiilor internaționale au un caracter universal în timp și spațiu, sînt valabile pentru toate statele și popoarele, sînt unice și indivizibile, toate avînd același grad de obligativitate, o importanță și o forță egală și sînt inderogabile, de la nici unul nu se poate face nici o excepție. De aceea, așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, „aceste principii, îmbrățișate tot mai mult de popoare, se afirmă cu tot mai multă acuitate, ca singurele în măsură să chezășuiască relații normale și fructoase între state, să evite noi conflicte, să însănătoșească climatul internațional ... Noi considerăm că, într-un anumit sens, aceste principii sînt pentru societatea omenească de astăzi, pentru relațiile de colaborare în lume așa cum sînt apa și aerul pentru existența omului ..., aceste principii ... constituie condiția vieții noastre independente și libere, condiția vieții independente și libere a tuturor națiunilor lumii“[9].

Problemele independenței și ale suveranității naționale se pun atîta timp cît vor exista națiuni și state. Orînduirea care va elibera omul de orice asuprire națională și socială și va deschide cîmp larg afirmării și înfloririi fiecărei națiuni, dezvoltării tuturor statelor independente este socialismul. Așa cum se precizează în Programul partidului nostru, „Partidul Comunist Român pornește de la faptul că atît în perioada construcției socialiste, cît și în societatea comunistă, pentru multă vreme națiunea și statul național au de jucat un rol de mare însemnătate. În această perioadă istorică de dezvoltare a societății omenești pe o treaptă superioară, întărirea națiunii și a statelor naționale independente constituie o necesitate legică, obiectivă; ea este un factor primordial al făuririi cu succes a socialismului și comunismului“[10].

Dezvoltarea națiunii, întărirea continuă a statului național, a independenței și suveranității sale, pe de o parte, și dezvoltarea colaborării, solidarității, într-ajutorării între țările socialiste, a internaționalismului proletar, pe de altă parte, „sînt două laturi ale construcției socialismului, care nu numai că nu se exclud, ci, dimpotrivă, se află într-o strînsă unitate dialectică“[11]. Numai pe această bază se va putea desfășura procesul legic de apropiere între națiuni, pe baza colaborării egale și liber consimțite între ele, procesul de lichidare a inegalităților în dezvoltarea economică și socială, a unor deosebiri esențiale.

Concepția partidului nostru despre rolul națiunii socialiste române și al statului nostru socialist în procesul efidicării societății socialiste multilateral dezvoltate și al trecerii la comunism, despre direcțiile lor de dezvoltare constituie o parte integrantă a Programului partidului nostru. Programul partidului, Directivele celui de al XI-lea Congres stabilesc direcțiile în care va acționa partidul, întregul popor, obiectivele și sarcinile ce trebuie realizate pentru a asigura înflorirea multilaterală a națiunii socialiste, întărirea independenței și suveranității statului socialist, creșterea rolului lor în opera de edificare a noii orînduiri.

Înaintaşii noştri au păstrat limba şi pămîntul strămoşesc, ei au înfăptuit Unirea, au rupt prin lupte grele şi jertfe lanţurile robiei străine, cucerind independenţa, au lichidat clasele exploatatoare şi orice formă de exploatare şi asuprire a omului de către om. Generaţia de azi, participantă activă la opera de edificare a socialismului, de formare a naţiunii socialiste şi a statului socialist independent şi suveran, are nobila datorie de a participa cu toată priceperea şi energia sa la îndeplinirea Programului partidului, care, exprimînd voinţa şi năzuinţele întregii noastre naţiuni, este programul poporului român de ridicare a patriei pe culmile luminoase ale civilizaţiei comuniste.

ŞTEFAN MOCUŢA

PRIM SECRETAR AL COMITETULUI JUDEŢEAN
CLUJ AL P.C.R.

---

[1] Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre socialism, Ed. pol., Buc., 1975, p. 34

[2] Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre socialism, Ed. pol., Buc., 1975, p. 37—38.

[3] Antologia gîndirii româneşti, sec. XV—XIX, partea I-a, Ed. pol., Buc., 1967., p. 281.

[4] Nicolae Ceauşescu, România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste, vol. III, Ed. pol., Buc., 1969, p. 706.

[5] Nicolae Ceauşescu, Op. cit., p. 706.

[6] Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism, Ed. pol., Buc., 1975, p. 103.

[7] Antologia gîndirii româneşti, sec. XV—XIX, partea I-a, Ed. pol., Buc., 1967, p. 283.

[8] Aprecierea şedinţei comune a Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., Consiliului de Stat al R.S. România din 9 august 1975, în Scînteia nr. 10255/10 august 1975.

[9] Nicolae Ceauşescu, România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate, vol. V., Ed. pol., Buc., 1971, p. 919.

[10] Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism, Ed. pol., Buc., 1975, p. 145.

[11] Idem, p. 146.

ION BRAD

Să ai o țară...

Să ai o țară, să te uiți la ea
Ca magii din vechimi călătorind
Cu ochii înfloriți de-aceeași stea
Ce nu e doar un capăt de colind,

Ci drumul greu cu sînge picurat
Al luptei fără preget și clemență,
Un cimitir stelar, înaripat,
Un osuar numit Independență.

Care din noi nu are-un os sfințit,
O rădăcină, ori o frunte clară,
Prin care cei căzuți au însorit
Tărîmul libertății tale, Țară?!

Viu legămînt, la bine și la rău,
Purtăm credința ta în ochi și-n case
De-avem un grai, l-am supt la sînul tău,
Cuvintele ca pajiștea miroase!

Nu-i nici o floare în imensul cîmp
Să sune a minciună ori trădare,
Nici un cuvînt care să sune strîmb,
Și nici un drum întoarcere nu are!

Să ai o țară, să te știi în ea
Prunc și oștean, copil și frunte arsă,
Cel care îndrăznind își amintea
Și, amintindu-și, sfinte lacrimi varsă . . .

calendarul scriitorilor români

1976 ianuarie

L	M	M	J	V	S	D
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

1 ● 1843 n. Iacob Negruzzi (m. 1932) ● 1862 n. Constantin Mille (m. 1927) ● 1868 n. I. Al. Brătescu-Voinești (m. 1946) ● 1868 n. George Murnu (m. 1957) ● 1898 n. Șerban Bascovici (m. 1968)

2 ● 1891 n. Aron Cotruș (m. 1961) ● 1910 n. Mircea Streinul ● 1920 n. Francisc Păcurariu

3 ● 1967 m. Alfred Margul Sperber (n. 1898)

4 ● 1877 n. Sextil Pușcariu (m. 1948) ● 1891 n. Ticu Archip (m. 1965) ● 1894 n. Sarina Cassvan ● 1894 n. Ion Dongorozi

5 ● 1878 n. Emil Gîrleanu (m. 1921)

6 ● 1760 n. Ion Budai-Deleanu (m. 1820) ● 1802 n. Ion Heliade Rădulescu (m. 1872) ● 1918 m. Oreste Georgescu (n. 1891) ● 1932 m. Iacob Negruzzi (n. 1842)

7 ● 1881 n. Ion Minulescu (m. 1944) ● 1897 n. Ion Teodoreanu (m. 1954) ● 1918 n. Ion Frunzetti

8 ● 1897 n. Ștefan I. Nenițescu ● 1915 n. Iosif Pervain ● 1939 m. Caton Theodorian (n. 1877)

9 ● 1865 m. Al. Depărățeanu (n. 1834) ● 1900 n. Henriette Yvonne Stahl ● 1908 m. Ronetti Roman (n. 1852?)

10 ● 1799 n. Petrache Poenaru (m. 1875) ● 1873 n. Haralamb G. Lecca (m. 1920)

12 ● 1624 n. Mitropolitul Dosoftei (m. 1693) ● 1866 m. Aron Pumnul (n. 1818) ● 1909 n. Méliusz József

13 ● 1921 m. Ioan Caragiani (n. 1841) ● 1958 m. Dan Botta (n. 1907)

14 ● 1915 n. Mihai Isbășescu

15 ● 1850 n. Mihai Eminescu (m. 1889) ● 1937 m. Anton Holban (n. 1904)

17 ● 1568 – m. Nicolaus Olahus (n. 1493) ● 1829 n. Anton Naum (m. 1917) ● 1936 m. Mateiu I. Caragiale (n. 1885)

18 ● 1848 n. Ioan Slavici (m. 1925) ● 1898 n. F. Brunea-Fox

19 ● 1818 m. Dimitrie Țichindeal (n. 1775) ● 1957 m. Barbu Lăzăreanu (n. 1881)

20 ● 1908 m. D. Ollănescu-Ascanio (n. 1849)

21 ● 1805 n. Florian Aaron (m. 1887)

22 ● 1912 n. Yvonne Rossignon

23 ● 1549 m. Johannes Honterus (n. 1498) ● 1957 m. Mihai Codreanu (n. 1876)

24 ● 1889 n. Victor Eftimiu (m. 1972)

26 ● 1925 n. Nicolae Balotă

28 ● 1890 n. Martha Bibescu (m. 1973)

30 ● 1852 n. Ion Luca Caragiale (m. 1912) ● 1871 n. Gh. Brăescu (m. 1949) ● 1895 n. Paul Constant ● 1902 n. Ion Călugăru (m. 1956) ● 1926 m. Bucura Dumbravă (n. 1868) ● 1830 n. Petre Ispirescu (m. 1887)

Calendar întocmit de EMIL PINTEA

calendarul scriitorilor români

1 ● 1838 n. Nicu Gane (m. 1916) ● 1876 n. Oct. C. Tăslăuanu (m. 1942) ● 1949 m. N. D. Cocea (n. 1880)

2 ● 1868 n. C. Rădulescu-Motru (m. 1957) ● 1913 m. Alexandru G. Djuvara (n. 1858) ● 1914 n. Nicolae Ţaţomir ● 1916 n. George Dan (m. 1972)

3 ● 1828 n. Dora d'Istria – Elena Ghica (m. 1888) ● 1888 n. Mihai Săulescu (m. 1916) ● 1896 m. Nicolae Beldiceanu (n. 1844) ● 1904 n. Horia Oprescu ● 1926 n. Tudor George ● 1954 m. Ionel Teodoreanu (n. 1897) ● 1964 m. Ion Marin Sadoveanu (n. 1893)

4 ● 1809 n. Vasile Cârlova (m. 1831) ● 1849 m. Costache Conachi (n. 1778) ● 1907 n. N. Ladmiss Andreescu

5 ● 1859 m. Alecu Russo (n. 1819) ● 1935 m. C. Bacalbaşa (n. 1856)

6 ● 1883 n. I. C. Vissarion (m. 1951) ● 1891 n. Adrian Maniu (m. 1968) ● 1908 n. Geo Bogza

7 ● 1777 n. Dinicu Golescu (m. 1830)

8 ● 1908 n. Cicerone Theodorescu (m. 1974)

9 ● 1924 n. Teodor Balş

10 ● 1885 n. Alice Voinescu (m. 1961) ● 1904 n. Anton Holban (m. 1937) ● 1952 m. Constant Tonegaru (n. 1919)

11 ● 1841 n. I. Caragiani (m. 1921) ● 1884 n. Gheorghe Giuglea (m. 1967) ● 1914 n. Paul Alexandru Georgescu

12 ● 1862 n. Al. Davila (m. 1929) ● 1894 n. Otilia Cazimir (m. 1967) ● 1899 n. I. Peltz ● 1926 m. Radu Rosetti (n. 1853)

13 ● 1911 n. Şerban Nedelcu ● 1919 n. Constant Tonegaru (m. 1952) ● 1935 m. Ion Bianu (n. 1856)

14 ● 1821 m. Petru Maior (n. 1761) ● 1907 n. Dragoş Vrânceanu ● 1927 m. C. Mille (n. 1862)

15 ● 1834 n. V. A. Urechia (m. 1901) ● 1857 n. Em. Grigorovitza (m. 1915) ● 1840 n. Titu Maiorescu (m. 1917) ● 1921 n. V. Em. Galan ● 1923 n. Petre Solomon

16 ● 1838 n. Bogdan Petriceicu Haşdeu (m. 1907)

17 ● 1898 m. Alex. Beldiman (n. 1832) ● 1921 n. Vera Călin ● 1947 m. Elena Văcărescu (n. 1866) ● 1971 m. Miron Radu Paraschivescu (n. 1911)

18 ● 1885 n. Eugen Boureanul (m. 1971) ● 1974 m. Cicerone Theodorescu (n. 1908)

19 ● 1633 n. Miron Costin (m. 1691) ● 1864 n. Artur Gorovei (m. 1951)

20 ● 1924 n. Eugen Barbu ● 1924 n. Radu Albala

21 ● 1805 n. Timotei Cipariu (m. 1887) ● 1865 n. Anton Bacalbaşa (m. 1899) ● 1887 n. Claudia Millian (m. 1961)

22 ● 1810 n. Grigore Alexandrescu (m. 1888) ● 1903 n. Tudor Muşatescu (m. 1970) ● 1904 n. Nagy István ● 1914 n. Constantin Prisnea (m. 1968)

23 ● 1892 n. Const. T. Stoika (m. 1916)

24 ● 1881 m. Cezar Bolliac (n. 1813)

25 ● 1834 n. Al. Depărăţeanu (m. 1865) ● 1881 m. August Treboniu Laurian (n. 1810)

27 ● 1811 n. Alexandru Hrisoverghi (m. 1837) ● 1943 m. Salamon Ernö (n. 1912)

28 ● 1754 n. Gheorghe Şincai (m. 1816) ● 1862 n. Maria Cunţan (m. 1935)

calendarul scriitorilor români

1 ● 1788 n. Gheorghe Asachi (m. 1869) ● 1837 n. Ion Creangă (m. 1889)

2 ● 1885 n. G. M. Vlădescu (m. 1939) ● 1905 n. Mircea Mancaș

3 ● 1863 m. Iancu Văcărescu (n. 1786) ● 1902 m. Samson Bodnărescu (n. 1840)

4 ● 1924 n. Lucian Valea

5 ● 1920 n. Radu Stanca (m. 1962) ● 1955 m. Hortensia Papadat-Bengescu (n. 1876) ● 1960 m. Asztalos István (n. 1909)

6 ● 1957 m. C. Rădulescu-Motru (n. 1868)

7 ● 1845 m. Costache Faca (n. 1800?)

8 ● 1830 n. Atanasie M. Marienescu (m. 1914) ● 1891 n. Gáal Gábor (m. 1954) ● 1895 n. Agatha Grigorescu-Bacovia ● 1910 n. Radu Tudoran ● 1917 n. Dimitrie Stelaru (m. 1971) ● 1952 m. Horea Furtună (n. 1886)

9 ● 1837 m. A. Hrisoverghi (n. 1811) ● 1848 n. Gheorghe Panu (m. 1910) ● 1885 n. Al. T. Stamatiad (m. 1956) ● 1899 n. Ion Buzdugan ● 1903 m. Iuliu Cezar Săvescu (n. 1876) ● 1906 n. Radu Boureanu ● 1907 n. Mircea Eliade ● 1920 m. H. Lecca (n. 1873) ● 1925 n. D. Păcurariu ● 1936 m. A. de Herz (n. 1887) ● 1961 m. Gala Galaction (n. 1879) ● 1961 m. Cezar Petrescu (n. 1892) ● 1961 m. Cristian Sîrbu (n. 1897)

10 ● 1856 n. Petre Dulfu (m. 1953) ● 1879 n. Dumitru Caracostea (m. 1964) ● 1929 m. Theodor D. Sperantia (n. 1856)

11 ● 1891 n. Ion Pillat (m. 1945)

12 ● 1925 n. Constantin Chiriță ● 1954 m. Emil Isac (n. 1886) ● 1965 m. George Călinescu (n. 1899)

13 ● 1891 n. Felix Aderca (m. 1962) ● 1900 n. P. P. Panaitescu (m. 1967) ● 1936 m. H. Tiktin (n. 1850)

14 ● 1854 n. Alexandru Macedonski (m. 1920) ● 1857 m. Alexandru Sihleanu (n. 1834) ● 1920 n. Pavel Bellu

15 ● 1831 n. Pantazi Ghica (m. 1882) ● 1942 m. Vasile Demetrius (n. 1878)

16 ● 1888 n. Alex. Mateevici (m. 1917) ● 1913 n. Radu Brateș (m. 1974)

17 ● 1819 n. Alecu Russo (m. 1859) ● 1823 n. C. D. Aricescu (m. 1886) ● 1877 n. Ion Scurtu (m. 1922) ● 1883 n. Urmuz (m. 1923) ● 1921 n. Valeriu Anania ● 1973 m. Demostene Botez (n. 1893)

18 ● 1865 m. Nicolae Filimon (n. 1819) ● 1883 n. Carol Ardeleanu (m. 1949) ● 1896 n. Alexandru Colorian (m. 1971) ● 1910 n. Ioana Postelnicu ● 1926 m. Ioan Paul (n. 1857)

19 ● 1841 n. Iosif Vulcan (m. 1907) ● 1895 n. Ion Barbu (m. 1961)

20 ● 1857 n. Ioan Paul (m. 1926) ● 1886 n. George Topîrceanu (m. 1937) ● 1906 m. Vasile Pogor (n. 1834) ● 1914 n. Ovid Caledoniu

21 ● 1849 n. D. Ollănescu-Ascanio (m. 1908) ● 1927 m. C. Sandu-Aldea (n. 1874)

22 ● 1868 n. Mihail Dragomirescu (m. 1942) ● 1905 n. Romulus Dianu

23 ● 1905 n. Virgil Gheorghiu ● 1920 n. Radu Lupan ● 1969 m. Tudor Teodorescu Branișteanu (n. 1899)

24 ● 1879 n. I. Gr. Periețeanu (m. 1959) ● 1902 n. George Lesnea ● 1921 n. Traian Coșovei

25 ● 1813 n. Cezar Bolliac (m. 1881) ● 1885 n. Mateiu I. Caragiale (m. 1936)

28 ● 1888 n. Alexandru Kiriței (m. 1961) ● 1925 n. Victor Tulbure ● 1936 m. Alexandru Ciura (n. 1876)

29 ● 1878 n. Elena Farago (m. 1954) ● 1908 n. Virgil Carianopol ● 1928 m. Ion Gorun (n. 1863) ● 1952 m. I. A. Bassarabescu (n. 1870) ● 1971 m. Perpessicius (n. 1891)

30 ● 1946 m. Victor Ion Popa (n. 1895)

31 ● 1879 m. N. Scurtescu (n. 1844) ● 1890 n. I M. Rașcu (m. 1971) ● 1965 m. Ticu Archip (n. 1891) ● 1965 m. Alex. Șahighian (n. 1901)

● 1647 m. Grigore Ureche (n. 1590?) ● 1812 n Costache Negri (m. 1876)

1976
aprilie

calendarul scriitorilor români

L	M	M	J	V	S	D
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30		

1 ● 1881 n. Octavian Goga (m. 1938) ● 1889 n. Gheorghe Cardaş ● 1900 n. Alexandru Al. Philippide ● 1900 n. George Baiculescu (m. 1972)

2 ● 1819 n. D. Bolintineanu (m. 1872) ● 1858 n. Barbu Ştefănescu Delavrancea (m. 1918) ● 1903 n. Olimpiu Boitoş (m. 1954) ● 1954 m. Olimpiu Boitoş (n. 1903)

3 ● 1852 n. Matilda Cugler (m. 1931) ● 1905 m. Ion Pop-Reteganul (n. 1853) ● 1906 n. Szemlér Ferencz ● 1945 m. Pompiliu Constantinescu (n. 1900)

4 ● 1911 n. Aurel Lambrino ● 1917 n. Valeriu Ciobanu (m. 1966) ● 1920 m. Dumitru Teleor (n. 1858) ● 1901 n. Ion Breazu (m. 1958)

5 ● 1905 n. Al. Lascarov-Moldovanu (m. 1971) ● 1946 m. Ilarie Voronca (n. 1903)

8 ● 1885 m. C. A. Rosetti (n. 1816) ● 1913 m. Panait Cerna (n. 1881)

9 ● 1889 n. Al. Popescu-Telega (m. 1970) ● 1894 n. Camil Petrescu (m. 1957) ● 1924 n. Francisc Munteanu ● 1964 m. Mihu Dragomir (n. 1919)

10 ● 1914 n. Maria Banuş ● 1970 m. Nicolae Deleanu (n. 1903)

11 ● 1854 n. Ioan S. Nenițescu (m. 1901) ● 1898 n. Mircea Ştefănescu ● 1919 n. Mihu Dragomir (m. 1964) ● 1944 m. Ion Minulescu (n. 1881)

12 ● 1904 n. Mihail Steriade

13 ● 1869 n. Pompiliu Eliade (m. 1914)

14 ● 1924 n. George Munteanu ● 1929 n. Octav Pancu-Iaşi (m. 1975) ● 1935 m. Panait Istrati (n. 1884)

16 ● 1879 n. Gala Galaction (m. 1961) ● 1896 n. Tristan Tzara (m. 1963) ● 1896 n. Mihai Ralea (m. 1964) ● 1916 m. Nicu Gane (n. 1838)

17 ● 1868 n. Ion Popovici Bănăţeanul (m. 1893) ● 1896 m. Traian Demetrescu (n. 1866) ● 1916 n. Magda Isanos (m. 1944) ● 1945 m. Ion Pillat (n. 1891)

18 ● 1846 n. Nicolae Densuşianu (m. 1911) ● 1914 n. Al. Raicu

19 ● 1849 n. Calistrat Hogaş (m. 1917) ● 1921 n. Adrian Rogoz

20 ● 1895 m. Raicu Ionescu-Rion (n. 1872) ● 1897 n. Vintilă Russu-Şirianu ● 1968 m. Adrian Maniu (n. 1891)

22 ● 1850 n. Veronica Micle (m. 1889) ● 1897 m. Ion Ghica (n. 1816) ● 1901 n. George Dumitrescu (m. 1972) ● 1968 m. Constantin Prisnea (n. 1914)

23 ● 1859 n. Lazăr Şăineanu (m. 1934) ● 1894 n. Gib. I. Mihăescu (m. 1935)

24 ● 1899 n. Tudor Teodorescu-Braniştе (m. 1969) ● 1911 n. Eugen Jebeleanu ● 1912 n. Marta Rădulescu

25 ● 1878 m. Ioan Al. Lapedatu (n. 1844)

26 ● 1922 n. Ştefan Augustin Doinaş ● 1963 m. Vasile Voiculescu (n. 1884)

27 ● 1872 m. Ion Heliade Rădulescu (n. 1802)

29 ● 1764 n. Paul Iorgovici (m. 1808) ● 1886 n. G. Rotică (m. 1951) ● 1918 m. Barbu Ştefănescu Delavrancea (n. 1858)

30 ● 1895 n. Ion Vinea (m. 1964) ● 1895 n. Ury Benador (m. 1971) ● 1906 n. Matei Alexandrescu ● 1933 m. Anna de Noailles (n. 1876)

calendarul scriitorilor români

1 ● 1859 – n. Alexandru Philippide (m. 1933) ● 1904 n. Paul Sterian ● 1934 m. Paul Zarifopol (n. 1874)

2 ● 1928 m. George Ranetti (n. 1875)

3 ● 1896 m. Victor Vlad Delamarina (n. 1870)

4 ● 1856 n. Theodor D. Sperantia (m. 1929) ● ● 1928 m. Ion Dragoslav (n. 1875)

5 ● 1919 n. Mihnea Gheorghiu

6 ● 1908 n. Ion Vlasiu ● 1961 m. Lucian Blaga (n. 1895)

7 ● 1920 m. Constantin Dobrogeanu-Gherea (n. 1855) ● 1937 m. George Topîrceanu (n. 1886) ● 1938 m. Octavian Goga (n. 1881)

8 ● 1923 n. Traian Iancu ● 1933 m. Spiridon Popescu (n. 1864)

9 ● 1895 n. Lucian Blaga (m. 1961) ● 1918 m. George Coșbuc (n. 1866)

10 ● 1858 n. Dumitru Teleor (m. 1920) ● 1939 m. Adela Xenopol (n. ?)

11 ● 1924 n. Aurel Gurghianu ● 1934 m. Lazăr Șăineanu (n. 1859) ● 1958 m. Ion Breazu (n. 1901)

12 ● 1812 n. George Bariț (m. 1893) ● 1889 n. Ion Trivale (m. 1916) ● 1916 n. Constantin Ciopraga ● 1933 m. Jean Bart (n. 1874)

13 ● 1806 m. Samuil Micu Clain (n. 1745) ● 1924 n. Iv. Martinovici

14 ● 1897 n. Cristian Sîrbu (m. 1961) ● 1926 n. Ionel Hristea (m. 1970) ● 1957 m. Camil Petrescu (n. 1894) ● 1974 m. Gheorghe Dinu – Stephan Roll (n. 1903) ● 1881 n. N. N. Beldiceanu (m. 1923) ● 1884 n. Octav Botez (m. 1943) ● 1912 n. Salamon Ernö (m. 1943) ● 1925 n. Savin Bratu

16 ● 1864 m. Simion Bărnuțiu (n. 1808)

17 ● 1886 n. Emil Isac (m. 1954)

18 ● 1888 n. Eugeniu Sperantia (m. 1972) ● 1911 m. Ion Adam (n. 1875) ● 1920 n. Geo Dumitrescu

19 ● 1901 n. Pompiliu Constantinescu (m. 1946)

21 ● 1855 n. C. Dobrogeanu-Gherea (m. 1920) ● 1880 n. Tudor Arghezi (m. 1967) ● 1906 n. Profira Sadoveanu ● 1924 n. D. Florea-Rarițe ● 1964 m. Tudor Vianu (n. 1897)

22 ● 1816 n. Andrei Mureșanu (m. 1863) ● 1822 n. George Sion (m. 1892) ● 1908 n. I. C. Chițimia ● 1912 n. Anișoara Odeanu (m. 1972) ● 1956 m. Ion Călugăru (n. 1902) ● 1957 m. George Bacovia (n. 1881)

23 ● 1871 n. Garabet Ibrăileanu (m. 1936) ● 1902 n. Vladimir Streinu (m. 1970)

24 ● 1914 m. Pompiliu Eliade (n. 1869) ● 1923 n. Victor Felea ● 1923 n. Ion Caraion ● 1966 m. Al Cazaban (n. 1872)

25 ● 1923 n. Remus Luca

26 ● 1716 m. Stolnicul Constantin Cantacuzino (n. 1650) ● 1911 n. G. C. Nicolescu (m. 1967)

27 ● 1899 n. Petre Strihan

28 ● 1862 n. Al. Voevidca (m. 1931) ● 1896 m. Gheorghe Baronzi (n. 1828) ● 1906 n. Ion Popescu-Puțuri ● 1913 n. George Macovescu ● 1963 m. Ion Agârbiceanu (n. 1882)

29 ● 1919 m. Barbu Nemțeanu (n. 1887) ● 1919 n. Werner Bossert ● 1945 m. Mihail Sebastian (n. 1907)

30 ● 1966 m. Oscar Walter Cisek (n. 1897)

31 ● 1883 n. Onisifor Ghibu (m. 1972)

1976
iunie

L	M	M	J	V	S	D
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30				

calendarul scriitorilor români

1 ● 1919 m. Ioan Bogdan (n. 1864)

2 ● 1816 n. C. A. Rosetti (m. 1885) ● 1964 m. Dimitrie Caracostea (n. 1879)

3 ● 1922 m. Duiliu Zamfirescu (n. 1858)

4 ● 1961 m. Alice Voinescu (n. 1885)

5 ● 1779 n. Gheorghe Lazăr (m. 1823) ● 1871 n. Nicolae Iorga (m. 1940) ● 1903 n. Gheorghe Dinu – Stephan Roll (m. 1974)

6 ● 1834 n. Alexandru Sihleanu (m. 1857) ● 1899 n. Franz Liebhard

7 ● 1894 n. Corneliu Codarcea

8 ● 1967 m. Otilia Cazimir (n. 1894)

9 ● 1938 – m. Ovid Densusianu (n. 1873)

10 ● 1853 – n. Ion Pop-Reteganul (m. 1905)

11 ● 1883 – n. Tudor Pamfile (m. 1921)

13 ● 1883 – n. I. I. Mironescu (m. 1939)

14 ● 1848 – n. Miron Pompiliu (m. 1897)

15 ● 1889 – m. Mihai Eminescu (n. 1850) ● 1893 – n. Ion Marin Sadoveanu (m. 1964) ● 1909 – n. Virgil Teodorescu ● 1939 – m. Nicolae M. Condiescu (n. 1880)

16 ● 1882 n. I. U. Soricu (m. 1956) ● 1925 n. Anatol E. Baconsky

17 ● 1888 n. I. E. Torouțiu (m. 1953) ● 1889 n. Victor Papilian (m. 1958) ● 1904 n. Ioan Massoff ● 1908 n. I. Th. Ilea

19 ● 1899 n. George Călinescu (m. 1965)

21 ● 1888 n. Horia Furtună (m. 1952)

22 ● 1912 m. Ion Luca Caragiale (n. 1852) ● 1913 m. Șt. O. Iosif (n. 1875)

23 ● 1834 n. Alexandru Odobescu (m. 1895) ● 1909 n. Ovidiu Papadima

25 ● 1913 m. Ilarie Chendi (n. 1871)

26 ● 1904 n. Petre Pandrea (m. 1968) ● 1936 m. Constantin Stere (n. 1865)

27 ● 1840 n. Samson Bodnărescu (m. 1902) ● 1887 n. Emanoil Bucuța (m. 1946)

29 ● 1819 n. Nicolae Bălcescu (m. 1852) ● 1837 n. Petre Carp (m. 1918)

calendarul scriitorilor români

1976
iulie

L	M	M	J	V	S	D
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

1 • 1917 m. Titu Maierscu (n. 1840) • 1919 m. Ioan Bogdan (n. 1864)

2 • 1860 n. Dumitru Moruzi (m. 1914) • 1891 m. Mihail Kogălniceanu (n. 1817) • 1901 m. Theodor Șerbănescu (n. 1839) • 1914 m. Emil Gîrleanu (n. 1878)

4 • 1886 n. Alice Călugăru

5 • 1920 n. Iulia Soare (m. 1971)

6 • 1844 n. Ioan Al. Lapedatu (m. 1878)

7 • 1964 m. Ion Vinea (n. 1895)

8 • 1968 m. Petre Pandrea (n. 1904)

10 • 1848 m. Ioan Barac (n. 1776)

12 • 1797 m. Ienăchiță Văcărescu (n. 1740)

13 • 1865 n. Alexandru Obedenaru (m. 1945) • 1957 m. Constantin Balmuș (n. 1898)

14 • 1967 m. Tudor Arghezi (n. 1880)

15 • 1859 n. Teodor Neculuță (m. 1904) • 1943 m. Eugen Lovinescu (n. 1881)

16 • 1835 n. N. Nicoleanu (m. 1871) • 1872 n. Dimitrie Anghel (m. 1914) • 1890 m. Leon Negruzzi (n. 1840) • 1923 m. Theodor Rosetti (n. 1837)

17 • 1882 m. Pantazi Ghica (n. 1831)

20 • 1810 n. August Treboniu Laurian (m. 1881) • 1913 n. Aurel Baranga

21 • 1808 n. Simion Bărnuțiu (m. 1864) • 1821 n. Vasile Alecsandri (m. 1890) • 1904 n. Ion Biberi

22 • 1939 m. I. I. Mironescu (n. 1883)

23 • 1869 n. Gheorghe Adamescu (m. 1942) • 1922 m. Ion Scurtu (n. 1877)

25 • 1864 n. Ioan Bogdan (m. 1919) • 1876 n. Mihai Codreanu (m. 1957)

26 • 1961 m. Al. Tudor-Miu (n. 1901)

29 • 1851 m. Ion Catina (n. 1828)

30 • 1887 n. Franyó Zoltán • 1894 n. Al. O. Teodoreanu (m. 1964)

1976
august

L	M	M	J	V	S	D
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30	31					

calendarul scriitorilor români

1 ● 1877 n. Alexandru Antemireanu (m. 1910) ● 1882 n. Const. Riuleț (m. 1967) ● 1895 n. I. Valerian ● 1913 n. Cocá Farago (m. 1974)

2 ● 1892 n. Mihail Sevastos (m. 1967) ● 1893 n. Demostene Botez (m. 1973) ● 1937 m. Pavel Dan (n. 1907)

4 ● 1908 n. Sidonia Drăgușanu (m. 1971)

5 ● 1922 n. Marin Preda

6 ● 1887 m. George Crețeanu (n. 1829)

8 ● 1843 n. Ion Pop-Florentin (m. 1936) ● 1902 n. Sașa Pană

9 ● 1850 n. H. Tiktin (m. 1936)

10 ● 1921 n. Ion Negoițescu ● 1925 m. Ioan Slavici (n. 1848)

11 ● 1884 n. Panait Istrati (m. 1935) ● 1895 n. Victor Ion Popa (m. 1946) ● 1961 m. Ion Barbu (n. 1895)

12 ● 1924 n. Nicuță Tănase ● 1933 m. Alexandru I. Philippide (n. 1859)

13 ● 1917 m. Alex. Mateevici (n. 1888) ● 1954 m. Gaál Gábor (n. 1891)

15 ● 1883 n. Corneliu Moldovan (m. 1952) ● 1894 n. Ion Chinezu (m. 1966)

16 ● 1816 n. Ion Ghica (m. 1897) ● 1889 m. Veronica Micle (n. 1850)

17 ● 1868 n. Ion Păun-Pincio (m. 1894) ● 1964 m. Mihai Ralea (n. 1896)

18 ● 1957 m. George Tutoveanu (n. 1872)

19 ● 1914 n. Ion Vitner

20 ● 1833 n. Vasile Pogor (m. 1906) ● 1872 n. Raicu Ionescu-Rion (m. 1895) ● 1872 m. Dimitrie Bolintineanu (n. 1819) ● 1917 n. Horia Lovinescu ● 1920 n. Zoe Dumitrescu-Bușulenga

21 ● 1723 m. Dimitrie Cantemir (n. 1673) ● 1856 n. Constantin Bacalbașa (m. 1935)

22 ● 1887 m. Timotei Cipariu (n. 1805) ● 1890 m. Vasile Alecsandri (n. 1821)

23 ● 1898 n. Alfred Margul Sperber (m. 1967) ● 1922 m. Gheorghe Bengescu (n. 1848) ● 1924 n. Paul Everac ● 1971 m. Iulia Soare (n. 1920)

24 ● 1820 m. Ioan Budai-Deleanu (n. 1760)

25 ● 1849 n. G. Dem. Teodorescu (m. 1900) ● 1864 n. Spiridon Popescu (m. 1933) ● 1868 m. Costache Negruzzi (n. 1808) ● 1907 m. Bogdan Petriceicu Hașdeu (1838)

26 ● 1907 m. Iosif Vulcan (n. 1841)

27 ● 1917 m. Anton Naum (n. 1829) ● 1965 m. Eusebiu Camilar (n. 1910)

28 ● 1909 n. Asztalos István (m. 1960) ● 1910 n. Constantin Salcia ● 1917 m. Calistrat Hogaș (n. 1849)

29 ● 1881 n. Nicolae Dunăreanu (m. 1973) ● 1893 m. Ion Popovici-Bănățeanu (n. 1868)

30 ● 1848 n. Gheorghe Bengescu (m. 1922) ● 1910 n. Augustin Z. N. Pop

31 ● 1870 n. Victor Vlad Delamarina (m. 1896)

calendarul scriitorilor români

1976

septembrie

L	M	M	J	V	S	D
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30			

1 ● 1847 n. Simion Florea Marian (m. 1907) ● 1944 m. Liviu Rebreanu (n. 1885) ● 1972 m. Anișoara Odeanu (n. 1912)

3 ● 1907 n. Pavel Dan (m. 1937)

4 ● 1864 m. Ioan Maiorescu (n. 1811) ● 1891 n. Alexandru Vițianu ● 1900 m. Aron Densusianu (n. 1837)

5 ● 1858 n. Alexandru Vlahuță (m. 1919)

6 ● 1817 n. Mihail Kogălniceanu (m. 1891) ● 1819 n. Nicolae Filimon (m. 1865) ● 1910 n. Dumitru Corbea

7 ● 1894 n. Alexandru Rally ● 1902 n. Șerban Cioculescu ● 1924 n. Ștefan Luca ● 1902 n. Camil Baltazar

8 ● 1866 n. George Coșbuc (m. 1918) ● 1926 m. Vasile Bogrea (n. 1881)

10 ● 1845 n. Alex. Lambrior (m. 1883)

11 ● 1875 n. Șt. O. Iosif (m. 1913)

12 ● 1869 m. Costachi Stamati (n. 1786)

14 ● 1858 n. Sofia Nădejde (m. 1947)

17 ● 1823 m. Gheorghe Lazăr (n. 1779) ● 1875 n. Victor Anestin (m. 1918) ● 1881 n. George Bacovia (m. 1957) ● 1888 m. Iulia Hașdeu (n. 1869) ● 1909 m. Gr. Tocilescu (n. 1850)

18 ● 1831 m. Vasile Cârlova (n. 1809)

19 ● 1882 n. Ion Agârbiceanu (m. 1963)

20 ● 1896 n. Scarlat Calimachi ● 1924 n. Dumitru Mircea

21 ● 1911 n. Alexandru Jar ● 1930 m. Iosif Nădejde (n. 1879) ● 1934 m. Gh. Bogdan-Duică (n. 1865) ● 1961 m. Claudia Millian (n. 1887)

22 ● 1888 n. Lucia Mantu (m. 1971) ● 1914 n. Alice Botez

23 ● 1768 m. Inocențiu Micu Clain (n. 1692) ● 1860 n. Teodor M. Stoenescu (m. 1919) ● 1872 n. Alex. Cazaban (m. 1966) ● 1876 n. George Cair (m. 1924) ● 1898 n. Oscar Walter Cisek (m. 1966)

24 ● 1967 m. Mihail Sevastos (n. 1892)

25 ● 1881 n. Panait Cerna (m. 1912)

28 ● 1876 m. Costache Negri (n. 1812)

29 ● 1887 m. Iacob Mureșanu (n. 1812)

1976

octombrie

L	M	M	J	V	S	D
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

calendarul scriitorilor români

1 ● 1878 n. Vasile Demetrius (m. 1942) ● 1892 m. George Sion (n. 1822) ● 1899 m. Anton Bacalbașa (n. 1865)

2 ● 1911 n. Miron Radu Paraschivescu (m. 1971) ● 1944 m. B. Fundoianu (n. 1898)

3 ● 1829 n. George Crețeanu (m. 1887)

4 ● 1904 m. Theodor Neculuță (n. 1859)

5 ● 1830 m. Dinicu Golescu (n. 1777) ● 1847 n. Anghel Demetriescu (m. 1903) ● 1877 n. Ștefan Petică (m. 1904) ● 1902 n. Zaharia Stancu (m. 1974) ● 1938 m. Demostene Russo (n. 1869) ● 1971 m. Gherghinescu Vania (n. 1900)

6 ● 1895 n. Ion Pas

7 ● 1910 n. Eusebiu Camilar (m. 1965)

8 ● 1939 m. George Mihail Zamfirescu (n. 1898)

11 ● 1908 n. Alexandru Sahia (m. 1937) ● 1931 m. Matilda Cugler (n. 1852)

13 ● 1884 n. Vasile Voiculescu (m. 1963) ● 1898 n. George Mihail Zamfirescu (m. 1939)

14 ● 1777 n. Costache Conachi (m. 1849) ● 1903 n. T. Păunescu-Ulmu

17 ● 1904 m. Ștefan Petică (n. 1877)

18 ● 1869 n. Simion Mehedinți (m. 1962) ● 1907 n. Mihail Sebastian (m. 1945)

19 ● 1929 m. Al. Davila (n. 1862) ● 1935 m. Gib. I. Mihăescu (n. 1894) ● 1961 m. Mihail Sadoveanu (n. 1880)

20 ● 1828 n. Gheorghe Baronzi (m. 1896)

21 ● 1891 n. Perpessicius (m. 1971)

23 ● 1916 m. Const. T. Stoika (n. 1892)

24 ● 1863 m. Andrei Mureșanu (n. 1816) ● 1888 n. Nicolae Davidescu (m. 1954)

25 ● 1890 n. Eugen Constant (m. 1975) ● 1908 n. Octav Sargețiu

26 ● 1673 n. Dimitrie Cantemir (m. 1723) ● 1843 n. Gr. H. Grandea (m. 1897) ● 1844 n. Nicolae Beldiceanu (m. 1896) ● 1850 n. Gr. Tocilescu (m. 1909) ● 1873 n. Dimitrie Nanu (m. 1941) ● 1884 m. Ion Codru-Drăguşanu (n. 1918) ● 1885 n. Const. Șaban Făgețel (m. 1948)

27 ● 1924 n. Vasile Nicorovici

28 ● 1812 n. Iacob Mureșanu (m. 1887) ● 1829 n. Iosif Hodoș (m. 1880) ● 1852 n. Teodor Păcățianu (m. 1900) ● 1912 m. Romulus Scriban (n. 1887) ● 1920 n. Andrei Ciurunga

29 ● 1885 n. Mihail Sorbul (m. 1966)

30 ● 1858 n. Duiliu Zamfirescu (m. 1922) ● 1892 n. Dragoș Protopopescu (m. 1946)

calendarul scriitorilor români

1976

noiembrie

L	M	M	J	V	S	D
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30					

1 ● 1908 n. D. Almaș

2 ● 1816 m. Gheorghe Șincai (n. 1754) ● 1854 m. Anton Pann (n. 1796 ?) ● 1869 n. Iulia Hașdeu (m. 1888) ● 1872 n. Cincinat Pavelescu (m. 1934) ● 1872 n. D. D. Pătrășcanu (m. 1937) ● 1916 n. Laurențiu Fulga ● 1937 m. D. D. Pătrășcanu (n. 1872)

3 ● 1866 n. Traian Demetrescu (m. 1896) ● 1924 n. Paul Cornea ● 1965 m. Elena Vianu (n. 1911)

4 ● 1906 n. Horváth Imre ● 1907 n. Cella Serghi ● 1966 m. Traian Chelariu (n. 1906) ● 1970 m. Tudor Mușatescu (n. 1903)

5 ● 1880 n. Mihail Sadoveanu (m. 1961) ● 1909 n. Octav Șuluțiu (m. 1948) ● 1918 m. Victor Anestin (n. 1875) ● 1921 n. Adrian Marino

6 ● 1856 n. Tr. D. Djuvara (m. 1935) ● 1905 n. Simion Stolnicu (m. 1966) ● 1910 m. Gheorghe Panu (n. 1848)

7 ● 1881 n. Peter Neagoe ● 1914 n. Ion Bănuță ● 1923 n. Paul Georgescu

8 ● 1897 m. Gr. H. Grandea (n. 1843) ● 1963 m. Vlad Bănățeanu (n. 1900)

9 ● 1818 n. Ion Codru-Drăgușanu (m. 1884) ● 1901 n. Liviu Rusu

10 ● 1895 m. Alexandru Odobescu (n. 1834)

11 ● 1910 n. Mihail Davidoglu ● 1911 n. Emil Turdeanu ● 1916 m. Ion Trivale (n. 1889)

12 ● 1869 m. Gheorghe Asachi (n. 1788) ● 1900 n. Gherghinescu Vania (m. 1971) ● 1912 n. Emil Botta

13 ● 1914 m. Dimitrie Anghel (n. 1872)

14 ● 1874 n. Const. Sandu-Aldea (m. 1927) ● 1898 n. B. Fundoianu (m. 1944) ● 1944 m. Panait Mușoiu (n. 1864) ● 1967 m. P. P. Panaitescu (n. 1900)

15 ● 1876 n. Alexandru Ciura (m. 1936)

17 ● 1888 n. Dora d'Istria – Elena Ghica (m. 1928) ● 1944 m. Magda Isanos (n. 1916)

18 ● 1924 n. Iordan Chimet

19 ● 1837 n. Aron Densusianu (m. 1900) ● 1897 m. Miron Pompiliu (n. 1848) ● 1919 m. Alexandru Vlahuță (n. 1858)

20 ● 1907 n. Mihai Beniuc

21 ● 1887 m. Petre Ispirescu (n. 1830)

22 ● 1892 n. Ion Clopoțel ● 1908 n. Iulian Vesper

23 ● 1905 n. Petru Comarnescu (m. 1970) ● 1923 m. Urmuz (n. 1883) ● 1935 m. Maria Cunțan (n. 1862)

24 ● 1909 n. Ion Sofia Manolescu ● 1920 n. Nicolae Tăutu (m. 1973) ● 1953 m. I. E. Torouțiu (n. 1888) ● 1967 m. G. C. Nicolescu (n. 1911)

25 ● 1885 m. Grigore Alexandrescu (n. 1810)

26 ● 1875 n. Ion Adam (m. 1911) ● 1896 n. D. Murărașu ● 1901 n. Mihail Drumeș ● 1912 n. Eugen Ionescu ● 1970 m. Vladimir Streinu (n. 1902)

27 ● 1764 n. Naum Rîmniceanu (m. 1839 ?) ● 1818 n. Aron Pumnul (m. 1866) ● 1880 m. Iosif Hodoș (n. 1829) ● 1884 n. Vasile Voiculescu (m. 1963) ● 1885 n. Liviu Rebreanu (m. 1944) ● 1920 m. Alexandru Macedonski (n. 1854) ● 1924 n. Nina Cassian ● 1940 m. Nicolae Iorga (n. 1871) ● 1970 m. Petru Comarnescu (n. 1905)

28 ● 1874 n. Jean Bart (m. 1933) ● 1919 n. Cornel Regman

29 ● 1852 m. Nicolae Bălcescu (n. 1819) ● 1880 n. N. D. Cocea (m. 1949) ● 1910 n. Lucia Demetrius

30 ● 1874 n. Paul Zarifopol (m. 1934) ● 1900 m. Teodor Păcățianu (n. 1852) ● 1934 m. Cincinat Pavelescu (n. 1872)

● 1865 n. Constantin Stere (m. 1936)

1976
decembrie

L	M	M	J	V	S	D
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

calendarul scriitorilor români

1 ● 1882 n. George Pascu (m. 1949) ● 1882 n. Ecaterina Pitiș (m. 1963) ● 1889 n. A. Dominic (m. 1942) ● 1892 n. Cezar Petrescu (m. 1961) ● 1911 n. Ieronim Șerbu (m. 1972)

2 ● 1935 n. Nicolae Labiș (m. 1956) ● 1942 m. Artur Enășescu (n. 1889)

3 ● 1917 n. Letiția Papu

4 ● 1883 n. Nicolae Cartojan (m. 1944) ● 1897 n. Octav Dessila ● 1913 n. Vlaicu Bârna ● 1966 m. N. N. Condeescu (n. 1904)

5 ● 1859 n. Nicolae Petrașcu (m. 1944) ● 1882 n. Natalia Negru (m. 1962) ● 1971 m. I. M. Rașcu (n. 1890) ● 1974 m. Zaharia Stancu (n. 1902)

6 ● 1906 n. N. I. Herescu ● 1952 m. Dumitru Popovici (n. 1902)

8 ● 1876 n. Hortensia Papadat-Bengescu (m. 1955)

9 ● 1972 m. Ieronim Șerbu (n. 1911)

10 ● 1902 n. Dan Simonescu ● 1966 m. Ion Chinezu (n. 1894)

12 ● 1962 m. Felix Aderca (n. 1891)

13 ● 1693 m. Mitropolitul Dosoftei (n. 1624) ● ● 1887 n. Mihail Cruceanu

14 ● 1872 n. Ilarie Chendi (m. 1913) ● 1900 n. Sanda Movilă (m. 1970) ● 1946 m. I. Al. Brătescu-Voinești (n. 1868) ● 1962 m. Simion Mehedinți (n. 1868)

16 ● 1878 n. Nicolae Bănescu (m. 1971) ● 1881 n. Al. Vasilescu-Valjean ● 1897 n. N. Popescu-Doreanu (m. 1960) ● 1924 n. Hajdu Zoltán

17 ● 1870 n. I. A. Bassarabescu (m. 1952)

18 ● 1874 n. Radu D. Rosetti (m. 1964) ● 1903 n. Ilarie Voronca (m. 1946)

20 ● 1866 n. D. Stăncescu (m. 1899) ● 1904 n. Aurel Sacerdoțeanu ● 1944 m. Nicolae Cartojan (n. 1893) ● 1951 m. Al. Gherghel (n. 1897) ● 1966 m. Mihail Sorbul (n. 1885)

21 ● 1966 m. Valeriu Ciobanu (n. 1917)

22 ● 1889 n. Nichifor Crainic (m. 1972) ● 1898 n. Virgiliu Monda ● 1956 m. Nicolae Labiș (n. 1935)

23 ● 1924 n. Ion Trandafir ● 1930 m. Const. Z. Buzdugan (n. 1870)

24 ● 1839 n. Theodor Șerbănescu (m. 1901) ● 1922 n. Victor Torynopol

25 ● 1817 n. Ion Ghica (m. 1897) ● 1877 n. Const Botez (m. 1936) ● 1963 m. Tristan Tzara (n. 1896)

26 ● 1912 n. Neagu Rădulescu (m. 1972) ● 1962 m. Radu Stanca (n. 1920)

27 ● 1897 n. Tudor Vianu (m. 1964) ● 1907 n. Emil Giurgiuca ● 1917 m. G. Diamandy (n. 1867) ● 1962 m. Erwin Wittstock (n. 1899)

28 ● 1868 n. Bucura Dumbravă (m. 1926)

29 ● 1873 n. Ovid Densusianu (m. 1938) ● 1894 m. Ion Păun-Pincio (n. 1868) ● 1898 n. Tudor Șoimaru (m. 1967) ● 1903 n. Sergiu Dan

30 ● 1894 n. Al. Marcu (m. 1955) ● 1962 m. G. Nicolăiasa (n. 1887)

31 ● 1879 n. Zaharia Birsan (m. 1948) ● 1881 n. Eugen Lovinescu (m. 1943) ● 1889 m. Ion Creangă (n. 1837) ● 1691 m. Miron Costin (n. 1633)

DATE IMPORTANTE · 1976

24 ianuarie 1859	– Unirea Principatelor române
26 ianuarie 1918	– S-a născut tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România.
Februarie 1933	– Luptele revoluționare ale muncitorilor petroliști și ceferiști din România
5–7 martie	– 30 de ani de la primul Congres al femeilor; constituirea Federației democrate a femeilor din România (1946)
6 martie 1945	– Instaurarea primului guvern democratic în România
8 martie	– Ziua internațională a femeii
31 martie 1893	– Crearea partidului politic al clasei muncitoare din România
Martie	– 380 de ani de la răscoala secuilor (1596)
Aprilie 1944	– Crearea, din inițiativa P.C.R., a Frontului Unic Muncitoresc
22 Aprilie 1870	– S-a născut V. I. Lenin
1 Mai	– Ziua solidarității internaționale a celor ce muncesc
2 Mai	– Ziua tineretului din Republica Socialistă România
5 mai 1818	– S-a născut Karl Marx
8 Mai	– 55 de ani de la înființarea Partidului Comunist Român (1921)
9 Mai 1877	– Proclamarea independenței de stat a României
9 Mai 1945	– Capitularea Germaniei hitleriste; ziua victoriei împotriva fascismului
1 iunie	– Ziua internațională pentru apărarea copilului
13 iunie	– 60 de ani de la represiunea antimuncitorească de la Galați (1916)
lunie	– 35 de ani de la pogromul de la Iași (1941)
4 iunie	– 100 de ani de la înființarea Societății de Cruce Roșie din România (1876)
13–15 august	– 70 de ani de la centralizarea mișcării sindicale din România; crearea Consiliului General al Sindicatelor din România (1906)
23 August 1944	– Eliberarea României de sub dominația fascistă. Sărbătoare națională a poporului român
25 octombrie	– Ziua Forțelor Armate ale Republicii Socialiste România
7 noiembrie 1917	– Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie
28 noiembrie 1820	– S-a născut Friedrich Engels
1 decembrie 1918	– Unirea Transilvaniei cu România
14 decembrie	– 500 de ani de la moartea lui Vlad Țepeș (1476)
30 decembrie 1947	– Abolirea monarhiei și proclamarea Republicii Populare Române. La 21 august 1965 țara noastră a devenit Republica Socialistă România

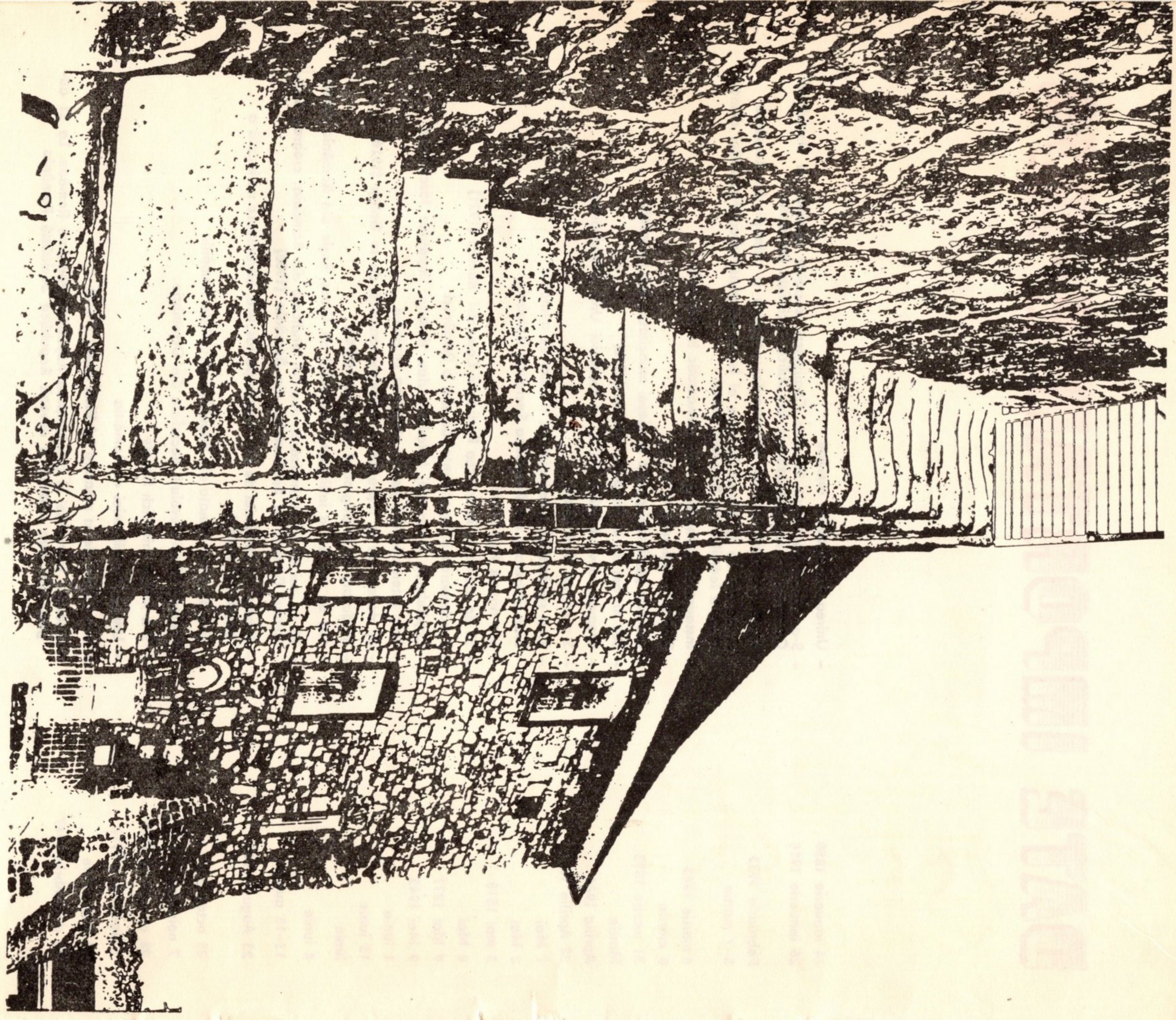

Acad. Prof. ŞTEFAN PASCU

COLOANA LIBERTĂŢII ŞI DREPTĂŢII, A INDEPENDENŢEI ŞI UNITĂŢII

ISTORIA
articole-documente

Constituţia României Socialiste reflectă împlinirea aspiraţiilor de libertate ale celor ce muncesc, ea reprezintă Carta libertăţii şi suveranităţii naţionale, a înfloririi naţiunii socialiste, a egalităţii depline în drepturi pentru toţi cetăţenii patriei, fără deosebire de naţionalitate, a afirmării multilaterale a demnităţii şi personalităţii omului, constructor al socialismului, făuritor conştient al propriei sale istorii."

Nicolae Ceauşescu, **Raport la proiectul la Constituţie,** în: **România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste,** vol. 1, p. 127.

La început a fost ideea, după care a urmat dorinţa, după aceasta tendinţa, transformată în voinţă şi stăruinţă. Ideea, dorinţa, tendinţa şi stăruinţa, înmănuncheate într-un fascicol de forţe în acţiune, au generat lupta încununată de biruinţă. Idee, dorinţă, tendinţă, voinţă, stăruinţă, luptă, întemeiate pe existenţa unui fond etnic comun şi unitar, pe întreg cuprinsul pământului locuit de poporul român; fond etnic comun care a generat o conştiinţă de neam activă, transformată, odată cu formarea naţiunii române, în conştiinţă naţională.

Fondul etnic comun, conştiinţa de neam şi conştiinţa naţională au conferit ideii, dorinţei, tendinţei, voinţei şi stăruinţei o solidaritate impresionantă între toate ramurile poporului român, apoi ale naţiunii române, peste graniţele politice artificiale ce despărţeau ţările române mai întîi, apoi România de teritorii româneşti încă sub dominaţie străină: Transilvania, Bucovina, Basarabia, Dobrogea.

Solidaritatea s-a transformat într-o adevărată comunitate de luptă pentru emancipare socială şi independenţă

„Nu doresc să mă refer la luptele lui Mihai Viteazul. Aceste lupte, ca de altfel și alte momente ale vieții de pe aceste meleaguri, sînt redate în mod minunat în muzeul pe care l-am vizitat cu puțin înainte. Ceea ce aș dori însă să menționez este că în toate aceste bătălii purtate de Mihai Viteazul împotriva cotropitorilor străini, pentru unirea țărilor românești — unire pe care a reușit să o realizeze pentru o scurtă perioadă — au luptat, umăr la umăr cu românii, și naționalitățile conlocuitoare. Este cunoscut faptul că secuii au participat activ la multe bătălii purtate de Mihai Viteazul, inclusiv la bătălia de la Neajlov, precum și la cea de la Șelimbăr; așa cum au mers cu Mihai Viteazul și în lupta pentru unirea tuturor țărilor românești — a Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei. De altfel, este bine cunoscut adevărul istoric că secuii au luptat alături de Ștefan cel Mare, de Petru Rareș, de alți domnitori din Transilvania, ai Țării Românești și ai Moldovei, așa cum de altfel au luptat alături de români și sași și alți locuitori de altă naționalitate. De ce, oare, s-a întîmplat aceasta? Nu demonstrează oare acest fapt adevărul că lupta împotriva cotropitorilor străini, pentru unitatea țărilor românești și formarea unui stat centralizat puternic, care să asigure condiții de viață, de dezvoltare a forțelor de producție, de bunăstare și fericire a fost o realitate istorică? Aceasta era într-adevăr o cerință logică, o năzuință a tuturor locuitorilor acestor

națională, componentă a națiunii, alături de comunitatea teritorială, de limbă și cultură, economică, de factură psihică sau profil spiritual. Comunitate care a generat o asemenea unitate, încît tot ceea ce se petrecea mai de seamă într-o parte a Carpaților se prelungea, cu remarcabilă putere, de cealaltă parte a munților, conferind evenimentului o forță de influențare și de adîncime impresionante. Impresionante prin unitate și solidaritate, impresionante prin finalitate, aceeași în sud, est și apus de lanțul Carpaților. Unitate și solidaritate uimitoare și salvatoare a ființei naționale în grele momente, de mare primejdie pentru viitorul ei.

Istoria diferitelor popoare și a diferitelor națiuni se desfășoară în jurul unor coordonate esențiale, care constituie adevărate coloane de susținere a edificiului național. Trăinicia și frumusețea acestora conferă edificiului național temeinicie și strălucire. Coloanele de susținere a edificiului național, istoria poporului român, pot fi definite cu limpezime, deoarece ele sînt atît de evidente și atît de pregnante pentru orice cunoscător și observator obiectiv de la cea dintîi privire și de la prima întîlnire cu această coloană infinită, istoria poporului nostru și istoria țării noastre.

Mai întîi este **legătura indestructibilă, contopirea dintre oameni și locuri, dintre locuri și oameni, dintre glie, și locuitorii și fertilizatorii ei.** Atît de puternică, încît furtunile vremurilor — multe și mari — n-au fost în stare a spulbera nici glia și nici a alunga oamenii pămîntului; nu i-a putut alunga fiindcă ei știau că tot ce mișcă-n țara asta, rîul, ramul, era prieten numai lor și dușman dușmanilor lor. Norii amenințători nu i-au putut alunga pe cei legați cu mii de fire, văzute și nevăzute, cu atît mai mult cu cît experiența veacurilor și înțelepciunea oamenilor au născut convingerea că după furtună vijelioasă și nori întunecați soarele apare mai strălucitor. Și mai știau oamenii, din întîmplările generațiilor și din propriile observări, că apa trece și pietrele rămîn. Mai știau de asemenea oamenii un lucru de mare preț, fiindcă cuprindea un mare adevăr, adeverit și acesta de vremuri și de observări, anume că unde-i unul nu-i putere, la nevoi și la durere, unde-s mulți puterea crește și dușmanul nu sporește. Și ei și-au unit puterile într-un mănunchi puternic de atîtea ori de cîte

ori vicisitudinile îşi arătau înfăţişarea duşmănoasă.

O altă coloană de susţinere a edificiului poate fi socotită **vigoarea dovedită în păstrarea fiinţei naţionale,** vigoare ce a uimit pe mai puţin cunoscătorii adevărului, a sporit încrederea celor încrezători. Această vigoare a stejarului milenar explică „enigma" şi „miracolul" pentru cunoscătorii lucrurilor la suprafaţa lor, realitate adevărată, limpede pentru cunoscătorii adîncimii istoriei. Au venit goţii şi nu ne-am făcut goţi, hunii şi avarii şi nu am devenit nici huni şi nici avari, slavii şi nu ne-am slavizat, pecenegii şi cumanii şi nu ne-am transformat nici în pecenegi nici în cumani, tătarii şi turcii şi nu ne-am tătărit şi nici turcit. Am rămas daco-romani, deoarece sigiliul Romei a fost mai puternic decît şi-au putut închipui unii şi alţii. Cele vreo 4 000 de inscripţii antice latine, descoperite pînă acum pe teritoriul locuit de poporul român, mai multe decît în orice altă parte a stăpînirii romane (cu excepţia Italiei), adeveresc adîncimea procesului de romanizare.

Un edificiu cu două coloane numai, oricît de puternice ar fi acelea, nu poate fi trainic. Orice arhitect cuminte şi răspunzător de fapta sa adaugă altele, unele de aceeaşi mărime cu cele dintîi, altele de mărime deosebită, potrivit cu nevoile şi cu trebuinţele. Arhitectul edificiului naţional, făuritorul istoriei, poporul român, cumpănit în faptă şi îndrăzneţ în înfăptuire, nu şi-a uitat datoria şi îndatoririle. **Dîrzenia cu care poporul român şi-a apărat fiinţa naţională în curgerea vremii,** faţă de rîvnitori şi răuvoitori, de neprieteni şi cotropitori, constituie coloana trainică şi impresionantă prin trăinicie şi frumuseţe care s-a adăugat celorlalte. Dîrzenie care a uimit pe necunoscători, a înfricat pe răuvoitori, a umplut de mîndrie prietenii şi de nădejde semenii. Dîrzenie în apărarea ţării şi a gliei strămoşeşti, în apărarea fiinţei naţionale şi a viitorului ei.

Raportul dintre trăinicia coloanelor şi frumuseţea lor pe de o parte şi trăinicia edificiului pe de alta, este un adevăr necontestabil de vreun cunoscător cu gust şi cu simţire. Asemenea cunoscător va fi de acord, fără nici o îndoială, şi cu un alt adevăr, anume că numărul coloanelor nu e un fapt mai puţin de luat în seamă. Fără îndoială că locul şi rolul principal se cuvine calităţii, dar nici cantitatea nu e lipsită de însemnătate. De aceea cu cît coloanele sînt mai numeroase, şi mai ales dacă şi calitatea

meleaguri fără deosebire de naţionalitate.

Această solidaritate şi luptă comună s-au manifestat cu putere şi în răscoalele ţărăneşti de la Bobîlna, în războiul ţărănesc din 1514 condus de Gheorghe Doja, precum şi mai tîrziu în marea răscoală condusă de Horea, Cloşca şi Crişan şi altele.

Sărbătorim un moment de importanţă crucială în istoria patriei noastre. E drept, împrejurările istorice — mai cu seamă poziţia imperiilor străine de atunci, care nu vedeau deloc cu ochi buni formarea statelor naţionale — au dus la dispariţia statului unitar centralizat prin asasinarea mişelească a lui Mihai Viteazul. Dar ideea unirii ţărilor româneşti, idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei nu au putut fi ucise niciodată, pentru că ele sînt adînc implîntate în însuşi sîngele, în conştiinţa şi spiritul întregului nostru popor.

Au trecut secole, s-au produs profunde transformări în viaţa locuitorilor ţării noastre. Astăzi, sub conducerea Partidului Comunist Român — exponentul cel mai fidel al intereselor întregii naţiuni, al dorinţei de bunăstare, fericire, libertate şi independenţă a poporului nostru, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naţionalitate — pe pămîntul României înfloreşte o viaţă nouă, socialistă. Aceasta asigură naţiunii noastre condiţii de viaţă tot mai îmbel-

şugate, asigură adevărata libertate, independenţă şi suveranitate a patriei!"

Din cuvîntarea tovarăşului Nicolae Ceauşescu la grandioasa adunare populară de la Alba Iulia, (Scînteia nr. 10.192, anul XLIV, 29 mai 1975, p. 3).

acestora e superioară, cu atît edificiul este şi el mai trainic şi mai frumos. De aceea altă coloană se cuvine adăugată celor de pînă acum: **temeritatea, care înseamnă deodată îndrăzneală mai mult decît obişnuită şi cutezanţă pe aceeaşi măsură.** Coloanele susţinătoare de nădejde ale edificiului însă nu sînt aşezate nici la întîmplare şi nici discordant, ci se înşiruie şi se armonizează într-un ansamblu arhitectonic judicios, una completînd-o pe cealaltă, fiecare integrînd întregul. Temeritatea, în contextul întregului, se înfrăţeşte cu dîrzenia şi, prin aceasta, cu vigoarea şi contopirea oamenilor cu glia. Temerari erau oamenii pămîntului şi conducătorii lor de seamă, marii voievozi. Numai oameni temerari puteau să se încumete să înfrunte de atîtea ori, din veacul al IV-lea pînă în 1944, vreme de peste şaisprezece veacuri, valuri după valuri, oşti trimise de mai marii lor cu gînduri de cucerire: germanice şi uralo-altaice, slave şi türcice, maghiare şi tătare, turceşti şi

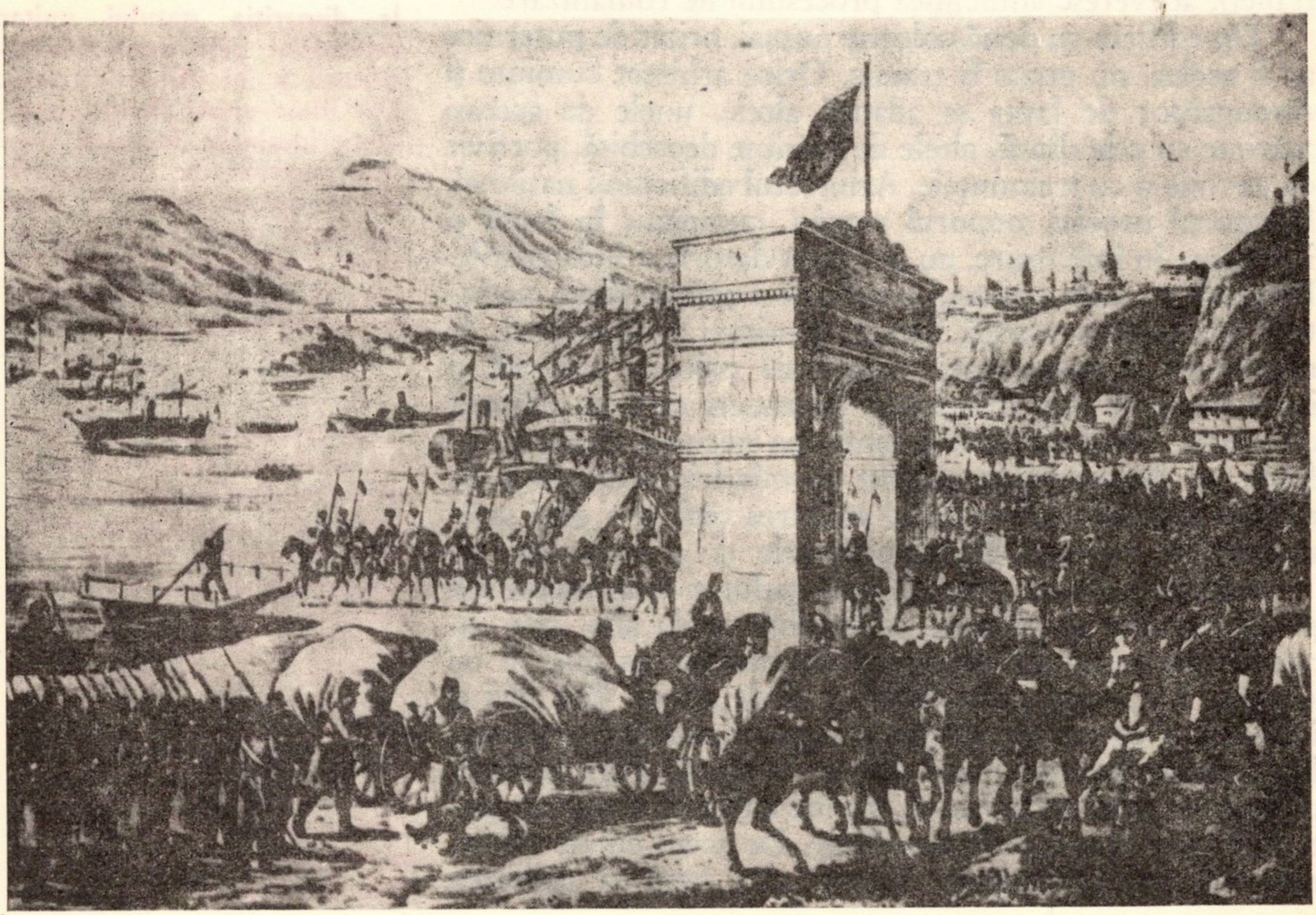

poloneze, ruseşti şi austriece, germane şi altele. Temerarii oşteni, luaţi de la coarnele plugului în vremuri mai depărtate, de la plug şi strung în vremurile mai noi, au ştiut să-şi apere nevoile şi neamul cum puţini alţii au dovedit-o. Dragostea de moşie a fost totdeauna un zid, ce nu s-a înfiorat de faima şi numărul mare al celor veniţi cu gînduri vrăjmaşe. Temeritatea celor puţini şi viteji a trecut cu iuţeală peste ţări şi apoi şi peste mări, iar vitejia vrednicilor voievozi, domni, căpitani şi crai, ţărani, muncitori şi intelectuali, a stîrnit invidie din partea unora, admiraţie din partea altora: Basarab şi Bogdan, Mircea cel Bătrîn şi Alexandru cel Bun, Iancu de Hunedoara şi Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare şi Ioan Vodă, Mihai Viteazul şi Radu Şerban, Şerban Cantacuzino şi Dimitrie Cantemir, Horea şi Tudor, Iancu şi Magheru, eroii independenţei şi ai desăvîrşirii unităţii, eroii de la 1933 şi cei din 1944—1945.

Patru coloane de susţinere în patru puncte cardinale ale edificiului, temeinice sprijiniri ale acestuia. La mijloc, coloană sinteză, mai impresionantă, prin trăinicia şi frumuseţea ei, prin monumentalitatea şi semnificaţia sa; coloană îngemănînd în una mai multe, nedespărţite, coloana care întruneşte la un loc: **libertatea, dreptatea, independenţa şi unitatea.** Coloană monumentală pe măsura însemnătăţii ideilor pe care le reprezintă, una derivînd din alta, una generînd-o pe alta şi toate împreună, coloană vertebrală a corpului naţional, simbolizînd trecutul, prezentul şi viitorul. Dreptate fără libertate nu se poate închipui, independenţă fără libertate şi dreptate nu poate exista, unitate fără independenţă de asemenea este de neînchipuit. Întreagă istoria poporului român, de la naşterea sa acum mai bine de treisprezece veacuri şi pînă în vremurile noastre, a fost o continuă dorinţă şi străduinţă, luptă şi biruinţă pentru libertate, dreptate, independenţă şi unitate.

Libertatea şi independenţa şi-au apărat-o Gelu şi Menumorut, Glad şi Ahtum din Transilvania, Tatos şi Seslav din Dobrogea, în sec. X—XI, Bolohovenii şi Brodnicii, Litovoi şi Seneslau din Moldova şi Ţara Românească în sec. al XIII-lea, Basarab şi Bogdan, cîştigătorii independenţei celor două ţări româneşti de la sud şi est de Carpaţi în cele următoare, Posada şi Rovine, Ialomiţa şi Tîrgovişte, Vaslui şi Cîmpul Pîinii — nume şi locuri ce împodobesc coloana îngemănată: libertate şi independenţă; Ion Vodă,

Cahul şi Roşcani, şi mai ales Mihai Viteazul, Călugăreni-Giurgiu, Şelimbăr şi Suceava, alte nume, de eroi şi viteji, de locuri memorabile şi evocabile împodobesc, prin strălucirea lor, alte fragmente, superioare, ale coloanei împletite: libertate, independenţă şi unitate. La mijloc de coloană, brîul de granit îi conferă şi mai mare trăinicie pentru a putea urca mai sus, tot mai sus, pînă la înălţimea acoperămîntului. Horea şi Tudor, 1848, 1859, 1877, 1918 — alte nume şi alte date, alte momente şi alte urcuşuri spre înălţimi. Spirala istoriei se îmbogăţeşte, coloana centrală şi principală se consolidează şi se înfrumuseţează. Libertatea, dreptatea, independenţa şi unitatea se înscriu cu pregnanţa basoreliefurilor impresionant alcătuite, frumos dăltuite. Coloană impunătoare şi îmbărbătătoare pentru cei ce încearcă să reconstituie glorioasa istorie a patriei, pentru cei ce se străduiesc să o înţeleagă în ceea ce a avut ea mai de preţ, mai impresionant şi mai emoţionant, prin ceea ce locuitorii ei au realizat în toate domeniile de activitate umană pentru ei şi pentru alţii, din alte ţări europene. Coloană de susţinere a eforturilor de astăzi, cu totul deosebite, revoluţionare, iarăşi în toate domeniile de creaţie, de bunuri materiale şi spirituale, pentru poporul român şi pentru alte popoare. De aceea **Programul** partidului nostru este prefaţat de sinteza trecutului şi prezentului pentru ceea ce va să vină; de aceea această sinteză se deschide cu un titlu care înmănunchează judicios şi armonios, ştiinţific şi realist: **Dezvoltarea istorică a poporului român pe calea progresului economic şi social, libertăţii şi neatîrnării.** Iar istoria poporului român este caracterizată, de asemenea, ştiinţific şi realist, drept „istoria unor necontenite lupte de clasă, a bătăliilor duse de masele populare pentru libertate şi dreptate socială, pentru apărarea fiinţei naţionale şi neatîrnare, pentru progres şi civilizaţie". De aceea independenţa din 1877 este apreciată, cu deplină îndreptăţire şi obiectivitate neştirbită, ca „rezultat al luptei eroice a armatei române împotriva Imperiului otoman, al voinţei ferme de libertate şi neatîrnare a poporului nostru". De aceea în acelaşi capitol al Programului se subliniază, cu temeiul susţinut de adevărul obiectiv, că „dobîndirea independenţei naţionale a dat un nou şi puternic imbold dezvoltării economice şi sociale a ţării, a exercitat o profundă înrîurire asupra întregii evoluţii

istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca naţiune de sine stătătoare".

Şi într-adevăr naţiunea de sine stătătoare, forţele progresiste ale acesteia, masele populare şi producătoare, intelectualitatea progresistă au reuşit, prin eforturile şi străduniile lor, prin realizările şi lupta lor, să consolideze coloana libertăţii şi dreptăţii, a independenţei şi unităţii. Greutăţile n-au fost nici puţine şi nici mici. Voinţa şi stăruinţa celor mulţi şi harnici, celor dîrzi şi temerari a învins greutăţi şi nedreptăţi. Le-au învins şi au biruit. Au biruit la 1918, au biruit la 1944. Biruinţe care au însemnat desăvîrşirea unităţii, care a însemnat „înfăptuirea firească a năzuinţei seculare de unitate a poporului nostru, a visului pentru care au luptat şi s-au jertfit numeroasele generaţii de înaintaşi, a împlinirii unei necesităţi obiective a însăşi dezvoltării istorice".

Puterile economice s-au unit, forţele sociale progresiste s-au adunat într-un făgaş — Partidul Comunist Român —, potenţialul spiritual a crescut, ţara s-a dezvoltat, poporul a înaintat. Nici acum fără piedici şi greutăţi, puse în calea dezvoltării şi înaintării de forţele conservatoare, retrograde, burghezia şi moşierimea. Opintiri zadarnice, metereze neputincioase în calea iureşului dezlănţuit: 1929, 1932—1933, 1939—1944. Rezultatul: 23 august 1944, victorioasa insurecţie naţională armată antifascistă şi antiimperialistă. România nouă, democrat-populară, socialistă, condusă cu înţelepciune şi fermitate, ştiinţă şi principialitate de P.C.R., a înălţat coloana de susţinere a bolţii edificiului naţional, a trăinicit-o şi mai mult cu puterea granitului şi a înfrumuseţat-o cu strălucirea marmorei. Libertatea şi dreptatea, independenţa şi unitatea, reale şi plenare, împodobesc întregul edificiu naţional, România socialistă pe calea multilateralei sale dezvoltări. Iar pe capitelul coloanei este dăltuit adevărul: „Naţiunea şi statul naţional independent, pe de o parte şi solidaritatea şi colaborarea dintre ţările socialiste, internaţionalismul proletar, pe de altă parte, sînt două laturi ale construcţiei socialismului care nu numai că nu se exclud, ci, dimpotrivă, se află într-o strînsă unitate dialectică".

„Ne pronunţăm ferm pentru o politică nouă, bazată pe egalitate, pe respectul independenţei şi suveranităţii, pe neamestec în treburile interne, pe renunţarea la forţă şi la ameninţarea cu forţa în relaţiile dintre state. Sîntem conştienţi că numai în asemenea condiţii fiecare naţiune îşi va putea consacra forţele dezvoltării independente. Ne pronunţăm pentru creşterea rolului Organizaţiei Naţiunilor Unite în viaţa internaţională, pentru participarea activă a tuturor statelor — în primul rînd a ţărilor mici şi mijlocii — la viaţa internaţională, pentru democratizarea relaţiilor interstatale, fiind convinşi că numai pe această cale putem asigura o pace trainică, colaborarea avantajoasă pentru toate naţiunile lumii".

(Din **Cuvîntarea tovarăşului Nicolae Ceauşescu la marea adunare populară din municipiul Braşov**, în **Scînteia**, anul XLV, nr. 10.296 din 28 septembrie 1975)

Trecerea armatei române în Dobrogea 14 noiembrie 1878, cromolitografie tipărită de Librăria Fraţii Jonniţiu & Comp. din Bucureşti, colecţia Gh. Sion, mapa XXVIII

IOAN ALEXANDRU

Imnul lui Bogdan Voievodul

Vine vremea cerbului în cumpăna pădurii
Pe drumul care duce spre sfîntul răsărit
Să ia în coarne noaptea cu stelele de aur
Scăldîndu-se pribeagul în focul nezărit
Şi astfel în putere copita lui în stîncă
Să bată semnul sacru întocmai apăsat
Cînd vor porni pe urme-i popoarele de frunze
Să nimerească pomul din care au plecat.

Bogdane, voievodul sfînt,
Fiul lui Dragoş fără de prihană
Un bour blînd prin vămile din munţi
Îţi trage veşnic neamul în icoană.
În zori de zi din Cuhea te ridici,
În dricul carului printre sumane
În coşniţa din Peri i-un manuscript
Abia svîntat în slovele romane.

Cu doisprezece fraţi însoţitori
Un îngere te-aduse în uimire
Coroana pală de pe fruntea ta
Moldova s-o cunune din iubire.
Şi-n jurul ei ca stelele pe cer
Luceafărul în horă să-l cuprindă
Cînd roiurile ies printre păduri
Să fie-un turn de care să se-aprindă.

Te văd prin ceaţa milei, ţesută între noi
În vîrf de munţi sub stelele de vară
Cu capul pe o piatră adormind
Să vezi pe-o scară cerul ce coboară.
Şi-n zori cumineci piatra cu vin şi cu oloi
Şi-ntr-un stejar un vultur se opreşte
Şi din desaga pribegiei smulgi
Un codru de cuvinte-n româneşte.

Le strîngi în lanţ şi le topeşti pe rînd
În duhul gurii tale rugătoare
Şi cînd să pleci poiana-n urma ta
A-nvlăstărit un schit de sărbătoare.
Ceahlăul te-ncununã voievod
Pămîntu-i zguduie de tînguire
E Martie şi sîngeră-n Văzduh
Turma de miei de milă după Mire.

Cît vezi cu ochii roată Moldova în genunchi
Cu-n braţ de crini te-ntîmpină Mireasă
Miroase-a grîu în ţărînă jupuit de vînt
Şi-a Sfîntul Gheorghe în fiecare casă
Şi trece carul tău voievodal
Prin satele străvechi şi prin cătune
Şi Moldovenii pe ştergare-ţi ies
Cu-n drob de smirnă fumegînd în pîine.

Pe la izvoare-n jgheaburi însetaţi
Împlîntă-şi boii boturile blînde
Şi sorb din vîna trupului moldav
Luminile amestecate-n unde.
Şi iar e drumul drum spre Rădăuţi
Acolo unde-i Patria de oseminte
A-ntîiului strămoş ce s-a mutat
Pe ceriul sfînt aducere aminte.

Întîiul ceas amurgului prinos
Ce te-a primit cu candelele sure
În pînzele pădurilor arzînd
De gîtul gorunilor sub pădure
Smerit pe creştet uns, apoi cu mir
Din cornul sfînt profetul pe-nserate
Te-a scos pe deal cu dreapta şi-a strigat
Să fii în fruntea ţării cu dreptate.

Hlamida-mpărătească în pridvor
Țesută-n fir de aur purpurie
Pe aripile brațelor domol
Norodu-o laudă cu bucurie.
Și buciumul îndată a-nceput
Să-și sbată sufletul a sărbătoare
Și în ogrăzi fecioarele sobor
S-au prins de mîini a horă și cîntare.

Bătrînii vechi de zile în porțile domnești
Se priponeau în bărbi pe la chindie
Prin aierul albastru tămîiat
Columbe-alunecau din veșnicie.
Și ctitorul Moldovei luminat
Cu buzele atinse potirul împăcării
Și stelele cădelnițau pe cer
Vărsînd la jar în staurele țării.

Și-ntr-un tîrziu slăvit la miez de nopți
Treptat se potolește satul
Și-n cripta așternutului obștesc
Toți dorm cu sufletul la împăratul.
Pe piatra asta diamant în unghi
S-a înălțat Moldova către stele
Smerindu-se pe sine într-atît
Că i se vede îngerul prin piele.

LUPTA ROMÂNILOR PENTRU LIBERTATE ÎN EVUL MEDIU

Dintre elementele constitutive ale civilizaţiei româneşti medievale se relevă istoricului şi lupta seculară a românilor de apărare în faţa primejdiilor ameninţătoare dinafară, luptă care, sub raportul determinaţiilor, implicaţiilor şi semnificaţiilor sale, devine inteligibilă numai prin raportarea la condiţiile care au făcut-o necesară sau cel puţin posibilă.

În această privinţă, mediul geografic, prin permanenţa sa dintotdeauna şi prin relativa sa stabilitate, se impune atenţiei cu întîietate, constituind, prin caracteristicile sale, cadrul favorizator al ducerii luptei româneşti de apărare a fiinţei neamului încă în perioada prestatală.

Formele de organizare prestatală a vieţii românilor prin funcţionalitatea militară a unor instituţii, ca *ducatul* şi *voievodatul*, presupun şi dovedesc aceeaşi luptă de apărare legată de o existenţă mai mult sau mai puţin primejduită, într-o vreme cînd fiecare depresiune carpatică şi vale închisă a unui rîu forma o unitate atît geografică, cît şi de luptă, condusă aceasta din urmă de un *ducă* („*qui in lingua eorum duca vocabatur*“, Anonymus, *Gesta Hungarorum*, cap. XIII). Terminologia autohtonă latină a instituţiei ducatului, cu rosturile sale militare derivate din atribuţiile lui *belli dux*, conducător de oaste, căruia cu timpul i s-a asociat, cu o evoluţie specific românească, şi corespondentul slav *voievoda*, constituie o puternică dovadă a vechimii şi permanenţei acestei instituţii la români, o expresie a conservării şi perpetuării unor forme latine de organizare militară în viaţa lor prestatală. Aceeaşi latinitate o întîlnim şi în terminologia privitoare la *oaste*, care nu-i decît derivatul etimologic al lui *hostis*, ceea ce înseamnă că la noi, în trecutul îndepărtat, nu a existat armata (*exercitus*) care ataca, ci numai aceea care se apăra. Astfel din totdeauna românii erau obişnuiţi a veghea (*vigilare*) la trecătorile munţilor şi la vadurile rîurilor, a folosi în luptă cu îndemînare arcul (*arcum*) şi a-l înţinde (*arcum intendere*) împotriva duşmanilor pentru a-i săgeta (*sagittare*). Se poate spune că viaţa românilor în mijlocul unei lumi ostile, superioară militar şi politic, nu le-a permis să se organizeze decît în formaţiuni locale, capabile să ducă doar o luptă de apărare, favorizată în plus şi de condiţiile naturale. Important rămîne, însă, faptul că aceste formaţiuni ducale sau voievodale au supravieţuit împrejurărilor vitrege şi au reuşit, atunci cînd fluxul ameninţător recula, să-şi refacă forţele, să se organizeze mai bine şi să-şi întărească puterile prin asocierea cu altele vecine. Este cazul şi a voievodatelor lui Gelu, Menumorut şi Glad, care, după rezistenţa dîrză de la pragul de secol X, apar la începutul veacului următor mult mai întinse, mult mai puternice, încît voievodatul lui Gyla din Transilvania întreţine relaţii cu Bizanţul şi îndrăzneşte să-l înfrunte pe regele Ungariei Ştefan cel Sfînt, după cum, acelaşi lucru îl face şi Ahtum în Banat, moştenitor şi al unei părţi, pînă la Criş, din fostul voievodat al lui Menumorut. Deci, o continuitate de viaţă a oamenilor locului şi de luptă îndîrjită împotriva cuceritorilor care, deşi victorioşi, trebuie să recunoască autohtonilor o largă autonomie întruchipată în instituţia voievodatului transilvănean, recunoscut şi integrat în marele regat.

Situaţia a fost similară şi în afara arcului carpatic, unde formaţiunile politice prestatale, cnezatele şi voievodatele, au avut de înfruntat pe rînd atacuri din partea bizantinilor, pecene-

gilor, cumanilor, maghiarilor şi tătarilor, ajungînd în dependenţă vasalică faţă de unii sau de alţii şi datorîndu-le colaborare ostăşească şi dări. Astfel, locuitorii Dobrogei în frunte cu Tatos, Satzas şi Sestlav luptă la sfîrşitul secolului al XI-lea împotriva bizantinilor, *berladnicii* din centrul Moldovei participă la 1161 ca aliaţi împotriva cneazului de la Kiev, iar *bolohovenii* din nordul aceleiaşi ţări iau parte, alături de regele Ungariei, la luptele acestuia din 1231 cu cnezatul Voliniei şi Haliciului. Sub suzeranitatea aceluiaşi rege maghiar îi găsim, la 1247, pe voievozii Litovoi şi Seneslau şi pe cnezii Ioan şi Farcaş din sudul Carpaţilor iar voievodul moldovean Olaha este prezent, tot acum, la curtea hanului tătar. Aceste două suzeranităţi, maghiară şi tătară, vor stărui asupra formaţiunilor politice prestatale româneşti pînă în prima jumătate a secolului al XIV-lea, influenţînd direct formarea statelor feudale independente, Ţara Românească şi Moldova, state care îşi vor dobîndi neatîrnarea prin lupte atît cu maghiarii, cît şi cu tătarii.

Sfîrşitul secolului al XIII-lea, aducînd cu sine slăbirea dominaţiei tătare şi lipsa de autoritate a ultimilor arpadieni, a prilejuit voievozilor români încercări de înlăturare a suzeranităţii tătare şi maghiare. Deşi înfrînte un timp, dorinţele şi ambiţiile voievodale nu au cedat în faţa voinţelor străine stăpînitoare, încît, ceva mai tîrziu, prin victoria de la Posada (1330), Basarab voievodul Ţării Româneşti a smuls lui Carol Robert deplina neatîrnare iar în Moldova vecină Bogdan, descălecătorul de ţară, a urmat, la 1359, aceeaşi cale, înlăturînd suzeranitatea maghiară. Această întemeiere a statelor româneşti feudale a însemnat pentru viitor o creaţie de luptă pentru independenţa politică împotriva marilor state vecine expansioniste, Ungaria şi Polonia, fiecare urmărind dobîndirea unei ieşiri la Marea Neagră prin ţările locuite de români.

Drumurile comerciale care, prin întemeierea statelor feudale, au dobîndit o mai mare siguranţă şi au cunoscut o mai intensă circulaţie, au stabilit şi orientarea politică a statelor vecine faţă de ţările române. Muntenia, cu începutul drumurilor sale de negoţ în Transilvania, legînd oraşele de aici de Brăila şi Vidin, din motive economice, a fost mai mult timp vasala Ungariei, iar Moldova, cu drumul de tranzit al Siretului, care lega Liovul de mare, a fost luată de mai multe ori sub ocrotirea vasalică a Poloniei. Constituind zone deosebite de influenţă economică şi politică, cele două ţări române de la răsărit şi sud de Carpaţi au fost constrînse să accepte suzeranitatea maghiară şi polonă, lupta românilor pentru independenţă desfăşurîndu-se în strînsă legătură cu aceste împrejurări externe. Astfel, după 1335, lupta lui Basarab împotriva tătarilor a impus apropierea de Ungaria, interesată şi aceasta în lichidarea pericolului din răsărit, restabilindu-se bunele raporturi între cele două ţări, raporturi concretizate în alianţa convenită la 1344 între Nicolae Alexandru, asociatul la domnie, şi regele Ludovic de Anjou. Domnul Ţării Româneşti a redobîndit banatul Severinului, şi, în curînd, se pare că a participat la acţiuni comune împotriva tătarilor, întinzîndu-şi autoritatea asupra unor noi teritorii. Noile raporturi îşi găsesc expresia în tratatul din 1354, încheiat între Ungaria şi Ţara Românească, tratat completat în 1358 de privilegiile comerciale recunoscute negustorilor braşoveni care activau la Dunăre. Urmarea a fost că domnul Ţării Româneşti, Nicolae Alexandru, şi-a consolidat mult puterea şi autoritatea, a stabilit legături de rudenie cu ţarul bulgar de la Vidin, cu cneazul sîrb şi cu palatinul Ungariei, a asigurat, la 1359, bisericii române ortodoxe o organizare de sine stătătoare şi a îndrăznit să participe, în acelaşi an, alături de aliaţii creştini sud-dunăreni, la prima acţiune antiotomană. Dar creşterea prestigiului internaţional al domnului român nemulţumeşte în curînd pe regele suzeran maghiar, care, la 1365, plănuieşte o expediţie împotriva noului domn Vladislav-Vlaicu, deoarece acesta îndrăznise să manifeste tendinţe spre o domnie de sine stătătoare, luîndu-şi titlul de *samodîrjeţ*, adică de singur stăpînitor. În condiţii necunoscute regele Ludovic îşi schimbă gîndul, renunţînd la pedepsirea domnului român, care acceptă vasalitatea în schimbul dobîndirii feudelor transilvănene, Făgăraşul şi Amlaşul. De acum, prezenţa pericolului otoman la Dunăre va impune apropierea de Ungaria cu gîndul obţinerii unui ajutor împotriva duşmanului, care, în toamna lui 1369, a întreprins prima incursiune în Ţara Românească, fiind însă respins cu succes.

Concomitent, cealaltă ţară românească, Moldova, ferită deocamdată de primejdia otomană, face eforturi de consolidare a independenţei dobîndite la 1359. Rezistă atacului maghiar din 1 365, dar nu peste mult timp situaţia ei se înrăutăţeşte odată cu alegerea, în 1370, a regelui Ludovic de Anjou ca suveran al Poloniei, încît urmaşii lui Bogdan se pare că au ajuns vasali faţă de Ungaria feudală. Oricum, statutul de vasalitate al Moldovei Bogdăneştilor va deveni o realitate sigură în anul 1387, cînd regele Poloniei, Vladislav Iagello, recucerind definitiv de la maghiari Galiţia orientală cu Liovul, a impus moldovenilor suzeranitatea sa, expresie a intereselor comerţului polonez, legat de drumul de tranzit al Siretului. Astfel, nu întîmplător actul politic de închinare de la Liov al lui Petru Muşat din 1387 a fost urmat de acordarea unor privilegii comerciale, reînnoite de mai multe ori ulterior, căci vasalitatea cu dreptul său de protecţie şi alianţă militară trebuia să apere drumul de negoţ spre mare şi pe negustorii poloni care treceau prin ţara vasală.

Statornicirea vasalităţii străine, fie şi cu întreruperi, asupra celor două ţări române, cea maghiară în Ţara Românească şi cea polonă în Moldova, a dus la formarea unui cadru de interese economice, politice şi militare, de care trebuie să ţinem seama atunci cînd încercăm să surprindem coordonatele majore ale luptei domnilor noştri pentru independenţa statală. Din confruntarea acestor interese ale puterilor vecine suzerane pentru ţările locuite de români s-a născut o permanentă rivalitate politică între cele două state, Ungaria şi Polonia, rivalitate întotdeauna exploatată în folosul propriu de voie-

vozii români ca o condiție indispensabilă a supraviețuirii lor de sine stătătoare. Prin urmare, diplomația ne apare și a fost cu adevărat o parte integrantă a luptei poporului român pentru apărarea existenței sale atît de greu încercată de-a lungul veacurilor.

Dacă înainte de Mircea cel Bătrîn (1386—1418) domnii Țării Românești au luat parte ca asociați la acțiunile politice și militare balcanice antiotomane, cu noul domn, în condițiile extinderii stăpînirii osmane pînă la Dunăre, românii se văd constrînși a prelua conducerea luptei de apărare a civilizației creștine în confruntarea cu cea musulmană. Noul efort necesita, însă, domnului român siguranța necesară din partea vecinilor creștini, cu deosebire a regelui suzeran Sigismund de Luxemburg, față de care stăruiau sentimente reciproce de neîncredere. De aceea, Mircea întreține relații de strînsă prietenie cu domnii Moldovei Petru și Roman Mușat iar pentru a neutraliza pretențiile nejustificate ale Ungariei suzerane se apropie de Polonia, încheind cu regele Vladislav un tratat de alianță de pe poziții de deplină egalitate, îndreptat împotriva regelui maghiar. Astfel, în 1389, la Radom, Vladislav II Iagello se angaja solemn față de Mircea cel Bătrîn „*să-l ajute cu toată puterea și forțele sale în contra regelui Ungariei și împotriva oricăror supuși ai acestuia*". Prevederile acestui tratat au fost completate și reînnoite în 1 390 la Suceava și în 1 391 la Liov, încît regelui Sigismund de Luxemburg nu i-a mai rămas decît alternativa apropierii de domnul Țării Românești, apropiere atît de necesară în contextul primejdiei otomane. Noile raporturi dintre Mircea și Sigismund se vor dovedi deosebit de rodnice după lupta de la Rovine (1394), cînd o parte a marii boierimi, la adăpostul victoriei obținute, încearcă să scape de tendințele autocratice ale lui Mircea, ridicînd în scaun cu ajutor polonez pe un oarecare Vlad, care se recunoaște vasal al regelui Poloniei. Nemulțumit de sporirea influenței poloneze în Țara Românească, Sigismund de Luxemburg încheie cu Mircea tratatul de alianță de la Brașov (1395) și după lupta de la Nicopole (1396) l-a ajutat să redobîndească tronul pierdut. De acum, stăpîn pe situație, Mircea cel Bătrîn va fi preocupat de crearea unui sistem de alianță antiotomană, intervenind în Moldova vecină, pentru a-l sprijini pe Alexandru cel Bun să ocupe tronul. Față de turci adoptă o atitudine de sprijinire activă a diverselor tabere aflate în lupta pentru tron, alimentînd neînțelegerile cu scopul slăbirii Imperiului Otoman din interior. Reușește astfel să apere cauza românească în însăși capitala sultanilor ale căror pofte în cele din urmă le va stăvili prin plata unui tribut drept preț al păstrării unei largi autonomii Țării Românești.

Aceeași politică de echilibru a fost promovată și de Alexandru cel Bun care, pentru a salva independența Moldovei, s-a recunoscut, în anul 1402, vasal regelui Poloniei, vasalitate care, în condițiile ambițiilor regelui Ungariei de a deveni stăpînul Moldovei, este reînnoită în 1411, prevăzîndu-se acum că „*dacă ar pleca craiul unguresc asupra mea, a lui Alexandru-Voievod, și asupra țării mele moldovenești, atunci domnitorul nostru, craiul Poloniei, ne va apăra și va pleca contra Țării Ungurești și va face ce va putea mai mult*". Era anul cînd și Mircea cel Bătrîn se străduia să mențină politica de echilibru a celor două mari puteri vecine, Ungaria și Polonia, încheind la Giurgiu un tratat similar de alianță cu regele polon Vladislav II Iagello, care „*la cererea noastră* — a lui Mircea *în contra regelui Ungariei și a supușilor săi va trebui să ne ajute cu toată puterea și putința lui*".

Se poate spune că, în condițiile prezenței turcilor la Dunăre și a numeroaselor incursiuni de pradă inițiate în nordul fluviului, rivalitatea politică dintre statele vecine creștine și dorința lor de a deveni stăpîne pe cele două Țări Române au slăbit frontul comun de luptă antiotomană, ducînd la neîncredere în tabăra creștină, care acum trebuia să-și unească forțele împotriva dușmanului comun. Astfel, domnii români s-au văzut în fața turcilor fără un sprijin statornic și consistent, uneori primejduiți de propriii aliați, obligați în cele din urmă să se recunoască vasali osmanilor și să plătească un tribut anual în schimbul păstrării unei largi autonomii.

Cel care a înțeles mai bine ca oricare altul necesitatea luptei comune împotriva turcilor a tuturor popoarelor din Balcani a fost voievodul român Iancu de Hunedoara. Convins că în această luptă de stăvilire a pericolului otoman rolul principal revine Țărilor Române, Iancu a căutat să realizeze unitatea de acțiune a aces-

tora, intervenind pe rînd în una sau în alta pentru a sprijini pretendenţi de orientare antiotomană la tronul domnesc. Astfel au ajuns domni Basarab şi Vladislav-Dan în Ţara Românească iar în Moldova Roman al II-lea şi Bogdan al II-lea, ultimul încheind, la 1450, cu Iancu de Hunedoara, un tratat de alianţă prin care domnul moldovean arăta că *„am făgăduit iubitului nostru părinte, lui Iancu de Hunedoara, guvernator al întregii ţări a crăiei şi altor, ca să-i fim lui în chip de fiu cît viaţa noastră, şi el şi domnia sa asemenea să ne fie nouă părinte şi orice îi va fi de trebuinţă din partea noastră, noi să stăm pe lîngă domnia sa şi cu căpeteniile noastre şi cu toate oştile şi cu tot sfatul cel bun al nostru, pentru bunul domniei sale şi să fim tuturor prietenilor domniei sale prieteni, iar duşmanilor domniei sale duşmani; şi asemenea ţara domniei mele şi cu ţara domniei sale să fie în una, şi solilor şi neguţătorilor şi tuturor oamenilor buni să fie ţara domniei mele deschisă şi slobodă şi de bună voie cu tot dreptul, iar iubitul nostru părinte să ne ocrotească sub mîna sa şi să ne apere de orice duşmani ai noştri“*. Firește că această angajare plenară şi emoţionantă totodată a unui alt voievod român, dintr-o altă ţară românească cu un destin comun, explică cel puţin în parte puterea polarizatoare a lui Iancu de Hunedoara, care a ştiut să canalizeze eforturile celor trei ţări române spre un scop comun, lupta antiotomană, obţinînd succese de răsunet care au impresionat puternic Europa vremii, întîrziind pătrunderea turcilor spre Europa centrală a cărei civilizaţie, prin salvarea Belgradului, a rămas încă la adăpost de primejdia ameninţătoare a Semilunii.

Preluarea stindardului luptei antiotomane a lui Iancu de Hunedoara i-a revenit unui alt voievod român, tînărului Ştefan al Moldovei, cel care a luat domnia ajutat de Vlad Ţepeş, domnul Ţării Româneşti şi exponentul aceleiaşi idei de cruciadă creştină. Consolidîndu-şi baza socială a domniei prin realizarea formulei statului centralizat, domnul Moldovei intervine la 1473 în Ţara Românească pentru a impune în scaunul ţării pe Laiotă Basarab şi a reface astfel, printr-un vasal credincios, unitatea frontului antiotoman. Se revine, deci, la o practică mai veche, de această dată iniţiată de Moldova, urmărindu-se crearea unui sistem de alianţe îndreptat împotriva turcilor, aşa cum îl realizase cu decenii în urmă Mircea cel Bătrîn şi Iancu de Hunedoara. După aceste pregătiri, din care n-au lipsit nici legăturile cu hanul Persiei sau cu papa de la Roma, Ştefan cel Mare a inaugurat, cu strălucit succes, seria luptelor sale cu turcii, putînd să raporteze cu îndreptăţită mîndrie lumii creştine, în ianuarie 1475, la cîteva zile după victoria de la Podul Înalt, că *„am luat sabia în mînă şi cu ajutorul Domnului Dumnezeului nostru atotputernic am mers împotriva duşmanilor creştinătăţii, i-am biruit şi i-am călcat în picioare, şi pe toţi i-am trecut sub ascuţişul săbiei noastre“*. Lumea creştină a fost impresionată şi mişcată de fapta domnului moldovean, dar mai puţin s-a lăsat convinsă şi a înţeles să-l ajute, încît noul atac al turcilor din vara lui 1476 îl va surprinde din nou singur pe Ştefan, care va dojeni, în 1477, creştinătatea pentru nepăsarea ei: *„am rămas lipsit de orice ajutor din partea creştinilor, pentru că ei nu numai că nu m-au ajutat, dar au fost între dînşii unii care poate au simţit plăcere pentru paguba făcută mie şi ţării mele de către păgîni“*. Ne aflăm după înfrîngerea lui Ştefan de la Războieni, cînd domnul cere din nou ajutor lumii creştine, atrăgînd atenţia asupra primejdiei care o aşteaptă şi a importanţei luptei sale pentru apărarea civilizaţiei europene: *„nu vreau să mai spun cît de folositoare este pentru trebuirile creştine această ţară a mea; socotesc că este de prisos, fiindcă lucrul e prea limpede, că ea este cetatea de apărare a Ţării Ungureşti şi a Poloniei şi straja acestor două crăii. Afară de aceasta, fiindcă turcul s-a împiedicat de mine, mulţi creştini au rămas în linişte de patru ani. Aşadar, fiindcă sînteţi domni creştini şi sînteţi cunoscuţi ca creştini, eu vin la prealuminata Domnia Voastră,* — adică la dogele Veneţiei — *cerînd ajutorul vostru creştinesc, spre a păstra această ţară a mea, folositoare pentru treburile creştine, şi făgăduiesc că orice dar şi orice ajutor îmi veţi trimite, eu îl voi întoarce înzecit, de cîte ori veţi avea nevoie şi veţi cere* — dar numai împotriva turcilor — *oriunde veţi porunci fără nici o zăbavă“*. Rămîne, firește, impresionantă această adîncă pătrundere a semnificaţiei europene a luptei duse de moldoveni împotriva turcilor, semnificaţie pe deplin conştientizată în gîndirea politică a lui Ştefan cel Mare.

Dacă suveranii creştini au refuzat tacit sprijinul solicitat de domnul Moldovei, ajungînd

unii dintre ei chiar la ideea înlocuirii din scaun a lui Ştefan, în schimb locuitorii ţării, cu deosebire mica boierime, răzeşii şi tîrgoveţii s-au dăruit total cauzei ţării, încît cronicarul polon Dlugosz, contemporan cu evenimentele, putea scrie despre voievodul român că „*strîngea la oaste nu numai pe oşteni ori pe nobili, ci şi pe ţărani, învăţînd pe fiecare să vegheze la apărarea patriei*". Existenţa acestei cointeresări largi a populaţiei ţării în lupta antiotomană se datoreşte menţinerii unui număr relativ mare de ţărani liberi, răzeşi, care luptau pentru libertatea comunităţilor şi a familiilor lor, aşa cum înainte luptaseră şi moşnenii lui Mircea cel Bătrîn sau cnezii şi oamenii liberi din cnezate sub conducerea lui Iancu de Hunedoara.

Succesele obţinute în lupta antiotomană de Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Ţepeş şi Ştefan cel Mare au fost în funcţie de suportul lor social, masiv ţărănesc. De aceea, atîta timp cît ţărănimea liberă din obşti a sîngerat, domnia a avut o bază solidă, care i-a asigurat autoritatea internă faţă de marea boierime anarhică şi victoria în lupta de neatîrnare a ţării. Cu secolul al XVI-lea, pe măsură ce ţărănimea liberă s-a redus numericeşte, fiind aservită, baza socială a domniei s-a restrîns, sistemul militar tradiţional a decăzut şi cu aceasta şi posibilităţile de luptă antiotomană ale domnilor, încît aceştia devin simpli exponenţi ai uneia sau alteia din partidele marii boierimi şi se mulţumesc cu statutul de vasalitate faţă de Poartă. În noul secol, ridicările la luptă împotriva turcilor nu mai au permanenţa şi continuitatea veacului precedent, constituind excepţii care se leagă de nume, cum este cel al lui Radu de la Afumaţi, Petru Rareş şi Ion Vodă cel Viteaz, pentru ca de-abia anul 1593 să aducă în scaunul Ţării Româneşti pe luptătorul şi unificatorul celor trei ţări române, pe Mihai Viteazul.

Spirit realist, înzestrat cu o deosebită putere de pătrundere a situaţiei istorice concrete, Mihai Viteazul era convins, încă de la investirea sa ca domn, că în Ţara Românească se vor găsi numeroşi susţinători ai gîndului său de a scutura jugul otoman, fapt pentru care preia iniţiativa apropierii de principele Transilvaniei şi de domnul Moldovei: „*atunci chibzuii bine* — spune Mihai despre evenimentele din 1594 — *această întreprindere şi trimisei de sîrg cîţiva din boierii mei de seamă la Aron Vodă să-i spună că nu se poate să tragem sabia împotriva creştinilor, căci aceasta n-o vrea Dumnezeu, ci ca creştini ar fi mai bine să ne unim cu ei şi să apucăm armele împotriva duşmanului creştinătăţii. Totodată dădui de ştire despre toate ardelenilor. Nu numai că n-am vrut să ascult poruncile turcului, ci prinsei armele împotriva lor, pusei să omoare pe toţi turcii care se găseau în Ţara Românească, şi erau mulţi la număr, dar n-a scăpat nici unul*". Era răspunsul la cererea Porţii de a participa la o acţiune comună, alături de turci şi de tătari, împotriva Transilvaniei. Nu aceeaşi înţelegere dezinteresată şi dăruire sinceră pentru cauza general creştină a găsit Mihai la principele Sigismund Bathori care, dorindu-se stăpîn peste cele trei ţări române, a pus la cale pierderea prin otrăvire a domnului moldovean iar lui Mihai i-a impus umilitorul tratat din mai 1595 de la Alba Iulia. Au urmat, însă, Călugărenii şi Giurgiu, mari victorii repurtate de oastea ţării împotriva turcilor, după care Mihai Viteazul a pus capăt oricăror tendinţe de supunere a Ţării Româneşti, inaugurînd de acum o vastă campanie diplomatică, menită a-i susţine efortul de realizare a unei politici româneşti, bazată pe forţe şi resurse româneşti, în care sens, pe de o parte, stabileşte raporturi directe cu împăratul habsburgic Rudolf, iar pe de altă parte, obţine graţia sultanului şi bunele raporturi cu Poarta. Firește că păstrarea acestor delicate şi multiple raporturi cu marile puteri interesate de soarta ţărilor române permite lui Mihai Viteazul să valorifice în interesul propriu rivalităţile statelor în cauză, să alimenteze el însuşi aceste rivalităţi în funcţie de propriile necesităţi.

În condiţiile arătate, cu prilejul tratativelor duse cu Habsburgii, în mintea lui Mihai încoltise gîndul şi dorinţa de a uni Moldova, pentru a o avea drept sprijin în lupta antiotomană. Chiar dacă nu a obţinut consimţămîntul împăratului Rudolf pentru înfăptuirea acestui act, cel puţin a dobîndit, prin tratatul de la Tîrgovişte din 1598, ajutor pentru continuarea la nevoie a războiului cu turcii şi, în plus, recunoaşterea pentru sine şi fiul său a domniei ereditare în Ţara Românească. A reuşit, astfel, să-şi consolideze domnia şi să păstreze bunele raporturi atît cu Habsburgii, cît şi cu turcii, încît actul de mare energie românească, unirea

Transilvaniei în toamna anului 1599, l-a realizat diplomatic cu consimţământul tacit al Habsburgilor şi cu cel afirmat expres de sultan. Mihai a domnit în realitate ca un suveran român, care îşi permitea să ducă propria politică externă în raporturile cu Imperiul, cu Poarta şi cu Polonia, iar pe plan intern a convocat diete, a făcut danii de moşii, a luat măsuri favorabile preoţilor ortodocşi şi iobagilor români din Transilvania, depăşind cu mult prerogativele pe care înţelegeau să i le rezerve austriecii. Domnia lui în Transilvania a deschis astfel o nouă perspectivă istorică iar intervenţia în dietele transilvănene în favoarea românilor a dobîndit o profundă semnificaţie românească. Aceeaşi valoare simbolică a dobîndit şi unirea Moldovei, în mai 1600, înfăptuindu-se prin aceasta, pentru prima dată în istoria românilor, unificarea politică într-un singur stat a celor trei Ţări Române, în spiritul intereselor româneşti, de un domn român, expresie a strînselor raporturi economice, sociale, politice şi culturale şi a primejdiilor comune, turcească, austriacă şi polonă. Se realizase, astfel, un preţios precedent politic, care va rămîne o permanenţă, un ideal călăuzitor şi mobilizator în conştiinţa viitoarelor generaţii de români.

Lupta comună a românilor de pe ambii versanţi ai Carpaţilor sub conducerea lui Mihai Viteazul a impulsionat dezvoltarea conştiinţei unităţii de neam şi a întărit ideea necesităţii efortului comun pentru scuturarea jugului otoman şi redobîndirea independenţei de stat. Dar secolul al XVII-lea, cu regimul său boieresc şi cu apatia sa pentru viaţa negustorească străină de spiritul cavaleresc, nu mai are tăria şi încrederea necesară în vederea reeditării epopeii lui Mihai. Între domnii celor trei ţări române se încheie tratate de alianţă antiotomană, cum e cazul celor dintre Matei Basarab, Gheorghe Rákóczi I şi Vasile Lupu, dar practic stindardul luptei împotriva turcilor nu va fi ridicat decît după moartea lor, şi atunci pentru scurt timp, de Constantin Şerban, Gheorghe Rákóczi al II-lea şi Mihnea al III-lea. Cu a doua jumătate a veacului, în condiţiile luptelor dintre austrieci, polonezi şi turci, domnii noştri, îndeosebi Şerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu, Ştefan Petriceicu şi Constantin Cantemir încearcă să ducă o politică de echilibru între marile puteri, pentru a evita ocuparea ţărilor lor de armatele străine, a le salva integritatea teritorială şi a le elibera de turci, dacă era posibil. Un loc aparte în această luptă antiotomană l-a ocupat domnitorul moldovean Dimitrie Cantemir care, alături de Rusia şi ajutat în ascuns de Brîncoveanu, a încercat să elibereze Moldova, dar, odată cu înfrîngerea de la Stănileşti pe Prut (1711), a prilejuit turcilor inaugurarea în ţările române a unui nou regim, cel turco-fanariot, care a pus capăt pentru moment luptelor de veacuri pentru neatîrnare şi independenţă. Domnilor fanarioţi nu le-a mai rămas decît străduinţa obţinerii ca statutul contractual cu Poarta să-şi menţină valabilitatea şi să nu fie încălcat prin tratate internaţionale care priveau şi Ţările Române.

AVRAM ANDEA

Pag. 37

Petru Rareş porneşte cu steagul la Suceava, desen inedit în tuş de Al. Asaki, din 1852, colecţia Gh. Sion, mapa VII.

ȘTEFAN CEL MARE

O viaţă închinată luptei pentru neatîrnare

Poporul român, cu simţul său cumpănitor şi drept, şi-a înşiruit marii conducători într-o galerie naţională, aşezîndu-l pe fiecare la locul ce i se cuvine. În cîteva spaţii largi i-a aşezat pe cei mai mari, mai viteji, mai buni, mai bătrîni (înţelepţi), după faptele şi meritele fiecăruia.

Pe unul dintre aceste vîrfuri a fost aşezat şi Ştefan cel Mare al Moldovei (1457—1504), care vreme de o jumătate de veac, în acele vremuri de cumpănă de după mijlocul secolului al XV-lea, stătea dîrz în calea urgiilor. Poate că nici nu sînt de-ajuns cuvintele lui A. D. Xenopol rezervate domnului român: „Într-o ţară întinsă, la un popor numeros, Ştefan ar fi fost un *Cezar* sau un *Carol;* în mica lui Moldovă cercul activităţii sale, în loc de a putea determina soarta omenirii, trebuia să se mărginească la apărarea acelei mici porţiuni din ea, care alcătuia poporul său".

Personalitatea lui Ştefan cel Mare a sintetizat într-adevăr trăsăturile poporului român şi totodată aspiraţiile sale din acel răstimp istoric. Găsea o ţară răvăşită de lupte intestine unde anarhia şi lupta de partidă dusă de boieri îi micşorase puterile, tocmai cînd pericolul turcesc se apropia de fruntariile sale. Încă din primii ani ai domniei a purces la măsuri de întărire a ţării, dovedindu-se un bun *organizator*, un perfect *administrator* al statului, lăsînd o Moldovă aşezată în toate cele la vremea trecerii lui de pe pămînt. Un *ctitor* de cultură şi artă românească de care e plină Moldova pînă astăzi, şi a căror urme sînt, de asemenea, prezente în Transilvania şi Ţara Românească.

E cu totul excepţională personalitatea sa într-ale *politicii* şi *diplomaţiei*, aşa cum n-a fost pînă la el nici un conducător român. S-a ştiut declara vasal Poloniei şi Ungariei, animate încă de visuri şi mărire, atunci cînd turcul îl ameninţa, dar a amînat ani de-a rîndul prestarea omagiului de vasal şi i-a învins pe ambii regi atunci cînd aceştia, în fruntea unor armate cu mult peste a moldovenilor, au pătruns în ţară înaintînd pînă la Baia şi Suceava. I-a ridicat pe tătari împotriva polonilor şi i-a învins în mai multe rînduri cînd voiau să supună împreună cu turcii ţara Moldovei. Turcilor le-a plătit tribut la început, dar după ce şi-a consolidat ţara a ridicat steagul luptei antiotomane, culcînd la pămînt mii şi zeci de mii de vrăjmaşi trecuţi dincoace de Dunăre vreme de un deceniu şi jumătate. Acţiunea lui avea un ţel şi o dimensiune general românească, Ştefan cel Mare fiind de fapt conducătorul coaliţiei antiotomane alcătuită din cele trei ţări româneşti, alături de care s-au găsit întotdeauna efective muntene şi transilvănene.

În persoana lui Ştefan românii şi-au găsit unul dintre cei mai mari *strategi* şi *conducători militari* din toate timpurile. Spre sfîrşitul vieţii sale Ştefan al Moldovei a înşirat, cu bărbătească mîndrie, doctorului veneţian Matei Muriano venit să-i trateze rănile primite în războaie, toate bătăliile pe care le-a purtat în cei 47 de ani glorioşi de domnie. Reieşea că din 36 de bătălii, pierduse numai două, analele istoriei înregistrînd şi în aceste cazuri nereuşita în final a duşmanului. Este o cifră impresionantă chiar raportată la anii numeroşi ai domniei sale. Acolo sînt înscrise marile bătălii de la Baia şi Vaslui, Războieni şi Codrii Cosminului, şi multe altele în care românii se luptară pentru neatîrnarea ţărilor lor.

Faima personalităţii sale şi a Moldovei a depăşit cu mult fruntariile teritoriului locuit de români. În statele din centrul şi apusul Europei el reprezenta speranţa şi salvarea de pericolul otoman. Răsunătoarele lui victorii erau anunţate peste tot, lăudate peste tot.

Memoria colectivă a poporului i-a înregistrat faptele şi străduinţele, i-a transpus personalitatea sa şi a vitejilor săi în legendă, pentru a

le transmite posterității. Spiritul său de dreptate și omenie, hotărîrea în fața dușmanului invadator, vitejia sa pe cîmpul de luptă, opera de ctitor întreprinsă au fost reținute în legende, cîntate în balade, păstrate în tradiții. Locurile pe unde a trecut, pe unde s-a înfăptuit marea lui trecere, îi păstrează amintirea: „dealul lui Ștefan", „podul lui Ștefan", „biserica lui Ștefan," „drumul lui Ștefan", „stejarul lui Ștefan".

Faptele mari săvîrșite de români în vremea lui Ștefan cel Mare în lupta pentru neatîrnare vor dăinui mereu în amintirea poporului nostru, care a știut întotdeauna să le prețuiască.

NICOLAE EDROIU

Ștefan cel Mare de Paul Vasilescu

IANCU DE HUNEDOARA

*

Temeiuri și semnificații

Sărbătorirea primei uniri politice a țărilor române sub sceptrul lui Mihai Viteazul prilejuiește și impune totodată rememorarea acelor mari momente din istoria noastră, care au premers și prefigurat, care au pregătit și prevestit istorica realizare a lui Mihai. A fost desigur acel an 1600 o rezultantă primordială a unor condiții istorice determinante ale epocii, recunoscute și puse în valoare de o personalitate înzestrată cu geniul, cu calitățile reclamate de momentul respectiv. Dar fapta lui Mihai a fost în același timp un element de continuitate, o încununare a unor mai vechi și statornice eforturi spre realizarea unui țel urmărit cu consecvență de personalitățile reprezentative ale unui mare secol XV românesc — Mircea, Iancu, Ștefan. Străduințele lor continue în direcția unificării forțelor Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești, în vederea rezolvării problemei vitale a epocii — salvgardarea independenței în fața expansiunii otomane — constituie o premisă, un exemplu, un izvor al idealurilor conturate pe deplin în veacul naționalităților. Unirea lui Mihai Viteazul, model și precedent pentru procesul modern al unificării statale românești, își găsește la rîndul ei antecedentele în colaborarea Munteniei lui Mircea cel Bătrîn și a Moldovei lui Petru Mușat sau Alexandru cel Bun, a Moldovei lui Ștefan cel Mare și a Munteniei lui Vlad Țepeș și, nu în ultimă in-

stanţă, în largul front antiotoman al celor trei ţări realizat de Iancu de Hunedoara.

Sînt binecunoscute calităţile excepţionale ale conducătorului de oşti Iancu de Hunedoara, calităţi ce i-au uimit pe contemporani, i-au înspăimîntat pe duşmani şi provoacă şi azi admiraţia celor ce se apleacă asupra filelor ce păstrează mărturiile faptelor sale de arme.

S-a vorbit mult în istoriografie de caracterul şi de amploarea reală a pericolului reprezentat de expansiunea otomană pentru popoarele Europei. N-au lipsit şi nu lipsesc încercările de a atenua culorile prea întunecate în care o orientare influenţată de mărturiile contemporanilor îngroziţi de primejdie căuta să zugrăvească efectele dominaţiei otomane. Dincolo însă de exagerările dintr-o parte sau alta, rămîne ca un fapt incontestabil primordialitatea şi stringenţa necesităţii apărării împotriva cotropirii străine, a cărei valabilitate universală pentru orice epocă era accentuată în cazul perioadei de care vorbim de marile discrepanţe între nivelele de dezvoltare economică, socială şi culturală, de deosebirea de credinţă, dintre cuceritorii otomani şi popoarele ameninţate. Este meritul istoric al lui Iancu, asemenea lui Mircea sau Ştefan, de a fi intuit şi înţeles imperativul salvgardării independenţei.

Fixîndu-şi obiectivul primordial, Iancu a găsit şi căile adecvate menite a-i aduce în final succesul consemnat în analele istoriei — oprirea expansiunii turceşti spre centrul Europei pentru o jumătate de secol. Este vorba în primul rînd de frontul intern, a cărui unitate şi coeziune era o condiţie indispensabilă a reuşitelor împotriva duşmanului extern. Cînd Iancu-şi ocupa demnitatea de voievod al Transilvaniei, ţara era departe de a răspunde exigenţelor unei atari condiţii.

Nu trecuseră decît cîţiva ani de la sîngeroasa reprimare a răscoalei ţărăneşti din 1437 şi reconcilierea celor două tabere aflate atunci faţă în faţă, în numele interesului comun al apărării antiotomane, nu părea deloc o sarcină uşoară. Proaspăt încropitul Unio Trium Nationum excludea din cadrele constituţionale ale ţării un întreg popor, indispensabil pentru lupta preconizată. Anarhia feudală, ligile nobiliare, avînd drept mobil cucerirea puterii, nu favorizau nici ele misiunea lui Iancu. În aceste condiţii dificile el n-a pregetat a se adresa categoriilor sociale profund interesate în apărarea ţării, făurind o nouă majoritate în faţa căreia de multe ori intrigile marii nobilimi au fost nevoite a-şi pleca steagul. S-a adresat în primul rînd păturii mic-nobiliare şi cneziale, din care s-a ridicat el însuşi, sprijinind-o în faţa tendinţelor de hegemonie ale baronilor ţării. S-a adresat apoi orăşenilor, oferindu-le posibilităţi şi garanţii ale unei activităţi economice deopotrivă avantajoase lor şi ţării. S-a adresat, în sfîrşit, cu îndrăzneală, ţărănimii, chemînd-o la arme în schimbul unui tratament mai omenos, mai echitabil decît cel instituit de victorioşii din 1438. Că apelul la ţărănime a găsit ascultare, mărturie stau cele două momente cheie ale epopeii lui Iancu: ridicarea generală a ţării care a transformat înfrîngerea de la Sîntimbru într-o strălucită victorie şi, în final, glorioasa apărare a Belgradului. Aducerea marii nobilimi pe făgaşul dorit i-a reuşit, chiar dacă nu integral, alături de realitatea tot mai acută a pericolului extern şi de sprijinul forţelor sociale amintite, datorită unui mijloc la care va recurge şi Mihai: constituirea unei puternice armate de mercenari, punînd în slujba acestui ţel şi resursele financiare proprii. Rememorînd aceste elemente ale politicii sale sociale, avem una din componentele care explică succesele ce apăreau contemporanilor din întreaga Europă drept miraculoase.

Iancu a înţeles, de asemenea, comunitatea de interese a Moldovei, Ţării Româneşti şi Transilvaniei, că ele îşi pot salva existenţa numai luptînd în comun împotriva pericolului ce le ameninţa deopotrivă. Un asemenea crez se detaşează cu claritate încă din primele momente ale luptei antiotomane conduse de Iancu. Nu întîmplător victoria de pe rîul Ialomiţa, dobîndită cu sprijinul activ al domnului muntean, marchează începutul şirului de campanii ofensive menite a îndepărta cît mai mult pericolul otoman de hotarele celor trei ţări. Oştile muntene sînt alături de Iancu în „campania cea lungă“ încununată de succese, ca şi în expediţia de la Varna sfîrşită în chip nefericit, la eliberarea Giurgiului ca şi la înfrîngerea de la Kosovopolje. Moldova îşi aduce şi ea contribuţia la această colaborare încercată şi la bine şi la rău, cedînd lui Iancu poziţia strate-

gică a Chiliei, ce-şi va menţine nealterată importanţa şi în perioada următoare, cînd în fruntea luptei antiotomane va trece Ştefan cel Mare. Titlul de voievod al Ţării Româneşti, pe care şi-l asumă la un moment dat Iancu, ca şi recunoaşterea sa de către Bogdan al II-lea drept „părinte al Moldovei", este un preludiu al acelei „pohte" împlinite a lui Mihai de a fi „domn al Ţării Româneşti şi Ardealului şi Moldovei".

Frontul antiotoman al ţărilor române era nucleul unei alianţe mai largi de forţe, care grupa în jurul lui Iancu popoarele Europei centrale şi sud-estice, ameninţate de cotropirea turcească. Guvernator al Ungariei din 1446, Iancu de Hunedoara avea posibilitatea de a mobiliza şi resursele acestei ţări cu şanse sporite, în pofida rezistenţei unor partide nobiliare. Expediţiile în sudul Dunării, inaugurate cu „campania cea lungă" din 1443, i-au adus sprijinul popoarelor balcanice vital interesate în realizarea scopului final al lui Iancu: alungarea turcilor din Europa. Dacă politica unor conducători locali de tipul despotului Gheorghe Brancovici purta deseori pecetea duplicităţii, caracteristice de altfel diplomaţiei vremii, în schimb popoarele întîlnite în cale (sîrbi, bulgari, bosnieci, albanezi) au fost statornici şi fideli sprijinitori ai lui Iancu. Faptul că, peste un veac şi jumătate, Mihai Viteazul devine conducătorul recunoscut al luptei de eliberare a popoarelor balcanice îşi găseşte unul din antecedentele sale tocmai în legendarele fapte ale lui Iancu, păstrate cu sfinţenie şi glorificate în folclorul tuturor popoarelor din această parte de lume.

Ştiind să depăşească momentele grele ale vieţii sale de luptător, reluînd totul de la capăt, cu neobosită energie, după Varna sau Kosovopolje, nedescurajat de micimea multora din jurul său, sau de falsitatea celor de la care zadarnic aştepta ajutor în loc de vorbe frumoase, Iancu şi-a îndeplinit menirea cu o consecvenţă şi fermitate demnă de jertfa anonimă, de sacrificiile eroice ale celor ce l-au urmat în epopeea sa. Exponent al unor forţe sociale înaintate pentru timpul său, precursor al unor mari idealuri ale poporului român, erou totodată al luptei pentru independenţă şi existenţă liberă a tuturor popoarelor din aceste părţi ale Europei, Iancu de Hunedoara ne apare ca exponentul strălucit al unei epoci pline de semnificaţii utile şi generoasă pentru timpurile noastre.

LADISLAU GYÉMÁNT

Definitiva unire a românilor, carte poştală editată de G. Sion, colecţia Gh. Sion, mapa II

DEFINITIVA UNIRE A ROMANILOR.

ROMÂNI!

edit. G. Sion

MIHAI VITEAZUL

PERSONAJ AL RENAȘTERII ȘI PROMOTOR AL LUPTEI PENTRU INDEPENDENȚĂ

Sfîrșitul secolului al XVI-lea statuează în istoria popoarelor din sud-estul Europei situate în sfera de gravitație a Imperiului Otoman, o etapă de maximă exultanță social-politică. În istoria Europei occidentale această perioadă, abordată din perspectiva relațiilor internaționale, e convențional calificată drept „epoca preponderenței spaniole". De fapt, nu este vorba de o efectivă hegemonie iberică asupra continentului. Mișcarea de eliberare a Țărilor de Jos, izbucnită în 1566 și dezastrul „Invincibilei Armada", în 1588, sînt simptomele premonitorii ale seismului care va deteriora aparatul economic și militar al monarhiei spaniole și o va elimina din competiția desfășurată între marile puteri pentru supremația politică mondială. Totuși, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Spania, considerabil infiltrată în Italia, acorda o atenție prioritară tentativei de relegare a turcilor din bazinul mediteranian. În această acțiune politică de amplă rezonanță, spaniolii, în virtutea relațiilor dinastice pe care le aveau cu habsburgii, vor antrena și Austria, exploatînd interesele expansioniste ale împăratului Rudolf al II-lea în sud-estul Europei.

În alt plan, Imperiul Otoman fusese antrenat încă din anul 1570 într-un conflict de vastă anvergură cu perșii. Faptul a atras o criză economică de proporții îngrijorătoare și comoțiile sociale inerente unei situații de acest gen. Depresiunea financiară se accentuase și datorită stadiului de decadență atins la sfîrșitul secolului al XVI-lea de republicile maritime italiene, protagonistele tradiționale ale comerțului levantin. În schimb, Imperiul Otoman își menține intact potențialul militar în pofida perturbațiilor amintite. De aceea, Sinan, catapultat în funcția de mare vizir, va încerca să contrabalanseze aceste eșecuri succesive prin cîteva compensații teritoriale în Europa Centrală.

În acest context exploziv care preludează conflictul declanșat în anul 1593 și consemnat în istoriografia europeană sub denumirea de „războiul lung", statele europene direct expuse invaziei turcești vor structura o vastă rețea de alianțe. Respectiva coaliție antiotomană, numită și Liga Sfîntă, grupa Statul Papal, Spania, Austria cu statele germane și ducatele italiene Toscana, Mantova și Ferrara. Desigur, ideea de a cristaliza opoziția antiotomană într-un flux european unic nu e inedită. Deja în secolul al XV-lea, la scurt timp după căderea Constantinopolului, Georg Podiebrad, regele Boemiei, vehiculase ideea unei confederații euro-

pene, iar Pius al II-lea încercase să fondeze „Republica Christiana", un organism megalostatal care urma să situeze toate ţările europene într-o postură ancilară faţă de autoritatea papală. Dar aceste proiecte politice exagerate au suferit în planul contingentului un fiasco total. De fapt, un destin similar va cunoaşte şi Liga Sfîntă, configurată la apelul pontifului Clement al VIII-lea. Conştienţi de fragilitatea iniţiativei respective, promotorii coaliţiei se vor strădui să capteze în reţeaua lor de tratate cele trei principate: Moldova, Transilvania, Ţara Românească şi pe liderii mişcărilor antiotomane de eliberare din Balcani. Sub aceste auspicii, Alexander Komulović, rector al bisericii sud-slave San Girolamo, întreprinde o călătorie în Transilvania, Moldova şi Ucraina cu misiunea de a sonda poziţia acestor ţări faţă de Ligă. Itinerariul călugărului croat va fi reiterat în anul 1594 de raguzanul Ioan de Marini Polli şi se va solda cu integrarea Moldovei şi a Transilvaniei în coaliţia europeană antiotomană. Mihai Viteazul, urcat pe tronul Ţării Româneşti abia în anul 1593, fusese evitat de mesagerii papali, dar va adera la Ligă din proprie iniţiativă, asigurîndu-l pe Sigismund Bathory, voievodul Transilvaniei, de sentimentele sale antiotomane prin medierea boierului Radu Buzescu.

Prin urmare, limitîndu-ne la analiza epidermică a fenomenului reprezentat de „războiul lung" am fi înclinaţi să estimăm popoarele din sud-estul Europei drept nişte simple instrumente manevrate de fondatorii occidentali ai Ligii Sfinte în condiţiile conflictului angajat cu Imperiul Otoman. Desigur, o abordare a problemei doar din acest punct de vedere ar fi inexactă şi chiar eronată. Pentru a releva existenţa unui proces secular de rezistenţă antiotomană în rîndul popoarelor balcanice e suficient să acordăm o atenţie prioritară fenomenului numit de P. P. Panaitescu (în lucrarea *Introducere la istoria culturii româneşti*) solidaritatea populară a neamurilor din această parte a continentului, simptom depistabil cu ocazia luptelor comune îndreptate împotriva turcilor. De aceea, încă din prima etapă a războiului pentru independenţă, frontul românesc organizat de Mihai Viteazul deţinea un aliat inestimabil în vastul front balcanic figurat prin efortul clandestin al răsculaţilor de peste Dunăre.

Teohar Mihadaş

REMEMORÌND

Fiinţa mea nu e a mea.
Ea este ca şi cum ar fi fiind
O fabuloasă ţară.
Biografia mea — istoria acelei ţări.
Sîngele meu — povestea ei.
Iar rănile-i:
Fosforescente vetre imanente.

Cum o nocturnă zare înstelată,
Stau povîrnit sub negrăite jertfe;
Şi, sub durerea lor îmbălsămat,
Rămîn,
Ca sub o noapte înflorind adînc
Întru îndepărtatele solstiţii.

Anàmnezis înalt memoria!
Cîntecul ei:
Mîndria şi melancolia mea
La unica, sacerdotala oră.

Sufletul meu — Mauzoleu
Al marilor ei morţi!
Cu feţele-n fără de timp arzînd,
Străluminînd,
— Aştri de ger —
Întru spectrale, străvechi depărtări.
Eu nu exist,
(Există cu adevărat cei fără moarte)
Ci sunt necontenit:
Cel ce din neguri neclintite vine,
Cel ce-a căzut de-atîtea ori:
La Şelimbăr, la Tapae, la Rovine,
La Tainicele Trecători,
La Podurile-Nalte,
Şi la atîtea alte -ntruchipări
De legendare dolii aureolate.

Şi nu am nume propriu,
Fiindcă mă numesc, fără să vreau, pe rînd
Cînd Mircea, cînd Mihai, şi cînd Ştefan...
Cînd Horia, cînd Iancu, şi cînd Tudor...
Ori Gheorghe Şonţu, sau Mărăcineanu,
Sau...

La acelaşi capitol am putea sublinia rolul jucat de popoarele din zona sud-est europeană în conservarea civilizaţiei bizantine. Aspectul amintit e susţinut şi de ideea fiinţării unui „Bizanţ după Bizanţ" pînă în secolul al XVIII-lea, lansată de Nicolae Iorga. Prin urmare, în cadrul tezei elaborate de ilustrul istoric român, nu trebuie să ne surprindă prezenţa lui Mihai Viteazul şi în postura de „ocrotitor" al Bizanţului defunct.

Spectaculosul moment Mihai Viteazul poate fi analizat şi dintr-un alt punct de vedere. Ne aflăm la sfîrşitul secolului al XVII-lea. Deci, pînă la ora respectivă, popoarele din sud-estul Europei beneficiaseră de timpul necesar contractării aspectelor primordiale ale Renaşterii. Patriotismul renascentist are un conţinut sensibil diferit de cel medieval; uzitează deja ideile de unitate naţională şi interes naţional. Pentru Antonio Gramsci, Renaşterea a fost politico-etică, nu artistică, a reprezentat căutarea bazelor unui „Stat italian" care ar fi trebuit să se nască odată şi paralel cu Franţa, Spania şi Anglia: în acest sens, exponentul ei reprezentativ a fost Machiavelli.

În această ordine de idei putem susţine teza că popoarele din sud-estul Europei, dacă au fost private de o renaştere culturală de gabaritul celei italiene, au aprehendat în schimb idealul ei politic (cîştigarea independenţei şi a unităţii naţionale) şi au încercat chiar să-l transpună în realitate. Machiavelli, cel mai important ideolog politic al Renaşterii, schiţa în lucrarea sa teoretică *Principele* figura conducătorului perfect, a eroului capabil să realizeze unificarea Italiei şi emanciparea ei de sub tutela puterilor străine.

În primul rînd contextul în care sînt plasate cele două personaje e similar. Mihai Viteazul, reconfigurînd pentru scurt timp contururile anticei Dacii, a unificat Ţara Românească, Transilvania şi Moldova, state diferenţiate sub raport politico-instituţional, dar identice prin limba, originea şi tradiţiile populaţiei cuprinse în perimetrul lor teritorial. În capitolul dedicat „principatelor mixte", autorul *Principelui* îi trasează eroului său drept finalitate primordială unificarea pluralei organizaţii statale italiene.

În Renaştere, perfecţionarea armelor de foc a determinat, în accepţiunea lui Jakob Burckhard, „democratizarea războiului" şi implicit constituirea armatelor de mercenari. Potenţialul militar uzitat de Mihai Viteazul era un amalgam format dintr-un corp de mercenari balcanici şi din tradiţionala oaste de ţară, contingente sincronizate şi animate prin comunitatea de interese (rezistenţa antiotomană), trăsătură care le va imprima o structură similară cu cea a armatelor naţionale. Or, şi Machiavelli dezavua trupele pur mercenare şi considera eliberarea şi unificarea Italiei un act realizabil doar prin intermediul unei armate naţionale.

Primele armate ale istoriei moderne, în care valoarea personală a comandantului este forţa care dinamitează şi ghidează întregul proces belic, debutează tot pe scena Renaşterii. De la Călugăreni şi pînă la Guruslău, expansiunea incoercibilă a individualităţii lui Mihai şi-a pus amprenta asupra bătăliilor duse pentru independenţa şi unificarea celor trei principate româneşti. Pe parcursul desfăşurării evenimentelor voievodul român s-a dovedit un tot atît de eficient strateg şi diplomat ca şi principele ideal creionat de umanistul florentin.

Temporar, Mihai Viteazul a cîştigat independenţa şi a asigurat unitatea politică a patriei sale, devenind astfel primul strateg european care a materializat obiectivele cardinale propuse de Machiavelli principelui său renascentist. În această accepţiune, eroul nostru naţional, promotor al luptei pentru independenţa popoarelor din sud-estul Europei, poate fi asignat în galeria personalităţilor majore ale Renaşterii.

OVIDIU MUREŞAN

G. TATTARESCU: Nicolae Bălcescu

AL. CIUCURENCU: Ana Ipătescu

POMPILIU TEODOR

ŞCOALA ARDELEANĂ ŞI UNITATEA ROMÂNEASCĂ

Există în *Scurtă cunoştinţă a istoriei românilor*, opera lui Samuil Micu, un titlu de paragraf a cărui semnificaţie nu a fost încă observată de cercetători, cu toate că la o examinare mai atentă el este încărcat de nebănuite semnificaţii. Micu l-a intitulat *Începutul neamului românesc*, ceea ce prin raportare la conţinut atestă un anume stadiu din evoluţia poporului român, care poartă amprenta unei clare conştiinţe naţionale. Deci istoricul iluminist distinge între începutul poporului român, cu alte cuvinte între etnogeneza românească şi constituirea naţiunii române, care în secolul al XVIII-lea îşi fixează obiectivele politice deschizînd lupta de emancipare naţională. Să observăm însă că în acelaşi text la care ne-am referit ne întîmpină o viziune general românească, care aduce în discuţie statutul neamului în întregul lui în veacul luminilor, ideea perfectibilităţii condiţiei sale văzută la scara de valori europene. Este desigur ideea centrală a iluminismului românesc, cu deosebire a *Şcolii ardelene*, căreia o pleiadă de intelectuali inspiraţi îi subordonează eforturile într-o întinsă lucrare intelectuală şi politică.

A discuta astăzi despre unitatea de neam a românilor în gîndirea şcolii ardelene ne impune să delimităm aportul luminilor la fundamentarea ideii unităţii româneşti, de al perioadei umaniste şi, mai cu seamă, a preiluminismului cantemirian. Delimitarea este de neocolit dacă dorim evident să înţelegem ce anume iluminismul românesc a adus nou în raport cu concepţia exprimată de Cantemir despre unitatea neamului româno-moldo-valah. În acest sens, o comparaţie oricît de sumară învederează constatarea că la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi la începutul veacului raţionalist ideea unităţii neamului a fost formulată în termenii ei esenţiali. Titlul lucrării istorice fundamentale a învăţatului principe nu lasă nici o urmă de îndoială: *Hronicon a toată Ţara Românească, care apoi s-a împărţit în Moldova, Muntenia şi Ardealul din descălecatul ei de Traian împăratul Rîmului* exprimă o idee fecundă, potrivit căreia românii au format odinioară o unitate, o Ţară Românească. Or, ideea, se ştie, este prezentă în aceiaşi termeni în ideologia iluminismului românesc de la Inochentie Micu la Budai Deleanu.

Problema pe care o propunem discuţiei este de a stabili realul aport avut de cărturarii români, la sfîrşitul secolului XVIII, la cristalizarea ideii unităţii poporului român. Curent, cercetătorii care s-au aplecat asupra problemei se opresc cu precădere la textele marilor cărturari iluminişti în opera cărora unitatea românească ocupă un loc central. De remarcat însă că marea lor contribuţie se întemeiază, alături de fundalul umanisto-cantemirian, pe o seamă de fenomene politice şi sociale care ocupă deceniile patru şi şapte ale secolului XVIII. Să observăm de asemenea că la cristalizarea ideii unităţii neamului românesc, transformată într-o forţă activă, colaborează atît acţiunea populară purtată în numele ortodoxiei, cît şi intelectualii formaţi în spiritul Contrareformei. Astfel, insuccesul unei politici duse de pe platforma instituţiei bisericii greco-catolice favorizează o vastă acţiune anticatolică în numele ortodoxiei comune. Revenirea la vechea confesiuse se face în legătură cu elementele active în plan social din Transilvania şi, în egală măsură, cu românii din Moldova şi Ţara Românească care contribuie la restaurarea „legii româneşti".

Dar ideea unităţii intră într-o nouă fază şi la intelectualii ce activează în ambianţa Contrareformei. Interesant că ideologul noii orientări, Cotore, originar de pe meleagurile Albei, în dorinţa reabilitării unei situaţii asaltată de tumultul popular, depăşeşte cadrul Transilvaniei atunci cînd îşi organizează pledoaria latinistă. El se referă la români în general, subliniindu-le

originea comună și așezînd, potrivit logicii iluminismului, în antiteză măreția de odinioară cu starea lor din secolul al XVIII-lea. El face astfel un pas înainte nu atît prin sublinierea ideii latine, tratată sub nivelul umanismului secolului XVII, ci mai cu seamă prin faptul că unitatea etnică era chemată să dinamizeze mișcarea de emancipare națională. Deci în generația precedentă afirmării plenare a Școlii ardelene ideologia națională a românilor din Transilvania se plasează pe fundalul istoriei general românești. Astfel, și într-un sens și într-altul cele două direcții ce se afirmă în Ardeal au o acțiune convergentă în sensul unității românești. La 1756 un Petru Pavel Aron este îndrituit să afirme că românii formează un popor numeros, pentru care în limba lor se și numesc pe sine români sau romani.

Cristalizarea ideologiei iluministe aduce în scena istorică afirmarea unor personalități care vor transpune într-o nouă acțiune programul politic românesc pe de o parte, iar pe de alta îl vor concentra, potrivit noii ideologii, într-o operă istorică și filologică. La începutul deceniului opt în timpul lui Grigorie Maior se redactează *De ortu progressu conversione valachorum* menit să sprijine numirea unui mitropolit dintre români pe seama greco-catolicilor din imperiu. Cei care solicită o mitropolie sub autoritate românească se întemeiază înainte de toate pe poporul român văzut în toată întinderea lui. Ideea unității apare chiar de la prima formulare a memoriului adresat Curții vieneze, subliniindu-se faptul că românii din spațiul romanității orientale au o origine comună și sînt cu deosebire numeroși în centrul și sud-estul european.

Prin urmare românii transilvăneni nu sînt decît o parte a poporului român, răsfirat în multe provincii și stăpîniri, dar același prin origine, limbă, obiceiuri, cultură, religie, participanți deopotrivă la creația de civilizație românească. Această idee începe să capete o funcție nouă, politică, depășind simpla constatare a istoricului, evoluează spre un activism menit să stimuleze inițiativa politică. Mai mult, românii apar solidari în trecut, la sfîrșitul secolului XVI, cînd, subliniază Micu, s-au stabilit, în vremea lui Mihai Viteazul, cunoscutele raporturi ierarhice dintre Transilvania și Țara Românească.

Presimțind parcă greutatea luptei, privirile se îndreaptă spre Carpați, spre celelalte țări românești, spre același neam românesc beneficiar al unui trecut bogat în sensuri. Românii ardeleni în pragul unor noi confruntări politice se situează în contextul mai larg al unei națiuni unitare, care era în măsură să stimuleze și interesul factorilor politici imperiali implicați în politica răsăriteană.

La puțină vreme, în 1778, gîndurile lui Micu în *Brevis Historica Notitia* merg mai departe atunci cînd vorbesc de o împreunare a românilor sub oblăduirea austriacă. Este evidentă aici, într-o nouă expresie, varianta locală a regatului dacic, care în contextul dat, indiferent de puterea oblăduitoare, ar fi adus mai aproape țările române, chiar dacă formula se reazemă deocamdată pe realitățile politice rezultate din problema orientală și pe soluții care poartă pecetea țelurilor Contrareformei. Realizarea unui atare plan, prin încorporarea românilor într-o singură stăpînire, ar fi dus, în contextul istoric al secolului XVIII, la o fortificare a elementului românesc ardelean asaltat de presiunea anacronismului constituției feudale. De la această formulă, la începutul deceniului ultim al veacului, înregistrăm o evoluție spre poziții care lasă să se întrezărească cu mai multă limpezime o concepție națională, articulată potrivit dimensiunilor întregului spațiu românesc.

Planul istoriilor pe care le scriu cărturarii generației începe să acopere un trecut care începe cu etnogeneza românească și se prelungește în plină contemporaneitate. Astfel Școala ardeleană asociază planului cantemirian istoria medievală și modernă a românilor, fixîndu-le într-o vastă frescă a istoriei Daciei.

La o examinare mai atentă vom sesiza cu ușurință o istorie a etnogenezei românești, în acord cu știința veacului, alături de istoria daco-romanilor, de istoria medievală a românilor, surprinsă în capitole de valoare generală fixată pe fundalul civilizației românești; o istorie politică urmărită în lumina unor interdependențe surprinse în marile momente ale istoriei evului de mijloc, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Sîntem prin opera lor istorică în preajma unei istorii care invederează lupta de independență a voievozilor români, care, apărîndu-și țara, apărau civilizația continentului. Pentru prima dată în istoriografia noastră capitole ale istoriei medievale capătă o tratare monografică, seriindu-se

într-o amplă desfășurare de energie românească. Astfel prin opera lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai se înscrie în istoria națională marea temă a independenței într-o tratare fără precedent. Dar ceea ce impresionează cu deosebire în unele din operele Școlii ardelene sînt capitolele de sinteză din *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, ca *În ce pămînturi locuiesc românii*, *Statul românilor peste tot*, în care, aplecat asupra stărilor contemporane, istoricul face loc unei meditații istorice pe marginea condițiilor națiunii în secolul al XVIII-lea.

Astfel, încă din deceniul al VIII-lea, prin triada ardeleană, se impune pregnant ideea unității românești. Marele înțeles al operei lor era acela al unei națiuni unitare, conștientă de trecutul ,prezentul și viitorul ei.

Istoricii generației au dat prima sinteză a istoriei noastre așezată ferm pe fundalul civilizației românești, care apare în formula *Historia rerum*, istoria lucrurilor. Întemeiați pe originea comună, pe istoria veche și medievală a poporului nostru, au înfățișat opiniei publice străine, dar și conaționalilor, evoluția unui popor care aici în centrul și sud-estul Europei a apărat civilizația continentului.

Școala ardeleană asociază la ideea cantemiriană a unității, încorporată propriei gîndiri, și o idee care prefigurează marea idee a Unirii românilor. Examinînd istoria politică a românilor Samuil Micu nota: „Mai bine ar fi fost să nu fie despărțit ei în două domnii, ci și Țara Românească și Moldova supt un stăpînitoriu să fi fost, că așa puterea le-ar fi fost mai tare și nici turcii, nici alte neamuri nu i-ar fi biruit . . .“ Ideea aici menționată mi se pare că exprimă evident pasul înainte pe care îl realizează Școala ardeleană nu numai spre conceptul modern de națiune, ci și spre ideea activă a conștiinței naționale în căutarea marilor împliniri politice aflate sub semnul naționalului. De aici, se știe, de la acest legat vor porni ideile pașoptismului românesc care va pune în termeni hotărîți Unirea românilor într-o singură țară. Și nu este, credem, o întîmplare că în *Blajul Triadei Ardelene* în 1848 poporul va mărturisi că Ardealul nu mai e Ardeal, ci România.

IDEEA DE INDEPENDENȚĂ

În concepția generației pașoptiste

Pașoptismul, în expresia ideologică sau în practica revoluționară, a adus în programul național românesc cîteva puncte noi față de epoca anterioară, a căror valoare teoretică și pragmatică și-a pus amprenta pe întreaga evoluție a societății românești de după revoluție. Mișcare cultural-politică cu largi repercusiuni în toate domeniile vieții și societății, pașoptismul se elaborează la interferența Luminilor cu Romantismul, în atmosfera dominată de rațiune, lumină, drept, romanitate și latinitate, însuflețită de patosul, energia și idealul național, de ideile de libertate, egalitate, democrație și unitate, clarificîndu-se și delimitîndu-și componentele ideologice în mod gradat, pe parcursul a peste trei decenii.

Contribuția sa la dezvoltarea programului politic românesc, preluat de la epoca anterioară, este fundamentată prin completările și clarificările pe care le face, prin calitatea superioară a conceptului teoretic și radicalism în expresia sa pragmatică. El își înglobează problematica epocii anterioare în funcție de sarcinile și imperativele momentului 1848, realizînd o remarcabilă continuitate, pe o linie ascendentă, a programului politic românesc elaborat în secolul

trecut. Dar, în același timp, aduce în spiritualitatea românească deziderate noi, impuse de evoluția societății românești pe linie capitalistă și de stadiul procesului de formare a națiunii române, realizînd o sinteză nouă, în care națiunea și naționalitatea, specificul și individualitatea națională, constituie temeiul de la care pornește argumentarea ideologică a programului politic.

Coexistența celor două obiective majore în programul politic românesc — eliberarea națională și reorganizarea burghezo-democratică a societății, într-o unitate indisociabilă, susținută cu o remarcabilă consecvență, asigură o notă de originalitate în contextul revoluției europene.

Eforturile generației anterioare, dar îndeosebi ale pașoptismului, pentru definirea conceptului modern, burghez, de națiune, și-au găsit corespondentul în practica revoluționară, prin înscrierea în actele programatice ale revoluției a ideii de independență și libertate națională. Indiferent de formele sub care au conceput aceste idei, toate sînt menite să circumscrie o națiune română de sine stătătoare, liberă, cu atributele proprii precis conturate, în concertul popoarelor Europei. În același timp programul pașoptist postulează în termeni categorici, tranșanți, libertatea socială, libertatea individului în cadrul națiunii, menită să dea conținut celei naționale, așa cum scria Bălcescu: *„Libertatea dinăuntru [...] e peste putință a dobîndi fără libertatea din afară“*. Libertatea — va arăta el pe baza experienței din 1848 — trebuie pusă mai prejos decît naționalitatea, întrucît, dacă cea dintîi se pierde, ea poate fi oricînd recîștigată, în vreme ce, dacă se pierde naționalitatea, nu mai e nimic de făcut.

Definirea teoretică a conceptelor de patrie, patriotism, independență (sub o formă sau alta), naționalitate și specific național, a fost inițiată de epoca luminilor, cînd este asociată luptei pentru obținerea autonomiei sau a independenței, pentru apărarea statutului de existență politică separată a Principatelor. În Transilvania lupta episcopului Inochentie Micu Clain, continuată în linii directe de acțiunea Supplex-ului și susținută teoretic de activitatea ideologică a Școlii Ardelene, urmărește, în ultima instanță, egala îndreptățire a românilor cu celelalte națiuni ale Transilvaniei, pe temeiul dreptului istoric și al celui natural.

Dezideratele epocii luminilor sînt preluate de generația pașoptistă într-un spirit național nou. Conceptul modern de națiune evoluează de la sensul medieval (națiune politică) la cel burghez, în care prevalează etnicul, indiferent de considerentele de ordin social sau politic. De aici o întreagă ideologie care se orientează spre popor, cultivîndu-i obiceiurile, limba, tradițiile, urmărind ridicarea lui socială, politică, culturală, în ultima instanță vizînd propășirea națiunii române.

Programul ideologic al generației care a pregătit revoluția se concentrează pe linia evidențierii individualității naționale, a trăsăturilor constitutive ale națiunii române — activitate în slujba căreia se angajează istoria, filosofia, filologia, literatura, etnografia și folclorul, presa, realizînd în preajma anului revoluționar sinteza conceptului burghez de națiune.

Pentru Țara Românească și Moldova, datorită condițiilor externe în care s-au desfășurat evenimentele, actele programatice s-au limitat a susține, ca o etapă necesară, pînă la rezolvarea finală, deplina autonomie internă pe plan administrativ și legislativ. Art. 1 al *Proclamației de la Islaz* revendică *„independența sa administrativă și legislativă pe temeiul tractatelor lui Mircea și Vlad V*[oievod] *și neamestec al nici unei puteri din afară în cele din întru ale sale“*. Proclamînd această dorință fierbinte, poporul român leapădă un Regulament care este împotriva drepturilor sale legislative și împotriva tratatelor ce-i recunosc autonomia, pentru că *„voiește cu o voință tare a-și păstra neatîrnarea administrației sale, neatîrnarea legiuirii sale, dreptul său suveran în cele dinăuntru...“*. *„Noi în strigarea noastră* — spune mai departe Proclamația — *nu cerem decît drepturile noastre și protestăm asupra oricărei invazii în pămîntul nostru“*.

Proclamația de la Islaz face în același timp cunoscută hotărîrea națiunii române de a-și apăra independența și drepturile, *„căci sînt o nație mai mult de opt milioane suflete și, la orice invazie dinafară ce ne va amenința libertățile, fiecare va ști a-și apăra vetrele și străinul, în cele din urmă, la orice nenorocire, va putea cotropi numai pămîntul, [...], iar nu și oamenii. Nici un român nu va mai trăi după moartea independenței patriei sale“*.

Aproape în aceiaşi termeni, Mihail Kogălniceanu scria în *„Dorinţele Partidei Naţionale în Moldova:* [Românii]" *vroiesc asemine ca şi alţii să nu le jignească dreptăţile ce le au înfiinţate şi închizăşluite de sute de ani, pe care strămoşii noştri pururea şi cu crude jertfe au ştiut a le păstra, şi pe cari noi vroim a le lăsa întregi strănepoţilor noştri. Cel mai sfînt din aceste drituri este neatîrnarea noastră din lăuntru şi prin urmare autonomia*". Pornind de la acest drept, proclamă hotărîrea de a se întoarce la acele instituţii a căror origine este din pămîntul nostru, pe care le-a avut timp de cinci veacuri şi pe care vrea să le adapteze *„după luminile şi trebuinţele epocei"*, aşa cum o dovedesc istoria şi actele publice ale românilor. Dintre aceste instituţii pe care le socoteşte ca *„neapărate şi singurele mîntuitoare pentru ţară"*, *„neatîrnarea administrativă şi legislativă în toate cele dinăuntru, fără amestec a orice puteri străine"*, este înscrisă în fruntea lor.

În Transilvania programele şi actele cu caracter programatic preconizează, în primul rînd, recunoaşterea egalităţii naţiunii române cu celelalte naţiuni ale Principatului, protestînd în acelaşi timp împotriva încorporării Transilvaniei la Ungaria.

Petiţia naţională de la Blaj prevede în art. 1: *„Naţiunea română, rezimată pe principiul libertăţii, egalităţii şi frăţiei, pretinde independenţa sa naţională, în respectul politic, ca să figureze în numele său, ca naţiunea română să-şi aibă reprezentanţii săi la dieta ţării în proporţiunea cu numărul său, să-şi aibă dregătorii săi în toate ramurile administrative, judecătoreşti şi militare în aceeaşi proporţiune, să se servească de limba sa în toate trebile ce se ating de dînsa, atît în legislaţie, cît şi în administraţie. Ea pretinde pe tot anul o adunare naţională generală"*. Independenţa naţională este concepută în acest moment ca echivalînd cu recunoaşterea naţiunii române ca individualitate politică, egală în drepturi cu celelalte naţionalităţi ale Transilvaniei.

În Banat şi părţile vestice programele revoluţionare au înscris, de asemenea, prevederi care urmăreau obţinerea autonomiei interne. În acest spirit sînt redactate prevederile adunării de la Lugoj, din iunie 1848, a căror aplicare ar fi însemnat instaurarea unui regim de autonomie internă. În Bucovina *Petiţia ţării*, urmată de memoriile ulterioare, înscriau ca revendicare de bază constituirea Bucovinei în provincie autonomă.

Alături de programele şi actele programatice ale revoluţiei, emanînd din hotărîrea colectivă a unor adunări cu valoare reprezentativă naţională, o serie de personalităţi ale generaţiei paşoptiste au dezvoltat ideea independenţei naţionale.

Nicolae Bălcescu, pornind de la considerentul că *„o naţie care în mijlocul atîtor nevoi şi-a păstrat naţionalitatea ei în curgere de 18 veacuri nu mai poate pieri"*, susţine autonomia şi independenţa administrativă a ţării.

Simion Bărnuţiu, în memorabilul discurs rostit în catedrala Blajului, la marea adunare populară din mai 1848, face o subtilă analiză a conceptului, apreciind că *„libertatea fiecărei naţiuni nu poate fi decît naţională şi că libertatea fără de naţionalitate nu se poate înţelege nici la un popor de pe pămînt"*. În continuare, exprimînd hotărîrea naţiunii române de a nu mai fi supusă altor naţiuni, cere adunării să proclame libertatea şi independenţa naţiunii române. Naţiunea — spune Bărnuţiu —, ajungînd la conştiinţa libertăţii, de aci înainte nu se mai poate purta ca servitoare altor naţiuni, ci va a se ţinea şi a se purta ca naţiune liberă.

Pentru I. C. Brătianu apărarea libertăţii şi independenţei naţionale nu este *„numai un drept, ci e datorie sfîntă"*, *„naţionalitatea fiind cea dintîi condiţiune a libertăţii"*.

Cipariu aproximativ în acelaşi sens afirma că *„acest drept ni se cuvine, ca la oameni din dreptul libertăţii omeneşti"*.

G. Creţeanu şi D. Florescu considerau apărarea independenţei un act revoluţionar, pentru că *„revoluţia este domnia dreptăţii, revoluţionarii sînt aceia carii vor să aibă o patrie mare şi independentă"*. (*Articol program al Junimii Române*, 1851 nr. 1). Articolul program al ziarului *Republica Română* declară clar şi categoric: *„Voim să aibă* [românul] *o patrie independentă şi liberă"*.

Ideea independenţei şi libertăţii naţionale, susţinută în planul teoretic şi al practicii revoluţionare, este completată de generaţia paşoptistă cu ideea unităţii naţionale, garanţia independenţei şi naţionalităţii. Dacă ideea unirii celor trei ţări nu-şi poate găsi locul în programele revoluţiei, date fiind condiţiile externe în care se

desfășoară aceasta, ideea unității naționale a fertilizat gîndirea românească în întreaga epocă pașoptistă. În același timp, o serie de personalități ale epocii au îndrăznit să afirme deschis necesitatea unirii românilor de pretutindeni.

Același clarvăzător patriot și democrat N. Bălcescu, pe baza experienței de la 1848, scria în 1850: *„Care trebuia deci să fie programul revoluției de la 1848? Programul era dezvoltarea progresivă a revoluției din 1821. [...] Trebuia făcută o revoluție democratică și socială* [...] *Odată înfăptuită această revoluție ne mai rămîneau de făcut două revoluții: o revoluție pentru unitatea națională și, mai tîrziu, pentru independența națională...“ „Dacă naționalitatea este sufletul unui popor* — scria Bălcescu — *unitatea națională este chezășia libertății...“* (*Mersul revoluției în istoria românilor*).

În concepția sa *„revoluția viitoare nu se mai poate mărgini a voi ca românii să fie liberi, egali, proprietari de pămînt [...] ea nu se va mărgini a cere libertatea din afară, libertatea de sub dominația străină, ci va cere unitatea și libertatea națională. Ea va fi o revoluție națională“*.

Pentru Kogălniceanu reprezenta *„cheia boltei fără care s-ar prăbuși tot edificiul național“*, iar Bărnuțiu, în discursul amintit, declara că *„unirea încă trebuie să înflorească totdeauna între români ca mijlocul cel dîntîi al revendicării și conservării libertății naționale“*.

Dintre programele revoluției, *Prințipiile noastre pentru reformarea patriei*, redactat de emigranții moldoveni la Brașov, proclama în articolul 6 *„unirea Moldovei și Valahiei într-un singur stat neatîrnat românesc“*. *Steaua Dunării*, în articolul program, expunînd politica pe care o va urma, declara că aceasta nu poate fi decît *„politica secularǎ a românilor, politica națională* [...] *politică care se rezumă în aceste cuvinte: autonomia principatelor, unirea principatelor“*. Unirea — scria în continuare — este *„dorința vie și logică a marii majorități a românilor“*, *„este singurul mod în stare de a consolida naționalitatea românilor“*.

Exprimînd asemenea gînduri despre libertatea și unitatea națională, generația pașoptistă deschide noi obiective în programul politic românesc, care vor fi urmărite cu consecvență pe întreg parcursul istoriei sale, trecînd pe rînd prin momentele 1859, 1877, pentru a realiza desăvîrșirea unității de stat a românilor în 1918.

NICOLAE BOCȘAN

MIHAI BENIUC

UN SOLDAT PE HRON

Apusul e ori sîngele din rană
Ce-n jurul meu se-ntinde ca un lac?
Sînt un ostaș, am fost un om sărac,
Îmi vine moartea drept cerească mană.

E fum, e bufnit de tun și goană, goană
Pe urma celor ce fugind mai trag.
Cum de-am căzut de-odată din șireag?
Sub cască fruntea jar mi-i și broboană.

Fetița mea e poate-acum la școală,
Soția poate țese, poate spală.
Și eu mă zvîrcolesc aici la Hron.

Nu poate fi prea mult pînă la pace...
Și tunul cînd mai bombăne, cînd tace —
Tot mai departe-i mîniosu-i zvon.

SOSIRE

S-o scutura de rod, știam, caisul,
Și cuibul de subt streșină-o fi gol
De pui, ca-n bătrînețea noastră visul
Cărui păreri de rău îi dau ocol.

Venirăm prea tîrziu. În paradisul
De altă dată s-a lățit pustiu
Și de lîngă gard a veștezit irisul, —
Doar bursucul mai privegheazǎ viu.

O poartă mai scrîșnește din țîțîni,
Un vrej de viță-abea se ține-n mîini
Iar o pleoapă de pe geam e-nchisă.

Scrisorile-n vecini așteaptă vraf,
Pe masa mea le-așteaptă val de praf
Și inima-mi cu poarta larg deschisă.

DAN BERINDEI

Spre înfăptuirea unui ideal:

UNIREA PRINCIPATELOR

Printre momentele dominante ale istoriei patriei, Unirea Principatelor se înscrie ca prima mare biruinţă a naţiunii moderne. Răscoala ţăranilor transilvăneni din 1784, eroicele fapte ale pandurilor lui Tudor, revoluţia paşoptistă au reflectat ardentele năzuinţi spre eliberare socială şi naţională ale românilor în momentul trezirii lor la o viaţă modernă, dar, totodată, rînd pe rînd, ca nişte comete strălucitoare, ele au ars pe firmamentul istoriei pentru a se stinge apoi sub loviturile oştilor represive străine. Unirea din 1859 — la rîndul ei *întemeiată* pe marile momente ce o precedaseră, deşi acestea nu putuseră fi traduse în realităţi statornice în sensul aspiraţiilor poporului — a însemnat cucerirea unei noi poziţii în evoluţia milenară a românilor, realizarea unui act istoric ireversibil.

Dar dubla alegere a colonelului Alexandru Ioan Cuza, cale dibace şi îndrăzneaţă a înfăptuirii primei etape a unităţii statale, a fost departe de a împlini numai năzuinţa de unitate, deoarece evenimentul a avut o însemnătate cu mult mai mare. *Unitatea* se înscrie în programul eliberării naţiunii alături de *modernizare* — de înlăturarea vechilor rînduieli feudale — şi de *independenţă.* Nu era, deci, vorba doar de a şterge un hotar dintre două ţări locuite de români, ci de a crea un stat *independent*, neatîrnarea fiind condiţia de bază pentru ca prima etapă a unităţii şi procesul de modernizare să reprezinte statornice cuceriri. Independenţa se lega deci nemijlocit de Unire, într-o succesiune logică şi inexorabilă. Nu întîmplător revoluţionarii moldoveni, autori ai programului *„Prinţipiile noastre pentru reformarea patriei"*, preconizează unitatea Moldovei şi a Ţării Româneşti numai în cadrul unui stat independent.

Revoluţia din 1848 a fost înăbuşită prin intervenţie represivă externă, dar programul ei s-a impus ca program al eliberării sociale şi naţionale a poporului român, ca program de înfăptuire a României moderne. Atît unitatea cît şi independenţa erau înscrise de Nicolae Bălcescu între obiectivele majore ale poporului său. *„Libertatea de sub domnirea străină"* ori *„libertatea naţională"* era un ţel pe care înflăcăratul şi înţeleptul democrat revoluţionar îl vedea realizat în 1850 printr-o nouă revoluţie. Un an mai tîrziu, foaia *Junimea Română* — publicată la Paris de un grup de tineri intelectuali români cu vederi înaintate — cerea *„independenţa şi unirea tuturor românilor"*, în timp ce *„o patrie independentă şi liberă"* era obiectivul fundamental al revistei revoluţionare *Republica Română.*

În timpul războiului Crimeii, cînd problema românească a devenit o problemă europeană îndelung dezbătută în cercurile politice şi diplomatice ale continentului, Unirea Principatelor s-a dezvăluit a fi obiectivul major al etapei istorice respective, dar, firesc, atît modernizarea cît şi în perspectivă independenţa n-au lipsit din problematica în discuţie. Tratatul de la Paris din 1856 n-a acordat Principatelor independenţa, după cum nu le-a dăruit nici unitatea, dar, cel puţin, el a lăsat cale deschisă români-

lor pentru a realiza în viitor obiectivele lor. Afirmînd dreptul Principatelor la deplină autonomie, la *„o administraţie independentă şi naţională"*, ferindu-le totodată de o *„protecţie exclusivă"*, tratatul a pus pe plan internaţional premisele înfăptuirii României moderne. Românilor înşişi le revenea însă să-şi traducă în viaţă ţelurile de eliberare.

Adunările ad-hoc din 1857 au reprezentat una din cele mai remarcabile concretizări ale maturităţii politice a unui popor în secolul trecut. Dacă dezbaterile lor au fost dominate de problema Unirii, neîndoielnic fruntaşii unionişti au avut în vedere şi o viitoare dobîndire a neatîrnării. În Adunarea ad-hoc a Moldovei, Mihail Kogălniceanu a afirmat că Principatele aveau *„dritul de state suverane"* şi că *„suveranitatea Principatelor este scrisă cu litere mari"*. El a invocat capitulaţiile încheiate între cele două principate şi Poarta otomană pentru a sublinia faptul că ele garantau *„în special dreptul de guvernămînt neatîrnat, dreptul de legislaţie, adică o întreagă şi deplină autonomie"*. Aceeaşi poziţie de fermă apărare a autonomiei, ceea ce evident pregătea cucerirea viitoarei independenţe, a fost manifestată şi în Adunarea ad-hoc de la Bucureşti.

Demonstrînd Europei unanimitatea dorinţelor locuitorilor Moldovei şi Ţării Româneşti în problema Unirii şi în aceea a reorganizării lor pe baze moderne, Adunările ad-hoc au însemnat totodată unul dintre marile momente de afirmare a maturităţii naţiunii române în ansamblul ei. Voturile lor pentru Unirea Principatelor au indicat limpede un sens de evoluţie, de nestăvilit într-o perspectivă istorică chiar şi imediată, deşi Convenţia de la Paris din 1858, document de compromis între marile puteri, n-a ţinut decît parţial seama — şi în bună măsură formal — de năzuinţele ardente către unitate exprimate în Adunările de la Iaşi şi Bucureşti. Nu puterilor, ci naţiunii române îi revenea, însă, a rezolva această problemă europeană dar în primul rînd românească.

Dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza la 5 şi 24 ianuarie 1859 a reprezentat soluţia pe care românii înşişi au găsit-o pentru a-şi împlini idealurile naţionale. Nu mic a fost în această privinţă rolul maselor, al ţărănimii şi al orăşenimii mărunte, care de la început au văzut în Unirea Principatelor calea pentru o îmbunătăţire fie şi parţială a grelei lor situaţii. Cuza a fost ales de cîteva zeci de deputaţi în fiecare ţară, la rîndul lor reprezentanţi ai cîtorva mii de alegători — datorită stipulaţiilor electorale restrictive şi reacţionare anexate Convenţiei de la Paris —, dar milioane de români au acţionat pentru realizarea Unirii sau au salutat-o cu un îndrituit şi nestăvilit entuziasm.

Era evident că dubla alegere a domnului Unirii era departe de a însemna un eveniment minor. Dimpotrivă, această îndoită electiune se înscrie firesc printre marile momente ale istoriei *devenirii* unui popor. Nu era vorba de o efemeră unire personală şi nici de ştergerea hotarului nefiresc de la Milcov dintre două ţări surori, ci acest act istoric reprezenta o strălucită biruinţă a naţiunii şi declanşarea unor procese istorice ireversibile. Cauza nu era numai domnul Principatelor Unite, ci el era domnul cel *nou*, salutat de Kogălniceanu, bărbatul de stat căruia îi revenea de a traduce în viaţă un întreg program, de fapt programul revoluţiei de la 1848, programul constituirii României moderne. Reforme şi modernizare trebuiau să constituie temeiul de granit menit a face din statul naţional instrumentul capabil de a-şi cuceri independenţa şi de a reuni întreaga naţiune în hotarele locuite majoritar de ea.

Aşa se explică entuziasmul uriaş cu care toţi românii au întîmpinat vestea votului decisiv de la Bucureşti, bucuria lor fără de margini, nădejdea lor în împliniri succesive ale năzuinţelor eliberării. Cît de semnificativ îi scria Alexandru Papiu Ilarian domnitorului Cuza în 1860, arătîndu-i că satisfacţia românilor transilvăneni fusese mai mare chiar decît aceea a celor din Principatele Unite, deoarece pentru ei Cuza era cel menit a repeta fapta măreaţă a lui Mihai Viteazul. Întreaga naţiune a văzut în alesul de la 5 şi 24 ianuarie pe conducătorul destinat a da viaţă programului de eliberare, a pune bazele temeinice următoarelor etape ale procesului de realizare a României moderne, statul *întregii* naţiuni.

Unirea din 1859 a fost un preludiu al independenţei, o etapă necesară pe drumul cuceririi deplinei suveranităţi, fără de care nu putea fi posibilă o reală propăşire a statului făurit prin dubla alegere. De altfel, chiar din 1859, dom-

nul Unirii s-a comportat ca un domnitor care aştepta neîntîrziata dobîndire a independenţei ţării. „*Ca domnitor* — scrisese el lui Vasile Alecsandri, ministrul său de externe aflat în misiune peste hotare — *sînt convins de necesitatea de a acţiona cu energie şi de a scoate toate avantajele posibile din evenimentele care se pregătesc pentru fericirea şi independenţa poporului meu*". În timp ce diplomatul piemontez Benzi, prieten al poporului român, făcea urări *„pentru fericirea şi independenţa întregii Românii"*, ambasadorul Austriei la Paris exprima îngrijorarea guvernului său, arătînd că acesta *„nu dorea independenţa Principatelor şi că în consecinţă el se opunea unirii lor"*.

Domnia lui Cuza a reflectat străduinţele depuse de „Piemontul" românesc în vederea pregătirii atît a desăvîrşirii unităţii sale statale cît şi a cuceririi independenţei. Nu întîmplător ministrul de externe al Imperiului habsburgic considera în 1861 că *„unirea nu face decît să deschidă drumul spre o complectă independenţă a Daco-României"*. Lanţul de reforme, culminînd cu cea agrară şi cu secularizarea averilor mănăstireşti, a consolidat statul naţional şi totodată i-a îngăduit o temeinică pregătire militară. Este neîndoielnic că eforturile depuse în domeniul militar în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza au contribuit la înzestrarea statului naţional român cu forţa capabilă de a-i asigura la momentul oportun cucerirea neatîrnării sale. Armata de la 1877 a fost în bună măsură făurită în timpul celor şapte ani de rodnică domnie ai lui Cuza Vodă şi reorganizarea şi înzestrarea ei au fost o firească consecinţă a actului istoric de la 24 ianuarie 1859.

Împlinind un ideal, prima etapă a unităţii statale, Unirea Principatelor deschidea drum spre împlinirea altora: desăvîrşirea unităţii statului şi independenţa, care însemna şi o evidentă modificare în sistemul de relaţii dintre Principatele Unite Române şi marile puteri, în primul rînd faţă de puterea suzerană. Autonomia a fost ferm apărată şi consolidată, fără a se mai accepta vreo încălcare a ei fie cît de minoră. Dimpotrivă, interpretările care s-au dat drepturilor de autonomie ale ţării au fost de aşa natură, încît practic, în numeroase cazuri, nu mai exista hotar între noţiunea de autonomie şi cea de independenţă. Cele două vizite pe care, în 1860 şi 1864, domnitorul Cuza le-a făcut la Constantinopol n-au făcut decît să demonstreze puterilor şi Porţii otomane în special că situaţia de vasalitate a Principatelor Unite nu mai reprezenta decît un anacronism. Măsurile restrictive privind jurisdicţia consulară, dispărînd orice urmă de slugărnicie faţă de reprezentanţii consulari străini, au demonstrat, de asemenea, deschiderea unei noi etape istorice.

În noile condiţii create prin Unirea Principatelor, chiar şi înainte de a se acţiona pentru cucerirea Independenţei — pentru aceasta trebuind să se aştepte un prilej internaţional favorabil, ceea ce efectiv se va întîmpla începînd din 1875 —, s-au întreprins o serie de măsuri prin care de fapt era afirmată suveranitatea statului român şi implicit dreptul său la neatîrnare. Impunerea recunoaşterii paşapoartelor emise de autorităţile române, încheierea de convenţii directe cu alte state, evitîndu-se intermediul Imperiului otoman, încercările de a se bate o monedă naţională şi de a se emite o decoraţie s-au înscris între aceste măsuri care indicau limpede că Principatele Unite Române, nucleul viitorului stat românesc desăvîrşit, înţelegeau a se afirma ca o entitate independentă şi că vasalitatea faţă de Poartă nu mai avea decît un caracter formal şi evident efemer.

În perspectiva istorică, Unirea din 1859 ne apare ca încununare a unor năzuinţi ale poporului, ca începutul împlinirii unităţii statale, dar în acelaşi timp Unirea Principatelor, considerată în ansamblul procesului de formare a României moderne, se înscrie ca un act istoric de crucială însemnătate, *deschizător al unei serii de procese*, toate concurînd la înfăptuirea statului naţional român desăvîrşit. Unirea din 1859 este, deci, un moment de sine stătător de biruinţă, care se afirmă măreţ, dar şi o etapă necesară într-un lanţ inexorabil şi ireversibil de împliniri ale naţiunii. Ea este corelată luptelor care o precedaseră în curs de un secol, dar tot de ea se leagă, ca legice consecinţe, reformele moderne, independenţa şi desăvîrşirea unităţii statale. Operă a poporului — „*Unirea naţiunea a făcut-o*", spunea Kogălniceanu —, Unirea Principatelor, „*cheie de boltă*" a edificiului naţional, se înscrie şi astăzi prestigios în cartea de aur a devenirii României, ca o etapă glorioasă şi necesară pe drumul românilor spre realizarea statului lor unitar, modern şi independent.

INDEPENDENȚA

Însemnătate și semnificații

Înfăptuirea independenței de stat a României prin războiul victorios îndreptat împotriva Turciei reprezintă împlinirea unui deziderat care s-a născut odată cu poporul român. Cucerirea ei a încununat luptele purtate împotriva cotropitorilor atrași de frumusețea și bogăția acestor meleaguri. Actul de la 9 mai 1877 a fost pregătit peste secole de cutezătorii daci, de vitejia voievozilor, de eroismul celor mulți chemați nu o dată să-și aducă jertfa lor de sînge pentru apărarea patriei, de învățații care prin scrisul lor s-au străduit să mențină nestinsă flacăra dorinței de libertate. Independența a însemnat poate mai mult ca oricare moment al zbuciumatei noastre istorii o năzuință seculară și, tocmai de aceea, a avut valențele unei rezoluții, pentru că de multe ori țăranii asupriți au legat năzuințele luptei lor pentru dreptate socială de libertatea întregii țări, în speranța că, liberă țara, va fi liber și brațul lor creator al măestritelor tezaure ale civilizației românești. Ori de cîte ori ei se ridicau la luptă aveau de înfruntat, alături de stăpînii autohtoni, pe cei străini. Așa a fost în vremea Bobîlnei, a lui Horea și a confraților săi, a lui Tudor Vladimirescu și a altora, care au ilustrat cu prisosință împletirea luptei pentru libertate socială și națională.

Independența a fost gîndul și fapta acelor domni și voievozi care au înțeles că numai sprijiniți pe mulțimi o vor putea înfăptui. Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, temerarul și neînfricatul Mihai și-au făcut din lupta pentru independență țelul suprem al vieții și faptele lor au rămas vii peste secole, potențînd momente similare ca obiectiv, fiind pilda ce se cerea urmată. Au fost necesare secole sau războaie repetate pentru a frînge rezistența înverșunată a celor trei țări românești. Numeroase sînt perioadele în care, deși aflați sub dominația otomană, românii au reușit prin jertfe să-și recucerească independența, ele fiind în același timp dovezi grăitoare pentru dragostea de libertate a acestui popor. Apărîndu-se, românii stăvileau în aceeași vreme calea cotropitorilor turci spre inima Europei.

Jertfele nu au fost zadarnice. Datorită rezistenței întîmpinate, turcii nu au transformat niciodată țările române în pașalîcuri, așa cum au făcut-o în Ungaria sau Bulgaria. Țările își menținеau organizarea politică și administrativă tradițională. Însuși Karl Marx nota mai tîrziu: „*Principatele dunărene sînt două state suverane, sub suzeranitatea Porții, căreia îi plătesc tribut, însă cu condiția ca Poarta să le apere de toți dușmanii din afară, oricare ar fi ei și totodată să nu se amestece sub nici o formă în treburile lor interne*“.

La sfîrșitul veacului al XVIII-lea și în decursul veacului al XIX-lea, în condițiile destrămării feudalismului, se dezvoltă o puternică conștiință națională, intensificîndu-se concomitent lupta pentru cucerirea libertății naționale. Împotriva jugului otoman și implicit a exploatării feudale s-a ridicat la luptă Tudor Vladimirescu în 1821. Este unul din momentele care reflectă aspirațiile de veacuri ale românilor spre libertate și independență statală. Această revoluție a pus capăt regimului turco-fanariot, a creat o punte de legătură, antrenînd generațiile viitoare în realizarea acestui obiectiv major. Bălcescu considera pe bună dreptate revoluția de la 1848 o continuare a revoluției lui Tudor Vladimirescu. Anul 1848 a deschis noi premise luptei pentru realizarea unității și independenței naționale. Tot mai mult cele două obiective se împletesc condiționîndu-se reciproc. Pentru a înfăp-

tui independența era nevoie să crească puterea. Or aceasta se putea realiza doar prin unirea țărilor române. De altfel același Bălcescu scria: „*libertatea din lăuntru* [. . .] *este peste putință a dobîndi fără libertatea din afară, libertatea de sub dominarea străină*". Tot el continua, referindu-se la obiectivele luptei viitoare, că în fața românilor rămîneau de făcut alte două revoluții: una pentru unitatea națională și alta „*pentru independența națională*". Previziunea lui Bălcescu a început să se adeverească. La 24 ianuarie s-a realizat Unirea Principatelor, temelie de pe care urma să se pornească înfăptuirea independenței. Stăpînirea turcească, clătinată de atîtea ridicări la luptă, devenea din ce în ce mai șubredă. Înfăptuirea României moderne prin reformele alesului din 1859, Alexandru Ioan Cuza, a contribuit la întărirea potențialului economic, politic și militar al țării. Măsurile sale, cu toată opoziția Porții otomane, prevesteau anul 1877. Secularizarea averilor mănăstirești, deschiderea reprezentanțelor diplomatice în principalele capitale europene, întărirea și modernizarea armatei reprezentau tot atîtia pași spre o independență reală a României. În politica sa externă Cuza a încercat să pună bazele unor alianțe cu popoarele din Balcani care, prin tradiție, dăduseră rezultate strălucite în lupta de eliberare de sub jugul străin. Și în primul rînd privirea clarvăzătorului domn s-a îndreptat spre Serbia și Muntenegru. Între anii 1867—1869 s-au purtat tratative între guvernul român, pe de o parte, și guvernele sîrb și grec pe de altă parte, în vederea cooperării militare pentru cucerirea independenței naționale. Ca și în alte ocazii, marile puteri europene interesate în satisfacerea tendințelor lor expansioniste în această parte a Europei au reușit să tempereze avîntul mișcărilor pentru eliberare, dar focul luptei revoluționare era departe de a fi potolit. În anul 1875 flacăra revoltei antiotomane se reaprindea în peninsula balcanică. Nemulțumiți de situația lor socială și națională țăranii bosnieci, herțegovineni, bulgari și sîrbi s-au răsculat din nou. Pusă în imposibilitatea de a acționa datorită crizei financiare prin care trecea, Turcia nu a fost capabilă să treacă la înăbușirea imediată a răscoalelor. În aceste împrejurări România avea să ofere răsculaților un sprijin consistent diplomatic și militar. Comitetul revoluționar bulgar cu sediul la Giurgiu se bucura în acțiunile întreprinse de sprijinul tacit al guvernului român, iar aprovizionarea cu echipament militar a Serbiei se făcea prin România. Această poziție semnificativă își avea rădăcinile în colaborarea seculară a popoarelor balcanice în lupta împotriva dușmanilor comuni.

În aceste condiții, bucurîndu-se de sprijinul maselor populare, baza socială a viitorului război, guvernul român începe tot mai mult să-și exprime față de Turcia o atitudine ce făcea iminentă proclamarea independenței. Încă la 16 ianuarie 1876, Lascăr Catargiu, în nota adresată agenților diplomatici români în străinătate, sublinia clar că România, „*separată de Turcia și nefăcînd în nici un fel parte integrantă din Imperiul Otoman*", n-a renunțat nicicînd la suveranitatea sa. În același document ministrul de externe român exprima clar decizia României de a lupta cu arma în mînă în cazul în care vreo armată străină ar încerca să invadeze teritoriul țării: „*In cazul cînd armata unei puteri ar încerca să treacă prin România fără consimțămîntul său, ea se va opune cu armele pentru a face respectată neutralitatea sa*". Aceeași idee se regăsește în nota adresată guvernului turc la 16 iunie 1876 de către noul ministru de externe al țării, Mihail Kogălniceanu. El cerea Turciei recunoașterea individualității României, inviolabilitatea teritoriului țării și statornicirea granițelor dintre cele două țări.

Rămase fără răspuns, ba mai mult noua constituție turcească, promulgată ca urmare a presiunilor exercitate de marile puteri, a fost considerată de către întregul popor român o manifestare jignitoare la adresa sa. În acest sens iarna anului 1876—1877 a fost folosită în vederea echipării și instruirii armatei române. Pe plan politic intern toate forțele sociale și politice ale țării doreau cucerirea independenței. Masele citadine și rurale erau pregătite ca în orice moment să se angajeze în lupta pentru abolirea suzeranității otomane, simbol al unei servituți seculare. În 1875 a început să se contureze din punct de vedere organizatoric mișcarea socialistă, care își propunea printre alte deziderate ralierea țărănimii, a clasei muncitoare și a micii burghezii pentru dobîndirea independenței.

Între timp, Austro-Ungaria și Rusia semnau la Budapesta o convenție secretă care prevedea ca, în cazul unui război cu Turcia, mo-

narhia dualistă să se declare neutră. Imediat, guvernul rus s-a adresat României pentru a semna o convenţie care să permită trecerea armatei ruse pe teritoriul ţării în vederea angajării lor în război, la sudul Dunării. Convenţia avea să fie semnată la 4/16 aprilie 1877 şi România autoriza trecerea trupelor ruse cu condiţia ca Rusia să respecte integritatea teritorială a ţării. Armata rusă, conform aceleiaşi convenţii, avea să-şi plătească cheltuielile de întreţinere, precum şi plăţi pentru folosirea căilor de comunicaţie româneşti. Peste două zile, la 6/18 aprilie, s-a decretat mobilizarea armatei şi a rezervelor, a gărzii naţionale pentru asigurarea securităţii satelor şi oraşelor ţării în cazul unui atac turcesc. Două divizii au ocupat poziţii la sud de Bucureşti iar alte două au fost instalate la Calafat. În decurs de trei săptămîni, efectivele forţelor armatei române afectate războiului ajungeau la 58.700 oameni, ce dispuneau de 190 tunuri.

Considerînd acţiunile guvernului român ca stare de război, guvernul turc a dat ordin garnizoanelor de la Dunăre să deschidă focul împotriva oraşelor şi satelor româneşti. Artileria românească a răspuns bombardînd Vidinul. Războiul era de acum iminent. La 9 mai 1877, Camera deputaţilor a votat o moţiune care proclama „*independenţa absolută*“ a României. Poporul român a primit cu un deosebit entuziasm, propriu marilor evenimente, decizia guvernului român. Era spiritul dorit pentru un război care avea să consfinţească pe cîmpurile de luptă declaraţia de la 9 mai.

Marele duce Nicolae, comandantul trupelor ruse, exprima în termeni precişi primului-ministru I.C. Brătianu dorinţa sa de cooperare cu armata română la sudul Dunării în condiţii de deplină egalitate, deoarece armata sa nu era prea numeroasă pentru a face faţă războiului cu turcii. Ambiţia ţarului, însă, doritor să beneficieze singur de laurii victoriei, l-au determinat să ordone începerea ofensivei fără a încheia un acord de cooperare cu armata română. Atacurile lansate împotriva Plevnei nu au fost încununate de succes şi comandamentul rus a decis să ceară sprijinul trupelor române. În luna iulie Nicolae solicită, printr-o telegramă adresată lui Carol I, intervenţia imediată a diviziilor româneşti. Răspunzînd cererii exprese a guvernului rus, armata română trece Dunărea, angajîndu-se în luptele de la Plevna. În faţa zidurilor duşmane ţăranii, muncitorii şi intelectualii români în uniforme militare aveau să dea dovadă de înălţătoare pilde de eroism, sacrificîndu-şi viaţa pentru libertatea ţării. Alături de ostaşi se găsea în acele clipe întregul popor român. Ţăranii rămaşi acasă efectuau transporturi grele pentru armată, dădeau din puţinul lor pentru aprovizionarea armatei, intelectuali, profesori, învăţători, elevi şi studenţi donau salariile sau economiile pentru cumpărarea de arme. Femeile adunau medicamente şi hrană pentru răniţi. Războiul independenţei devenea astfel războiul unui întreg popor.

Firesc, după cum istoria a dovedit-o, războiul s-a bucurat de o largă audienţă peste Carpaţi, la românii din Transilvania şi Banat, precum şi la cei din Bucovina. Acelaşi spirit de sacrificiu se întîlneşte şi aici. Sute de tineri trec clandestin graniţa pentru a se înrola în armata română. Şi aici femeile, după pilda surorilor lor din celelalte provincii româneşti, adună bani şi medicamente pentru răniţii de la sudul Dunării. Războiul devenea astfel al tuturor românilor conştienţi că victoria va crea bazele luptei finale pentru desăvîrşirea unităţii lor naţionale. „*Dea ceasul* — scria *Gazeta Transilvaniei — ca să se împlinească profeţia Bardului naţional şi, înaintea stindardelor noastre învingătoare, să cînte libertatea pe malurile dunărene*".

În aceeaşi vreme, bucurîndu-se de acest sprijin larg popular soldaţii români se acopereau de glorie în bătăliile pentru Griviţa, Opanez, Smîrdan, Rahova etc. La 28 noiembrie/10 decembrie, Osman Paşa încearcă să străpungă încercuirea trupelor române-ruse de la Plevna. Tentativa sa eşuează, fiind silit să se predea. Capitularea armatei turceşti la Plevna însemna o cotitură decisivă în mersul războiului. Armata română, alături de cea rusă, de voluntarii bulgari şi trupele sîrbe, continuă operaţiunile militare, ocupînd Vidinul şi Rahova. La începutul anului 1878 Turcia cerea pace. La San Stefano independenţa României, a Serbiei şi Muntenegrului erau recunoscute de către Imperiul Otoman. Acelaşi lucru, în pofida atitudinii rezervate a marilor puteri, îl va recunoaşte la 1/13 iulie 1878 Congresul de pace de la Berlin.

Independenţa, dobîndită prin mari sacrificii umane şi materiale, a dat un impuls dezvoltării ulterioare a ţării. A fost posibilă o politică de protejare a industriei autohtone, de întărire a capacităţii economice a ţării. România independentă a început o politică externă capabilă să apere interesele economice şi politice ale sale. Pentru românii din Transilvania şi Bucovina independenţa a fost suportul moral care le-a întărit convingerea că în circumstanţe similare, cu arma în mînă, românii îşi vor desăvîrşi statul naţional unitar. Independenţa a întărit sentimentul demnităţii naţionale, conştiinţa că românii sînt liberi într-o ţară liberă.

România independentă a constituit, alături de Serbia, Grecia şi alte state, un nou tip de stat, deosebit de cele trei imperii feudalo-absolutiste, statul naţional burghezo-liberal, capabil să adopte democraţia burgheză. Prin aceste semnificaţii cucerirea independenţei României a fost o operă de progres, o operă a unui întreg popor capabil să-şi înfăptuiască idealurile sale în pofida opoziţiei marilor puteri.

Spiritul independenţei, al dragostei de libertate a continuat să dăinuiască în anii ce au urmat zilei de 9 mai 1877 în mijlocul poporului nostru. În vremea primului război mondial, în anii dictaturii militaro-fasciste, acelaşi ideal luminos stătea în faţa maselor largi populare. Ideea de libertate, de luptă pentru independenţă îşi avea în anii celui de al doilea război mondial purtătorul şi înfăptuitorul în Partidul Comunist Român.

LIVIU MAIOR

Pag. 60
Cuceritorii stindardeloru turceşci, litografie din Resbelul orientale ilustratu de A. P. Alessi şi Massimu Popu

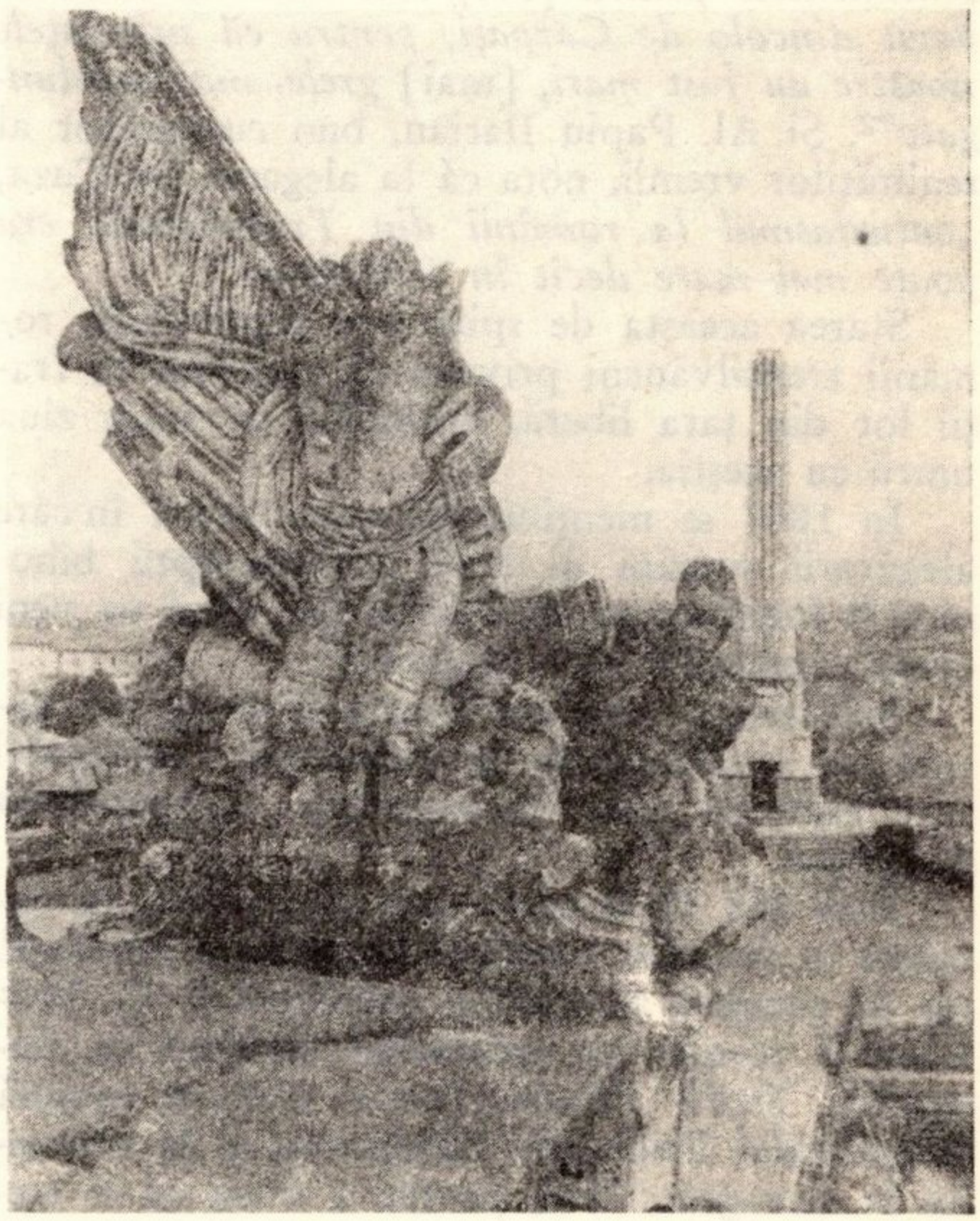

TRANSILVANIA

şi cucerirea independenţei României

Începînd cu revoluţia din 1848, conştiinţa naţională a românilor din Transilvania a făcut un salt calitativ, ea a cuprins mase compacte de ţărani care la Blaj, în 3/15 mai, au dat glas acestei conştiinţe, proclamînd: *„Noi vrem să ne unim cu Ţara"*. Această solidaritate s-a manifestat şi mai pregnant cu prilejul unirii din 1859, cînd entuziasmul stîrnit la românii din Austria de alegerea lui Al. Ioan Cuza îi determină pe cărturari şi pe oamenii din popor, deopotrivă, să închine pocalele cu urarea *„Să trăiască badea Ion"*[1], pentru ca străinii să nu înţeleagă acest simbol. Şi informaţia se continuă, întregind calda manifestare: *„sîngele românilor tresare în vine la auzirea acestor cuvinte; dorul, sentimentele pentru [...] sînt mai vii dincoace decît dincolo de Carpaţi, pentru că suferinţele noastre au fost mari,* [mai] *grele, mai îndelungate"*[2]. Şi Al. Papiu Ilarian, bun cunoscător al realităţilor vremii, nota că la alegerea lui Cuza, *„entuziasmul la românii din Transilvania era poate mai mare decît în Principate"*[3].

Starea aceasta de spirit era explicabilă, românii transilvăneni priveau cu speranţă la fraţii lor din ţara liberă, aşteptînd cu nesaţ ziua unirii cu aceştia.

În 1867 se menţionează chiar cazul în care alegătorii români ai unei circumscripţii bihorene îl întrebau pe candidatul lor, cînd va veni craiul românilor să-i elibereze?[4].

Solidaritatea s-a manifestat zi de zi, pe măsură ce evenimentele se îndreptau inexorabil spre războiul care va consfinţi independenţa României.

Încă din 1860 sînt cunoscute cazuri de înrolare a tinerilor ardeleni în armata română[5], iar în preajma războiului ministrul I. C. Brătianu îl trimite pe ardeleanul rezident în Bucureşti, Teofil Frîncu, într-o misiune secretă la generalul Doda din Caransebeş şi la colonelul în retragere Ursu, pentru a trata cu ei trecerea în armata română în calitate de generali activi[6]. La începutul anului 1877 circulă deja în Transilvania în numeroase exemplare o hartă în care România apare deja întregită cu Transilvania, harta *„Daco-României"*, cum era numită[7] şi care a declanşat chiar un scandal în parlamentul de la Budapesta, unde Partenie Cosma, într-o cuvîntare[8], se străduieşte să adoarmă vigilenţa celor ce căutau să înăbuşe tendinţele naturale. Voinţa de unitate era afirmată cu tenacitate în presa românească, care declara prin glasul *Federaţiunii* că, în ciuda tuturor piedicilor, *„în curînd are să sosească momentul suprem cînd fiii naţiunii române, electrizaţi de dorul nestins de a-şi vedea patria salvată şi naţiunea fericită, vor pune umăr la umăr şi [...] nu vor slăbi pînă nu vor întinde hora Unirei pe pămîntul României"*[9].

Acestea erau sentimentele şi speranţele românilor *„de dincoace"*. De existenţa stării de spirit efervescente era perfect conştientă şi burghezo-moşierimea maghiară, care căuta să împiedice cu orice preţ asemenea manifestări.

La izbucnirea războiului ruso-turc în Ungaria s-a dezlănţuit o puternică campanie de presă antirusă, iar cînd România a intrat în război s-a intensificat şi campania antiromânească, cultivîndu-se în acelaşi timp atitudinea filo-turcească, de teamă ca România întărită să nu treacă munţii şi să cuprindă Transilvania[10].

Ideea unui atac românesc pentru cucerirea Transilvaniei circula insistent la nord de Carpaţi. Unii oameni politici maghiari se temeau chiar de un atac iminent al armatei române pe la Vîrciorova.

După părerea istoricului Vl. Diculescu[11] din această perioadă datează şi planul conceput de Axente Sever, cunoscutul prefect de la 1848, în care se preconiza ca printr-o acţiune fulgerătoare de 8 zile, prin colaborarea dintre armata

română şi forţele insurecţionale ardelene, mai ales al moţilor, fără ştirea şi peste capul regelui Carol I, Transilvania să fie eliberată[12]. Chiar dacă a fost conceput cu un deceniu mai tîrziu, cum se afirmă în alte surse[13], este cît se poate de semnificativă preocuparea ce nu slăbeşte de-a lungul anilor, pentru această acţiune mult visată, realizată aproape trei secole înainte de gloriosul domn Mihai Viteazul.

Intrarea armatelor române în război şi victoriile răsunătoare ale acestora, alături de trupele ruseşti, au declanşat mai intens ca oricînd pînă atunci entuziasmul, adeziunea şi participarea românilor din Transilvania, Banat şi Crişana la desfăşurarea acestui război, care era şi al lor.

Acţiunea de susţinere a războiului românesc a devenit o preocupare cu caracter de masă a întregii societăţi româneşti de *„dincoace"*.

Instituţii, oraşe şi sate şi-au adus cu toate la un loc contribuţia lor pecuniară la acţiunea de înzestrare a tinerei armate române, de ajutorare a ostaşilor răniţi, precum şi a familiilor rămase fără sprijin. Intelectuali, negustori, meseriaşi, ţărani, muncitori, studenţi şi elevi, s-au grăbit să-şi ofere pentru sprijinirea cauzei drepte mai modestul sau mai bogatul lor obol în bani, îmbrăcăminte, ustensile sanitare, alimente etc.[14]

S-a adunat însemnata sumă de 124.700 de franci aur, sumă sporită substanţial prin celelalte feluri de donaţii. Pentru a avea o imagine mai pregnantă a avalanşei de donaţii şi contribuţii este suficient să citäm o *„Notă a Redacţiei"* din *Gazeta Transilvaniei*[15], unde contribuenţii care au trimis liste spre publicare erau rugaţi să aibă răbdare, căci pe încetul se vor publica. Numărul acestor liste, spune redactorul, este atît de mare, încît *„am putea umple mai multe coale de tipar numai cu acestea"*.

Dar, departe de ceea ce s-a crezut pînă acum, că ziarele româneşti n-au dat ştiri privitoare la trecerea munţilor de către ardelenii ce se înrolau în armata României, la o studiere atentă se găsesc totuşi astfel de consemnări, deşi nu nominale, deoarece indicarea lor ar fi constituit o denunţare şi expunere a familiilor acestora opresiunii regimului.

Problema ajunge şi ea în discuţia parlamentului ungar, unde tot Partenie Cosma caută să tempereze furia dezlănţuită a reacţionarilor. El arată că mai nou se poate citi tot mai des că *„în Făgăraş se fac înrolări pentru armata României, şi că sînt oameni, cari pe respectivii-i prevăd cu parale, ca trecînd graniţa să se lupte* contra *turcului"*, dar aceasta, se revolta deputatul român, nu e o crimă! atîţia maghiari, spune el, pleacă voluntari la turci![16].

La finele lunii mai 1877, *Gazeta* dă publicităţii un apel intitulat *„La arme"*, adresat foştilor ofiţeri români ce au servit în armate străine, şi care se primesc *„cu braţele deschise"* ca voluntari în armata română[17].

Numărul voluntarilor din Transilvania a devenit, însă, atît de mare încît ministrul de externe al Austro-Ungariei a protestat energic pe lîngă guvernul de la Bucureşti[18] şi a întărit totodată paza frontierelor.

Mihail Kogălniceanu, în calitate de ministru de externe, a respins cererea de a extrăda pe patrioţii ardeleni, deşi în mod pur formal a declarat totuşi că va refuza admiterea în armată a voluntarilor sosiţi din Austro-Ungaria.

Dar manifestările conştiinţei naţionale şi ale solidarizării s-au continuat cu tenacitate şi după aceasta, afluenţa de voluntari transilvăneni şi bucovineni continuînd în acelaşi ritm, îndemnaţi fiind de aceeaşi conştiinţă patriotică. Un loc de cinste între voluntarii de *„dincoace de munţi"* îl ocupă ofiţerul bănăţean Moise Grozea, trecut în România încă din 1875. În timpul războiului a comandat coloana principală de atac împotriva Griviţei, fiind citat pe ordin de zi pe întreaga armată. A cerut şi i s-a acordat cetăţenia română. În timpul luptelor curajosul ofiţer a îndeplinit şi funcţia de corespondent de război al *Gazetei Transilvaniei* de la Braşov, care susţinea cu atîta ardoare lupta pentru independenţă a României. El scria într-una din corespondenţele sale *„privind tabăra, nu-ţi pare a fi realitate, ci mai mult că, răsfoind istoria strămunilor, ai dat peste paginile care descriu spiritul oştilor de la Călugăreni, Neamţu etc."*[19]

Corespondenţe entuziaste confirmau această stare de spirit; se consemna astfel în *Gazeta Transilvaniei* că *„ziua proclamării independenţei României a produs în inimile fiecărui român sentimentele de bucurie, că după atîţia secoli [. . .], România este redată sieşi"*[20].

Chiar şi studenţii români aflaţi la Budapesta, mîndri de triumful naţional pe cîmpul de luptă, trimit prim-ministrului I. C. Brătianu o telegramă colectivă de felicitare, care se încheia cu urarea: *„Răsară din toate independenţa patriei române şi mărirea neamului nostru“. „Trăiască armata română şi România independentă!“*[21]

Victoriile armatelor române erau elogiate de numeroase ziare din Europa cu vederi progresiste, iar personalităţi ca Garibaldi salută curajul descendenţilor vechilor legiuni romane, pe români, care *„se luptă astăzi cu eroism pe ţărmii Dunării pentru independenţa lor“*[22]. Iar ziarul englez *The Morning Post*, din 1 octombrie 1877, scria: *„Dacă vreodată ungurii au bănuit că la Bucureşti există intenţia de a se folosi de vreo ocazie datorită unor întîmplări, spre a întruni împrăştiatele părţi ale neamului moldo-valah, într-un regat „românesc“, această bănuială trebuie să fie întărită prin descoperirea că românii nu sînt numai ambiţioşi, dar că pot fi şi bravi. În faţa Plevnei brigăzile româneşti au repurtat singurul succes al zilei de partea atacatorilor şi în întîlnirile următoare [...], s-au arătat cu totul egali cu cele mai bune trupe ale Rusiei“*. Şi corespondenţa se încheia pe un ton ameninţător la adresa monarhiei: *„Avînd în vedere că sunt mai mulţi moldo-valahi* [români — n.n.] *în cuprinsul domeniilor coroanei austro-ungare, ca în afară de ele, capacitatea militară şi aspiraţiile vădite* [...] [ale României — n.n.], *nu pot fi bine venite pentru oamenii de stat din Pesta şi din Viena“*.

Vibrarea la unison a conştiinţelor româneşti a îngrozit literalmente oficialităţile, care au dispus imediat interzicerea colectelor de către comitetele organizate, ceea ce a dus şi la o mişcare de protest a românilor împotriva samavolnicei măsuri. În această situaţie colectele au continuat cu nepotolit avînt pe cale particulară.

Victoriile din Balcani alături de armatele Rusiei au avut serioase implicaţii politice în

ceea ce privește viitorul întregului sud-est european. A. Mureșan scria în acest sens că din sîngele nobil de viteji va răsări *„libertatea și independența popoarelor orientului"*.

Mîndria și speranța cuprind masele oprimate transilvănene, care dau glas năzuințelor lor afirmînd deschis că după *„Plevna balcanică va urma o Plevnă transilvană"*[24]. Dorința era explicată în sensul că poporul român povestea într-ascuns că, după căderea Plevnei, armata română se va întoarce pentru a cuceri Transilvania.

De altfel, pentru recunoașterea independenței României de către congresul de la Berlin, presa din Transilvania lupta ca pentru cauza ei cea mai sfîntă.

Pe plan intern, în Transilvania, forța de luptă a românilor a crescut tocmai datorită noilor și puternicelor speranțe trezite. În mișcarea națională se înregistrează un puternic avînt astfel că, în campania electorală a anului 1878 din Banat și părțile ungurene, s-a ales cel mai mare număr de deputați ai românilor pentru parlamentul din Budapesta.

Cucerirea independenței de către România și creșterea prestigiului ei internațional a avut drept rezultat și creșterea opoziției naționalităților din respectivul parlament, lupta antidualistă a românilor din monarhie, primind o amploare și mai mare.

Amploarea pe care au avut-o în aceste provincii acțiunile de sprijin amintite atît ca întindere cît și ca însemnătate atestă pe drept cuvînt faptul participării plenare a Transilvaniei la cucerirea independenței de stat a României, cum propune pe drept cuvînt istoricul Vl. Diculescu.[25] Victoriile de la Plevna, Grivița, Smîrdan, Rahova și de pe alte cîmpuri de luptă împotriva turcilor, întăreau credința tuturor românilor oprimați și despărțiți de granițe politice nedrepte și vremelnice, în zorii mult visați ai *„marii sărbători a unității sale"*, a cărei apropiere fără îndoială că a fost grăbită de eroicele evenimente.

Transilvănenii își dădeau seama că un stat român independent și suveran, vecin cu provincia lor românească, însemna creșterea puterii de atracție a României.

Tendința firească de alcătuire a statelor naționale din această parte a lumii s-a accelerat impetuos prin războiul din 1877, remarcîndu-se ca un proces progresist și ireversibil.

Desăvîrșirea unității de stat era acum doar o chestiune de timp. Eroismul și puterea de sacrificiu a românilor de pe ambele versante ale Carpaților, a căror luptă a continuat, a fost încoronată de succes la 1 Decembrie 1918, prin Unirea cea Mare.

GELU NEAMȚU

---

1) Biblioteca Academiei R.S.R., Fond corespondență, *nr. inv. 24.208.*

2) Idem.

3) Ștefan Pascu, Marea Adunarea Națională de la Alba Iulia, *Cluj, 1968, p. 117.*

4) B.A.R., Ms. rom., nr. 1001, fila 79—80. Al. Roman către G. Barițiu, *Pesta, 28 noiembrie 1881, st. n.*

5) Gh. Dumitrașcu, Mihail Kogălniceanu și doi români din Transilvania, voluntari în armata Principatelor Unite în vara anului 1860, An. Inst. de ist. din Cluj, *XII, 1969, p. 323—327.*

6) B.A.R.S.R., Fond corespondență, *nr. 71.675, Teofil Frîncu către Aron Densușianu, București, 14/XII, 1876.*

7) Arhivele Statului, Oradea, Prefectura jud. Bihor, nr. inv. 25, 1877/3, Cabinetul prefectului — luna mai. Hărți cu Daco-România.

8) Teodor V. Păcățian, Cartea de aur, vol. VI, *Sibiu, p. 616.*

9) Federațiunea, *VII, nr. 9 din 12 febr./31 ian. 1874, p. 341. Editorial.*

10) Vladimir Diculescu, Războiul pentru cucerirea independenței României — prilej de manifestare a unității de conștiință națională la românii din Transilvania și Banat, *în* Studii și articole de istorie, *XII, București, 1968, p. 26.*

11) Idem.

12) Ștefan Pascu, op. cit., *p. 152.*

13) Idem.

14) Vasile Netea, Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848—1881), *Ed. Șt. București, 1974, p. 404.*

15) Gazeta Transilvaniei, *XL, nr. 102 din 30 dec. st. v., 1877 (supliment), p. 6.*

16) Ibidem, *nr. 56 din 2 aug./21 iul. 1877, p. 3.*

17) V. Netea, op. cit., *p. 409.*

18) Gazeta Transilvaniei, *XLI, nr. din 7 iun./26 mai 1877, p. 4.*

19) Sextil Pușcariu, Douăzeci scrisori ale lui Moise Grozea din războiul de la 1877, *București, 1927, p. 231—232.*

20) Gazeta Transilvaniei, *XL, nr. 43 din 17/5 iun. 1877, p. 2.*

21) Ibidem, *XL, nr. 97 din 23/11 dec. 1877, p. 3.*

22) Pagini din lupta poporului român pentru independență națională 1877—1878, *Ed. Pol. 1967, p. 130.*

23) Radu R. Rosetti, Cîteva extrase din presa engleză 1877—1878, *în* Anuarul Inst. de Ist. națională, *IV, 1927, p. 384—385.*

24) Ștefan Pascu, op. cit., *p. 143.*

25) Vl. Diculescu, op. cit., *p. 30.*

PROTOTIPUL LUI PENEȘ CURCANUL

Peneș Curcanul, eroul căruia bardul de la Mircești i-a dat o aură de legendă întruchipînd marile și alesele virtuți ale ostașului român dintotdeauna, a avut ca model un personaj real, sergentul Constantin Țurcanu.

Născut la 1 martie 1854, Constantin Țurcanu se găsea, în momentul declanșării războiului pentru independență națională, sub drapel în Batalionul 2 din Regimentul 13 dorobanți, avînd gradul de caporal, comandant al unei grupe de recruți.

Entuziasmul izvorît din patriotismul fierbinte și buna înțelegere a imperativelor momentului istoric de către întreg corpul de ofițeri și soldați ai armatei noastre a fost de nedescris cînd unitățile au primit ordinul de trecere la sudul Dunării. Avansat la gradul de sergent înainte de începerea luptelor, în fața redutelor dușmane, Constantin Țurcanu a intrat cu elan și spirit de jertfă în „Cea zi de sînge udă" — 27 august — cînd trebuia cucerit redanul din fața Griviței, luptă în care „Căciularii" la comanda sa „La baionete băieți!" s-au năpustit asupra liniilor otomane. A doua zi, viteazul sergent a fost decorat cu ordinul „Steaua României cu spade" și felicitat călduros.

Cît de mult a prețuit Constantin Țurcanu această cinste s-a putut vedea din vitejia de care a dat dovadă în orice împrejurare. Cu ocazia atacului de noapte din 7 octombrie — primul din acest război —, ordonat pentru cucerirea redutei Grivița 2, obiectiv de mare importanță în sistemul de apărare al Plevnei, a fost grav rănit. Prăbușindu-se în leșin din cauza pierderii de sînge, vrednicul sergent a fost scos de pe cîmpul de luptă și adus în pozițiile române de către prietenul său Petrea Păciucă, gornistul. Cei patru „curcani", cîți mai număra grupa sa după luptele anterioare, au căzut pentru neatîrnarea patriei, sergentul fiind singurul care a supraviețuit.

După zile și nopți de chinuri, ambulanța sanitară l-a adus la spitalul de campanie din Turnu Măgurele. Aici a făcut cunoștință cu poetul Vasile Alecsandri care, oprindu-se la patul sergentului, a fost recunoscut de erou. Cu ani în urmă, Țurcanu l-a văzut pe poet în timp ce acesta îl însoțea pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza, în vizita ce o făcea la Vaslui. Din depănarea domoală a faptelor și gîndurilor sergentului, pe care poetul, mișcat, le-a ascultat cu vie admirație, avea să se țeasă nepieritorul poem, publicat la 1 ianuarie 1878 în *Convorbiri literare*, și unde figura lui Constantin Țurcanu este puternic și sugestiv conturată. Meritele cîștigate în acest război i-au adus încă trei medalii, cît și alegerea pentru a-și reprezenta regimentul la parada de la București, care a primit numele simbolic de „Întoarcerea triumfală a armatei române". Aici a avut marea bucurie de a purta drapelul regimentului, sub faldurile căruia eroii de la Plevna au defilat pe străzile împodobite de sărbătoare ale Capitalei, ovaționați de populația care aplauda frenetic și entuziast.

După mai bine de cinci ani de la îmbrăcarea uniformei ostășești, sergentul a fost, în 1880, lăsat la vatră. Angajat ca picher la șoseaua Vaslui-Solești, Țurcanu și-a dovedit și aici hărnicia și sîrguința. Munca aceasta i-a prilejuit reîntîlnirea în 1884 cu Vasile Alecsandri, care a oprit trăsura în dreptul lui, a coborît și l-a îmbrățișat, adresîndu-i-se: „Te recunosc, eroule", după care au stat de vorbă vreme îndelungată sub o salcie, depănînd amintiri și gînduri despre rosturile vieții. De atunci Țurcanu s-a mai întîlnit cu poetul o singură dată. După 44 de ani, în 1928 — la 38 de ani după trecerea în neființă a poetului —, fostul sergent de la Plevna va comanda grupa de „curcani" care va purta pe umeri sicriul cu osemintele poetului, spre a fi depuse în mausoleul ridicat la Mircești.

Intrarea României în prima conflagrație mondială, în august 1916, l-a îndemnat pe vrednicul veteran să-și întrerupă lucrul și cu toate că avea 62 de ani să ceară biroului de mobilizare

să fie trimis pe front ca voluntar. Îmbrăcînd uniforma de infanterist, sergentul a preferat să poarte în continuare căciula de dorobanţ împodobită cu pană de curcan, pe care a purtat-o cu demnitate şi vitejie la Plevna şi Griviţa în urmă cu 43 de ani. A ajuns astfel pe frontul Oituzului unde era regimentul vasluian, fiind repartizat la plutonul de stat major care avea să fie prezent în toate încercările grele din timpul acţiunilor ofensive sau luptelor de apărare. În momente grele, cînd toţi ofiţerii unei companii au căzut apărînd Oituzul, veteranul de la Griviţa a luat comanda companiei şi i-a condus la izbîndă. În timpul luptelor, sergentul Ţurcanu a înlocuit la comandă şi pe alţi comandanţi de subunităţi, glasul său puternic şi dîrzenia lui constituind un îndemn pentru ostaşi. I s-a întîmplat tot atunci să aibă în subordine soldaţi tineri ai căror bunici au luptat sub comanda sa la Plevna.

Decorat cu „Virtutea Militară clasa I de război", avansat la gradul de plutonier, încadrat în ordinea de bătaie ca portdrapel al regimentului, participînd la lupte grele şi incursiuni, Constantin Ţurcanu a stat mereu în primele rînduri netemător de moarte.

Reîntors în garnizoană odată cu unitatea, în mai 1918, Ţurcanu a fost demobilizat pentru o scurtă vreme. Va reveni ca voluntar la regiment unde i se încredinţează din nou misiunea de onoare de portdrapel. Pentru meritele sale, fiind o pildă vie a trecutului glorios, este înaintat la gradul de plutonier major şi menţinut în cadrele active ale armatei pînă la stingerea sa din viaţă — 15 noiembrie 1932 — la venerabila vîrstă de 78 de ani.

Soldatul Grigore Ion

O MEMORABILĂ FAPTĂ DE VITEJIE OSTĂŞEASCĂ

Bătălia din 30 august de la Plevna a fost una dintre cele mai crîncene din cîte s-au dat în Războiul pentru independenţă naţională, dar şi una bogată în pilduitoare fapte de jertfă şi eroism. Ridicaţi pentru a patra oară la asalt, ostaşii români, avînd în frunte pe furtunosul maior Alexandru Candiano-Popescu, au pătruns în reduta Griviţa 1. S-a dezlănţuit o luptă înverşunată piept la piept, care i-a silit pe turci să intre în derută şi învălmăşeală, căutînd să scape cu fuga. Trofeul cel mai preţios cucerit de ostaşii noştri în această încleştare a fost steagul turcesc pe care l-a capturat în focul luptei soldatul Grigore Ion, ajutat de sergentul Stan Gheorghe şi de caporalul Nica Vasile, toţi trei din batalionul al doilea de vînători ai diviziei a patra română.

Actul săvîrşit de acest soldat are, dincolo de temeritatea şi dovada de eroism pe care o comportă, semnificaţia unui simbol. Născut în comuna prahoveană Mihăileşti, Grigore Ion ne este prezentat într-o ilustraţie ca un om scund de statură, cu o faţă expresivă, privire ageră, ţinută mîndră. La acestea trebuie să adăugăm calităţi ca: isteţime, rapiditate şi siguranţă în mişcări, spirit întreprinzător, energie clocotitoare.

Iată ce relatează el însuşi despre felul în care a cucerit de la turci steagul cu semilună şi stea: „Eram înainte. Gloanţele plouau ca piatra. Turcii erau la trei sute de paşi, se găteau de retragere ... Deodată văd un turc spătos înaintea mea, fugind cu un steag. Îl ochesc, el cade, mă arunc pe el cînd voia să descarce

revolverul... Atunci doi turci se aruncă asupra-mi. Mă pun în apărare; din fericire sergentul şi caporalul meu îmi vin în ajutor. Culc la pămînt un turc, ei culcă la pămînt pe celălalt şi eu am smuls steagul".

Asaltul impetuos al bravilor ostaşi români s-a încheiat la ora 19 cînd reduta Griviţa 1, unul dintre cele mai puternice bastioane ale Plevnei, a fost cucerită. În vremea cînd steagul turcesc era luat de învingători, drapelul României independente a început să fluture în vîrful redutei.

Faptul a stîrnit un mare entuziasm printre ostaşi şi în opinia publică. Cei trei eroi au fost decoraţi cu „Steaua României" şi cu „Crucea Sf. Gheorghe", acordată de împăratul Alexandru al II-lea al Rusiei. Funcţionarii unei primării au oferit în dar vitejilor un ceas de aur. În ziua de 6 septembrie drapelul turc a fost adus la Bucureşti de soldatul Grigore Ion şi maiorul Al. Candiano-Popescu, unde li s-a făcut o primire sărbătorească.

Unul din miile de martori oculari ne relatează: „Pe întregul parcurs populaţia capitalei era în picioare. Pe unde trecea drapelul cu bravii lui cuceritori era o furtună de urale şi strigăte de «Trăiască». De la ferestre lumea arunca cu flori, cu mici drapele tricolore etc. Seara a fost la Teatrul Naţional o reprezentaţie festivă: sala gemea de un public care exaltează de entuziasm. După imnul şi cuvîntări ocazionale apar pe scenă eroii care au cucerit steagul. Toată sala e în picioare şi muzica cîntă imnul naţional..."

IOAN NISTOR

FLUVIU VERTICAL

Binecuvîntă, Clipă, pe robu-acestei drepte
Imaginată-n spaţii din punct într-un alt punct,
Că mă pîndeşte-o umbră pornită să m-aştepte
În conul unui sentiment adjunct.

Şi iar mă-ntorc în punctul din care am pornit,
Trec în balans ţinîndu-mi călcîiele-nainte;
Cu ochii-nchişi văd peste infinit
Un cimitir de-albastre oseminte.

Azi leg această dreaptă de-o stea şi-o altă stea,
Mă scutur de părerea de-a fi un astru fix,
Că-n ochii mei chiar cerul presimţea
Un fluviu vertical pîndit de Styx.

AFIŞ INVERSAT

De-a-ndoaselea totul îmi merge,
Bucatele sînt reci la nuntă,
Pămîntu-mi arde sub picioare
Şi iarba-mi creşte-n păr căruntă.

Aleargă pompierii — gratis
Un foc imaginar să stingă —
Cu o idee fac pădurea
Din craniul meu să se încingă.

Secerătorii din afişe
Strîng boabele şi le despică
Visînd c-a înverzit pădurea
În craniile de bibilică.

NEGOIŢĂ IRIMIE

RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ în documente

Aspecte ale manifestării solidarității românilor din Transilvania

Războiul de Independență — prin luptele crîncene și victoriile repurtate pe cîmpurile de bătălie din sudul Dunării în a doua jumătate a anului 1877 și începutul lui 1878 — a constituit un nou și important prilej de emancipare și afirmare în politica europeană a tuturor românilor. „De aci înainte — *scria încă în toamna anului 1877 importantul organ de presă german* Der Osten, *reluat de ziarele românești ale vremii* —, politica europeană va trebui să țină seama de România și de poporul român, ca de un element ponderos și însemnat al Orientului european". *Adăugînd imediat:* „Și românii din Austro-Ungaria simt urmările cele binefăcătoare ale acestei schimbări neașteptate și puternice". *Iar toate acestea pentru că poporul român* „a dat înaintea Europei probe asupra vitalității sale, admirată și recunoscută de toată lumea". *Dobîndirea neatîrnării va însemna, totodată, și întîiul pas hotărîtor spre desăvîrșirea procesului de unificaree națională, în a cărui împlinire românii începuseră să creadă, de acum, cu și mai multă ardoare și convingere. Pentru românii din Transilvania îndeosebi, proclamarea independenței și lupta armată pentru consolidarea ei a fost momentul reînvierii celei mai adînci speranțe, momentul declanșării unor spontane și entuziaste manifestări de solidarizare cu frații de peste Carpați, ca și al unor acțiuni organizate în scopul sprijinirii ostașilor români de pe front și a familiilor acestora de acasă. Într-un cuvînt, manfestări ale solidarității și unității naționale, acte fățișe ale entuziasmului care a cuprins masele de români de aici la auzul victoriilor strălucite obținute de către armatele române, în confruntarea directă cu un dușman secular, și la apropierea — prin aceasta — a ceasului înfăptuirii unirii cu patria-mamă.*

Mărturie în acest sens stau nenumăratele documente ale vremii. Fie că este vorba de acte oficiale, emanate de oficialitățile imperiului austro-ungar — din care publicăm acum două pentru prima dată —, fie că sînt scrisori, apeluri și alte asemenea documente, rezultate nemijlocit din acțiunile și activitățile întreprinse de populația românească de pe întreg cuprinsul Transilvaniei pentru sprijinirea războiului purtat de România, alături de armatele ruse, în anii 1877—1878. Cele 16 mărturii pe care le anexăm — alese numai din perioada aprilie-decembrie 1877 —, sînt în majoritatea lor din cea de a doua categorie, așa-zise acte neoficiale (scrisori, apeluri etc.), provenind din activitatea acelor comitete, de femei mai ales, constituite pentru sprijinirea cu bani și în obiecte materiale (scame, fețe etc.) a soldaților români răniți în luptă, în aproape toate principalele localități transilvane. Cele mai multe din acestea, indeosebi actele de constituire, apelurile adresate de diferitele comitete către populație sau unele scrisori trimise diverselor redacții, au fost reproduse în presa românească a vremii — fie de o parte fie de alta a Carpaților — tot ca mijloc de manifestare și formă de afirmare a unității — și care, în bună parte, ni s-au păstrat numai astfel. Peste faptele pe care le dezvăluie documentele anexate, importante și ele pentru reconstituirea acelei febrile activități desfășurată în ciuda tuturor măsurilor luate de autorități, rămîne afirmarea, adesea fără nici un înconjur, a ideii solidarității și unității românești, a dorinței nestăvilite de manifestare concretă a acestora și a prevestirii unirii ce avea să se realizeze peste patru decenii.

AL. MATEI

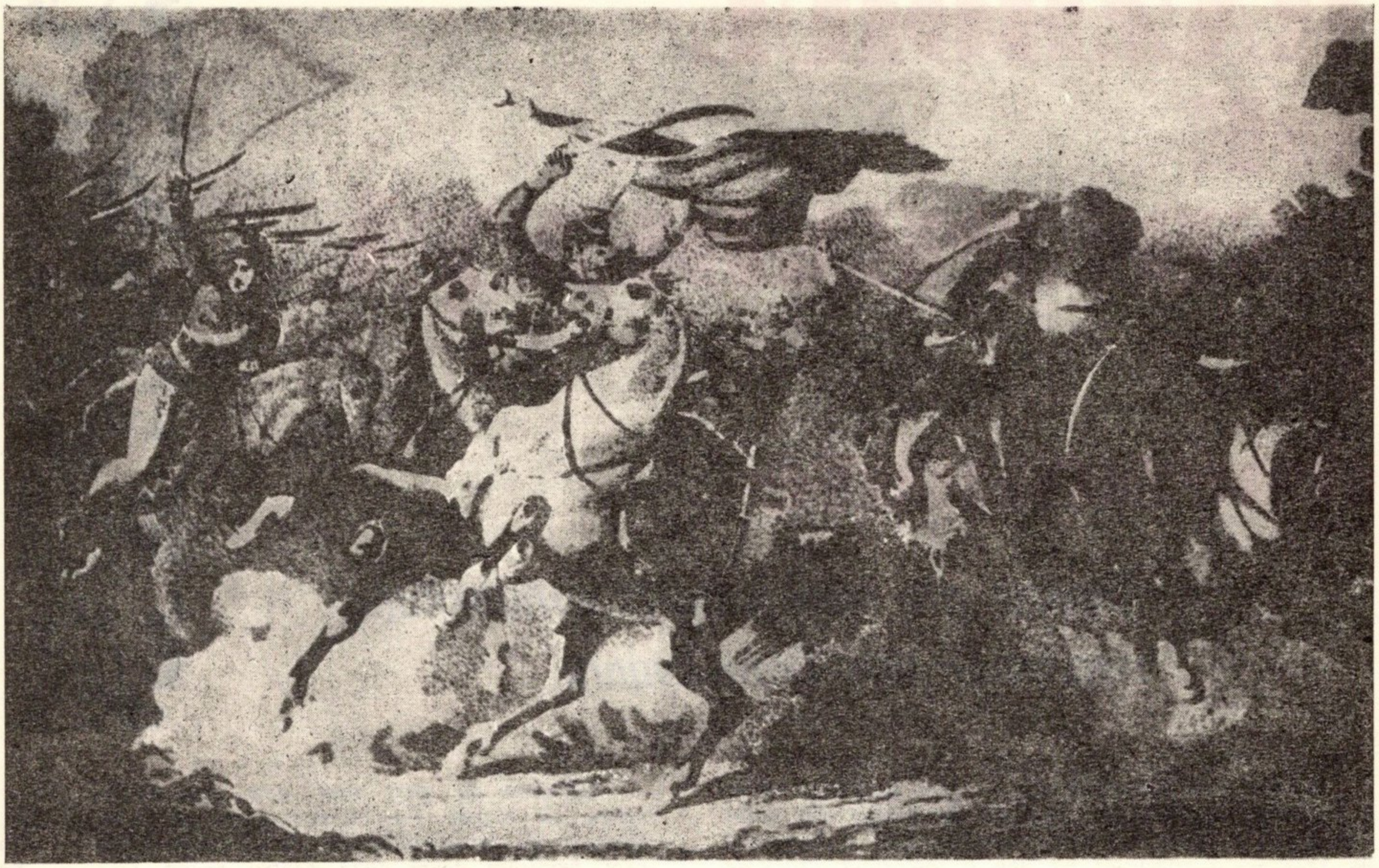

I

1877 aprilie 14/26, (Braşov). Comentarii ale *Gazetei Transilvaniei* pe marginea unor ştiri despre primele mişcări ale trupelor ruse — care „au trecut Prutul“ — şi române, ale cărei dorobanţi şi călăraşi ar putea „porni către Transilvania“.

O ştire de la Bucureşti, 24 aprilie, spune că 30.000 ruşi au trecut Prutul, dintre care 15.000 au ajuns deja pînă la Barboşi. România a mobilizat nu numai toată armata stabilă, cea teritorială şi rezervele, ci şi miliţiile şi gloatele sau garda civilă. Trupele române s-au concentrat în România mică şi anume la Calafat, unde românii au vreo 70 de tunuri „Krupp“. „Neue Freie Presse“ din Viena observă cu ironie că această concentrare a trupelor române nu va împiedica pe turci de a trece Dunărea şi de a alunga pe dorobanţii şi călăraşii români pînă în Transilvania. Noi nu contestăm că aşa ceva nu s-ar putea întîmpla, ba credem că tot între marginile posibilităţii rămînem şi atunci cînd admitem că dorobanţii şi călăraşii români pot porni către Transilvania şi fără să fie alungaţi de turci. La Craiova încă sînt concentraţi 20.000 soldaţi români. O ştire din London, 23 aprilie, spune că subsecretariul de stat Bourke a declarat în parlament, că mai multe despărţăminte de oaste rusească au trecut pe teritoriul român. Marele vizir a invitat pe domnitorul României să se pună în înţelegere cu dînsul pentru apărarea teritoriului contra Rusiei. Această invitare, ca întîrziată, nu merită nici răspuns (...) (*Gazeta Transilvaniei*, Braşov, an XL (1877), nr. 28, din 14/26. IV, p. 2).

II

1877 mai 7/19, Braşov. Scrisoarea lui G. Bariţiu prin care îndeamnă femeile române din Transilvania să formeze comitete pentru „primirea şi înaintarea offertelor“ destinate soldaţilor români.

Epistolă respectuoasă către femeile noastre

Femeile noastre din Transilvania [...] s-au simţit pînă acum obligate a da ascultare simţiementelor de milă şi dorere de cîte ori armata noastră imperială îşi varsă sîngele, ca în 1848/9, 1859, 1864, 1866, în care campanii se aflau şi fiii lor cu miile şi cu zecile de mii. Astăzi în aceste zile de probă şi crisă supremă, se văd şi femeile noastre ajunse în posiţiune femeilor naţiunei maghiare, de a spăla şi lega rănile acelor ostaşi români, fraţi ai noştri mai mult decît maghiarii cu turcii, cari, provocaţi şi traşi în luptă de către ottomani, se bat şi-şi varsă sîngele nu din vreo vanitate şi trufie, ci în sensul cel mai strîns al cuvîntului pentru existenţa patriei şi a naţiunii, pentru libertate contra vechii tiranii selbatice, care prefăcuse patria lor de atîtea ori într-un mormînt universal. Toate actele publice mai recente eşite de la legislativă şi de la guvernul României, cum şi evenimentele zilelor din urmă

ne pot convinge pe toţi că România este decisă a-şi apăra existenţia şi drepturile sale pînă la marginile estreme. Dacă nu am mai avea altă probă dspre ferma decisiune a locuitorilor ţării de a se apăra pe viaţă, pe moarte, ne-ar fi de ajuns acele liste lungi de oferte extraordinare, în cai frumoşi (pînă acum preste două mii), în bani nutreţiu, adecă fîn, paie, orz, ovăz, în grîu de pîine, în vin şi vinars, care curg neîncetat din toate regiunile ţării de bunăvoie, aşa cît legea reqvisiţiunilor, usitată în toate staturile, votată şi în România, se aplică mult mai puţin decît se temeau unii.

Încît pentru femeile române este societatea Crucei Roşie, înfiinţată în Bucureşti, cu ambulanţiele şi spitalele sale, este însă şi societatea nobilelor femei, înfiinţată în a doua capitală de către damele din cele mai de frunte familii ale Moldovei, cu scopul răspicat în cinci puncte ale programei sale. Scurt, naţiunea întreagă, bărbaţi şi femei, juni şi june, s-au decis a sacrifica tot, avere, sănătate, viaţă pentru salvarea celor mai sublime bunuri din lume.

Faţă de aceste evenimente era preste putinţă ca femeile noastre dincoace de Carpaţi să mai rămînă îndărăptul femeilor maghiare şi sîrbe în manifestarea prin faptă a compătimirei şi a dorerei sufleteşti către acei bravi ostaşi loviţi de gloanţe, rupţi prin bucăţi de bombe şi granate, înţepaţi de baionete, tăiaţi de sabie, călcaţi, răniţi în diverse moduri.

Onoarea iniţiativei este a femeilor din Sibiu, de unde primim încă de vineri ştirea telegrafică despre înfiinţarea unui comitet de dame, care luă asupră-şi primirea şi înaintarea offertelor destinate pentru cei răniţi.

Nu ne îndoim un moment că femeile noastre din alte comune, mai ales urbane, opidane şi chiar rurale din cele mari, vor forma mici comitete de cîte trei sau cinci inse, spre a se consulta, de esamplu, despre calitatea scamelor, forma bandagelor şi altele ca acestea, cum şi de modul înaintării pachetelor la locul destinaţiunei lor. Încît pentru scame, bandage şi ale obiecte necesare la vindecarea celor răniţi, va fi foarte bine ca, oriunde vi se dă ocasiunea, doamnele mele, să luaţi consiliul medicilor speciali [...](*Idem,* nr. 35, din 20/8 V, p. 2).

III

1877 mai 7/19, Braşov. Scrisoarea Sevastinei I. Mureşanu prin care îşi oferă contribuţia pentru ostaşii răniţi din România, îndemnînd şi pe celelalte „sorori române la asemenea oferiri".

Subscrisa, invitată de sînţenia obligaţiunei ce o are fiecare suflet român de a sări întru ajutorul fraţilor de un sînge, cari se află în suferinţă, şi cu atît mai vîrtos întru ajutorul eroilor români, cari sîngeră ori şi unde în luptă pentru apărarea existenţei naţionale române, ofer pe sama bravilor ostaşi răniţi din România 30 chilograme şi bandage, invitînd pe toate sororile române la asemenea oferiri cu cari datorăm consîngenilor noştri ostaşi răniţi în bătălie. *(Ibidem)*

IV

1877 mai 10/22, Braşov. Apelul Comitetului, înfiinţat la Braşov cu scopul de a aduna ofrande „în ajutorul răniţilor în război, a fraţilor noştri din România", pentru generalizarea ideii.

Apell filantropic!

În vecinătatea noastră, flagelul umanităţii şi al civilisaţiunei, „războiul", a început a cere victimele sale.

Fraţii noştri de dincolo, puşi în dura necesitate de a-şi apăra cu arma averea şi esistenţia, vocea carităţii vine şi reclamă de la umanitate ajutoriu şi alinare.

Cu cît mai vîrtos nu va reclama această sacră voce de la noi, unde ea este totodată vocea sîngelui, pentru că ei sunt fraţii noştri?!

Acela ce rămîne gemînd, străpuns şi mutilat pe cîmpul de onoare, înceată d-a mai fi duşmanul cuiva. El devine obiectul sacru al charităţii tuturor.

Dacă cruda raţiune a războiului suspinde între războitori mai toate îndatoririle, iubirea evanghelică vine şi împreună pe toţi la patul gemîndului şi al muribundului.

Şi dacă luminile civilisaţiunei au ajuns a face un adevărat cult din îngrijirea şi alinarea dorerilor celor căziuţi în războiu, vom putea rămînea noi nepăsători faţă de cei mai d-*aproape ai noştri*, cari şi-au espus viaţa pentru legea, onoarea şi esistenţia neamului românesc?

Martoră istoria, martori voi, mulţi chiar dintre noi, că fraţii de dincolo în timpuri nefaste ne-au primit şi ne-au adăpostit în căminul lor fără osebire de naţionalitate, ne-au ajutat lipsele şi ne-au alinat dorerile.

Dacă ne-ar lipsi orice legătură intimă, fie de sînge, fie de lege şi cultură, înalta datorie a gratitudinei nu ne-ar putea lăsa un moment să stăm nepăsători în faţa acelor ce reclamă îndatoririle charităţii.

Aceste sacre motive au dat impuls românilor din urbea Brasiov a veni cu obolul lor în ajutorul răniţilor în războiu, a fraţilor noştri din România.

În consultarea ce au ţienut-o în 10/22 curente s-au şi făcut ofrandele ce se publică mai jos.

Pentru generalizarea ideei, pentru primirea ofrandelor şi tramiterea lor la locul destinaţiunei s-a şi instituit un comitet din următorii membrii:

Diamandi I. Manole, preşiedinte, N. Th. Ciurcu, cassariu, dr. I. Lapedatu, secretariu, Dimitriu Eanciovici, Aron Densuşianu, protopopu Ioan Petricu, Constantin Steriu, Ioan Stinghe, Ioan Lenger, parohul Bartolomeiu Baiulescu, I. M. Burbea, parochu George Persienariu, George B. Popp, dr. I. Neagoe, Iul. Filipescu.

Comitetul s-a însărcinat cu următoarele agende:

1. A primi ofrande;

2. A le trimite la locul destinaţiunei: „Societatea română «Crucea Roşie», în Bucureşti";

3. A da compt public de toată gestiunea.

Deşi acest comitet s-a instituit cu deosebire pentru urbea Brasiov şi district, el însăşi va ţine de datorie şi onoare a primi şi a înainta la locul destinaţiei ofrande de la toţi binevoitorii, ori de unde să fie.

Astfeliu comitetul vine a appela la simţiul de charitate al tuturora şi cu deosebire la toţi românii de animă.

Orice trimiteri se vor adresa domnului comerciante Diamandi I. Manole, în Brasiov.

Brasiov, 10/22 mai 1877

din 27/15.V, p.1).

Comitetul (Idem, nr. 37)

V

1877 mai 17/29, Sibiu. Apelul Comitetului executiv al Societăţii femeilor române din Sibiu către celelalte femei române din Transilvania, pentru a-şi aduce fiecare contribuţia la ajutorarea ostaşilor români răniţi.

Apell către române

În faţa conflagraţiunei din Orientul Europei, conflagraţiune ce are să atingă şi a atins deja pre fraţii şi surorile noastre din România, noi, conduse de simţiul animei noastre şi inspirate totdeauna de instinctul sublim al umanităţii, nu putem sta indiferente la ceea ce fraţii şi surorile noastre şi sîngele nostru vor avea de îndurat în această mare dramă, ce se prepară şi s-a început deja pe frumoasele, istoricele şi de vechi sînge fumegîndele ţărmuri ale Danubiului.

Pentru aceea românele din Sibiu s-au întrunit astăzi, cu scopul de a veni şi ele cu mijloacele lor posibile în ajutoriul ostaşilor români răniţi şi în uşiurarea suferinţelor familielor acelor ostaşi cari au căzut sau vor cade în luptă; şi spre acest scop şi-au format un comitet executiv.

Simţiul de fice, mame şi surori ne impune această datorinţă.

Anima noastră totdeauna tremură şi s-apasă de durere cînd auzim că se face rezbel, pentru că ne doare de sîngele ce se varsă prin puterea armelor. Dar cînd rezbellul este inevitabil, atunci anima noastră se deschide şi strigă ajutoriu pentru cei ce sufăr prin focul armelor!

Aceasta e tot ce noi putem face.

Să venim dar şi să dăm ajutoriul nostru posibil întru realizarea scopului ce ne-am propus (. . .).

Invităm dar cu iubire pe toate românele surori ale noastre, cari consimt cu scopul ce ne-am propus, ca să binevoiască a-şi aduce fiecare obolul său.

Ofertele se pot face: în bani, în scame, în faşie de pînză veche; faşie de flanell sau de tifon nou etc. (. . .)

Săbiiu, 17 mai 1877.

Comitetul (*Idem,* nr. 38, din 1/19.V, p. 2—3)

VI

1877 mai 30, Alba Iulia. Protest împotriva măsurilor luate de autorităţile austro-ungare pentru desfiinţarea comitetelor de ajutorare a ostaşilor români răniţi.

La cestiunea contribuirei pentru ostaşii români răniţi. Nu a potut suferi îndoială că causa ostaşiului român e o causă generală română. Victoria lui e a întregei naţiuni, fie aceea răsipită în oricare parte a lumei. Sangele apă nu se face. Dz-eu va asculta acum oftările indelung răbdătoriului său. popor credincios. Noi, cei mai credincioşi fii ai maiestăţii-sale împăratului şi regelui Francisc Iosif I, nu potem sări cu braţiul nostru întru ajutoriul fraţilor noştri de preste Carpaţi, cari în lupta începută pentru libertatea ţării vreu să redeşcepte gloria şi mărirea română asupra semilunei barbare, dar aceea ce se basează pe umanitate, aceea ce şi dreptul statorit al ginţilor a declarat de permisibil, anume ajutorarea ostaşiului rănit în luptă, aceea şi noi am început deja a face în Sibiu prin un comitet de dame române, în Clusiu tot asemene şi în Braşiov prin un comitet de bărbaţi români. Dar oare, în locul supremei glorie a armei române, cetăţenii români să fie rămas oare amorţiţi la datorinţia lor umanitară şi frăţiască? Nu. Şi oare vulturii munţilor (...) ar fi corupţi ei oare în sîngele lor de români verzi ca stejarul? Nu. Nu, pentru că am de a vă împărtăşi că în Alba-Iulia încă se va constitui în zilele aceste un comitet pentru răniţii români. Am mai departe de a vă împărtăşi că asemene se constitue şi în Abrud unul, precum deja s-a şi constituit altul la poalele munţilor, în Ighiu şi Siardu. În toate aceste locuri, listele de subscriere pentru oferte deja şi circulă.

În momentele cînd vă scriu, aceste două foi maghiare, „Magyar polgár" şi „Kelet", ni anunţă că ministeriul maghiar ar fi oprit înfiinţarea de comitete pentru răniţii români, sigur din motivele cetite eară în articulii de fond ai acestor foi maghiare că atari contribuiri umanitare ar fi din punct de vedere maghiar: trădare de patria maghiară.

Credem de impossibile atari dispoşiţiuni din partea regimului maghiar, pentru că nu presupunem a-şi fi perdut chiar şi simţiul de umanitate. Şi nu dorim a crede aceasta chiar atunci cînd ştim că tot acel regim a suferit şi poate a şi îndemnat ca în mod oficios prin solgăbirăi să se poruncească juzilor comunali ca prin comune (sate) să se adune scame şi chiar şi oferte de bani de la locuitorii români pentru răniţii turci, precum aceasta s-a întîmplat în cercul Aiudului, ce prin respectivii juzi comunali ca martori se poate dovedi (...).

(*Idem* ,nr. 42, din 14/2.VI. p. 374)

VIII

1877 iunie 5, Năsăud. Aviz pentru convocarea Comitetului din Năsăud pentru ajutorarea ambulanşei române internaţionale „Crucea roşie".

Aviz!

P.t. dame membre alese în comitetul pentru ajutorarea ambulanţiei române internaţionale „Crucea roşie", sunt rogate a participa la una şiedenţia ce se va ţine în localul suscrisei în 7 iunie la orele 6 d. am.

Obiectele vor fi:

1. Verificarea procesului verbale al adunării generale din 3 l.c.

2. Facerea apelului propus în adunarea generală din 3 l.c.

3. Alte propuneri privitorie la missiunea comitetului (...). (Arh. Stat Năsăud — Colecţia A. P. Alexi, nr. I/9)

VIII

1877 iunie 7, Turda. Raportul lui Gh. Kemény, comite suprem al comitatului Turda-Arieş, către ministrul de interne Tisza K., în problema atitudinii populaţiei româneşti ca urmare a proclamării independenţei României.

1. De cînd România şi-a dobîndit independenţa faţă de Imperiul otoman, românii din comitatul Turda-Arieş jubilează, dar încă nu ameninţă. Poporul român speră şi crede că, în viitorul apropiat, Regatul Român va fi întemeiat. Poporul român consideră că unirea Transilvaniei [...] cu Regatul Român este numai chestiune de timp (...).

4. De la cîştigarea independenţei României, în satul Bărboşi, din comitatul Turda-Arieş, s-au desfăşurat mai multe demonstraţii de către românii de acolo, iar la propunerea protopopului Bazil Crişan sătenii au refuzat să aleagă din partea satului, pe deputaţii propuşi pentru alegerea deputaţilor, ceea ce rezultă şi din copia raportului judelui nobiliar anexat (...). Acest caz după ce a fost prezentat procurorului comitatului a fost prezentat şi Tribunalului din Turda, secţiei penale, ceea ce reiese din copia adresei vicecomitetului adresată Tribunalului din Turda.

Luînd în considerare cele de mai sus, raportez că liniştirea românilor din Transilvania se poate obţine cu foarte mare uşurinţă în caz că aici ar fi stabilite cîteva regimente. (Arhivele Statului Cluj-Napoca — Fond: Prefectura jud. Turda-Arieş. Prezidiale nr. 144/1877).

IX

1877 iunie 9,. Braşov. Apelul Comitetului din Braşov adresat poporului român din Transilvania pentru intensificarea ajutorării fraţilor din România în ciuda măsurilor intreprinse de autorităţi.

Apell la români!

Guvernul maghiar, prin organul său, a dissolvat comitetul înfiinţat aici pentru primirea ofrandelor în favoarea fraţilor noştri din România răniţi în resbel.

Însă simţămîntul umanităţii, iubirea şi legătura de sînge nu se dissolvă decît odată cu viaţa!

În numele acestor înalte şi sfinte semţieminte, noi, *ca particulari,* venim a appela pentru ajutorarea fraţilor noştri răniţi în războiu la toţi aceia în al căror piept bate o fierbinte animă de român, la toţi aceia în al căror nobil sîn arde focul sacru al umanităţii, în fine la toţi aceia cari, pentru onoarea secului în care trăim, doresc triumful civilisaţiunei asupra barbarismului.

Dacă iubirea frăţească ne face să implorăm de la cel de sus ca fraţii noştri din România să se întoarcă de pe cîmpul de onoare încărcaţi de isbîndă şi glorie, aceeaşi iubire ne impune a veni în ajutorul acelora cari au căzut pentru gloria şi viitoriul neamului românesc.

Români! Nu numai îndatorirea sîngelui, nu numai vocea charităţii cere de la noi acest ajutoriu; aceasta o pretinde încă înaltul obligament ce ni-l impune civilisaţiunea.

Seculi întregi au luptat fraţii noştri din România pentru lumină şi lege contra barbarismului! Un Mircea,

un Ştefan, un Mihai au trăit şi au murit cu arma-n mînă la porţile Europei, înfrîngînd potopul barbariei şi al întunerecului.

Martoră este istoria că toate popoarele luminate ale Europei au admirat şi au binecuvîntat în aceşti eroi ai românilor, totodată şi pre cavalerii eroi ai creştinismului.

S-ar putea acum, români, ca noi ce mai de aproape ai lor, noi asupra cărora încă s-au răsfrînt razele binefăcătoare ale victoriei lor, noi să rămînem nepăsători faţă de aceia cari vin a continua opera ce au început-o glorioşii lor strămoşi?

Următorii ar putea scrie cu drept cuvînt pe mormintele noastre: *Nepăsători de suferinţiele fraţilor voştri, voi aţi pîngărit numele ce l-aţi purtat!*

Appellăm dar la toţi românii dintre Tisa şi Carpaţi, la june şi bătrîn, la avut şi la sărac, a da fiecare obolul său pentru alinarea suferinţelor fraţilor noştri din România răniţi în resboi.

Appelăm cu deosebire la tine, junime română, garanţia viitoriului şi vasul de aur al simţiemintelor nealterate! Adu-ţi aminte că antecesorii tăi şi-au pus o pagină de aur în analele poporului român.

Ia, junime, şi d-astădată apostolatul pentru a propaga ideea cea mai sfîntă, simţiemăntul cel mai blînd şi mai dulce: de-a alina suferinţiele celui ce a rămas pe cîmpul de resboi.

Ofrandele în bani să se adreseze domnului Diamandi I. Manole, comerciante în Braşiov; ofrandele în scamă, bandage etc. onorabilei doamne Hareti Stănescu, în Braşiov. (*Gazeta Transilvaniei*, XL (1877), nr. 47, din 24/12. VI, p. 1).

X

1877 iunie 10, Bucureşti. Scrisoarea lui Teofil Frîncu despre semnificaţia naţională a contribuţiei femeilor române din Transilvania la alinarea suferinţelor ostaşilor români răniţi.

Bucureşti, 10 iuniu 1877.

Astăzi a plecat la cîmpul de resboi prima ambulanţă a societăţii „Cruciei roşie“ din Bucureşti.

De-a lungul bulevardului erau înşirate trăsurele ambulanţei, fluturînd deasupra lor două steaguri: unul era tricolorul ţărei şi altul alb al societăţii.

Toate trăsurile-şi aveau inscripţiunile lor (...).

Era însă una, cam la mijlocul celorlalte, care atrăgea asupra-i în special privirile publicului; această trăsură, fiind prea frumos împodobită, avea următoarea inscripţiune: „Doamnele române din Transilvania“.

Animele românilor băteau de bucurie, văzînd că în faţa neumanelor obstacole ce întîmpină ai noştri ei totuşi n-au încetat de a alerga cu obolul lor, de a se alipi cu anima şi sufletul lor lîngă surorile lor, lîngă fraţii lor din România independentă spre a alina dorerile ostaşilor români răniţi.

Onoare dar comitetului societăţii, care n-a pregetat a numi o trăsură de ambulanţă şi pe seama femeilor române din Transilvania.

Cu modul acesta comitetul a oferit femeilor române din Transilvania dorita ocasiune de a figura alăturea cu sororile lor d-aici în căutarea ostaşilor români cari vor fi răniţi pe cîmpul de onoare.

Ideea comitetului de a exprima astfel mulţumirile sale e sublimă, e încuragiatoare şi va rămîne cu pietate adînc înrădăcinată în animile românilor.

Lumea cunoaşte îndeajuns măsurile arbitrare cu cari sunt loviţi transilvănenii chiar şi în simţiementele lor umanitare, şi de aceea aprobă şi stimează cu atît mai mult ideea comitetului, cu cît ea manifestează că românii din Transilvania mai mult preferă persecuţiunile decît să fie înşiraţi în secului luminelor între popoarele întunerecului, cari nu trăiesc decît pentru burta lor [...] (*Ibidem*, p. 2.)

XI

1877 iunie 20, Abrud. Scrisoare despre acţiunile întreprinse în Munţii Apuseni pentru strîngerea de oboale în ajutorul soldaţilor români răniţi. (*La cestiunea răniţilor ostaşi români*).

Corespondentele dv. din Alba-Iulia a fost prea bine informat, împărtăşindu-vă că şi la noi avea să se constitue un comitet de dame pentru ajutorarea ostaşilor răniţi români din România liberă. Nu era nici de presupus ca, capitala munţilor eroici, să degenereze în simţiemintele sale de iubire şi umanitate faţă de fratele care eroiceşte luptă pentru mărirea numelui român. Dar, cu referire la comitetul înfiinţiand, damele noastre au propus însă Tisza a dispus (...). Noi însă în butul tuturor uneltirilor lor vom păşi cu bărbăţie pe calea detorinţielor noastre naţionale. Fie-i în privinţa aceasta mică dovadă că şi aci la noi, în locul acesta de însemnate reminiscenţe istorice pentru dînşii, neputîndu-se constitui comitetul propus, a luat asupra sa colectarea pentru ostaşii români răniţi doamna Ana Filipu, curgînd colectarea cu resultat frumos. Acest resultat la tempul său vi se va comunica. Pînă atunci însă să gratulăm şi mulţumim din animă acelor brave dame române, care, ca şi doamna Ana Filipu, în momentuoase zile ca şi cele presinte, prin fapte lăudabile şi bărbăteşti inspiră însufleţire şi încredere în venitoriul nostru şi procură stimă şi respect naţiunei noastre. E. A. (*Idem*, nr. 46, din 28/16. VI, p. 3).

XII

1877 iunie 27, Tîrgu Lăpuş. Scrisoare adresată preşedintelui comitetului din Braşov, D. I. Manole, anunţînd suma colectată pentru ostaşii români răniţi.

Prea stimate domnule Diamandi I. Manole!

Am plăcuta fericire de a vă trimite 101 florini v.a., una sută unu florini v. austr., destinaţi ostaşilor români răniţi în lupta pentru independenţa României.

Această sumuliţă s-a colectat în cercul Lăpuşului, comit. Solnoc—Dobîca. Românii din acest cerc şi-au ţinut de santa datorie a sucurge fraţilor de un sange de preste Carpaţi, încît le-au conces giurstările. Iubim ca adevăraţi fraţi pre fraţii noştri (de) dincolo de Carpaţi, bucuria se poate ceti în faţa fiecăruia român cînd aude despre brava oştire română şi spiritul ce o animează. O iubesc fiecare şi-i doreşte succesul cel mai favoritoriu şi o strălucită isbîndă contra inimicului secullariu; şi totodată cu dorere de animă trebue să audă calomniele contra fraţilor săi, carea cu atît o simte mai tare cu cît ea provine de la aceia cari împreună cu noi ar trebui să le sară întru ajutor, cari, dacă ar fi cumpănit lucrul bine, ar trebui să lase pe turc să peară în barbaria lui şi să se facă aliaţii naţiunei române, lîngă

care şi cu care au de a împărţi binele şi reul pre venitoriu.

Cu această ocasiune-mi permit a vă saluta pentru zelul adevărat naţional ce vă animează şi vă asigur de deosebita-mi stimă ce vă păstrez.

Stimătoriu frate: *Ioane Georgiu,* paroch (*Idem,* nr. 50, din 12.VII/30.VI, p. 4).

XIII

1877 septembrie 29, Timişoara. Scrisoarea Iuliei Rotaru din Timişoara prin care anunţă deschiderea unei noi liste de contribuţii pentru ostaşii români.

P. T. Domnule!

Resbelul actual din Orient este unul dintre cele mai înverşiunate. Ştiţi bine că el a pretins mari jertfe de sange şi de la fraţii noştri din România, şi cum că armele române, vitejia şi bravura românilor au recucerit şi împrospătat eroismul străvechi al antecessorilor, eară numele de român l-au răspîndit în Europa întreagă şi l-au înregistrat între popoarele eroice.

Deşi noi nu suntem dintr-o ţară cu dînşii, totuşi încîtva ne împărtăşim şi noi de onoarea naţională, cîştigată prin sangele lor, în cît şi noi purtăm numele de român ca dînşii şi în cît suntem fraţi cu ei.

Dar şi simţiul de umanitate şi de filantropie impune tuturor românilor datorinţia: d-a concurge prin mijloace umane, morale şi permise de legile patriei întru ajutorarea şi alinarea durerilor celor răniţi şi sangerînzi pe cîmpul de resbel.

Românii din toate părţile patriei noastre de mult conlucră pentru acest scop uman; nu se poate dară ca românii din giurul Timişoarei să rămînă astădată îndărăpt, pentru că ei totdeauna, în toate casurile umane, filantropice şi naţionale s-au ţinut pas de pas cu confraţii lor din patrie.

Din acest motiv cutez a face iniţiativa, descoperindu-vă respectuos cum că am deschis în Timişoara o colectă pentru mărinimoase oferte din partea p. t. public român din acest ţinut (. . .).

Rog deci pe p. t. domni, pe prea onoratele doamne, cocoane şi econoame române să binevoiască a mă onora cu încredere, a contribui înşişi şi a provoca pe toţi cei cu anima bună spre contribuiri *de bani, scame, pînză, rufe, legături ş.a. în favoarea ostaşilor români răniţi din România.*

Cu deosebită stimă
Iulia Rotariu, născ.
Drăghiciu, advocăţeasă

(Gazeta Transilvaniei, nr. 76, din 11 X/29 IX, p. 4).

XIV

1877 decembrie (25), Şomcuta Mare. Scrisoarea învăţătorului Ilie Pop din Şomcuta Mare prin care îşi îndeamnă colegii de breaslă la adunarea de scame pe seama soldaţilor români ce luptă pentru libertate.

Onorate dle redactor!

Numele de român, ce-l port cu fală şi care astăzi atrage asupră-şi atenţiunea Europei întregi, datorinţia ce-mi

e impusă prin legătura de sange, simţiul uman şi filantropic, împregiurarea că rarul eroism al bravilor descendenţi ai lui Traian, Ştefan şi Mihai au reîmprospătat la Griviţa gloria străbună, toate aceste m-au obligat la împlinirea uneia din cele mai sante datorinţe de a contribui după potinţă la alinarea dorerilor scumpilor noştri confraţi din România liberă, cari sangerează în lupta contra despotismului asupritoriu, în contra semilunei. Eu sum învetietoriu şi ca atare trebuie să o spun sus şi tare că, noi învetietorii de dincoace de Carpaţi, trăim între astfel de împregiurări încît cei mai mulţi mici cu «denariul văduvei» nu putem concurge, nici în casul cel mai de lipsă. Dar altă cale ne e deschisă spre a întinde astăzi ajutoriu confraţilor de dincolo: a cîştiga scame. Şi aceasta o poate face ori care din colegii mei învetietori. Eu am făcut aşa: după ce am cîştigat cîrpele, am numit un loc unde adunînd junimea — fie seara spre sărbătoare ori chiar dumineca după vecernie — după ce le-am aretat cum se fac scamele, să te fi uitat îţi era drag să-i vezi cum le făceau. Aşia mi-a succes că am făcut 9 chilo 80 deka scame, cari le-am şi trimis doamnei Iudita Măcelariu spre a le înainta societăţii „Crucea roşie" [...]

Încheind recomand cu tot deadinsul colegilor învetiatori acest mod de a întinde ajutoriu celor ce luptă, căci «Oastea e chreştină, devisa-i libertate şi scopul e prea sant».
(*Idem*, nr. 101, din 25. XII, p. 4).

Elia Popu
învet. norm.

XV

1877 decembrie 29, Sibiu. Însemnările lui Nicolae Cristea (redactor la ziarul *Telegraful român)*, cuprinzînd într-un prim bilanţ — aprecieri cu privire la locul şi rolul războiului de independenţă în lupta purtată de poporul român, de-a lungul veacurilor, pentru libertate şi unitate naţională.

Anul 1877 se încheie

A fost acesta un an mare în viaţa popoarelor europene, un an hotărîtor în viaţa popoarelor din Orient şi a fost anul care desparte viaţa poporului român în două.

Au trecut aproape trei sute de ani de cînd vestea despre faptele bărbăteşti ale românilor străbătea prin toate ţările Europei şi lumea sta cuprinsă de uimire faţă cu Mihaiu, viteazul Domn, care ştia să stea drept şi îndrăzneţ între două împărăţii puternice.

Mihai a căzut şi cu încetul românii au pierdut nădejdea isbîndă (..), au aruncat armele şi s-au retras în liniştea vetrelor sale.

S-au retras, dar nu au perdut gîndul de viaţă, ci au aşteptat numai ca vrăjmaşii să cadă în virtutea lipsei lor de trăinicie (...).

Lumea însă-i lua pe români drept un popor care a renunţat la viaţă şi, după ce i-a văzut stînd veacuri întregi în nepăsare, nu se mai îndoia că ei au uitat mărirea şi au perdut vrednicia trecutului.

Abia au trecut cîteva scurte luni de zile de cînd nimeni nu se sfia a lua în rîs intrarea în acţiune a armatei române (...)

Au trecut însă cele cîteva luni de zile şi numele «Curcan» a ajuns a fi popular în Europa: la Plevna, la Rahova, la Palanca românii au dovedit că sunt adevăraţi urmaşi ai străbunilor săi, că ştiu să apere o cauză, că sunt un popor de bărbaţi.

Şi astăzi nimeni nu mai cutează a deosebi pe români de români: fie oriunde, în Moldova, în Muntenia, în Ardeal, în Banat, în Bucovina, în Basarabia, românul, cînd e vorba de faptă bărbătească, e român ca toţi românii. Asta ne leagă, ne împreună şi ne închiagă, asta sileşte lumea să recunoască în noi un popor compus din oameni de acelaşi fel binecuvîntat (...).

Zicem dar fără de sfială: anul 1877 a dat Europei un nou popor.

Şi în curînd acest popor va dovedi că, afară de aceea că ştie să apere o graniţă, afară de aceea că ştie să menţină ordinea, mai ştie să primească roadele muncei veacurilor şi să comunice cultura societăţilor cu care se atinge, va arăta că poartă comori bogate în sufletul său (...).

Suntem tari în credinţa că Europa, chiar în interesul ei, va ocroti pe acest popor şi-i va crea o posiţiune încît să poată împlini funcţiunile ce i se cuvin în organismul societăţei europene. Îndeosebi însă bărbaţii de stat ai Austro-Ungariei vor înţelege acum că românii, fie dincoace, fie dincolo de Carpaţi, sunt (...) garanţia ordinei, vor înţelege şi nu vor mai căuta să jignească desvoltarea lor firească.

Dacă însă tot nu ar voi să înţeleagă, atunci vom mai fi răbdători şi ne vom mîngîia cu speranţia că tot are să vină ce odată neapărat va trebui să vină.

Vrăşmaşii noştri, la urma urmelor, vor rămînea ruşinaţi faţă cu trăinicia noastră. (*Telegraful român*, Sibiu, an. XXV (1877) nr. 103, din 29. XII/10.I.1878, p. 412).

Pag. 70

Luarea drapelului cavaleriei turceşti de calariului Vasile Mohor in facea Plevnei, cromolitografie din Resbelulu orientale ilustratu de A. P. Alessi şi Massimu Popu

pag. 72

Împărţirea pîinii prizonierilor turci la Bucureşti, gravură după E. Koenen, tipărită în „Illustrierte Kriegs — Chronic" colecţia Gh. Sion, mapa XXVIII

Pag. 75

Transportul de care, luate de la turci lîngă Plevna, escortate de cavaleria română, litografie tipărită în „Illustrierte Kriegs-Chronic", colecţia Gh. Sion, mapa XXVIII

1877 - MENȚIUNI STRAINE

Academia Română a susținut încă de la început, cu multă căldură, ideea necesității dobîndirii independenței de stat a României. La 1 august 1867, cu ocazia inaugurării festive a Societății Academice (viitoarea Academie Română în 1879), Timotei Cipariu spunea: „Bărbații de stat ai României se vor îngriji pentru eliberarea *deplină* a patriei române. Sunt convins că ei vor îndeplini cu sfințenie înalta lor menire și patria română, la urmă, va deveni liberă". Academia a omagiat evenimentul în 1902, 1937 și 1952 (la împlinirea a 25, 50 și 75 de ani de la realizarea marelui act istoric). Cu ocazia sărbătoririi semicentenarului independenței „Memoriile Secțiunii istorice" cuprind o serie de comunicări, dintre care ne vom ocupa de acelea care se referă la mărturii ale unor străini care au asistat, sau au fost combatanți în luptele din 1877—1878.

În ședința din 27 aprilie 1928 N. Iorga prezintă comunicarea intitulată *Informații spaniole despre Războiul nostru pentru independență*, comunicare publicată în Mem. Secțiunii istorice, Seria III. Tom. VIII, p. 375—387. Cu prilejul unei călătorii în Spania, petrecută nu cu mult înainte de data susținerii acestei comunicări, Iorga a cules tot materialul asupra războiului, pe care l-au cuprins trei dintre periodicele madrilene: „Epoca", „Imparcial" și „Ilustracion española y americana".

În corespondența trimisă din București la 23 sept./4 oct. 1877, ziarul „Imparcial" relevă starea de spirit a trupelor române: *„Efectul moral produs în sufletul trupelor românești de ultimele operații e excelent. Soldații aceștia noi se cred acum soldați deprinși cu războiul și ard de dorința gloriei militare. Toată lumea e martoră că armata românească știe să se bată"* (op. cit., p. 381).

În numărul 19 din 1877 al revistei „Ilustracion española y americana", Enrique Dupuy de Lôme semnează o lungă relatare (intitulată „Cronica războiului din Orient"), spunînd *„Pentru cine vrea să studieze filosofic ce se petrece pe țărmurile Dunării, ceea ce trebuie să atragă mai mult atenția lui este steagul tricolor care se ridică lîngă cel rusesc; e acel popor care în Orient are un nume ce samănă cu acela al vechii stăpînitoare a apusului; e acea limbă neolatină vorbită în mijlocul popoarelor germane, slave și orientale. De unde vin? Cine sînt? Ce vreau?"* (p. 383). Apoi, descriind întreaga noastră istorie, pornind de la Ovidiu și Traian, articolul se încheie cu următoarele cuvinte: *„Acuma caută să rupă complect lanțurile, și, în silința pe care alături de armatele Țarului va face-o, avem a o urma cu interes toate națiile zise latine..."* (p. 384).

De asemenea revista cuprinde și o serie de schițe din timpul războiului, datorate lui José Luiz Pellicer, corespondentul artistic la cartierul general al armatei rusești. N. Iorga anexează comunicării un număr de 23 de planșe, cuprinzînd o sumedenie de imagini ale desenatorului spaniol (unele dintre ele surprind și aspecte legate de armata română — planșele XXII și XXIII).

Generalul Radu Rosetti, în acel timp membru corespondent al Academiei și ulterior ales membru activ, a fost unul dintre reputații istorici ai armatei și artei militare a românilor (vezi și discursul de recepție, intitulat: „Gînduri despre vitejie în trecutul românesc"). În ședința din 20 ian. 1928 citește comunicarea *„Notele unui ofițer norvegian înaintea și în timpul războiului de neatîrnare 1876—1878*, publicată în Mem. Secțiunii istorice, Seria III. Tom. VIII, p. 197—261. Este vorba de Gunnar Sölfest Flood (16 oct. 1842—18 oct. 1927), care, de altfel, cu ocazia semicentenarului proclamării independenței de stat trimite o scrisoare (publicată în „Universul" din 11 mai 1927), prin care prezintă României urări pline de căldură. Între 1871—1888 Flood a servit în statul ma-

jor al armatei norvegiene, perioadă în care a venit de două ori în România (prima oară în 9/21 dec. 1876, apoi în 14/26 oct. 1877). Ioan Lahovary l-a cunoscut de aproape, menţionînd prezenţa acestuia la Cartierul general român, atît la Plevna, cît şi la Vidin. Intrat în relaţie directă cu Flood în 1927, autorul primeşte de la acesta copia (tradusă în franţuzeşte) a părţii din jurnalul său referitoare la timpul petrecut în România şi în Bulgaria, între anii 1877—78. În 1876 a stat două luni la noi în ţară urmărind organizarea şi instruirea armatei române (la Bucureşti, Galaţi, Brăila, Buzău şi Giurgiu). Notele sale prezintă viaţa trupelor în tranşee, dînd foarte multe amănunte despre teritoriu, persoane şi unităţi de luptă şi subliniind deseori ideea superiorităţii morale a cauzei armatei române. A fost martor la luptele de la Plevna, dar a sosit prea tîrziu în faţa Vidinului pentru a asista la lupta de la Smîrdan. Radu Rosetti arată că „notele asupra acestei ultime părţi sînt cu atît mai preţioase cu cît Flood a fost aproape singurul străin care a asistat la acţiunea trupelor române împotriva Vidinului".

Încercuirea redutei Plevna s-a făcut pe un perimetru de mai mult de 30 km. de către 110.000 soldaţi şi 500 tunuri. La începutul lui decembrie 1877 turcii se hotărăsc să încerce ieşirea din redută şi retragerea spre Sofia. Ofiţerul norvegian realizează o foarte sugestivă descriere a atacului final asupra Plevnei, în urma căruia turcii au suferit pierderi deosebite (5000 morţi, 5000 răniţi şi 30.000 prizonieri): *„Un spectacol dramatic, pe atît de impunător ca şi de neuitat. Sosiţi la luneta Craiova, puturăm vedea o mare mulţime de oameni, de cai, de boi şi de trăsuri cu corturi. Mult timp nu pricepurăm ce era. Nu era o armată în retragere, nici masse fugătoare, semăna cu migraţiunea popoarelor, ca şi cînd un popor întreg fusese surprins prin fier şi prin foc şi că totul se oprise şi adormise de disperare şi de frica morţii. Şi în adevăr era aşa. Osman îşi făcuse ieşirea nu numai cu armata. Era populaţia turcească din Plevna, care în numele lui Alah, vroia să răzbată prin rîndurile duşmanilor.*

Generalul (Cernat) înainta mereu încet şi tăcut; cînd trecea în dreptul trupelor le saluta cu cuvinte amabile şi încurajatoare, cărora soldaţii răspundeau: „Să trăiţi".

Lîngă bateria Craiova primirăm ştirea că Opanezul era ocupat de Români. Ne urmarăm drumul spre acel loc. Apropiindu-ne de întîia redută de la Opanez ne aflarăm, deodată, sub un foc violent de infanterie. Ne dădurăm repede jos de pe cai şi alergarăm spre redută şi apoi în şanţ. Din această redută Turcii fugiră spre reduta No 3, soldaţii noştri urmărindu-i mereu. Şi reduta desfăşură steagul alb. În grabă se formă un careu în care se puseră prizonierii, ceva mai mult ca 2000 oameni şi 3 tunuri.

Era acum orele 12 şi 1 şi Turcii erau respinşi spre Vid, ei erau dominaţi de Opanez şi încercuiţi dinspre Plevna şi Bucov. Românii se ţinuse[ră] mereu ca viespile de Turci. Trupele turceşti dincolo de Vid înălţară şi ele steagul alb. Bătălia era isprăvită. Osman-paşa cu întreaga sa armată erau luaţi (prizonieri)" (op. cit., p. 250—251).

În şedinţa din 1 feb. 1929 generalul Radu Rosetti citeşte o altă comunicare cu un asemenea subiect: *„Rapoarte daneze asupra războiului din 1877—1878"* (Mem. Secţiunii istorice, Seria III. Tom. IX, p. 317—335).

Căpitanul Marius Sophus Frederik von Hedemann (21 ian. 1836—iun. 1903), ajuns în 1901 şef de stat major al armatei daneze, a fost prezent la Nicopole şi Plevna în perioada mai-noiembrie 1877, ca ataşat pe lîngă armata rusă. Rapoartele sale (unele trimise în Danemarca de pe cîmpul de luptă, precum şi un raport general, redactat la Copenhaga la 22 martie 1878 şi adresat ministerului de război) relatează aproape în exclusivitate aspecte legate de armata rusă, iar ceea ce spune despre operaţiile armatei române conţine numai informaţii primite prin intermediul ruşilor. Totuşi Hedemann, deşi consemnează şi unele erori, remarcă vitejia oştirii române, tenacitatea ei, contribuţia artileriei, precum şi superioara întrebuinţare a fortificaţiilor şi a legăturilor telegrafice de către români.

Dintre cele consemnate de ofiţerul danez, reţinem cele datate la 19 septembrie 1877 la Gorni Studen, referitor la atacul Plevnei: *„Bombardamentul începu la 7 septembrie, ora 8 dimineaţa; bateriile ruseşti şi româneşti ocupaseră aproape aceleaşi poziţiuni pe cari le ocu-*

paseră bateriile ruseşti la 30 iulie; riposta Turcilor fu foarte vie. Neputînd deloc constata efectul focului său, comandamentul rus hotărî a-l continua mai multe zile şi a căuta, în acest timp, să pună cel mai mare număr de tunuri în poziţie şi să apropie cît mai mult va fi cu putinţă bateriile de inamic. Se făcu şi aceasta şi, în primul rînd, trebuie semnalată artileria românească, care înaintă curagios şi reuşi a pune în acţiune 18 baterii (a 6 tunuri) pe porţiunea din front pe care generalul de artilerie rus nu găsise loc, la 30 iulie, decît pentru 30 la 40 de tunuri... În ultima zi aproape 300 tunuri fuseseră puse în baterie" (p. 324).

Pentru că este legată tot de acest aspect, consemnăm şi comunicarea din 27 ian. 1933 a lui Ion I. Nistor, intitulată: „*Din corespondenţa lui Todleben de la Plevna*" (Mem. Secţiunii istorice, Seria III. Tom. XIII, p. 223—277).

Generalul de origine germană Eduard Janovici Todleben, născut la Mitau, pe coasta baltică, la 20 mai 1816, este vestitul apărător al Sevastopolului şi comandant suprem al armatei de operaţie ruso-române de la Plevna. Corespondenţa acestuia, scrisă în germană şi adresată soţiei sale de la Berlin, se referă la războiul din Balcani, cuprinzînd evenimente între 12 sept. 1877 — 27 ian. 1879, 10 dintre scrisori privind pregătirea şi desfăşurarea atacului Plevnei.

EMIL PINTEA

Cronologia desfăşurării evenimentelor

1876

— *16/28 iun.* Memoriu al guvernului român către Înalta Poartă şi puterile garante („cele şapte revendicări"), în care se revendică, printre altele, recunoaşterea „individualităţii statului român" şi a numelui de România, ceea ce ar fi dus implicit la recunoaşterea independenţei României.
— *18/30 iun.* Serbia şi Muntenegru declară război Turciei. România duce o politică de neutralitate binevoitoare faţă de Serbia, îngăduind trecerea pe teritoriul ţării a grupurilor de voluntari.
— *29 sept./11 oct.* Întrevederea ruso-română la Livadia (în Crimeea), la care partea română acceptă, în principiu, trecerea armatei ruse prin teritoriul României (pe baza unei convenţii care se va semna ulterior) în cazul unui război ruso-turc.
— *26 nov./8 dec.* Parlamentul aprobă propunerea guvernului privind dublarea numărului trupelor de dorobanţi prin înfiinţarea a încă opt regimente.
— *11/12 dec. — 30 ian./11 febr. 1877.* Conferinţă a reprezentanţilor puterilor europene la Constantinopol, cu scopul de a determina Poarta otomană să acorde unele libertăţi popoarelor supuse. Pentru torpilarea conferinţei, Poarta proclamă la 11/23 dec. o constituţie cu aparenţe liberale, în care România era desemnată „provincie privilegiată" a Imperiului otoman.
— *22—23 dec. — 3—4 ian. 1877.* Protest vehement al parlamentului român şi declaraţia primului ministru: „... niciodată sabia lungă a lui Baiazet şi Mohamet nu a putut să pătrundă în munţii României, unde cutează astăzi să străbată Midhat-paşa cu constituţia lui".

1877

— *19/31 mar.* Puterile semnatare ale Tratatului de la Paris din 1856 semnează la Londra un protocol prin care recomandau Turciei să acorde unele libertăţi popoarelor supuse. Refuzul acesteia deschide cale războiului.
— *31 mar./12 apr.* Guvernul României hotărăşte mobilizarea generală.
— *1/13 apr.* Consiliul de Miniştri extraordinar, la care au fost prezenţi şi C. A. Rosetti,

preşedintele Adunării Deputaţilor, şi şefi ai grupărilor opoziţioniste, hotărăşte cu mare majoritate semnarea proiectului Convenţiei româno-ruse.

— *4/16 apr.* Semnarea la Bucureşti a Convenţiei româno-ruse, prin care se permitea armatelor ruseşti trecerea pe teritoriul României spre Balcani; în acelaşi timp guvernul rus se obligă să menţină şi să apere integritatea teritorială a ţării şi să respecte drepturile politice ale statului român.

— *6/18 apr.* Publicarea decretului de mobilizare generală (terminată la 15/27 apr.), care aduce sub arme aproximativ 100.000 de oameni, dintre care 58.700 făceau parte din „armata de operaţiuni". Trupele române ocupă poziţii de apărare pe Dunăre.

— *10/22 apr.* Întreruperea relaţiilor diplomatice dintre România şi Turcia.

— *11/23 apr.* Armatele ruse trec frontiera României.

— *12/24 apr.* Rusia declară război Turciei.

— *21 apr./3 mai.* Artileria turcă bombardează Brăila, iar la 26 apr./8 mai Calafat, Bechet, Oltenița și Călărași.

— *26 apr./8 mai.* Răspunzînd bombardamentului turc, artileria română bombardează Vidinul.

— *29 apr./11 mai.* Adunarea Deputaţilor adoptă o moţiune (58 de voturi pentru, 29 contra şi 5 abţineri) prin care se declară starea de război cu Imperiul otoman.
— 30 apr./12 mai. Senatul votează o moţiune asemănătoare.
— *9/21 mai. Sesiunea extraordinară a Adunării Deputaţilor, care proclamă independenţa de stat a României.* Ministrul de externe, Mihail Kogălniceanu, declara în faţa Adunării: „Sîntem independenţi, sîntem naţiune de sine stătătoare..., sîntem o naţiune liberă şi independentă". Adunarea Deputaţilor votează o moţiune prin care lua act că „rezbelul între România şi Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta şi independenţa absolută a României au primit consacrarea lor oficială".
— *11/23 mai.* Guvernul român anulează tributul către Turcia (914.000 de lei), sumă pusă la dispoziţia Ministerului de război.
— *14/26—15/27 iun.* Armata rusă forţează Dunărea la Zimnicea.
— *19/31 iul.* Marele duce Nicolae, comandantul suprem al armatelor ruseşti, adresează principelui Carol o telegramă în care îi cere cu insistenţă ca armata română să treacă Dunărea. Primele unităţi ale armatei române trec Dunărea şi iau în primire paza podului de vase Zimnicea-Svistov.
— *10/22 aug.* Unităţi ale armatei române din Divizia IV primesc „botezul focului" în faţa Plevnei.
— *27 aug./8 sept.* Primul atac românesc (Regimentul 13 dorobanţi) în direcţia redutei Griviţa din sistemul de apărare a Plevnei; este cucerită o poziţie întărită în faţa redutei.
— *30 aug./11 sep.* A treia bătălie de la Plevna, una dintre cele mai mari bătălii ale războiului. După o eroică încleştare, trupele române ocupă puternica redută Griviţa-1. Cad în luptă maiorul Gheorghe Şonţu, căpitanul Valter Mărăcineanu şi aproape 800 de soldaţi.
— *7/19—9/21 nov.* Trupele române ocupă după lupte grele Rahova (Orjahovo).
— *28 nov./10 dec.* Trupele române cuceresc puternicele redute de la Opanez.
— *28 nov./10 dec.* După o încercare nereuşită de a sparge încercuirea Plevnei printr-un atac masiv, generalul Osman-paşa se predă şi semnează capitularea armatei turce de la Plevna.

1878

— *12/24 ian.* Trupele române ocupă după un atac energic şi fulgerător, localitatea Smîrdan, punct important al sistemului de apărare al Vidinului.
— *15/27 ian.* Artileria română de pe ambele maluri ale Dunării începe bombardarea masivă a cetăţii Vidin.
— *23 ian./4 febr.* Semnarea armistiţiului în războiul ruso-româno-turc.
— *19 febr./3 mar.* Tratatul de pace ruso-turc de la San Stefano stipula recunoaşterea independenţei României, alături de cea a Serbiei şi Muntenegrului, şi autonomia Bulgariei.
— *1/13 iun.—1/13 iul.* Congresul internaţional de la Berlin, convocat în vederea revizuirii Tratatului de la San Stefano. Se recunoaşte independenţa României şi drepturile acesteia asupra Dobrogei, străvechi teritoriu românesc.
— *oct.* Rusia recunoaşte independenţa României.
— *8/20 oct.* Armata română victorioasă îşi face intrarea triumfală în Bucureşti pe Podul Mogoşoaiei, care de atunci poartă numele de Calea Victoriei.

Pag. 80
Armata română, gravură apărută în „Illustrierte Kriegs-Chronic", colecţia Gh. Sion, mapa XXVIII.

Material extras din *Istoria României în date,* Bucureşti, Editura enciclopedică română, 1971.

Ecouri ale războiului de independenţă în Bucovina

România liberă şi independentă — idee scumpă simţirii româneşti — s-a făurit cu sîngele ostaşilor noştri, pe cîmpurile de luptă ale războiului din 1877—1878. Plevna, Griviţa, Rahova, Opanez, Inova, Smîrdan, sînt tot atîtea bătălii în care ostaşii noştri s-au acoperit de glorie, dînd dovadă de un curaj fără seamăn, săvîrşind nemuritoare fapte de eroism demn de strămoşii lor.

Independenţa naţională a României a constituit o cauză a întregului popor. Populaţia românească din provinciile istorice aflate încă sub dominaţie străină s-a alăturat entuziasmului şi efortului tuturor românilor de împlinire a aspiraţiilor naţionale, sprijinind mişcarea pentru independenţă şi pe luptătorii din tranşee.

Documentele vremii (rapoartele confidenţiale ale prefecţilor de judeţ către guvernatorul Bucovinei, corespondenţa acestuia cu autorităţile centrale de la Viena) atestă îngrijorarea ce cuprinsese monarhia habsburgică faţă de evenimentele din România. Aceasta cu atît mai mult cu cît, în ultimii ani, românii bucovineni prin acţiunile ce le-au întreprins au arătat că sînt ferm hotărîţi să lupte pentru apărarea drepturilor naţionale, împotriva politicii de deznaţionalizare promovată de autorităţile austriece în Bucovina.

În 1875 autorităţile austriece se pregăteau să sărbătorească cu mult fast 100 de ani de la anexarea Bucovinei la Imperiu, proiectînd construirea la Cernăuţi a unui monument care să marcheze acest eveniment şi să „dăruiască" Bucovinei o universitate germană. Românii bucovineni au considerat aceste manifestări drept o jignire naţională. Intelectualitatea română a refuzat să ia parte la aceste evenimente datorită caracterului ostentativ antiromânesc al acestora, al tendinţelor de jignire a culturii româneşti pentru că românii ceruseră înfiinţarea unei universităţi româneşti şi li se „dăruia" una germană. Societăţile culturale româneşti au refuzat să participe la manifestările proiectate. Comitetul „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina" refuză să contribuie la subscripţia deschisă pentru ridicarea monumentului, iar Mihai Călinescu, secretarul „Societăţii" a declarat că aceasta se va abţine de la orice fel de activităţi prilejuite de deschiderea universităţii germane.

Presa din România şi-a ridicat glasul împotriva sărbătoririi anexării Bucovinei la Austria. „Convorbiri literare", „Trompeta Carpaţilor" şi alte publicaţii arătau că serbarea din Bucovina este îndreptată împotriva românilor, îndemnînd pe românii bucovineni ca în ziua inaugurării monumentului de la Cernăuţi să îmbrace haine de doliu. Secţia din Iaşi a Partidului Naţional Liberal a lansat un apel în care arăta că jubileul de la Cernăuţi insultă naţiunea română deoarece în timp ce oficialităţile austriece sărbătoresc un succes politic, românii cu inima îndurerată retrăiesc evenimentele tragice în care leagănul Moldovei fusese înstrăinat prin corupţie, presiune şi asasinat. Datorită acţiunilor protestatare ale românilor, împăratul este nevoit să renunţe la intenţia de a participa la festivităţi.

Ca răspuns la acest jubileu, în 1875 apare broşura „Răpirea Bucovinei", care demonstra pe bază de documente maşinaţiunile diplomatice care au dus la anexarea Bucovinei. Lucrarea tipărită şi în limba franceză s-a răspîndit în toată Bucuvina, ceea ce a alarmat şi mai mult autorităţile. În august 1875 Tribunalul din Cernăuţi a ordonat confiscarea broşurii, iar cu adresa din 11 octombrie 1875, Ministerul de Interne austriac cere guvernatorului Bucovinei, Alesany, să-i raporteze dacă broşura este răspîndită în ţară şi în caz afirmativ să-i comunice ce măsuri a luat pentru oprirea ei. La 2 mai 1876, prefectul judeţului Suceava, Anton Keschmann, raporta guvernatorului că în judeţ broşura a fost semnalată şi că intelectualii de aici se agită. Despre agitaţiile intelectualilor români raportează şi prefecţii judeţelor Siret şi Rădăuţi.

Strînsele legături pe care societatea studenţească „Arboroasa", din Cernăuţi, le avea

cu românii din celelalte provincii, ca şi expedierea în toamna anului 1877 către primăria din Iaşi a unei telegrame cu textul: „*Arboroasa" societatea junimei române din partea detrunchiată a vechei Moldove, aduce condoleanţe membrilor săi pentru tutorul decapitat*" în care era demascată Austria prin rolul pe care l-a jucat în omorîrea domnitorului Ghica în 1774, determină autorităţile austriece să desfiinţeze societatea, să aresteze pe conducător şi să le intenteze un răsunător proces în care, datorită presiunii publice, cei cinci patrioţi români, Ciprian Porumbescu, Constantin Morariu, Orest Popescu, Eugen Sireteanu şi Zaharia Voronca sînt achitaţi.

Faţă de manifestările naţionale ale românilor în preajma războiului ruso-turc, a cărui izbucnire era inevitabilă, autorităţile austriece sînt în permanentă stare de alarmă. Astfel, în octombrie 1876, consulul austriac la Iaşi raporta Cancelariei imperiale că din informaţiile pe care le deţine, în Bucovina şi Ardeal se desfăşoară o intensă activitate politică în vederea sprijinirii războiului ce urma să izbucnească. Poetul Dimitrie Petrino redactează un apel către toţi românii din Ardeal şi Bucovina prin care aceştia sînt chemaţi să se ridice la luptă pentru libertate, pentru unirea cu România. Ministrul de interne austriac comunică guvernatorului Bucovinei conţinutul raportului consulului din Iaşi şi-i ordonă să ia măsurile ce se impun pentru a împiedica răspîndirea apelului.

În preajma izbucnirii războiului din 1877 autorităţile austriece au luat măsurile cele mai severe faţă de populaţia românească din Bucovina. La punctele de frontieră au fost organizate servicii speciale însărcinate cu controlul şi supravegherea persoanelor care intrau şi ieşeau din ţară. Prefecţii de judeţe au primit instrucţiuni de supraveghere strictă a tuturor intelectualilor conducători ai românilor, a celor

care combăteau politica antiromânească a Austriei, a tuturor societăţilor culturale româneşti. Guvernul de la Viena se temea de o răscoală a românilor din Bucovina pusă la cale de România cu sprijin rusesc.

Proclamarea independenţei de stat şi intrarea României în război a produs un entuziasm de nedescris în rîndul românilor bucovineni. Înfruntînd teroarea, oprimarea naţională, românii din Bucovina s-au declarat solidari cu lupta fraţilor din România. Numeroşi tineri din Bucovina au trecut graniţa în România înrolîndu-se voluntar în armata română. Un grup de elevi de la Liceul din Cernăuţi, format din Partenie Sireteanu, George Levescu şi Ilie Gherghel, trece graniţa în România, la 7 mai 1877, prin pădurea Cozmin, alt grup format din Alecu Giurgiuveanu şi Emilian Huidei trece graniţa pe la Burdujeni la 8 mai. Cele două grupuri se reunesc în gara Vereşti pornind apoi spre Bucureşti. La Paşcani şi la Roman autorităţile româneşti şi populaţia i-au întîmpinat cu aclamaţii de simpatie considerîndu-i adevăraţi eroi. Ajunşi la Bucureşti, participă la o manifestaţie patriotică organizată în cinstea lor la Universitate. Sînt înrolaţi apoi în regimentul 2 artilerie, Gherghel şi Giurgiuveanu la bateria I-a călare, Huidei, Levescu şi Sireteanu la bateria a II-a pedestră. În regiment mai întîlnesc un tînăr voluntar bucovinean, pe nume Apostoliuc din oraşul Rădăuţi. Grupul de voluntari participă la duelurile de artilerie de la Calafat în bateria „Ştefan cel Mare". Consulul austriac la Bucureşti protestează pe lîngă guvernul român împotriva înrolării în armata română a cetăţenilor austrieci. La 8 august 1877, cu un ordin domnesc, aceştia sînt demişi din armată. Emilian Huidei, care reuşise să se sustragă recrutării austriece, a continuat să lupte în armata română dînd dovadă de vitejie în luptele pentru reduta Verbiţa, fiind distins cu „Virtutea militară" clasa a II-a, medalia „Apărătorii independenţei" şi „Trecerea Dunării".

Alţi tineri români bucovineni s-au înrolat sub flamura luptei pentru independenţă, printre aceştia numărîndu-se Ion Fongaci, elev la Şcoala normală, funcţionarii Bodnărescu şi Emilian Săvescu, medicul veterinar Dionisie Bucevschi etc.

Nu este lipsit de semnificaţie faptul că printre primii ostaşi români care şi-au dat viaţa în războiul de neatîrnare a fost sergentul bucovinean Constantin Popescu, ucis de o ghiulea turcească la Calafat.

În întreaga Bucovină s-au format societăţi şi comitete care au organizat colecte de fonduri pentru sprijinirea luptei armate a României. Membrii societăţii „Arboroasa" au organizat o colectă pentru strîngerea de fonduri care să fie folosite la înarmarea grupului de studenţi bucovineni şi bănăţeni ce urmau să se înroleze în armata română. În acest timp s-a strîns o sumă importantă de bani la care au contribuit studenţi, profesori, oameni politici români, printre care arhimandritul Silvestru Morariu-Andrievici, George Flondor, Nicolae Hurmuzachi, Iancu Zotta, I. Cîntea şi alţii. O parte din fondurile strînse au fost date pentru sprijinirea studenţilor români din Valea Timocului ce se refugiaseră la Bucureşti pentru a se înrola în armata română, cu care studenţii bucovineni aveau strînse legături. Cealaltă parte a fondurilor a fost dată grupului de studenţi bucovineni şi bănăţeni care au trecut graniţa înrolîndu-se în armata română. Printre aceştia se aflau Turcanu, Beuca, Mihăilescu, Olaru, Popovici, care au participat la luptele de la Plevna şi Smîrdan, doi dintre ei căzînd pe cîmpul de luptă.

Toate aceste acţiuni n-au scăpat ochiului autorităţilor austriece. Guvernatorul Alesany cere, la 27 mai 1877, rectorului Universităţii din Cernăuţi să ia măsuri contra acelor studenţi români care se agitau în problema naţională şi se pregăteau să plece ca voluntari în România. Rectorul Universităţii răspunde că senatul universitar n-are atribuţii poliţieneşti, ceea ce atrage după sine intervenţia poliţiei care percheziţionează locuinţele studenţilor.

Afirmarea spiritului de solidaritate naţională a românilor de pretutindeni cu lupta pentru independenţă a primit o strălucită confirmare prin acţiunile întreprinse de femeile române din Bucovina. Constituite în comitete judeţene pentru ajutorarea ostaşilor români răniţi, ele au organizat colecte de bani, medicamente, bandaje şi scame, destinate alinării durerilor „răniţilor noştri". În fruntea acestor comitete se aflau Natalia Hurmuzachi, Elena Popovici-Logotheti, Olga Grigorcea, Eufrosina Petrino, Victoria Zotta, Catinca Vasilco şi altele. Această acţiune a constituit şi un răspuns la

inițiativa guvernului austriac de a colecta medicamente și bandaje pentru soldații turci, la care românceIe au refuzat să subscrie. Guvernul român și-a exprimat înalta recunoștință și mulțumire decorînd cu ordine românești pe Natalia Hurmuzachi și Elena Popovici-Logotheti.

Autoritățile românești din Bucovina urmăreau cu multă atenție starea de spirit a populației românești care-și manifesta deschis năzuința de unire cu România. În toamna anului 1877 prigonirile împotriva românilor se țineau lanț. Rapoartele poliției informau autoritățile superioare că „țăranii spun pe față că s-au înțeles cu preoții și boierii români ca să smulgă Bucovina de la Austria și să o alipească la România". Mulți preoți și țărani români au fost arestați și apoi expulzați din Bucovina, sub acuzația de a fi agitatori ostili statului austriac. Printre ei se număra Ion Vasiliu din Verpolea, Vasile Paznic din Volcivet, N. Cozmei din Șerbăuți.

Mersul operațiunilor militare era urmărit cu mare atenție de românii aflați sub dominația străină. La punctele de frontieră austro-române de la Marmorița, Mihăileni, Burdujeni, Bunești, Cornu-Luncii și la Șaru-Dornei se plăteau sume fabuloase pentru ziarele din București cu vești de pe cîmpul de luptă.

Victoriile trupelor românești și capitularea armatei otomane la Plevna au provocat un entuziasm de nedescris în rîndurile românilor. La Suceava, Cernăuți, Cîmpulung, Rădăuți și alte orașe bucovinene românii se îmbrățișau pe stradă vărsînd lacrimi de bucurie.

Dobîndirea independenței naționale a României și afirmarea, în anii următori, a țării pe plan internațional, au reactivizat lupta pentru eliberarea națională a maselor românești, aflate încă sub dominația străină, acestea văzînd în România sprijinul cel mai prețios în realizarea aspirațiilor lor naționale.

OCTAV MONORANU
Directorul Muzeului județean Suceava

ION COCUZ

---

pag. 83

Manevre ale artileriei românești lîngă Calafat, după O. Fichentscher, gravură publicată în „Über Land und Meer", colecția Gh. Sion, mapa XXVIII

HRISTO M. IONKOV

cercetător științific la Institutul de Istorie de pe lîngă Academia de Științe Bulgară

Participarea poporului român la eliberarea Bulgariei

Prietenia dintre popoarele noastre vecine și frățești este veche, multiseculară. Ea este sudată puternic încă de pe vremea jugului otoman, în lupta comună împotriva opresiunii naționale și sociale exercitată de asupritori. Sinceră, caldă și veșnică este recunoștința poporului bulgar față de poporul român pentru ajutorul și adăpostul pe care l-a dat pe pămîntul său miilor de bulgari în epoca Renașterii bulgare din secolele XVIII—XIX și mai cu seamă în perioada luptelor de eliberare națională și a celor revoluționare, încununate de victoria armatelor ruse și române în războiul ruso-româno-turc din anii 1877—1878. O recunoștință profundă nutresc bulgarii și pentru primirea caldă de care s-a bucurat cărturarul și episcopul bulgar Sofronie Vranceanski care a publicat „Nedelnikul"[1], prima carte bulgărească nouă, tipărită la Rîmnic în anul 1806, pentru abecedarul doctorului Petăr Beron tipărit în anul 1824, pentru cele 312 cărți publicate între anii 1806—1877 în România și pentru cele 57 de ziare și reviste ale emigranților bulgari, pentru toată această importantă producție editorială greu de realizat pentru acea vreme și care reprezintă 50% din producția de carte editată pînă la eliberarea Bulgariei. Recunoștința bulgarilor rămîne neștearsă și pentru faptul că revoluționari și scriitori

ca Racovski, Karavelov, Levski, Botev și mii de tovarăși de luptă găseau nu numai salvarea pe malul românesc, dar și acel „pămînt al făgăduinței", formîndu-se aici și manifestîndu-se ca mari revoluționari, democrați-umaniști, ca eroi naționali, luptători pentru libertatea bulgară. Nu vom uita nici primirea făcută detașamentului de voluntari bulgari care s-a format la Ploiești.

Renumitul revoluționar și memorialist bulgar al acestei epoci luminoase de eliberare — Zahari Stoianov spune într-una din scrisorile sale: „Îmi amintesc, așa cum își amintesc de altfel toți prietenii mei că România, Bucureștii, Giurgiul, Ploieștii, Brăila, Galații și alte orașe — au fost pentru noi locuri sfinte. Țara Voastră a fost pentru noi farul luminos al libertății, nădejdea unei vieți noi... Românii au tolerat, ba chiar au încurajat formarea comitetelor revoluționare, i-au îngăduit lui Racovski să-și rostească cuvintele de foc, lui Liuben Karavelov să-și tipărească ziarele „Svoboda" (Libertatea) și „Nezavisimost" (Neatîrnarea), iar nestăvilitului Hristo Botev să ne trimită „Duma emigranților bulgari" și mai tîrziu să tipărească „Zname" (Steagul)".

O adevărată cunună a ajutorului frățesc dat de viteazul popor român a fost sîngele vărsat de fiii săi destoinici la Plevna, Grivița și Smîrdan, împreună cu cel al eroilor ruși, cimentînd astfel prietenia noastră veșnică, de nezdruncinat.

*

Lupta poporului bulgar pentru eliberarea națională după Războiul Crimeii 1853—1856, găsea o înțelegere tot mai largă în sînul poporului român în frunte cu reprezentanții săi cei mai de seamă pe tărîm social-politic ca: Bogdan P. Hașdeu, Mihail Kogălniceanu, C. A. Rosetti, I. Brătianu, N. Georgescu, dr. N. Zubcu-Codreanu, Dobrogeanu-Gherea, Titus Al. Dunca și alții. La 26 iunie 1876 ziarul „Timpul" a publicat o chemare revoluționară a poporului bulgar către poporul român, care glăsuia astfel:

„Frați români,

Amintiți-Vă de vremurile acelea vitrege, cînd erați tratați ca un pașalîc oarecare și supuși aceluiași regim abuziv, sub care se află încă atîtea popoare frățești. Amintirea aceasta tristă este suficientă pentru a înțelege suferințele noastre pînă în ziua de azi. Fraților, amintiți-Vă că împreună cu Voi, alcătuim într-un chip fericit o unitate politică. O vie simpatie ne-a legat întotdeauna de Voi și această simpatie niciodată n-a fost tulburată de neînțelegeri. De la Voi, ca de la buni vecini așteptăm un sprijin de nădejde, frățesc". Și răspunsul fierbinte, generos, n-a întîrziat. Rosetti în ziarul său „Românul" a publicat un apel către bulgari: „Bărbați bulgari! În ziua cînd va suna ceasul neatîrnării voastre, în România veți avea o soră și o aliată. În capitala României nu se fabrică numai juguri și ghiulele, ci se simte o identitate a intereselor noastre".

După semnarea convenției Ruso-Române din 14/16 aprilie 1877, care nu stipula neapărat o colaborare militară din partea României, după nerecunoașterea acestei convenții de către turci, urmată de tot felul de acțiuni dușmănoase, după dezlănțuirea unui entuziasm patriotic în masă în sînul poporului român, guvernul își depășește nehotărîrea și începe efectiv războiul împotriva Imperiului otoman. La 9 mai 1877, într-un avînt patriotic de nedescris, a fost proclamată independența națională a Statului Român.

*

Armata română își începe efectiv operațiunile militare imediat după intrarea trupelor rusești pe teritoriul românesc, intensificîndu-le începînd cu luna august 1877.

Unitățile armatei române au fost concentrate în primul rînd în punctele strategice de pe malul Dunării. Astfel, artileria de coastă a sprijinit debarcarea trupelor rusești pe țărmul bulgar bombordînd din Calafat cetatea Vidinului, din Corabia — cetatea Rahova și din Turnu-Măgurele cetatea Nikopol.

După primul atac asupra Plevnei la 8/20 iulie 1877, unități ale Diviziei a 4-a române au ocupat Nikopolul eliberînd trupele rusești angajate acolo în luptă. După al doilea atac asupra Plevnei de la 18/30 iulie 1877, întreg efectivul diviziei a 4-a trece Dunărea venind în sprijinul armatei ruse.

La 12 și 14 august 1877 trece Dunărea la Corabia divizia a 3-a românească, iar la 20 august și divizia de rezervă.

Forțele principale ale armatei române se compuneau din 42 de batalioane de infanterie, 30 de escadroane de cavalerie și 108 tunuri,

sau în total în jur de 35 de mii de soldaţi sub comanda generalului Cernat. În războiul ruso-româno-turc 1877—1878, armata română a participat cu un efectiv total de 58.700 de oameni făcînd parte din armata regulată şi 190 de tunuri, în afara rezervelor, a miliţiei şi a voluntarilor.

La 23 august 1877 diviziile şi-au concentrat forţele pe malul stîng al rîului Vit, la 15—20 de km de Plevna. La 24 august armata română s-a apropiat şi mai mult de puternica cetate turcească apărată de o armată de elită, comandată fiind de renumitul general turc Osman Paşa. Divizia a 4-a românească şi-a concentrat forţele lîngă satul Vărbiţa, divizia a 3-a pe linia Riben-Kalişovei, iar divizia de rezervă pe linia Brăşleaniţa-Kailovţi. Cavaleria diviziilor a 3-a şi a 4-a acoperea flancurile armatei de pe malul drept al rîului Vit.

Potrivit planului adoptat de cele două comandamente, atacul trebuia să aibă loc în trei sectoare: sectorul stîng — la sud de Plevna, în direcţia şoselei Loveci-Plevna, centru — asupra redutei turceşti „Omer Beg", în partea stîngă a Plevnei, iar în sectorul drept — asupra redutelor turceşti de lîngă satul Griviţa, la nord-est de Plevna, unde trupele româneşti trebuiau să atace împreună cu cele ruseşti.

Pe colinele de la nord-est de satul Griviţa turcii construiseră două redute foarte puternice, care se aflau la 300 de metri una de alta şi erau legate între ele de o tranşee. Prima — „Abdul Kerim Paşa" a fost numită de români Griviţa 1 şi a doua — „Baş Tabia" — Griviţa 2. Pînă la atacul românilor cea de a doua fortificaţie fusese aşa de bine mascată, încît nici nu se ştia de existenţa ei la Comandament.

La 30 august 1877 la orele 15, într-o zi ceţoasă, cu un cer ca de plumb, armata română a declanşat atacul asupra celor două redute. Primii care s-au avîntat în luptă au fost soldaţi din unităţile diviziei a 3-a, dar i-a întîmpinat focul concentrat al apărării turceşti. Abia acum aflară românii de existenţa celei de a doua redute, pe care o botezaseră Griviţa 2. Dar nu mai era cale de întoarcere. Comandantul coloanei care se afla în atac — colonelul Ipătescu — a ordonat atacarea ambelor redute. În fruntea batalionului 1 al Regimentului 10 Dorobanţi maiorul Şonţu a luat cu asalt primele tranşee inamice. „Înainte" a strigat el la ostaşii săi aruncîndu-se în luptă ca un leu. O salvă ucigaşă l-a secerat pe viteazul comandant. Românii atacă tranşeele, dar abia acum înţeleg că au de-a face cu două redute, că se află de fapt în faţa celei de a doua redute şi că prima redută este atacată acum de unităţi ale diviziei a 4-a, dar era prea tîrziu pentru modificarea atacului. Nu le mai rămînea decît un singur drum — înainte. În urma dorobanţilor veneau ostaşii regimentului 8 de linie, în frunte cu comandantul batalionului 1 — căpitanul Valter Mărăcineanu. Turcii vărsau un foc nimicitor asupra atacanţilor. Căpitanul Valter Mărăcineanu strigă cu însufleţire: „După mine, băieţi!" Cu drapelul în mînă, el se aruncă eroic spre redută, dar cade străpuns de gloanţele şi baionetele duşmane. Fapta vitejească a comandantului îmbărbătează pe soldaţii români în lupta aceasta inegală. Tranşeele inamice se umplu de trupurile ostaşilor şi ofiţerilor ucişi şi răniţi. Şi astfel, abia după ce din coloana a 3-a a diviziei cad 26 de ofiţeri şi 1.200 de soldaţi şi sergenţi, se dă ordinul de retragere.

Imediat după acest atac al trupelor româneşti asupra fortificaţiilor Griviţei, începe cel de-al doilea asalt al românilor, de astă dată de către coloana a 4-a a diviziei asupra Griviţei 1, dar şi acesta, în urma unor mari pierderi de vieţi omeneşti, rămîne fără rezultat.

După o scurtă pauză trupele ruseşti şi româneşti pornesc cel de al treilea atac, dar sînt respinse de uraganul de foc al apărării turceşti.

Ruşii şi românii încep al patrulea atac asupra Griviţei 1. Urmează o luptă îndîrjită şi în iureşul ei cad viteji după viteji. Primii care reuşesc să pătrundă în puternica fortăreaţă sînt: maiorul Kvitko, maiorul Candiano Popescu, colonelul Schlietter care cade imediat după aceea, sergentul Stan Gh. şi rotmistrul Hvostov. În interiorul redutei s-a dus o luptă pe viaţă şi pe moarte, la baionetă, corp la corp, cu săbiile, cu patul armei. Soldatul Grigore Ion, sergentul Stan Gheorghe şi caporalul Nică Vasile capturează steagul de luptă turcesc. În faţa acestui nemaipomenit avînt al atacanţilor, turcii încep să cedeze teren şi se retrag spre reduta Griviţa 2. Deasupra redutei

DANSUL NISIPURILOR DE AUR

Pe „Malul Soarelui“ bulgar
luna scapără-n amnar.

Plopul mării rîde, singur, în vînt
luna cade în mine fără vină
vîrcolacii proscrişi mănîncă argint
felinarul albastru plînge în văzduh
şarpele casei urlă în nisip
şi-şi mănîncă sufletul
plin de nori şi de zi.

Luna moare din noapte în noapte
tigrii de pe cer sînt vehemenţi
cornul de vis se pierde
în păduri de privighetori.

Privighetori. Privighetori.
Demonul plîngerii moare
oamenii dansează şi beau vis
beau dureri şi beau cînt
şi beau suflet de lume nouă.

Toba amăgirii sună, sună
luna e nelună
copacii se frîng
marea e neagră
valurile sînt negre
Neptun e jertfă veche în nemărginire.

Albatrosul de cer revine iar
rochiile mării de jad se pierd în desfrîu
patimă de om stă în Adam
în Nisipurile de aur.

Iubirile se aprind
marea suie în vînt
plopii se închină adînc
luna se ascunde în nicăieri
lumea cîntă în destrămări de argint.

Leandrii de vis suferă în case
pereţii sînt de var
marea e aproape
marea e departe
şi nimeni nu ascultă
femeile plîng în candoare
vinul e cînt amar
şi luna moare în mărăcini.

Iubirile se pierd în noi
în violet şi în pretutindeni
demonul nopţii rîde mîhnit
vinul cîntă în clipe călătoare.

Toboşarul iubirii bate, bate
bate în el însuşi, bate în Univers
nisipul doarme, nisipul doarme
oamenii dansează, oamenii dansează
şerpii mor, şerpii mor.

Iubirile vin din zenit
adîncul din noi e surd
jucăm într-o dungă de cer
nimeni nu moare
nisipul de aur e singur
şi luna învinsă cade în mine.

ION BĂNUŢĂ

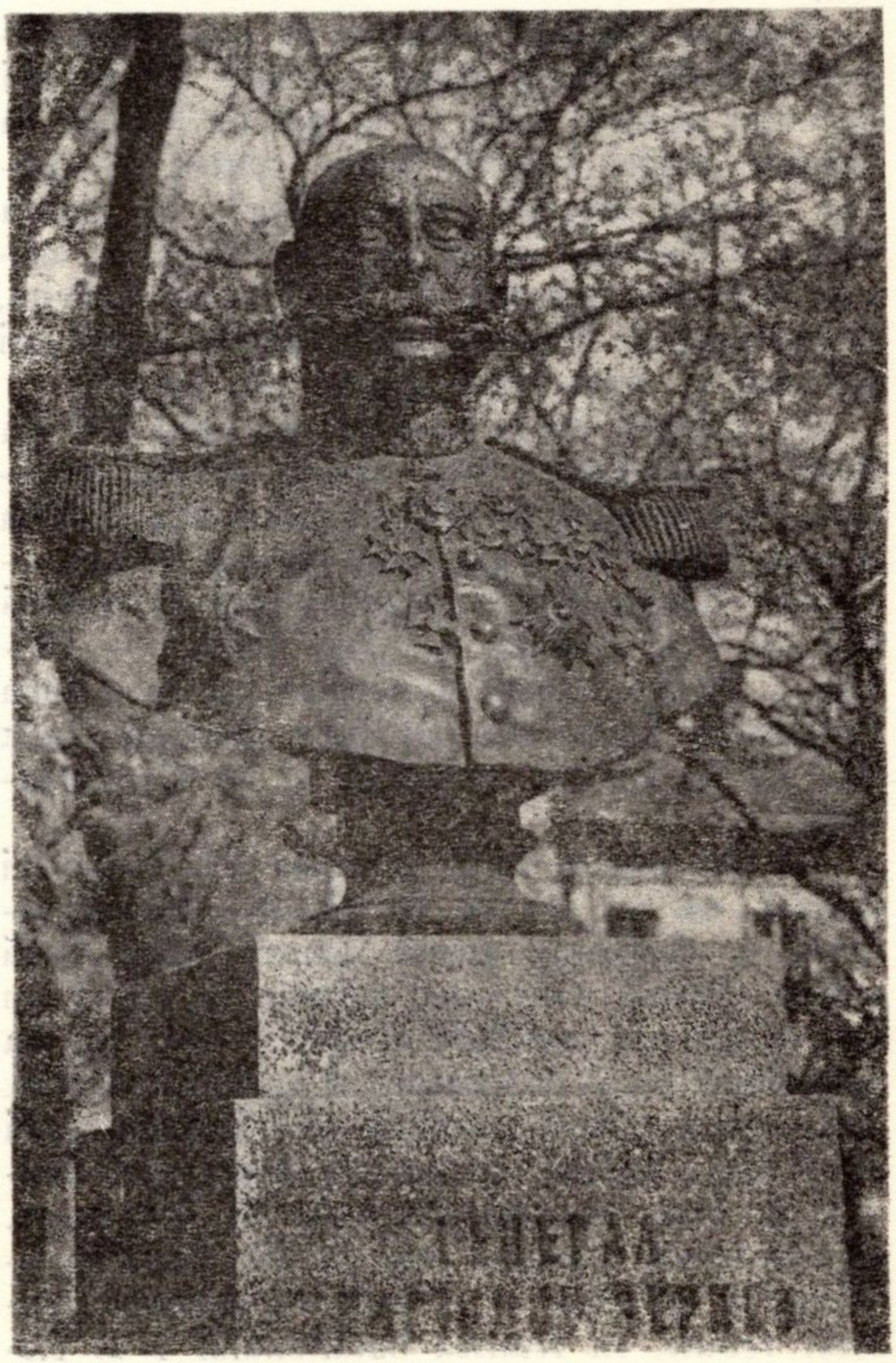

scăldate-n sînge fîlfîie acum steagurile ruseşti şi româneşti. Victorie! Aceasta a fost prima victorie a armatei române în lupta pentru independenţa naţională! Aici, la Griviţa, ea a primit botezul focului, primul său botez în luptă pe care l-a trecut cu cinste, cu un eroism fără egal şi cu o demnitate extraordinară. Ostaşii şi ofiţerii români au meritat înalta apreciere a Comandamentului suprem rus şi un mare număr de decoraţii militare. Deosebit de măgulitoare şi pe deplin întemeiată este aprecierea dată de Bunt — corespondentul oraşului Berna: „Niciodată nu mi-aş fi putut închipui că poate să dea dovadă de atîta vitejie o unitate militară care pînă atunci nu ştia ce înseamnă focul luptei. Astăzi mai mult ca oricînd sînt convins că armata română merită să fie pusă pe picior de egalitate cu orice armată europeană şi oricine se poate mîndri cu ostaşii şi ofiţerii care au dat dovada unor exemple de vitejie atît de strălucite".

Mari au fost jertfele date de armata română la cucerirea redutei Griviţa 1 — 2.565 de morţi şi răniţi.

În ciuda vitejiei soldaţilor şi ofiţerilor ruşi şi români, cel de al treilea atac asupra Plevnei a rămas fără rezultat. Atunci Comandamentul general a schimbat tactica. Cu ajutorul renumitului inginer militar şi general E. I. Totleben a recurs la blocada cetăţii.

La 6/18 septembrie 1877 şi la 7/19 octombrie 1877 unităţile româneşti încep noi şi înverşunate atacuri împotriva redutei Griviţa 2, dar turcii rezistă. Deosebit de îndîrjit a fost atacul din ziua de 7/19 octombrie 1877 soldat cu mari vărsări de sînge. În aceeaşi zi ostaşii români atacă reduta de două ori la rînd dînd dovada unei rezistenţe şi vitejii fără seamăn. În aceste lupte cad 42 de ofiţeri şi 1.482 de soldaţi morţi şi răniţi. Adoptînd tactica asediului, românii construiesc în apropierea redutei Griviţa 2 un mare număr de fortificaţii noi şi proiectează minarea redutei vrăjmaşe. Este vorba de sectorul 1 al liniei de blocadă încredinţată lor şi care se întindea din malul drept al rîului Vit de lîngă satul Bivolare pînă la reduta Griviţa 1. Un punct de sprijin important pentru asediul românesc a fost reduta „Craiova", în centrul poziţiilor româneşti la Nord de satul Bukovlak. Lucrările de fortificaţii ale armatei române au fost apreciate în mod deosebit de generalul Totleben.

În această perioadă, unităţi ale cavaleriei române şi alte unităţi de infanterie acţionează energic la întreruperea comunicaţiilor şi legăturilor cu Vidinul şi Sofia ale armatei turceşti asediate la Plevna. Cavaleria română s-a acoperit de glorie în luptele de la Teliş, Gorni Dăbnik, Trăstenik.

Pentru izolarea definitivă a cetăţii Plevna şi lichidarea pericolului invaziei otomane în România era necesară cucerirea oraşului Rahova de pe Dunăre. La această operaţie au luat parte oştirile ruseşti şi româneşti. Detaşamentul ruşilor era comandat de generalul Meindorf, iar al românilor de colonelul Slăniceanu. În el intrau: Regimentul 10 Dorobanţi, cîte un batalion din regimentele 1, 4, 6 şi 15 Dorobanţi, compania 1 de geniu, bateria 2 a Regimentului 2 artilerie şi o baterie teritorială. În detaşamentul rusesc intrau de asemeni unităţile: Brigada de cavalerie 1 Roşiori şi Bateria 1 cavalerie a lui Hepites. Rahova era apărată de 3 redute şi o garnizoană cu un efectiv de trei mii de oameni.

După o luptă îndîrjită cu turcii, oraşul a fost eliberat de români şi de ruşi. De o rară vitejie au dat dovadă luptătorii unui batalion de dorobanţi. Cei 600 de viteji au rezistat mai mult de 3 ore în faţa presiunii unui inamic de trei ori mai numeros la podul de pe rîul Skăt lîngă satul Hîrleţ, pe care garnizoana turcească încerca să se retragă, făcînd eforturi disperate.

Cercul asediului din jurul cetăţii Plevna fusese închis.

Contribuţia armatei române la obţinerea succesului forţelor armate ruse în cucerirea Plevnei a fost însemnată. Oştirile române ocupă sectorul 1 al liniei de blocadă de la satul Bivolare, pe malul drept al rîului Vit, pînă la şoseaua Bălgarene-Plevna, pe o lungime de 18 km. Sectorul acesta a fost ocupat de diviziile 2 şi 3 româneşti sub comanda generalului Cernat. Pe lîngă aceasta, trupele române erau dispuse şi în sectorul 6 care cuprindeau porţiunea de la malul stîng al rîului Vit pînă în satul Trăstenik în faţa localităţilor Goren şi Dolen Dăbnik şi Dolna Mitropolia, pe o lungime de 20 de km. Sectorul acesta era ocupat de diviziile 2 şi 3 de grenadieri, brigada 1 a Di-

viziei 5 infanterie rusă, divizia 4 română, patru regimente ruseşti de cavalerie (brigada de cavalerie a lui Formak). Oştirile din sectorul 6 erau comandate de generalul Ganeţki. În acest sector unităţile româneşti ocupau un front de aproximativ 7 km. pe malul stîng al rîului Vit, de la satul Demirkioi pînă la Dolna şi Gorna Mitropolia, formînd o rezervă a corpului de grenadieri.

Situaţia armatei blocate la Plevna devenea tot mai critică. Proviziile erau pe terminate, izbucniră boli epidemice. La 28 noiembrie/10 decembrie după stilul nou 1877 Osman Paşa face o încercare disperată de a străpunge blocada lîngă rîul Vit şi să iasă din încercuire, dar după o jumătate de zi, în urma unor lupte sîngeroase purtate cu corpul de grenadieri, armata turcă este înfrîntă şi Osman Paşa făcut prizonier.

În ultima bătălie pentru cucerirea Plevnei au luat parte unităţi ale diviziilor a 2-a şi a 4-a româneşti. Lîngă satul Opaneţ ele au luat cu asalt redutele turceşti şi au capturat întreaga garnizoană turcă avînd un efectiv de două mii de oameni.

Căderea Plevnei este cea mai importantă victorie din tot războiul purtat în Balcani şi determină o adevărată cotitură pe toate fronturile, sfîrşind cu zdrobirea armatei otomane. Căderea Plevnei a slăbit aşa de mult apărarea strategică a Imperiului Otoman, încît acesta nu şi-a mai putut reveni pînă la sfîrşitul războiului.

Bucuria victoriei a fost impresionantă. Atît în sînul învingătorilor, cît şi în sînul popoarelor bulgar, român şi rus. Luni de zile în şir bulgarii ajutau atît în taină, cît şi făţiş cu produse alimentare, ori cu informaţii pe eliberatorii lor. De asemeni ei îi ajutau şi pe răniţi.

După căderea Plevnei armata română a fost regrupată. Divizia a 3-a a primit misiunea să escorteze numărul uriaş de prizonieri turci şi să apere malul stîng al Dunării de la Giurgiu pînă la Calafat. Divizia a 2-a trebuia să organizeze serviciul de garnizoană în oraşele Plevna, Nikopol, Rahova, iar celelalte divizii: a 1-a, a 4-a şi divizia de rezervă au format un detaşament special, aşa numita Armată de Vest, sub comanda generalului Haralambie. Mai tîrziu la ea s-a alăturat şi Divizia a 2-a.

Comandamentul general a încredinţat Armatei de Vest misiunea să acţioneze împotriva oştirilor turceşti din Bulgaria de Nord-Vest cu centrul la Vidin, în a cărui cetate garnizoana turcă număra 12.000 de luptători.

În marşul său spre Vidin armata română eliberează localităţile dunărene: Ţibăr, Lom, Arcear şi se apropie de avanposturile armatei turceşti. Inamicul construise o întreagă linie de apărare în faţa oraşului. Cele mai importante puncte de sprijin ale sale erau fortificaţiile din satele Smîrdan, Inovo, Kalinovşi. Sistemul de apărare turc se compunea aici din trei redute legate între ele cu şanţuri şi tranşee apărate de 2.000 de soldaţi din unităţile de infanterie şi artilerie.

La 12/24 ianuarie 1878 ostaşii români din Divizia a 2-a au atacat cu inverşunare ambele redute din satele Smîrdan şi Inovo şi cu toată rezistenţa opusă, cu preţul pierderii 1/3 din efectiv reuşesc să le cucerească. Replica inami-

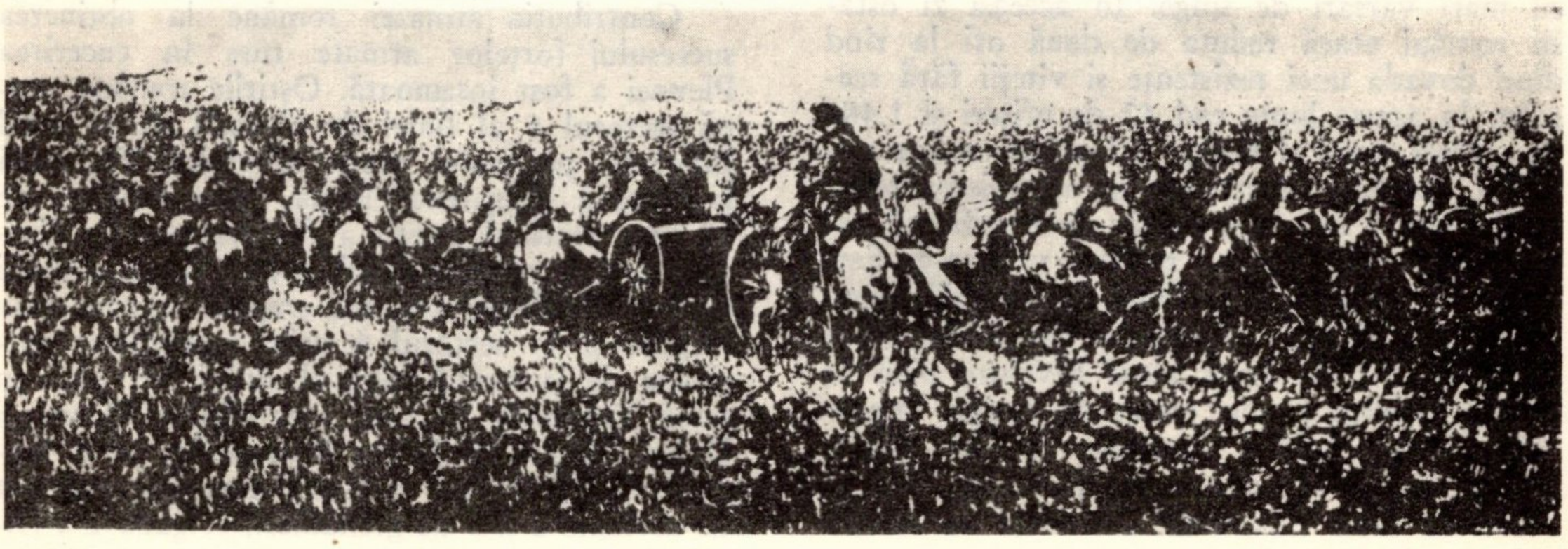

culuí a fost deosebit de îndîrjită în satul Smirdan pe care l-a cedat casă cu casă şi numai în urma atacului la baionetă. A urmat impresurarea cetăţii Vidinului pe care armata română a supus-o unui puternic bombardament de artilerie, cele 148 guri de tun amplasate de ambele maluri ale Dunării vărsînd un foc nimicitor timp de 9 zile şi 9 nopţi.

La 23 ianuarie/4 februarie 1878 operaţiunile militare au fost întrerupte datorită armistiţiului de la Adrianopole. Potrivit armistiţiului, Vidinul şi Belogradcikul au fost ocupate de oştirile româneşti.

La 3 martie 1878 a fost încheiat Tratatul de pace de la San Stefano, care a consfinţit independenţa naţională a României şi eliberarea Bulgariei.

Participarea poporului român în Războiul ruso-româno-turc 1877—1878 a dus la eliberarea poporului bulgar de sub opresiunea multiseculară otomană. În acest război ostaşii români au luptat cu spirit de sacrificiu şi vitejie. În bătăliile care s-au dat s-a întărit frăţia de arme dintre ruşi şi români, precum şi frăţia cu populaţia bulgară recunoscătoare. Soldaţii români au ajutat populaţia bulgară înfometată, apărînd-o de samavolniciile başibuzucilor şi cerchezilor. La rîndul lor bulgarii îi întîmpinau cu mare bucurie şi cu cele mai bune sentimente de recunoştinţă pe eliberatorii ruşi şi români. „Peste tot eram întîmpinaţi cu bucurie şi trataţi ca eliberatori, eram bine primiţi şi ospătaţi pe la casele oamenilor“ — scrie în amintirile sale sergentul român Georgescu. Dar bulgarii nu numai că se bucurau în faţa eliberatorilor lor, dar după posibilităţi ajutau mişcarea armatelor eliberatoare. Mulţi dintre ei participau în armata română ca voluntari, luptători, cercetaşi, tîlmaci, medici. În afară de eroicul detaşament de voluntari format la Ploieşti, cu un efectiv de 12.000 de oameni, ei formau şi detaşamente operative, cete de luptă care acţionau în spatele inamicului.

Poporul bulgar cinsteşte cu sfinţenie jertfele date de poporul român, pe cei căzuţi în Războiul de Eliberare ruso-româno-turc din 1877—1878. Expresie a acestei veneraţii care sălăşluieşte în sufletul fiecărui bulgar sînt şi monumentele de piatră de la Griviţa, Opaneţ, Rahova, Mausoleul şi parcul de la Griviţa denumit „Ostaşul român“ 1877—1878, muzeul de la Poradim, unde se păstrează uniformele şi armele care amintesc de faptele glorioase de arme ale vitejilor români care au luptat pentru libertatea Bulgariei.

În româneşte de *Valentin Deşliu*

Pag. 90

Atacul Opanezului, stampă după Nicolae Grigorescu tipărită la Paris, colecţia Gh. Sion, mapa XXVIII

[1] Culegere de predici şi învăţături de duminică şi alte sărbători, care cuprinde şi elemente laice de cultură.

SMÎRDAN

Acolo dorm ei, în tăcute cîmpii
ochii macilor purpurii tulburîndu-le
liniştea dimineţii.
Uneori în scoica subţire a oaselor
măduva vîntului freamătă.
Cineva aruncă sămînţa
Pace grîului! spune în grai străin.
Pace vouă celor căzuţi
pentru pacea pămîntului!
Acolo dorm ei, în tăcute cîmpii
pleoapa macilor purpurii învelindu-i
cu liniştea serii.

HORIA BADESCU

DIMITRIE CANTEMIR

Omagiat în Turcia

„Yeni Ulus", cotidian din Ankara, a publicat recent, pe parcursul a 16 numere, un amplu material despre viaţa şi opera marelui istoric şi umanist român Dimitrie Cantemir.

Iniţiativa redactorilor de la „Yeni Ulus" a fost sugerată de o suită de manifestări ce au avut loc anul acesta la Ankara, ca şi de frumoasa perspectivă a montării, în curînd, pe zidurile vechiului palat de la Istanbul al lui Dimitrie Cantemir a unei plăci memoriale care, prin textul săpat în marmoră, sub bustul de bronz al domnitorului moldovean, va consfinţi încă o dată, pentru totdeauna, prezenţa la Istanbul, timp de 22 de ani, a lui Dimitrie Cantemir: „Pe aceste locuri s-a aflat palatul rezidit şi înfrumuseţat de principele moldovean Dimitrie Cantemir, savant enciclopedist de renume european, autor al unei monumentale istorii a imperiului otoman, care a trăit la Istanbul între anii 1688—1710".

Redactorii au avut în vedere sesiunea ştiinţifică omagială Dimitrie Cantemir, organizată sub auspiciile Comisiei Naţionale Turce pentru UNESCO la Societatea de Istorie din Ankara, o expoziţie a lucrărilor lui Cantemir, o seară omagială organizată în saloanele ambasadei române, în cadrul căreia au fost interpretate compoziţii proprii sau prelucrări ale lui Cantemir din muzica turcă, precum şi apariţia romanului „Dimitrie Cantemir (1673—1723)".

De fapt, materialele apărute în „Yeni Ulus" reprezintă o preluare a trei studii cuprinse în volumul amintit („Dimitrie Cantemir şi turcii" semnat de prof. Bedrettin Tuncel, „Omagiu lui Cantemir" de prof. Mihai Berza şi „Kantemiroglu şi muzica turcă" de Ismail Baha Sürelsan), precum şi articolul aparţinînd prof. Seha L. Meray despre condiţiile în care a fost construit palatul lui Cantemir la Istanbul, palat despre care însuşi Cantemir spunea că „se află în locul cel mai plăcut ce îşi poate cineva imagina" şi că „e foarte elegant şi totul respiră a frumuseţe". Construcţia palatului fusese începută, după cum se cunoaşte, de Şerban Cantacuzino, socrul lui Dimitrie Cantemir, înainte de 1687, dar construcţia a fost terminată în jurul anilor 1705—1706 de Dimitrie Cantemir.

Iniţiativa Comisiei Naţionale Turce pentru UNESCO şi a redactorilor de la „Yeni Ulus" are o valoare plurivalentă; de reţinut, însă, că la valoarea omagiului adus unuia din înaintaşii de seamă ai neamului românesc, se adaogă valoarea omagiului adus poporului român care a luptat şi luptă pentru independenţă şi suveranitatea sa naţională, pentru dezvoltarea sa economică şi socială, pentru înaintarea pe calea progresului şi civilizaţiei, fiind gata, totodată, să participe nemijlocit la schimbul internaţional de valori materiale şi spirituale.

M. GEORGESCU

yeni ULUS

insanca, hakça ve özgür bir düzen

Dimitrie Cantemir ve Türkler

Prof. Bedrettin TUNCEL

— Bir —

Paris'te Panthéon yakınlarında, Sainte-Geneviève kütüphanesinin taş yüzüne adları kazınmış büyük insanlar, insanlığın yücelmiş ölmüş kişiler arasında, Leibniz ve Newton ile birlikte anılan biri daha var: bir de bizim eski tarih kitaplarında, "eski metinler" türkülerinde "Kantemiroğlu", "Küçük Kantemiroğlu", "Ulah Beyi", kimi eserin koleksiyonlarında da sadece "Cantemir" biçiminde yer alan

eski altındaki metni (ss. 285 - 296) eklemiş. Dimitrie Cantemir'in bütün eserlerinin eksiksiz

tanımışlar, bu yıldönümünü her yönden değerli biçimde anmaya önem vermişlerdir. Romanlı bilim çalışmalarının bu

nalarını burada belirtmek, memizin sınırlarını aşa-

bunların çocuğu, Rumen di

ademiei Române, Second series, Memoirs of the Literary Section, vol. (1909 - 1910, ss. 79 - 114; Virgil Cândea, Cantemir'in 300. doğum yılında, Romanya Unesco Milli Komisyonu'nun ayrı ayrı Fransızca ve İngilizce olarak yayımladığı önemli bir inteleme hazırlanmıştır. Kısa ama çok özlü bir çalışma. Prof. Cândea, "Cantemir'in Divan'ında doğu - batı diyalogu" konusunda gerçekten değerli bir araştırma yapmıştır. (Buletinul Comisiei nationale a Republicii Populare Romane pentru Unesco, 1964, No. 1 - 2, ss. 41 - 61). Aynı yazarın Fran

Dimitrie Cantemir (1673-1723)

DIMITRIE CANTEMIR

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu

DOCUMENTE ŞI MĂRTURII

despre trecutul cultural al Bucovinei

Afirmarea spiritualităţii româneşti în Bucovina, stăpînită de austrieci, a primit sub influenţa ideilor şi mişcărilor revoluţionare, din 1848, noi şi puternice valenţe. Fraţii Hurmuzachi şi alături de ei alţi intelectuali bucovineni au desfăşurat o prodigioasă activitate în secolul trecut în vederea ridicării conştiinţei naţionale a poporului, a apărării străvechii culturi româneşti din această parte a ţării, cu o atît de bogată istorie mărturisită la tot pasul de vestigii care şi astăzi uimesc prin măreţia lor.

În anul 1848 apare astfel primul număr al ziarului *Bucovina,* care grupează în jurul său intelectualitatea locală şi numeroşi scriitori din celelalte provincii româneşti. În cei doi ani de existenţă ziarul a reuşit să ridice interesul pentru crearea unor societăţi culturale româneşti. Evenimentele politice de după înăbuşirea revoluţiilor din Imperiul Habsburgic au zădărnicit pentru o perioadă realizarea acestui deziderat. Abia în anul 1862, după mai multe încercări, se constituie „Reuniunea română de leptură din Cernăuţi" (denumire sub influenţa idiomului pumnulist, destul de puternic atunci în Bucovina), societate care se transformă apoi în anul 1865 în *„Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina".*

Scopul înfiinţării societăţii era, aşa cum rezulta din primul său statut, acela de a promova cultura românească prin scrierea de cărţi didactice şi beletristice de valoare, de a încuraja pe scriitori, dezvoltarea şcolii şi teatrului românesc, de a ridica cultura poporului. Încă de la înfiinţarea „Societăţii", multe dintre personalităţile româneşti cum sînt Vasile Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu, Ion Heliade Rădulescu, George Barit, Timotei Cipariu, August Treboniu Laurian, Aron Pumnul, Matei Millo şi mulţi alţii devin membri onorifici sau membri fondatori, alături de Hurmuzachi, Dimitrie Onciul, I. G. Sbiera, Simeon Florea Marian, Dimitrie Petrino şi alţii.

Tot în anul 1865, la 1 martie, apare şi primul număr al *Foii Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina,* publicaţie considerată pe drept cuvînt prima revistă românească din această regiune.

Revista publică studii şi documente privind istoria românilor, cronici de politică internă şi externă, studii de critică literară. O altă preocupare a revistei a constituit-o publicarea unor valoroase creaţii populare.

În scurt timp în jurul revistei s-au adunat scriitori de seamă şi oameni de cultură ca fraţii Eudoxiu, Gheorghe, Alecu şi Constantin Hurmuzachi, I. G. Sbiera, Simeon Florea Marian, Dimitrie Petrino, Vasile Bumbac, T. V. Ştefanelli şi alţii, alături de ei scriitori moldoveni, munteni şi transilvăneni printre care Vasile Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu, Alecu Russo, C. Negruzzi, C. Negri, George Sion, Miron Pompiliu şi alţii.

Una dintre preocupările majore care a făcut obiectul preocupărilor revistei dar, din păcate, şi a controverselor care au contribuit în cele din urmă şi la încetarea apariţiei sale a fost aceea a unităţii limbii române. Fraţii Hurmuzachi şi alături de ei şi alţii au luptat neîncetat împotriva celor care încercau să „strice" limba. Este semnificativ în acest sens răspunsul lui Gheorghe Hurmuzachi la iniţiativa Asociaţiei naţionale din Arad pentru crearea unei ortografii unitare româneşti. „Limba românească — afirma acesta — scumpă moştenire de la strămunii noştri ,au ajuns prin întunerecul secolelor, prin vitejiile trecutului, după atîtea lupte cu huni şi avari, cu turci şi tătari, omogenă, una şi nedespărţită pînă la noi, în secolul al XIX-lea, carele se mîndreşte a fi înaintat mai mult cultura românilor decît toţi premergătorii ei. Şi tocmai noi să fim aceia care am voi să izbim în unitatea limbii, care am voi să zugrumăm mîndria şi mîngîierea noastră, simbolul măreţ al unităţii poporului român?... Poporul respinge toate încercările spre a răsturna fără necesitate unitatea limbii, odorul cel mai preţios al naţionalităţii sale, *secretul existenţei seculare şi talismanul viitorului său* (s.n.)"

Diferite aspecte legate de activitatea „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina" şi a publicaţiilor sale, sînt conţinute în „Donaţia Constantin Loghin" (144 documente) intrată în ultimul timp în biblioteca fondurilor documentare şi memoriale a Muzeului judeţean Suceava. O parte dintre acestea le prezentăm în continuare cititorilor.

1. Scrisoare din 4/16 mai 1865, trimisă de Mihail Kogălniceanu din Iaşi lui Gh. Hurmuzachi, Preşedintele „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina".

Mihail Kogălniceanu anunţă că a dat dispoziţii să se trimită Societăţii cu regularitate Monitorul Oficial al României. Expediază personal acte oficiale despre noile instituţii şi reforme ale României, după plebiscitul din 2/14 mai 1864.

Păstrează o frumoasă amintire despre perioada petrecută în Bucovina, în casa familiei Hurmuzachi.

2. Scrisoare a lui Vasile Alecsandri, trimisă din Mircşti la 16 decembrie, către Gh .Hurmuzachi, preşedintele Societăţii. Mulţumeşte pentru numirea sa ca membru, onorific al Societăţii şi promite să colaboreze la „Foaia" Societăţii.

3. Scrisoare trimisă de Alexandru Odobescu, din Bucureşti, la 18 februarie 1863, către un membru al „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina", la Cernăuţi. Expune motivele pentru care a întîrziat trimiterea revistei sale abonaţilor bucovineni.

4. Scrisoare trimisă din Bucureşti de Societatea Academică Română la 15 iulie 1868, semnată de preşedintele Ion Heliade Rădulescu şi secretar August Treboniu Laurian, „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina" din Cernăuţi.

5. Scrisoare a lui Simeon Florea Marian, elev în clasa VI-a la Gimnaziul român din Suceava, către Comitetul Societăţii din Cernăuţi. Oferă spre publicare

Societăţii o sută de doine poporale culese din Bucovina, cerînd ca drept de autor 20 de exemplare. Mai oferă manuscrisul lucrării „Nunţile românilor ţărani", rezervîndu-şi ca drept de autor 15 exemplare.

Doreşte ca veniturile rezultate din tipărirea acestor lucrări să intre în beneficiul Societăţii.

6. Scrisoare trimisă de Iraclie Porumbescu din Stupca la Cernăuţi în 3/15 martie 1867, către Comitetul „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina". Arată că împrejurări obiective l-au împiedicat de a îndeplini îndatorirea ce i-a încredinţat-o comitetul de „culegătoriu" în ţinutul Sucevei şi al Humorului. Cere formulare pentru înscrierea de noi membri ai Societăţii şi un număr de statute ale aceleiaşi Societăţi.

7. Scrisoare trimisă de Iraclie Porumbescu din Stupca la 20 iulie/1 august 1872, către Comitetul „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina". Cere încetarea stipendiilor pentru fiii săi Ciprian şi Ştefan, din partea fundaţiilor „Agnes de Popoviciene" şi respectiv „Emanuel Conta de Logotethi", de la sfîrşitul anului şcolar 1871—1872, deoarece Ciprian a terminat gimnaziul iar Ştefan trece la alte studii.

8. Scrisoare trimisă la 28 decembrie 1870 din Beiuş de „Societatea de lectură a tinerimii române" din cadrul gimnaziului (semnată de prof. Teodor R., conducătorul Societăţii şi de Ioan Valeriu Barcianu, secretar) către Comitetul „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina".

Făcînd apel la unitatea spirituală a românilor din întreaga Dacie, se cere un set cît mai complet din „Foaia Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina", necesar tineretului de la gimnaziul din Beiuş.

9. Uricul „Fundaţiei Pumnulene" din Cernăuţi (din 24 iunie/6 iulie 1871) semnat de Ion a lui G. Sbiera în numele „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina". Cuprinde hotărîrea ridicării unui monument în memoria lui Aron Pumnul şi instituirea unor burse de studii pentru tinerii români merituoşi la învăţătură din Bucovina, Transilvania sau Ungaria. Sumele pentru burse se vor realiza din contribuţiile românilor bucovineni. Uricul e însoţit de un raport către Adunarea generală a Societăţii solicitînd aprobarea uricului.

10. Scrisoare din 20 noiembrie 1884 a lui Polychronius Sîrcu, profesor de limba şi literatura română la Universitatea din Petersburg, adresată „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina". Cere să i se trimită Foaia Societăţii şi un exemplar din Calendarul pe anul 1885. Trimite Societăţii două scrieri ale sale în limba rusă.

11. Proiect de program stabilit de „Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina" în şedinţa din 20 ianuarie/1 februarie 1865 privind editarea „Foii Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina". Se arată că tendinţa foii este de „a descepta poporul în toată privinţa". Se recomandă renunţarea la scrierea chirilică şi folosirea unui limbaj pe înţelesul poporului. Foaia va oglindi afacerile Societăţii (protocoalele adunării generale etc.) şi va promova creaţia literar artistică. Se stabileşte o apariţie lunară. În final se arată preţurile abonamentelor.

OCTAV MONORANU

1.

Iaşi 4/16 mai 1865

Domnule Preşedinte

Măgulitoarea epistolă ce aţi binevoit a-mi adresa cu data din 9 januari, eu am primit-o chiar în ajunul retragerii mele din ministerul României. Nu am avut dar decît timpul de a ordona, ca Monitorul nostru oficial să se trimită într-un chipu statornicu Societăţii, prezidată cu atîta virtute de D'voastră. Sper că succesorul meu va fi menţinut acest ordinu.

Cît pentru actele oficiale care cuprind noile instituţiuni şi reforme ale României, eu mă aflu fericit de a vi le putea expedia astăzi, deci ca simplu cetăţean românu. Aceste publicaţiuni oficiale, spre a ne servi de dreapta reflecţiune a Domniei Voastre, n-ar fi în stare a ve lemuri într-un chipu positivu după principiile care au însufleţit pe oamenii de stat ai României, în noua ei organizare.

Reformele ce s-au operat în Principatele-unite în urma plebiscitului din 2/14 mai 1864, ve veţi convinge, Domnule Preşedinte, că nu sînt decît aplicarea *dorinţelor partidei naţionale din 1848*, publicate de mine chiar în capitala Ducatului Bucovinei, şi formulată cu o mai mare tărie în mijlocul Adunării mume din 1857 *(1854? n.n.)*. Posteritatea singură va putea aprecia dacă eu ca ministru am renegat principiile publicistului din 1848, şi ale deputatului din 1854!

Mîndru de apelul ce mi-aţi făcut eu mă voi sili a răspunde la el, şi a realiza ca cetăţean, aceea ce n-am putut efectua ca ministru: adică vă promit de a vă trimite regulat publicaţiile oficiale ale guvernului României, menite de a completa [?] reforma politică şi socială a Principatelor Unite.

Cu această ocaziune vă mulţumesc din adîncul inimei pentru încredinţarea bunei aduceri aminte ce îmi păstrează Bucovina. Fiţi bine încredinţat, Domnule Preşedinte, că în toate fazele şi agitaţiunile mele, eu niciodată nu am uitat buna şi cordiala ospitalitate ce în anul 1848, eu şi mai mulţi bărbaţi publici ai României, am găsit în scumpa şi neuitata Bucovină, şi îndeosebi în sînul familiei Hurmuzachi.

Cu acestu sentiment, eu vă rog să fiţi interpretul sincerelor şi frăţeştelor mele salutări către onorabilii şi deemnii membri ai Societăţii D'voastre, şi totodată personal să primiţi asigurarea unei cu totul speciale şi adînci consideraţiuni ce vă păstrez într-un chipu neschimbătoriu.

KOGĂLNICEANU

2.

Prea Stimate Domnule Preşedinte

Am primit cu mare bucurie frumoasa diplomă de Membru Onorariu a Societăţii literare din Bucovina. Acest document mult preţios este pentru mine un nou îndemn de colaborare la Foaia Societăţii, îndemn ce voiu urma cu plăcere spre a merita titlul de care am fost onorat.

Binevoiţi dar vă rog, Domnule Preşedinte, a exprima din parte-mi cele mai sincere mulţumiri onorat. Comitet a Societăţii, şi a primi totodată asigurarea considerării mele cele mai distinse.

V. ALECSANDRI

Mircești 16 Decembrie 1867

Domniei Sale
Domnului G. HURMUZACHI
Preşedinte a Societăţii literare din Bucovina

3.

Bucureşti, 18 fevr. 1863

Domnul meu

Eri am primit scrisoarea Domniei tale din 6 fevruarie, şi înţelegînd foarte bine dreapta nerăbdare a vă aduce, atît Domniei tale cît şi celorlalţi onorabili abonaţi din Bucovina, întîrzierea Revistei noastre, mă grăbesc a vă da printr-această scrisoare cîteva din cuvintele care pricinuiesc această delungă întîrziere. Ştiţi Domnul meu cîte anevoinţi au în genere după ele spre a ieşi la lumină în ţară la noi. Enduoite sunt acelea ale unei publicaţiuni literare în momentul de faţă cînd toate spiritele sînt întoarse spre politică.

Nu voi să zic cu aceasta că am avut lipsă de mijloace pecuniare; nu; Revista are întocmai atîţi abonaţi încît să-şi poată acoperi cheltuielile, destul de însemnate. Dar ce a fost mai de lipsă anul acesta, mult articolile. Am stătut luni întregi cu portofoliul Revistei gol. Din parte-mi, fiind foarte ocupat cu funcţionarea mea, am avut puţin timp spre a scrie, şi apoi mi-a fost şi teamă de a abusa cu publicul, scriindu-i mereu din stylul meu. Al doilea cuvînt al întîrzierii este cum că în anul acesta, vreo două luni de-a rîndul, typografia cu care ne servim, a fost exclusiv ocupată cu typăriri ale statului, budjete, reglemente etc.

În fine ceea ce face încă întîrzierea astăzi, este mulţimea stampelor care se lucrează pentru cele trei broşuri de Oct. Nov. şi Devemvre. Printre dînsele avem dreşi [?] care dessemnuri geologice şi reproduceri după biserica episcopală de la Curtea de Argeş.

Toate aceste obiecte cer o îndelungată şi minuţioasă lucrare care va mai întîrzia poate apariţia volumului (în care se va cuprinde tustrele broşurile) minimum peste o lună de zile.

Anul viitor socotim a continua tot cu 9 broşuri dar însă trebuie să prevenim că greutăţile tipărirei reclamă totdeauna mai mult de o lună pentru fiecare broşură; de aceea sîntem şi siliţi a reparţi cele 9 broşure peste cele 12 luni ale anului.

Iată, Domnul meu, principalele cauze ale întîrzierii Revistei. Cu toate însă Redacţia se ocupă şi te rog să binevoieşti a fi organul ei către D-nii abonaţi din Bucovina spre a-i asigura şi a le promite în curînd un volum de vreo 240 pagini cu 8 stampe interesante cel puţin. Acel volum va termina anul al II-lea; şi Domné ajută pentru al III-lea.

Este de sperat că spiritele vor merge tot liniştindu-se şi atunci literatura va dobîndi mai mult preţ decît are ea acum. Profit de această ocaziune, Domnul meu, spre a vă încredinţa deosebita stimă în care am onoarea a fi al D-tale plecat servu.

ODOBESCU

4.

Delegaţiunea Societăţii Academice, conform deciziunii luată de Societate în şedinţa de la 11/23 şi de la 13/25 Sept. a.c. publică concursu pentru lucrarea părţii analitice de gramatică română şi pentru traducerea lui Iulius Cesare, De bello gallico.

Premiu Zappa

Condiţiunile pentru lucrarea părţii analitice a gramaticii române sînt:

Această parte se va despărţi în două secţiuni, din care secţiunea I-a va fixa:

a) Numărul sunetelor articulate din limba română atît originale cît şi derivate, relaţiunea între aceste două speci de sunete, cauzele trecerii din originale în derivate, mai încolo din derivate în alte derivate avînd în vedere totu de o dată şi la fiecare sunetu, nu numai relaţiunea lor naturală, dară şi ceea ce se află şi în alte limbi latine analogă cu cea din limba românească.

b) Numărul literelor din alfabetul latin care au să reprezinte sunete articulate alle limbii româneşti, atît cele originale cît şi celle derivate arătînd regulele generale şi speciale ale scrierii lor iară în cazuri de excepţiune enumerînd totul ce intră în cadrul acestor cazuri.

De aceea secţiunea I-a va consta din două capete principale: unul tratînd despre Fonetică şi altul despre Ortografie; iară secţiunea II-a, etimologia cuprinzînd flexiunea şi derivaţiunea vorbelor, va examina toate părţile cuvîntului, una după alta, întru toate formele lor cîte de află astăzi în toată românimea din ambele dialecte principale şi cîte s-au aflat în uzul limbii româneşti, comparîndu-le cu ale celor alte limbi latine: va alege şi va fixa formele cele mai corecte, pe baza principiului etimologic între termenii limbii româneşti şi unde va lipsi acest criteriu, recurgînd şi la analogia şi chiar etimologia celor alte limbi latine. Va constata neregularităţile ce au intrat în formele limbii pretutindenea şi va explica cauza acestor neregularităţi, şi, dacă se va putea încă şi va proiecta în ce mod ar fi cu putinţă a se regula, cel puţin în cîteva fără a se lovi în uzul general al limbii româneşti.

Celelalte se lasă în vederile fiecăruia concurent. Mărimea opului are să fie de 15 coli tipărite în 8 mare cu litere garmont. în sus.

Termenul concursului, pînă cînd manuscrisele au să vină în cancelaria Delegaţiunea Societăţii Academice este 15 iulie 1868 cal. v. Cele venite mai tîrziu nu se vor lua în consideraţiune.

Manuscrisele se cer să fie scrise curat, legibile şi cu mîna străină, iară nu a autoriului, formatu 4 sau follio şi paginată.

În fruntea manuscrisului va fi scrisă o decisă (motto) în vreo care limbă şi totul cu mînă străină. Pe lîngă M. S. se va alătura şi o scrisoare închisă în plic şi sigilat fără iniţialele autorului şi adresată către Societatea academică, purtînd pe adresă din afară şi devizia manuscrisului scrisă iarăşi de mîna străină. În intru scrisorii autorele se va numi pe sine.

Manuscriptele se vor cenzura şi judeca prin secţiunea filologică care va propune Societăţii academice în şedinţa plenară premierea aceluia din operele venite, care va merita premiul destinat pentru această lucrare şi care este de 300 (galbeni austrieci n.n.).

Manuscriptele nepremiate se vor păstra în arhivele Societăţii pînă ce se vor reclama de autorii lor, ale căror nume rămîn necunoscute fiindcă plicurile ce le vor cuprinde nu se vor deschide.

Premiu Alessandru Ioanu I-u

Traducerea comentariilor lui Juliu Cesare, De bello gallico se va premia din fondul Alessandru Ioanu I-u cu 150 galbeni condiţiunile acestei lucrări sînt: I Traducerea se va face într-o limbă română curată şi elegantă căutîndu-se a se reproduce şi în traducere calităţile originalului.

II. Se lasă în vederea autorului a arăta într-o prefaţiune calităţile autorului în comparaţiune cu alţi istorici latini, cum şi a da în note critice diferitelor lecţiuni asupra locurilor obscure ale testului.

III. Termenul concursului, pînă cînd manuscriptele au să vină în cancelaria Societăţii academice este 15/27 Juliu 1868. Cele venite mai tîrziu nu se vor lua în consideraţiune.

IV. Manuscriptele se cere să fie scrise curat, legibile şi cu mîna străină, iară nu a autorului, formatu quarto sau follio şi paginato.

V. În fruntea manuscriptului să fie scrisă o deviză (motto) în orice limbă şi totul de mînă străină.

VI. Pe lîngă manuscris se va alătura şi o scrisoare închisă în plic şi sigilată fără iniţialele autorului şi adresată către Societatea academică purtînd pe adresa din afară şi deviza manuscriptului scrisă iară şi de mînă străină. În intrulu scrisoarea autorele se va numi pre sine.

VII. Manuscriptele se vor censura şi judeca prin secţiunea filologică, care va propune Societăţii academice în şedinţa plenară premierea aceluia, care va merita premiu destinat pentru această lucrare.

VIII. Manuscriptele nepremiate se vor păstra în arhivele Societăţii pînă ce vor reclama de autorii lor, ale căror nume rămîn necunoscute, fiindcă plicurile ce le vor cuprinde nu se vor deschide.

Preşedinte: I. Heliade R.[ădulescu]
Secretar: A. Treb. Laurian

5.

MULT STIMATE COMITET!

Suptsemnatul avînd uă sută de doine poporale mai însămnate, culese în Bucovina, dintre carile sînt uă parte tipărite prin zioare, doresce ca, aflîndu-se cu cale şi binevoind Societatea, să se tipărească numa de 100 de doine într-o broşurică pe spesele Societăţii şi prin urmare toate exemplarele tipărite să se vîndă spre folosul Societăţii atară de 20 de exemplare ce s-ar pute da autoriului.

Asemenea mai are suptsemnatul şi un opuşor, anume: „*Nunţile Rumînilor ţiărani*“, scris în stil poporal, cuprinzători din vr-uă 8 oraţiuni în versuri, vr-uă doue în presă, jocuri, ciniituri, precum şi toate obiceile cîte mai sînt la nunţi. Acest dîn urmă aflîndu-se demn de tipariu (deşi uă dată a fost tipărit mai pe scurt în „Familia“ nr. 38, 39, 40 anul II supt titlu de: „uă nuntă la Ilişeşci în Bucovina“) şi care-şi binevoind stimată soţietate sau de nu, măcar un Prea stimat D. Modulariu al soţ. a-l tipări toate exemplarele tipărite v-or fi atunci în folosul *„fundăciunii pumnulene“*, eară autoriu lui numai 15 exempl.

Asceptînd un respuns îmbucărătoriu rămîn al
D-voastre plecat şerb
Simeon Fl. Mariean
Stud. de-a VI cl. a Gimn Rum din Suceava

6.

Stupca, 3/15 Martiu 1867
Pré-Onorate Comitet
al „soţietăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina“!

Cercetările sanetăţii parte ale mele, parte ale membrilor celor mai de aproape al familiei mele nu ne ertără pên acum a respunde şi a împlini onorifica îndatorire care mi-au împus-o P.O. Comitet prin decretul seu cu data 16/28 Martie a tr. Nr. 114 numindu-me „culegătoriu“ în ţinutul Sucevei şi al Humorului.

Priimesc cu bucurie această însărcinare pentru mine — cum ziseiu — fórte onoratoare, şi me voiu sili din toate puterile a împlini măcar de acum înainte datoriile, care sînt împreunate cu „alegatorica“ în scopurile „Societăţii“ şi me rog numai a-mi trimite pe spesele mele „blanchete (: vro 50:) declaraciuni“, care sunt a se da şi subscrie de persoanele cele ceor voi să fie „membri activi“ ai „Societăţii“.

De sunt încă, apoi ceriu poftă şi vro 10—15 exemplare de „Statute ale Societăţii“ ca să le împărţesc pe-n colo şi-n coace.

La restanţii de pe-aice cu coatele de contribuire anuală, le scriu chiar îndată cuviincioasele aduceri aminte.

Dumnezeu să ne ajute!
Iraclie Porumbescu
1: Posta mea nu e Suceava, ci Ilisiescii : 1

7.

Pré — Onorate Comitet
al
„Soţietăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina“!

Subscrisul, părinte al Gimnasiaştilor din Suceava Ciprian şi Ştefan Golembiovski, carii primul e stipendiatul fundaţiunei „Agnes de Popoviciene“ iară cel al doilea al asemenei fundaţiuni „Emanuel Conta de Logotethi“, rog pré-Onoratul Comitet a privi respectivele stipendii de aci înainte, de la finea adecă a anului scolastic 1871/2 pentru numiţii mei fii de espirate; fiind primul meu fiu a finit Gimansiu cu ziua de astăzi, iară al doilea-l părăsesce şi trece la alte studii.

Stupca 20 Juliu/ 1 August 1872
Iraclie Golembiowski*
Paroh

* Iraclie Porumbescu semnează Golembiowski, deoarece scrisoarea se referă la fiii săi, înmatriculaţi sub acest nume.

8.

Prea onoratu comitet al asociaţiunii bucovinene!

Bine vă este cunoscut, că o soartă ne conduce şi apasă pre toţi Românii din asta Dacie mare; şi despre acea sînteţi convinşi, că voind a ne bucura de o altă soartă mai meritată, numai rezemîndu-ne unul de altul şi sprijinindu-ne unul de altul, atetu cu puteri spirituale cătu şi materiale, ne putemu provoca o soartă mai bună, putem ocupa o poziţiune mai demnă, mai corespunzătoare, între cele alte popoare de la cari putem spera, putem aştepta.

Noi înşine vom fi de azi în colo făuritorii soarte noastre şi mai puţin vom putea inculpa pre străini, dar cu atît mai mult pre noi înşine, dacă nu ne va conduce o soartă mai plăcută sub decursul secolelor viitoare.

Condusă şi convinsă despre aceste adevăruri nedisponibile şi bazîndu-se pre sentimentele de frăţietate şi bunăvoinţa ce credem că le nutresc şi fraţii noştri bucovineni pentru fraţii lor de preaceste locuri ale Daciei, cuteză a se adresa societatea de lectură a tinerimii romane de la acest gimnaziu către pre onoratul comitet al asociaţiunii bucovinene cu rugarea.

Ca aceaşi să aibă bonatate a ne esopera tramiterea organului seu, a „foliei asociaţiunii romane bucovinene", considerandu necesităţile numeroase şi ne-ncungiurate, cu cari are a se lupta tenerimea romană în genere şi cari de sine cu anevolia le pote acoperi tote mai cu seama de pre campulu ziaristicei, cartea astăzi a devenitu une deintre cele mai eminente datatorie de tonu pentru lumea întreaga.

Pentru care ajutoare frăţiasca tenerimea romană de aici totu de a una va fi reconscientia şi multiamita cea mai românească, către nobilii săi fraţi bucovineni.

Din acestea consideraţiuni, în fine, rugîndu-ne cu toată modestia, să aveţi bunătatea a ne tramite toate cursurile complete dacă se mai afla, a acelei folie periodice de la ieşirea sa, pentru ca pren negaţiulu desu cu cerirea între ateţi tineri parte se ruinează, parte se perdu, şi preţiulu unei atari folie scientifice cu atetu scade, cu cătu este mai necompletă.

Remenem cu stima destinsă
Beiuşiu în 28 Decembrie 1870
Pentru societatea de literatură
Ionu Valeriu Borcianu
not. corespondent.

9.

Uricul Fundaţiunii Pumnulene

Lăţindu-se ca fulgerul veste despre încetarea din viaţă a multmeritatului profesoriu gimnazial şi bărbat al naţiunii Arune Pumnul, Comitetul Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina, dimpreună cu alţi membri ai Societăţii, s-au întrunit într-o 12/24 Januari 1866 în şedinţa straordinaria şi au decis în unanimitate, ca să îngrijească nu numai de cea înmormîntare demnă de răsposatul, ci şi de a crea prin contribuiri voluntare din partea publicului uă fundaţiune spre eternizarea memoriei lui, care să poarte numele de „Fundaţiunea Pumnuleană" şi din veniturile căreia să se susţie tineri români, bravi şi talentaţi la studii mai înalte de specialitate, şi să rădice şi un mormînt în memoria răposatului.

O dată această deciziune făcută, executarea ei nemijlocită în partea a doua s-a amînat pe mai tîrziu, căci Comitetul era acum de ajuns ocupat cu punerea în lucrare a părţii prime.

Bîntuită fiind Bucovina în anul 1866 şi cel următoriu parte de colera şi de lîngoare, parte de foamete, Comitetul Societăţii abia în şedinţa sa din 12/24 Iuliu 1867 a aflat împrejurările unor favorabile de a esecuta şi în partea a doua conclusul unanim din şedinţa 12/24 Januariu 1866, şi a decis ca să facă un apel către publicul român de pretutindeni, ca prin contribuiri voluntare urmate din an în an, să se creeze numita fundaţiune cu scopul indicat mai sus.

Apelul făcut s-a publicat în „Foaia Societăţii" din anul 1867 la pagina 170—173.

În urma acestui apel, Comitetul Societăţii a adunat pînă acuma într-a 29-a Juniu 1871 (vezi Jurnalul fundaţiunii Pumnulene", art: 40 din venituri şi art. 12 din spese) suma de 3 000 fl în obligaţiuni şi de 5 051 fl 99 cr. v.a. în numerariu, din care pentru suma de 4 619 fl cr. v.a. s au cumpărat bonuri rurale bucovinene în valoare nominală de 6 400 fl. ast feliu încît capitalul adunat pentru această fundaţiune se urcă acuma la suma de 6.700 fl. în obligaţiuni de ale statului şi bonuri rurale bucovinene, şi la suma de 432 fl. 35 cr. în numerariu.

Pe baza acestui capital Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina crează definitiv „Fundaciunea Pumnuleană" şi-i pune aici despusaciunile ce urmează.

I. Capitalul specificat mai sus în suma de 6.700 fl. în obligaţiuni de stat şi bonuri rurale bucovinene şi în suma de 432 fl. 35 cr. v.a. în numerariu, adunat sub auspiciile Comitetului Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina, prin contribuiri voluntarie din partea publicului, va purta în etern numele de „Fundaciunea Pumnuleană".

II. Această fundaţiune are ca scop pe de-o parte de a împărţi din veniturile ei stipendii sau ajutoarie la tineri români, bravi şi talentaţi, pentru studii mai înalte de specialitate, sciinţiale sau artistice; iar pe de altă parte de a ridica un monument simplu, simplu dar cuviincios în memoria raposatului profesoriu gimnasial Arune Pumnul sau la mormîntul lui sau pe una din pieţele publice din Cernăuţi.

III. Fundaţiunea Pumnuleană se va mări şi de acum înainte atît prin contribuiri continuie voluntarie şi ocazionale, cît şi prin alta avere închinată scopului ei, fie din orice titlu.

IV. Cu aducerea la împlinire a scopului fundaţiunii Pumnulene, precum şi cu administrarea averii ei este însărcinat eventualul Comitet al Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina, sau eventualul comitet al acelei Societăţi în care s-ar transforma după timp, împregiurări şi recerinţe aceasta Societate prin conclusul adunării ei generale.

V. În caz cînd Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina s-ar desface cu totul, fie din orice causă, atunci atît administrarea fundaţiunii Pumnulene cît şi despunerea asupra averii ei conform scopului, vor rămîne provisoriu în mîna membrilor ce vor compune Comitetul ultim al Societăţii.

Aceştia sînt datori de a convoca pînă-n şase luni de zile de la data desfacerii totale a Societăţii pre toţi membrii ei ultimi, precum şi alte persoane române din ţară, care se bucură de un renume de buni patrioţi şi naţionalişti zeloşi, la adunare, carea va alege prin majoritate un curatoriu de douăsprezece persoane române, în sama căruia vor trece apoi toate drepturile şi îndatoririle ce pînă atuncia le va fi esercitat Comitetul Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina.

Acest curatoriu se va întregi mai departe prin cooptare dintre persoanele destinse române din ţară.

O adunare a tuturor profesorilor români de pe la şcoalele publice din ţară, convocată din trei în trei ani de către curatoriu, va esercita controliu necesariu.

VI. Despre starea fundaţiunii Pumnulene şi despre administrarea ei, eventualul Comitet al Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina va publica în fiecare an dare de seamă către adunarea generală, ear

curatoriul eventual către profesorii români de pe la şcoalele publice din ţară.

VII. Controlul asupra administrării fundaţiunii Pumnulene conform scopulu iei îl va esercita adunarea generală a Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina, respective a profesorilor români de pe la şcoalele publice din ţară.

VIII. Conform cu mărimea capitalului fundaţiunii Pumnulene Comitetul Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina respective curatoriul, va crea din percentele lui în fiecare an stipendii şi ajutoarie pentru studii mai înalte de specialitate, sciinţiale sau artistice, însă astfeli ca cel puţin a şasea parte din percente să treacă deocamdată la capital spre mărimea lui, pînă ce acesta va da un venit anual de zece mii de florini v.a., cînd atuncia se va pute înceta cu capitalisarea acestei a şasea parte din percente destribuindu-se din toate percentele fundaţiunii stipendii şi ajutoare.

IX. La aceste stipendii, care se vor împărţi prin concurs precum şi la ajutoarie, cari se vor distribui din caz în caz la un loc pînă la mărimea celui mai mare stipendii pe an, pot lua parte numai tineri români, bravi şi talentaţi, din Bucovina sau nefiind de aicia, apoi din Transilvania şi Ungaria, carii vor documînta naţiunalitatea română şi deplina lor cunoscinţă a limbii române şi carii vor presînta un testimoniu care dă dreptul a-şi continua studii la vre universitate sau şcoală politehnică ori de arte frumoase sau carii aflîndu-se acuma la aceste studii au trebuinţa de vre un ajutoriu sau stipendii.

X. Stipendiile se vor da pe tot timpul care-l prescrie legea pentru absolvirea studiilor la respectiva specialitate ce a îmbrăţişat-o stipendiatul, însă sub garanţiile necesarie de buna purtarie şi succes favorabil în studiu, pre cari le va precisa Comitetul Societăţii, respective curatoriul, la împărţirea stipendiilor sau ajutoarelor.

XI. Cu prima Optamvre 1871 se va împărţi primul stipendiu, de uă cam dată în suma de doaue sute de florini v.a. Crearea lor mai departe se va face conform cu dispusaciunea de sub Nr. XIII.

XII. Comitetul Societăţii, respective curatoriul, va chipsui cînd, cum şi unde în Cernăuţi va radica, tot cu spesele acestei fundaţiuni un mormînt simplu, dar cuviincios în memoria lui Arune Pumnul.

Cernăuţi într-a 24 Juniu/6 Juliu 1871
Ion al lui G. Sbiera

10.

S. Petersburg 29 Noemvr. 1884
Stimabile Domnule!

Ca român şi profesor de limba şi literatura română la universitatea de aicea sînt dator să am interesu despre totu, ce se face în literatura română de pretutindenea. Astu — feliu iniţiatu-e-mi pare foarte bine că amu ocazie bună să mă adresez către D-voastră ca către unu reprezentantu al „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina“ şi să vă rog să aveţi toată bunăvoinţa ca să-mi trimiteţi organul „Societăţii“ pe anul cureent şi viitor şi un exemplar de Calendarii pe an. 1885 însoţite cu o notiţă despre preţurile lor pentru Rusia şi cheltuielile poştale. Deocamdată vă trimit pentru biblioteca „Societăţii“ două scrieri de ale mele, dar îmi pare rău că nu în limba română.

Primiţi expresiunea celei mai sincere şi mai adecvate consideraţiuni.

P. Sîrcu

P.S. Adresa mea: S. Petersbourg
Professeur a l'universite de S. Petersbourg
Polychronius Syrcou

11.

Propunerea motivată*

A comisie alese de către Comitetul Societăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina în şedinţa sa din 20 januariu/ 1. Faura 1865 pentru elaborarea unui program şi facerea unui proiect de foaia Societăţii.

Comisiunea în majoritatea ei propune ca să se numească foaia „Foaia Societăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina“.

Conform paragrafului 29 foaia să conţină I) afacerile Societăţii, adecă protocoalele adunării generale şi a Comitetului Societăţii, concursuri şi alte publicaţiuni oficioase ale Comitetului II) Partea ei literară să conţină mijloacele înaintatoare de literatura şi cultura poporului român. Aceste sînt: tractate sau disertaţii asupra intereselor ale bisericii şi religiunii de un interes comun. Apoi istoria, pedagogia, economia rurală, industria şi comerţul, filologia, presa, beletristica, critica cărţilor române: aceasta din urmă e ceva de frunte a Societăţii, ca prin aceasta prourmăm dezvoltarea literară a Românilor, deci să se ţie şirul cărţilor precum es, în evidenţă, şi să se critice ori ce cărţi, în ori ce limbă, dacă ele privesc pe Români sau literatura noastră. În scopul acesta să se facă în foaie provocare la literaţii români să trimită opurile lor spre publicarea şi criticarea lor. Mai departe tractate filosofice, juridice şi din ştiinţele statului, în urmă şi întrebări de zi, care stau în legătură cu scopul societăţii şi al foii.

Tendinţa foii fiind a descepta poporul în toată privinţa, limba ar trebui să fie uşoară, ortografia simplă, conţinutul uşor de înţeles. Aşa dar Comitetul ar avea să vegheze, ca să corespundă articolele foii tendinţii acestii, şi punîndu-se de principiu, ca să nu se treacă nici un articol în foaie, pînă ce va fi aprobat de întregul Comitet, să se uşureze treaba prin alegerea unui subcomitet redacţional, care să aibă mai ales de grijă, a ceti articolele incurse, împărţindu-le dupre facu între membri lui, şi apoi a face raport despre ele în Comitetul plenaru, care aprobă sau respinge articolele.

Spre acest scop se propune a se alege un comitet redacţional de cinci membri dintre carii unul să fie redactoriu al foii. Un administratoriu să îngrijească partea cea administrativă la foaie, adecă evidenţa asupra prenumerar... şi încasarea banilor precum şi facerea cheltuielilor trebuincioase. (Editoriul foii este Comitetul întreg, tipograf e Rudolf Eckhardt).

Ca membri la comitetul redacţional propune comisiunea pe următorii Domni: Vasiliu Mitrofanoviciu, Ambrosiu Dimitroviţa, Paul Paicu, Artemiu Ieremieviciu...

Comisiunea s-a unit întru propunerea, de a ruga pe D. preşedinte ca reprezentanţele Societăţii a lua asupra sa şi reprezentarea foii ca redactori răspunzători ai ei.

Ca principiu se primi a se scrie foaia cu litere, nu cu cirilice; articole însă scrise cu litere cirilice să se schimbe în literele uzitate de Societate. Forma foii va fi octavă în broşure însă nebroşat dupre modelul aci % supus, învelitura să fie odată roşă odată vînătă conform colorilor ţării.

ANII 1877

1

Războiul de independenţă a pătruns în noi în trei straturi succesive. Primul, rămas pînă astăzi viu în memorie, este desigur şirul acela de dorobanţi care atacă, aplecaţi bine înainte, într-un iureş ce ni s-a transmis, o redută turcească, de fapt un front nevăzut de duşmani. Care pot fi orice duşmani, care pot purta orice nume, dar a căror orientare, da, am spus acest cuvînt, este clară, deşi ei nu se văd. Este clară prin modul în care se îndreaptă spre ei, fără posibilitate de îndoială, şirul de dorobanţi. Privind, atunci, în copilărie, tabloul, reprodus mereu şi nu zadarnic prin toate cărţile, ştiam deja, de la Mihai Viteazul şi Ştefan cel Mare, cine le stă în faţă. Cel de-al doilea strat a fost acela al datelor, al numelui regimentelor, şi aici poeţii îşi au şi ei partea lor însemnată de merit. Iar stratul cel din urmă, cel mai profund, este stratul sentimentelor noastre, acela unde războiul de independenţă nu mai înseamnă doar un război în care au murit oameni şi au învins, murind, oameni, ci unde, murind oamenii, a învins o idee, a devenit fapt o idee şi de atunci încolo este fapt şi devine mereu fapt, mereu tot mai fapt, dacă limba română ne-ar permite să spunem cu acest fel de cuvinte acest fel de lucruri.

2

Într-un vechi carnet din 1967, vechi numai în raport cu noi înşine, dar nu destul de vechi în raport cu ideea de independenţă a României, notam o scenă din tren, aproape statică, o scenă din trenul care mă ducea spre Turnu Măgurele. „Şi trenul rulează în continuare, un ceferist e încă murdar pe faţă de funingine, o fată îl întreabă de ce nu s-a spălat, el spune că n-a avut timp pînă la tren, că se va spăla acasă şi puţin stîngaci faţă cu tupeul fetei, se uită pe geam. Apoi scoate oglinda şi se examinează un timp, mîinile au porii bine conturaţi, e un tren cu bănci de lemn, mîinile au porii bine conturaţi cu negru am vrut să spun, se uită lung în oglindă şi mă mir că nu se cutremură văzînd acolo, în urmă, feţele, chiar feţele dorobanţilor de la 1877, chipurile celor morţi în 1907, 1918, 1944 sau cu mult înainte, dintre care poate că familia sa a dat de fiecare dată cel puţin cîte unul. Toate familiile de aici, din ţara asta, au dat cîte un erou. Unii îşi aduc aminte de el, alţii se înclină doar în faţa monumentului eroului necunoscut". Şi după ce l-am văzut pe acel ceferist, cine va putea să-mi spună dacă am făcut, atunci, cînd se împlineau exact nouăzeci de ani de la războiul nostru de independenţă, legătura între faţa lui înnegrită de fum şi feţele, care nu ni s-au arătat decît cu aureola istoriei, înnegrite de fumul bătăliilor, ale soldaţilor români de la 1877? Şi cine va putea să-mi spună cu tot atîta exactitate ca şi aceea cu care se împlineau atunci, în 1967, nouăzeci de ani de la războiul de independenţă, de ce feţele oamenilor care au dat o mare bătălie, o grea bătălie, fie în război fie în timp de pace, sînt toate înnegrite de fum? Poate pentru că pretutindeni unde e foc este şi fum, pentru că fumul este marca focului, marca de cîteva minute a unui fenomen, în acest caz, 1877, de cîteva secole, milenii şi aşa mai departe.

3

La 3/15 aprilie 1866, Mihail Kogălniceanu este readus la Ministerul de Externe. A doua zi Camera votează Convenţia de la Livadia. Voturile: 79 pentru, 22 contra. Ar fi desigur interesant de ştiut şi de enumerat numele celor 22, dar ele zac undeva prin arhive şi pot fi găsite mult mai greu decît urmele dorobanţilor pe pămîntul românesc. Cei 22 sînt morţi, de aceea să spunem, cu strîngere de inimă şi cu jumătate de glas, „despre morţi numai bine" sau numai nimic despre asemenea morţi, pe care oricum istoria i-a condamnat de mult şi îi condamnă în continuare.

Cum se ştie, Convenţia de la Livadia prevedea libera trecere a trupelor ruse prin ţara noastră peste Dunăre, spre teatrul de operaţiuni din Bulgaria, unde muntenegrenii erau singuri faţă cu Imperiul Otoman, în declin e drept, dar încă puternic.

În România, prin anii 1875—1976, avuseseră loc răscoale ţărăneşti, în Vlaşca, Ilfov, Dolj. La 8 mai 1877, turcii bombardează Calafatul, Giurgiul, Oltenița, Islazul, Bechetul, Co-

rabia, în semn de protest față de politica guvernului român. Răspunsul imediat nu este de același calibru, ci de unul mult superior, cu un răsunet de sute, poate de mii de ori mai puternic decît niște lovituri de tun. Răspuns: actul de la 9 Mai 1877, proclamarea independenței României, act care vine firesc în prelungirea Unirii, ca să nu mergem încă mai departe, constatîndu-i rădăcinile în toată istoria românilor de pînă atunci și, literaturizînd în continuare, constatîndu-i ramificațiile din ce în ce mai vii în toată istoria noastră de atunci înainte.

4

Războiul nostru de neatîrnare, cum l-au numit bătrînii secolului trecut, a început de mult, prin anul 89 al erei noastre, cînd pentru prima dată învins, Decebal obține, cum spun cărțile de istorie, o pace favorabilă. Pe bună dreptate putem spune că acest mare război, egal cu însăși istoria noastră națională, se compune dintr-un șir lung de războaie în care s-a vărsat, fără deosebire, sîngele românilor. Iar dacă este numit Războiul de Independență numai cel din 1877—1878, este pentru că istoricii au nevoie de mai multă precizie decît noi, pentru că abia în acest război s-a proclamat, explicit și răspicat, independența românilor, deși ea fusese realitate în mai multe rînduri pe parcursul istoriei noastre. Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Ioan Vodă, Mihai Viteazul sînt cîteva denumiri, numai cîteva din numărul mare de perioade scurte ale independenței, cîștigate și pierdute iarăși.

5

Grivița și-a cîștigat, din 1877 încoace, un dublu renume. Două lupte din marea epopee română a independenței poartă acest nume.

6

În centru orașului Turnu Măgurele se află un dorobanț de bronz, ridicat, sau mai bine zis dezvelit la 7 iunie 1907, opera profesorului Raffaello Romanelli. (Notasem oare, în 1967, acest lucru: „răscoale țărănești în 1875—76, război pentru independență în 1877, monument în amintirea eroilor din 1877 la Turnu Măgurele în 1907, răscoale țărănești în 1907"?)

Soclul are pe două laturi scene din Războiul de Independență, iar în față un vultur care mai ține în ghiare și astăzi o placă unde cîndva erau scrise numele mai multor eroi „Teleormăneni", cum ne informează „Monografia orașului Turnu Măgurele", tipărită în 1911 la București. Numele s-au șters, faptele lor nu. Au mai existat trei plăci, desprinse prin anii 1944—45 (de ce?) și dintre care două au fost descoperite ulterior în niște ruine, la demolare. Ce fuseseră ruinele acelea în anii cînd cineva a hotărît să desprindă plăcile pe care erau scrise numele unor eroi din acel război pentru independența neamului? Numele celor care le-au desprins nu ne sînt cunoscute cum necunoscute ne sînt numele celor douăzeci de membri ai Camerei care au votat împotriva independenței, opunîndu-se Convenției de la Livadia.

La dezvelirea monumentului, spun bătrînii Gh. Stoenescu și Petre Caracudovici, a participat și o delegație a orășenilor din Nicopole, așezat peste Dunăre în fața Turnului Măgurele și legat de independența noastră nu doar prin 1877.

7

Monumentul a fost dezvelit la 7 iunie 1907, cîteva luni după înăbușirea răscoalei țăranilor. Acest erou de bronz cu căciula puțin aplecată nici nu se știe dacă nu e chiar cel din 1907 sau suma celui din 1877 și a celui din 1907, sau sinteza tuturor eroilor români din lunga luptă pentru independență.

Un vultur, înnegrit ca și statuia, ține în ghiare placa pe care sînt gravate numele eroilor.

8

Notasem, tot atunci, acum zece ani, în același vechi carnet de note că: „Ajunsă la anul 1877, „Monografia orașului Turnu Măgurele" spune: „Aici bate inima țării". Într-adevăr, în apropiere se creează podul peste care trec armatele ruse, pe aici trec și cele române, pe același pod se întorc răniții, după un lung pelerinaj pe viscol prin Bulgaria, aici în Turnu Măgurele apar la repezeală spitale unde se mai chinuie un timp dorobanții, pe aici sînt trecuți prizonierii turci, nu mai puțin chinuiți decît călărașii care-i însoțesc, așa cum recunoaște aceeași „Monografie" din 1911.

Nu departe de orașul care ia ființă prin 1836 oficial, se află ruinele unei vechi cetăți, al cărei arbore genealogic, dacă și cetățile au așa ceva, poate fi urmărit pînă la Traian se pare, cetate numită ulterior Nicopolea Mică, atunci cînd, după 1396 (= lupta de la Nicopole), devine raia turcească, situație în care va rămîne pînă la pacea de la Adrianopol,

1829, și acest turn, pentru că de fapt nu este decît un turn cu trei zidiri concentrice, și acest turn este un monument al independenței, pentru el s-au dat lupte încă din vremea romanilor, fără să mai vorbim de cele care au urmat în timpul cît a fost raia, adică aproape patru secole. El este una dintre mărturiile istoriei noastre, „cel mai important monument din toată Muntenia", dacă este să ne luăm după textul panoului așezat în parcul din centrul orașului și al celui frate de lîngă ruine".

9

În satele din împrejurimi există o serie de plăci comemorative ale războiului pentru independență. Una este situată la Seaca, pe ea sînt scrise numele a trei eroi din 1907; Vasile Tufan, Lascu Bobocea, Pantilie Bărăitaru. Alta la Dracea, amintind de cei căzuți în 1916—18, alt război pentru independență, alta în Putinei pentru eroii din războiul antifascist. Și, în fine, trecînd peste multe altele, placa de la Islaz, pe locul unde s-a citit proclamația din 1848. Toate acestea vorbesc de marele nostru război, îndelungatul război al românilor pentru independență.

10

La 30 august 1877 cade Grivița. Răniții sînt aduși la Turnu Măgurele, unde se mutaseră, cum spune „Monografia", „ororile războiului în toată grozăvenia lor". Un convoi de răniți străbate distanța de la Poradim la Nicopole, adică 40 de kilometri, în nouă ore, din cauza viscolului. Eroismul nu încetează odată cu ieșirea din foc, dintre „plumbi".

11

Din tren, pe la gara Troian (cine va ști să-mi spună dacă acest nume vine direct de la Traian, ori pur și simplu de la troienele aeropurtate peste acest Bărăgan, infinit Bărăgan?) se văd foarte departe două sau trei movile,

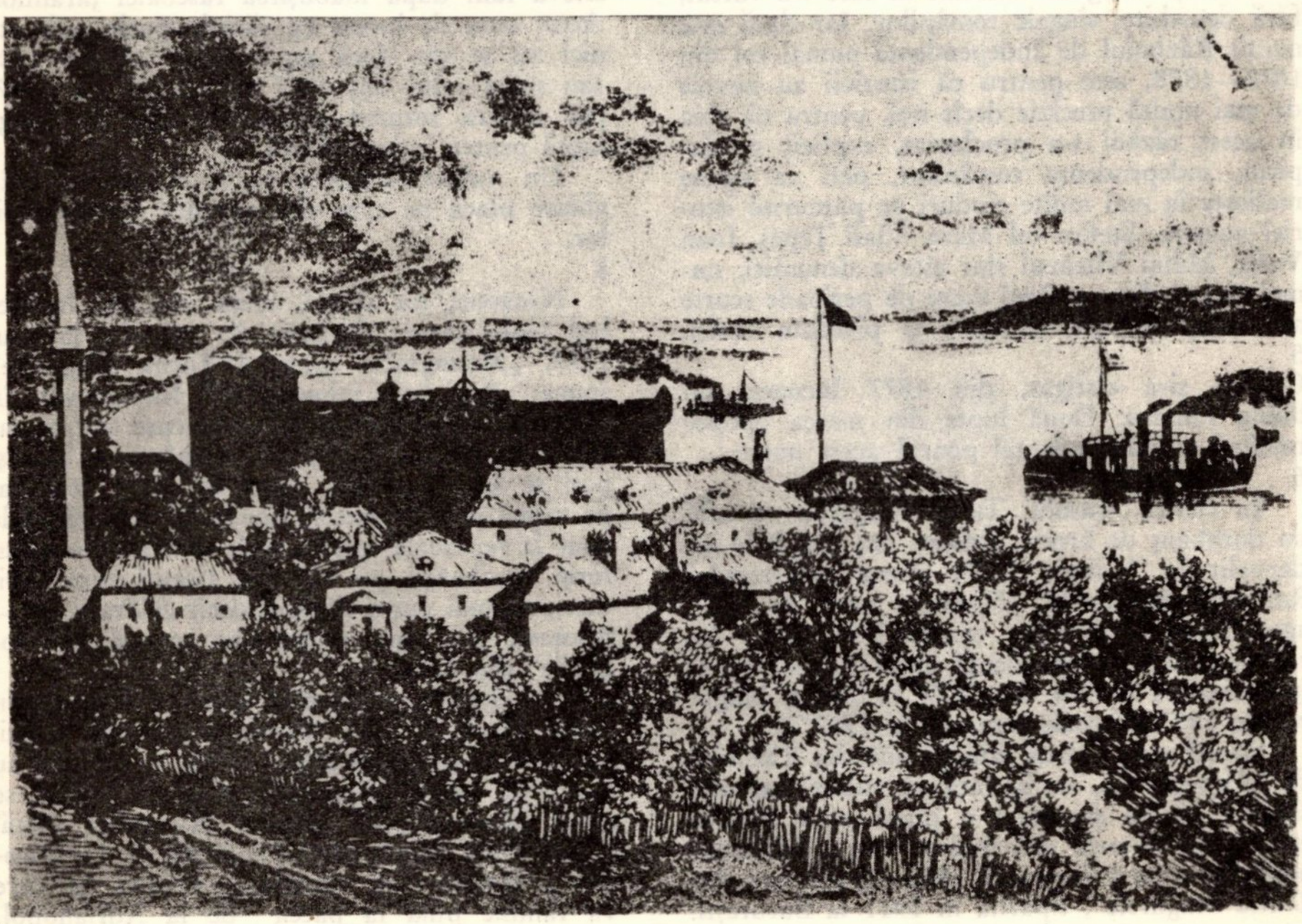

acolo la ele poate dealuri, mie mi se par aici movile, cu niște sonde în vîrf, notam tot atunci, la nouăzeci de ani. Sau niște monumente, notez acum. De meditat la asemănarea sondelor cu monumentele. „Pînă la urmă și monumentele sînt parcă niște sonde în acest pămînt așezat pe oseminte, pe straturi succesive, asemenea mării văzute de Ulisele lui Lucian Blaga, „pe-un prund de oseminte", „Se-ntinde marea calmă pe-un prund de oseminte"; niște sonde extrăgînd continuu filonul prețios al eroismului străvechi pentru uzul nostru, al celor de azi, care vorbim în tren despre cine știe ce, vorbind de fapt mereu despre același lucru, fără să știm la un moment dat. Am ascultat o dată și odată, în acel tren spre Turnu Măgurele doi ceferiști, alți doi decît cel interpelat de îndrăzneața fată, amintindu-și de tinerețea lor navală, de escapadele pe uscat. Vorbeau și ei mereu, fără să știe sau poate știind despre același și același lucru, pe care voiam să-l pătrund în al patrulea strat de pătrundere, îndreptîndu-mă spre locurile care văzuseră cu ochii lor dorobanții și călăreții, lumea aceea eroică ai cărei urmași chiar sîntem.

Aș vrea să cred că un elev din clasele mici ale școlii primare a răspuns o dată, ca totdeauna, la întrebarea despre nume de eroi din războiul de independență purtat de români în 1877: Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrîn, Avram Iancu, Nicolae Bălcescu, Tudor Vladimirescu și aș mai vrea să cred că există un profesor de istorie ideal care, în loc să-l mustre, îi va fi dat nota maximă a inimii sale față cu acest semnificativ anacronism, anacronism dacă e să ne luăm după cărțile de istorie, ale căror reguli, ceva mai rigide, își au și ele, cine a spus că nu?, rostul lor.

Încet-încet, toți aceștia, toți Bălceștii și Avram Iancu, toți voievozii de glorioasă amintire ce mută în războiul de independență și toată istoria noastră, cu monumentele ei văzute și nevăzute, se mută și se stabilește definitiv în acei ani 1877—1878, care devin parcă înșiși ochii României către ceea ce ea va să fie și începe să fie din chiar secunda independenței sale, mai anevoios la început și tot mai dezlănțuit pe urmă.

Iar Dunărea curge calm pe lîngă Bărăgan sau Bărăganul curge calm pe lîngă Dunăre sau și una și celălalt se urmăresc în istoria noastră de ieri și de azi precum un fel de lună și un fel de soare, atingîndu-se doar din cînd în cînd, la mari intervale și acele atingeri fiind semnele noastre bănuite și nebănuite.

N. PRELIPCEANU

Pag. 102

Luptă de artilerie între bateriile române și turcești la Calafat și Vidin, gravură publicată în „Geschichte des Orient. Kriegs", colecția Gh. Sion, mapa XXVIII

NICI UN COPAC NU VORBEȘTE

Caut soare mai mult.
Caut mai multă lumină.
Caut pe hărți căile mării.
Caut stele ce mi se-nchină.
Caii de mare, stele de mare
Stau în acvarii ciudate.
Nu mai puneți nici o-ntrebare,
Tainele toate zac dezlegate.
E mai ușor să tăcem.
Nici un copac nu vorbește.
Prieteni, dacă puteți
Înfloriți pe umeri, pe dește,
Pe creștet și pe la subsuori.
Prieteni, faceți-vă flori
Și pieriți în fiecare anotimp.
Așa veți rămîne voi înșivă
Și contestarea vremii nu mai contează.
Contabilii vremii vor pieri și ei,
Marile registre se vor închide,
Ochii pigmeilor își vor pierde lumina
Și va fi soare mult,
Și va fi o liniște mare,
Și atunci, pe vîrful picioarelor,
Ne vom reîntoarce în noi înșine
Mulțumiți că totul s-a întîmplat
După un calendar căruia
Nu i-am cunoscut nici o filă.

AL. CĂPRARIU

MIRCEA ŢOCA

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ

în opera artiștilor contemporani

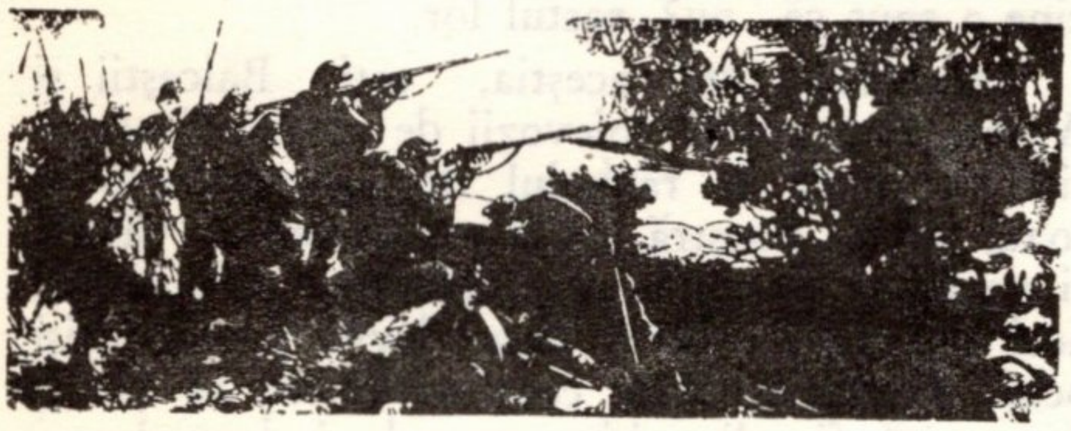

-a observat, pe bună dreptate, că: „În întreaga perioadă 1848—1878, cultura a servit cauza unirii naţionale şi a eliberării întregului popor român de sub jugul străin, otoman şi habsburgic“[1]. Gînditori şi oameni de ştiinţă, poeţi şi prozatori, pictori şi desenatori, cei care au pus temeliile şi au început edificare culturii moderne româneşti şi-au făcut, în zbuciumatul veac al XIX-lea, o îndatorire de onoare din a-şi dărui întreaga energie creatoare slujirii înaltelor idealuri ale dezrobirii naţionale, ale făuririi unui stat român unitar şi independent. Prin penelul lui Constantin Lecca (1807—1887), autor, în 1845, al unui tablou evocînd *Moartea lui Mihai Viteazul*, ori prin creionul lui I. Müller şi Gh. Panaitescu-Bardasare (1816—1900), semnatari ai unor litografii de largă circulaţie ca *Mama lui Ştefan cel Mare* şi respectiv *Bătălia moldovenilor cu teutonii la Marienburg*, în deceniul al patrulea sînt evocate — uneori cu mijloace stîngace, improprii, dar întotdeauna cu patos — momente şi personalităţi glorioase ale istoriei naţionale, care trebuiau să inspire acţiunile contemporanilor, să înflăcăreze elanul luptei lor. Cu Ioan D. Negulici (1812—1851), Constantin Daniel Rosenthal (1820—1851) şi Barbu Iscovescu (1815—1854), în cultura noastră se impune figura artistului-cetăţean, participant activ şi direct — cu sublim spirit de sacrificiu — la înfăptuirea celor mai însemnate şi mai dramatice acţiuni sociale. Considerînd, împreună cu un tovarăş de idei şi de luptă ca Al. G. Golescu Arăpilă, că „un tablou sau o statuie este pietrificarea unui mare gînd naţional: poporul îl prinde, pentru că el are formă sensibilă, care se transmite din generaţie în generaţie“[2], pictorii generaţiei de la 1848, dînd dovadă de pilduitor patriotism, au participat, după cum se ştie, la desfăşurarea revoluţiei, fiind siliţi apoi, aidoma lui Nicolae Bălcescu, să-şi încheie zbuciumata existenţă departe de ţară şi de oamenii săi, în exil, păstrîndu-şi însă cu fermitate, pînă în ultima clipă, credinţa — după cum scria Rosenthal în 1851 — că „revoluţia va veni şi România va triumfa“[3]. În ceea ce priveşte creaţia artistică propriu zisă, numele artiştilor-cetăţeni din generaţia de la 1848 a intrat în istoria culturii noastre pentru căldura cu care au zugrăvit chipuri ale unor revoluţionari ca Bălcescu şi Avram Iancu, precum şi prin crearea unor imagini emblematice, de înflăcărat şi mobilizator romantism, cum sînt pe drept faimoasele pînze ale lui Rosenthal *România rupîndu-şi cătuşele pe Cîmpia Libertăţii* (1848) şi *România revoluţionară* (1850). La fel de legaţi de realităţile vieţii politice, de aspiraţiile naţionale, reprezentanţii generaţiei următoare îşi dedică, la rîndul lor, cele mai bune forţe idealurilor Unirii. După alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al principatelor unite şi după consolidarea noului stat, năzuinţa dezrobirii naţionale inspiră tablouri de valoare, consacrate trecutului măreţ de luptă a poporului şi a conducătorilor acestuia. Sub acest aspect, se impune, în primul rînd, creaţia lui Theodor Aman (1831—1891), autor al unor picturi de îndreptăţit renume ca *Bătălia românilor cu turcii pe Insula Sf. Gheorghe* (1859), *Vlad Ţepeş şi solii turci* (1863), *Izgonirea turcilor la Călugăreni* (1872), *Masacrarea bulgarilor de către turci* şi *Tudor Vladimirescu* (1876).

Gloriosul război care a dus la cucerirea independenţei de stat a României a oferit plasticienilor noştri un nou prilej pentru a-şi dovedi patriotismul, pentru a-şi arăta dorinţa şi capacitatea de a contribui — cu mijloace specifice îndeletnicirii — la înfăptuirea unuia dintre cele mai de seamă momente ale istoriei naţionale. Chiar de la intrarea în acţiune a armatelor române, printre cei ataşaţi pe lîngă Marele Cartier General al Armatei, se afla un grup de patru pictori — Nicolae Grigorescu, Carol Popp de Szatmary, Sava Henţia şi George Demetrescu Mirea — care îşi propuneau să consemneze, cu fidelitate maximă, etapele şi momentele importante ale luptelor, să fixeze pe hîrtie — în schiţe rapide, cu creionul şi cu peniţa — imagini ale locurilor unde urmau să se dea bătăliile şi, mai ales, chipuri ale luptătorilor, portrete fugare, rapide, dar cu atît mai veridice, mai reale, ale celor care n-au pregetat să-şi rişte sau să-şi sacrifice viaţa pentru eliberarea pămîntului strămoşesc. Adunînd un material grafic de inestimabilă valoare documentară şi umană, se acumulau — desigur — schiţe,

idei, fizionomii, vederi pentru viitoare compoziţii, a căror elaborare presupune răgazul, spaţiul şi mijloacele unui atelier de pictură.

Conform unui exeget informat, ca Fr. Şirato, ideea de a-i propune lui Nicolae Grigorescu — aflat, pe vremea aceea, în Franţa — să-i însoţească peste Dunăre pe soldaţii noştri a fost a lui Ion Brătianu, care „îl invitase prin intermediul doctorului Davila să revină în patrie"[4]. Generalul Carol Davila, savant cu largi orizonturi, însărcinat cu conducerea serviciului medical al armatei române, are, într-adevăr, meritul de a-i fi facilitat lui Grigorescu întoarcerea în ţară, punîndu-i la dispoziţie, conform mărturiilor contemporane, suma de 1 000 de franci, necesari pentru călătorie: „Domnul Davila a fost fórte vesel, spuindu-i că D. Grigorescu doresce întórcerea şi cu atît mai mare plăcere şi D-lui i se pune la dispoziţie una mie franci; dv. telegrafiaţi-i acésta şi binevoiţi a ne da adressa D-lui Grigorescu căci D. Davila printr-un banquieru din Paris i va înlesni banii"[5].

Născut în comuna Pitaru, din judeţul Dîmboviţa, la 15 mai 1838, Nicolae Grigorescu a ucenicit la Bucureşti, la zugravul de icoane Anton Chladek. Graţie lui Mihail Kogălniceanu, în 1861, obţine o bursă de studii la Paris, frecventînd, o vreme, atelierul lui Sébastien Cornu, din cadrul Şcolii de belle arte, pe care îl părăseşte însă, pentru a-şi petrece verile la Barbizon, înjghebîndu-şi apoi, în 1863, un atelier propriu şi executînd còpii după tablourile vechilor maeştri expuse la Luvru. Din 1868 participă la felurite expoziţii, la Paris şi Bucureşti, cu peisaje, scene de gen cu subiect rustic, portrete. În ampla monografie pe care i-a consacrat-o, G. Oprescu insistă asupra faptului că, pînă în 1877, Grigorescu „lucrează de dimineaţa pînă seara, nu la teme eroice, la lupte şi bătălii, — faţă de care nu simte atracţie (...) — ci la aspecte ale vieţii cîmpeneşti, la scene atît de conforme sensibilităţii sale, cele în care figura centrală o constituie o bătrînă sau o copilă, în mediul firesc al acestor existenţe patriarhale". Fire meditativă, iubind solitudinea şi contemplaţia, vibrînd în faţa armoniei din natură şi a calmului, uneori idilic, alteori pitoresc, al vieţii de la ţară, interesat să cunoască şi să zugrăvească existenţa celor umili, Grigorescu părea cel mai puţin indicat să devină pictorul unei epopei eroice, care presupunea prezenţa perpetuă pe cîmpurile de bătaie ori în apropierea acestora, printre morţi şi răniţi, printre prizonieri şi refugiaţi. Este neîndoielnic că, părăsind poeticele crînguri ale pădurii de la Barbizon, pictorul era pe deplin conştient de însemnătatea noii şi neprevăzutei experienţe de viaţă, dar şi de solicitarea supremă, pe care aceasta o presupunea. Numai astfel, Grigorescu, „cu remarcabila lui sensibilitate, a putut să devină totuşi pictorul veridic, interpretul desăvîrşit al episoadelor întîmplate zilnic, timp de atîtea luni petrecute în mijlocul războiului, dar nu credem că a făcut-o cu uşurinţă (...). Dar nu numai sufleteşte, ci şi ca artist, ca practician, a fost nevoit să se schimbe, pentru a putea corespunde sarcinii de reporter cu creionul şi cu peniţa, mai rar în acuarelă şi ulei, a tot ceea ce se întîmpla în acele zile pline şi grave..."[6] Toţi cei care s-au ocupat, fie şi în treacăt, de participarea pictorilor români[7] la războiul din 1877—1878 au observat, pe bună dreptate că, dintre toţi, Grigorescu a fost cel mai puternic, mai deplin şi mai responsabil angajat în cunoaşterea şi înregistrarea celor mai felurite aspecte legate de desfăşurarea luptelor, de etapele acestora, de oamenii care participau la ele, de locurile unde se desfăşurau. Stă mărturie acestei realităţi prezenţa curajoasă a pictorului „dans le camp, très souvent a la portée des balles",[8] după cum avea să-şi amintească corespondentul de război Alexandru Ciurcu în 1881, în „L'Indépendence Roumaine". Dar stau mai ales mărturie — cu argumentul valorii lor artistice şi documentare — zecile de schiţe executate în perioada războiului, precum şi numeroasele şi remarcabilele compoziţii elaborate în anii următori, pe baza acestora.

Instalat într-o droşcă cu trei cai — a cărei imagine, de altfel, ne este păstrată de un desen sugestiv în creion —, Grigorescu a participat la toate etapele războiului, consemnînd *Trecerea Dunării la Corabia* şi *Capul de pod între Turnu Măgurele şi Nicopole*, a observat din mers *Carele cu provizii într-un sat bulgăresc* şi lungile *Convoaie de căruţe*, s-a înduioşat văzîndu-i pe *Soldaţi jucînd brîul* într-un moment de răgaz şi s-a întristat lîngă popasul *Băjenarilor la Plevna*, şi-a făcut note de peisaj *La Nicopole*, dar a ţinut să înregistreze şi obiectivele de însemnătate istorică, cum era *Casa unde a fost luat prizonier Osman*, a executat *Studii pentru portrete de ofiţeri* şi *Studii de soldaţi luptînd cu puşca*. Pe măsura desfăşurării războiului, se acumulează însă un material grafic de extraordinar realism, înregistrînd cu vivacitate şi bogăţie a detaliilor — uluitoare pentru un „reportaj" la faţa locului — atît o învălmăşită şi crîncenă *Luptă în jurul unui steag*, cît şi goana nebună a unui cal speriat de *Explozia unui obuz*. În perioada dintre lupte, mai face schiţa *Unei tranşee româneşti* sau găseşte chiar ocazia să transcrie calmul aparent din jurul unui *Cavalerist adăpîndu-şi calul*, face portretele rapide ale *Unui roşior*, ale unui simplu soldat aflat în *Atac cu baioneta*, concretitudinea gestului, forţa de comunicare a imaginii, trăsăturile energice, rapide, nervoase ale creionului sau cărbunelui probînd, fără putinţă de tăgadă, că avem de a face cu imortalizarea unor tipologii şi situaţii reale, cunoscute nemijlocit. În plus, în toate aceste schiţe se simte solidaritatea artistului cu cei care scriau — cu propriul sînge — o filă de nepieritoare glorie în istoria neamului. Cu pătrunderea care l-a caracterizat, Delavrancea observa că „aceşti ţărani au lepădat sumanul şi au luat mantaua cenuşie închisă. Grigorescu a plecat cu ei. Alecsandri îi cîntă de la Mirceşti în versuri admirabile, duioase şi mucalite *Peneş Curcanul* şi *Hora Griviţei*. Grigorescu îi vede slabi şi negri, scrîşnind din fălci, învălmăşiţi în fumul fioros al bătăliilor. Sînt aceşti ţărani aprinşi în faţa primejdiei. Avîntul unui popor necăjit, nervos şi brav. La Opanez, tunarii, plecaţi pe caii lor, se duc ca o vijelie, tîrînd după ei prin clisa şi zloata drumului tunurile grele, cu iuţeală vertiginoasă. Nicăieri pictorii cei mai mari n-au izbutit să exprime atîta mîndrie, atîta avînt, o masă aşa de vie într-o pornire aşa de eroică"[9]. Peste ani, amintindu-şi de vremea războiului, Grigorescu însuşi va evoca întotdeauna cu emoţie eroismul soldaţilor români: „Cum s-aruncau înaintea morţii! Acolo s-a dovedit ce popor avem noi. Am văzut ofiţeri străini plîngînd de înduio-

şare şi de admiraţie...“[10] Totodată, pictorul de rară sensibilitate a fost impresionat de imaginea cumplită a locului bătăliilor, unde au rămas, pentru totdeauna, corpurile atîtor eroi anonimi, aşa cum ne-o dovedesc foile pe care sînt fixate imaginile celor *Morţi la Plevna* ori aceea a unui *Cadavru în noroi pe străzile Plevnei.* Adîncul umanism al pictorului îşi găseşte apoi expresia în lunga serie de desene înfăţişînd *Convoaie de prizonieri,* surprinse în diverse localităţi şi în momente felurite ale războiului. După întoarcerea de pe front, aceste schiţe vor fi valorificate în compoziţii remarcabile — interpretate de exegeţi şi ca prezentări ale condiţiei umane în cadrul oricărui război — cum sînt cele două variante ale lucrării *Convoaie de prizonieri turci,* aflate în colecţiile Muzeului din Braşov şi a Casei memoriale „N. Grigorescu“ din Cîmpina, făcîndu-ne părtaşi, peste timp, la marşul istovitor, printre troiene, sub rafalele vîntului, care îi biciuie necruţător, atît pe învinşi, cît şi pe învingători.

Stenograme plastice, fixînd pe albul hîrtiei sute de crîmpeie, de ipostaze ale realităţii, alcătuind — prin alăturare — un „documentar cinematografic“ sui generis, desenele făcute pe pămîntul Bulgariei oferă substanţă pentru numeroase alte compoziţii în ulei, al căror realism, tipicitate şi vigoare epică au fost elogiate de toţi comentatorii operei lui Nicolae Grigorescu. Semne grafice de concentrare maximă, desenele înfăţişînd soldaţi izolaţi se transformă, sub penelul pictorului de la Cîmpina, printr-o transfigurare solicitînd găsirea unor mijloace picturale noi, adecvate, în emblematice portrete compoziţionale, alcătuind, în succesiunea lor, o galerie a eroilor anonimi, proveniţi din rîndurile oamenilor din popor. *Roşiorul, Sentinelă, Dorobanţul cu goarna, O vedetă,* puse în pagină şi compuse cu siguranţa unui maestru, rezolvate într-o gamă avînd virtutea de a evoca pregnant atmosfera apăsătoare a războiului, sînt caracteristice pentru felul cum, pornind de la o fizionomie concretă, individuală, devin simboluri ale unei categorii sociale, încorporînd şi generalizînd datele unei vaste experienţe vizive. Aceeaşi forţă a evocării, acelaşi caracter emblematic, aceeaşi transpunere pe pînză a realităţii prin selectarea îndelungată şi riguroasă a elementelor celor mai tipice sînt proprii marilor compoziţii avînd ca temă scene de luptă, cum sînt *Pe Valea Rahovei* şi *Atacul de la Smîrdan.* Lucrările sînt prea bine cunoscute, pentru a mai fi descrise în aceste rînduri. Este, fără îndoială, mai util să ne amintim despre răsunetul pe care aceste pînze l-au trezit în rîndul contemporanilor, întrucît acesta poate, de fapt, explica interesul constant, mereu viu şi mereu redimensionat, pe care l-au manifestat apoi pentru aceste mari compoziţii şi generaţiile care au urmat. Astfel, pentru Vlahuţă, „toate tablourile lui [Grigorescu] din campanie sînt făcute cu viforul marilor emoţii pe care le dă războiul. Simţi că aşa a trebuit să fie. Simţi că toată această înfiorătoare privelişte a măcelului omenesc a trecut prin ochii lui înspăimîntaţi, a zguduit adînc sufletul lui de artist şi, ca tăria unui trăznet, s-a descărcat, prin mîna lui, pe pînză, aproape fără ştirea lui“[11]. La rîndul său, Delavrancea, vorbind despre pînzele inspirate de războiul de independenţă şi mai ales de variantele *Atacului de la Smîrdan* (lucrarea finală, de peste 10 m², comandată în 1878 de primăria Capitalei, este terminată în 1885; variante pregătitoare se găsesc în muzeele din Bucureşti, Ploieşti şi Craiova), dînd o judicioasă apreciere originalităţii şi, în acelaşi timp, modernităţii mijloacelor cu care se exprimă Grigorescu, demonstrează convingător că: „Monocromia maestrului nostru îţi reprezintă exact atmosfera plumburie a războiului. El vede masa, iar nu detaliile, soldaţii, iar nu ofiţerii; şi în năpraznica pornire a maselor nu are timp să caute o poză academică pentru vreun erou de atelier...“[12]. Lucrarea s-a bucurat, de la început, şi de aprecierea criticilor străini. Vlahuţă reproduce, astfel, un lung citat dintr-un articol, apărut la 1 februarie 1897 în revista münchenează „Die Kunst für Alle“, în care autorul, William Ritter, nu ezită să se exprime astfel despre *Atacul de la Smîrdan:* „Privindu-l, rămîi uimit de nespusa simplitate a compoziţiei, dar mai ales de pasiunea ce respiră din toată această pînză; e războiul văzut cu ochii soldaţilor, nu cu al şefilor. Trebuie să ştii, însă, că impresia asta aşa de puternică ce ţi-o dă tabloul e datorită pasiunii de care a fost stăpînit pictorul în momentul execuţiei: niciodată un pictor de război n-a fost aşa de adînc răscolit în sufletul lui“[13]. Se poate observa aici că străinătatea a luat cunoştinţă de opera lui Grigorescu, inspirată de faptele de armă ale soldaţilor români, şi datorită faptului că, în anii 1881—1894, o serie de lucrări (în corespondenţa pictorului titlurile acestora apar în franceză: *Sentinelle, Transport, Défilé des prisonniers, Attaque)* au fost reproduse în gravură de Ch. Chardon Aîné, specialist apreciat, care îndeplinea, pe vremea aceea, funcţia de calcograf al Luvrului, precum şi de E. Dujardin, care a executat reproduceri în heliogravură (*Prisonniers turcs, Soldat en pied*)[14].

Dintre toţi pictorii români plecaţi pe front, cel mai în vîrstă era Carol Popp de Szatmary. Se născuse, în urmă cu mai bine de şaizeci şi cinci de ani, la 11 ianuarie 1812, în Cluj. Studiază la Viena, călătoreşte în Italia, Austria, Franţa, făcînd copii în marile muzee, iar în 1840 se stabileşte la Bucureşti. Continuă să călătorească, mai ales în Orient (Turcia, Persia, Siberia, China), consemnînd în zeci de schiţe elementele locale ale peisajului, pitorescul costumelor şi obiceiurilor. În 1841 execută la Cluj un album de litografii cu portrete ale deputaţilor din Dieta Transilvaniei. În acelaşi oraş deschide, în 1874, o expoziţie cu portrete şi vederi reprezentative din principatele române. În pictura în ulei nu depăşeşte limitele unui academism de factură romantică, vădind cunoştinţe temeinice de meşteşug, atît în caracterizarea personajelor, cît şi în punerea în pagină şi în transcrierea minuţioasă a detaliilor. Dar desenele sale sînt schiţe spontane, cu o linie suplă, dinamică, surprinzînd cu acuitate situaţii şi tipuri umane caracteristice. Partea cea mai valoroasă a operei este reprezentată de numeroasele acuarele, datorate unui colorist autentic, care ştie să-şi adecveze temei viziunea şi mijloacele. Dovadă emoţionantă a patriotismului său, participarea lui Szatmary la campania din Bulgaria a însemnat nu numai o îmbogăţire a experienţei sale artistice şi de viaţă, deja atît de vastă, ci şi o efervescenţă creatoare nouă şi impresionantă, un fel de regăsire a elanurilor şi energiilor tinereţii, care l-a făcute pe G. Oprescu să afirme: „Multe schiţe din vremea războiului de la 1877 (...) sînt printre cele mai reu-

şite din cariera sa, ceea ce arată că aproape de şaptezeci de ani, pictorul era tot aşa de verde şi de antrenant, tot aşa de sigur de văzul şi de mîna sa, ca şi în tinereţe"[15]. Peste Dunăre, Szatmary execută acuarele, unele de mare vioiciune cromatică, surprinzînd lumina şi culoarea peisajului sudic, precum şi desene în creion şi peniţă, care, cel mai adesea, au fost multiplicate prin gravare. Unul dintre cele mai frumoase este *Atacul redutei Griviţa,* în care atacanţii, cu caracteristicile căciuli ale „curcanilor", sînt văzuţi aproape toţi din spate, căţărîndu-se cu vioiciune pe scările aşezate compact, una lîngă alta, pe parapetul redutei. Cămăşile atacanţilor sînt deschise la culoare, în timp ce masa apărătorilor, întunecată, este surprinsă în mişcări convulsionate, cu axele frînte dramatic. În fundal, dinspre stînga, un şir de atacanţi înaintează aliniaţi, înclinaţi în faţă, ţinînd energic în mînă puştile lungi, cu baionete. Compoziţia este piramidală, urcînd — împreună cu mişcarea atacanţilor — de la stînga spre dreapta, încununată fiind în partea de sus de figura unui ofiţer, cu pistolul şi sabia în mîna dreaptă şi cu drapelul în cea stîngă, surprins în momentul în care este răpus de baionetele turceşti. Deşi transpusă dintr-o tehnică de notaţie în alta de elaborare mai sistematică, imaginea în gravură continuă să-şi menţină intactă valoarea de adevărat reportaj grafic, cu amănuntele transcrise minuţios şi eficace, cu o grijă necontrazisă pentru reţinerea şi valorificarea plastică a elementelor semnificative, dar şi cu capacitatea de a evita retoricul şi punerea în scenă. Acelaşi lucru se poate observa şi în legătură cu gravura intitulată simplu *Scenă de război:* perspectiva foarte adîncă a scenei, cu denivelări şi urcări ale planurilor orizontale, asigură compoziţiei forţă şi amplitudine epică. În cele două laturi, două unităţi ale cavaleriei româneşti aşteaptă, într-o încordare statuară, să înceapă atacul. În depărtare, în partea centrală, într-o lumină puternică, sînt dispuse redutele turceşti — deasupra cărora pluteşte fumul exploziilor — şi avanposturile armatei noastre, spre care se îndreaptă în iureş, în trei coloane, tunurile trase de cai, în timp ce alăturat, pe un drumeag mai înalt şi mai ferit, se mişcă în sens opus căruţele acoperite ale serviciului sanitar. Pe dealurile din fundal, încununate cu o ruină, staţionează în expectativă alte unităţi româneşti. Echilibrul dintre axele mişcării, dintre formele unduioase ale dealurilor şi prezenţa energică a luptătorilor fac din acest desen, transpus cu infinită prospeţime în gravură, o schiţă de compoziţie, căreia eventuala reluare la scară, în ulei, nu putea să-i mai adauge decît veşmîntul culorii. Fără a ajunge la performanţele lui Grigorescu, pictorul născut la Cluj dovedeşte un interes la fel de viu şi de constant pentru studierea unor tipologii umane, pentru fixarea directă pe hîrtie a unor fizionomii, gesturi şi situaţii grăitoare, aşa cum se întîmplă, de pildă, în cazul desenului *Cazac călare.* Calul, redat, cu bune cunoştinţe de meşteşug, are silueta zveltă, nelipsită de o anumită eleganţă a decupajului, care contrastează însă vădit cu masivitatea soldatului, înfăţişat într-o atitudine dîrză, dar avînd întipărită pe chip o tristeţe pe care greutatea şi întinderea în timp a războiului, precum şi depărtarea de ţinuturile natale, o pot explica. Se mai pot releva valorile plastice, datorate jocului abil regizat dintre lumină şi umbră, ca şi insistenţa pitorească în redarea armamentului.

Alături de dăruirea cu care, aproape septuagenar, Szatmary nu ezită să se alăture trupelor române, se cuvine omagiată şi participarea la campania din Bulgaria a lui Sava Henţia, şi el transilvan de origine, născut la 1 februarie 1848, în satul Sebeşel din judeţul Alba. Ajuns de mic la Bucureşti, Henţia îşi pierde auzul în 1863, datorită unui tratament medical inadecvat. Sub îndrumarea lui Theodor Aman şi Gheorghe Tattarescu, frecventează, între 1865 şi 1870, cursurile Şcolii de belle-arte din Bucureşti, obţinînd, de-a lungul anilor, o serie de medalii de argint şi de bronz. Artistul este atras încă în această vreme de compoziţia istorică, lucrările sale fiind inspirate atît de istoria antică (*Intrarea lui Traian în Sarmizegetusa*), cît şi de evenimente şi personalităţi glorioase ale istoriei medievale (*Intrarea lui Mihai Viteazu în Alba Iulia*). Cîştigător al concursului de burse pentru străinătate, pleacă în 1871 la Paris, devenind elev al pictorului Alexandre Cabanel. Din 1872 expune la Salonul oficial de la Paris, pentru ca, din 1874, reîntors în ţară, să se numere printre participanţii la expoziţiile bucureştene. Numit, în 1875, profesor de desen şi caligrafie la Azilul Elena Doamna, îl cunoaşte pe doctorul Carol Davila, căruia îi datorează recomandarea de a fi ataşat, alături de ceilalţi pictori, pe lîngă Ambulanţa Marelui Cartier General al Armatei. Pentru umanismul lui Davila, este impresionantă scrisoarea de însoţire — publicată de Livia Drăgoi[16] — pe care generalul medic, în calitate de „inspector general" şi ca şef al „Secţiunii sanitare" a Marelui Cartier General, o dă pictorului: „Domnulu Hintzea Savu, profesor de dessen şi pictură al Asylului Elena Dómna şi şcóla secundară din Bucureşti, este ataşat la Ambulanţa Marelui Cartier General, pe tot timpul resbelului. (Rugăm dar pe tóte autorităţile civile şi militare să bine voiască a da adjutorul de care va avea trebuinţă, pentru îndeplinirea missiunii sélle ca artist). Atragem deosebit atenţiunea tuturor persónelor cari vor fi în relaţiune cu Domnu Hintzea, că D-lui suferă de uă *surditate* aprópe complectă şi că această infirmitate pune óre care greutate în relaţiunile sale; ânsă sciind carte ori ce persónă va putea corespunde cu Dlui în limba Română. Assemenea vorbind încet Domnu Hintzea înţelege fórte bine dupe mişcarea buzelor". Într-adevăr, o cercetare a operei lui Henţia dovedeşte că infirmitatea nu l-a împiedecat de fel să se dedice misiunii sale de corespondent artistic de război. Cu mijloace mai puţin personale şi mai puţin rafinate decît acelea ale lui Grigorescu, dar nu cu mai puţină atenţie şi consecvenţă, Henţia realizează un amplu reportaj grafic — în creion şi cărbune, mai rar în tuş şi acuarelă — care înregistrează, într-o suită unitară, cu vigoare narativă şi cu patos al mişcărilor, etapele războiului, de la *Trecerea Dunării la Corabia* şi *Trecerea Dunării la Nicopole* la *Transportul de muniţii pe front,* la *Prima lovitură de tun* şi la cutare *Scenă din războiul pentru independenţă.* Interesul pentru elementele peisajului este o constantă a graficii lui Sava Henţia, fie că este vorba despre locuri şi obiective însemnate pentru desfăşurarea în sine a războiului (*Podul român de la Corabia, Pontoane şi bărci la Corabia, Nicopole 1877*), fie că motivul inspirator este pitorescul drumurilor şi localităţilor

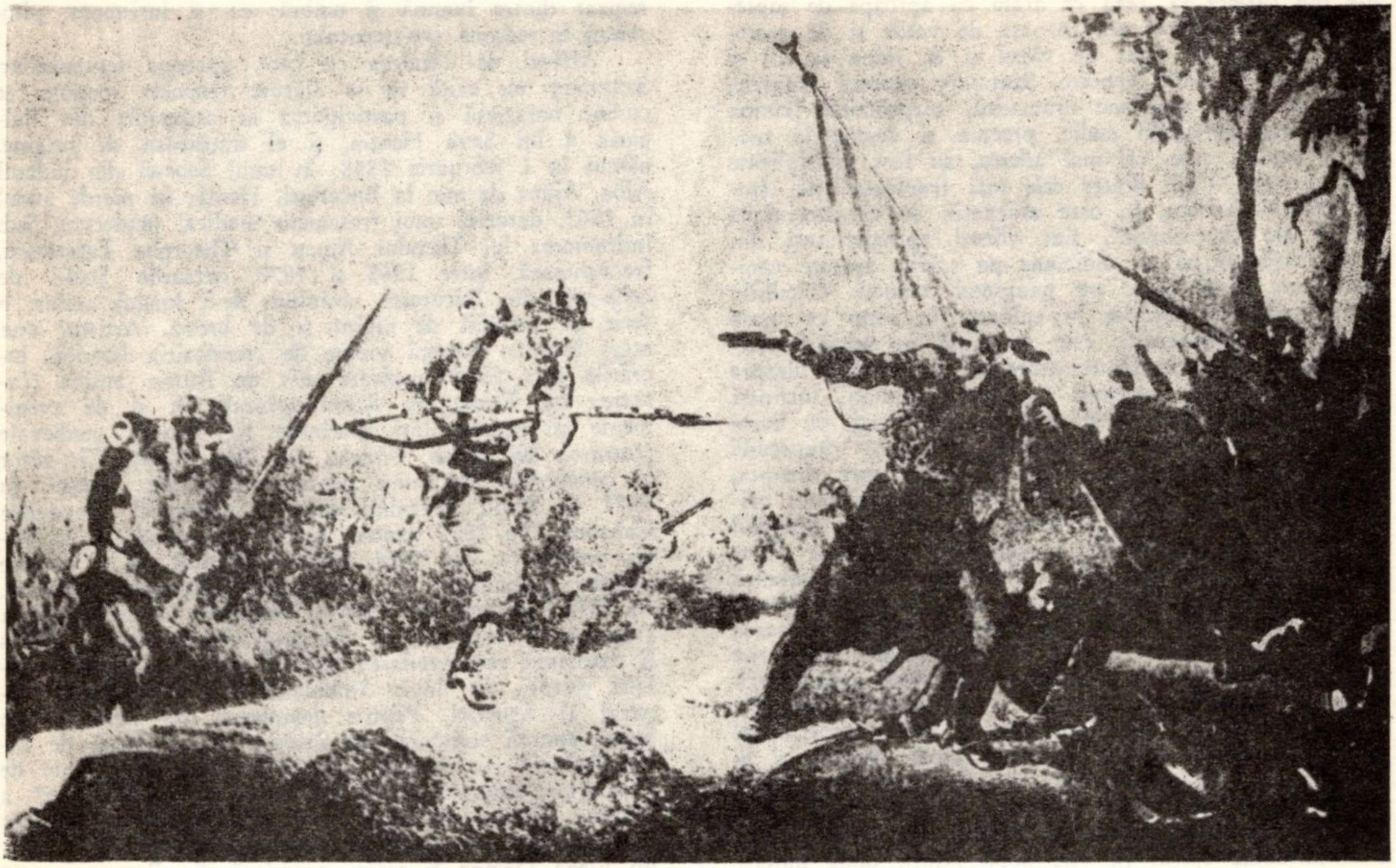

pe care le străbate (*Ruine la Nicopole*[17]). După cum s-a observat, numeroase sînt scenele de popas şi răgaz *(Bivuac, Cai şi corturi, Ziua de sîmbătă în lagărul de la Calafat, Soldaţi jucînd hora)*, nelipsind, în acelaşi timp, portretele fugare, individuale sau de grup, ale ostaşilor ori ale celor întîlniţi în cale (*Roşior* şi, respectiv, *Turc cu narghilea, O familie de bulgari în faţa casei)*.

Cel mai tînăr din grupul pictorilor români era George Demetrescu Mirea, născut la 16 aprilie 1852, în Cîmpulung. Stabilit, în 1865, la Bucureşti, încă de pe vremea cînd era elev la Colegiul Sf. Sava, se bucură de sprijinul profesorului de desen C. I. Stăncescu. Se înscrie apoi la şcoala de medicină a doctorului Davila, dar o părăseşte în curînd, pentru a frecventa, din 1870, Şcoala de belle-arte, unde se afirmă ca un excelent student, răsplătit cu numeroase medalii şi declarat şef de promoţie în fiecare an. După absolvire, în 1875, reuşeşte la concursul de burse pentru străinătate, dar, cum acordarea efectivă a bursei întîrzie, în 1877 se alătură grupului organizat de Davila. Stă pe front mai puţin decît ceilalţi, întrucît în 1878, în urma unei recomandări a lui Grigorescu pe lîngă Ion Ghica, obţine bursa şi pleacă la Paris. Din Bulgaria s-a întors totuşi cu peste patruzeci de desene, donate mai tîrziu, de către soţia sa, Muzeului Militar Central. Dintre aceste desene, „se cuvin relevate cîteva compoziţii şi grupuri în peisaj (*Oştean căzut...*, *Soldaţi poposiţi la cişmea, Peisaj cu o fîntînă cu cumpănă, Corturi sanitare*) cu o energică şi sumară determinare a planurilor şi mobilităţii umbrelor, cîteva portrete de militari cu viguroase accente grafice, şi studii de mişcare — *Roşior călare, Soldaţi în tranşee,* precum şi un *Dorobanţ la atac*"[18]. O parte din schiţe vor fi folosite în 1889 pentru realizarea unei picturi în ulei, *Bătălia de la Smîrdan,* a cărei structură compoziţională este vădit influenţată de lucrările lui Grigorescu consacrate aceluiaşi subiect.

Creaţia grafică a pictorilor ataşaţi pe lîngă Marele Cartier General al Armatei a avut şi marele rol de a-i informa pe contemporani asupra unor faze şi bătălii decisive pentru desfăşurarea războiului, asupra contribuţiei şi eroismului armatei noastre, întrucît unele dintre desene au fost reproduse în ziarele şi revistele vremii. Transpuse în gravură, desenele lui Szatmary au fost — după cum vom vedea mai jos — reproduse şi în importante publicaţii din marile centre ale Europei. În acelaşi sens, un rol meritoriu a avut şi Henrik Trenk care, în calitate de colaborator al unor ziare germane, expediază din ţară desene înfăţişînd scene din războiul pentru independenţă. Născut la Zug, în Elveţia, şi format la Şcoala de belle arte din Düsseldorf, Trenk se stabileşte iniţial la Sibiu, apoi la Bucureşti, unde devine un preţios colaborator al lui Alexandru Odobescu, la cererea căruia execută — în desen, acuarelă şi ulei — imagini ale unor vechi monumente istorice şi

de artă, ilustrînd apoi cartea acestuia despre tezaurul de la Pietroasa. Angajat, în 1867, ca profesor de desen la Gimnaziul Gheorghe Lazăr din Bucureşti, Trenk participă cu dăruire la viaţa patriei adoptive (este însemnată activitatea sa în domeniul desenului satiric reprodus în presă), şi cu toate că nu se alătură grupului organizat de Davila, prin desene trimise în Germania, „înţelege să participe, cu mijloacele sale de artist, la marele eveniment al dezrobirii ţării de turci"[19].

Largul ecou internaţional al războiului din 1877—1878 şi-a găsit o expresie şi în faptul că ziarele şi revistele cele mai importante, din principalele ţări ale Europei, au trimis în calitate de corespondenţi de război numeroşi ziarişti şi desenatori, care au expediat regulat corespondenţe şi schiţe de pe cîmpurile de luptă sau din spatele frontului. Este meritul lui Nicolae Iorga de a se fi ocupat, în cîteva rînduri, cu bogatele şi preţioasele mărturii documentare despre România, despre armata şi poporul nostru, conţinute în textele şi mai ales în ilustraţiile din tipăriturile epocii. Autorii acestora erau prezenţi la evenimentele cele mai de seamă ale războiului, îi însoţeau pe ţarul Rusiei şi pe domnul României, urmăreau trecerea Dunării şi principalele atacuri, dar înregistrau şi „popasuri la puţurile de drumul mare, bordeie în malul bulgăresc al Dunării, convoaie de cărăuşi, împărţire de ţuică la Cetatea, sentinele răzleţe, soldaţi la adăpost, răbdarea miliţienilor, salahori bătrîni la lucru"[20].

În partea finală şi, mai ales, în notele la monografia pe care, la solicitarea Academiei Române, o consacră războiul pentru independenţa României, marele istoric stabileşte o lungă listă a publicaţiilor europene care şi-au trimis corespondenţii în România şi Bulgaria. Printre ziariştii şi desenatorii cei mai neobosiţi se numărau, astfel, Paul Granet de la „République Française", Oliver Pain de la „Bien Public" şi „Radical", Lamotte de la „Le Temps", Brothenrudge şi colonelul Brackenbury de la „Times", Boyle de la „Standard", Niccoló Lazzaro de la „Fanfulla" şi „Illustrazione italiana", Björlin de la „Stockholms Dagelblad", Ivan de Woestyne de la „Le Figaro", Williams de la „Graphic", Canini de la „Pongolo", Lichenstedt de la „Neue Freie Presse", Forbes de la „Daily News", Pellicer de la „Ilustracion española y americana", Lançon de la „Illustration", Farcy de la „Le Constitutionnel", Dick şi Meylan de la „Le Monde Illustré". Activau, alături de aceştia, şi trimişii altor publicaţii ca: „Novoe Vremia", „National-Zeitung", „Militär", „Wochenblatt", „Hamburger Nachrichten", „Augsburger Zeitung", „Ueber Land und Meer", „Siècle", „National", „Journal d'Odessa", „Moniteur Universel", „La France", „Illustrated London News", „Neues Wiener Tageblatt", „Leipziger Illustrierte Zeitung", „Opinione", „Gazzetta piemontese", „Corriere della sera", „Popolo romano", „Roma". Publicînd, ca anexă la cartea sa, 12 ilustraţii cu gravuri extrase din unele dintre aceste periodice, Iorga scrie: „Iar ilustraţia străină lăsa la o parte adesea marile învălmăşiri de trupe pentru a fixa îndurarea creştină, ca şi avîntul simplu şi eroic al soldatului, dorobanţ şi călăraş. Astfel un Lançon, un Baude, un Durand, un Smeeton, un Régnier, un M. Scott".[21] O lectură atentă a gravurilor reproduse poate însă să lărgească aceste informaţii. Că este vorba despre gravuri, ne-o indică faptul că multe dintre foi poartă două semnături, una a desenatorului, cealaltă a gravorului. Din fericire, uneori aceste semnături sînt perfect descifrabile, fapt care ne îngăduie să completăm lista stabilită de Iorga cu cîteva nume noi. Astfel *Iaşii în 1877* şi *Bucureştii în 1877*[22] sînt desenate de M. Scott şi gravate de F. Moller. Tot Moller transpune în gravură *Intrarea ţarului în Bucureşti*, desenată de A. Ferdinandus, precum şi *Prezentarea la Ploieşti, de către ţar, a trupelor ruseşti lui Carol I*, datorată unui autor pe care nu l-am putut identifica. A. Ferdinandus este şi autorul desenului înfăţişîndu-l pe *Ţar în faţa palatului domnesc din Bucureşti*, transpus în gravură în atelierul Roch-Regnier et Cie, atelier din care au ieşit şi foile reprezentînd o *Tabără rusească într-un sat românesc*, precum şi *Intrarea ţarului în Ploieşti*, aceasta din urmă desenată, dacă am descifrat bine, de Valnon. La rîndul său, P. K. Hoffman fixează pe hîrtie o vedere a *Galaţilor în 1877*, cu trupe de cavalerie aliniate într-o piaţă cu clădiri cu două niveluri, situată pe malul fluviului, unde este ancorat vasul „Ada", arborînd drapel tricolor. Nu este semnat desenul reprezentînd *Asaltul de la Griviţa*, în schimb se poate citi limpede semnătura lui A. Brun pe foaia înfăţişînd un *Atac de vînători*. Calităţile plastice ale acestui desen sînt într-adevăr remarcabile. Scena de luptă este văzută de sus, pictorul aflîndu-se — probabil — pe una dintre culmile domoale, caracteristice peisajului. Perspectiva geometrică este coerentă, convingătoare, dublată de procedeul clasic al degradării valorilor plastice în funcţie de creşterea depărtării. În prim-plan formele sînt concrete, circumscrise de linii analitice, ferme şi incisive, care, atunci cînd sînt regrupate pentru a indica umbrele, generează haşuri sugestive. Planul secund este marcat de linia sinuoasă a unor stîlpi de telegraf cu firele rupte, dincolo de care, pe coama dealului, poziţiile inamicului sînt marcate prin linii de extremă fineţe, trasînd imaginea de ansamblu, sintetică, a formelor, devenite semne grafice de mare forţă expresivă. În fine, curbele indicînd fumul exploziilor se contopesc în partea superioară a compoziţiei cu linia sinuoasă a norilor.

Următorul studiu al lui Nicolae Iorga este consacrat felului cum s-a reflectat războiul de independenţă în presa spaniolă. Autorul analizează textele din „Epoca" şi „Imparcial", subliniind apoi că „informaţia spaniolă asupra războiului nostru nu e nicăiri cu mai mult relief, căci aici vorbeşte ilustraţia, decît în *Ilustracion española y americana*".[23] Despre desenatorul trimis de revistă în România, José Luis Pellicer, Iorga vorbise deja în studiul anterior, menţionînd că, într-o corespondenţă de pe front, ziarul „Roma" din 18 iulie 1877, îl prezintă ca pe un ofiţer (căpitan de artilerie), care şi-a făcut studiile în capitala Italiei, afirmînd despre el că: „Nessuno disegna con piú amore e conscienza che Pellicer".[24] Întrucît revista publicase desene din România şi înainte ca Pellicer să fi sosit în ţară, Iorga crede că autorul acestora este Ovéjero, al cărui nume se citeşte pe *Vederea Olteniţei*. Iorga nu notează însă că aceeaşi semnătură se găseşte şi pe frumoasa *Vedere a Iaşului cu gara şi Mitropolia*, precum şi pe scena de gen, intitulată prea pretenţios *Griviţa, Corp de gardă de dorobanţi*, înfăţişînd, de fapt, odihna unor ostaşi, alături de cai, în umbra unei case cu pridvor, într-o curte ţără-

nească. Nu sînt observate nici alte semnături, ce se citesc cu relativă uşurinţă: E. Alba pe desenele publicate sub titlul *Chişinău: cartierul general al marelui duce Nicolae* şi *Vederea Galaţilor ocupaţi de armata rusească de sud;*[25] Urrutia (?) pe cel intitulat *Brăila. Primele bubuituri de tun între beligeranţi pe Dunăre* şi, mai ales, Rico pe o suită întreagă de gravuri: *Voluntari ruşi, în staţia Paşcani, Vederea Silistrei, Campamentul corpului I armată rus la Chişinău, Corp de gardă şi veghe în întăriturile de la Orşova, Brăila. Reg. 29 cazaci comandat de colonelul Strucov* şi o planşe combinată *De la Bucureşti la Zimnicea. Schiţe de călătorie. Hanul din Drăgăneşti. Naipul. Popas la drum. Poroschia. Voluntar român,* cu desene de bună calitate, înregistrînd fidel specificul local al peisajului, precum şi formele tradiţionale ale artei şi arhitecturii populare (cruci de mormînt sculptate, fîntîni cu cumpănă, pridvoare şi foişoare de lemn etc.). E greu de bănuit că Rico ar fi numele unui simplu gravor, care transpune desenele altuia, întrucît pe planşa XV sînt publicate alături două lucrări, *Buzău. Tabără de infanterie rusească,* semnată de Rico, şi *Brăila. Campament de cazaci,* semnată de Pellicer. Numele lui José Luis Pellicer se găseşte pe o serie de desene, în primul rînd pe acela, cu obiectivele numerotate, însoţit de un text explicativ foarte detaliat: „1. Poziţiuni cucerite de ruşi. 2. Ambulanţe de crucea roşie. 3. Corespondenţii periodicelor *Figaro, Fanfulla* şi *Ilustracion spañola y americana.* 4. Cazaci de Don. 5. Ofiţer de cazaci de gardă, din Caucaz. 6. Ţarul Alexandru. 7. Infanterie de gardă. 8 Terasament de cale ferată la port. 9. Trupe în drum la debarcader. 10. Canalul Măcinului. 11. Măcinul. 12. Vaporul Fulgerul. 13. Bărcile blindate. 14. Torpilorul Xenia. 15. Infanterie de linie". Într-un fel, stilul desenului ne aminteşte de acela al lui A. Brun, deşi lucrarea lui Pellicer este mai statică, mai puţin „artistică". În primplan se văd formele concrete ale ofiţerilor din suita ţarului, înfăţişaţi din spate, pe cai, precum şi acelea ale ostaşilor pedestraşi, în ţinută de război, aliniaţi. Într-un plan mai îndepărtat, în picioare, sînt situaţi corespondenţii celor trei publicaţii; dincolo de ei, pe podul care se uneşte — pe linia orizontului — cu celălalt mal, trec ambulanţele. Pe linia arcuită a terasamentului de cale ferată se profilează — trasate cu fineţe — siluetele soldaţilor în marş, întrerupte de elansarea verticală a stîlpilor de telegraf. În redarea ambarcaţiunilor de pe oglinda întinsă a apelor, a dealurilor îndepărtate şi a norilor, se folosesc linii fine, vădind notaţia fugară, inspirată, pe „viu". În *Zimnicea. Convoiul de material de război, tras de locomobile cu vapori* se face, relativ frecvent, apel la haşuri, umbrele grele fiind indicate cu pete compacte de cerneală. Pe planşa XX, semnată tot de Pellicer, se alătură din nou două scene, *Un pod de luntri peste Dunăre* şi *Mihăileşti: Cvartiruirea unor corespondenţi de război;* cea dintîi atrăgîndu-ne în mod deosebit atenţia prin modernitatea soluţiilor: siluetele negre ale bărcilor, podului, soldaţilor şi cailor sînt proiectate pe un cer calm, în faţa valurilor învolburate, desfăşurarea în noapte a scenei fiind indicată numai de contrastul subliniat al cîtorva accente luminoase. Remarcabilă este, în fine, compoziţia lui Pellicer înfăţişînd *Avangarde româneşti în ploaie la Griviţa,* în care, monumentali şi neclintiţi, văzuţi din spate, cu puştile cu baionete în mîini, proiectaţi pe marginea arcuită a redutei, se văd, cum notase Iorga, „dorobanţii noştri în noroiu supt ploaie cumplită, cu ulciorul lîngă dînşii"[26]. Din nou scena se desfăşoară noaptea, umbrele grele fiind redate prin pete compacte din cerneală, în timp ce restul suprafeţei se constituie dintr-o împînzire, feluruit gradată, de linii, plastica formelor şi succesiunea planurilor deducîndu-se din diferenţa de intensitate a acestora, în timp ce liniile oblice, albe, indică rafalele ploii. Împreună cu celelalte, dar mai mult decît toate, lucrarea aceasta demonstrează că José Luis Pellicer a rămas credincios promisiunii făcute cititorilor revistei „Ilustracion española y americana", imediat după sosirea sa în România: „desemnele mele vor fi complect autentice, vrednice de credinţă, fidelă reprezentare a adevărului".[27]

În *Almanahul graficii române* pe 1929, Nicolae Iorga publică o nouă şi întinsă serie de gravuri, descoperite în publicaţii europene de prestigiu. În comentariul extrem de succint[28], istoricul dă, într-un stil telegrafic, cîteva informaţii referitoare la aceste desene. Aflăm astfel că, după ce în numărul din 23 decembrie 1876 tipărise „o foarte frumuoasă vedere a oştilor ruseşti la Noua Suliţă basarabeană", revista „The Illustrated London News" reproduce în numărul din 30 decembrie „gara Paşcani, plină de ostaşi din toate armele ale Ţarului, la cari se adaugă vînzătorul evreu de sticluţe de rachiu şi doi soldaţi români grăbiţi: un călăreţ şi un dorobanţ". Plină de dinamism, regrupînd un mare număr de personaje caracteristice, unele pitoreşti (de pildă, soldatul şi femeia, aşezaţi pe banca din stînga,

soldatul greoi, aplecat, în prim-plan, peste niște bagaje), scena este, desigur, realizată la fața locului, detaliile arhitectonice reproducîndu-le fidel pe cele din realitate. Pe peronul, care se întrevede spre dreapta, printre stîlpii metalici, atrag atenția tăblițele indicatoare: „Galatz. Bukarest. Piteşti". Cucerit de vivacitatea scenei, Iorga nu observă însă că desenul din „The Illustrated London News" este identic, pînă în cele mai mici detalii, cu acela publicat în „Illustracion española y americana". Fără a fi singular, faptul acesta ne demonstrează, o dată în plus, — alături de ale cazuri, asupra cărora vom reveni în cele ce urmează — că, în afara desenelor primite de la corespondenții proprii, revistele vremii au publicat și gravuri executate după desenele altor graficieni prezenți pe front. Faptul că aceste gravuri n-au fost întotdeauna semnate, îngreunează, cînd nu face imposibilă, identificarea autorilor. Oricum, Iorga are și meritul de a ne fi atras, de pildă, atenția în mod concret asupra existenței, în presa europeană a vremii, a unor gravuri executate după desenele lui Carol Popp de Szatmary. Unul dintre ele a apărut în „The Illustrated London News" din 12 ianuarie 1878. Altele, mai numeroase, au apărut în „Leipziger Illustrierte Zeitung". Astfel, în nr. 1789/1877, sub titlul *Atacul românilor la Griviţa,* este publicat faimosul desen al lui Szatmary, pe care l-am analizat mai sus sub titlul *Atacul redutei Griviţa.* În nr. 1780/1877 este tipărită gravura *O stradă în Giurgiu: case bombardate,* în care artistul român înfățișează explozia unui obuz pe o stradă avînd numeroase case cu două caturi, cu fațadele străpunse de obuze, dintre care una mai arătoasă, în fundal, are rezalit cu fronton triunghiular și un balcon parțial distrus. Plină de dramatism și de forță narativă este reproducerea din nr. 1783/1877. În prim-plan, lîngă un tun distrus, Szatmary înfățișează un grup de ostași răniți, alături de alții, răpuși de gloanțe, în timp ce, din dreapta înaintează vijelios spre orizont atacul unor călăreți, din stînga sînt gata să intre în luptă alte unități, iar în depărtare, în centru, se distinge aliniamentul tunurilor românești.

„Leipziger Illustrierte Zeitung" publică, în plus, numeroase alte desene. Revista „are ca ilustrator la turci pe Katzler, la ruși pe Broling", în timp ce din România, de pe linia Dunării și din Bulgaria redacția primește desenele lui Koenen, care, prin fidelitatea cu care înregistrează realitatea, „sînt dintre cele mai vii documente ale războiului".[29] Astfel, prima dintre foile semnate de Koenen este aceea din nr. 1782/1877, cu două imagini din Cernavodă. Aceluiași grafician i se datorează apoi *Reduta Griviţa nr. 2 Plevna, Transportul tunurilor în întăriturile de la Orşova, Bombardarea artileriei turceşti de la Turtucaia la Oltenița, Marşul românilor spre Nicopole, Ruşi în oraşul tătăresc Tichileşti în Dobrogea, Distrugerea unei moschei de către bulgari, Hîrşova, Un spital la Turnu Măgurele, Împărţirea pîinii la prizonierii turci în Bucureşti.* Publicația germană mai numără printre colaboratorii săi pe Eckenbrecher, care desenează *O stradă în Galaţi,* cu case arătoase, cu două niveluri, în mijlocul căreia înaintează un șir de căruțe, pe care le controlează un ostaș, situat în prim-plan; F. W. Friedwänger, care redă *Trecerea Dunării de către ruşi pe la Brăila,* într-un stil exact, minuțios, cu obiectivele importante numerotate și descrise în textul explicativ; din același ziar Iorga mai reproduce *O stradă din Nicopole,* afirmînd că gravura a fost făcută „după Koenen", fără a observa însă că aceasta poartă semnătura foarte vizibilă a lui J. J. Kirchner.

În același articol, marele istoric mai reproduce și două pagini din „Le Monde Illustré", prima, semnată de A. Ferdinandus și de Roch-Regnier et Cie, înfățișează *Tipuri şi uniforme din armata română,* iar cea de a doua, semnată — dacă am descifrat corect — P. Banet, transpusă în gravură de același atelier Roch-Regnier et Cie, prezintă un grup de *Răniți ruși trecînd Dunărea pe la Cladova.*

Peste un an, Iorga aduce, în noua ediție a Almanahului graficii române, alte dovezi despre ilustrarea participării României la război, extrase dintr-un volum apărut în epocă la Viena sub titlul *Histoire de la guerre de 1877.* Și în acest caz, putem face observația că exemplare ale aceleiași gravuri erau trimise de pe front și reproduse, aproape concomitent, de publicații din diferite centre ale Europei. Astfel, *Lupta de artilerie între bateriile române şi turceşti la Calafat şi Vidin* apărută în volumul vienez la p. 68 este absolut identică, pînă în cele mai mici detalii, cu *Bombardarea peste Dunăre dintre Calafat şi Vidin* tipărită în „Illustracion española y americana". Desenul este al unui autor de talent: perspectiva în zbor de pasăre oferă posibilitatea unei vaste descrieri a peisajului, cu fluviul — peste care se arcuiește traiectoria obuzului — șerpuind spre orizont și cu cetatea, moscheia, casele și grădinile din planurile apropiate alcătuind un univers închegat de forme și volume, dispuse coerent și cu eficiență. După cercetarea stampelor vremii, sîntem înclinați să recunoaștem ca autor al acestei frumoase compoziții pe Carol Popp de Szatmary. Cu atît mai mult cu cît o altă imagine reprodusă în bune condiții grafice în *Histoire...,* la p. 188, sub titlul *Luarea Rahovei de către români,* aparține în mod cert lui Szatmary, nefiind decît o gravură după desenul analizat de noi mai sus, cunoscut, după cum am văzut, în literatură ca *O scenă de război.* În plus, ilustrația apărută în volumul vienez la p. 189 cu explicația *Podul pe Dunăre lîngă Nicopole* nu este decît un exemplar — de bună calitate și reprodus cu grijă — al gravurii reproduse în nr. 29 din 24 decembrie 1877 al ziarului „Dorobanțul" din București,[30] ce nu poate fi atribuită decît artistului născut la Cluj, despre a cărui calitate de corespondent de război, colaborator asiduu al publicațiilor românești de epocă, s-a vorbit adesea.[31] Peisajul cunoaște, și în acest caz, o amplă desfășurare, marcată atît de diagonala fluviului — dincolo de care se zărește, printre dealuri, orașul înfățișat cu vădit interes pentru detalii —, cît mai ales pentru diagonala opusă a podului de vase, pe care se înșiruie compact siluetele soldaților, cailor și căruțelor, în înaintare necontenită. Așteptînd să le vină rîndul, pe mal se văd care cu provizii, trase de boi și însoțite de țărani. Stilistic, fac parte din același grup și *Podul de la Zimnicea, rupt de furtună, Luptă de artilerie lîngă Silistra, Asaltul Muntelui Verde lîngă Plevna, În reduta Griviţa nr. 1, în faţa Plevnei, Transport de care, luate de la turci lîngă Plevna, escortate de cavaleria română, Vederea Balcicului,* de fiecare dată încadrarea spațială fiind plină de siguranță și capabilă nu numai

să evoce specificul peisajului, ci să şi cuprindă acţiuni de mare dramatism, cu masive participări de trupe, cu obiective militare dispuse la înălţimi şi la distanţe felurite, întotdeauna motivate strategic. Este caracteristic tuturor acestor scene faptul că, fără a idealiza şi fără a face apel la elemente retorice, inventate, autorul — fiindcă fineţea liniei, abila dozare a luminii şi umbrelor, inspirata completare a mijloacelor pur grafice cu altele, picturale, dovedesc că avem de a face cu un singur autor — scoate în evidenţă participarea şi rolul însemnat al armatei noastre, elogiază eroismul anonim, dîrzenia şi spiritul de sacrificiu al masei de soldaţi. În plus, realismul convingător al scenelor demonstrează că acest autor s-a aflat vreme îndelungată, în diverse locuri şi situaţii, alături de soldaţii noştri, aşa cum a fost cazul lui Szatmary.

În *Histoire...* este publicat şi un alt grup, mai mic, de desene, cum sînt acelea înfăţişînd *Trecerea Dunării de către ruşi pe la Brăila* şi, respectiv, *Baterie turcească şi monitoare la gura Sulinei,* cu vederi panoramice, într-un stil liniar, care încearcă să precizeze cît mai riguros — ca într-o hartă militară — topografia fiecărui obiectiv. Primul dintre aceste desene a fost reprodus, de altfel, sub semnătura lui F. W. Friedwänger în „Leipziger Illustrierte Zeitung".

La aceste cunoştinţe — lărgite acum, după cum s-a văzut, prin reinterpretarea şi coroborarea tuturor informaţiilor — despre amplul răsunet al războiului pentru independenţă în grafica gazetărească a deceniului al nouălea din veacul trecut, putem adăuga azi noi mărturii preţioase. Este vorba, în primul rînd, despre materialul ce se află în colecţia dăruită de Gheorghe Sion, cu nobilă generozitate, în 1922 Universităţii din Cluj. Cu pacienţă şi scrupulozitate, colecţionarul a decupat dintr-o serie de publicaţii străine ilustraţii, care se refereau la România şi la participarea noastră la bătăliile din sudul Dunării. S-a adunat astfel o concludentă antologie grafică, cuprinsă azi în *Mapa XXVIII. Războiul din 1877 şi 1913* din „Fondul Gheorghe Sion" al Bibliotecii Universitare din Cluj-Napoca. Cu grija colecţionarului prin vocaţie, stampele au fost lipite pe suporturi de carton, purtînd indicaţia publicaţiilor din care provin. Un grup de circa treizeci de ilustraţii sînt astfel extrase din revista „Über Land und Meer".[32] După ce, încă în 1876, aceasta publicase desene redînd şedinţe ale parlamentului român ori scene de discuţii dintre deputaţi şi miniştri, în 1877, la p. 272, apar, într-un grupaj pe verticală, trei desene cu titlul şi indicaţia: „*Galatz.* Nach einer Skizze unseres Spezialzeichners", în care se văd ambarcaţiuni, cu pînzele strînse, ancorate în port, apoi un soldat zgribulit, stînd de pază pe cheiul unde nişte ţărani îşi încarcă căruţele, precum şi un peisaj de iarnă, cu pămîntul acoperit de un strat gros de zăpadă. Sub cea de a doua scenă, de altfel, desenatorul caligrafiază cu grijă: „Eine ecke des Quais von Galatz. Scene bei Schee und Kälte".

Încă de la început, lectura imaginilor din „Über Land und Meer" ne demonstrează încă o dată larga circulaţie a unora dintre gravurile epocii. Este publicată astfel vederea Galaţilor, pe care am găsit-o în „Ilustracion española y americana", în timp ce din „Leipziger Illustrierte Zeitung" se regăsesc *Atacul redutei Griviţa,* gravată după desenul lui Szatmary, precum şi *Un peisaj din Dobrogea* şi *Defilarea Diviziei 18 a Corpului XIV de armată rus în Medgidia* la 13 iulie 1877 (în ziarul din Leipzig titlul era *Defilare de ruşi în Dobrogea).* Din desenele apărute şi în *Histoire...*, „Über Land und Meer" tipăreşte *Explozia monitorului turcesc Lufti Gelil în faţa Brăilei, Baterie turcească şi monitoare la gura Sulinei* şi *Intrarea trupelor ruseşti în România.* În acelaşi timp, se constată reproducerea, aproape concomitentă, atît în „Über Land und Meer", cît şi în „Leipziger Illustrierte Zeitung" şi în *Histoire...* a gravurilor *În reduta Griviţa nr. 1, în faţa Plevnei,* atribuită de noi lui Szatmary şi *Trecerea Dunării de către ruşi pe la Brăila,* executată după o schiţă de F. W. Friedwänger. În fine, din „Über Land und Meer" se mai cuvin menţionate: *Manevre ale artileriei româneşti lîngă Calafat,* înfăţişînd o coloană de tunuri trase de cai, într-o mişcare impetuoasă, pe malul Dunării, desen despre care aflăm: „Nach einer Skizze vom Kriegshauplatz componiert von O. Fikentscher in Düsseldorf"; pitoreasca înfăţişare a unui cunoscut corespondent rus de război, pe cal, concentrat cu ostentaţie asupra desenului pe care tocmai îl execută: *Unser Kriegzeichner in der Dobrudscha. Selbstportrait von N. Karasin;* redute ale *Podului de la Măcin* şi ale unor oraşe ca *Măcin, Tulcea* etc.; scene de luptă, cum este *Cucerirea redutei Griviţa,* pe care o publicase şi „Războiul" din Bucureşti în nr. 219 din 27 februarie 1878[33], precum şi o antologie de uniforme ale diferitelor arme şi grade intitulată *Rumänische Truppen.*

Un alt grup de desene, de însemnătate şi întindere aproximativ egală, provine din „Illustrierte Krigs-Chronic", apărută în editura lui J. J. Weber din Leipzig. În afară de *Dunărea la Sulina* şi *Farul de la Marea Neagră,* publicate pe o singură pagină cu menţiunea „Originalzeichnung von J. Schönberg", de *Dispunerea artileriei turceşti pe malul Dunării la Rusciuc,* pe care se poate descifra semnătura L. E. Petrovics şi de alte cîteva scene, majoritatea desenelor ne sînt deja cunoscute din publicaţiile prezentate mai sus. Se reproduce astfel, în bune condiţii grafice şi avînd obiectivele numerotate şi denumite în textul explicativ, *Cucerirea Rahovei de către trupele române,* imprimată după desenul lui Szatmary apărut şi în *Histoire...* Coincid de asemenea perfect cu ilustraţiile apărute în volumul vienez şi gravurile: *Coloană de atac turcească la Silistra, Intrarea românilor prin poarta „Stambul" din Vidin, Bombardament de pichet al bateriilor turceşti la Rahova, Podul peste Dunăre la Nicopole* (apărut şi în „Dorobanţul"), *Transportul de care, luate de la turci lîngă Plevna, escortate de caveleria română, Pe meteterezele cetăţii Vidin, Echiparea şalupelor ruseşti cu torpile lîngă Brăila, Stradă a Plevnei a treia zi după predare,* precum şi *Bombardarea peste Dunăre, între Calafat şi Vidin,* aceasta din urmă apărută totodată, după cum s-a văzut, şi în „Ilustracion española y americana". Din „Leipziger Illustrierte Zeitung" recunoaştem *Marşul românilor spre Nicopole, Distrugerea unei moschei de către bulgari, Transportarea tunurilor în întăriturile de la Orşova, Ruşi în oraşul tătăresc Tichileşti, în Dobrogea, Cavalerie rusească la o fîntînă în Dobrogea, Cernavodă, Atac pe străzile Plevnei, la 20 iulie.*

Pe alte stampe din *Mapa XXVIII* a „Fondului Gheorghe Sion", colecţionarul a indicat ca sursă *Geschichte des orien. Krieges 1876—77.* Alături de reproducerea *Bombardării peste Dunăre, între Calafat şi Vidin,* sînt publicate imagini ale vieţii locale (*Tîrg la Brăila, pe vreme de iarnă*), „reportaje" ale trecerii trupelor ruseşti prin România, ale traversării Dunării, precum şi scene de luptă (*Căderea Plevnei, Turcii se predau la podul de peste Vid*). Piesa cea mai importantă este reprezentată însă de compoziţia intitulată *Plecarea unui transport românesc cu medicamente şi animale spre Plevna,* întrucît poartă subtitlul „Nach Vorlagen von H. Trenk in Bukarest", permiţîndu-ne astfel să cunoaştem în mod concret una dintre gravurile pe care artistul de origine elveţiană, stabilit în oraşul de pe malul Dîmboviţei, le trimitea publicaţiilor din centrul şi apusul Europei. Dinamică şi pitoreasc,ă scena se desfăşoară pe străzile unui sat. În faţa caselor din stînga, acoperite cu paie, femei cu ulcioare scot apă dintr-o fîntînă cu cumpănă. Peste drum, este situată o casă mai arătoasă, cu pridvorul împodobit cu tricolor. În pridvor, precum şi pe jos, pe uliţă, numeroşi săteni privesc, plini de curiozitate, trecerea convoaielor de care, trase de boi, flancate de un şir de infanterişti şi de o coloană de cavalerie. Mişcarea animalelor este energică, îndreptată cu eficienţă într-un sens unic. În prim-plan, trei cavalerişti sînt pe cale de a ajunge din urmă un bou răzleţ, urmărit de lătratul cîinilor din sat.

Ultimul periodic german, din care au fost extrase stampele din colecţia lui Gheorghe Sion, este „Die Gartenlaube". Găsim, astfel, din nou *Atacul pe străzile Plevnei la 20 iulie,* alături de cinci schiţe anecdotice, într-un stil narativ simplu, executate în tabăra rusească, pe Dunăre, de N. N. Karasin („Nach der Natur skizzirt vom Capitain N. Karasine").

Din „L'Illustration", Sion a decupat o gravură pe care se poate descifra semnătura H. Harral, redînd o scenă de interior dintr-un *Spital plutitor pe Dunăre, navigînd între Sistova şi Galaţi,* iar din "L'Univers Illustré ,vederea *Olteniţei,* pe care — sub semnătura lui Ovéjero — am văzut-o şi în "Ilustracion española y americana", aceea a *Silistrei,* precum şi scene mai ample, cu o participare numeroasă şi cu o judicioasă încadrare spaţială. Trei dintre aceste scene sînt semnate de G. Durand: *Coloană de turci în marş prin Bulgaria* (pe foaie apare şi semnătura lui C. Roberts), *Retragerea armatei turceşti* şi *Întrevederea dintre marele duce Nicolae şi Osman Paşa, după capitularea Plevnei.* Sub raport valoric, cea mai de seamă gravură din

„L'Univers Illustré" este aceea cu titlul *Soldaţi români lucrînd la tranşee în faţa redutei a doua de la Griviţa,* comunicînd fidel, cu mult realism, atmosfera unei scene de noapte, cu soldaţi mînuind energic uneltele, cu sentinele stînd de pază, cu ofiţeri dirijînd acţiunile.

Donaţia Sion mai cuprinde două cromolitografii, scoase de firma C. Lanzedelli din Viena (un asediu al Silistrei, desenat de J. Loder şi o bătălie între români şi turci, desenată de M. Bücher), precum şi exemplare ale cromolitografiilor comemorative editate, după terminarea războiului, de Librăria Fraţii Ioanniţiu din Bucureşti.

Piesa cea mai de seamă din întreaga mapă este reprezentată însă de un desen original, cumpărat în 1911, după cum rezultă din însemnarea colecţionarului pe ultima filă a catalogului de licitaţie al firmei vieneze Gilhofer Rauschburg: „1911 — Fevruar / vînzare publică 40 cr." Sub desen, Sion a notat cu creionul: *Gefechtsfeld bei Plevna von Koenen.* Realizat în peniţă şi laviu, pe hîrtie de culoare cafenie, desenul este într-adevăr semnat: „Mathias Koenen" şi reprezintă o preţioasă mărturie — asupra căreia vom reveni — în legătură cu maniera de lucru a graficianului german, ataşat în calitate de corespondent de război 1877—1878. Aici consemnăm numai faptul că, fiind o schiţă rapidă, la faţa locului, menită, în primul rînd, să explice configuraţia reală a peisajului şi topografia exactă a obiectivelor militate, desenul are calitatea de a ne interesa şi din punct de vedere artistic, pentru felul cum, în planurile apropiate de spectator — acolo unde sînt situaţi soldaţii şi ofiţerii români, cercetînd din tranşee întinderea — Mathias Koenen redă, cu multă pricepere, plastica formelor, precizează distanţele, reţine gesturile şi atitudinile caracteristice.

În încheiere, se cuvine să ne oprim asupra unei alte lucrări din epocă, în care se găsesc numeroase mărturii grafice despre participarea noastră la război. Este vorba despre marea monografie, pe care o consacră în 1878 războiului profesorii năsăudeni A. P. Alessi şi Massimu Popu[34]. Publicată de „Editur'a lui Paul Cieslar, Librariu" din Graz, cartea cuprinde o serie de gravuri, pe care le-am întîlnit şi în paginile diverselor publicaţii germane. Astfel, la p. 464, *Trecerea Romaniloru preste Dunăre la Nicopoli* reproduce lucrarea, atribuită de noi lui Szatmary, întîlnită mai sus în „Dorobanţul", în *Histoire...* şi în „Illustrierte Kriegs-Chronic", la p. 192 planşa intitulată *Portulu Sulina* este alcătuită din cele două vederi, ale oraşului şi farului de pe malul mării, existente şi în „Illustrierte Kriegs-Chronic", în timp ce la p. 368 *Perspectiv'a Galatiloru* se compune din cele trei scene de iarnă, apărute şi în „Über Land und Meer", însoţite de explicaţia: „Portul din Galaţi. / Unu colţiu alu cheiului din Galaţi. Scenă in nea şi frigu". O parte a materialului ilustrativ pare să fi fost elaborat special pentru volumul lui Alessi şi Popu. După tehnica execuţiei, imaginile pot fi împărţite în trei categorii. Din prima fac parte gravurile (*Cerchezzi fugu preste Dunăre cu vitele rapite din Romania, Prinderea unui transportu cu provisiuni a armatei turceşti, de cavaler'a romană* etc.), din cea de a doua litografiile, majoritatea colorate, cu compoziţii pitoreşti, adesea naive, imprimate în litografia lui Th. Schneider din Graz (*Amagirea militariloru turcesci din redutele de la Plevna de catra Dorobanţii romani asediaţi în transieuri, Asaltulu Romanilor asupra redutei Griviti'a, Luarea drapelului cavaleriei turcesci de calarasiul Vasile Mohor in facia Plevnei* etc.), în timp ce a treia este formată din planşele cu portretele celor mai de seamă ofiţeri români, care au luat parte la război, precum şi din acelea cu *Eroii, cari aflara mórtea in lupta pentru independenti-a Romaniei,* desenate toate cu creionul, într-un stil corect, probabil după model, semnate de O. Wintersteiner[35].

După cum se vede, largul ecou internaţional al războiului pentru independenţă din 1877—1878 este confirmat de numărul mare şi de valoarea artistică a ilustraţiilor apărute aproape concomitent în presa din Spania, Anglia, Franţa, Germania, Austria. Cercetarea altor ziare şi reviste din epocă ar putea, fără îndoială, să întregească acest material care, reunit, izbuteşte să alcătuiască o sugestivă şi emoţionantă istorie ilustrată a unuia dintre cele mai de seamă evenimente din întreaga noastră istorie naţională.

Note

[1] *P. CONSTANTINESCU-IAŞI,* Cultura, *în* Istoria României, *IV, Editura Academiei, Bucureşti, p. 685.*

[3–2] *Citate transcrise din* Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R. II. Secolul XIX, *Editura Academiei, Bucureşti, 1958, p. 53 şi, respectiv, 69.*

[4] *FR. ŞIRATO,* Grigoresco, *Bruxelles, 1938, în IONEL JIANU şi V. BENEŞ.* Mărturii despre Grigorescu, *E.S.P.L.A., Bucureşti, 1957, p. 137.*

[5] *G. BARBU,* Carol Davila şi timpul său, *Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1958, p. 414—415. La p. 414, autorul citează şi un bilet autograf al doctorului Davila: „l'ami Grigoresco doit revenir, je mets 1 000 fr. à sa disposition, information télégraphique".*

[6] *G. OPRESCU,* N. Grigorescu, *Editura Meridiane, Bucureşti, 1962, p. 6—7. Reproduceri, descrieri, analize şi interpretări ale desenelor şi picturilor lui Nicolae Grigorescu, inspirate de războiul de independenţă, se mai găsesc în următoarele lucrări ale lui G. OPRESCU:* Grigorescu desinator, *Academia Română. Publicaţiile Fondului Elena Simu", VIII, Bucureşti 1941,* Pictura românească în secolul al XIX-lea, *ed. II, Bucureşti, 1943,* Grafica românească în secolul al XIX-lea, II; *Bucureşti, 1945.*

[7] *Un grup de pictori ruşi, format din V. V. Vereşciaghin, Peredvijniki, N. N. Karasin, A. Baldigher, G. Broj, Samota şi F. Ganen, a fost ataşat să însoţească, prin România şi Bulgaria, trupele ruseşti. Vezi P. CONSTANTINESCU-IAŞI, prefaţă, cu paginile nenumerotate, la albumul* Lupta poporului român pentru independenţa patriei oglindită în artele plastice, *E.S.P.L.A., Bucureşti, 1952.*

[8] *Apud G. OPRESCU,* N. Grigorescu, *p. 267, nota 19.*

[9] *B. DELAVRANCEA,* Grigorescu, *extras din* Calendarul Minervei, *1908, în IONEL JIANU şi V. BENEŞ, op. cit., p. 39.*

[10] *AL. VLAHUŢĂ,* Pictorul N. I. Grigorescu, *Editura Tineretului, Bucureşti, 1969, p. 42.*

[11] *AL. VLAHUŢĂ, op. cit., p. 41.*

[12] *B. DELAVRANCEA, op. cit., p. 41.* O *idee*

asemănătoare comunică, cu modeste resurse poetice, G. TUTOVEANU, în poezia Grigorescu, *publicată în „Literatura şi arta română" din 25 ianuarie 1907: „Ai noştri sînt şi-nviforaţii / Ce-n cîmpuri ude, fără drum,/ Se duc plecaţi pe baionete / Pîn' se topesc în nori de fum / Că ni-s tovarăşii de horă,/ De plugărie şi cules,/ Eroii tainici de la Plevna,/ De la Smîrdan şi Opanez". Apud. IONEL JIANU şi V. BENEŞ, op. cit. p. 9.*

[13] *AL. VLAHUŢĂ, op. cit., p. 40.*

[14] *G. OPRESCU,* Corespondenţa lui N. Grigorescu, *Bucureşti, 1944, p. 92. Cf. şi G. OPRESCU,* N. Grigorescu, *p. 268—269, nota 60.*

[15]. *G. OPRESCU,* Carol Popp de Szatmary desinator (1811—1888), *„Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Literare", seria III, tom X, memoriul 2, Bucureşti, 1941, p. 10—11. Cf. şi G. OPRESCU,* Szatmary, *E.S.P.L.A., Bucureşti, 1954, p. 22.*

[16] *LIVIA DRĂGOI,* Expoziţia retrospectivă Sava Henţia (1848—1904) *Muzeul de Artă din Cluj (catalog), Cluj, 1974, fig. 6. La p. 11—12, este analizată opera lui Sava Henţia inspirată de războiul din 1877. Cf. şi MIRCEA POPESCU,* Sava Henţia, *E.S.P.L.A., Bucureşti, 1954.*

[17] *Contrar a ceea ce s-a afirmat, biserica din această lucrare n-a fost ruinată în războiul din 1877, ci de un eveniment anterior, întrucît deasupra cupolei intacte, dar lipsită de acoperiş, îşi are cuibul o barză, desenată de Henţia.*

[18] *THEODOR ENESCU,* G. D. Mirea, *Editura Meridiane, Bucureşti, 1970, p. 10. Cf. şi N. PETRAŞCU,* G. D. Mirea, *Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1943, GEORGE DRAGOMIRESCU şi ION FRUNZETTI,* G. Demetrescu Mirea, *Academia Română, Publicaţiile Fondului Elena Simu", VII, Bucureşti, 1940.*

[19] Scurtă istorie a artelor plastice, *p. 117. La p. 118 sînt menţionate „acuarelele cu scene din războiul nostru pentru independenţă", executate în 1877 de către pictorul german Emil Volkers (1831—1905), care a poposit şi a lucrat în ţara noastră în cîteva rînduri. La p. 128—129, sînt menţionate schiţele lui Theodor Aman, inspirate de războiul la care, bolnav fiind, n-a putut participa.*

[20] *N. IORGA,* Războiul pentru independenţa României. Acţiuni şi stări de spirit, *Bucureşti, 1927, p. 183.*

[21] *N. IORGA, loc. cit.*

[22] *Vezi nota 25.*

[23] *N. IORGA,* Informaţii spaniole despre războiul nostru de independenţă, *„Academia Română. Memoriile Secţiunii Istorice", seria III, tom VIII, Bucureşti, 1927—1928, p. 382. Pentru a dovedi, printre altele, atitudinea spaniolilor faţă de războiul nostru, Iorga reproduce, la p. 383, cuvintele apărute în nr. 19/1877 al revistei „Ilustracion española y americana", sub semnătura lui Enrique Dupuy de Lôme: „...ceea ce trebuie să ne atragă mai mult atenţia (...) este steagul tricolor care se ridică lîngă cel rusesc; e acel popor care în Orient are un nume ce seamănă cu acela al vechii stăpînitoare a Apusului; e acea limbă neolatină vorbită în mijlocul popoarelor germane, slave şi orientale".*

[24] *N. IORGA,* Războiul pentru independenţa României, *p .224—225.*

[25] *Această gravură este identică cu aceea de pe* planşa *XII din N. IORGA,* Războiul pentru independenţa României (*semnată M. Scott şi E. Moller). Fluviul, care se întrevede la orizont, este o dovadă limpede că oraşul este Galaţi şi nu Bucureşti.*

[26] *N. IORGA,* Informaţii spaniole..., *p. 387.*

[27] *N. IORGA, op. cit., p. 385.*

[28] *N. IORGA,* Războiul din 1877—8 în ilustraţii, *în* Almanahul graficii române, *Craiova, 1929. În introducere, la p. 28, Iorga reaminteşte gravurile anexate la* Războiul pentru independenţa României, *„dintre care unele sînt presintate de vestitul artist spaniol aşezat la Paris [Daniel] Vierge". În continuare, la p. 29, ni se atrage atenţia asupra bogatei activităţi pe care o seamă de corespondenţi de război o desfăşoară în Serbia, unde „Marturii acestei vieţi originale, momentan zbuciumate sînt, la francezi, un Julien Viaud, un Velley, un Deroy, un Morin, un Godefroi Durand, un Meylan, un Bianconi, cutare «călător în Balcani», apoi un Dick* (Monde Illustré), *la englezi, pentru* Illustrated London News, *de o extraordinară bogăţie, un Sigrid, un Hayette, iar alături, colaboratori balcanici, armeanul Ananian, sîrbul Teobald Vestici, un Sahib".*

[29] *N. IORGA,* Războiul din 1877—8 în ilustraţii, *p. 30.*

[30] *Reprodus în* Istoria României, *IV, fig. 108.*

[31] *Szatmary şi-a transpus, fără îndoială, singur desenele în gravură (Pentru activitatea sa de gravor, vezi G. OPRESCU,* Grafica românească în secolul al XIX-lea, *II, p. 125—126). În unele cazuri, fie desenele sale, trimise direct, fie gravurile sale, au servit ca sursă de „inspiraţie" pentru o seamă de modeşti colaboratori ai publicaţiilor bucureştene. Astfel, gravura apărută în „Războiul" nr. 51 din 11 septembrie 1878, reprodusă în* Istoria României, *IV, fig. 100, sub titlul* Moartea eroică a căpitanului Nicolae Walter Mărăcineanu *nu este decît o stîngace copie după* Atacul redutei Griviţa.

[32] *În citarea publicaţiilor, respectăm ortografia şi prescurtările lui Sion.*

[33] Istoria României, *IV, fig. 103.*

[34] *A.P. ALESSI şi MASSIMU POPU,* Resbelulu Orientale ilustratu, *Editur'a lui Paul Cieslar, Librariu, Graz, 1878.*

[35] *Numai pe planşa de la p. 512, reprezentîndu-i pe* Cuceritorii stindardelor turceşti, *portretele sînt realizate în peniţă.*

Pag. 108

Luarea unui drapelu turcescu de unu venatoru romanu, cromolitografie din „Resbelulu orientale ilustratu de A. P. Alessi şi Massimu Popu

Pag. 110

Soldaţi români lucrînd la tranşee în faţa redutei a doua de la Griviţa, gravură apărută în 1878 în „L'Univers illustree" colecţia Gh. Sion, mapa XXVIII

Pag. 113

Podul peste Dunăre la Nicopol, gravură apărută în „Illustrierte Kriegs-Chronic", colecţia Gh. Sion mapa XXVIII

N.R.: Celelalte ilustraţii la studiul lui Mircea Ţoca se publică în continuarea almanahului.

EUGEN JEBELEANU

CA ŞI CUM AI TRĂI

Ca şi cum ai trăi
trebuie să faci totul,
chiar dacă pari că eşti mort.
Să creadă că încă mai lupţi
întinde-ţi, să-i sperii, lung, botul
şi umflă-ţi obrajii tăi supţi,
şi nu în cavou
te'ntinde gemînd,
ci pîndeşte sub cort.

SCAI DUPĂ MINE

Şi tu vii după mine . . .
De-ai fi rămas, măcar tu,
viu ca lumina, în locul
pe unde vremea nu înaintează
(înaintează? spre ce?)
De-ai fi rămas acolo, fiind cu toate-acestea
acelaş lîngă mine, şi jupuind de piele anii,
hienele care ne plimbă tăcute în acelaş cerc —
Te ţii scai după mine
zîmbind asemeni unui somnambul
tîrînd o umbră ce se face
mereu mai mică
Aşa dar şi tu mergi către viitor, *cu faţa*
într'una mai brăzdată, însă încă, totuşi,
acceptabilă . . .
Nu poţi să te opreşti, eşti obosit,
vrei să ajungi mai repede
pe un peron ce nu există *sau*
pe bordul unei nave de vînt.
Eşti obosit, ştiu. Umbra
mi se roteşte ca fiara în cuşcă,
pîndindu-mi nu paşii, ci
această răsuflare-accelerată
Oricum, păstrează-te cît mai departe.
Eu am intrat în cursă mai de mult
Stinge lumina, şterge
umbra, dormi
cît poţi mai în adîncuri
Întinde-te pe-o stîncă
trandafirie —
şi nu mişca . . .

VIRGIL TEODORESCU

INVENTAR

Inventariind instrumentele de expresie
Voi începe cu gerundivul, compacta sinteză
a trecutului şi a viitorului,
Acest ilustru comandant al armatelor
verbale de apă şi de uscat,
Detronat de atîtea ori şi de atîtea ori
recăpătîndu-şi coroana,
Şi totuşi ce prepelicar inteligent acest
drăguţ gerundiv
Care atunci cînd te simpatizează
Îţi aduce la picioare prepeliţa
împuşcată chiar de altcineva,
Indoindu-şi laba moale ca o pensulă
de pictat peisaje marine.
Voi părăsi cu scandal viitorul doi
Care m-a dezamăgit aproape în permanenţă
Dînd dovadă de mojicie şi lipsă de scrupule
în promovarea intereselor personale
Şi m-a făcut să cred, pînă la urmă,
Că tot ce zboară se mănîncă.

NECESITAŢI

Cîtă nevoie am avea de cismele de
şapte poşti,
Dar foarte odihnite după o cursă lungă,
Pentru-a putea străbate nu spaţiul,
ci viteza,
În ele adunată demult ca-ntr-un condor,
Cîtă nevoie am avea de-aceste scumpe
obiecte,
Nu pentru a escalada zidiri,
Ci pentru a urca mai repede colina, —
Şiragul de coline care aşteaptă-n zare.

UZURA

Uzura e copilul inerţiei
Şi este-al nemişcării tragic astru,
E-al zbîrciturilor cadastru
Incremenite-n liniştea cîmpiei.

E o cămilă-ntr-un pustiu inert
Gata să moară de atît zăduf
Şi care mai păstrează doar un sfert
De kilogram de apă în burduf.

ION LUNGU

Libertate, unitate și independență națională în ideologia Școlii ardelene

În *Programul Partidului Comunist Român — cartea fundamentală ideologică, teoretică și politică a partidului, programul făuririi societății socaliste multilateral dezvoltate și al înaintării spre comunism*, adoptat de Congresul al XI-lea al P.C.R., știința românească a primit o călăuză de nepreţuit pentru interpretarea materialist istorică a întregii dezvoltări a poporului nostru, de la origini și pînă azi. Pe lîngă metodologia abordării și interpretării evoluției poporului nostru de-a lungul existenței sale, în cele două capitole ale *Programului* consacrate dezvoltării sale istorice o serie de momente și aspecte vitale din istoria României își găsesc calea spre o explicație pe deplin și consecvent științifică.

Pe baza interpretării științifice unitare a întregii dezvoltări istorice și ținînd seama de aportul deosebit al istoricilor noștri contemporani, în special de contribuția academicianului D. Prodan la dezbaterea problemelor specifice ale Transilvaniei în secolul al XVIII-lea, putem urmări mai adecvat și conținutul ideologiei Școlii ardelene, stabilindu-i mai exact originalitatea, fără să neglijăm, desigur, interacțiunea ei cu diversele curente de idei din alte părți ale Europei.

Înainte de toate, pornind de la situația concret istorică, trebuie să definim Școala ardeleană ca o *mișcare ideologică națională iluministă*, neacceptînd caracterizarea ei falsă, ca „redeșteptare națională" (din moment ce se exclude dezvoltarea poporului nostru de la formarea sa și pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea) și nici ca simplă variantă românească a diverselor influențe ale iluminismului german (austriece sau iosefiniste, ale Aufklärung-ului moderat, de nuanță leibniziano-wolffiană) și ale filosofiei franceze a „luminilor" (ecouri din Voltaire, Rousseau ori Montesquieu, îndeosebi în scrierile lui Ion Budai-Deleanu). Determinată de realități specifice Transilvaniei, ea dezvoltă, în primul rînd, idei adecvate noilor condiții ale epocii, integrînd organic în structura ei atît izvoarele interne, cît și cele externe. De aceea, cu tot caracterul ei pronunțat iluminist, Școala ardeleană este, în același timp, o mișcare ideologică națională, în care aspirațiile de libertate, unitate și independență națională o diferențiază net de celelalte forme ale iluminismului european. Deși mai înapoiată ca dezvoltare social-economică de ansamblu, sub aspect național Transilvania o ia înaintea Apusului Europei, în care mișcarea națio-

nală începe abia în secolul următor. Cauzele se cunosc şi nu insistăm asupra lor. Reamintim doar faptul că Şcoala ardeleană nu constituie începutul propriu-zis al mişcării de emancipare naţională, ci continuă şi dezvoltă, în condiţii noi, lupta începută de Inochentie Micu, principalul ei predecesor.

Ridicîndu-se împotriva legilor feudale discriminatorii (*Aprobate* şi *Compilate*), care declaraseră populaţia majoritară a ţării „*tolerată*" pe pămîntul strămoşilor ei, Inochentie Micu formulase o serie de revendicări pentru abolirea situaţiei existente, subminînd ideologia feudală dominantă atît din interior, prin reinterpretarea unor concepte de drept istoric într-un sens nou, anti-feudal, cît şi din afara ei, prin apelul la argumente raţionale, luate din arsenalul dreptului natural. Latinitatea limbii şi poporului român — invocată şi de cronicari sau de Dimitrie Cantemir — devine, la Inochentie Micu, un argument politic în lupta pentru egalitate naţională, fiindcă apartenenţa la romanitate şi continuitatea pe teritoriul vechii Dacii demonstrează că populaţia românească se bucură de „nobleţea" necesară obţinerii drepturilor, iar vechimea ei pe pămîntul Transilvaniei impune anularea „veneticiei" şi „toleranţei", înscrise în legile feudale ale principatului. Dar, cum spuneam, Inochentie Micu nu se restrînge doar la această subminare ideologică din interior. El pretinde drepturi pe seama românilor din Transilvania potrivit numărului şi ponderii contribuţiei lor la obţinerea producţiei materiale („cine simte povara, să simtă şi foloasele"), concepţie care depăşeşte cadrul feudal şi constituie germeni ai gîndirii noi, iluministe.

Principalii corifei ai Şcolii ardelene — Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior şi Ion Budai-Deleanu — au dezvoltat şi lărgit începuturile ideologiei naţionale, elaborate de Inochentie Micu. Pentru Samuil Micu, Gheorghe Şincai şi Petru Maior (în lucrările istorice şi lingvistice), pe lîngă întărirea argumentaţiei lui Inochentie Micu, potrivit căreia latinitatea limbii şi poporului român, ca şi continuitatea romană în Dacia, după retragerea administraţiei şi armatei imperiale în sudul Dunării, constituie argumente ale egalităţii în drepturi a românilor din Transilvania cu „*naţiunile*" feudale privilegiate, originea latină este invocată şi ca un imbold la lupta pentru refacerea vechii Dacii

romane, cînd românii nu erau *„supuşi şi robi"*, ci un popor *„liber"* şi *„stăpîn"* pe pămîntul său. Deci, aşa cum sublinia K. Marx în *18 Brumar al lui Ludovic Bonaparte*, pomenirea gloriei şi strălucirii strămoşilor romani se făcea pentru a schimba nişte realităţi ale prezentului feudal insuportabil. De altfel, fiecare dintre ei se simte dator să condamne lipsa de unitate politică dintre Moldova şi Ţara Românească, luptele fratricide dintre clasele dominante din cele două ţări române. Iar vorbind despre Mihai Vodă, Petru Maior lasă să se înţeleagă şi mai limpede, ceea ce fiecare dintre ei, într-o formă sau alta, sugerează: anume că, pe lîngă unitatea de origine şi limbă a românilor din toate ţările române, se cere înfăptuită şi unitatea lor politică, statală, realizată doar temporar de marele voievod. Cele mai dese trimiteri la necesitatea unităţii politice, a libertăţii şi independenţei naţionale, ei o fac, însă, mai mult pe cale indirectă, glorificînd trecutul roman al Daciei, precum şi condamnînd situaţia insuportabilă din vremea lor. Cel care dezbate nemijlocit problema căilor şi mijloacelor de realizare a libertăţii, unităţii şi independenţei naţionale este Ion Budai-Deleanu, îndeosebi în *Ţiganiada*. Nu ne referim la partea ei parodică-alegorică — de poemation eroi-comic — ci la momentele în care poetul se adresează direct cititorului, cum se întîmplă în *Cîntecul a VII*, unde poetul se exprimă explicit, atît indirect prin comentariul lui Erudiţian, cît şi nemijlocit, în versuri. El nu se mulţumeşte (cum ar spune K. Marx) numai cu *„arma criticii"* (prezentă şi ea masiv în *Ţiganiada*, în *Trei viteji* sau în *Kurzgefasste Bemerkungen über Bukowina*), prin care sînt demascate instituţiile şi clasele dominante feudale, ci apelează şi la folosirea forţei, adică la *„critica armelor"*, depăşind astfel iluminismul. Samuil Micu, Gheorghe Şincai şi Petru Maior socotesc suficientă raţiunea, *„luminarea"*, pentru a dobîndi libertatea şi fericirea. Ion Budai-Deleanu arată insuficienţa raţiunii fără forţă, care să realizeze *„libertatea"* (*„slobozia"*), socială şi naţională. Comentînd, prin intermediul lui Erudiţian, versurile din *Cîntecul a VII*, care înfierează orînduirea nedreaptă, poetul român explică: *„acestor rele de astăzi nu sînt vremile de vină, ci tu însuţi, omule; căci de n-ai vrea tu, nime nu te-ar asupri, fiindcă ai minte şi putere"*. De fapt, autorul *Ţiganiadei* condiţionează eliberarea omului, individuală şi colectivă, de îmbinarea raţiunii şi forţei, în spiritul revoluţiei franceze şi nu în cel al iluminismului francez, făcînd astfel tranziţia spre gîndirea revoluţionarilor democraţi de la mijlocul secolului al XIX-lea, dovedindu-se sincronic cu dezvoltarea ideologiei progresiste europene, cum se desprinde din versurile sale: *„Ceriu-ţi dede minte şi vărtute:/ Ceaia-întru întuneric să-ţi lumine,/ Ceasta la nevoie să-ţi ajute,/ Ceaia să-ţi arate rău şi bine/ Şi cărarea către fericie,/ Ceasta să-ţi frîngă lanţ de robie! . . ."* Împăcarea cu obscurantismul şi robia este socotită înjositoare: *„Iar' tu cu ceste daruri alese/ Covîrşeşti însuţi a ta stricare;/ Mintea ta laţuri neîncetat ţese/ Ca să te încurce fără scăpare,/ Vărtutea-ţi dai la tirani în mînă,/ Ca mai lesne apoi să te supună. // Iar' aceştea te-apasă-în ţărînă,/ Nici mai mult te lasă-în slobozie./ Cu rîs amar vaietu-ţi îngînă/ Şi lanţuri a săruta te-mbie./ Ah! şi cine apoi din asta poate,/ Oame ticăloasă, — a te mai scoate! . . ."* El indică, totodată, şi calea cea dreaptă, pe care a descoperit-o însuşindu-şi învăţămintele răscoalei lui Horea şi ale revoluţiei franceze, optînd pentru lupta armată în obţinerea *„sloboziei"* sociale şi naţionale: *„Un coif în cap, o sabie în dreaptă,/ Inimă-în piept şi scutul în stîngă,/ Cu vărtute şi minte deşteaptă,/ Aceste sînt care pot să frîngă/ Lanţul robii[i] tale cumplite,/ O, neamul mieu! de tot ovilitte! . . ."*

Şi pentru a imprima întregii sale opere un sens eroic major, poetul revine şi în final, cînd îşi reformulează crezul fundamental prin Romândor — personaj cu nume transparent simbolic —, încheind cu chemarea acestuia la lupta revoluţionară — însuşită, în cele din urmă, de întreaga oaste română: *„Ori la slobozenie, sau la moarte!"*

Pag. 118

Capitularea Plevnei. Armata turcă se predă generalului român Cerchez la 28 noiembrie 1877, cromolitografie tipărită în 1878 de Librăria Fraţii Jonniţiu & Comp. din Bucureşti, colecţia Gh. Sion, mapa XXVIII

MIRCEA ZACIU

Amintirile unui „voluntar“ de la ’77:

IOAN LAHOVARY

În 1912 apăreau în foiletonul lui „Le Journal de Débats“ sub titlul *Le Passage du Danube, 1877* memoriile de campanie ale lui Jean Lahovary, fost ministru de externe al României și, atunci, președinte al Senatului, înflăcărat apărător al drepturilor românilor transilvăneni și partizan — mai tîrziu — al intrării țării noastre în războiul prim mondial alături de puterile Antantei. Moartea sa (la 27 iunie 1915) nu i-a mai îngăduit să revadă acest text și să-l pregătească pentru tipar, lucru ce se va întîmpla abia în 1925 cînd, sub un alt titlu, *Souvenirs d’un voluntaire de l’Armée roumaine* (Plevna, 1877), textul va fi editat la „Cultura națională“, cu o substanțială prefață a fiicei autorului, scriitoarea Marta Bibescu. Carte uitată, a cărei redescoperire merită nu numai popasul comemorativ, ci și „restituirea“ sa între mărturiile literare de autentică vibrație ale momentului Independenței. Căci dacă transfigurarea evenimentelor de la 1877 în romanul lui Duiliu Zamfirescu (și în nuvelistica sa de atmosferă: *Locotenentul Sterie*, *Frica*) ori în schițele lui Emil Gîrleanu și-a dobîndit un loc istorico-literar bine precizat, unele depoziții directe, fără pretenție neapărat literară (cum sînt și „memoriile“ acelui fabulos țăran, Nicola Stoian-Ogrineanu) adaugă un plus de veracitate și pitoresc tabloului. Din familia scrierilor „anticalofile“ (în spirit camil-petrescian) *Suvenirile* lui Jean Lahovary sînt totuși o prelucrare — după mulți ani de la consumarea faptelor narate — a unui „jurnal de campanie“, existent probabil, împreună cu notele cuprinse în corespondența de familie, puse la contribuție în evocare, asimilate într-o nouă structură epică, cu o procedare oarecum înrudită celei utilizate peste un timp de Camil Petrescu în *Ultima noapte* . . ., unde experiența directă a combatantului de la Piatra-Craiului în munte va fi atribuită (din notele de front) eroului fictiv. Lahovary nu ambiționează însă nici reconstituirea epică, nici transfigurarea romanescă: el narează un episod de viață trăită, în spiritul unei depoziții simple, confesive, nu fără o anume facondă a povestirii. E o „rememorare“ ce tinde tot mai mult, după paginile introductive, să se instituie într-un „jurnal“, relatare onestă, obiectivă, prin optica unui Fabrice del Dongo ce-și propune să *spună* numai atîta cît a văzut *el* din dramatica încleștare a campaniei. Alt punct de contact așa dar cu o „estetică“ a autorului *Patului lui Procust*, prevestit fără nici o ambiție a literarității. Naratorul trecea Dunărea într-o seară de iulie 1877 ca sergent de cavalerie (voluntar) al primului escadron din regimentul 3 Călărași, făcînd parte din divizia a 4-a română concentrată de cîteva zile în Turnu-Măgurele, pe Dunăre, în fața fortăreței Nicopole, luată de ruși cu cîteva săptămîni în urmă. Descendent al unei familii aristocratice în care mai stăruia focul tradițiilor de la 1848, Lahovary terminase, ca mulți „voluntari“ de la ’77, studii pariziene: „elevi ai liceelor atunci imperiale, mai tîrziu studenți, copii ai Cartierului latin și ai Muntelui Saint-Geneviève, juneța lor s-a scurs și s-a format în Parisul strălucitor al celui de-al doilea Imperiu, vibrînd încă de ecoul aclamațiilor ce salutaseră regimentele plecînd spre Italia, întoarcerea soldaților de la Sevastopol și Solferino“. O adorabilă ignoranță a colegilor francezi îi confunda constant cu semiluna sub umbra căreia Principatele și-au făcut stagiul istoric; cînd se încăerau, în recreații, moldovalahii erau gratificați cu ocări de genul „sauvages“ și „sales Turcs“ iar la ceremoniile de premiere, aprodul îi conducea amabil spre scaunul ambasadorului Sublimei Porți, pentru a primi din mîna „patronului“ cununa studiilor, junele valah fiind

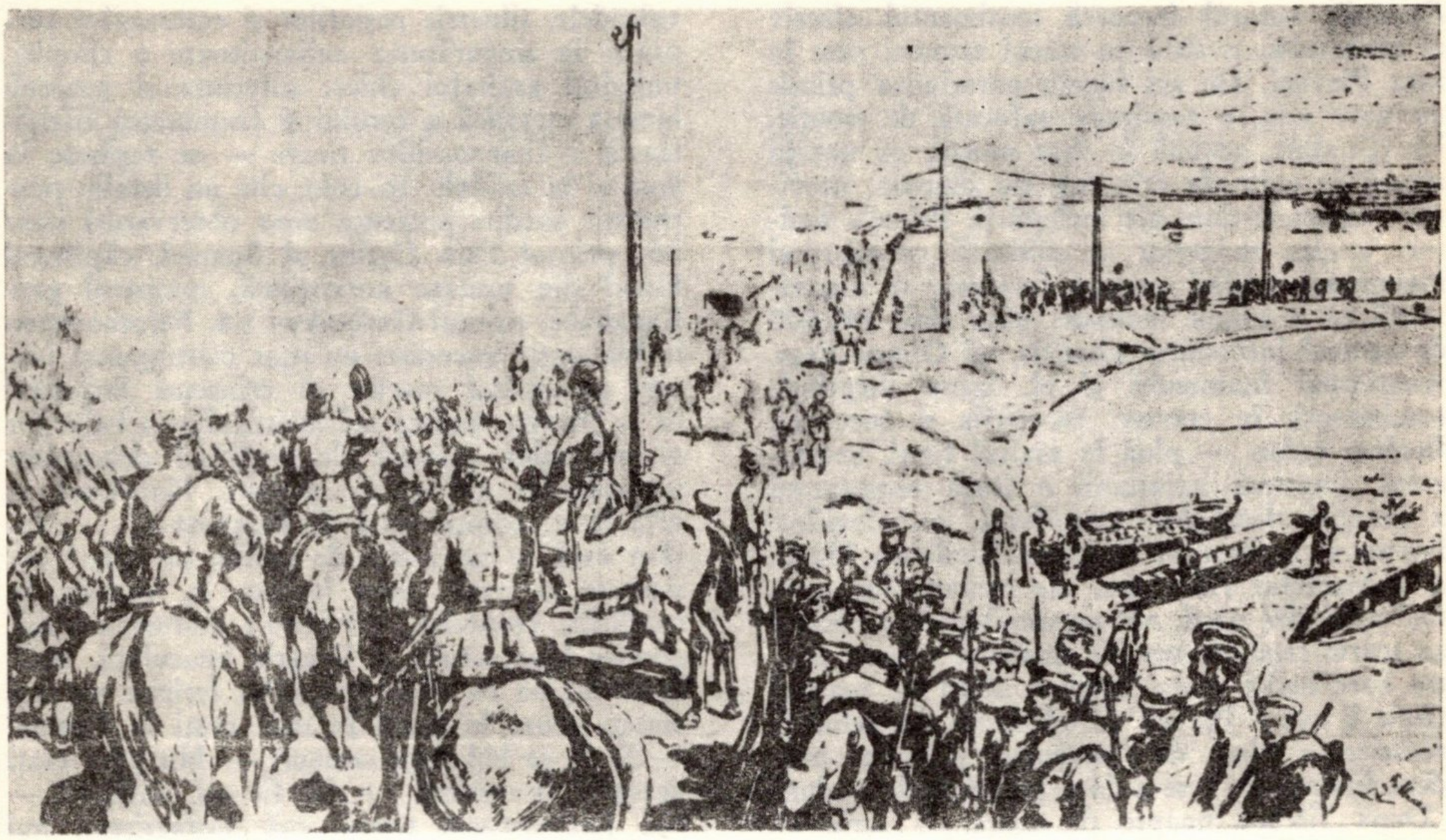

aplaudat ca o „speranță a imperiului otoman". Ba Lahovary își amintește și un alt episod cînd, murind sultanul Abdul-Medjid, portăreasa pariziancă, sensibilă la suferințele altor popoare, confundate într-o inextricabilă geografie, i-a prezentat duioase condoleanțe. De atunci încă, junele student și-a propus să nu lipsească la apel în ziua cînd România se va decide să scuture un jug de umilințe istorice, la care micile jigniri pariziene adăugaseră un odiu particular. „Și iată de ce — spune autorul — după cinci ani petrecuți în Place du Panthéon, la studii de drept roman, drept civil francez și alte soiuri de drepturi, eram în acel memorabil an 1877 în curs de a-mi completa educația juridică cu studiul a ceea ce bunul rege Henric IV numea atît de bine Dreptul Tunului". După această introducție, alertă ca o cozerie de salon, „voluntarul" evocă atmosfera premergătoare declanșării ostilităților, într-o manieră nu cu totul străină de primele capitole din *În război*, dar cu amănunte proprii, de un naiv grotesco-sentimental: un dialog cu bătrîna slujnică a casei, ceremonia de rămas bun în familie, trecerea convoiului militar de-a lungul unei capitale ușor amețite, îmbarcarea în vagoane, înaintarea greoaie: cinci ore pînă la Pitești, o noapte încă pînă la Slatina (189 km), marșul pedestru spre țărmul dunărean, „botezul focului", la Islaz, în fața Vidinului, unde o ambarcațiune turcească face un amabil schimb de artilerie cu pozițiile române abia instalate. Tabloul are mereu acea grație vetustă a unei stampe de epocă, cu stîngăcia efortului de a fi autentic și, paradoxal, impresia de clișeu cromolitografic. În bivuac, tinerii ofițeri primesc „Le Journal des Débats" și „Le Temps" se miră cuviincios de înapoierea țăranilor localnici, schimbă civilități ceremonioase cu frații de arme ruși, gustînd cu plăcere specialitățile lor gastronomice, se desfată cu bunătățile cu care-i răsfață familiile grijulii, observă bateriile inamice de pe malul opus (una în special dă de furcă, e botezată deci „scelerata"), cercetează curios cu binoclul un „drac de turc" în turban și șalvari, manevrînd, nepăsător la obuze, peria de curățat țeava de tun etc., etc. Canonada e violentă, bătălia are însă aspectul unei desfășurări teatrale, Nicopole cade ca pe scenă. Abia în al patrulea capitol (*Trecerea*

Dunării) autorul încearcă sentimentul efectiv al războiului, o dată cu eșecul armatei ruse în fața Plevnei. De aci încolo narațiunea prinde un nerv nou, o respirație sufocată de emoție, incertitudine, spaimă în fața morții, cu notații repezi de episoade crîncene sau duioase, neevitînd aspectele dure ale încleștării. Primele asalturi asupra redutelor se soldează cu pierderi însemnate, asediul vestitei fortărețe se organizează cu o anume lentoare, pînă cînd 140.000 de oameni încercuiesc citadela lui Osman-Pașa. Anotimpul înaintează și el, iarna surprinde combatanții în tranșee, ciocnirile și cuceririle fiecărui redan — pînă la asaltul final, spectaculos, imprimă narațiunii o forță neașteptată a notației detaliului, atmosferei, psihologiilor. Portretele generalilor Laskarev, Todleben, Manu, al colonelului Fălcoianu, ale camarazilor seceraţi unul cîte unul, ale anonimilor, se amestecă cu scurte reminiscențe ale tînărului sergent pentru care însăși ceața lungilor nopți de toamnă tîrzie îi evocă Parisul de odinioară, cu echipele rătăcite în Place du Carroussel și oprite prudent înainte de a se avînta pe celebrele poduri. „După fiecare noapte de ceață — scrie — avanposturile noastre ne expediau tot mai numeroși fugari ce profitau de obscuritate pentru a se strecura neobservați pînă la liniile noastre și, odată cu venirea zorilor, se predau sentinelelor. Sînt dezertori la capătul curajului și al resignației; familii nenorocite de bulgari, femei, copii epuizați, înfometați; le dăm pîine, pesmet, ciocolată. Toți spun că sînt la capătul puterilor, că nu mai sînt alimente. E sfîrșitul apropiat". Plevna avea să cadă în aceste condiții de epuizare, dezagregare, de bătălii disperate, cu încercarea disperată a forțării unei ieșiri din încercuire, cu asaltul final al trupelor românești, cu prinderea lui Osman-Pașa rănit, cu scene de eroism al dorobanților, relatate din mers, fără sentimentalism, dar cu atît mai emoționante. Un convoi de prizonieri turci se formează, naratorului i se încredințează comanda și astfel el reia drumul de întoarcere spre Dunăre, într-o altă lumină, sumbră și tragică, din care nu lipsește omeneasca înțelegere a învinșilor, a cărei expresie amintește tulburătoarele portrete de prizonieri turci surprinse de penelul lui Grigorescu. Nu este, de altfel, singurul loc unde proza involuntară a lui Lahovary se înrudește cu tușa marelui pictor: cavalcadele, siluetele roșiorilor și cercetașilor surprinși în singurătatea neliniștitoare a cîmpiei, tumultul asaltului chiar, suferința și patosul, lumina metalică a cerului și frumusețea bărbătească a fizionomiilor tinere — se regăsesc la unul și la celălalt. Ici-colo, cîte un detaliu portretistic inedit: prezența unor observatori străini: prințul Don Carlos al Spaniei, căpitanul Flood din armata norvegiană, ministrul grec Ranghabé, prințul Gorceakov ș.a. Reîntoarcerea la București introduce un ușor contrapunct ironic: proaspătul martor al crîncenei încleștări de la Plevna regăsea aci mondenitatea balurilor și saloanelor animate de verbiajul doamnelor și străinilor ahtiați de noutăți. Naratorul se află la o recepție dată de Doamna O..., față-n față cu un astfel de străin, pe care-l cunoscuse cu puțin timp înainte, la Verbița, în condițiile frontului. Privindu-i uniforma nouă, cismele bine ceruite și lingeria imaculată, acela îl întîmpină cu vorbele: „«Din fericire nu mai sînteți acum în halul în care erați la Plevna! — Și în ce hal eram atunci? — Nu prea erați agreabil la vedere. — Să fie cu putință? — Mă ferchezuisem totuși, mă bărbierisem, îmi periasem uniforma. E drept că buestrul meu avea părul de iarnă și nu prea era țesălat! — Dar nici dumneavoastră nu erați țesălat!» Trebuie să vă spun că interlocutorul meu nu era altul decît ministrul Țărilor de Jos. Oh, curățenia olandeză!"

Ca orice scriere memorialistică, *Suvenirile...* lui Jean Lahovary amestecă frecvent tonul confesiv cu faptul brut și cu elementul anecdotic, spiritual adesea. Bun povestitor, în tradiția unei oralități ce ține de însăși structura prozei românești, el dădea cu mult timp înaintea marilor creatori-romancieri, modelul unei proze de război de un dramatism concentrat, neostentativ în substratul său afectiv, nedeclarativ, lăsînd adesea faptele să vorbească singure, cu forța lor obiectivă și sobră. E de înțeles că în momentul publicării amintirilor în „Journal des Débats", textul acesta intenționa să fie o pledoarie pentru cauza libertății și întregirii României. Faptul că Lahovary alesese limba franceză pentru a-și redacta memoriile-depoziție, își avea justificarea politică a momentului. Răspunzînd unor obiecții piezișe, fiica sa, Marta Bibescu arăta în prefața cărții: „Muncitor convins pentru resurecția românească, tatăl meu

își propusese pur și simplu să arate drumul urmat de el. Drumul său trecea prin Plevna. O prețiință mișcătoare i-a inspirat, treizeci și șase de ani după acea bătălie, ideea de a povesti, în ajunul războiului din 1914, care erau virtuțile luptătoare ale neamului său, cum se născuse el la lumina libertății și de ce merita un destin tot mai măreț. Toate acestea le-a povestit nu pentru sine, ci pentru toți, adresîndu-li-se într-o limbă universală". Dar dincolo de argumentul unei motivații, memorialul lui Lahovary n-ar merita oare și o versiune românească? Fie și numai pentru a completa cu încă un nume galeria prozatorilor ce se ignoră și al căror destin i-a aruncat într-o nemeritată uitare.

Pag. 121

Scenă de război de José Louis Pellicer, publicată în „Illustracion espanola y americana".

☆ ☆ ☆

Zidit aproape, în ultimul refugiu
îmi voi petrece noaptea așteptînd,
noaptea de cețuri duse-n văi pierdute,
cu ierburile coborîte sub pămînt,
cu focurile stinse și
bătrînul vînt prin lume buciumînd.

Și-o voi petrece ca pe ultima noapte de rînd.

Deși, tîrziu, voi auzi că-n ea
copilă încă, s-a spînzurat o stea.

MIRON SCOROBETE

ADRIAN MARINO

Literatura UNIRII

Formă spontană și directă de entuziasm național de mari proporții, expresia unei stări de spirit profund patriotice, literatura Unirii continuă să producă adînci ecouri în conștiințele românești. Întregul său conținut ideologic și literar vine din tensiunea ideii, din vibrația colectivă pentru marele ideal al actului de la 24 ianuarie 1859. De aceea, a citi această literatură, mai ales azi, cu un ochi dificil estetic, este nepotrivit, în afara oricărei intuiții și judecăți de ordin istoric. Un fapt apare limpede: poeții și scriitorii Unirii nu făceau simplă „literatură", ci, într-un înțeles înalt, „politică". Arta lor poetică trebuia să fie prin definiție gravă, combativă, așa cum și cere — între mulți alții — poetul unionist moldovean D. Dăscălescu:

Cîntă frăția, cîntă iubirea
A țării tale scuturi firești
Cîntă dreptatea, cîntă Unirea
Virtuți sublime, fiice cerești.

Asta nu vrea să spună că în literatura Unirii n-au circulat și o serie de idei literare. Dar ele s-au tipizat repede, conturînd o adevărată „schemă", regăsită pretutindeni. Reluați toate antologiile existente, producția tuturor poeților unioniști, și veți da, oriunde, peste un adevărat scenariu, aproape un ritual, într-atît elementele se repetă. Însă conținutul lor este bogat și cînd poetul dezvăluie o fibră autentică, el vine cu

propriul său coeficient de personalitate care-l individualizează.

Cînd deschidem pe V. Alecsandri, C. Bolliac, Gr. Alexandrescu, I. C. Fundescu, pe alţii, întîlnim mereu aceleaşi teme, tratate în succesiune: evocarea tradiţiei şi a precursorilor glorioşi, ideea „deşteptării" naţionale, *uneori cu o nuanţă mesianică*, proclamarea punct cu punct a imenselor avantaje ale Unirii, incitarea amorului propriu naţional în faţa „Europei", o violentă satiră a duşmanilor interni şi externi ai Unirii, glorificarea eroilor unionişti şi, în final, o peroraţie aprinsă, căci toate aceste compuneri împrumută ceva din stilul discursului oratoric. Totul pus sub semnul unor mari alegorii, simboluri şi personificări, tehnica poetică de bază a acestui moment literar predispus spre elocvenţă şi grandioase figuraţii.

Unde nu le întîlnim? C. Bolliac evocă *Acvila străbună*, care-şi „cheamă fiii la unire". Poetul pune să dialogheze *Ţara Românească către Moldova*, cu încheierea: „Cerem toţi şi vrem Unire"! La rîndul său, C. D. Aricescu, „un semn văzu pe ceruri spre calea lui Traian". Este emblema României viitoare, a cărei revelaţie poetul o are la 24 ianuarie 1857. O lungă imagine desfăşurată, *Odă la patrie*, de G. Creţeanu, păstrează cadenţă şi demnitate. Dar pentru a fi bine înţelese aceste poezii trebuie citite cu picturile unioniste ale lui Th. Aman alături, unde convenţia ia, în chip programatic, forme plastice. Vom observa repede că nu există nici o deosebire de registru. Aceleaşi personificări şi în *La Patrie* de N. Nicoleanu, cu inflexiuni lirice, „patria", fiind, ca şi la mulţi alţii, „iubita" poetului, surprins în ipostază entuziastă, predispus spre gesturi romantic-grandilocvente.

Cînd este proiectată pe un fundal istoric, perspectiva se adînceşte considerabil. În *Unirea Principatelor*, Gr. Alexandrescu ia ţinuta gravă, de vechi cronicar, dojenind sever prezentul din perspectivă milenară:

Ce spun este suvenire? ele-arăt că altădată,

. . . . . .

Fii ai Romei cei eterne, aceşti popoli au fost fraţi

. . . . . .

Că la răul ce-i apasă nu pot s-afle lecuire,
De cît numai în unirea către care sînt chemaţi.

C. Bolliac împinge retrospectiva Unirii şi mai departe, în protoistorie şi arheologie. *La România* se transformă atunci într-o scurtă epopee naţională, de la Zamolxis citire, susţinută şi prin note erudite, în josul paginii.

Frecventă, chiar obsedantă, în prelungirea ideologiei paşoptiste, este şi preocuparea de „deşteptare", de „regenerare" naţională. Unirea constituie grandiosul simbol al „renaşterii" României, moment istoric crucial, de mare exaltare colectivă. În această direcţie, V. Alecsandri intuieşte nota cea mai justă în *Deşteptarea României*, de unde şi popularitatea versurilor sale:

Hai copii de-acelaşi sînge! hai cu toţii într-o unire
Libertate acum sau moarte să cătăm să dobîndim.

Aceasta în 1848. În 1857, N. Nicoleanu va fi la fel de energic, dar cu un program mai amănunţit:

Nu cîntaţi cîntul de moarte şi de crudă resignare,
Ci-ntonaţi imnul Unirii, imnul de regenerare,
Imnul gloriei, puterii, măririi naţionale!

Din paşoptism provine, se înţelege, şi nota mesianică, foarte puternică, abundent răspîndită, cultivată mai ales prin aceea că făcea posibilă viziunea istorică finalizată, în care Unirea devine etapa ultimă, necesară, a unui proces ascendent. Epoca traduce ideea progresului în acest limbaj figurat şi, firește, poeţii vor arăta înclinaţie şi spre astfel de tropi, doar în aparenţă „mistici". De pildă, cînd V. Alecsandri scrie în *Moldova în 1857*, că:

E scrisă-n ceruri Sfînta Unire!
E scrisă-n imni cu foc ceresc!

el hiperbolizează de fapt o convingere pur raţională. În schimb, la G. Baronzi, duhul *Cîntării României* şi prin el, mai îndepărtat, acela al lui Lamennais, din *Paroles d'un croyant*, este viu. De pildă, în *La România*, unde ni se invocă o „veche profeţie", conform căreia Ţările Româneşti, „vor fi iară întrunite ca o turmă şi un păstor". La A. Pelimon, în *Imn la ocazia unirei Românilor*, înfrăţirea „Zimbrului" şi „acvilei" pare chiar „de la cer predestinată". Concepţia consolida, în orice caz, mesianismul întregii generaţii unioniste, entuziasmată de ideea că „mărirea românească / E scrisă în viitor", cum proclamă, în 1856, şi G. Creţeanu, în *La*

Români. Sau cum exclamă cu patos A. Pelimon, în Stanţe cu ocazia îndoitei alegeri de Domn al Moldovei şi Ţării Româneşti în persoana lui Alexandru Ioan I, la 1859, Ianuarie 24:

La români viaţa, lauri, cununi!
Viitoru-mare pre cît se poate
Urra! Unirea acestei ţăril etc.

Că această poezie abundentă, de pură agitaţie şi propagandă, devine foarte adesea sentenţioasă, chiar gnomică, faptul este cît se poate de firesc. Urmărind instruirea conştiinţelor, edificarea, „luminarea" politică, poetul de la 1859 repetă în felul său gestul moralizator al poeziei clasice, în mare parte de esenţă didactică. De aci nu numai apariţia de fabule unioniste, cum ar fi *Vaporul şi calul* de A. Donici (cu morala: „Puterea prin unire"), dar şi de foarte numeroase texte predominant aforistice (unele rămase încă în mapele Academiei), sub forma unor lozinci ritmate şi rimate, care condensează într-un catren un întreg program politic. C. D. Aricescu, în *Unirea,* este poate cel mai lapidar dintre toţi:

Trăiască, fraţi, Unireal Unirea e puterea;
Puterea e mărirea; mărirea, propăşirea.
Unirea e viaţă, lumina şi averea,
Unirea e libertatea, unirea e fericireal

Dar, mai presus de orice, se exaltă în numeroase variante ideea unităţii naţionale cu tot ceea ce ea implică în sensul stimulării şi consolidării solidarităţii colective, puterii de rezistenţă, propăşirii şi afirmării ţării. Vestită, între toate, rămîne *Hora Unirii* a lui V. Alecsandri (publicată în *Steaua Dunării,* 9 iunie 1856), dezvoltată din *Hora Ardealului,* compusă anterior, în 1848. Pusă pe muzică, poezia se bucură de o popularitate imensă, care-i atrage şi interzicerea din partea autorităţilor antiunioniste. Cum spune însuşi V. Alecsandri, *Hora Unirii* a fost „cîntată în toate unghiurile pămîntului românesc", ajungînd „a fi chiar Marseilleza Unirii românilor." Ce român n-o cunoaşte:

Hai să dăm mînă cu mînă
Cei cu inima română
Să-nvîrtim hora frăţiei
Pe pămîntul României.

O replică mai discursivă, în aceeaşi cadenţă, dă C. Bolliac, în *Răsunet la Hora Unirii de d. V. Alecsandri,* şi, într-un alt ritm, nu mai puţin vioi, C. D. Aricescu, în *Hora Unirii.*

Cum o idee extrem de puternică tinde să se personalizeze, să se întrupeze inevitabil într-un erou care o reprezintă, se observă în poezia aceleiaşi perioade exultante, plină de imnuri şi ode pentru „eroul" Unirii, domnitorul Alexandru I. Cuza, expresie a maselor populare, pentru actul de la 5 şi 24 ianuarie. În aceste condiţii, eroul devine un exponent, deci simbol, pierzînd repede atributele individuale. Şi în această direcţie recolta este deosebit de bogată, reţinînd doar cîteva ilustraţii: *Hora lui Cuza-Vodă* de V. Alecsandri (adevărat program politic versificat), *Măriii sale domnului Alexandru Ioan I, anul 1859,* de Gr. Alexandrescu (în stil clasicizant al odelor secolului al XVIII-lea). *Lui Cuza Vodă* de D. Bolintineanu (amestec de ditiramb şi consilii moralizante; poetul va închina poezii şi *Lui Constantin Negri, Lui Ştefan Golescu,* profesînd un adevărat cult al eroilor naţionali unionişti), *Lui Alexandru Ioan I Pentru dezrobirea ţăranilor* de Gr. H. Grandea, o *Urare Principelui Alexandru Ioan I* şi un *Imn* de Gh. Tăutu etc. Adevărat erou popular, înconjurat repede de legendă, Al. I. Cuza scoboară şi în folclor, unde va fi „cules" de cercetători. „Anecdotele" lui I. Creangă, *Moş Ion; Roată şi Unirea, Moş Ion Roată şi Vodă Cuza,* ţin de aceeaşi viziune, reluată însă de un mare talent epic. Momentul fiind eminamente festiv, nu puţine texte au substrat muzical, compuse cu preocuparea şi tehnica evidentă a refrenului, cu frecvente lunecări de vers popular, uneori cu chiote, precum la Gh. Sion, *La Unire,* la Gh. Tăutu, *24 ianuarie 1861:*

Români, în hori
Săltaţi
De mii de ori
Strigaţi:
Salutare zi cerească!
Sărbătoare românească!

De acelaşi tip şi compunerile: *24 ianuarie 1859* de C. D. Aricescu, *Imn la 24 ianuarie* de G. Creţeanu, bine ritmat, *O zi frumoasă, 5 ianuarie 1859* de D. Dăscălescu, foarte cantabilă: „Vin deci muza mea română / Să cîntăm, vesel, uşor", *24 ianuarie 1860* de Maria Flechtenmacher (muzica de A. Flechtenmacher) etc. Meritul esenţial al acestor poezii stă în evidenta lor sinceritate ingenuă, în lipsa de simulare oca-

zională. Onestitatea poeţilor unionişti este desăvîrşită.

Poate cea mai durabilă latură a acestei poezii „ocazionale" rămîne cea satirică, pe fragmente, unele foarte severe. Dar tocmai de aceea de oarecare sevă, efect al unei indignări violente, neacoperite, inspirate de anti-unioniştii din interior şi de peste hotare, de spiritele conservatoare, retrograde, de trădători. V. Alexandri dă tonul, în *Moldova în 1857*, stigmatizînd cu „blestem şi ură" pe toţi „răii", cărora le strigă:

Duşmani ai ţăriil Cruzi vînzătoril

Diatriba este însă unanimă, alternînd adesea cu momente lirice de exaltare, căci poezia unionistă bate mai totdeauna o medalie comemorativă cu două efigii: solemn-festivă şi sarcastică. Poeţii trec cu uşurinţă de la o atitudine la alta, în stil viril, *La Unire* de D. Bolintineanu fiind foarte reprezentativă pentru acest gen de indignare patriotică, provocată de „bărbaţii cu mici credinţi" ai epocii:

Nu! nu! Unire dragă! tu nu faci ce zic ei!
...Tu vei creşte cu timpul, o, unire!
Pieri-vor şi tiranii şi robii demni de ei.

Un repertoriu am spune complet de teme satirice unioniste, „suferinţa şi durerea", „nerespect şi tiranie", „dezbinare, dezunire", „impilare, nedreptate", „linguşirile mascate", întîlnim la I. C. Fundescu, 24 ianuarie 1859, care culminează într-o explozie:

Despotism şi vanitate
La o parte! faceţi loc!
Căci divina Libertate,
Trece-n carul ei de foc.

Fără îndoială că poezia Unirii, cum afirmă şi G. Creţeanu, în *La Români*, cere un mare „caracter" şi „curaj cetăţenesc", fiind în întregime produsul unui spirit civic în efervescenţă, memorabil exprimat în *Hora Unirii:*

Iarba rea din holde piară!
Piară duşmanii din ţară!

De aceea, *Călcarea de la palat*, detronarea lui Al. I. Cuza, va inspira lui G. Baronzi un dezgust imens pentru „infamiile" acumulate de „trădători, pigmei, strigoi"! Satira unionistă este făcută toată din duritări şi imprecaţii.

Nu mai puţin polemice, de o audienţă publică poate şi mai largă, sînt spectacolele teatrale ale epocii, compuse din scenete improvizate, alegorii şi „tablouri naţionale", mici scenarii jubilante scrise *ad hoc*, unele însăilate chiar de actori reputaţi ca Mihail Pascaly (*Viitorul României*, 1858), sau Costache şi Iorgu Caragiale (*Moş Trifoi sau Cum ţi-i aşterne aşa-i dormi*, 1860). Dat fiind caracterul lor strict ocazional, multe din aceste producţii s-au pierdut, constituind azi adevărate raritări, depistate doar de documentarişti. Dintre descoperiri, *Visul păstorului român*, *O zi a serbării Unirei* este cea mai recentă.

De un alt prestigiu s-a bucurat producţia dramatizată a lui V. Alecsandri, care aduce în scenă partizani şi adversari ai Unirii, tineri unionişti şi bătrîne tombatere, în schimb aprig de opinii, de unde adevărate dezbateri teatrale de idei, foarte gustate la timpul lor. În *Păcală şi Tîndală* (1856), V. Alecsandri schiţează adevărate rechizitorii (lucrarea a fost şi interzisă), pentru ca, în final, cei doi adversari, căzînd amabil de acord, să se prindă de mînă şi să joace *Hora Unirii. Cinel-Cinel* („scena se petrece la o moşie din Valahia, lîngă hotarul Moldovei, în anul 1858"), piesă foarte idilică, aproape un vodevil, plin de cîntece, se încheie tot cu o horă generală. Pe aceeaşi idee, a convertirii finale a spiritelor ruginite, dizlocate din adînci prejudecăţi de clasă, va fi construită şi *Trîmbiţa Unirii* (1857) de C. D. Aricescu, plină şi ea de tirade versificate. Autorul revine şi în *Sărbătoarea naţională sau 24 ianuarie 1859*, cu aceleaşi stigmatizări anticiocoieşti, anti-unioniste. Finalitatea acestor compuneri este strict propagandistică, urmărind efectul scenic imediat.

Proza rămîne, de departe, latura cea mai consistentă a acestei literaturi, prin opere consultabile şi azi ca documente memorialistice, uneori şi pentru satisfacţii curat literare. Ele provin fie de la scriitori care au participat direct la evenimente, fie de la contemporani predispuşi spre evocări retrospective, în care nuanţa sentimentală predomină. V. Alecsandri, desigur, trebuie amintit în primul rînd prin „extractele" sale *Din istoria misiilor mele politice* (pe lîngă Victor Emanuel, Cavour, Napoleon III, Lordul Malmesboury, Lamartine etc.). Aceste amintiri sînt scrise agreabil, cu o anume volubilitate mondenă, cu spiritul împărţit între gravitatea momentului diplomatic şi satisfacţii pur personale, de emisar distins, bine primit în cancelarii şi saloane.

Foarte abundent, nu numai prin ușurința condeiului, dar și prin sentimentul participării la evenimente capitale, este D. Bolintineanu, autor de reportaje (*Vizita domnitorului Principatelor Unite la Constantinopol*, 1860) și biografii difuze, de un tip special, amestec de memorial subiectiv, pledoarie publicistică și „memoriu istoric" (*Viața lui Cuza Vodă*, 1869; *Cuza Vodă și oamenii săi*, 1870). Compoziția suferă prin digresiuni și polemici marginale, lucrările dau nu mai puțin orientare și, pe alocuri, chiar documentare, despre epoca Unirii, folositoare și azi ca izvor istoric. Un febril reportaj jurnalistic, în stil vorbit, dialogat, vioi însă, și nu lipsit de oarecare „senzațional", păstrînd mereu o anume modestie simplă (autorul se consideră un produs spontan al entuziasmului popular) este *O pagină a vieții mele, sau 22, 23 și 24 ianuarie 1859* (1861) de N. T. Orășanu. Neofit Scriban, cleric progresist, adresează *O salutare României în 1859, ian. 24!*, în stil biblic, plin de litanii, gen *Cîntarea României*. Compunerea trebuie clasificată la compartimentul odelor dilatate, în proză. Sentimentale, melancolice, patriarhale sînt amintirile lui N. Gane, *Din timpurile „Unirii"*. În schimb, cu altă vînă sînt scrise cele cîteva pagini memorialistice despre intrarea lui Cuza-Vodă în București, incluse de N. Filimon în *Nenorocirile unui slujnicar sau gentilomii de mahala* (1861), și, mai ales, *Peste 50 de ani* de I. L. Caragiale, evocare a unui episod școlar, prilejuit de o vizită la Ploiești a domnitorului, înfățișat prin cîteva linii sobre, cu multă simpatie.

În măsura în care se ridică la expresia artistică, oratoria participă și ea la mișcarea literară a epocii, înclinată în chip firesc mai mult spre „arme" și acțiune, decît spre „litere". Că a existat o oratorie a Unirii, este sigur, azi greu de reconstruit numai din texte tipărite. Cîte ni s-au păstrat și rezistă la lectură, ele oscilează între pateticul focos, incitant la mari fapte, și argumentarea strînsă, documentată ideologic și istoric, cu emoția gradată decurgînd din acumularea ideilor generoase și organizarea argumentelor. Ca specimen de întîiul tip trebuie amintit toastul parizian al lui Costache Negri, din 27 decembrie 1848, pronunțat în fața pașoptiștilor emigranți și a studenților români: „Ce ne lipsește ca să ajungem un neam tare? Unirea. Numai Unirea!... Să trăiască Unirea românilor!" Cel de al doilea a fost ilustrat de M. Kogălniceanu, netăgăduit marele orator al Unirii, autor de pagini antologice, cum ar fi discursul ținut la alegerea lui Al. I. Cuza, la 5 ianuarie 1859, ca domnitor al Moldovei sau despre *Îmbunătățirea soartei țăranilor* (25 mai 1862), ambele exprimînd mari convingeri, de o vibrație conținută. Activitatea sa oratorică din această perioadă este de proporții deosebite și ea a putut fi strînsă într-un compact volum de *Discursuri parlamentare din epoca Unirii*, 22 sept. 1857—14 dec. 1861 (Buc., Ed. științifică, 1959), de studiat pentru abundența de idei, spontaneitatea intervențiilor și facilitatea persuasivă a expunerii. Mai mult chiar decît în celelalte genuri și specii literare cultivate în perioada care ne preocupă, această oratorie de elanuri sobre îngăduie să se ia pulsul adevărat, constructiv și grav, al unei întregi generații, nu numai avîntate, dar și pozitive.

În sfîrșit o astfel de literatură atît de ideologică și militantă cu greu poate fi înțeleasă fără o referire strictă la conținutul său de idei, neraportată la fundamentul teoretic care o generează. A existat în această perioadă o jurnalistică efectiv doctrinară, cultivată de M. Kogălniceanu, D. Bolliac, D. Bolintineanu, C. A. Rosetti, de urmărit în programe, cum ar fi acela al ziarului *Steaua Dunării* (Iași, 1 oct. 1855), în editoriale și polemici, scrise cu o mare participare la puritatea și consecvența ideii. Ceea ce are drept urmare o restructurare complexă a expresiei, destinată și totuși cumpătată, cu o bună organizare a ideilor. Cînd citim poezia unionistă a lui Cezar Bolliac și apoi trecem la jurnalistica sa, deosebirea de stil (uneori și de conținut) este evidentă, surprinzătoare. Găsindu-și domeniul, ritmul și forma cea mai adecvată de expresie, doctrina Unirii și unității naționale se poate desfășura în voie, în toate elaborările și nuanțările sale progresive.

Pregătită de o veche tradiție a conștiinței unității de neam, inițiată de cronicari, ideea Unirii ajunge de altfel, în această perioadă, la cea mai deplină plenitudine și claritate teoretică. N. Bălcescu o afirmă, foarte limpede, în 1844, în *Puterea armată:* „Unirea face puterea staturilor și prin urmare fericirea lor". În același an, dincolo de munți, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură:* „Unire națională este fru-

moasa deviză ce răsună din toate părţile şi deşteaptă duhurile cu putere multă. Popoarele Europei pricep şi cunosc cum că tăria şi puterea unui popor, baza sa... prezentul şi viitorul său zac în unirea naţională".

După 1848, în emigraţie, principiul întruneşte o adeziune unanimă, cu posibilitatea citării de pretutindeni. De mare autoritate sînt mai ales tezele lui N. Bălcescu formulate în *Mersul revoluţiei în istoria Românilor* („România viitoare", Paris, 1850). Aci concepţia „unităţii naţionale" nu este găsită numai în „visarea iubită a voievozilor noştri cei viteji" şi „a tuturor bărbaţilor noştri mari", dar şi în însuşi sensul de dezvoltare a istoriei patriei, care cere „unitatea şi libertatea naţională". C. A. Rosetti, în *Apel la toate partidele urmat de încrederea-n sine* (Paris, 1850) asociază aceleaşi idei şi declară că România nu va fi liberă „pînă ce nu va proclama unirea naţiei întregi, pînă (nu) va şterge cu totul din inime provincialismul şi urmele stăpînirei; pînă ce Poporul nu se va cîrmui singur", instaurînd regimul democratic. Revendicîndu-se de la aceeaşi tradiţie istorică, Heliade Rădulescu va face în cele din urmă o distincţie între Unire şi unitate (1863), în cadrul unui capitol din *Echilibrul între antiteze*, unde se respinge „unitatea" absolutistă, despotică, în jurul tiraniei, în favoarea liberei „uniri" democratice. Fapt e că una din cele mai eficace şi solide contribuţii la cauza Unirii a fost dată de scriitorii epocii tocmai în direcţia acţiunii practice imediate, fie revoluţionare şi propagandistice, fie diplomatice şi administrative. Toţi literaţii unionişti sînt în emigraţie publicişti propagandişti, diplomaţi ocazionali, oameni de condei şi de relaţii, schimbînd după 1859 doar atribuţiile şi titlurile oficiale. Este cazul lui V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, I. Ghica, D. Bolintineanu, C. Negri, diplomaţi şi miniştri în guvernele lui A. I. Cuza, spirite energice active, de o prezenţă multilaterală, cu o contribuţie eminentă la recunoaşterea internaţională şi consolidarea internă a Unirii. Efortul lor, de dimensiuni istorice, a fost total. El s-a dăruit edificării unui impunător monument naţional, printre cariatidele căruia se numără, fără îndoială, toţi aceşti scriitori, unionişti, de-o mare şi sinceră fervoare patriotică.

ÀSZLOFFY ALADÀR

NOAPTE DE IUNIE

Căci perdelele-ntr-o parte cînd le dai şi în odaie
Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie,
Ea din noaptea amintirii o vecie-ntreagă scoate
De dureri pe care însă le simţim ca-n vis pe toate
(Scrisoarea I)
La o treime a drumului de peste grădină —
luna.
Cineva numără pe degete stelele căzătoare.
Intr-un colţ sub salcîm înfiorăţi
stau doi.
Duc la fereastră cartea aceasta de poezii
să asculte murmurul maşinilor care urcă panta,
să o acopere lumina.
I-aş turna şi vin în pahar.
Simt mirosul vîntului,
agită omul
iar în perspectiva ce se deschide odată cu noaptea
nervii îmi pun din nou întrebări.
Ar fi nevoie în iuniile lumii
de sensibilitatea lui.
Intind mîna pînă la crengile argintii
şi devine şi mîna argintie.
De pe degetele de argint îi săgetez versurile
deasupra oraşului: iată-le:
pentru cei în care se nasc întrebări,
pentru cei care aşteaptă răspunsuri.

Acum dacă din literatura universală
s-ar întoarce poetul, dacă ar trăi din nou
în conştiinţa lui încercată s-ar concentra
mii de fire ale destinelor,
scene stranii s-ar juca în jurul persoanei lui
şi ar fi straniu că nimeni nu ar îndrăzni să-l înşele.

Dar poetul e cartea,
parcă stă şi el la fereastră
şi dacă-l soliciţi îţi răspunde fără întîrziere...

În româneşte de ION COCORA

CONSTANTIN CUBLEŞAN

Războiul pentru neatîrnare - poezia ocazională a lui VASILE ALECSANDRI

Puţini sînt acei scriitori care au beneficiat de o viaţă atît de plină în evenimente cruciale pentru poporul din care s-au ridicat, şi care s-au implicat acestora prin întreaga lor fiinţă, ca Vasile Alecsandri. Patriot înflăcărat, el s-a aflat în primele rînduri ale luptătorilor pentru înfăptuirea Unirii Principatelor (candidînd chiar la scaunul de domnitor), pentru ca optsprezece ani mai tîrziu să urmărească şi să cînte evenimentele Războiului pentru neatîrnare cu acelaşi entuziasm, cu acelaşi patos, cu aceeaşi energie şi angajare directă cu care şi-a scris întreaga operă, una dintre cele mai fidele pulsului politic şi social al momentului din cîte a cunoscut istoria literelor româneşti. Ciclul *Ostaşii noştri* stă mărturie în acest sens, probînd cu prisosinţă şi asupra trăiniciei, a viabilităţii poeziei ocazionale, cultivată şi înţeleasă mereu ca un act de înaltă responsabilitate morală şi etică a artistului cetăţean. „O! români — scandează, uşor retoric, poetul în acea, devenită celebră, *Odă ostaşilor români* — în faţa voastră, colo-n tainica cea zare, / Vedeţi voi o rază vie care-ncet încet răsare, / Străbătînd prin umbra deasă de lungi seculi adunată? / E voiosul fapt de ziuă mult dorită, mult visată, / E lumina renvierii, e luceafărul speranţei, / E triumful luptei voastre, soarele neatîrnărei! /.../ Viitorul României dat-au mugur ce-ncolţeşte! / O, copii! de voi sînt mîndru, simt acea mîndrie mare / Care creşte cu mărirea unui neam în deşteptare. / Mi-am văzut visul cu ochii, deacum pot să mor ferice! / Astăzi lumea ne cunoaşte: *Român* zice, *Viteaz* zice."

Faptele de arme ale ostaşilor români în războiul de la 1877 îl inspiră pe Vasile Alecsandri. Poeziile scrise cu această ocazie exaltă un sentiment de mîndrie naţională, ilustrat prin scene şi tablouri evocatoare, prin figuri de patrioţi eroi care par desprinşi dintr-o veritabilă epopee populară:

Pe drumul de costişe ce duce la Vaslui
Venea un om, cu jale zicînd în gîndul lui:
„Mai lungă-mi pare calea acum la-ntors acasă...
Aş vrea să zbor, şi rana din pulpă nu mă lasă!"

Sergentul, care se-ntoarce de la Plevna, purtînd pe piept cele mai înalte distincţii ostăşeşti, se-ntîlneşte în cale cu „trei batalioane de gardă-mpărătească". O clipă comandantul străin stă surprins, văzînd ţinuta atît de modestă a luptătorului („bietul om, slab, palid, avînd sumanul rupt / Şi o cămeşă ruptă bucăţi pe dedesubt"), dar numaidecît, luînd seama la văpăile ce ard în privirile acestuia („-n ochii lui de vultur adînci, vioi şi mari / Treceau lucioase umbre de eroi legendari") are revelaţia întîlnirii eroului tipic pentru acest război: Dorobanţul era tocmai cel ce luase de pe redută steagul duşman. Impresionat de simplitatea desăvîrşită a omului care, prin vorba-i deloc trufaşă, face să se-nţeleagă că-n luptă n-a căutat bravura ci s-a avîntat în numele unei cauze, a unui ţel suprem, în numele eliberării ţării sale, colonelul dă ordin ca întregul corp de oaste să prezinte onorul cuvenit unui asemenea luptător:

Atuncea colonelul, dînd mîna cu sergentul,
Se-toarce, dă un ordin... Pe loc, tot regimentul
Se-nşiră, poartă arma, salută cu onor
Românul care pleacă trăgînd al său picior.
(Sergentul)

Caracterul pregnant anecdotic al poemei dă posibilitatea unei perspective dinamice asupra evenimentelor; Alecsandri cultivă cu predilecție această turnură narativă, în care de altfel excelează, izbutind în *Peneș Curcanul* să ne ofere măsura unei autentice capodopere a genului.

Eroul evocă, într-o manieră plastică impresionantă, întreaga odisee a celor zece dorobanți, camarazi ai săi căzuți pe cîmpul de bătălie, — Curcanii care, prin jertfa lor, au „schimbat lîngă Balcan / Porecla în renume." Fiecare jertfă este relatată succint dar în întreaga sa încărcătură emoțională:

Iată-ne-ajunși! . . . încă un pas.
„Ura! -nainte, ura! . . .
Dar mulți rămîn fără de glas.
Le-nchide moartea gura!
Reduta-n noi răpede-un foc
Cît nu-l încape gîndul.
Un șir întreg s-abate-n loc,
Dar altul îi ia rîndul.

Burcel în șanț moare zdrobind
O tidvă păgînească.
Șoimu-n redan cade răcnind:
„Moldova să trăiască!"
Doi frați Călini, ciuntiți de vii,
Se zvîrcolesc în sînge;
Nici unul însă, dragi copii,
Nici unul nu se plînge.

Balada are cadență sacadată, sugerînd impulsul participării directe; verbul este avîntat iar imaginile urmează ritualul gesturilor. În acest context comentariul liric cîștigă un timbru aforistic pregnant, pe care îl vom întîlni de altfel prezent în întreg ciclul *ostașilor noștri:*

Crud e cînd intră prin stejari
Năprasnica secure,
De-abate toți copacii mari,
Din falnica pădure!
Dar vai de-a lumei neagră stea
Cînd moartea nemiloasă
Ca-n codru viu pătrunde-n ea
Și cînd securea-i coasă!

Sau:

Căci nu-i mai scump nimică az
Pe lumea pămîntească
Decît un nume de viteaz
Și-o moarte vitejească!

Într-o poezie cum este *Păstorii și plugarii,* concluzia aforistică a comentariului se așează programatic în finalul fiecăreia din cele două părți, apoteozînd ideea ridicării poporului la condiția conștiinței de sine:

Un paloș de izbîndă există-n orice fer,
In tot păstorul astăzi există un scutier!
O spad-a răzbunării există-n orice lanț
In tot românul astăzi există-un dorobanț!

Sentimentul participării la însăși făurirea istoriei este copleșitor. Poetul își asumă responsabilitatea unei veritabile cronici a evenimentelor, ilustrată prin tipologii, căci o adevărată galerie de personaje prind contur, angajînd fragmentar, prin detalii, schița unei posibile, virtuale, epopei pe care *Ostașii nostri* o conține în subsidiar. Modalitatea narativă a majorității evocărilor vine în sprijinul acestei idei. Dacă în *Sergentul* avem un portret moral (desigur și fizic) al eroului popular ideal pentru momentul istoric dat; dacă în *Peneș Curcanul* întîlnim evocarea spectaculoasă a scenelor de bătălie, în *Frații Jderi* sau în *Căpitanul Romano* epica versificată încheagă (adevărat, cu multe facilități prozodice) o confruntare de atitudini, de opinii sau de idei pe scheletul unei veritabile intrigi de roman versificat. În prima, motivele naiv-romantice sînt pregnante. Jder, luptînd corp-la-corp cu dușmanul, se prăbușește în final, deodată cu acesta, rănit. Totuși, mai găsește o ultimă resursă de energie și ridicînd arma țintește a-i da turcului lovitura fatală. Aici Alecsandri deviază nota dramatică. într-una romanțios-sentimentală, intenționînd efecte luminoase în planul conștiinței umane, scontînd un fundal de confruntări de o mai subtilă și mai complexă angajare spirituală:

Și aprig, cu mănie ridică stratu-n aer,
Să sfarme pieptul dușman ce scoate-un jalnic vaer,
Dar cînd să dea: „Stăi, frate! zice-un glas iubit,
Nu-i drept să dai lovire vrășmașului rănit!"
Jder stă, aruncă arma, s-apropie-n tăcere

De turc, îi leagă rana, alină-a lui durere,
Apoi, cînd vine ziua, pe turcul leşinat
Îl poartă-n ambulanţă, zicînd: „Poftim vînat".

Realizarea este lăcrămoasă — ca să preiau o expresie a poetului — finalul idilic. Intenţia deplasării *conflictului* în conştiinţe, ideea surprinderii haloului evenimentelor în plan sentimental, menţine interesul actual pentru această piesă. Similar este şi cazul *Căpitanului Romano.*

Epistolă Generalului Florescu ocupă în ciclul în discuţie un loc aparte tocmai prin aspectul său polemic; *Hora de la Plevna* şi *Hora de la Griviţa* sînt variaţii în manieră folclorică pe teme din imediata actualitate; *Balcanul şi Carpatul* vehiculează idei politice, exprimate manifest într-un simbolic dialog:

Ai fost odinioară gigant prin înălţime,
Amar prin fanatismu-ţi puternic prin cruzime!
Ai revărsat pe lume şi groază şi ruşine
Şi te-ai scăldat în sînge pîn'ce-ai dat peste mine.
De-atunci au trecut seculi!... Strivita omenire
S-a deşteptat...
(. . . . . .)
Şi vrei, Balcane gîrbov, eu să mă-nchin la tine?
Dar n-auzi cum te rîde şi Dunărea şi Marea?
Deviza ta-i sclavia, *ş-a mea* — neatîrnarea!

Poezia ocazională a lui Vasile Alecsandri din ciclul *Ostaşii noştri* are o extraordinară putere evocatoare a evenimentelor războiului pentru neatîrnare. Dar nu numai atît. Ea transmite, peste timp, emoţia unei atmosfere, a unei stări generale de spirit, dominată de acel avînt patriotic ce-a marcat întreaga epocă modernă a istoriei României, culminînd cu momentul 1877, momentul cuceririi independenţei — deziderat de veacuri al întregului nostru popor — pe care Alecsandri îl exprimă lucid, aliniindu-şi crezului artistic la cel politic al naţiunii din care s-a ridicat şi pe care a slujit-o cu devoţiune:

Avut-am un vis mare, o nobilă dorinţă,
De-a scoate România din trista-i umilinţă
Prin jertfe, prin virtute, prin strînsă înfrăţire...
Toţi într-un gînd, cu toţii uniţi într-o simţire,
În batalionul sacru voioşi ne luam rîndul,
Şi fiecare-n parte-i cu-n dor îşi hrănea gîndul:
Eu, să deştept prin cînturi mărimea strămoşească
Tu, să renvii pe lume armata-i vitejească.
— Dor tainic, vis feeric, sublimă nebunie,
Avînt semeţ şi falnic de falnică junie!

(Epistolă Generalului Florescu)

MEDITÎND LA PLEVNA

Plevna — gînd pe metereze,
şi sub metereze — oase
şi sunt văile mănoase,
Plevna poate să viseze.

Eu cu gîndul însumi urc,
chiar aici pe metereze
a-ncercat puhoiul turc
libertatea s-o reteze.

Spre redute cutezară
româneştile armate,
căci bulgaru-mi este frate,
soră patria bulgară.

Unde-s Valter şi Furtună?
Dorm pe veci, odihnă bună
în pămîntul primitor.
Noi cu turcu-nrobitor
ne luptarăm împreună,
nu cu-al turcilor popor.

Paşnic către semilună,
românescul tricolor
lin mătasea şi-o desface
în Balcani să fie pace
şi în lumea-ntreagă pace.

VALENTIN DEŞLIU

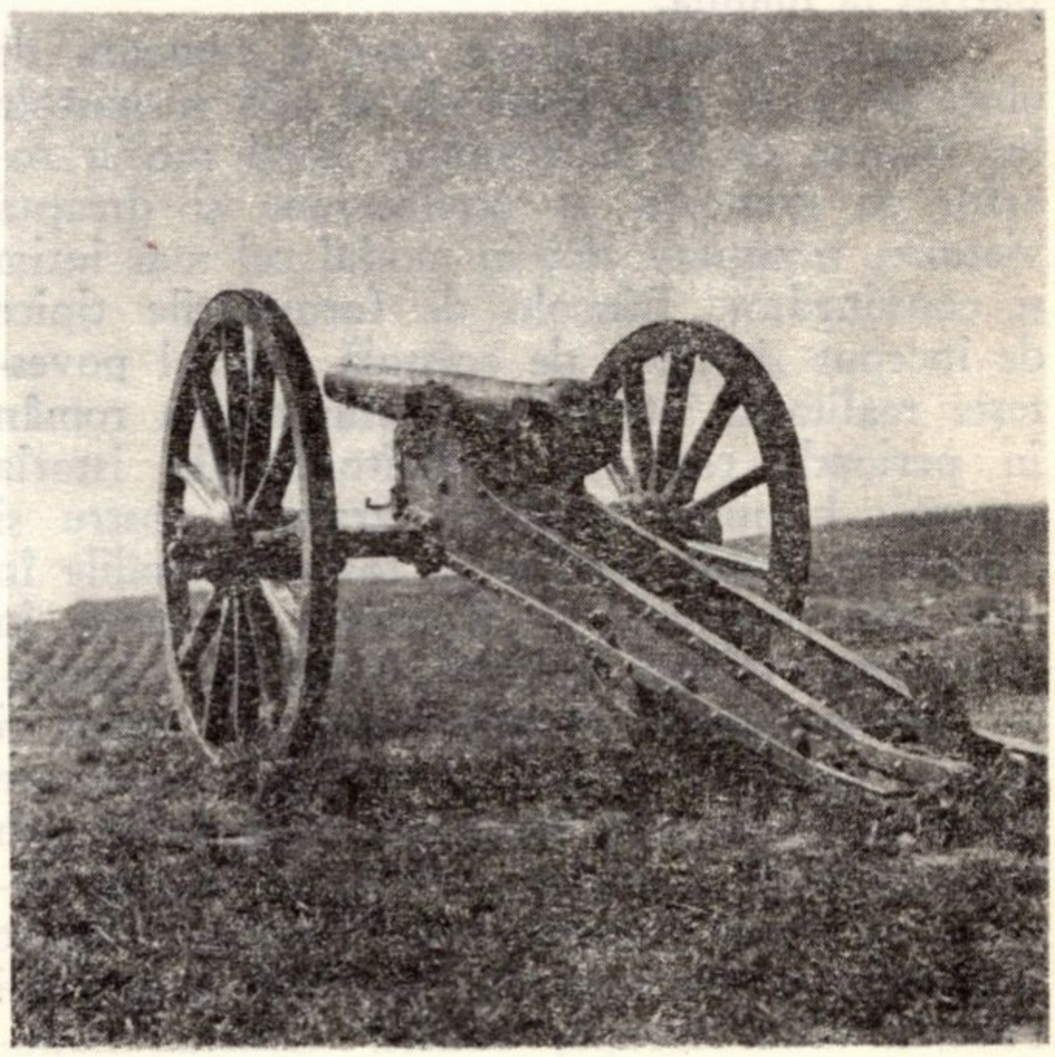

IOAN ALEXANDRU

EPISTOLE VOIEVODALE CĂTRE ARDELENI

Am în față cincisute treizeci și patru de epistole păstrate din întinsa corespondență dintre Țara Românească și Moldova cu Transilvania de-a lungul veacurilor. Aceste epistole cuprind aproape trei sute de ani, mai precis, perioada 1346—1603, și provin din arhivele orașelor Brașov și Bistrița.

Au fost găsite pe la sfîrșitul veacului trecut, unele în anticariate din Germania, cu totul întîmplător, și tipărite în text slavon-român în condiții grafice excepționale în anii 1905—1906 prin îngrijirea lui Tocilescu.

Sînt așadar epistole trimise de voievozii români, răspunsul lor, provenind din Transilvania, și care trebuie să fi fost tot așa de bogat, s-a pierdut sau pînă acum încă n-a ieșit decît parțial la lumină.

Așa cum ne-au rămas sînt o comoară de obiceiuri și de grai. Între ele se află și epistola lui Neacșu de la Cîmpulung. Evul mediu român, cu domoala sa înțelepciune și dreaptă viețuire, transpare aici în modul cel mai intim și convingător. Dincolo de formulările tipice de început și sfîrșit de epistolă, miezul povestește realitatea istorică a evului mediu român în perioada cea mai hotărîtoare din istoria noastră: biruința latinității graiului nostru și afirmarea limbii române în toate domeniile în cele trei provincii și afirmarea concretă în istorie, prin Mihai Viteazul, a unității poporului român; geniul creator autohton, drept și iscusit, va ctitori o țară de cetăți și sanctuare unice în lume, din Bucovina pînă roată sub Carpați, pînă la Curtea de Argeș și mai departe, și toate acestea într-un context istoric întunecat ce corespunde extinderii imperiului otoman către Europa, căderii Constantinopolului și secularelor hărțuieli și războaie în toată legea pe care poporul nostru, ca nici un altul din Europa, le-a purtat cu bărbăție, păstrîndu-și ființa pentru vremi mai potrivite.

Epistolele pleacă din cetățile de scaun Cîmpulung și Tîrgoviște, din Țara Românească și din Suceava Moldovei: însemnate cu pecetea domnească, însoțeau întotdeauna o solie, încredințate fiind unui om ce străbătea cărările munților, călare sau pe jos, pînă la destinație.

Iată vestita scrisoare a lui Mircea cel Bătrîn în care voievodul amintește toate ținuturile Tării Românești din acea vreme:

„Eu cel întru Hristos Dumnezeu binecredinciosul și de Hristos iubitorul și de sinestăpînitorul Io Mircea, marele voevod și domn stăpînind și domnind peste toată țara Ugrovlachiei, și a părților de peste munți, și încă peste părtile tătărești și pe amîndouă laturile, pe tot de-a lungul Dunării, chiar pînă la marea cea mare, și cu mila lui Dumnezeu stăpînitor al cetății Dîrstor, binevoit-a domnia mea, prin buna mea voință, cu inimă curată si luminată, și dăruit-am acest hrisov al domniei mele și împlinit-am cererea părgarilor Brasoveni, căci au rugat ei pe domnia mea, ca să înnoesc si să întăresc legile, ce au avut ei de la strămunii domniei mele pentru cumerc prin tîrgurile din țara domniei mele și pe drumul Brașovului pînă la Brăila".

Apoi sînt numite mărfurile și produsele ce luau drumul Ardealului sau din Ardeal drumul Tării Românești. De la mare veneau pe ape: piper, sofran, bumbac, păr de cămilă, blănite de miel; apoi din țară: butoaie de miere de albine, butoaie de vin, măji de ceară, cai, berbeci, porci, cerbi, care încărcate cu pește. De peste munti veneau hamuri si postav, care ferecate și lănci, suliți și scuturi.

Epistola se încheie, numind martorii, boierii de seamă prin care cuvîntul Domnului e împuternicit. Urmează încheierea: „Io Mircea voevod, cu mila lui Dumnezeu domn“ şi apoi pecetea.

Dincolo de schimburile comerciale, de vămuiri şi relaţii diplomatice, transpare aici ceea ce ne emoţionează astăzi cel mai mult: anume fragmente din viaţa cotidiană a strămoşilor noştri, anume gîndiri şi sentimente în legătură cu evenimente înalte din viaţa omului.

Iată una dintre cele mai frumoase epistole din carte: Scrisoarea lui Mircea Vodă, fiul lui Mihnea, către Maica sa Voica. Acum apare între toate epistolele, *Patria* şi bunul sentiment legat de realitatea ei.

„Prea luminatei şi celei mai cinstite a mea iubită maică doamnei Voica, multă sănătate şi iubitoare închinăciune aduce domniei tale prea luminate, fiul domniei tale, Io Mircea Voevod, şi despre acesta dau de ştire domniei tale, ca un fiu maicei sale, că cu voinţa dumnezeiască eu sînt în viaţă şi sănătos cu toţi voinicii şi să dea Dumnezeu şi Prea curata ca această scrisoare a mea să vă găsească în sănătate şi în fericire în veci, amin. Şi iarăşi, iubita mea maică ştiut să fie domniei tale, pentru vorbele ce mi s-au spus de la domnia ta: astăzi a sosit acea vreme şi noi am eşit din Braşov şi am ajuns pînă la locul acesta, numele lui cetetea Cohalmului. Drept aceea rog pe domnia ta, ceea ce mi s-a spus, să dai în mîinile dregătorului nostru, jupînului Dragomir logofătul, iar el să-mi aducă în mîinile mele.

Şi după aceasta împreună să rugăm pe domnul Dumnezeul nostru pentru Patria *noastră, căci bună veste ne-a sosit nouă din Ţara Românească, precum noi rugăm pe Dumnezeu, că aci ni sînt oamenii cu bine. Şi Dumnezeu să-ţi înmulţească anii domniei tale, amin.“*

Adresa: * *La iubita mea maică, doamna Voica.*

O altă epistolă excepţională, trimisă de mai mulţi boieri către braşoveni, dezvăluie profundul spirit de jertfă al părinţilor noştri. În faţa năvălitorilor turci, boierii îşi trimit pruncii şi femeile în Ardeal, iar ei rămîn să lupte şi să moară pentru creştinătate:

„La ai noştri dulci şi buni prieteni, judeţului din Braşov şi tuturor pârgarilor, multă sănătate. Şi iată rugăm pe Graţiozitatea Voastră, precum aţi făcut cu noi bine pînă acum, faceţi şi d'aci înainte bine cu acele suflete femeeşti, ca să petreacă în mijlocul vostru, şi să vă povăţuiască Dumnezeu, să nu le bîntuiţi, ci să le miluiţi, pentru că noi cu capetele noastre, pe voi nu vă vătămăm, ci vă ajutăm şi slujim pentru creştini. Pentru aceasta fie-vă milă de noi, dacă nu vom muri noi vă vom răsplăti Graţiozităţii voastre cu bine. Şi Dumnezeu să vă bucure cu toţi ai voştri, amin“.

Iată şi chemarea la o nuntă voevodală, adresată Braşovenilor de Radu de la Afumaţi care-şi mărită fata:

„Cu mila lui Dumnezeu Io Radul Voevod şi domn, scriem la ai noştri cinstiţi şi buni prieteni şi de aproape vecini, judeţului şi celor 12 pîrgari din Braşov multă sănătate. Şi după acestea, cu voinţa dumnezeească şi a prea curatei Maicei lui Dumnezeu, m-a miluit Dumnezeu şi mi-a dăruit mie să am în aceste vremuri o nuntă pe placul inimii mele şi să fiu socru. Pînă acum în viaţa mea n-am avut nuntă şi n-am fost socru, precum astăzi mi-a dăruit mie Dumnezeu, ci de la iubita-mi din inimă fiică a domniei mele; iar de la iubitu-mi din inimă fiu, Dumnezeu ştie cînd mi-o dărui o aşa bucurie, precum astăzi de la iubita-mi din inimă copiliţă a domniei mele. Drept aceea, rog să poftesc pe Graţiozitatea voastră ca pe prietenii noştri, ca să veniţi şi Graţiozitatea voastră, căci noi vă chemăm ca să fiţi şi Graţiozitatea voastră împreună cu noi la această veselie, ce ne este nouă de la Dumnezeu dată. Şi dacă Dumnezeu va voi şi ziua care este să ştiţi Graţiozitatea voastră că este să fie la Naşterea lui Hristos. Aceasta rog pe Graţiozitatea voastră. Şi Dumnezeu să vă bucure“.

În acest ev mediu tîrziu relaţiile celor trei ţări sînt frăţeşti, de iubire şi adîncă, dreaptă prietenie. Dreptatea este cumpăna de aur între fiii lor:

„Drept aceea băgaţi de seamă ca să ţineţi legea dreaptă după Legea dumnezeiască“.

Ei toţi se socoteau fii în aceeaşi casă, aşa cum arată o epistolă a lui Basarab Laiotă către ardeleni:

„Căci sînt fiii unui om într-o casă şi se sfădesc între dînşii şi apoi iarăşi se împăciuiesc şi au trai bun. Aşa şi eu am a ţine către voi dreptatea şi binele şi pacea pînă la moartea mea“.

Sîntem în preajma pătrunderii graiului românesc în biserică. Limba română este o necesitate cerută de imperativele vremii din preajma reformei care voia mai degrabă o vorbă de înţeles de-a fi rostită în biserică decît o mulţime de vorbe ce nu se mai pricep. Astfel, un oarecare Stanislav, din Braşov, aflăm într-o epistolă, învaţă româneşte printr-un Marcu din Ţara Românească.

Carpaţii erau un scut de mare preţ pentru transilvăneni în calea năvălitorilor. Ocrotiţi de natură au putut mai uşor dezvolta meşteşugurile şi o viaţă de burg relativ liniştită. S-au putut înălţa cetăţi şi castele mai în pace decît dincoace, unde românii au fost sute de ani o jertfă continuă în faţa năvălitorilor de tot felul. În vremile mai blînde, între două lupte, au apărut însă aceste minuni arhitectonice precum ctitoriile lui Neagoe şi mai tîrziu a lui Matei Basarab iar în Moldova celebra lucrare a lui Ştefan.

Ardelenii vin în ţară după pîine şi miere şi aduc de la ei leagăne de brad pentru prunci şi arme pentru luptele ce nu mai conteneau. Voievozii aveau nevoie de un loc mai sigur unde să se poată refugia cînd ţara era trecută prin foc şi de obicei treceau în Ardeal la fraţii lor, vorbind aceeaşi limbă. Îi unea aceeaşi credinţă şi acelaşi cuvînt şi aceeaşi nădăjduire. Legea vieţuirii lor era dreptatea şi nu cruţau pe nimeni cînd cineva era nedreptăţit dintre oamenii de rînd ai ţării. Avem multe epistole în care se cere să se facă dreptate cutărui şi cutărui om, să i se dea văduvei oaia furată de nu ştiu cine, să se înapoieze căluţul nu ştiu cărui sărman. Interesul extraordinar pentru persoană, mai presus de orice interese generale, caracterizează firea instituţiilor medievale în provinciile noastre, conform acestor epistole. Lăpuşneanu îşi anunţă zilele de tîrg Bistriţenilor şi locul vămuirii la Suceava. Atît Moldova cît şi Ţara Românească apar ca *Patrii* de-o mare rodnicie. Ceara se cîntăreşte cu maja, mierea cu butoiul, peştele bălţilor cu carul. Hoţiile şi crimele sînt foarte rare, şi cel ce iese din litera pravilei este pedepsit grabnic.

Una dintre realităţile acestor epistole este mărturia statorniciei strămoşilor noştri.

Mircea cel Bătrîn reînvie drepturile şi legile strămoşilor săi fără să le schimbe. Mereu apare propoziţia: aşa cum a fost în vremea strămoşului meu Alexandru cel Bun sau a nu ştiu cărui Basarab.

Rareori se adaugă un paragraf nou, dar în epistolele de faţă mai niciodată. Aşa cum a fost legea veche, aşa să fie şi acum, chiar dacă voievodul cutare nu se ridică la vrednicia înaintaşilor ca persoană, legea rămîne aşa cum a fost.

Ştim astfel că pravila Moldovei şi a Ţării Româneşti este o sinteză originală, o creaţie autohtonă de înaltă moralitate şi statornicie după dreptul romano-bizantin, iar în Transilvania dreptul roman trecut prin imperiul austriac dar în literă, prin Biserica ortodoxă, credincios pravilei justiniene bizantine.

Voievozii noştri aveau o înaltă ţinută, un cod de vieţuire cu totul luminat şi statornic spre care pe drept cuvînt un Mihai Eminescu îşi întorcea privirea. Vetre arhaice de înţeleaptă şi paşnică bucurie trebuie să fi fost zilele lor în casele cu pridvor, harnici şi măsuraţi în toate de-o nădăjduire fără seamăn. Nu-s mîndri sau ironici, limba lor are noblеţea sacralei vieţuiri şi mîniile lor se stîrnesc numai atunci cînd dreptatea este ignorată la nesfîrşit.

Se vede că omul ca persoană era comoara cea mai de preţ în aceste locuri şi acest fapt ne face să ne simţim aici în arhaica noastră Patrie ca într-un *topos* binecuvîntat.

Tînărul domn Mircea în epistola către maica-sa evocă bucuria acestei Patrii. Este poate pentru prima oară numită *Iubita patrie*, leagănul dulce în care vor creşte pe rînd atîţia martiri ai acestui popor, de la Mihai Viteazul şi Brîncoveanu la Horia şi Iancu şi Bălcescu şi mai apoi la zecile de mii de ostaşi anonimi care vor statornici pe veac Patria, închegată odată laolaltă prin sîngele lui Mihai Viteazul.

Ostaşul român în scrierile social-politice ale lui Eminescu

În urma insistenţelor lui Maiorescu şi Slavici şi, desigur, cu acordul „şefilor conservatori", Eminescu vine în toamna anului 1877 la Bucureşti, ca redactor al *Timpului.* Să fie aceasta doar expresia grijii prieteneşti a lui Maiorescu şi Slavici faţă de soarta redactorului *Curierului de Iaşi?* Puţin probabil. Argumentul este de o cu totul altă natură. *Timpului* îi era necesar un condei care să-l facă eficient iar cartea de vizită a lui Eminescu îl prezenta pe acesta drept ziaristul cel mai potrivit, din cercul junimiştilor, cărora partidul conservator le încredinţase soarta publicaţiei, pentru a scoate oficiosul conservator din anonimatul în care, temporar, căzuse. Vorbeau în favoarea lui Eminescu prestigiul poetic de care se bucura, nu numai în cercul junimiştilor, studiile sale publicate în *Albina, Federaţiunea, Convorbiri Literare* şi, nu în ultimul rînd, activitatea la *Curierul de Iaşi.* În paginile acestui ziar publică Eminescu, la 13 aprilie 1877, întîiul său studiu referitor la situaţia social-economică şi politică a României în preajma războiului pentru independenţă. După ce analizează opiniile, mai mult sau mai puţin oficiale, care circulau, în acel timp, în Europa, despre soarta României, după ce, cu tristeţe, îşi aminteşte de „practicii financiari" care nu găseau alt remediu pentru salvarea situaţiei din interior, decît absurda măsură de a desfiinţa armata, Eminescu demască părerea după care „existenţa României părea a nu avea un moment trebuinţă de tunuri şi de baionete" şi, el, care o viaţă întreagă, din raţiuni definitorii pentru concepţia şi formaţia sa umanistă, a numit războiul drept „ultima ratio rerum", consideră just instinctul istoric prin care a fost creată în ţară oştirea „disciplinată şi echipată", menită a apăra drepturile noastre istorice. Elogiul ostaşului ca reprezentant direct, după Eminescu al singurei clase pozitive din România acelor vremuri — ţărănimea — este o constantă a scrierilor sale social-politice.

Întotdeauna cînd numele sau imaginea dorobanţului vor fi supuse, înafară ori înlăuntru, unor atacuri, calomnii, ironii, Eminescu îşi va ridica glasul întru apărare. În soldatul român, el vedea întruparea virtuţilor străvechi ale neamului, expresia demnităţii şi a libertăţii naţionale. Iată de ce nişte simple piese de teatru, *Visul Dochiei* şi *Oştenii noştri* de Frédéric Damé, poate bine intenţionate, dar în care imaginea soldatului-erou apărea, din lipsa de talent al autorului, caricaturizată, stîrnesc mîhnirea, în sufletul, şi furtuna, în scrisul lui Eminescu. El rezumă, în *Timpul* din 12 noiembrie 1877, acţiunea piesei *Oştenii noştri* în termeni meniţi a tăia oricui pofta de a face din soldatul român, care purta lupte eroice pe pămîntul Bulgariei, personaj de comedie: „A doua piesă, *Oştenii noştri,* consistă din următoarele peripeţii şi conflicte cumplit dramatice. Un ofiţer asupra însurătorii pleacă la război. Mai întîi îşi ia adio de la tatăl său şi plîng, apoi ia adio de la iubita sa şi plîng, apoi de la mumă-sa şi plîng, în fine de la tot personalul piesei şi plîng.

Actul întîi.

Actul al doilea are două scene. În cea dintîi ofiţerul scrie acasă. În a doua are zioa nămiaza mare o viziune şi începe un atac turcesc cu mult foc de puşti şi s-au mîntuit.

Al treilea act se petrece la ambulanţa din Turnu Măgurele. Vine un soldat rănit din ale cărui vorbe se poate deduce că ofiţerul a murit; iubita plînge. Află tatăl şi plînge, află mama şi plînge şi mai rău, află toţi şi plîng. Dar iată că armata se întoarce glorioasă în ţară (întoarcere pe scont, înainte de a se fi întors) şi oficerul asemenea teafăr şi sănătos. Plînset general şi defilare de trupe; cortina cade impresionată pînă la lacrimi.

Şi aceasta-i dramă?

Dar să zicem că prin multele sale piese bune d. Damé ar fi cîştigat dreptul să ne dea una rea. S-o zicem, deşi nu admitem.

Este permis ca un scriitor să se folosească de nenorocirea ţării pentru a atrage pe public la ... panoramă? Este permis ca un război, nesfîrşit încă, să fie pus pe scenă, pentru ca agitaţia naturală a publicului să dea salve de aplauze, pe care autorul în împrejurări normale nu le merită?

Dar la Gorni Etropol, la Bivolari, la Plevna, la Rahova, comedie se joacă? Soldaţii, cari sunt meniţi poate a merge în foc, sunt aduşi pe scenă, pentru ca spre petrecerea publicului să-şi arate meşteşugul, ca gladiatorii vechi. Plaudite Quirites!" Nefericitul „dramaturg", care nu numai în teatru ci şi în realitate obişnuia a anticipa evenimentele, nu cunoştea încă intransigenţa lui Eminescu faţă de scrierile cu mesaj patriotic şi îi trimite neinspirat, o scrisoare, prin care se întreabă la modul lacrimogen: „ce va să zică ura în contra unui om care nu vă cunoaşte, pe care nu-l cunoaşteţi şi care nu v-a făcut nimic". Eminescu îi va da prilejul să-l cunoască, publicînd întreagă scrisoarea şi revenind asupra analizei. Răspunsul poetului este, de astă dată, fără drept de apel: „... Vine d. Frédéric Damé şi ne spune că îl urîm «fără să-l cunoaştem şi fără să ne fi făcut ceva».

Negreşit, în asemenea împrejurări «ura» ar fi un simţămînt lipsit de orişice temei firesc. Dar tocmai fiindcă nu-l cunoaştem, nu ne cunoaşte şi nu ne-a făcut nimic, nu îl puteam urî pe d-sa personal. Cunoaştem însă scrierile sale şi pe acestea le urîm.

I-am spus-o că «a comis mai multe scrieri dramatice»; nu ne mai poate spune că nu ne-a făcut nimic. Cine ştie, dacă nu mai bucuros l-am vedea pe d. Damé batjocorind pe eroii noştri, decît lăudîndu-i în modul în care-i laudă. Ei bine! Mihai, Ştefan şi Mircea sunt în gîndul nostru nişte chipuri atît de sfinte în măreţia lor, încît ne cuprind fiori, cînd le privim; vine apoi un om neastîmpărat şi străin de pietatea noastră, vine la aceste sfinte icoane, le tîrăşte prin noroiul zilei, face din ele nişte caricaturi puse la vînzare şi apoi zice că nu ne-a făcut nimic. — Da, nimic nu ne-a făcut, a luat numele Domnului în deşert.

Iar astăzi ostaşii noştri se aruncă cu bărbăţie în luptă; pămîntul se cutremură sub picioarele lor; cad şi iarăşi cad şi totuşi merg înainte; lumea întreagă este uimită; un fior de jalnică şi totuşi senină mîndrie înalţă sufletele tuturor românilor; în clipa aceasta vine un om şi îşi bate joc de acei oşteni, vine un om şi face marfă de vînzare din senina mîndrie a românilor, apoi zice că nu ne-a făcut nimic."

Dacă imaginea „artistică" a soldatului-erou, aşa cum era prezentată cu pauperele mijloace ale lui Fr. Damé, l-a îndurerat atît de mult pe Eminescu, trebuie să ne închipuim cît de profund dureroasă va fi fost pentru el imaginea reală a dorobanţului, întors, acoperit de glorie, din crîncenele lupte, în care, cu arma în mînă a salvat onoarea patriei, aducîndu-i independenţa, dar rămas, din vina guvernului, într-o stare mizeră. Lovit în dragostea sa faţă de gloria străbună, pe care i-o aminteau acum dorobanţii victorioşi, Eminescu va sfîşia, într-un articol rămas celebru (*Dorobanţii*, în *Timpul* din 30 decembrie 1877) perdeaua orgoliilor politice, arătînd regimului liberal realitatea revoltătoare pentru orice suflet de român, mizeria în care a fost adusă, de către clica politicianistă, o armată eroică. Peste timp, Iacob Negruzzi îşi va aminti de efectul extraordinar pe care acest articol l-a avut asupra publicului. Meritul lui Eminescu constă, printre altele, şi în aceea că, deşi mulţi gîndeau ca el, a rămas singurul care a „îndrăznit" să supună oprobiului public pe vinovaţii faţă de mizeria „strigătoare la cer" în care a fost adusă oştirea învingătoare. Stilul articolului stă mărturie pentru înalta artă a scrisului eminescian: „Au sosit în Bucureşti dorobanţii de pe cîmpul de război. Aceşti eroi, cu care gazetele radicale se laudă atîta, sînt, mulţumită guvernului, goi şi bolnavi. Mantalele lor sînt bucăţi, iar sub manta cămaşa pe piele, şi nici cojoc, nici flanelă, nici nimic. Încălţaţi sînt tot atît de rău, unul c-un papuc şi-o opincă, altul c-o bucată de manta înfăşurată împrejurul piciorului, toţi într-o stare de plîns, într-o stare care te revoltă în adîncul inimii.

O spunem de mai nainte, nici o scuză, nici o justificare, nici o explicaţie nu ne poate mulţămi faţă cu această mizerie vădită şi strigătoare la cer. Canibali au fost acei ce i-au trimis iarna la război în asemenea stare? Nu mai întrebăm de au fost români sau nu. Sîntem de mai nainte siguri că numai români n-au putut fi aceia cari i-au trimis pe ţăranii noştri în

asemenea stare în Bulgaria. Dar am fi putut crede ca să fie cel puţin oameni. Turcii, despre cari se zice că mor de foame şi de frig, au sosit la Bucureşti mai bine îmbrăcaţi şi îngrijiţi decît soldaţii noştri. Ruşii, cari pleacă la cîmpul de luptă, sînt toţi îmbrăcaţi bine, cu cojoc şi cu manta sănătoasă şi bine încălţaţi; la ai noştri îmbrăcămintea e curat ironia unor haine, e goliciunea parafrazată. Şi astfel au petrecut aceste victime ale radicalei, ca să nu zicem un cuvînt mai rău, în zăpadă şi în ger, nemîncaţi, decimaţi mult mai mult de frig şi de lipsă decît de gloanţele duşmanului. Nu sînt în toate limbile omeneşti la un loc epitete îndestul de tari pentru a înfiera uşurinţa şi nelegiuirea cu care stîrpiturile ce stăpînesc această ţară tratează cea din urmă, unica clasă pozitivă a României, pe acel ţăran care muncind dă o valoare pămîntului, plătind dări, hrăneşte pe aceşti mizerabili, vărsîndu-şi sîngele onorează această ţară. Şi pe cînd aceşti cumularzi netrebnici, această neagră masă de ignoranţi, această plebe franţuzită, aceste lepădături ale pămîntului, această lepră a lumii şi culmea a tot ce e mai rău, mai mincinos şi mai laş pe faţa întregului univers, face politică şi fanfaronadă prin gazete şi se gerează de reprezentanţii unei naţii ai cărei fii, aceste stîrpituri nu sînt şi nu pot fi, tot pe atuncea soldatul nostru umblă gol şi desculţ, flămînd şi bolnav pe cîmpiile Bulgariei, îi degeră mîini şi picioare de cad putrede de pe trupul viu al omului şi, veniţi înapoi în ţară, cad pe drumuri în ţara lor proprie de frig şi de hrană rea" [...].

Bun cunoscător al realităţilor româneşti şi general europene ale acelor timpuri, Eminescu deşi, aşa cum am mai subliniat pe parcursul acestor rînduri, preţuia, ca nimeni altul, vitejia şi spiritul de sacrificiu al soldatului român, nu a putut rămîne pasiv în faţa situaţiei tragice. Vom înţelege mai bine dimensiunile revoltei eminesciene amintind că, pentru genialul poet şi gînditor politic, ostaşul român reprezenta, în acele vremuri ale politicianismului, singurul „organ al naţiunii", „organul puterii fizice a poporului românesc" menit „să prezinte o priveliştе mai mîndră şi mai întăritoare de suflet". Lui îi va aduce poetul elogiul suprem, în paginile *Timpului*, în ziua de duminică, 8 octombrie 1878, cu ocazia intrării triumfale a armatei noastre în Bucureşti.

VASILE SAV

Pag. 137
Atacarea redutei Griviţa nr. 1 de la Plevna de către români, la 11 septembrie 1877, gravură după Carol Popp de Szatmary, reprodusă în „Leipziger Illustrierte Zeitung", colecţia Gh. Sion, mapa XXVIII

„Aşadar „independenţa", **precum o numim astăzi, nu este un „copil găsit", fără căpătîi şi fără antecedente, ci un prinţ care dormea cu sceptrul şi coroana alături** *[...]*, **neatîrnarea noastră a fost pururea reală, ca drept pururea în vigoare, ca fapt ştirbit din cînd în cînd nu prin alt drept, ci prin excese şi abuzuri de putere ale turcilor şi dacă ea a fost întunecată curs de o sută de ani prin postomania fanariotă, tradiţia ei şi încercările de a o restitui n-au încetat nicicînd, iar mai cu seamă secolul nostru a fost bogat în succese pe terenul acesta.** *[...]* **Aceleaşi tendinţe se ivesc cu mai multă putere în mişcarea de la 1848 şi culminează în 1859 prin alegerea lui Vodă-Cuza** *[...]*

Toate atributele unei neatîrnări reale s-au cîştigat de către Vodă-Cuza, exceptînd firma acestei realităţi.

(Studii asupra situaţiei, II, Timpul, 19 februarie 1880)

„Independenţa e suma vieţii noastre istorice".

(Independenţa, Timpul, 14 februarie, 1880)

„Într-adevăr, dacă este vreun organ al naţiunii care-n aceste vremi triste, cînd totul e ameninţat, să prezinte o privelişte mai mîndră şi mai întăritoare de suflet, e organul puterii fizice a poporului românesc, ostaşul care azi, cînd Camerele s-au dezonorat revenind asupra voturilor solemne din trecut şi rumpîndu-le, au ţinut singur drapelul sus *[...]*

El merită într-adevăr să intre în triumf în Sybaris, el care în mijlocul veacului al nouăsprezecelea, ce pentru noi înseamnă domnia frazei şi a pospăielii străine, reprezintă încă cu aceeaşi bărbăţie frumoasele pagini ale unui trecut cînd toată ţara era ca dînsul".

(Oştirea română, Timpul, 8 octombrie 1878)

„Ar fi un act de adîncă ingratitudine către strămoşii noştri, dacă ne-am închipui că cu noi se începe lumea în genere şi România îndeosebi, că numai noi am fost capabili a avea instinctul neatîrnării, cînd, la dreptul vorbind, n-am făcut decît a mănţinea cu mult mai mult ori mai puţin succes ceea ce ei au cîştigat, fie prin sîngeroase lupte, fie prin dezvoltarea unei isteţii extraordinare, puse amîndouă adeseori în serviciul acestei unice preocupaţiuni, a păstrării neamului şi ţării *[...]*

Şi ce străluciţi, într-adevăr, ce neasemănat de mari sînt reprezentanţii din trecut ai neatîrnării statelor române, faţă cu epoca noastră? Oare Mircea I, în cei 30 de ani, Ştefan cel Mare în cei 46 de ani ai domniilor lor, au avut o altă preocupare decît neatîrnarea ţării?"

(Studii asupra situaţiei, II, Timpul, 19 februarie 1880)

Lupta şi toate sunetele ei

Scopul pe care ni l-am fixat aici — a scrie despre publicistica lui Macedonski din anii '77—'78, nu poate fi atins fără un preambul despre contextul social-politic şi atmosfera epocii.

La 1877 presa română atinsese deja o netăgăduită maturitate. Apăreau un mare număr de gazete guvernamentale, de opoziţie sau independente. Se scria mult şi cu rîvnă, pe teme diverse. Ample dispute aduceau în prim plan evenimentele timpului, problemele noi, complicate, puse de existenţa României ca stat modern, de noile structuri sociale pe cale de a se instaura treptat în interior, ca şi de raporturile sale cu „lumea civilizată". Un suflu nou agită spiritele, tot mai des se fac auzite „ideile veacului", dorinţa de ridicare la demnitate socială, la exigenţele înaintării pe calea progresului. Pentru memoria noastră de nespecialişti, atît de mult prinşi în cercul actualităţii, istoria nu trăieşte decît rareori în adevărata-i complexitate. Ea e de cele mai multe ori o abstracţie, o idee vagă transmisă indirect, lecţie învăţată sumar şi apoi repede uitată. Spre a ne-o apropia trebuie să facem efortul de a-i merge în întîmpinare, de a-i recompune pe bază de mărturii, documente, fizionomia, pulsul viu, adevărat.

Cum era societatea românească a deceniului opt din secolul XIX? Cum trăiau, ce gîndeau acei oameni care au pornit războiul pentru neatîrnare? Idealurile lor au ajuns pînă la noi înfruntînd veacul. Dar întîmplările mărunte,

acele o mie şi una de amănunte care, însumate, dau culoare întregului, sînt viaţa însăşi, reală, autentică? Mărturia directă, a celor care *au trăit* în miezul evenimentelor, ne rezervă infinite surprize. Care era aşadar sensul păcii, al vieţii *dinainte* de război? Răsfoind ziarele aflăm o sumedenie de „nimicuri" aparent lipsite de semnificaţie.

La 27 ianuarie „4 ore seara" oficiosul partidului de guvernămînt relatează că „procesul intentat de d. Nicotera, ministru de interne, *Gazettei de Italia* a fost rezolvat. Girantul Gazettei a fost condamnat la două luni de închisoare şi la 500 franci amendă şi daune interese". În acelaşi ziar, după anunţurile de încetări „subitamente din viaţă", la rubrica „Bibliografie" e anunţată apariţia „Fasciculei VI din *Glosaru*, care cuprinde vorbele din limba română străine prin origine sau formă şi pe cele de origine îndoioasă". Tot în iarna lui 1877, la ştiri diverse, un fapt senzaţional, atît de în stilul impresionabil al secolului: „Serviţiul Telegrafic al Agenţiei Havas. *Paris*. 14 Februarie, seara. O explosiune de grisou s-a întîmplat în minele de la Graissesac, departamentul Herault; dintre cei şase-zeci lucrători cari lucrau în această mină, numai cinci au scăpat de moarte" etc. etc. Distingem aici o neînvinsă sete de participare, dorinţa de a fi la curent cu tot ce li se întîmplă altora, o febrilitate a activismului care, şi azi, după un secol, înduioşează. Editorialele, nesfîrşite, întorc faptele pe toate feţele. Noile ştiri sînt urmate de *Post-scriptum*-uri cîrtitoare. Nu lipsesc anunţuri despre „Societatea filantropică", „varietăţi", spectacole, concerte, „observaţiuni meteorologice", acte oficiale etc. La rubrica „Felurimi" din „Românul", în 21.I.1877 dăm peste această entuziastă, naivă însemnare despre „minunile" technicii: *„Machină de scrisu.* — Americanul Remington, inventatorele unei puşti în renume, a inventat o machină de scrisu foarte curiósă. Literele şi semnele de accentuare şi de punctuaţiune sînt puse în relief la extremitatea unor mici pîrghii a căror întrunire formează un borcan cu păreţii înclinaţi.

Această machină e d'uă estremă simplitate. Persónele cari sciu să cînte cu pianu învaţă lesne maniarea ei... Scrierea, care s'aseamănă cu a telegrafului ce imprimă, e fórte curată".

Treptat, ştirilor paşnice li se adaugă note îngrijorătoare despre evenimente recente, cu totul neobişnuite. „Românul", 13 ianuarie 1877: *„Anglia.* Guvernul publică corespondenţa consulului Holmes, care merge pînă la 22 ianuarie. Ea desminte faptul că Turcii au pus oameni în ţeapă în Bosnia". La 24 februarie, editorialul aceluiaşi ziar relatează despre „o istorie cu Turci cari vin în grămadă să fure lemne pe teritoriul nostru şi cu grăniceri care-i resping". În aprilie se anunţă deja „pregătiri de resbelu ruso-turceşti". La 17 aprilie „Declaraţiunea de resbel nu s-a dat încă"; 18 aprilie: „Declaraţiunea de resbel din partea Rusiei se aşteaptă pe mîine". E urmărită cu viu interes trecerea, pe baza *Convenţiei* ruso-române, a armatelor ruseşti prin România, spre Dunăre. La 27 aprilie se semnalează puternice incidente la Dunăre: „Turcii bombardează din Vidin Calafatul. Ghiulelele cad în Dunăre. Tunurile din forturile noastre au început a răspunde". La 9 mai se proclamă *Declaraţia de independenţă;* ea are un efect electrizant, declanşează un val de entuziasm general: „Independenţa absolută a României (anunţă acelaşi ziar) este oficial consacrată şi proclamată.

... în faţa dominaţiunii musulmane, devenită odioasă tuturor puterilor Europei, putem striga, plini de încredere în viitor:

Trăiască România, absolut independentă!"

Din vară încep corespondenţele de război. Ştiri teribile despre atrocităţile inamicului. Apeluri „la români", articole de îmbărbătare la trecerea Dunării de către oştile române, „ode" la eroii căzuţi în asalturile succesive de la Plevna, Rahova, Smîrdan. Un mare număr de reporteri, pictori, poeţi însoţesc ofensiva româno-rusă în Balcani. Parvin ştiri de pe front, de la comandamente, din culisele politice, hotărîri „secrete", declaraţii de peste hotare. Ziarele transilvănene declanşează ample acţiuni pentru „ajutorarea răniţilor". Se publică chemări înflăcărate „la arme". Coloane întregi sînt pline de scrisori de la cititori, de anunţuri ale „comitetelor de dame" despre „concerte de binefacere", „reprezentaţiuni dramatice" în folosul combatanţilor. Erorile, actele nesăbuite, acţiunile neloiale sînt sancţionate cu vehemenţă. Compasiunea pentru victimele războiului, pentru cei mutilaţi, pentru

miile de soldaţi care îndurau cu stoicism privaţiunile, lipsurile, mureau pentru libertate, este imensă. Poeţii se transformă în „profeţi“ ai victoriei, devin într-un elan de sacru entuziasm poeţi-cetăţeni în cel mai nobil înţeles al cuvîntului. Pe lîngă Alecsandri şi Coşbuc, ale căror poezii de război sînt celebre, au fost şi alţii, nenumăraţi, rămaşi anonimi.

Unii, ca Eminescu sau Macedonski, au fost prezenţi în arenă ca gazetari. Profesiunea lor de credinţă este directă şi prin aceasta mai eficientă încă. Articolele lui Eminescu din anii '77—'78 au făcut epocă.

Mai puţin norocos, Macedonski nu a avut la dispoziţie un cotidian de prestigiu cum era *Timpul*. El a scris în gazete efemere, publicaţii cu cîteva luni de apariţie cum au fost *Dunărea*, *Plevna*, *Fulgerul*, *Trăsnetul*, din care abia dacă au ajuns pînă la noi cîteva numere. Din *Vestea*, săptămînal care apăruse şi în 1877, Biblioteca Academiei R.S.R. are trei numere: 250, 251, 253. Primul e din 19 ianuarie 1878 şi este cel dintîi care apare sub conducerea lui Macedonski, „proprietar şi director“. Ultimul poartă data de 12 februarie 1878. Ca şi Eminescu, Macedonski redacta aproape singur totul: editorialul, polemicile, „cronica“, notele, ştirile diverse. Publica lungi poeme de război, evocări, „revista ştiinţifică“, traduceri. Poeziile publicate aici sînt „ocazionale“, mai mult simţite decît lucrate, cronici rimate ale evenimentelor. Următoarele stihuri amintesc bunele intenţii, neservite de o suficientă exigenţă estetică, ale lui Bolintineanu: „Domnul Românilor vede paşalele / Sfărîmînd oştile-i în calea lor, / Şi lăsînd calului frîu să-i fluture / Ca să-i întîmpine pleacă în zbor! / Urletul hoardelor, tropotul cailor, / Sunetul tunului greu bubuind, / Pe gura văilor şi-n fundul selbilor / Ca glasul leilor urlă vuind!“ (*Călugărenii*, în nr. 250, p. 3). *Balada*, publicată în nr. 251, închipuie povestea tristă a unei fete care moare de durere în aşteptarea iubitului, dorobanţ. „Poema“ e o imitaţie sumară după Bürger, în acelaşi ştil romantic, „paşoptist“: „Trap, trap, trap, trec caii-n fugă. / Călăreţii-n vînt cu gluga! / Biata fată îi priveşte, / Rînd pe rînd cum se strecor . . . / Faţa ei îngălbeneşte, / Ochii-n plîns i se-nfăşor“. Iată, în fine, un *Stegar* murind în luptă: „Drept în coastă îl izbise / Dar cu steagul lîngă el / Zăcea-n cîmpul de măcel; — / Inima i se-oţelise. / Şi pe jumătate dus, / Printre ploaia-ngrozitoare / De ghiulele-omorîtoare, / Steagu-l ridica în sus!“

Lăsînd la o parte problema valorii literare a acestor „cîntece“ de război, se observă patosul necenzurat, sinceritatea dezarmantă a versurilor. Cît de angajat se simţea poetul în cauza mare a tuturor se poate vedea din modul cum comentează evenimentele. Cele la care ne referim ţin, ca şi la Eminescu, mai mult de epilogul războiului. Macedonski face şi aici figură de luptător, cu mijloace proprii, în slujba adevărului. În evocarea eroilor anonimi care s-au acoperit de glorie pentru o idee mare, el se apropie sensibil de Eminescu, pentru care altfel a avut o absurdă, neîmpăcată ostilitate. Aceeaşi violenţă a tonului, aceeaşi „ură“ împotriva puternicilor zilei, a „Brătiano-Rosettiştilor“, care după teribila încercare prin care a trecut

MIHAI VITEAZUL

Seva României, sfera de lumină
Cîntecul făpturii, soarele-n Grădină,
E Mihai Viteazul, suflet'nalt spre stele,
Zarea bucuriei, veghea ţării mele!. . .

Fructele iubirii cresc pe munţi de smalţă.
Vrerea românească urcă, se tot'nalţă,
Iureşul de zboruri, triumfal cuprinde.
România-ntreagă-n visul ei fierbinte!. . .

Cerul mereu creşte, vatra ne-o-ntăreşte,
Şoimul, peste munte, aprig se roteşte!
Ridicat e robul ce-a dormit în iesle,
Stelele, pe ceruri, se prefac în bresle;

Intră în fereastră, în văpăi de steaguri,
Sub care, românii trec în vii şireaguri. . .
Nimbaţi simt de tîlcuri şi de bărbăţie,
Că-s uniţi în ţară şi stăpîni pe glie!. . .

Alba-Iulia prinde, peste veacuri, hora,
Crescînd legendarul vis al tuturora;
O brîndușă-naltă creşte, printre piatră,
Caravana trece, iară cîinii latră!. . .

TRAIAN IANCU

„naţiunea“, îşi continuă netulburaţi „afacerile“. În articolul *Decoraţiunile* (nr. 250), citim: „Se instituieşte o decoraţiune, un semn onorific pentru merit şi vitejie; acea decoraţiune primeşte numele de *Steaua României;* se decorează cu dînsa vitejii noştri militari ...

Dar ce se întîmplă?

D. Brătianu ţine a-şi decora creaturile sale, bătăuşii săi chiar, ca de exemplu numitul Mircea Mălăieru, actualmente cavalerul Mircea Mălăieru, fost în puşcărie unde a stat condamnat pentru delapidare de bani publici.

Şi fiindcă d. Brătianu ţine la aceasta, îndată se şi confecţionează un decret, şi iată pe Mircea Mălăierul, bătăuşul, cavaler, pe Dancovici, toptangiul, idem, pe Capşa plăcintarul idem, pe Obler berarul idem, şi aşa mai încolo fără a mai enumera pe alte Dimancea, Sefendachi şi alţii, toţi botezaţi întru Brătianu şi Rosetti.

Batjocură mai mare, desfidem pe oricine, a ne dovedi că a mai fost, în orice timpi şi în orice Stat, de cînd există pe lume State şi decoraţiuni“.

Mascarada politică a vremii, cu aliaţele dubioase, peste adversităţile formale, „de ochii lumii“, îi smulge accente extreme, ca în *Republica de la Ploieşti şi minunile ei,* unde demască pe „preşedintele Republicei de la Ploieşti d. Căpitan Candiano Popescu care, ilustrîndu-se prin fapte rare şi extraordinare, a meritat să ajungă în cîteva luni Colonel, ba încă să i se încredinţeze şi misiunea de a reprezinta pe lîngă marele Duce Mihail, în Azia, armata şi pe ofiţeri superiori Români!

O asemenea întîmplare n-ar fi şi ea oare una din minunile Republicei de la Ploieşti, această celebră Don-Quichonadă a celebrului Don-Quichot?

Negreşit că da, însă noi am păţit-o ca şi confraţii noştri de la *Pressa* pe cari era să-i vedem înfipţi de vii în frigări ca nişte pui de potîrniche, în lungul vătraiu ce tîrîie la brîu

cavalerul Tristei-Figuri". În *Şedinţele secrete* protestează împotriva procedurii neleale a guvernului de a nu informa opinia publică despre cursul adevărat al evenimentelor. Un patriotism ardent, total, răzbate din aceste rînduri incendiare: „Români, ţara nu este (...) nici a guvernului, nici a deputaţilor, nici a senatorilor şi nici a lui Vodă; ţara este a voastră ..." Tonul pamfletar e înlocuit treptat cu unul consolator, vag, sceptic, însoţind deziluzia, durerea de a vedea, în locul marii schimbări aşteptate după război, instaurîndu-se iar inegalitatea socială, indiferenţa unor inşi ignoranţi, răi şi lacomi, închinători aceluiaşi zeu atotputernic — banul: „Trăim în veacul de aur! Viţelul de aur e Dumnezeul la care de acuma cată să ne închinăm! Stimă, respect, onoare, glorie nu sunt făcute pentru cugetătorul cu coate rupte, cu haină zdrenţuită.

Se zvîrle douăzeci de napoleoni unei femei pierdute, se risipeşte (sic!) alţi douăzeci într-o orgie, şi nu se dă doi franci pe o carte. Cugetarea nu preţuieşte nici două sute de centime!" Consecvent opoziţiei de fond în care treptat se istaurează, Macedonski ajunge să apere *Timpul* lui Eminescu, dat în judecată de liberali pentru vina de a nu fi publicat un comunicat oficial: „Între multele făgăduieli făgăduite şi neţinute (de liberali — n.n.), mai înregistrăm astăzi şi pe aceea de a nu face procese de presă, căci precum s-a putut afla deja din alte ziare, *Timpului* s-a intentat de guvern un asemenea proces pentru că n-a voit să publice... un comunicat!

Timpul strică însă. Cine l-a dus să nu imiteze pe *Românul* care le trecea între icre şi măsline, şi să-l treacă între cîteva anunţuri de curarisire a alienaţiunilor mintale?..."

Războiul lung, pornit de unul singur, împotriva societăţii timpului său, Macedonski avea să-l ducă pînă la sfîrşitul vieţii. Simpatia lui faţă de eroii de la 1877 va rămîne, la fel, neschimbată. Adevărata poezie de război o va scrie ceva mai tîrziu, cînd are timp şi linişte pentru creaţie. Iată un poem neutru, „experimentalist". Titlul său este *Lupta şi toate sunetele ei;* ne pare a fi cea mai bună poezie „instrumentalistă" a lui Macedonski (superioară cunoscutelor versuri „Un an dînd d'an...): „Ţip — trîmbiţe. Ţepeni pe cai, cavalerii / Răriră-ale lor rînduri. Redeşteptat-a / Titanica frunte a munţilor antici / Sunetul repede. — Tobe bat; — tabăra / Arboră flamure splendide / — Soarele poleie armele-armatelor. — Zgomotul / Urcă, semnalul de luptă, lovitura / Tunului dîndu-l. — Pe loc fac foc flintele; / Trapăt scadroanele şi se amestecă. — / Gloanţele ciuruie-n piepturi şi sabia / Şuieră. — Piepturi de piepturi se sfărîmă, / Coifuri de coifuri se ţandără. — Inima / Bate pe inimă, şi-mbrăţişările / Nu se dezlănţuie pînă ce sufletul / Zboară printr-însele. — Stînga vrăşmaşilor / Fuge-n dezordine. Steagul pe Griviţa / Fîlfîie. — Tunetul tunului duduie. / Bun drum, obuzelor... Drum bun victoriei! / Tunetu-obuzelor este: Renaşterea".

Dincolo de decepţia la care a ajuns în urma multelor experienţe triste, privind destinele „naţiei" la care ţinea cum puţini alţii au fost în stare s-o facă, Macedonski păstra speranţa regenerării. În ideea lui patria nouă îşi are începutul în acest memorabil 1877. Nu întîmplător face aluzie la cunoscutul eveniment într-o poezie-program (*Destul*) în care se face vestitor al unui alt timp, mai bun, pentru literele române. În locul poeziei „duioase", „epigonice" a contemporanilor (pe care o blamase şi Eminescu) el punea idealul unei poezii viguroase, autentice, „sănătoase": „Acum destul cu plînsul, căci inima ţi-e seacă, / Şi chiar de ţi-ar fi plină e timp să-i zici destul: / Poporul nostru este de lacrime sătul, / Şi ele nici în versuri nu pot ca să mai treacă, / Zadarnic poetaşii într-însele se-neacă, / Hîrţoagele lor toate rămîn făcute sul. // ... // Acuma este timpul puterii, bărbăţiei, / Copilul de ieri, astăzi e un băiat viril: / S-a scuturat la Plevna de jugu-epitropiei. / De-ar fi copil şi astăzi ar rămînea copil; / Cu doina nu mai merge pe fruntea României, / Deplin ca să renaştem ne trebuie-un Virgil".

Orgoliul congenital al poetului îl făcea să creadă că *Virgil* ar putea fi unul singur. În realitate erau doi, el nefiind întîiul.

ION MARCOŞ

Pag. 141

Cea de a doua luptă de la Plevna, gravură reprodusă în „Gartenlaube", colecţia Gh. Sion, mapa XXVIII

LIVIU REBREANU
interpret al istoriei

Autorul *Pădurii spînzuraţilor* conturează eroilor săi o precisă determinare istorică şi socială, cu vădită intenţie de luptător, care continuă în timp crezul Şcolii ardelene: „*Bunicul Bologa de mamă — tribunul lui Iancu 1848. Unul Bologa a fost tras pe roată ca adept al lui Horia*“. Rebreanu, structură ţărănească, de răzvrătit pentru drepturi sociale şi naţionale, nu caută arhondologii, ci descendenţa unei idei, care continuă în aspiraţiile urmaşilor. Faptul are, neîndoielnic, şi implicaţii psihologice condiţionînd formaţia şi caracterul lui Bologa. Observaţia psihologică se opreşte asupra unor amănunte semnificative, care în contextul lecturii primesc semnificaţii mărite, ca o rostire în adîncul unei grote: „*Cînd îi vorbeşte, Klapka se uită fără să vrea la gîtul lui Bologa şi se cutremură*“ etc. (apud, *Opere 5*, ediţie critică de Niculae Gheran). Cînd purcede la construcţia prozei, Rebreanu îşi calculează fiecare gest, notează mişcările, reacţiile personajelor, nuanţele ideii: „*Trebuia să împuşc un cîine care s-a mîncat cu altul turbat. Era cîinele meu favorit şi nu l-am lăsat să-l împuşte alţii. Eram slab puşcaş. Am tărăgănat executarea lui. În sfîrşit l-am legat de un stîlp şi am tras. Cîinele se uită la mine. Sentiment. Apoi odată îl podideşte sîngele pe gură, pe la gît, pe coaste. Se zvîrcoleşte, roade funia cu care era legat. Sîngele fierbinte aburea* (...) *Nimic nu mai era în mine omenesc, numai sînge, sînge ...*“ (v. N. Gheran, *Manuscriptum* 3/1974). Pămîntul, sîngele, setea de pămînt, războiul ca oarbă vărsare de sînge, orologiul tragic care sfîrşeşte viaţa lui Bologa, urmaş anonim şi întîrziat al lui Horia şi al Ianculuí ...

Ca nimeni altul în literatura română, Rebreanu reuşeşte o uriaşă construcţie epică, îi conferă unitate şi durată. G. Călinescu avea dreptate să audă în întregul acestei opere vuietul oceanului. În *Pădurea spînzuraţilor* are loc tragedia, un val greu al absurdului, însăşi antica fatalitate, venind ca simbolic blestem al istoriei, determină uciderea lui Bologa. I se pune streangul la gît. Îl aşteaptă „*la marginea gropii un cosciug de brad, gol, descoperit ... Capacul cu o cruce neagră la mijloc zăcea alături de o cruce mare de lemn, pe care scria cu slove strîmbe: Apostol Bologa ... Numele i se părea străin şi se întrebă aproape supărat: oare cine să fie Apostol Bologa?*

— *Gata ... Gata! strigă pretorul, pe movila de pămînt fluturînd o foaie de hîrtie*“. Cînd funia se strînge, el nu se înalţă. Metafora îi repugnă lui Rebreanu. Cu privire grea constată: „*Pămîntul i se smulse de sub picioare*“. Nu face concesii poemului, pînă la ultimul cuvînt rămîne intransigent şi aspru.

Dintr-o negură a subconştientului, un impuls primar stimulează gestul lui Apostol Bologa, acela de-a „*apuca cu amîndouă mîinile funia ce-i atîrna deasupra capului, parcă ar fi vrut s-o încerce dacă-i destul de solidă*“. Funia rezistă ... Rudimentară şi absurdă pornire la Apostol ... E o mişcare brutală în faţa căreia privirea căpitanului Klapka se scutură speriată, iar Apostol Bologa revenind brusc la realitate dă drumul streangului, „*ruşinat şi umilit*“. E un gest scurt, notat laconic şi acut, care pune pe gînduri. Astfel de ipostaze teribile, unde într-o clipă personajele se trădează violent, prozatorul a semănat în ţărîna fecundă a faptelor epice, ca nişte bolovani sterpi şi stranii, vorbind despre faţa ascunsă a lucrurilor.

Într-o antică scenă de război sumerian din *Adam şi Eva*, regele Iluma-Ilum smulge din

orbită ochiul unui prizonier *„cu o apăsare de deget meșteșugită“*, după care poruncește să fie jupuit de viu spre a-i bate pielea *„în cuie pe poarta palatului“*.

„— Pe cine spînzurați?“ — întreabă Klapka, iar răspunsul, explicația locotenentului mocnește ciudat de *„o mîndrie stranie“*. El proclamă evidența dovezilor. *„O, Doamne... dovezile... cînd e vorba de o viață de om...“* — îngînă iar Klapka. Dar execuțiile au și ele tipicul lor, regula... Ca, de pildă, cînd trebuie spînzurat un om e nevoie de o spînzurătoare: una de lemn — *„cu gîtlej strîmb“*, o frînghie care să reziste, cum s-a văzut, și firește de un *„scăunel fără spetează“*. Apoi și funia trebuie potrivită pe măsură: *„Aide, potrivește cel puțin locul și trage mai sus funia“*. Apoi, fără îndoială, intră în scenă călăul: *„Ce-ai făcut ticălosule? Unde-i călăul? se repezi pretorul, scrîșnind dinții. Am să te... am să...“* În fine, ca totdeauna călăul e găsit. Deocamdată prozatorul nu privește lucrurile cu ochii lui Apostol. Punctul de vedere îi aparține, se află printre martori și citește atent semnele de pe fața osînditului: *„o zguduitură scurtă“* — la vederea gropii cu *„lutul galben și cleios“*. De asemenea descifrează reacția de pe obrazul încordat al lui Apostol Bologa: acesta *„se făcu roșu de luare-aminte“*. Se aude glasul pretorului: *„Trebuie ordine...“* Svoboda moarte liniștit, s-ar zice — aproape cu bucurie, *„își potrivise singur lațul de gît“*. Se aude doar vîntul în tăcerea aceasta grozavă și geamătul rănitului, care plînge de milă. Faptele se repetă aidoma în finalul romanului: o groapă, un sicriu gol, o cruce de lemn pe care scrie de astă dată — Apostol Bologa, se citește sentința, condamnatul își potrivește singur ștreangul la gît. Cam așa se petrecuseră, desigur, lucrurile cu fratele romancierului, acel trist Emil, trimis la ștreang de Curtea Marțială a Comandamentului Brigăzii 16 Honvezi pedeștri, la 14 mai 1917, sub nr. 189/17/21... La fel proceda și regele Iluma-Ilum din anticul Sumer, doar că nu se mai căznea să întocmească forme legale de execuție, conform C.J.M. „Codul Justiției Militare“. E evident, în mașinăria de război a celui de al doilea deceniu al veacului XX, uriașul salt al birocratizării, aici de tip austriac, a uciderii de oameni. Spectrul absurdului e deslușit în semne care se manifestă violent. Se naște, astfel, tragicul, din cioc-

niri ai unor termeni antinomici. S-a scris mult în critica românească despre *Pădurea spînzuraților*, ca roman psihologic al unei obsesii, s-a discutat substratul autobiografic al cărții. Traumatismul psihic al eroului are însă fatal un motiv de ordin istoric. Semnificațiile profunde ale resorturilor mecanice, de mașinărie a destinului lui Apostol Bologa, sînt de natură social-istorică. Din acest punct de vedere în *Pădurea spînzuraților* se află centrul de greutate al adevărurilor istorice din creația scriitorului.

Situația-limită în care e pus Apostol Bologa e în fond o sinteză simbolică a condiției istorice tragice a românului în luptă cu destinul năpraznic. Împrejurarea de-a lupta împotriva celor de un neam cu el, conștiința unității de sînge cu cei de peste munți rezultînd dintr-o situație istorică vitregă, creează drama sufletească a eroului, duce inevitabil la un deznodămînt tragic. Întreaga desfășurare epică are în esență aspectul unei tragedii, semănînd cu cele ale antichității grecești. De fapt, pas cu pas, pe lungul povîrniș al evoluției sale interioare, Apostol se apropie lent de *adevăr*, ca Oedip. Destinul lui e grevat de istoria poporului său, de condiția sa de român din Transilvania. În caietele sale intime de creație, Rebreanu a notat cele patru trepte consecutive, corespunzînd mutațiilor psihologice ale lui Apostol Bologa: *„Partea întîi — Datoria...“* Așadar, totul pornește de la starea normei de fier, a acelui civism abstract, greu ca recile armuri de orgoliu spartan, care au fost principala pîrghie morală a clasicismului francez. Apoi: *„Partea a doua — Datoria dincolo de hotare (...) Ura lui mare și în locul ei naște iubirea pentru cei de un sînge cu dînsul. Ura lui a fost ura contra războiului, pe care el o deformase în ura dușmanului.*

Ce-i dușmanul? Nu există dușman. Există numai omul, același, chinuit alergător după fericirea care nu există“. În inima celui care împlinea o „datorie“ s-a clintit o putere. Brațul ridicat spre a lovi se clatină. Are acum în față — frați. Prin iubirea de neam, prin naționalismul structural care se trezește brusc, ivit din absurdul situației, rezultă vastul umanism al acestui chinuit „peregrin“ transilvan. Îi roagă pe mai marii săi *„să-l scape de oroarea de-a merge să lupte contra fraților. Are un frate în România, poate că e pe front, poate că vor fi*

față în față". Deci, așa cum mărturisesc însemnările de atelier, Rebreanu viza, firește pe temeiuri vădit autobiografice, o scenă de un violent tragism, în care se înfruntă frații, pe viață și pe moarte, ca Eteocle și Polinice în fața Tebei... În fine, a treia — *„Iubirea pentru toți oamenii"* și cea de-a patra — *„Iubirea morții"*.

Acest Apostol Bologa se află în cea mai teribilă dilemă, în situația cea mai tragică, dusă la paroxism, pe care o putea presupune condiția românului transilvănean, de-a lungul întregii noastre istorii. E o farsă a destinului, de un neînchipuit cinism. Printr-o astfel de încercare, morală și etică, n-au trecut nici corifeii Școlii ardelene, nici răzvrătiții de la 1784, nici Iancu... În principiu, aici se dezbate drama lor dusă la consecințele ei maxime. Firește, procesul de conștiință are loc la nivelul acelor *„echilibre sufletești"*, cum le definește Bologa. În fond, dacă așa ar fi fost „moda", dacă implacabilul C.J.M. austriac, Codul Justiției Militare aplicat unui „honved pedestru" ar fi prevăzut la alineatul *„crimă de dezertare"* pedeapsa prin tragere pe roată, fără îndoială că Apostol ar fi sfîrșit nu de știreang, ci aidoma lui Horia. Acesta e însă numai un aspect formal al problemei... Și totuși, Apostol, spre deosebire de Horia sau Iancu, nu e un erou: e peregrinul transilvan, cel dintotdeauna, cu mult mai mult decît o victimă, un om de rînd din poporul lui Horia și Iancu, avînd sufletul unuia din miile de țărani care asistaseră cîndva, pe Dealul Furcilor la Alba Iulia, la execuția martirilor. Statură sufletească de erou, e probabil să fi avut, așa cum reiese din paginile romanului, tatăl lui Apostol, bătrînul și dîrzul memorandist... Bologa nu este numai *„ardeleanul la răscruce de dinainte de război"* — cum observa G. Călinescu în 1939. *Pădurea spînzuraților* nu e numai un *„roman psihologic"* al *„unui caz de conștiință"*, conform definirii lovinesciene, *„un caz de obsesie"* cum l-a caracterizat Vladimir Streinu. În proza lui Agârbiceanu asistăm la tragedia individului proiectată în perimetrul strîmt al unui univers închis în creierul munților, la consumarea ascunsă în mutenie a unor mari drame; acolo e tăcerea pămîntului, a pietrei pe care Fefeleaga o cară în spinarea calului apocaliptic, omenosul Bator. Acolo sînt oameni care trăiesc și mor ca Bator, sînt mari lumini osîndite la starea troglodită de Bator. Acolo e miezul cel mai dureros, cel mai *„bătut de Dumnezeu"* — cum ar zice Agârbiceanu al Transilvaniei, în Munții Apuseni unde se scotea aurul amestecat cu sînge. În orice caz, materia epică, de o densitate extraordinară, a esenței personajelor și tematicii *Pădurii spînzuraților*, se află nu întîmplător tot în aceeași matcă, în Transilvania ca centru de gravitație tragică a istoriei noastre. Destinul lui Apostol Bologa nu e numai proiectat pe acest fundal istoric; obsesia sa, cazul lui de conștiință izvorăsc din istorie, au în fond aceeași motivație ca toate marile probleme omenești care au zguduit ființa și conștiința noastră națională din vremea Școlii ardelene și pînă în 1918. Apostol se zbate în chingile de oțel ale unei situații limită, fără ieșire, stă astfel sub amenințarea absurdului. Obsesia pădurii cu spînzurați face parte din aceeași categorie cu flagelul șobolanilor ciumați ai lui Camus. Ca și în romanul lui Camus, structura estetică a *Pădurii spînzuraților* se apropie de simplitatea austeră a tragediilor antice. Întîmplările încep și sfîrșesc la marginea gropii, sub brațul spînzurătorii. Condamnatul se înfioară de umezeala lemnului jilav, de culoarea gălbuie a pămîntului clisos, se umple de liniștea orizontului zimțat de piscurile munților... O fată palidă, ca o umbră, spune cuvinte puține, dar simțim în ele nemăsurată dragoste, un spectator geme de milă și legea absurdă lucrează perfect prin lațul de cînepă al spînzurătorii.

Rebreanu însuși, simțind factura teatrală a cărții sale, a procedat la dramatizarea textului. În structura intimă a esteticii romanului, lucrurile se petrec în spiritul marii simplități clasice a tragediei grecești. Recitită azi, *Pădurea spînzuraților* se prezintă, în esența sa, ca un modern document epic.

MIRCEA VAIDA

Literatura transilvăneană și războiul pentru independență

După revoluția de la 1848 și Unirea Principatelor, războiul pentru independență a fost al treilea mare eveniment istoric al veacului trecut care a deschis un larg cîmp de dezbatere ideii de unitate și solidaritate națională. Resimțită ca o necesitate imperioasă imediat după unire ,dobîndirea independenței și suveranității de stat a României a reprezentat și începutul unei noi etape în cadrul luptelor naționale din Transilvania, problema românească punîndu-se astfel deschis în fața Europei, dar mai ales a poporului român însuși, conștient de misiunea istorică pe care o are de îndeplinit. Steagul românesc biruitor la Griviția și Plevna a fost înălțat în acest fel în inimile tuturor românilor de pe ambele versante ale Carpaților, trezind încredere și speranță în puterile nației.

Se explică astfel de ce războiul pentru independență a trezit în Transilvania un atît de puternic ecou. Cauza dreaptă a românilor a fost îmbrățișată de toți transilvănenii, prin deschiderea unor puternice campanii de presă, prin crearea de rubrici speciale consacrate operațiunilor militare, prin instituirea de comitete de ajutorare materială, cu bani, haine, pansamente. Astfel, prin *Gazeta Transilvaniei, Telegraful român* sau *Familia* cititorii sînt informați în permanență, la zi, despre mersul și desfășurarea evenimentelor, ducîndu-se o acțiune propagandistică susținută în favoarea cauzei românești socotită ca „o cauză a libertății și progresului în Orient" (G. Tr. nr. 19/1878). În *Gazeta Transilvaniei* întîlnim articole ca: *Imperiul otoman, Presa europeană și România, Ce este naționalitatea* sau rubrica permanentă *Resbel*, în care ideea solidarității naționale este vizibilă. Atunci cînd comitetul format la Brașov (de Diamandi Manole, I. A. Lapedatu, G. Bariț, Iacob Mureșanu și alții) în vederea ajutorării răniților este desființat, patrioții români socot măsura ilegală și într-un apel la români (nr. 45/1877) se arată decișI a-și continua activitatea la care-i obligă nu numai solidaritatea patriotică, ci și „vocea clarității" și a civilizațiunei. Apelul a fost reprodus și de alte reviste, printre care și *Familia*, care, pe lîngă rubrica permanentă a războiului, mai deschide una intitulată sugestiv *Totul pentru ostașii români* unde se publică listele de subscripție organizate de populație în cele mai îndepărtate colțuri ale Transilvaniei: Baia de Criș, Abrud, Oravița, Alba Iulia, Cluj, Oradea, Ciclova Montană etc. *Familia* este de altfel oglinda cea mai fidelă a mersului războiului, pe care-l relatează în cele mai mici amănunte, ce culminează cu victoriile obținute la Griviția și Plevna, adevărate sărbători ale bucuriei mulțimii.

O dovadă concludentă a extraordinarului interes pe care românii ardeleni l-au arătat evenimentului este și bogata producție poetică răsărită de pe urma lui. În acești ani, 1877—1880, se accentuează și mai mult caracterul patriotic, militant al poeziei transilvănene, sub impresia războiului și a creației lui Alecsandri, care de la această dată pătrunde tot mai masiv în Transilvania. Lui i se reproduc în acești ani un însemnat număr de poezii: *Balcanul și Carpatul, Sergentul, Căpitanul Romano* de către *Familia; Odă ostașilor români, Peneș Curcanul, Sergentul, Păstorii și Plugarii, Soare de iarnă, Căpitanul Romano, Frații Jderi, Hora de la Plevna* de către *Albina Carpaților* și *Gazeta Transilvaniei*. În *Familia* mai publică G. Sion (*Steaua României*), N. T. Orășanu (*Armatele române*), Gr. Bengescu (*Marșul*), M. C. Mancilescu (*Marșul roșiorilor de la Vede*), V. Păun (*Odă la resbel*), G. Crețianu (*Femeia dorobanțului*), Gr. H. Grandea (*Steaua României*) etc. Sub impulsul lor se va dezvolta o puternică creație originală, care nu va merge atît pe relatarea unor fapte de eroism ale ostașilor români, cît pe vehicularea unor idei ce preocupau în acel moment populația din Transilvania: solidaritatea cu lupta dreaptă a poporului

român, ideea de frăţie şi unitate naţională, încrederea în viitorul luminos al ţării, speranţa în realizarea unirii apropiate. Reţine astfel, în primul rînd, cîntecul lui Iosif Vulcan, *Scame pentru cei răniţi*, publicat în *Familia nr.* 32/1877, în care autorul îndeamnă la ajutorarea celor care se jertfesc pentru patrie, ca la o faptă nobilă consemnată în posteritate, deoarece: „Cîte fire sînt în scamă (— bandaje — *n.n.*), / Tot atîtea legături / Cari unesc pe fii de-o mamă / Şi-mpreună guri cu guri", în speranţa apropiatei unităţi naţionale; „Căci sîntem de voi departe, / Fraţi dincolo de Carpaţi; / Însă-n ori şi care parte / Vă iubim ca nişte fraţi. / Şi-n iubirea cea frăţească / Noi nutrim un vis sublim; / Nu-i putere să ne-oprească / Ce în inimă simţim / Şi acel vis: o sărbătoare, / Ne va face mulţumiţi . . . / Azi? . . . să facem, surioare, / Scame pentru cei răniţi!".

Aceeaşi idee o găsim şi în poeziile: *Femeilor române* şi *Luarea Rahovei* de B. V. Vineşiu, *Dimineaţa* şi *Cununa de laur* de Petre Dulfu. Dacă în *Dimineaţa* se îndeamnă la „unire, sîrguinţă şi frăţească conlucrare", ca singurele mijloace pentru propăşirea neamului, în *Cununa de laur*, Dulfu se arată încrezător în libertatea apropiată: „Iar tu, o Românie, o! mama căre-i soarte / A fost atîţia seculi a plînge neîncetat / Nu plînge azi cu jele a fiilor moarte / Ce-n luptă pentru tine viaţa lor şi-au dat (...) // Căci sus colo prin stele trăi-vor dînşii iară / Cu-a gloriei cunună etern încoronaţi / Iar din a lor cenuşă acuşi va să răsară / Cereasca libertate — u n i n d p e f r a ţ i c u f r a ţ i". În orice caz influenţa lui Alecsandri asupra poeziei transilvănene este depistabilă pînă tîrziu în volume de Iosif Vulcan (*Lira mea*), Aron Densuşianu (*Hora oţelită*, 1892), Zaharia Boiu (*Frunze de laur*, 1904), Teohar Alexi (*Harpă şi caval*, 1880) etc. Multe din aceste poezii amintesc prin titlu şi tematică de preocupările bardului de la Mircesti, dar locul central e ocupat de războiul pentru independenţă căruia i se consacră cicluri sau poezii speciale ca: *Hora dorobanţului*, *Plecarea la luptă*, *La război*, *Dorobanţul* etc. de Aron Densuşianu; *Dacă tot românul*, *Visul* de Iosif Vulcan; *Testamentul soldatului* de Zaharia Boiu; *Sunt român*, *Hora curcanilor*, *Marş triumfal*, *Ţine minte*, *Rîndunelaua română* de Teohar Alexi, Zaharia Boiu subintitulîndu-şi chiar volumul „poezii eroice din anii 1877—1878". Să nu uităm apoi că pentru a putea fi cunoscută în străinătate Teohar Alexi traduce poezia lui Alecsandri *Peneş Curcanul* în limba germană, publicînd-o în 1878 în tipografia sa de la Braşov sub titlul *Penesch Curcanul. Dem rumänischen Original des V. Alecsandri nach gedichtet von Theochar Alexi*, ediţie puţin cunoscută biografilor lui Vasile Alecsandri. O constatare care se impune a fi făcută în toate aceste cazuri este faptul că românii ardeleni socotesc războiul pentru independenţă ca un război al lor şi în afară de voluntari (Sextil Puşcariu în *Răsunetul războiului pentru independenţă în Ardeal*, Bucureşti, 1927 ne vorbeşte de astfel de cazuri) românii ardeleni se socot solidari cu bătălia ce se poartă peste munţi fiind conştienţi că soarta lor este intim legată de soarta celor de peste Carpaţi. De aceea, Aron Densuşianu, de pildă, îl va îndemna pe dorobanţul său ca ascultînd „plînsul din Ardeal" să treacă Carpaţii la eliberarea fraţilor de aici: „Dorobanţ cu pasul mare / Şi cu brînca ferecată / Cinge-ţi iute spada lată / Şi-mi ia puşca pe spinare / Şi te-aruncă peste deal / Să-ţi scapi fraţii din Ardeal" (*Dorobanţul*).

Şi alţi transilvăneni au adus omagiul lor ostaşilor armatei române glorioase. Imediat după victoria hotărîtoare, Nicolae Herlea, econom în Vinerea de lîngă Orăştie scrie în *Gazeta Transilvaniei* un imn dedicat *Ostaşilor români*, urmat de Bazil Mihail Lazăr cu amplul său poem *Plevna*. Acelaşi Vasile Mihail Lazăr scrie în *Amicul familiei* din 1878 poezia *28 noiembrie*, Ion Scipione Bădescu *Armatei române*, P. Dulfu idila ostăşească *Maria* în timp ce *Albina Carpaţilor* publica poezia *La intrarea triumfală a armatei române în capitala României la 8 octombrie 1878*, transformînd acest eveniment într-o sărbătoare a tuturor. Nu lipsesc nici apelurile sincere la pace şi bună înţelegere între popoarele Europei, la cooperare în lupta împotriva asupririi, ca în *Sînta unire a popoarelor* de B. A. Vineşiu: „Aideţi fraţi, aideţi popoare / Să ne dăm mîna cu-amoare!".

Numeroase asemenea poezii găsim în toate ziarele şi revistele din Transilvania, nu numai în *Familia* şi *Gazeta Transilvaniei*, dar şi în *Albina Carpaţilor* de la Braşov, *Amicul familiei* de la Gherla, *Rîndunica* de la Sibiu. În aceasta din urmă găsim publicat *Un episod din*

războiul independenţei române de I. Popescu şi poezia *Steaua Romîniei* de Ilie Demetrescu; în *Albina Carpaţilor* se publică poezii I. Al. Lapedatu, N. Baboean, C. Cristescu sau se reproduce sceneta *La Turnu Măgurele* de V. Alecsandri. Dar ceea ce este caracteristic pentru starea de spirit din Transilvania la acea dată, pentru larga difuzare şi profunzime a ecoului pe care războiul de independenţă l-a trezit în sufletul românilor de aici, este numărul impresionant de pagini pe care elevii de la şcolile din Blaj îl consacră acestui eveniment în revistele şcolare manuscrise pe care ei le redactează în această perioadă ca: *Zefirul, Constanţa* (*Statornicia*), *Speranţa, Filomela, Dacia ferice* etc. Succesul istoric repurtat de români în războiul de independenţă, vitejia şi abnegaţia soldatului român de peste Carpaţi a stîrnit în inima românilor din Transilvania un sentiment de mîndrie şi demnitate naţională care se poate depista în majoritatea creaţiilor literare din această vreme. Multe dintre poeziile publicate de aceste reviste sînt pătrunse de aspiraţia de solidaritate cu poporul român de cealaltă parte a Carpaţilor, faţă de cauza lui dreaptă. Se poate cita astfel poezia *Către România,* semnată de Marian Pecula în numărul din 12 octombrie 1878 al revistei *Filomela,* din care reproducem cîteva strofe:

Din naltul vîrf de munte privesc cu înfocare
La scumpa Românie, la bravul ei popor,
Dar îmi venise-n minte aceea Romă care
Pre cele trei continente îşi puse naltul tron.
De-acolo urai dînsei: La mulţi ani, libertate!
Unirea-existentă, acel dulce cuvînt
Prin care-n umilinţă şi-n mare pietate
Ni-l dorim românii cari sîntem pe pămînt.
Să fii tu scumpă ţară, să fii etern ferice
Şi poporul pe care în sînul tău umbreşti
Să-nvingi totdeauna armatele-inamice
Să fie egalitatea pe care o doreşti!
Să vază-acum şi-acela cari se şerbise ţie
O! scumpă Românie cu bravii tăi bărbaţi
Să vază setea-îndemnul de-a fi în armonie
Cu fraţii săi de-un sînge dincoace de Carpaţi!

Şi alte poezii publicate de revistele *Filomela* şi *Dacia ferice* sînt străbătute de un sentiment ge-

neral de încredere în viitorul scump al naţiei, care va să aducă unirea mult dorită, vorbindu-se totodată de „aşteptata zeiasca libertate". Uneori însă modelul poeziilor publicate de ele este vizibil, ca în cazul aceleia intitulată *Fraţilor români* de Baziliu Munteanu care trimite la *Hora Unirii* de Vasile Alecsandri. O alta, intitulată *Lupta de la Plevna*, are multe asemănări cu *Sergentul:* „De unde vii pe-aici voinice, / Cu vestmîntul plin de sînge? / — Din bătălia-ncruntată / De români şi turci purtată!" Printre poeziile publicate de cele două reviste manuscrise se află şi altele semnate de Al. Donescu şi de Laurenţiu Cornea în care se anticipă deplina izbîndă a românilor în făurirea statului naţional mult visat căci: „Stindardul României / Noi îl vom ridica / Si-n contra păgînului / Acuma vom pleca // Traian, Mihai şi Ştefan, / Aceeaşi fraţi de sînge / Sperară că românul, / Nici cînd nu se va stinge".

Chiar dacă modeste ca realizare şi uneori stîngace în construcţie, versurile elevilor de la gimnaziul din Blaj dovedesc o vie preocupare pentru soarta şi viitorul politic al românilor de dincolo de Carpaţi. Marile bătălii de la Griviţa şi Plevna i-a însufleţit şi le-a ridicat moralul devenind pentru ei simboluri ale solidarităţii şi biruinţei naţionale, aşa cum unul dintre ei, elevul Panteliu Ioan, o spunea în numărul 12 al revistei *Dacia ferice*, comentînd faptele eroice din trecutul de luptă românesc: „Dar pentru ce să privim atît de afund în antichitate — scria el — cînd putem să imităm exemplele românilor din prezente, aşa cum o faptă demnă de imitat au făcut românii la 10 decembrie 1877 la fortăreaţa Plevna".

Poeziile inspirate de războiul pentru independenţă dezvoltă gustul pentru lirica patriotică, revărsîndu-se ca dintr-un corn al abundenţei în paginile revistelor vremii, ca o expresie sinceră şi spontană a avîntului revoluţionar al maselor. Acest curent de poezie patriotică şi ostăşească a avut o mare importanţă pentru poezia transilvăneană de mai tîrziu, ea pregătind terenul pentru apariţia liricii lui Coşbuc, Iosif şi Goga. De asemenea, larga circulaţie în Transilvania a scriitorilor de peste Carpaţi a dus la formarea unei puternice unităţi culturale, la menţinerea mereu trează a conştiinţei lor naţionale. Alături de teatrul lui Alecsandri, epoca a adus şi alte piese inspirate din realităţile războiului pentru independenţă, dintre care nu puţine au fost jucate de trupele lui A. Petculescu, M. Pascaly, M. Millo, Ionescu de la „Union", unele dintre ele reprezentîndu-se pe scenele şcolare din majoritatea oraşelor româneşti, ceeea ce a constituit un mediu prielnic pentru dezvoltarea unui repertoriu naţional original şi un factor de seamă al pregătirii actului unirii de la 1918.

MIRCEA POPA

Pag. 148

Lupta de la Şipca, gravură reprodusă în „Leipziger Illustrierte Zeitung", nr. 1782/1877, pag. 146.

Pag. 149

Transport de provizii în Bulgaria în 1877, stampă după Nicolae Grigorescu tipărită la Paris, colecţia Gh. Sion, mapa XXVIII

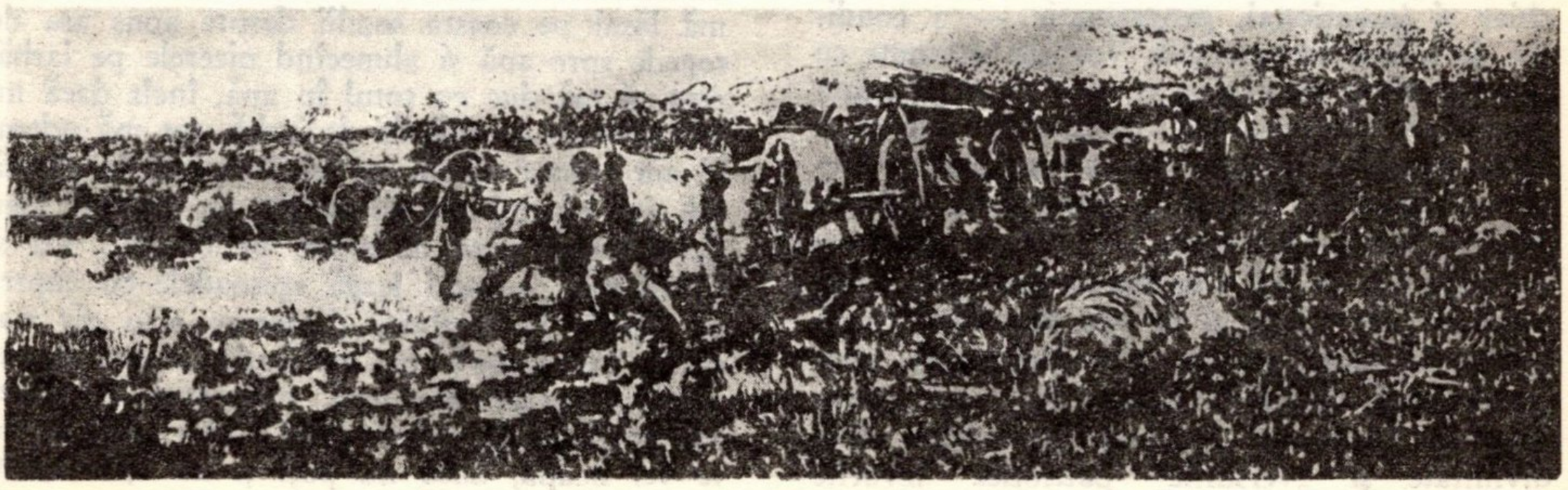

O cronică „naivă" a războiului de independență

MEMORIALUL DE LA BECHET

De rezbel, ce am putut eu cu mintea mea cea slabă a o afla voi scrie iar, căci dat este omului și mai cu seamă celor neputincioși ca mine, a petrece grele și mari suferințe, precum zice un proverb: unde este ața supțire acolo se rupe și la baliga moale, puțină ploaie trebuie și se va uda îndată, fără mare greutate și fără mare bătaie de cap". *Cronica din Bechet* — neprețuita „restituire" a Emiliei St. Milicescu (Editura Dacia, 1974) — devine astfel o gestă naivă despre „rezbelul" din 1877, unde mărturisirile, seducătoare prin oralitate și sclipitoare prin inteligență, au totuși un nu știu ce aer donquijotesc, involuntar și totodată s t e n i c prin refuzul *scriitorului* de a-și accepta, fără luptă, destinul tragic. Pentru că, luată în întregul său, *Cronica* este depășirea — chiar și intenționat, programatic — a condiției de infirm irecuperabil. Vorbele așternute cu greu pe hîrtie dobîndesc o notă de solemnitate și valoare testamentară, invitînd la reformularea părerilor noastre despre așa-numita *literatură „naivă"*. Timpul — notează cu stoicism Nicola Stoian-Ogrineanu — le va descoperi pe toate, de va voi Dumnezeu, sau toate suvenirile se vor șterge și se vor uita fără ca să rămîie în lume, pentru care descoperire mulțumesc tatii, *căci mi-a făcut-o ca eu să o scriu să o las la urmaș..."* (s.n.). Invocațiile către divinitate și „versurile" patriotice izvorîte dintr-un prea plin sufletesc se împletesc într-un panopticum pe care istoria e zugrăvită în culori stîngace dar vii, ilustrînd apartenența naratorului la perimetrul muntean al literaturii noastre. „De ce să facem război cu Rusia — se întreabă acesta reeditînd atitudinea mai veche a Eclesiarhului —, sau vasăzică au voit Turcia ca să prindă șarpele și să-i zdrobească măselele cu mîinile altora, . . . , au voit ca noi să fim cleștele cu care Turcia voia să ia cărbunele din foc, să-și aprindă narghileaua să bea tutun". Între *Cronograful* lui Dionisie și „suvenirile" lui moș Nicola din Bechet înregistrăm o continuitate de esență, în pofida deosebirilor (firești) de optică. Atît la unul cît și la celălalt „Spunerea" se angajează în *istorie* și *legendă* deopotrivă. Relatările tatălui despre *Haiduc Nicola* sau *Pisicheru* se juxtapun cu naturalețe întîmplărilor de război, într-o frază nervoasă, în care amestecul neologistic (probînd lectura jurnalelor și neliniștea autodidactului) și deliciul amănuntului ajung la sațiu. În numeroase locuri textul prefigurează dimensiuni caragialești („dar s-au mai schimbat puțin cîte ceva"), uneori spiritul asociativ reclamă expresia adecvată, ce întîrzie, astfel că scene tari frizează burlescul în cea mai bună tradiție a prozei muntenești: unuia „numai i-au dat o dată în cap și i-a și desfăcut craniul în două *emisfere* (sic!)", femeii necredincioase, Ștefan Ogrineanu „trăgînd sabia, i-au zburat gîtul cu cap cu tot, *ca la o varză, cînd îi tai cocianu* (subl. ns)" ș.a. Momentele de „respiro" sînt cu totul rare, autorului îi e teamă parcă să nu moară prea curînd și, poate de aceea, încarcă povestirea echilibrînd-o cu un dinamism, am spune, compensator. „Eu atunci mă lăsai pe coasta șoselii despre apus așa de repede spre apă și alunecînd picerele pe iarbă, erea să mă duc cu totul în apă, încît dacă nu mă apucam cu mîinile de iarbă, tot mă udam, ci am scăpat numai un picior pănă la gleznă ud, iar obuzul s-a spart tot în dreptul meu de ceilantă parte de șosea, pe coastă". Ca și Eclesiarhul, autorul leagă episoadele cu expresia tipică, laitmotivică („precum s-au zis mai sus"), însoțindu-le cu meditația despre nestatornicia soartei omenești, convertită nu rareori în tînguiala suferindului. „Dar ori de ce te vei ocupa, dacă nu poți și nu ești țapăn,

tot greu este, căci orice muncă vei face ca să scoți hrana, fără sudoare din față nu ești și fără supărări". Cu toate acestea, „timpu fuge iute, anii trec, zilele se stricor ca minutele, încît noi nici că le simțim", regretul dezvăluind o nepotolită sete de viață, căreia fabulosul, legendarul i se subordonează și prin caracterul său realist-nuvelistic ce amintește de eposul oriental. „Moșu Nicola" se luptă cu „pelivianii" îngroziți în scene de mare spectacol: „... și pe cînd turcu se sforța să scape, el l-au și ardicat în aer cu capul în jos, l-a repezit în jos așa de tare, încît cînd au ajuns de pămînt, i-au intrat gîtul în trup, lipindu-se de umeri ambele urechi cu cap cu tot și au rămas turcu mort". Sfîrșitul haiducului este pe măsura acestuia, ca într-o cunoscută baladă despre Gruia lui Novac. Baladescul este de altfel o dimensiune interioară a *Cronicii*, mărturisind prelungirea, pînă tîrziu, a uneia dintre coordonatele definitorii din cultura populară sud-estică. Nu lipsește parabola — formă clasică de înțelepciune orientală — ca aceea, răspîndită în disputele dintre creștinism și islamism, despre „lumînarea noastră" și „a turcească" rostită de către Ștefan Ogrineanu, după care „Hristos este viu, iar Mahomet este mort". Aceasta fiindcă — „esplică" el — „de la un stup de albine poți tăia oricît fagur și lua pentru a face lumînare de ceară, iar de la un berbece nu poți tăia, nici o bucată de seu ca să faci lumînare, pentru că pînă să tai să iei seu de la el, berbecele este mort, pe cînd stupu tăind fagurile, el trăiește și-și face altul la loc, fără ca să sufere vătămare cîtuși de puțin". Înzestrat cu vocația de a comunica experiența vieții, cronicarul *epicizează* în bună tradiție sud-estică, cu o suplețe asociativă ce permite totuși apropieri de stilul antonpannesc, unde formele infinitivale și mulțimea gerunziilor împiedică ritmul obișnuit, oferind expresiei candoare. Abuzul „au aruncat năsipul pe mine de un lat de palmă, umplîndu-mi ochii așa de rău cu năsip ca cum ar fi voi cineva *a-i astupa*, încît abia la o jumătate de oră am fost în stare *a mă scula* din acel loc și *a pleca*, cînd îi mai curățisem puțin". Proverbul are valoare complementară în înșiruiri obișnuite, lipsite de originalitate, însă textul *Cronicii* aspiră către concizia paremiologică. Excepțional document lingvistic și dovadă peremptorie despre mentalitatea deschisă, receptivă a țăranului nostru, opera aceasta face parte din șirul acelora față de care posteritatea păstrează un sentiment de nostalgică vinovăție. Ștefan I. Toader, contemporan cu Creangă și probabil mulți alții, pe care viitorul încă ni-i rezervă, alcătuiesc deja o „familie" de mari interzișii de către istoria noastră nu numai literară. Cînd vom ajunge oare să inventariem măcar, în toate ipostazele sale, acest „murmur de neam cîntăreț", surprinzător în permanență și emoționant prin francheța atitudinii față de viață? Prin ce este apoi „naivă" această literatură și în raport cu ce? Cu „ocheanul multiplicator, selectiv" (Em. Șt. Milicescu) și, am adăuga noi, nu de puține ori falsificator al culturii? Credem că nu greșim afirmînd că, dacă romanul-parabolă de pildă — atît de răspîndit în literatura actuală a popoarelor balcanice — continuă mai vechile „pilde", tot astfel, manuscrisul lui Toader Hrib ori *Cronica din Bechet* pot fi și ele considerate drept ultime și fermecătoare expresii de *cultură populară*, noțiune care, în întreg spațiul peninsular, o complementa fericit pe cea oficială. Încă din epoca lui Anton Pann frontierele culturale erau permeabile. Ogrineanu, ca și autorul *Memoriului meu* sînt cititori pasionați, niște autodidacți pentru care pagina tipărită rămîne — în triste condiții istorice — un miracol continuu. Față de evenimentele sîngeroase ale vremii lor și în raport cu realitățile social-economice, clericul Dionisie și mireanul Ogrineanu vibrează identic, ilustrînd — dincolo de timp și funcție socială — perenitatea de structură internă a poporului nostru.

MIRCEA MUTHU

Ecouri ale cuceririi independenţei în presa românească din Transilvania

Există, în viaţa oamenilor şi a popoarelor, trăsături dominante care alcătuiesc, din profunzime, raţiunea lor istorică de a fi şi care explică, mai mult decît elocvenţa exterioară a faptelor, sensul ultim, persistent, al acestora. Dacă analizăm istoria poporului român, de la începuturi şi pînă astăzi, cu intenţia de a detaşa o asemenea trăsătură, ne întîmpină, la toate răspîntiile şi cotele sale de existenţă, exemplul unor lupte energice pentru identitate şi libertate, pentru unitate naţională. Toate popoarele au fost şi sînt dornice să fie ele însele şi să trăiască în libertate, toate popoarele lumii şi-au consumat energiile cele mai de seamă, adeseori, în numele idealurilor acesteia însă, pentru unele popoare, între care şi noi, românii, împrejurări istorice deosebite au determinat cu aceste idealuri să fie hrana cea de toate zilele a tuturor vocaţiilor de afirmare politică şi culturală. De aceea, cînd la 1877 România îşi proclamă independenţa, oamenii acelei vremi înţelegeau că actul de la 9 mai este un semn de justiţie istorică, îndreptăţit de veacurile de luptă pentru neatîrnare, dar şi de necesitatea ţării, tot mai conştientă şi ea, de a participa cu toate resursele, la progresul umanităţii, realizînd şi pe seama noastră, atributele inalienabile de libertate şi egalitate ale acestei umanităţi.

Ursitoarele, care au vegheat la naşterea poporului român, au hotărît ca în aceeaşi măsură victoriile, cît şi dezastrele, să se afle sub semnul luptelor pentru libertate şi în acelaşi timp pentru existenţă şi unitate naţională. Aceasta, pentru că în decursul istoriei, dorinţa noastră dintotdeauna de a trăi *liberi şi independenţi* s-a unit, în mediul tot atît de constant şi incandescent al apărării *individualităţii etnice*, cu celălalt plan de mişcare istorică, lupta pentru *unitate*. Progresul, în toate cele trei planuri de afirmare, a fost opera întregului popor român, acţiunea întreprinsă de către o parte a lui, resimţindu-se, formativ, asupra întregului. Aşa cum s-a văzut în marea lumină pe care a aruncat-o revoluţia de la 1848 asupra istoriei, românii, pentru a deveni liberi, trebuiau mai întîi să-şi constituie nucleul de bază al statului naţional unitar care odată organizat şi proclamat ca independent, putea să facă celălalt pas istoric, unirea cea mare. Între aceste evenimente unirea Moldovei şi a Ţării Româneşti (1859) şi apoi unirea Transilvaniei cu România (1918) se plasează, ca o consecinţă respectiv o premisă, amîndouă egal de necesare, cucerirea independenţei de stat la 1877.

Războiul de la 1877—1878 şi evenimentele politice din zonă au captat atenţia întregii Europe, forţele progresiste ale continentului salutînd lupta popoarelor de la Dunăre pentru libertate şi independenţă. Pentru românii din Transilvania, proclamarea independenţei României şi participarea sa la războiul antiotoman însemna incomparabil mai mult decît un eveniment politic şi militar european: era o cauză sfîntă, vitală, a lor. Prin înlăturarea dominaţiei otomane din teritoriul de la Carpaţi şi Balcani, ei primeau un ajutor important în lupta pentru libertatea lor socială şi naţională şi a popoarelor asuprite din imperiul austro-ungar şi de pretutindeni. În cucerirea independenţei depline a fraţilor de peste Carpaţi, românii transilvăneni descifrau un sens, care de acuma va deveni explicit, scopul suveran al întregii vieţi politice româneşti: *România mare*, în limitele căreia să se cuprindă toate provinciile româneşti.

Este explicabil, de aceea, marele sprijin, mai

exact imensa participare a românilor din Transilvania la războiul de independență a României. Prin ajutorul moral și material oferit armatei române, Transilvania este parte integrantă a frontului românesc. Astfel, românii ardeleni urmăresc cu înfrigurare cotele evenimentelor politice și militare, ei sînt gata să se înroleze în liniile acestui front, unii tineri, înfruntînd teroarea regimului, trec munții și Dunărea ca ostași români, în sate și orașe, oameni entuziaști adună bani, îmbrăcăminte, alimente și materiale sanitare pentru armata română.

Presa românească a provinciei, reflectînd opinia de masă a locuitorilor săi, este ecoul intereselor general-românești și ale Europei progresiste. Astfel, sistematic, prin comentarii, scrisori de pe front, reproduceri din presa din țară și din alte țări, publicarea unor discursuri, comunicate oficiale de război, ordine de zi, poezii patriotice, ilustrații, ea reușește să ofere o cronică fidelă și plastică a evenimentelor de la 1877. Eroismul tinerei armate române, abnegația și spiritul de sacrificiu al ostașilor noștri, sînt temele sale preferate.

Cînd, în primăvara anului 1877, evenimentele din Balcani se precipită spre un conflict militar de amploare, opinia publică românească își exprimă dorința ca și poporul nostru să participe la marele act de eliberare ce se preconiza. În acest sens, revista *Familia*, condusă de I. Vulcan, publică o corespondență specială din Oltenia, semnată de dr. I. C. Drăgescu: „Capitala Olteniei de la un timp încoace înfățișează o priveliște superbă. O mișcare febrilă, un impuls de viață extraordinară, o veselie agitată, cum n-a circulat poate de secole în piepturile oltenilor. (...) Simțim că trăim, suntem mîndri de a ne fi născut români, suntem orgolioși de oștirea noastră. (...) Infanteria și cavaleria, *dorobanți* și superbi *roșiori*, toți sunt animați de cel mai sfînt patriotism, toți pleacă la fruntarii, încununați cu flori și cîntînd. Curajul străbun a reînviat, spiritul lui Mihai și Ștefan cel Mare însuflețește juna și brava noastră oștire". Nivelul cel mai înalt de entuziasm patriotic este atins la vestea proclamării independenței absolute a României. Majoritatea ziarelor și revistelor românești din Transilvania publică materiale despre lucrările parlamentului român, discursul ministrului de externe M. Kogălniceanu, proclamația de independență a guvernului român. Astfel, *Gazeta Transilvaniei*, își anunță, lapidar, cititorii „cu inima plină de bucurie", că „de azi încolo România începe o epocă nouă, o viață nouă de libertate și independență (...) Să trăiască România liberă și independentă". În sfîrșit, sosind momentul angajării nemijlocite a trupelor române în război prin forțarea Dunării și operațiunile de la sudul marelui fluviu, se ivește ocazia de a se releva contribuția românească la victoria asupra armatelor turcești. „A fost scris în stele — citim în aceeași revistă brașoveană, ca armata română să ia parte la gigantica luptă ce s-a întins pe malurile dunărene. Libertatea și independența țării, onoarea și prestigiul națiunii cer tributul lor de sînge". Nicopole, Grivița, Rahova și Plevna se eternizează acum, datorită eroismului ostașului român, în tradiția militară clasică a patriei, evocîndu-se, frecvent, amintirea altor locuri și timpuri de glorie: Rovine, Vaslui, Călugăreni... Iată cîteva imagini din presa ardeleană: *„Trupele române, ce au luat parte la ocuparea Nicopolei*, precum aflăm din mai multe părți, au dovedit o ținută excelentă și o bravură extraordinară; ostașii români ca leii s-au aruncat asupra inamicului și au cîștigat un război strălucit" (*Familia*). „Lupta de la Rahova au produs lauri noi roșiorilor, căci — conform unei depeșe a „Românului" — ei au fost cei dintîi cari au ocupat o redută" (*Familia*). „Luarea redutei celei mari Grivița și păstrarea acestei poziții tari este a se mulțumi mai cu seamă eroismului admirabil al bravilor oșteni români care, disprețuind moartea, s-au repezit asupra formidabilului fort de repetate ori și, urcînd cu scările șanțurile inamicului, l-au respins din cuibul acela întărit. Victoria de la Grivița a făcut să lucească paloșul strămoșesc iarăși în vechea-i splendoare. Toată presa europeană, admiră astăzi eroica atitudine a trupelor române în sîngeroasa luptă de la Plevna (*Gazeta Transilvaniei*).

Vara anului independenței a mai cunoscut un aspect al solidarității românilor transilvăneni cu lupta conaționalilor de peste munți în campania, larg susținută de presă, pentru ajutorarea materială-sanitară a ostașilor răniți și bolnavi. Un ecou deosebit a stîrnit „Apelul către române al Societății de dame române din Sibiu". Reproducem un fragment după revista *Familia:* „În fața conflagrațiunii din Orientul

Europei, conflagraţiune ce are să atingă şi a atins deja pe fraţii şi surorile noastre din România, noi, conduse de simţul inimii noastre, şi inspirate totdeauna de instinctul sublim al umanităţii, nu putem sta indiferente la ceea ce fraţii şi surorile noastre, ei, sîngele nostru, vor avea de a îndura în această mare dramă ce se prepară şi s-a început deja pe frumoasele, istoricile şi de vechi sînge fumegîndele ţărmuri ale Danubiului".

Sfîrşitul anului aduce, după multe încercări şi sacrificii, cucerirea Plevnei, nume de legendă, intrat în istoria României şi a popoarelor din Balcani, datorită faptului că luarea ei a hotărît în bună măsură soarta războiului. Pentru tînăra armată română, pentru istoria românilor, Plevna înseamnă o probă de foc a spiritului său naţional şi internaţionalist, a dragostei supreme de libertate a poporului român. De aceea, vestea căderii Plevnei este trăită cu entuziasm unic şi în Transilvania. În articolul „Căderea Plevnei", publicat de Gazeta Transilvaniei ni se spune: „Peste tot rotogolul pămîntului, pe unde ajung sîrmele telegrafice, s-a răspîndit marea veste: «Plevna a căzut». Ea va merge din gură în gură şi va străbate chiar pînă în cea mai neînsemnată colibă a ţăranului. În tot locul unde bate o inimă românească, va duce numai bucurie şi veselie, căci Plevna a căzut prin concursul valoroaselor braţe ale oştirii române. (...) Ochii ni se umplu de lacrimi, cînd ne gîndim la atîta sînge vărsat, la suferinţele bravilor, cari au fost răniţi pe cîmpul glorios. Nu, — sîngele acesta nobil nu s-a vărsat în zadar, fiecare picătură, din el va aduce roduri însutite şi înmiite şi va forma chitul, care va lega de aci încolo nedespărţit toate elementele de viaţă ale poporului de la Dunăre".

Alături de marea temă a războiului, care a consacrat independenţa de stat a României şi a altor popoare din Balcani, evenimentele

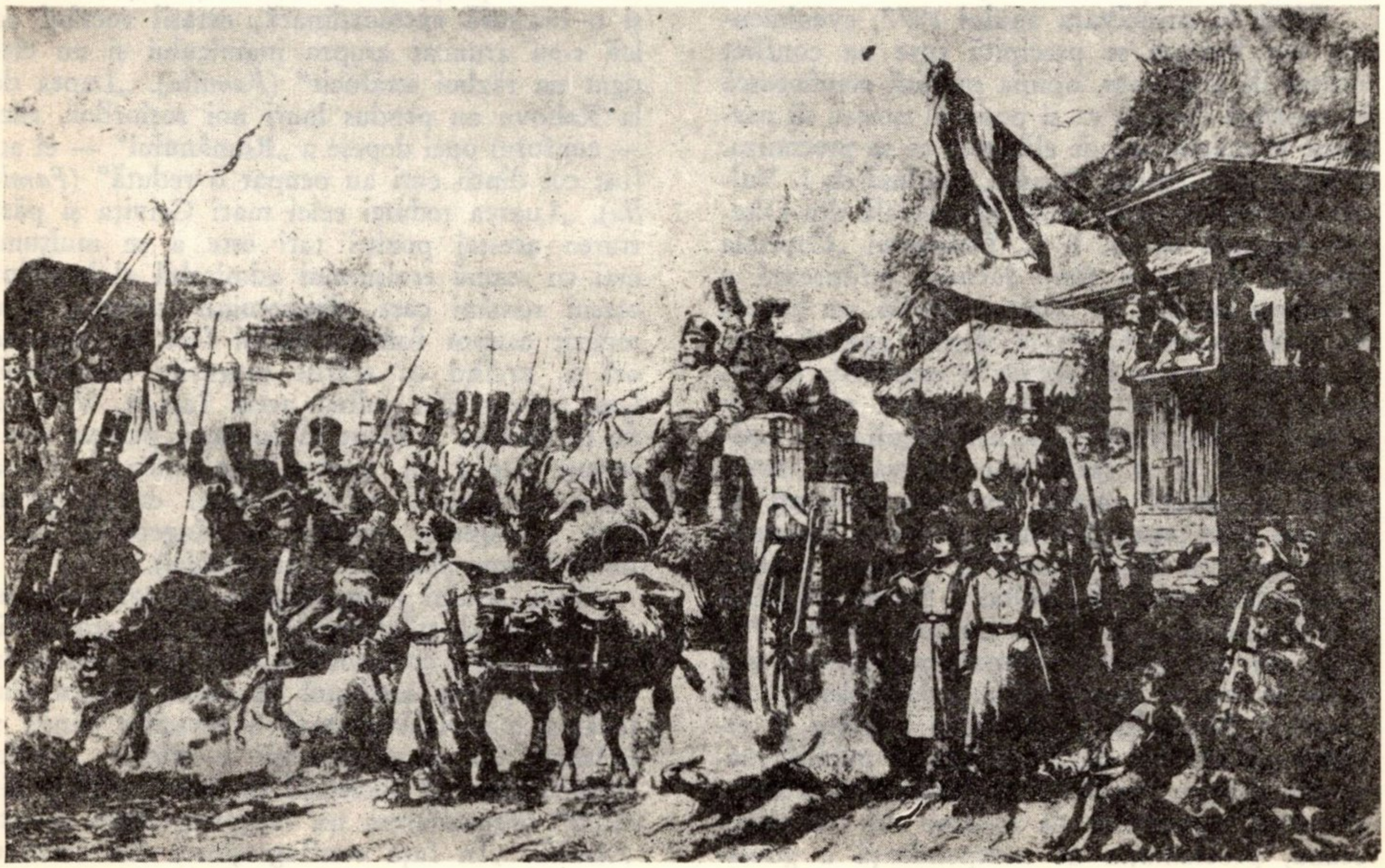

de la 1877 constituie un puternic stimulent al *ideii de unitate națională deplină a tuturor românilor*. Masele populare de pe amîndouă versantele Carpaților, conștiința politică înaintată a poporului nostru, era convinsă că după cucerirea independenței sale, poporul român nu va întîrzia mult de la realizarea unității politice depline. Astfel, în *Gazeta Transilvaniei*, se afirmă, încă din primăvara lui 1877, că poporul român, „conștiu de sine, de forțele și vitalitatea sa, va năzui să ajungă și acel moment în care să poată serba și marea sărbătoare a reconstituirii unității sale". Atunci cînd un ziar din Viena, *Neue Freie Presse*, opinia că raportul de forțe între români și turci este de așa natură încît ostașii români pot fi alungați de la Dunăre pînă în Transilvania, aceeași *Gazetă* . . . de nobilă tradiție răspunde cu demnitate și realism: „Noi nu contestăm că așa ceva s-ar putea întîmpla, ba credem că tot între marginile posibilității rămînem și atunci cînd admitem că Dorobanții și călărașii români pot porni către Transilvania și fără să fie alungați de turci". Că aceasta era starea de spirit a românilor din Transilvania, o confirmă și cîteva amintiri din epocă. „Poporul nostru (din Țara Oltului) — îi scrie protopopul Nicolae Borzea din Făgăraș în 1927 lui S. Pușcariu —, întru ascuns povestea, că dacă Plevna cade, atunci armata română se va întoarce spre a cuprinde Ardealul". Ceva asemănător relatează de la Gherla și I. F. Negruțiu: „Noi, studenții (. . .) cîntam, ne veseleam, ne întăream în credința noastră neclintită că visul nostru se va realiza, că «Viitor de aur România are» și așa, din România independentă acum, în curînd se va naște «România Mare».

Într-adevăr, acest vis, izvorît dintr-o necesitate istorică obiectivă și dezvoltat în cadrul luptelor milenare pentru independență, se va realiza și el, prin voința și eroismul aceluiași popor, la 1 decembrie 1918.

EUGEN S. CUCERZAN

Pag. 154
Plecarea unui transport românesc cu medicamente și animale spre Plevna, gravură după H. Trenk, apărută în „Geschichte des Orien. Kriegs", colecția Gh. Sion, mapa XXVIII

Anul 1877 și revista „FAMILIA"

Fără îndoială, pentru revistele transilvănene din secolul trecut evenimentele politice din România au constituit o preocupare atentă. Condițiile administrative ale timpului nu permiteau desigur comentarii separate în această direcție, cunoscute fiind, de pildă, unele procese de presă deschise unor personalități publicistice care „încălcau" îngăduințele administrației austro-ungare. Cu toate acestea revistele și ziarele se străduiau să țină la curent publicul român din Transilvania cu principale probleme ale Principatelor Unite, uzînd de o serie de mijloace. Un caz aparte este revista de cultură „Familia", care reușește să introducă în paginile sale știri politice de dincolo de Carpați, fie sub pretextul unei reviste a revistelor, fie prin comentarii literare. Așa se prezintă, spre exemplu, rubrica de diverse „*Ce e nou?*", în care alături de apariții editoriale, de curiozități din lume sînt înserate momentele mai însemnate din viața social-politică a României. Astfel, în anul 1876 este comentat cu pătrundere „resbelul oriental" sîrbo-turc, care de fapt a declanșat războiul româno-ruso-turc

din 1877—1878. Ultimele ştiri ale anului 1876 vorbesc despre semnarea unui armistiţiu la 2 nov. 1876 şi despre pregătirea conferinţei celor şase mari puteri europene în problema ţărilor balcanice, care s-a şi deschis la 12/24 nov. la Constantinopol, sub preşedinţia ambasadorului rus Ignatieff. Importanţa acestor mişcări din sud-estul Europei, în care problema românilor este inclusă cu precădere, este dovedită de lărgirea spaţiului pe care revista budapestană îl consacră lor. Astfel ia fiinţă începînd cu nr. 1 din 1877 rubrica „Oglinda lumei" în care pe tot parcursul războiului se vor face cunoscute ecouri din presa europeană, fapte de arme, comentarii diplomatice etc.

Rubrica este concepută în acelaşi mascat neutralism politic, din care se păstrează însă numai declaraţia de început: „Sub acest titlu deschidem în foaia noastră o rubrică nouă, ca — în lipsă de ziare politice române din Budapesta — publicul nostru cetitor să afle, cel puţin în liniamentele principale, evenimentele mai importante ce se petrec în lume. Politică militantă, firește, noi nu vom face, căci nu este misiunea acestei foi. Vom însemna numai faptele, ca cronicari". În realitate, se va observa însă o participare intensă a comentatorilor la majoritatea problemelor ridicate de „criza orientală", manifestată în diverse moduri.

Cu un ton interesat, dată fiind însemnătatea evenimentelor premergătoare războiului, dar şi uşor ironic, prin natura culiselor înţelese, comentatorii „Familiei" abordează mişcarea diplomatică din sud-estul Europei de la începutul anului 1877. Conferinţa „de pace" amintită, ce a avut loc la Constantinopol este privită de la început cu neîncredere: „Turcii se încurcă tot mai tare cu vecinii săi. Conferinţele ţinute pîn-acum la Constantinopole n-au produs pacea dorită. Turcii nu vreau să conceadă nimica, ei se simt destul de tari spre a da piept cu ruşii; aceştia însă nu cedează, — prin urmare rezultatul vorbelor multe va fi — un război" (nr. 1).

Într-adevăr, în numărul următor este anunţat eşecul conferinţei şi plecarea furtunoasă a ambasadorilor din capitala Imperiului otoman. Prilej de anecdote şi de picanterii de culise:

„Am să vă povestesc o istorioară picantă, frumoase cititoare! V-am anunţat că conferinţa din Constantinopole s-a spart, fără ca să fi putut realiza scopul ei: complanarea turburărilor din Orient. Acuma să vă spun, că pentru ce nu s-a putut?

Lucru necrezut! Femeile au jucat şi cu astă ocaziune rolul principal. Ele au ţesut intriga, care a dat direcţiune decisivă unui prea important act politic. Iată cum s-a întîmplat! Se ştie că amicii turcilor au sperat mult de la purtarea marchizului Salisbury, care — ca delegat al Angliterei — înainte de a merge la Constantinopole, a colindat prin toate capitalele puterilor mari, făcînd propagandă în favorul turcilor. Dar Salisbury nu era singur. Cu dînsul se afla şi soţia lui, o damă de înaltă cultură literară, care a debutat şi prin revistele engleze. Fiind o femeie atît de învăţată, ea încă are principii, şi principiile ei relative la turci, sînt de tot nefavorabile pentru aceştia.

Sosind la Constantinopole, soţia lui Midhat-paşa dete în onoarea marchizei o serată în haremul ei. Înaltele dame invitate, toate se înfăţişară precis. Numai una întîrzie, marchiza Salisbury. Ea fu aşteptată mult timp. Dar în zadar. În sfîrşit, doamna casei văzînd că în deşert aşteaptă, invită damele la masă. Pe cînd ele se ospătau mai bine, iată se deschise uşa salonului şi intră marchiza. Doamna casei grăbi a-şi cere scuzele. Însă marchiza răspunse grosolan: „N-am venit să şed la masă, căci n-am nici o plăcere să cinez turceşte". Doamna casei devine confuză, dar se nizuieşte a rămînea tot afabilă. Apoi o conduce în budoar, i arătă garderoba şi preţioasele. Însă engleza rămîne rece la vederea tuturora şi în urmă întrebă: „Nu-ţi e ruşine, doamnă, a avea atîtea preţioase ştiind că fiecare diamant a fost udat cu cîte o lacrimă, şi fiecare rubin a fost stropit cu sînge?" Soţia lui Midhat deveni roşie ca racul, dar nu răspunse nici un cuvînt.

După un astfel de incident o a treia femeie, soţia ambasadorului Ignatieff şi-a putut îndeplini misiunea cu atît mai bine. Damă încîntătoare, atitudine elegantă, înfăţişare strălucită, amabilă, conversaţiune deobligatoare, origine veche şi cea mai importantă stare socială, iată atributele ei. Chemarea dînsei e să cucerească şi să cîştige amici. Ei, bine această femeie extraordinară aruncă ochii spre marchiză, şi nu în zadar! O încătuşă. Aceea înrîuri asupra bărbatului ei şi, iată, astfel cauza ex-

plicată, că pentru ce marchizul Salisbury a vorbit în conferinţă aşa categoric cu turcii.

Dar nici Midhat-paşa nu rămase dator, după ce soţia lui îi povesti insulta îndurată. Salisbury avea cu sine şi pe fiul său, un tînăr cam de 13 ani, despre care Midhat-paşa auzise că îi plac măgarii; deci, sub pretextul de a face o plăcere tînărului Salisbury, Midhat îi dărui un măgar, o măgăriţă şi un măgăruş. Dar copilul naibei înţelese şi el aluziunea, deci numaidecît şi dede nume măgarilor. Numi măgarul — paşa, măgăriţa — Midhăteasa, şi măgăruşul — constituţiune.

Iată prin ce întîmplări mici se explică rezultatului neaşteptat al unor evenimente mari" (nr. 5).

Urmarea imediată a acestor can-can-uri a fost, spre surprinderea comentatorului „Familiei" destituirea din funcţia de mare vizir a lui Midhat-paşa şi exilarea lui în Lidia. Motivul exact se presupune a fi descoperirea unei conspiraţii pentru răsturnarea sultanului sau, mai sigur, intrigile lui Ignatieff.

Midhat-paşa devine astfel un personaj de anecdotă, prezent peste tot în imaginaţia oamenilor:

„Ieri — scrie „Timpul" — unul în cafeneaua Brener, — văzînd la o masă retrasă pe-un biet armean care-şi sorbea liniştit cafeaua, — zise către vecinii săi: „Am văzut pe Midhat-paşa la Rusciuc. Pun mîna pe cărbuni că este chiar acela care-şi bea cafeaua singur colo în colţ". Toate vederile se îndreptară asupra necunoscutului, cei mai curioşi se apropiară de dînsul. Peste cîteva minute, necunoscutul îşi plăti cafeaua şi plecă. Credeţi însă c-a scăpat? Nicidecum! Curioşii se luară după dînsul, făcîndu-i excortă, căutînd fiecare să vază de aproape pe fostul vizir, renumitul Midhat-paşa, venit tiptil în Bucureşti. Cu cît cotea stradele, cu atît lumea se grămădea mai multă împregiurul lui. În deşert să răsti de cîteva ori în turceşte la curioşii cari se uitau drept în faţă, — nu putu să scape decît suindu-se într-o birjă şi lăsînd pe curioşi cu gurile căscate dar mulţumiţi c-au văzut pe Midhat-paşa" (nr. 8).

Amuzîndu-se, autorul notelor din „Familia" deduce pe baza degringoladei administrative turce, a nebuniei sultanului şi a călătoriilor diplomatice ale lui Ignatieff: „Ce va urma apoi? — ştim toţi: războiul" (nr. 12).

Cronica războiului

Presupunerea se dovedeşte a fi adevărată. De acum încolo tonul ironic şi amator de comicării al comentatorilor „Familiei" devine serios. O nouă rubrică cu titlul *Cronica războiului* vine să înlocuiască *Oglinda lumei*, cu scopul de a ţine la curent publicul cu toate momentele războiului. Asistăm la o asiduă muncă de informare şi transmitere a ştirilor, prin corespondenţi speciali, prin spicuiri din presa română şi europeană. Cursul războiului româno-ruso-turc este îndeobşte cunoscut. Vom reţine în plus din notele „Familiei" unle amănunte fie semnificative, mai puţin cunoscute, fie pitoreşti.

Amintim mai întîi o descriere privitoare la moralul trupelor române mobilizate, care certifică cunoscutele versuri ale lui Vasile Alecsandri în legătură cu plecarea celor zece din Vaslui la război (reproducere după „Telegraful" din 6/17 aprilie):

„Ţinuta armatei, ni se asigură, era dintre cele mai bune, şi hotărîrea de-aşi face datoria la orice caz era zugrăvită atît pe faţa soldaţilor, cît şi pe a şefilor. Cu toată întristarea familiilor care îi însoţea, pe nici o faţă nu se vedea nici măcar trecînd părerea de rău că se duc unde datoria îi cheamă. Aceea ce a fost mai atingător, a fost atitudinea unor rezervişti sosiţi tocmai cînd era să plece trenul şi cari nu avusese nici timpul a se uniforma. Se zice că Domnitorul, văzîndu-i, le-ar fi adresat întrebarea dacă la caz de un război vor merge voioşi. — Răspunsul a fost admirabil. — Cînd ţara ne cheamă, — Măria ta, — a răspuns unul din ei în numele tuturor, — noi ne ducem cu plăcere oriunde pentru ea. N-avem nici neveste, nici copii înaintea ţării" (nr. 16).

Iată, în acelaşi spirit de entuziasm, şi o scrisoare a studenţilor români din Paris:

„Evenimentele grave ce se desfăşură în Orient în anxietatea generală şi care ameninţă prin violenţa lor liniştea ţării noastre, a deşteptat în inimile tinerimei române din Paris toate preocupaţiunile ce nasc dintr-un ardent patriotism. La cele dintîi ştiri de natură a zdruncina pacea şi prin urmare prosperitatea ţării, toţi românii din Paris s-au întrunit într-un singur gînd, acela de a fi gata a-şi face datoria pînă la unul, în momentul cînd ser-

viciile lor vor fi cerute pentru apărarea căminelor strămoşeşti" (nr. 18).

În aceste condiţii de participare generală are loc la 9/21 mai proclamarea independenţei României şi declaraţia de război împotriva Turciei. Nota, lapidară, a „Familiei" este subliniată însă de redacţie ca un fapt epocal.

De aici încep faptele de război ale românilor, care, se ştie, au trezit un ecou larg în opinia publică europeană. Înainte de intrarea propriu-zisă în focul luptei se disting cîteva acţiuni de hărţuire a trupelor turceşti, la care, alături de soldaţii ruşi, au participat români. Printre aceştia remarcăm figura maiorului Murgescu, erou al unei fapte primejdioase:

„În noaptea de 26 mai ruşii au observat la Măcin un monitor turcesc. Numaidecît le plezni prin minte să-l azvîrle în aer. Deci hotărîră a întreprinde îndată această expediţiune îndrăzneaţă. Se alese o mică trupă în frunte cu locotenenţii Siestacoff, Dubasioff şi maiorul român de flotilă Murgescu. Mica trupă prepară cîteva luntre cu torpile automotrice (de sine mişcătoare) şi se legă îndărăptul canonierei române Rîndunica. Noaptea era foarte întunecoasă, ploua mult. Cînd de pe nava turcească au văzut canoniera, au strigat cine e? Dar maiorul român, Murgescu, care vorbeşte turceşte, răspunde cu o voce sigură: Amici! Printr-o repede manevră, cîte-şi două luntrele automotrice au fost pornite către monitor. Aceasta deşteaptă pe turci, cari pînă atunci nu bănuiseră nimic. Un foc de muschete porneşte de pe monitor şi tunul turcesc se aude. Însă glasul lui fu pe loc năduşit prin o explozione spăimîntătoare. De pe malul românesc se zări o flacără imensă de foc ridicîndu-se în aer, după care totul reintră în tăcere. Monitorul turcesc sărise în aer" (nr. 22).

În ziua de 30 iunie a avut loc prima bătălie propriu-zisă împotriva turcilor. Prima bătălie şi prima victorie, la Nicopole, acolo unde cu secole în urmă au capotat în faţa otomanilor armatele trufaşe ale apusului. Colonelul Cantili dă cu acest prilej un Ordin de zi pe brigadă. Se impun primele nume de români: maiorul Fălcoianu, căpitanii Şomănescu şi Alesandrescu, locotenenţii Ştefănescu, Popovici şi Olănescu, sergentul Leonida. Apoi lucrurile se precipită. Armatele ruseşti nu răzbesc la Plevna, Domnitorul Carol primeşte comanda supremă a trupelor aliate şi urmează acest memorabil episod de luptă împotriva puternicelor redute turceşti. În tabăra română ziarul german „A.A.Z." remarcă buna dispoziţie şi însufleţirea, ce iar amintesc de versurile lui Alecsandri:

„În toată seara adună muzicele regimentelor prin intonarea doinelor naţionale pe soldaţii liberi de oficiu ai brigadei întregi la un joc voios, şi e un tablou nespus de frumos cînd vezi cum joacă la razele lunei batalioane întregi în hora lor, la care ici colea participă şi cîte un ofiţer ce împintenă apoi pe soldaţii şi mai tare la veselie. De multe ori se întîmplă ca şi după miezul nopţii încă tot se mai întorc sute de dănţuitori pe pajiştea verde, şi sum convins că ar fi capabili să joace pînă-n ziua albă, numai dacă li s-ar ceda muzica spre dispoziţiune. Trupele sînt animate de-un spirit eminent, şi cutez a asera, că şi pe lîngă o conducere cît de puţin liniştită şi stoică, armata, cînd va recere seriozitatea situaţiunii, îşi va împlini pre deplin datoria sa" (nr. 36).

Luptele de la Plevna sînt comentate în spiritul adevărului istoric şi cu însufleţirea provocată de remarcabilele fapte de arme. Acţiunile sînt urmărite pas cu pas, eroismul ostaşilor români este cu atît mai demn de laudă, cu cît Plevna este considerată un fel de Gibraltar sau un al doilea Sevastopol. Încep însă să se audă glasurile durerii celor morţi şi răniţi. Un emoţionant articol reproduce „Familia" din ziarul vienez „Die Presse", din care spicuim:

„Aice medicii aşteptau aproape cu nerăbdare spre a-şi îndeplini oficiul. Cînd transportul condus de însuşi generalul Davilla se zări, ei grăbiră într-acolo să fie de ajutor la descărcarea răniţilor. Dr. Pastia voi să fie cel dintîi, şi cel dintîi pe care îl luă de pe car fu fratesău, care a intrat în armată ca voluntar. Tînărul era rănit de moarte. Frate-său recunoscu pericolul şi lacrimile îl inundară. Generalul, deşi însuşi plin de durere, îl invită a-şi face datoria. Dar şi rănitul îşi cunoaşte poziţiunea. El întrebă:

— Cum se află ai noştri?

— Bine! — fu răspunsul.

— Aşadar mor bucuros! — exclamă el. Sărută-mă încă o dată şi salută ţara şi pe ai mei!

După cîteva minute el își aspiră sufletul în brațele fratelui său.

Un dorobanț vine cu fața zdrobită de glonț, fălcile și osul dinților îi sînt sfărîmate, dar dînsul e vesel și numai de aceea se plînge, că turcii i-au diformat tocmai fața-i tînără și frumoasă.

— Dar și eu le-am plătit asemenea, și nu le-am lăsat nimica, nici chiar Zwiebackul uscat, pe care acuma nu-l pot roade.

Un alt dorobanț, căruia s-a pușcat piciorul, aduce cizma sa în mînă și roagă pe medic să păzească bine cei doi franci și 50 centimi, cari se află în ea. În cazul dacă ar muri, să-i deie camaradului său de arme.

Nici unul nu putu să se despartă de arme. Puștile au trebuit să se pună lîngă ei" (nr. 38).

Ziaristul vienez se chema Liechtendtadt și înaintase cu ambulanțele pînă în miezul luptei.

„Zilele trecute s-a răspîndit știrea prin ziare că Osman-pașa ar fi trimis un parlamentar la marele duce Nicolae, comunicîndu-i că voiește să capituleze și să se predeie, dar cu condițiunea ca armatele române să se retragă; oricărui general rus se va supune, numai comandantului actual de la Plevna, adică numai principelui Carol nu. Ba din contră este decis a lupta pînă la cea din urmă picătură de sînge. Corespondintele de pe cîmpul de război al „Presei" din București asemene ia notiță de aceasta și zice: Se crede în general, că, de va fi exactă această propunere, marele duce Nicolae nu va consinți cu nici un preț la o condițiune, ce tinde a satisface trufia musulmană. Soldații români țin mult ca Osman-pașa să-și depuie sabia în mîinile Domnitorului lor" (nr. 47).

Într-adevăr Osman-pașa a încercat cu un ultim efort să iasă cu armata sa din încercuire. Dar românii și rușii contraatacă și cuceresc definitiv Plevna. Comandantul turc își predă sabia colonelului Cerchez, recunoscîndu-se a fi onorat să fie învinsul unor ostași atît de bravi. Trufia turcească a cedat. Iar armata română, recunoscînd la rîndu-i meritele militare ale lui Osman-pașa, i-a înapoiat sabia și i-a acordat toate onorurile. „Familia“ închină chiar un articol comandantului de la Plevna, în termenii cei mai elogioși:

„Plevna a căzut... Dar numele apărătorului ei va trăi, dimpreună cu a nemuritorilor cari au cuprins-o“ (nr. 49).

De aici începe pacea și condițiunile ei, precum și memoria neștirbită a unor:

Fapte, eroi, reacții

pe care revista „Familia“ le-a înserat în paginile ei și pe care ne mulțumim să le reproducem fără comentarii.

Luminile independenței: „București, 23 mai. Iluminațiunea de ieri a reieșit foarte frumos. Pe stradele de frunte undulau mii de oameni. La 9 ore marele duce Nicolae cu principele Carol și cu principesa Elisabeta au făcut o preumblare cu trăsura prin oraș [...]“. Apoi se duseră toți trei la teatru, unde asistaseră la o reprezentațiune de gală“ (nr. 20).

„*Damele române din Clusiu* au format încă înaintea acelora din Sibiu un comitet pentru zisul scop național. Președinta acestui comitet a fost d-na Maria Ilișiu“ (nr. 22).

„*Izraeliții spanioli din București* au adresat un apel către coreligionarii lor pentru ajutorarea răniților români. Apelul s-a cetit în ambele sinagoge ale lor“ (nr. 22).

„*Izraeliții din districtul Bîrlad* constituindu-se în comitet pentru sus-zisul scop des amintit, apelează la toți coreligionarii din Bârlad, și îndeosebi la doamnele izraelite a lucra dimpreună cu copilele lor scame, bandaje etc.“ (nr. 22).

„*D-l Frederic Damé* face un apel către Franța în favoarea răniților români“ (nr. 23).

„*Un căpitan garibaldian,* Consolini, a sosit la București și — însărcinat de Garibaldi — a propus guvernului formarea unei legiuni italiene“ (nr. 24).

Scame pentru cei răniți. Iosif Vulcan închină o poemă evenimentelor de pe cîmpul de luptă în nr. 32 al „Familiei“.

„*Garibaldi* a trimis de la Caprera românilor, prin presa italiană următoarea salutare:

Caprera, 8 octobre 1877.

Descendenții vechilor noastre legiuni, românii, se luptă astăzi cu eroism pe țărmii Dunării pentru independența lor; îmi pare că este bine a face să se audă aplaudare din partea capitalei vechii lumi și-a Italiei întregi, îndreptată valoroaselor noastre rude.

Totdeauna al vostru

G. Garibaldi (nr. 43).

Notele de acest timp în care se manifestă simpatia popoarelor Europei pentru lupta poporului român, precum și acțiunile concrete ale civililor, mai ales ale femeilor, din toate locurile locuite de români, sînt extrem de numeroase. Am desprins cîteva din cele mai semnificative.

După război, în 1878, în nr. 9 al „Familiei“ mai consemnăm pentru amuzament o știre:

„*Pălăria Dorobanțului în Sibiu.* Cetim în „Telegraful român“: De vreo cîteva zile se văd prin stradele Sibiului dame române purtînd „pălăria Dorobanțul“, o căciuliță de astrahan à la Mihai eroul, în dreapta cu o cocardă în tricolor național și cu o peană scurtă de curcan. Putem asigura pe doamnele noastre că această îmbrăcăminte le șede foarte bine, și moda nicicînd n-a creat o formă mai potrivită decît „pălăria Dorobanțul“. Ea dă purtătoarei un aer rezolut și energic, care armonează în mod încîntător cu așezarea cochetă a acestei pălării. Vitejii „Curcani“ trebuie să fie mîndri de simpatiile vii ce le păstrează surorile lor de dincoace de Carpați“.

Pacea reintra în drepturile ei!

VALENTIN TAȘCU

Pag. 159

Marșul românilor spre Nicopole, gravură după M. Koenen, publicată în „Leipziger Illustrierte Zeitung“, colecția Gh. Sion, mapa XXVIII

Slavici al începuturilor

– proza epistolară –

Sîntem în vara anului 1870, cînd Slavici nu publicase încă nici un rînd, dar ochiul eminescian desluşea în el pe creatorul important de mai tîrziu. „Eu cred că Slavici este un *scriitor cu viitor*“ (s.n.), i se mărturisea tînărul Eminescu lui Iacob Negruzzi, motivîndu-şi apoi anticipările: „el cugetă drept, are idei originale, şi va scrie foarte bine cînd va mînui mai uşor limba română de care s-a cam dezvăţat în şcolile ungureşti“.[1]

Cîteva luni mai tîrziu (septembrie 1870), acelaşi Eminescu îi împărtăşea bunului Jacques o veste demnă de reţinut: „... am vorbit cu Slavici pentru articolele asupra ungurilor.[2] Bietul om s-a cam descurajat cînd a cetit studiile lui Xenopol [din *Convorbiri...* n.n.], pentru că simţea că nu o să poată scrie niciodată astfel; dar asta a fost totodată impulsul de căpetenie care-l va face să vă dea nişte articole într-adevăr bine scrise şi corect cugetate“.

Un Slavici chinuit de propria neputinţă, dar febril şi tenace, om care gîndeşte temeinic, drept, intelectual cu idei originale pe care nu le poate încă transmite contemporanilor din cauza dificultăţilor de limbă — iată un portret bine configurat, la care posteritatea critică nu s-a văzut obligată să intervină cu modificări esenţiale. O trăsătură structurală n-a prevăzut totuşi Eminescu: aceea a indeciziei artistice, a nehotărîrii, fiindcă Slavici a fost, cum se ştie, toată viaţa un căutător de drumuri diferite. Peste vocaţia lui de literat se suprapune mai întîi, tiranică, aceea de educator, de „dascăl“. Vin apoi, într-o ordine aproximativă, vocaţia filosofico-teoretică (reală dar negată, uneori, din motive de conjunctură!); cea de om politic militant, implicat cu trup şi suflet în istorie; apoi, spre sfîrşitul vieţii, ca o mîngîiere crepusculară, contestata lui vocaţie de memorialist. Dar să nu detailăm prea mult imaginea scriitorului de mai tîrziu ...

*

„Gîngavul“ febril — o neputinţă de moment, pasageră, înlăturată printr-o pilduitoare putere de muncă. Anticipările eminesciene par să fi dat semnalul de începere. La scurtă vreme după pronunţarea lor, Slavici se avîntă în lumea scrisului beletristic şi ştiinţific, limpezindu-şi treptat stilul bolovănos şi impur. „Şirienească“ lui primitivă trece de regulă (automărturisire) prin „mînele destilatorie“ (sic!) ale lui Eminescu, pînă cînd devine proprie, adecvată exprimării artistice.

Anii imediat următori prezicerii eminesciene (1871—1874) sînt pentru Slavici extrem de rodnici şi într-un fel decisivi. Acum i se hotărăşte, pentru multă vreme, destinul artistic. Acum i se formează concepţia despre viaţă şi literatură. Tot acum Slavici îşi dezvăluie ambiguitatea, indecizia sa structurală: scrie cu egală pasiune studii social-politice, rapoarte economice ori didactice, poveşti, comedii, fabule, epigrame, chiar o nuvelă satirică mai amplă, *Revoluţia din Pîrleşti*, numind-o cu juvenilă superbie „roman tragodic în V părţi, scos din nişte manuscripte de la Ispania şi alcătuit după cel mai nou sistem, dat fiind întru cinstea şi mărirea celor întru toate deopotrivă între sine“. Pe scurt, Slavici luptă din răsputeri să iasă din anonimat: scrie mult, şterge, modifică — sau îi roagă pe alţii (după Eminescu, pe Negruzzi) să intervină necruţător în textele sale.

Faţă de unii contemporani ai săi, de pildă Eminescu sau Caragiale, foarte discreţi cu amănuntele intime, Slavici pare un „vorbăreţ“ oricînd dispus la mărturisiri. Pentru el parcă nu există lucruri tăinuite, zone ale existenţei care nu trebuiesc, din pudoare sau din interes, înfăţişate altora. Viaţa personală, crizele sufleteşti sau erotice, visurile, dibuirile,

iluziile şi prejudecăţile, alături de diferite observaţii concrete despre buna şi întinsa „lume a lui Dumnezeu" (*Amintiri*), intră fără discriminări sub acelaşi regim al comunicării, se supun aceluiaşi efort de analiză şi autoanaliză. Chiar dintr-o scrisoare a lui poţi afla uneori lucruri esenţiale: impresiile de moment, reacţiile imprevizibile se pierd pînă la urmă în masa dominatoare a observaţiilor şi convingerilor statornice (poate chiar prea „statornice"!).

În acest regim al comunicării epice sînt concepute multe din scrisorile pe care tînărul Slavici le trimite „iubitului domn Negruzzi", mai întîi din Viena studenţiei (27 aprilie 1871—1 iulie 1872), apoi din Şiria, Arad, Oradea (4 august 1872—27 noiembrie 1873) şi iar din Viena sau din Hinter-Brühl, aşezare apropiată de capitala imperiului (8 decembrie 1873—7 octombrie 1874).[3]

*

Să memorăm bine anii: 1871—1874. Ei înglobează, în parte, perioada studenţiei vieneze, întreruptă de unele reveniri pe meleagurile natale. Psihologic vorbind, anii amintiţi cuprind epoca formaţiei spirituale. Dacă la aceste precizări adăugăm şi faptul — esenţial — că Slavici are de la început darul obiectivării epice, puterea de-a se privi pe sine cu un ochi aproape străin, oarecum indiferent, vom înţelege şi mai bine valoarea epistolelor amintite, natura lor specifică, de documente inestimabile pentru procesul devenirii sale artistice.

De la bun început, tînărul Slavici apare aici într-o dublă ipostază creatoare. Un ins febril, laborios, se mărturiseşte cu voluptate şi indiscreţie, dezvăluindu-şi adîncurile sufletului şi creîndu-se astfel pe sine ca personaj, în vreme ce altul ţine să motiveze estetic faptele relatate, dîndu-le parcă statornicie şi formă durabilă.

Slavici are sentimentul, ne divulgă în esenţa lor scrisorile, că e născut pentru o lucrare neîntreruptă, de zi ca şi de noapte, că e anume făcut să umple lumea cu plăsmuirile sale într-un timp foarte scurt. Mînat de această „predestinare" a creaţiei continue (deşi afirmă undeva că scrie din *pură* plăcere...), el nici nu apucă bine să sfîrşească ceva, bunăoară o comedie în „cinci acturi" (!), că şi începe altceva — tot o comedie, dar „scrisă parte în iambi".

Programul zilelor sale, mai ales în perioada de cancelist avocaţial (1872—1873, la Arad) e pur şi simplu sufocant. Iată-l înfăţişat, pe scurt, într-o epistolă ocazională. „Dimineaţa între 8 şi 9 ore — precizează insul narator — merg la cancelarie. Înainte de prînz nu pot dar să lucrez. După prînz lucrez — sau — mai bine zis — muncesc în cancelarie de la 2—3 pînă la 7, cînd este lucru presant pînă la 8—9. Astfel, între cele mai bune împrejurări, timpul meu liber se începe la 7 ore sara. — Dumineca de la 3 de asemenea sînt liber. — Sărbători n-avem: cînd au nemţii sărbătoare, noi lucrăm pentru că o cancelarie română n-are a face cu sărbătorile nemţilor; cînd sînt apoi sărbători române, trebuie să mergem la pertractări, pentru că statul catolic, mai ales în causele catolicilor, din care avem multe, nu consideră că advocatul este acatolic. — Tot timpul meu liber e numai sara de la 7 pînă la 9—9 1/2 şi dumineca după miazăzi. — Poftim acum! — lucrează!" (Scrisoare din Arad, 22 ianuarie 1873).

Împotriva evidenţei, Slavici cancelistul compune totuşi nu numai „acţii", „replici" judiciare, dar şi studiul *Noi şi maghiarii*. Înclinare organică îl torturează: „Ca şi cînd mi-ar fi stat cineva la spate şi mi-ar fi zis: scrie măi" (*idem*).

După cum se ştie, pe la începutul lunii decembrie 1873, Slavici se întorcea la Viena spre a-şi da examenele restante — probabil un „nenorocit" de Drept civil — şi apoi doctoratul. Numai că doctor în drept sau în ştiinţe de stat scriitorul nu va ajunge niciodată. Abia revenit în capitala imperiului, unde-i priieşte „aerul universitar", el se îmbolnăveşte grav şi e internat într-un spital, cu braţul stîng puternic inflamat.

Ajuns uneori la un pas de neant, bolnavul se exprimă alb, fără nuanţe: „Acum nu e bine! — Mai bine nu pot să ţi-o spun. Este vorba, că n-am călătorit la băi şi nici nu ştiu dacă voi călători ori ba. De zece zile sînt pus imobil în pat. Mi se pun cataplasme reci ziua şi noaptea. Succesul? puţin. Nu dorm, nu mînc: am slăbit cu desăvîrşire.

Ce are să urmeze, nu ştiu. Îţi voi scrie însumi, ori te voi informa prin alţii despre schimbările ce vor urma.

Pentru durerile ce sufăr, nu sînt decît ţipete inarticulate" (Viena, 12/24 mai 1874).

S-ar părea că, la acest nivel de abandonare afectivă, „vocea" omului dăruit lucrării neîntrerupte va înceta să mai emită îndemnuri salvatoare. Întorci însă pagina corespondenţei — şi Slavici zîmbeşte biruitor, lucid, nesupus decît vocaţiei sale organice primordiale: „Să-ţi spun însă una. Am o natură de fier. De cînd zac, m-am întrămat. Nici suferinţele, nici pierderea de substanţă n-au fost în stare să mă facă *pe mine* bolnav. Bolnav este numai bietul de braţ. Eu mînc, beu, dorm cîte 4 ore, ba şi cîte 5, la zi — şi, lucrul de căpetenie, sînt vesel" (Scrisoarea citată, din 3 iulie 1874).

Între natura sa particulară şi lume, Slavici obişnuieşte să pună încă de pe acum „limbagiul oracolelor" (Scrisoare din 31 decembrie 1873). Departajarea se produce la nevoie şi între elementele propriei alcătuiri, între *mine* ca ins integru, lucid, sănătos şi *partea* atinsă de vreun morb trecător.

Pe scurt, Slavici îşi domină suferinţa fizică printr-o superioară atitudine estetică, observîndu-se necontenit, verificîndu-şi cu această ocazie nu numai echilibrul fiziologic, dar şi facultăţile analitice. Pînă la urmă, „scîrnava boală" i se pare tînărului „un fel de frumuseţă tristă" (excelentă imagine a detaşării contemplative, estetice!); el ştie că moartea, pe care-o aproximează intuitiv clipă de clipă, nu poate să-i vină „decît de sus — din nouri" (aluzie la schimbările climatice care-i împiedică vindecarea, dar şi metaforă cosmică valabilă în sine); braţul suferind poate fi acum îndepărtat ca un apendice străin: „*era* să-mi amputeze braţul" [s. n.], glăsuieşte parcă din sfere înalte insul povestitor, apoi trece la alte „amănunte", mai vesele.

Scrisoarea din 1/13 februarie 1874, o capodoperă a genului, detailează teoretic procedeul detaşării estetice, văzînd în el o stare ideală, reconfortantă şi absolut necesară pentru igiena de zile mari a spiritului creator.

Chinuit de boală, eul prozatorului doreşte să iasă de sub orice determinare exterioară — timp fizic, evenimente, suferinţă. Dorinţa este vie, totală: „să mai pot medita încă o dată, să mai pot gîndi încă o dată, fără ca gîndurile mele să fie provocate de stările în care mă aflu". Odată înlăturate determinările riguroase, sufletul, ca oglindă încăpătoare ce este, ar putea cuprinde fidel, *senin, netulburat* toate ipostazele ce i se înfăţişează.

Stadiul ultim al acestei detaşări ar fi contemplarea ideii în sine, o „sinamăgire" (autoamăgire) de ordin superior: „Cînd nimic nu mă poate distrage, îşi dezvăluie tînărul terapeutica interioară, mă înşel pe mine însumi, cercînd distracţie tocmai prin gîndurile care mi-au tulburat sufletul Le aranjez, le înşir, le combin şi într-ăst lucru momentan uit că ideile mă privesc pe mine, privindu-le numai ca idei pentru sine".

Dar dacă la acest nivel al speculaţiei intelectuale tînărul se dovedeşte indecis, nu înseamnă că-i lipsesc opiniile estetice. Lui Iacob Negruzzi, bunăoară, el îi ţine o temeinică expunere despre specificul de totdeauna al eroului de comedie: „...caracterele comediei trebuie să fie [...] comune; ea [comedia, n.n.] are de obiect tocmai slăbiciunile comune, pe care trebuie să le combată în mod vesel. Altfel — afirmă răspicat ideologul clasicist — comedia nu are înţeles" (25/2 aprilie 1872).

Teoreticianului Slavici — fiindcă despre insul teoretic va fi îndeosebi vorba în rîndurile ce urmează — îi place să-şi afirme de la început preferinţele. „Studiul social, mărturiseşte el încă din prima scrisoare, e elementul meu, aş putea zice atmosfera mea spirituală". Epistola următoare, din 7 iunie 1871, repetă preferinţa într-o formă succintă: „ştiinţele social-politice sînt elementul meu", ca apoi scrisoarea a IV-a, din 25/2 aprilie 1872, să laude în general „lumea gîndirii speculative". Ceva mai tîrziu (28/16 septembrie 1872), juristul încă netrădat se pregătea să „termine" o amplă lucrare asupra „întemeierii filosofice a dreptului criminal" şi acesta o „materie pentru care am foarte multă dispoziţie" (!).

Virtualul critic are ochi disociativ, curiozitate intelectuală, răbdare de cititor împătimit, curaj al opiniei personale. Cînd aceste opinii, prin tăişul lor inflexibil, ar putea să irite, Slavici foloseşte formula diplomatică, duplicitară: „Nu sînt critic, ci numai om sincer..."

Din Iacob Negruzzi, principalul său protector în anii studenţiei vieneze, el citeşte şi compară mai tot ce apare. Apreciază unele „cùpii de pe natură" pentru limba „foarte simplă, clară şi foarte plăcută prin uşurinţa for-

mării...“ (18 martie 1872). Îi place din poezia acestuia mai ales *Satira II, La cîţiva autori contemporani,* „scriere care dovedeşte că şi noi batem la porţile clasicităţii“ (14/28 noiembrie 1873). În schimb, cînd harnicul Jacques îşi publică primul capitol din romanul *Mihai Vereanu,* Slavici trece la „observări“ drastice, deşi formulate cu diplomaţie ipocrită.

Mai întîi, el lansează o laudă protocolară, ambiguă: „Se vede că [romanul, n.n.] este *precugetat;* se vede că întregul este *alcătuit în mînă cu critica*“ [ipocrizie de cronicar în devenire!]. „Caracterele sînt *bine* şi *sigur* formulate, interesul este *susţinut*“ (aceeaşi ipocrizie, în fraze de referent editorial). Pe scurt, observă Slavici, romanul „*promite*“ a fi „*bun*“, numai că: „*un lucru însă...*“

După această perfidă întorsătură de condei, criticul („*om sincer*“) întoarce întreaga imagine a primului capitol pe partea ei negativă

Să-l ascultăm: „romanul e *precugetat,* dar *nu este gîndit*“. „Pînă la un anumit grad lipseşte [...] farmecul vieţii: scenele sînt prea puţin dezvoltate; mişcările sufleteşti sînt prea palid zugrăvite. Totul pare ca un tablou lucrat cu creionul“ [s.n.] (Scrisoarea e datată Arad, „în 10 aprilie 1873“).

Pe plan compoziţional, romanul are însă nenumărate fisuri, prezintă goluri epice; lipseşte mai ales legătura între începutul şi sfîrşitul naraţiunii. Unii eroi i se par apoi lui Slavici simple „ilustraţiuni“ sau întruchipări palide, neconsistente. Lucreţia, bunăoară, prima pasiune a eroului principal Mihai Vereanu, suferă de anemie congenitală, cînd de fapt ar trebui să însemne pentru iubitul ei „blăstămul îngeresc ori binecuvîntarea demonică“.

„Calitativ — spune apoi Slavici în altă ordine de idei — caracterul este un rezultat al vieţii şi numai facultativ un dar din naştere“. De unde posibilitatea evoluţiei imprevizibile a personajului: „Un om energic, constant şi tare în pornirea voinţei sale poate să fie rău şi totodată bun, după direcţia în care se manifestează aceste calităţi ale sale. *Şi această direcţie se hotărăşte numai în viaţă*“ [s.n.].

Deşi tranşant, chiar necruţător în formularea obiecţiilor, teoreticianul Slavici nu adoptă poziţii extreme. Măsura clasică îi dictează o înţeleaptă cale de mijloc („Ce este prea mult înceată a fi bun...“). Cerînd o cromatică vie, situaţii epice care „să excite mai mult“, profiluri „marcate“, „mai multă viaţă“ „mai multă precisitate“ etc. etc. — vocea soluţiei mediane intervine cu decizie: „de fel nu pretind în formarea caracterelor *excentricitatea* engleză, nu în situaţiuni *exagerarea* franceză şi nu în zugrăvirea efectelor *pedanteria* germană“ [s.n.].

Căutînd peste tot, în viaţă, în literatură, în artă sau în ştiinţă, „urmele“ *lucrării* temeinice (şi *lucrare* înseamnă pentru el nu atît „creaţiunea geniului“ sclipitor dar primitiv, neinstruit, cît mai ales munca artizanului cultivat şi serios), tînărul Slavici are mari rezerve faţă de societatea românească a vremii. I se pare neîmplinită istoric, şubredă, chiar „ticăloasă“, mediu nepotrivit pentru formarea caracterelor. Obiecţiile sale poartă desigur pecetea criticii maioresciene: „Cavaleri aveau spaniolii, oameni excentrici au englezii, cutezători (sic!) erau creaţiunile revoluţiunii franceze, „Spiessbürger („burtă verde“, n.n.) este neamţul: noi însă? — înşine nu ştim ce putem să ajungem. În lipsa unei înrîuriri istorice destul de puternice şi într-o viaţă ticăloasă, numai revoltîndu-ne contra înrîuririlor putem ajunge la o formare mai îndeplinită“. De aceea, declară criticul simpatetic, „mi-a plăcut [...] foarte mult că ai format pe Mihai în străinătate... Nesmintit a fost [...] un tact corect. Era cu mult mai greu să formezi un caracter în ţară: trebuia să arăţi cum, revoltîndu-se contra unei vieţi ticăloase, un om n-a devenit nici ridicol nici rău, ci nobil“. În fine, o mărturisire care anunţă vocaţia militantă a prozatorului realist: „Aproape toţi aceia care s-au revoltat contra societăţii noastre, observă cu profetică amărăciune Slavici, au desperat ori chiar nebunit. Trebuie însă să se ivească şi spirite puternice, care sînt capabile a suporta lupta. Dacă nu în adevăr, în roman“ (*idem*).

ION OARCĂSU

---

[1] *Iacob Negruzzi,* Amintiri din „Junimea“, *Buc., 1970, p. 218 şi urm.*

[2] *Serie de articole social-politice, publicate între 1871—1873, în* Convorbiri literare, *sub titlul* Studii asupra maghiarilor.

[3] *Scrisorile au fost publicate de I. E. Torouţiu, în* Studii şi documente, *II, Buc., 1932, p. 180—292.*

AMINTIRI

documente literare inedite

din războiul de independență

Fragmentele pe care le încredințăm azi tiparului aparțin tatălui meu, generalul Constantin Z. Boerescu.

Generalul de Divizie Constantin Z. Boerescu s-a născut în anul 1854, fiind fiul profesorului Zaharia Boerescu, intelectual progresist, participant activ la revoluția din 1848 (vezi Rev. Magazin Istoric *nr. 11 din 1971).*

După ce a urmat Școala militară, în 1875 C. Z. Boerescu este avansat sublocotenent în arma Geniului, cu care grad, la 23 de ani, s-a distins prin deosebite acte de vitejie în cursul Războiului de Independență. La Plevna și la Vidin a lucrat, sub focurile turcești, la șanțurile de apropiere construite pentru a înlesni atacul trupelor române.

In activitatea sa ulterioară, cu gradul de căpitan, a lucrat la linia ferată Costești — T. Măgurele și apoi, la fortificațiile Bucureștiului, a executat fortul Afumați. Trecut în arma Infanteriei, ca lt. colonel a fost comandantul Școlii fiilor de militari din Craiova, apoi colonel, a avut comanda Regimentului nr. 6 „Mihai Viteazul". Ca general, comandant de Brigadă în Constanța, a organizat și condus manevrele Diviziei a IX-a din 1903 și manevrele combinate ale Diviziei a IX-a cu Marina din anul 1909, ale căror rezultate însemnate le-a publicat.

Generalul C. Z. Boerescu a avut o apreciată contribuție științifică în domeniile teoriei militare și istoriei militare, prin conferințe, studii și articole publicate în presa militară a vremii cît și în volume separate.

A fost distins cu cele mai înalte decorații: medalia „Virtutea Militară", ordinul „Steaua României", crucea „Trecerea Dunării", Medalia Independenței etc.

S-a stins din viață în anul 1915, în puterea vîrstei, cu durerea de a nu putea participa la evenimentele ce se prefigurau și care aveau să ducă la Marea unire a poporului nostru.

Amintirile sale din campaniile anilor 1877—78, nepublicate pînă în prezent, s-au păstrat în două caiete-manuscrise, ce cuprind cca. 200 pagini dactilografiate. Au fost scrise imediat după terminarea războiului în formă de narațiune literară, bazîndu-se pe unele însemnări zilnice. Aceste amintiri sau note de campanie prezintă interes atît pentru caracterul inedit al multor amănunte povestite, cît și pentru creionarea unui tablou divers și bogat colorat, extrem de viu al unei perioade de care ne desparte un secol și care a însemnat începutul vieții noastre independente de stat.

Sînt redate, cu privirea tînărului doritor de fapte eroice, sensibil la chemarea epocii, evenimente trăite cu acuitate, episoade pline de dramatism, de încleștare, de eroism. Se întîlnesc episoade mai vesele, descrieri ale locurilor străbătute. Sînt înfățișați diferiți camarazi, unele personalități politice.

Redactarea este însă neelaborată, stilul este necăutat, direct, aproape oral. Manuscrisul nefiind destinat de autor publicării, nu a fost ulterior revizuit sau stilizat. Pentru a-l publica am transcris textul cu ortografia actuală, păstrînd formele specifice de limbă ale vremii și ale autorului, îndreptînd însă greșelile strecurate datorate grabei sau neatenției.

Amintirile generalului Constantin Z. Boerescu, în întregime, vor forma obiectul unei lucrări de memorialistică, dedicată aniversării unui secol de la mărețul act al redobîndirii independenței.

Colonel (r) PÎRVU BOERESCU

Serbia începuse războiul și, ca orișicare, urmăream cu un interes lesne de priceput mișcările ei de înaintare peste frontieră în direcțiunea Vidinului. La noi totul era liniștit, în afară, se înțelege, de semnele de simpatie pe care noi militarii le dădeam și le arătam zilnic bravilor voluntari ruși care mergeau voioși să se sacrifice pentru o idee destul de sublimă ca să merite sacrificiu: „Liberarea popoarelor creștine din Orient de jugul turcesc".

Dacă memoria nu mă înșeală, îmi aduc apoi aminte că seara, întors de la serviciu, alegeam locul de plimbare și recreație acolo unde veneau pentru o zi sau două

cei mai mulţi voluntari. Hotelul Dacia reunea aceste condiţii în acel timp. Lumea civilă şi ofiţeri îndestui umpleau grădina aproape literalmente. Nimeni şi chiar noi nu ne explicam faptul cum se făcea că, intraţi în grădină, trebuia să stăm lîngă ruşi, să vorbim, să petrecem cordialmente pînă la o oră destul de înaintată cu ei. Ne surprindea şi eram siliţi, luîndu-ne adio, să le urăm bun drum şi reuşită în întreprindere.

Aceste scene în fiecare seară mă obosiseră prin identitatea exactă a lor; în fiecare seară noi cunoştinţe şi aceleaşi formule de despărţire; lucrul era natural, căci voluntarii nu se mai sfîrşeau.

Eram contra precipitării Serbiei, fără aliaţi mai puternici, în război cu turcii, deşi neputinţa acestora de a linişti revoltele din Herţegovina şi Bosnia îi făcea mai facil de învins. Cel puţin aparenţele ne făceau să credem astfel. Cu toate acestea, doream din inimă a mă bate şi eu contra lor, cunoştinţele zilnice mă aplecau mai mult către aceste înclinări războinice; însă noi urmam o politică strict de neutralitate în acest conflict şi, ce să zic, aşa îmi înăbuşeam aceste aspiraţiuni în linia de conduită ce observa ţara mea.

Se făcuseră însă ceva concentrări. Divizia 1-a, concentrată în corp de observaţie, garnisea linia Dunării pe distanţa cît se întindea teatrul de război sîrbo-turc. Batalionul meu, nefăcînd parte din nici o divizie, era în Bucureşti. Se vorbea mult de intrarea Rusiei în război, jurnalele credeau a şti chiar epoca acestei intrări. Timpul trecea în prepovăţiuni (presupuneri) pentru vremuri rele. Fui ataşat la Pirotehnie; aci se lucra cu activitate, aveam comande mari de cartuşe arma Dreiser şi Peabody, încărcări de obuze şi încărcarea lor în cămăşi de plumb.

Toată lumea cunoaşte încercarea rezolvirei chestiunei Orientului prin Conferinţa de la Constantinopole. Puterile făceau protocoale pe care Turcia le refuza. Memorandele din Viena, şi altele, rămăseseră asemenea fără efect, şi conferinţa se despărţi. Părăsind Constantinopolul, unii agenţi şi consuli plecară lăsîndu-şi ajutoarele. Soluţiunea prin război părea inevitabilă. România întreba Puterile despre ideile lor asupra liniei de conduită ce va trebui să păstreze în cazul unui război ruso-turc. Răspunsurile nu veneau sau erau prea evazive. Se începu concentrarea rezervelor; era ceva frumos şi mîndru rîndurile rezerviştilor care intrau în Capitală sau cutreerau stradele pe la diferite cazărmi.

Compania mea, a 2-a (Piteşteanu), primi ordinul de a pleca la Vidra unde, profitînd de staţiunea drumului de fier Bucureştiu-Giurgiu, avea a face exerciţiuri de drum de fier. Era întîia companie care se disloca din Batalion. Deja rumorile de intrarea noastră în acţiune începuseră. Despărţirea de acasă fu atingătoare, părinţii mei mă credeau şi plecat pentru război. Ajunserăm seara în Vidra, un cătun sărac şi destul de mic; îl cunoşteam bine căci cu două zile înainte îi făcusem o ridicare topografică cu memoriu de resursele lui. Aici începui viaţa mea de cantonament; timpul era rău şi eram siliţi a sta în casă; din cînd în cînd ne mai duceam la arendaşul morilor de pe Sabar, care şedea în acest cătun. Dînsul, om ursuz şi puţin sociabil, contrasta cu nevasta lui, femeie amabilă, frumoasă şi îndestul de primitoare. Aceste calităţi care eclipsau defectele d-lui, mă făcea a găsi un fel de plăcere a fi în societatea lor, de altminterea nici nu îmi pierdeam timpul a plictisi pe domnul cu multă conversaţie, de aceea şi eu alegeam cu preferinţă momentele cînd el nu era acasă. Căpătasem un fel de învăţ cu această viaţă, însă un ordin ne aduse iar în Bucureşti. Peste cîteva zile ne ataşară la drumul de fier propriu-zis. Compania îmi era împărţită pe mici detaşamente pînă la Giurgiu şi noi ofiţerii făceam pe mecanicii la locomotive; ocupaţiune care mă distra mult şi-mi procura mijlocul a mă plimba la Giurgiu, la Vidra şi la alte staţiuni, unde prînzuri bine garnisite date de prieteni şefi de Staţiuni, mă aşteptau; puţin îmi lipsi a înnoda şi aci cîteva aventuri galante în firul petrecerilor mele; lucrul părea prea posibil dacă căpitanul meu, destul de profan în ale bunului trai, mi-ar fi învoit cu bună inimă scuzele mele că scăpam trenul pe la acele staţiuni.

Iarna trecu pe nesimţite, serviciul la maşini devenea penibil pe îngheţuri şi viscole. O altă Companie (IV) fusese trimisă la Galaţi pentru a începe oarece lucrări de apărare a podului de la Siret şi a gurilor lui. Prin schimbarea unui ofiţer de acolo mi se propuse şi primii a trece în acea companie. Predau Şcoala şi materialul magaziei şcolii, cu care eram mai de mult însărcinat, şi în curînd mă transportai la locul destinaţiei. Şedeam la o rudă a mea, cam de a treia, şi începui a lucra la un amplasament de tunuri în formă de redan la locul numit Ţiglina. Lucrul era aci deja început. Ceream dificultăţi, căci era cea dintîi lucrare mai serioasă pe care o făceam aci, şi se iviseră multe încurcături pentru executarea detaliurilor; discuţiuni şi încercări care aveau ceva bun, că ne uşura rezolvirea micilor neînţelegeri ce surveneau în lucru. Drumul lung şi timpul încă destul de rece fini prin a mă îmbolnăvi; în adevăr, traseul pînă la Barboşi (noua lucrare pe care trebuia s-a termin), cu trenul era la o oră distanţă; pe jos, tăiat mai de-a dreptul, de abia puteai a junge în 1/2 sau trei sferturi de oră — lucru destul de penibil a face aceasta de 2 ori pe zi regulat. Aici era vorba de a termina o lucrare aşezată pe o înălţime deasupra podului de pe Siret şi la capul lui din partea gării. Acesta era un fel de redan, ocupat tot de o întreagă platformă pe care tunurile trăgeau în barbetă în toate direcţiunile şi mai ales spre gura Siretului, făcînd astfel imposibilă intrarea vreunui vas pe el spre a parveni la pod. Lucram singur; din cînd în cînd, locotenentul Pavlov, însărcinat cu direcţiunea acestor lucrări, venea pe acolo şi îmi explica neprevăzute dificultăţi, care în neexperienţa mea se ridicau mai în fiecare zi; lucrul era însă simplu. Materialul de căptuşire, confecţionat de cîteva ateliere în vale, îmi era de ajuns şi înlesnea terminarea lucrului. Totuşi am pus vreo săptămînă pînă să-l termin definitiv. De altminterea îmi plăcea să privesc, de pe înălţimea unde lucram, Dunărea cu corăbiile şi vapoarele care o cutreerau, sau trenurile regulate cu pasageri de pe uscat. Podul era păzit de o companie de Infanterie; cu ofiţerii acestei companii îmi luam dejunul copios, nu însă şi ieftin, la restaurantul acelei gări. Drumul la venire, fiind dimineaţă, îl luam pe jos cu compania împreună; seara, ostenit de lucrul zilei, eram silit a lua trenul pentru a mă întoarce în Galaţi.

În fine, am debarcat pe celălalt mal. Aci, am făcut să rămînă oamenii din geniu pe care-i aveam cu noi şi o mică rezervă de vînători pentru a avea asigurat punctul de retragere şi pontoanele care ne-au adus. Pe sergenţii din geniu însă i-am luat. Matrozii din flota rusească care erau la baterie trecură şi ei în acelaşi timp

cu noi. Sub conducerea unui popă din satul Ghighiu, mica coloană, avînd o avant-gardă, flancuri şi arier-gardă, înainta sub cea mai mare tăcere către sat. Cu cît ne depărtam, lăsam posturi de doi oameni pentru a ţine legătura cu debarcaderul. Noi mergeam în capul avant-gardei. Avurăm a merge mai mult decît ni se părea; am trecut o vărsătură de apă şi tocmai înspre ziuă ne apropiarăm de sat. Aici, neputînd a-l recunoaşte, bivuacarăm sub cerul liber, trupa formată în careu şi noi la o parte. Plecasem din Corabia fără manta, tremuram grozav de frig, cu toate că era cu noi Cosmescu, care mă acoperi cu un colţ al mantalei lui. La ziuă, am intrat în sat, aici am stat numai cît au luat oamenii cîte un rachiu şi am mîncat cîte ceva. Apoi am urmat drumul către Ghighiu-Mahalo. Pe la prînz suirăm în acest sat. În urma noastră, toate femeile cu copiii şi vitele care se refugiaseră la malul Dunării, veneau pentru a intra iarăşi în sat. Aici, oamenii ne ieşiră înainte pentru a ne da mîna, după cum este obiceiul, a ne oferi ospitalitate sub arbori răcoroşi şi a ne aduce o apă aşa de clară şi de rece încît n-am putut să o mai uit de atunci.

Satul Ghighiu-Mahalo, el însuşi este aşezat pe o poziţiune foarte pitorească, pe deal între bătrîni stejari, avînd izvoare ce şerpuiesc din pădure mai printre toate casele, apoi cad în cascade şi iarăşi îşi reiau mersul. În valea satului este o pădure prin care trece un rîu — Iscker — care pe atunci era scăzut şi n-avea o adîncime mai mare decît pînă la subţiori. După ce luarăm un prînz adus de ţărani, care toţi vorbeau şi erau români, plecarăm în pădure pentru a aştepta cerchezii care trebuiau să treacă pe aici pentru a se întoarce cu vitele furate şi răpite. O parte din oameni, sub comanda căpitanului Bogdan, rămase în mijlocul pădurii cu o rezervă. O altă parte din oameni se răspîndiră în tiraliori pe liziera pădurii, ascunşi sub pomi. Iar eu cu vreo zece oameni şi sergenţi de geniu, acompaniat şi de domnul Cosmescu, medicul nostru, luai pasul gimnastic pentru a mă aşeza într-un colţ al pădurii. Ascunşi aici, pentru a surprinde în trecere inamicul, organizarăm o ambuscadă mai deloc nesusţinută şi avurăm mult a aştepta. Cerchezii sosiră călări, iar cei de jos mînau vitele. Ei trebuiau să treacă numai la 7—8 paşi de noi. Le recomandai soldaţilor nemişcare absolută, şi să-i lase să treacă, pentru ca apoi să tragă şi să se ascundă de focurile lor. Cînd capul coloanei de călăreţi se zări,

nu putui să-mi comand un fior care-mi furnică întreg corpul; era tot ce este mai detestabil, sălbatic şi înfricoşetor. Un soldat fără să voiască, or din nerăbdare, trase un foc. Cerchezii ezitară. Văzîndu-i că voiesc să se retragă, comandai distanţa doi foc! La un moment, umplură cîmpul raspîndiţi şi fugind. Am tras multe salve după aceştia, pînă cînd au dispărut din focul nostru. Însă după ce şi-au revenit din spaimă, au început a înainta înspre noi, repede trăgînd focuri asupra oamenilor care ieşiseră de după pomi. Cele dintîi gloanţe căzură înaintea noastră. La un moment, căpitanul Bogdan, care în timpul focurilor venise la mine, ordonă ca oamenii să se ascunză din nou, noi înşine ne culcarăm la pămînt. Alte gloanţe căzură între ofiţeri şi se îngropară toate într-o rădăcină. Oamenii ne întrebau la fiecare moment dacă pot sau nu să le răspundă. Ii oprisem să tragă vreun foc ca să poată veni mai aproape, ca apoi din nou să-i şarjăm cu o salvă. Însă după ce linia cerchezilor înaintă pînă la un dîmb, o luară la stînga, retrăgîndu-se. Trecură apa vreo cinci oameni, doi sergenţi de la noi şi vreo trei soldaţi vînători. Armele şi cartuşele le ţineau deasupra capului, la trecere. Incepu focul din porumb asupra lor. Cerchezii nu mai reveniră, se apropia seara, căldura era excesivă, trebuia să ne întoarcem. Sătenii ne rugară mult să rămînem, căci le era frică că se vor reîntoarce. Văzînd că nu putem rămîne, începură iarăşi a se întoarce cu noi în Ghighiu. Făcurăm din nou un mic repaos, băurăm puţină apă, sătenii ne-au adus pepeni galbeni, unii necopţi şi puţin rachiu. Am mîncat pepenii (...). Aveam încă mult de mers, luarăm nişte cai din sat şi ne-am întors pînă la Dunăre. Intre refugiate, întîlneam pe drum o mulţime de fete şi femei de toată frumuseţea, lucru care ne făcea, cu toate că întîrziarăm, a merge încet şi a vorbi cu ele, bineînţeles că despre turci, care erau la ordinea zilei. Intorşi, majorul mă cam reprimandă în legătură cu ceea ce făcusem, că nu era treaba mea; apoi cedînd curiozităţii mă întrebă asupra rezultatului expediţiei. Le spusei la toţi, căci multă lume era curioasă, fiind întîiul act de ostilitate contra turcilor(...).

• • •

Făcusem o distanţă bună înspre Plevna. De aceea, se dete ordin ca infanteria să înainteze cu tiraliorii şi în coloane de companii. Artileria, din cauza drumului limitat şi pe o parte şi pe alta de tufe, mergea pe o singură coloană. Tot Stat Majorul, în care eram şi eu, mergea înainte căutînd în toate părţile şoseaua.

Tunul ruşilor se auzea într-una de la 7. Pe la 10 şi jumătate abia dădurăm peste şoseaua pe care o urmarăm apoi fără a mai devia. Acuma ne aflăm pe poziţie. Infanteria se stabili făcîndu-şi şanţuri-adăpost. Pe poziţie, nu se mai vedeau tufe, erau un fel de luminişuri — teatrul de bătaie cu cîteva săptămîni înainte al ruşilor, cînd fură respinşi. Tot locul pe jos era plin de cămăşi sîngerate, de chipiuri ori tunici ruseşti, de portbaionete şi cartuşiere, de hîrtiile pacheturilor de cartuşe, de sfărîmături de obuze, de tuburi şi chiar de aparate ale ambulanţei, astfel ca forme de sîrmă pentru picioare ori bandaje şi făşi ori bandaje în ipsos şi cîte alte obiecte martore ale dezastrului suferit de ruşi. Aceasta nu prea făcea bună impresie soldaţilor noştri, se vedea că fiecare tufă ori groapă fusese apărată cu încăpăţînare, căci pe acele locuri se găseau nenumărate tuburi, hîrtii de pachete şi zdrenţe de haine ori rufe, tecile de baionete şi cartuşiere care umpleau tot cîmpul. La fiecare pas găseai cîte una.

La Calafat începu conflictul. Bateria călăreaţă a locotenentului Dănescu făcea exerciţii foarte deschise, pe un platou afară din Calafat. Turcii din Vidin văzînd multă mişcare deschiseseră focul asupra bateriei. Aceasta îşi retrase chesoanele şi le puse imediat în baterie, răspunse la focul turcesc în cîmp deschis şi susţinu focul secundată şi de alte baterii pînă cînd afacerea fu terminată.

In urma votării Convenţiunii, începură a trece cele dintîi trupe ruseşti înspre Giurgiu. Ele erau toate călări, infanteria trecea în trenuri. Brigade întregi de cazaci de Don şi cavalerie de linie treceau necurmat, fiecare cu cîte o baterie călăreaţă. Ele nu treceau prin Bucureşti (după convenţie), ci pe şoselele mărginaşe. Aşa, de la podul Mogoşoaiei o luau pe la Cotroceni. Pe tot parcursul, mulţime de curioşi, bărbaţi, dame garniseau trotuarele şoselelor, împreună cu soldaţii noştri. Se salutau amicalmente şi prin semne se invitau la război. In acelaşi timp trenuri încărcate cu artilerie şi infanterie treceau necurmat pe ramura joncţiunei. Aşa de mare era dorinţa de a-i vedea şi vorbi cu ruşii încît aproape toată ziua nu puteam ţine lumea în cazarmă.

Cu aceasta, echiparea Batalionului era pe sfîrşit; se dăduseră cai la unele companii. Compania I-a plecase deja la Calafat, apoi plecă a III-a şi în fine compania a IV-a, a mea, şi a 2-a. Am avut un voiaj vesel, soldaţii cîntau. Ajunşi la Piteşti, de dimineaţă, mă repezii în oraş să-l mai văd încă o dată, din copilărie nu mai fusesem în el. Făcui o mică vizită d-lui Hirişescu, un bun prieten al casei, şi mă întorsei la gară.

In lipsa mea sosise aci un tren cu generalul Laşcarov şi un altul al cărui nume l-am pierdut din memorie. Erau de cavalerie cu suita şi Stat-Majorul lor. După invitaţia lor intrarăm în sala de mîncare unde ei luau prînzul; noi mîncasem, de aceea nu voiam să-i jenăm. Am vorbit mai întîi mult cu dînşii, foarte amabili şi îndatoritori ne rugară să prînzim cu ei. Le-am spus că deja îl luasem, atunci a trebuit să bem cu ei. Şampania curgea în abundenţă, ne împrietenirăm foarte iute, ne cerură să dăm voie soldaţilor noştri a vorbi cu ai lor şi a face cunoştinţă, ceea ce se şi întîmplă în localul gării. Această amiciţie o întăriră ruşii cu cîteva vedre de vin ce le dădură în comun la ai noştri şi ai lor. Doi ofiţeri de la noi, fiecare dinaintea unui urdău cu vin pus în mijlocul a două rînduri din ai noştri şi ai lor, ridicară cîte un toast pentru Impăratul, Domnul nostru, şi pentru ambele armate. Orăşenii strînşi pe nesimţite priveau cu bucurie o aşa de sinceră şi intimă petrecere(...).

• • •

(...) Seara o petreceam mergînd la cafeneaua din oraş, unde se strîngeau toţi ofiţerii. La ordinea zilei nu erau decît noutăţile de pe la Divizia a IV-a trecută deja, şi conjuncturile diferite ce se făceau asupra operaţiunilor noastre îndată după trecere. Unii ne asigurau că mergem la Plevna pentru a apleca cumpăna soartei iarăşi la Ruşi, care suferiseră un eşec voind a asalta

acest lagăr întărit. Alţii stăruiau a ne convinge că vom opera înspre Vidin, după ce vom lua Rahova. Mai citeam jurnale sau ne strîngeam în jurul lui Brătianu, care venea destul de des pe la Corabia şi conversa foarte afabil cu oricine — că-i vorbeau aci destui fără să fie opriţi de nimenea; veneau să-şi spună păsul ori să reclame ceva. Într-o zi văzui un om foarte zdrenţuros că reclamă nu ştiu ce. Brătianu îl asculta cu răbdare şi-şi nota reclamaţia (...).

Timpul trecea astfel în lucru, cînd într-o zi auzirăm pe celălalt mal nişte ţipete pe care nu le puturăm înţelege deocamdată. Pe urmă, auzirăm că ne cheamă că îi taie turcii. La început, nu se dete nici o urmare acestei istorii. Mai în urmă, un camarad din batalion (sublocotenentul Herjeu) vorbi despre aceasta majorului nostru, care raportă la cartier şi aceia la început nu credeau de cuviinţă să facă ceva. Dar venind şi alţii cu aceeaşi ştire, se hotărîră a veni la Dunăre să asculte cu propriile urechi.

Se făcuse seară, pe celălalt mal se auzeau distinct oamenii cum strigă: „Fraţilor Români, veniţi că ne taie turcii" sau „Fraţilor, trimiteţi băieţi de-ai voştri cu pălării, căci ne taie turcii". Trebuie să însemnez că înainte de această întîmplare se făcură vreo două recunoaşteri pe malul turcesc pînă în sus de Giurgiu în scop de a ridica planul terenului. Aceste recunoaşteri erau însoţite de cîte o companie de vînători şi un pluton de călăraşi pentru a fi gata la orice întîmplare. De aceea, locuitorii de acolo cunoşteau şi numeau pe vînătorii noştri „băieţi cu pălării". Se luă o hotărîre subită, aceea de a face o recunoaştere cu forţe mai mari pentru a goni pe turci şi a proteja locuitorii.

De mult tot privind ţărmul turcesc, ardeam de nerăbdare să-l calc; acum mi se prezentă ocazia. Cerui voie a face parte din expediţie. Majorul meu se opuse mai întîi, dar pusei atîta stăruinţă încît nu-mi mai refuză această voie.

Îmi făcui preparativele, foarte simple în felul lor. Îmi luai numai sabia, revolverul şi 5 încărcătoare complecte de rezervă pentru revolver. Soldatului meu îi spusei în treacăt că la ori şi ce întîmplare să-mi trimeată bagajul meu acasă. Mi se ură numai reuşită şi întoarcere fericită înainte de a se da la larg pontoanele cu soldaţi. Se prepară o barcă de-a pontonierilor în care mă suii eu şi un alt ofiţer, sublocotenentul Herjeu cu cîţiva oameni decişi a merge să recunoască malul celălalt. La dezlegarea pontonului, bateria de tunuri mari trase două focuri cu obuze; aceasta fu destul să aducă spaima în toţi locuitorii. Noi, nu mai puţin, ne simţirăm foarte emoţionaţi: ne duceam pe ţărmul turcesc fără a avea altă gardă decît cîţiva soldaţi, care erau la rame. Făcusem cam zece paşi de la mal cînd furăm strigaţi. Mi se spuse că sînt chemat pe mal înapoi de maiorul Lahovari, el urmînd să comande acea expediţie. Mă întorsei, nu fără a fi puţin ambarasat; dar nu avui a sta mult şi mă îmbarcai pe un ponton cu maiorul Lahovari, căpitanul Bogdan, locotenentul Paraschivescu, sublocotenentul Rosetti; în alte pontoane aveam compania de vînători. Din aceştia toţi cîţi am fost împreună în expediţie, cînd scriu aceste note doi sînt sănătoşi, maiorul Lahovari şi eu, doi morţi, căpitanul Bogdan şi Rosetti şi unul rănit, Paraschivescu. Am trecut Dunărea după ce am luptat mult să tăiem un curent ce ne era contra.

Boala de care sufeream nu admitea osteneli, nici drumuri fie ele pe jos sau călare. Aşa că din acest exces, ea se agravă în aşa mod că fui băgat în spital. Însănătoşirea mea ţinu o lună, timp în care am fost condamnat a sta nemişcat în pat, avui multe de regretat în acest timp. Întîi, înaintea intrării mele prin mijlocirea unchiului meu făcusem cunoştinţă cu cîteva familii cumsecade, care împlineau complect toate condiţiile ca să mă facă a fi cel mai exact musafir al serii. Se înţelege că în mai toate aceste familii erau demoazele, unele mai frumoase, altele mai cochete şi bune pianiste; altele, în fine, sincere şi foarte comunicative; eram în lumea mea; jucam seara sau petreceam vorbind. Nu este scopul acestui rezumat a înşira aci detaliurile poate ale unor intrigi născînde; regretele mele ajunseră la culme cînd văzui că fac şi paştele tot bolnav; ceva scrisori de acasă şi de la o bună amică mă consolau; căutam a găsi în aceste scrisori distracţia trebuincioasă singurătăţii şi urîtului meu, şi mărturisind adevărul nu-mi trebuia multă osteneală pentru aceasta. Stilul amicei mele, cu totul novice în această materie, sentimentul tradus prin condei fără afectaţie şi cochetărie şi, mai presus de toate, o sinceritate fără margini măreau farmecele acelor scrisori într-atît încît de cîte ori le citeam îmi păreau noi scrisori primite, în care descopeream noi mistere nevăzute şi găsite în primele lecturi. Era un stil pueril care mă înnebunea de plăcere. Erau în definitiv scrisori de la o fată care îmi mărturisea că pînă să parvină a-mi scrie o scrisoare trecea prin mii de pericole şi crize. Trebuie notat că le scria pe ascuns, expusă a fi prinsă la fiecare minut. Cu toate aceste mici distracţii îmi păru foarte bine, se înţelege, cînd mă restabilii complet.

Pentru apropiere fui silit a mă muta într-o baracă construită de compania mea la fortul cel mare care se începuse în lipsa mea, pe o poziţiune în dreapta Barbetei (...). Prin mărimea şi importanţa lui, el servea ca pivot al uvrajelor construite lîngă Galaţi. Timpul rău, ploile, vîntul ne făceau lucrul destul de greu. Pe de altă parte, lucrurile se încordau din ce în ce mai mult; se vorbea ca mai mult decît sigur de intrarea Ruşilor în ţară pentru a trece în Turcia. Asemenea, şi de participarea noastră ca aliaţi ai ruşilor. Familiile în Galaţi păreau foarte atinse de această nuvelă — într-o seară voind a demonstra necesitatea unei participări a României în Rezbel, ţin minte că mi-am atras o furtună de protestări de la o damă care de altminterea pînă atunci nu prea vorbise cu mine mai de loc şi nici nu mi se arăta simpatică, în ciuda faptului că fata d-nei mă făcea să fiu foarte ampresat de a o servi şi a-i fi cavaler; am cedat în consideraţiunea demoazelei, care m-a prevenit că, persistînd, pot a o indispune prea mult pe mamă-sa, şi de felul meu nu voi să indispun lumea, mai ales pe Mme P.

Ploile nu mai încetau, baraca noastră nu ne prezenta un adăpost real; seara vîntul ne stingea lumînarea cu uşa şi geamurile închise, iar picăturile de ploaie treceau fără control în casă pentru a ne uda şi pat şi haine şi cărţi.

Se luase dispoziţii a face oprită circulaţia pe drumul ce-l tăiasem şi lucrul nostru se făcea sub o discreţie garantată de o linie de santinele; nici un civil nu putea pătrunde pînă la noi. Puţin şi Generalul Radovici, comandantul Diviziei a III-a teritorială, veni pe la lucru înso-

ţit de vreo cinci trăsuri pline cu nişte aşa-numiţi particulari, pentru a vedea lucrul. Se înţelege lesne că, la moment, după apucături şi neajustarea hainelor i-am cunoscut că sînt militari, şi, după vorbă, ruşi. Cînd, în fine, ne fură prezentaţi nu mai exista nici un mister. Eram în faţa unei comisiuni formate din un colonel de geniu, un căpitan din Statul-Major, un locotenent de artilerie şi un ofiţer de marină. După avizul lor făcurăm cîteva modificaţiuni şi adaosuri la acel fort, căci generalul avusese grijă a ne preveni că trebuie să ascultăm. Cătam a le afla data trecerii lor peste Prut. După graba şi grija ce aveau de a fini lucrul, pînă la o dată care nu îmi mai vine în memorie, am cunoscut că pînă la trecerea lor nu mai trebuia mult timp.

În adevăr, într-o seară primim ordinul că răspundem dacă vom lăsa pe turci să se ampareze de fort. Mica noastră garnizoană compusă din compania de geniu, o baterie de tunuri de 8 cm şi un post de flotilă la gura Siretu'ui, luă, sub comanda căpitanului de artilerie, toate măsurile de a preveni o asemenea eventualitate; o zi după aceea, un alt ordin ne fixa părăsirea fortului pentru a doua zi şi retragerea spre Barboşi, lucru care şi făcurăm, lăsîndu-ne pînă şi instrumentele ce le rechiziţionasem în fort la Barboşi. Vagoane de pe linia Iaşi—Lemberg—Cernăuţi pline de material explozibil, torpile etc. ruseşti staţionau în gară. Aci văzui cîţiva ofiţeri ruşi în uniformă, după două-trei ceasuri în aceeaşi zi zărirăm lăncile cazacilor de Don, care coborau dealul. Înaintea lor era un batalion de vînători întîrziat; vîrful avangardei sosi după vreo două minute în gară. Ei apucară la dreapta, suindu-se pe un deal înalt unde se află şi acum ruinele unei cetăţi de piatră de pe timpul lui Traian.

Pe seară, trenul de vreo 100 de vagoane ne transporta pe noi şi un regiment de călăraşi la Bucureşti. Pe drum, la toate gările, afluenţă mare de militari; regimente întregi aşteptau îmbarcarea în trenuri. Timpul era tot ploios, dar trenurile plecau; cînta muzica şi soldaţii. Mulţimea adunată la gară ne-a făcut ovaţiuni. Aici, întîlnii pe cei dintîi ofiţeri şi camarazi ai mei de şcoală chemaţi din străinătate. Ei erau veseli şi mă întrebau de noutăţi. Le istoriseam la toţi venirea ruşilor la Barboşi.

Am ajuns la Bucureşti fără alte întîmplări. Aici era mare mişcare: regimente de infanterie şi baterii plecau cu trenul înspre Craiova, altele înspre Giurgiu, Oltenita, Bechet etc.; nu se ştia anume destinaţia întregii armate, nici modul cum vom lua parte în război. Se vorbeau multe şi nimic nu se învedera între acestea. Ruşii începură a înainta spre Brăila, se zicea că au ajuns la Buzău. Camera fu sesizată de Convenţiunea prezentată de Minister pentru trecerea armatei ruseşti. A fost o şedinţă de seară remarcabilă. Am fost şi eu pentru a o asculta. Au vorbit mulţi oratori pentru, şi Ionescu contra; Brătianu a fost admirabil, discursul lui plin de foc şi de patriotism ne-a mişcat pe toţi. Am uitat rezerva ce-mi impunea condiţia mea de militar şi am aplaudat pe venerabilul român din toată inima. „Tunul românesc a răspuns deja insultelor turceşti, rămîne a se şti dacă ne vom mulţumi numai cu atît; cînd toţi vin de calcă casa unui om nu te poţi mulţumi să-i goneşti pînă la poartă, trebuie să-i urmăreşti să stingi lucrul din rădăcină, pentru ca să ai dreptul să trăieşti în linişte, trebuie să le dărîmăm cetăţile (bravo!), acele cuiburi de unde ne bombardează oraşele noastre deschise fără nici o cauză binecuvîntată..." Nu mai ţin minte alte aşa frumoase şi temeinice argumente prin care marele patriot convinse deputaţii de necesitatea votării Convenţiei. În deşert cîţiva deputaţi clevetiră că sînt presaţi de baionetele ruseşti, rezultatul scrutinului fu eclatant şi toţi care votară contra au avut ocaziunea să vadă cum erau dezaprobaţi de tot publicul din tribune.

Geniul primi ordin de a rămîne cu artileria de rezervă. Eu mergeam împreună cu escorta colonelului Anghelescu şi, avînd cal bun, eram trimis cu ordine prin toate părţile la baterii ori trupe. Un colonel din Stat Majorul rusesc, mi se pare al generalului Krüdner, venise cu alţi ofiţeri şi cu o escortă de cazaci pentru a ne întîlni şi a face să luăm cît mai în grabă poziţie ca să înceapă bombardarea întîrziată. La moment vreo 3 baterii mergînd în galop au ajuns şi se stabiliră în cîmp deschis pe creasta ultimei văi ce era pînă la redutele turceşti. În vale, chiar sub deal, era satul Griviţa; puţin înainte reduta Griviţa, în dreapta ei, Plevniţa (cum am botezat-o, ori Griviţa nr. 2); în stînga Griviţei nr. 1 alte trei pe vale, distanţate la bătaie de puşcă. Pe un deal ce cădea perpendicular pe poziţia care o ocupam era Bucovul, un deal a cărui creastă era acoperită cu un labirint de parapete, baterii şi drumuri acoperite. Un drum acoperit lega Griviţa nr. 2 cu el, acest drum organizat defensiv făcea faţă poziţiunilor noastre de la Verbita. În fine, înspre gura Plevnei şi mai dominant decît chiar Bucovul se zărea Opanezul, un deal pe coasta căruia era aşezat satul cu acelaşi nume (înspre Vid). El era apărat de trei mari şi redutabile redute. Una făcea faţă văii Vidului deasupra Dolni-Ietropol, a doua pe creastă la distanţă înapoi, făcînd faţă poziţiunilor noastre de la Dealu Susurlu (după satul din vale) şi a treia pe aceeaşi creastă, făcînd faţă poziţiunilor noastre, care lega poziţia Susurlu cu Verbiţa. Multe alte baterii băteau diferitele văi şi dealuri în vecinătate.

Nu văzusem Plevna, adică voiesc să înţeleg că nici redutele care o încingeau. Bateriile odată aşezate, începură un foc violent, care ameţi pe turci şi nu le veniră să creadă despre această surpriză puţin aşteptată pe flancul lor. Cu ocaziunea comunicării unui ordin la baterie, mă oprii pe creastă şi cu tot focul violent de obuze şi şrapnele deschisei binoclul şi începui a observa poziţiunile turceşti pe care le dominam pentru moment. Turcii nu răspunseră decît la al 10 ori al 12 tun, dar destul de iute. Tunarii, care mulţi dintre ei căpătaseră botezul focului la Calafat, şi se învăţaseră acolo cu muzica obuzelor, stau neclintiţi la locurile lor. Poziţiunea bateriilor noastre era neavantajoasă, căci n-aveam baterii construite, ci trăgeam din cîmp liber, pe cînd tunurile turceşti, puse în uvraje, erau ocrotite prin traverse şi parapete destul de groase. Obuzele lor, unele se spărgeau lung în urma bateriilor noastre, altele scurte înainte, altele în lături ,dar altele chiar în chesoane ori la coada afeturilor sau în spaţiul dintre rotiţe şi tun. Era un zgomot infernal, vîjîitul obuzelor, ţipetele eclaturilor care îmi zburau multe deasupra capului umpleau aerul de un zgomot care îţi mişca şi cutremura toată fiinţa. Eram cuprins de o bucurie nervoasă şi priveam zîmbind acest spectacol în toată gran-

doarea şi urgia lui; trupele îşi săpaseră şanţuri în care se adăposteau. Multe obuze se spărgeau în mijlocul lor şi făceau destule victime care nu putea fi la adăpost în spatele unui parapet abia de 50—60 cm grosime. Colonelul Voinescu îmi făcu complimente de sîngele rece de care dădeam dovadă traversînd toată linia bateriilor, de la un cap la altul, şi întotdeauna avînd obuze ce se spărgeau înaintea sau în urma calului meu. Altele se spărgeau în locul pe care-l părăsisem abia de cîteva momente. Mă luă cu el şi nu voi a mă trimite nicăieri. Soldaţii tunari asemenea, erau de un calm revoltător; un obuz venea să cadă chiar înaintea a doi servanţi care aduceau de la rotiţe cîte o cutie de obuze. Îi trînti la pămînt şi din norul de pulbere ce se ridica din căderea lui, eu nu mai văzui nimic. Dar noroc că obuzul nu făcu explozie şi cei doi se sculară de jos, se şterseră de noroi pe faţă şi-şi continuară drumul fără a arăta cel mai mic semn de emoţie. Un alt obuz căzu între caii unei rotiţe fără a face explozie (multe nu făceau). Conducătorii erau descălicaţi şi erau trîntiţi pe lîngă cai, ţinîndu-i de dîrlogi, cu tot focul. Ei credeau destul de nimerit să stea culcaţi ca şi cum ar sta pe un teren unde nu ajungea nimic ori ar fi fost în siguranţă. Caii se speriaseră şi o luară la fugă. Călăreţii surprinşi de repeziciunea faptului, fură culbutaţi (daţi peste cap) în picioarele cailor şi umpluţi cu ţărînă, pe care obuzul o ridicase chiar între cai (acesta căzuse la coada mijlocaşilor între intervalul dintre ei şi caii rotaşi). O roată chiar trecu peste picioarele unui conducător, însă, minune, nimic nu era stricat, nici hamurile rupte. Bineînţeles că nu citez decît norocul celor care au scăpat; alte obuze care au eclatat au omorît destui cai din bateria Dănescu. Bateriile din stînga erau în vii. Soldaţii nu-şi întrerupeau mîncarea strugurilor, decît numai să încarce tunurile ori cînd cîte un obuz indiscret le arunca în aer şi strugurii şi cîteodată şi cîte un biet nenorocit de tunar. Sublocotenentul Bălăceanu, adjutantul colonelului Anghelescu, fu de asemenea destul de norocos, căci parcurgînd linia bateriilor pentru a comunica un ordin, fu răsturnat cu cal cu tot de un obuz care nu-i făcu nici un rău. De la linia tiraliorilor veni ştire că turcii încep a se arăta pe creasta unui alt deal, foarte apropiat. Însoţii pe colonelul Voinescu pentru a-i recunoaşte. În adevăr, cavaleria începuse a se arăta răspîndită în tiraliori. După ce ne asigurarăm, ne întoarserăm înapoi la baterii, care le lăsasem în urmă şi cu toţi îndreptarăm două tunuri din bateria Şomoinescu în ei. După cîteva lovituri, care au omorît dintre inamici sau le-au şchiopătat caii (căci se vedea foarte bine cu ochiul liber), ei au început să se retragă. În acest timp, trupele de la Cuilovca luaseră locul Diviziei a IV-a, plecată. Instalaseră cîte o baterie şi băteau şi ele aceleaşi uvraje, aşa că nu rămăsese decît spatele ce era înspre Plevna fără să fie bătut. Turcii trebuiră să aibă destule pierderi, căci deja luaseră foc, în cîteva uvraje, corturile sau colibele pe care şi le făcuseră turcii. Noi pierdurăm în acea zi, afară de soldaţi, pe sublocotenentul Elefterescu, mort de un glonţ de şrapnel. Pe seară, focul încetă pe linia noastră.

*
* *

(...) Ştirea căderii Plevnei se răspîndi cu iuţeala electricităţii prin toate punctele. La Lom ea făcu o nedescrisă senzaţie de bucurie şi veselie. Se organiză seara, cu tot frigul, o excursiune cu torţe şi se sună retragerea prin tot oraşul în mijlocul a mii de facle împărţite pe la bulgari. Pe de altă parte, primăria locală organizase şi ea o manifestaţie originală, anume un bulgar cînta dintr-un cimpoi, altul cu o clarinetă, iar un altul bătea într-un ciur, cît îl lua auzul, aşa că făcea un zgomot infernal, fără a-i fi cuiva posibil să înţeleagă ce vreau să cînte. Această muzică bizară era însoţită de vreo 40—50 de bulgari care strigau „Ura!". Ei se îndreptară către cartierul colonelului Lecca.

La moment, fără nici o comandă, corniştii tăcură şi fiecare îi primi (pe muzicanţii bulgari) cu o explozie de rîsete şi apropouri care îi deconcertară pe muzicanţi aşa încît unii cîte unii au încetat de a mai cînta. Tobosarul însă îşi împlinea rolul cu conştiinciozitate, căci urma a bătea cu o furoare comică în ciurul lui, fără a se îngriji de restul orchestrei care încetase de mult.

În fine, toată lumea insistă încît începură a cînta iar şi manifestaţia porni de sub casele colonelului Lecca pentru a cutreera strada principală a oraşului, însă, pe la fiecare colţ de uliţă, bulgarii stingînd faclele o ştergeau cu ele acasă, aşa că peste vreo trei sute de paşi manifestaţia se dizolvă de la sine.

Ofiţerii însă banchetară fiecare această fericită întîmplare, făcînd mese pînă la ziuă (...).

General
CONSTANTIN BOERESCU

Pag. 167

Reduta Griviţa nr. 2 Plevna, gravură după M. Koenen, publicată în „Leipziger Illustrierte Zeitung", nr. 1790/1877, p. 304.

Corespondența lui AL. VLAHUȚĂ

Cu intenția de a aduce o contribuție la biografia poetului Al. Vlahuță, publicăm mai multe scrisori inedite, sau parțial cunoscute, descoperite recent în corespondența rămasă de la profesorul George Moroianu, păstrată în colecția de documente a Muzeului județean Brașov.

Scrisorile poetului și ale soției sale (Ruxandra — Alexandrina Vlahuță) îl găseau pe G. Moroianu la București (cele din 1905) unde ocupa funcția de șef de birou la Ministerul Domeniilor, la Londra unde în 1908 era consul al României, la Odesa ca atașat comercial al României în Rusia (1917) și la Sibiu unde funcționa ca secretar general al afacerilor străine pe lîngă Președinția Consiliului Dirigent.

Adresate unui prieten, scrisorile relevă aspecte din preocupările, peregrinările și speranțele poetului în perioada primelor decenii ale veacului nostru. Deosebită ni se pare scrisoarea din 9 iulie 1905, cunoscută parțial de către biografii lui Vlahuță, prin care scriitorul aduce importante lămuriri despre înaintașii săi originari din Țara Bîrsei. Fragmente din această scrisoare au fost comunicate de G. Moroianu președintelui „Astrei", Iosif Sterca Șuluțiu, cu prilejul donării „Muzeului Asociațiunii" din Sibiu (inaugurat la 6/19 august 1905) a manuscrisului operei lui A. Vlahuță România Pitorească.

Pregătindu-și cu migală itinerarul, poetul vizitează în vara anului 1908 Roma, Parisul și Londra, cu intenția mărturisită de a vedea „cît mai bună și mai multă pictură".

În fine, semnificativă prin optimismul ce-l degajă este și scrisoarea expediată din timpul refugiului (Iași — 1917). Rîndurile sale întregesc portretul sufletesc al scriitorului, prezentîndu-ni-l ca om, patriot și cetățean.

Șerban Polverejan

1.

Domnului G. Moroianu
Strada Sf. Ionică 17
Loco (București)

Dragă Ghiță,

Adu-mi, sau trimite-mi, lucrarea ta „La loi agraire de 1864 . . .", ca să pot referi.

Cu bine
A. Vlahuță

Mercuri.

(Loc. cit., fondul *G. Moroianu* (Corespondență), nr. 626. — Data ștampilei poștale: 10 mai 1905)

1) Transcrierea s-a făcut utilizînd normele ortografiei actuale.

2) *La Loi Agraire de 1864 et l'Etat du Paysan en Roumanie,* Stuttgart, 1898.

2.

Frate Ghiță

Asociază-te la o faptă frumoasă.

Mustafa Amet s-a bătut la Plevna cu românii. L-am învins, l-am făcut prizonier și l-am adus în Dobrogea. De-atunci sînt aproape 30 de ani. Am auzit că dăm pămînt la veteranii noștri ș-a venit și el să ceară, ca *veteran.* Am vorbit cu administratorul Râmniceanu ș-a rămas să-i traducem la Ministerul de Externe alăturatele acte și să-i dăm pămînt. Cînd i-am spus Muftiului din Constanța, a rămas paf ș-a exclamat: „Brava țara *noastră!* Brava românii *noștri!* . . Cînd are s-audă Sultanul asta, multă bucurie are să facă la el!"

Așadar, Ghiță dragă, ostenește-te și tu pentru această nobilă faptă și trimite-mi actele traduse, ca să pot face binele acesta, spre cinstea neamului nostru.

Te îmbrățișez cu dor

A. Vlahuță
Constanța

[. . .]

(Nr. 632 — Scrisoare nedatată, fără plic, exped. probabil în iulie 1905).

3.

Dragă Ghiță,

Fă, te rog, să am o deslegare grabnică la alăturata petiție și comunică-mi rezultatul. Am mai încredințat o asemenea petiție D-lui Râmniceanu (Administratorul domeniilor din Dobrogea): în caz dac-a dat-o el, n-o mai da pe asta. Timbru n-am aici, dacă va trebui îi vei pune tu. Și ca să fie o sumă rotundă, treci pe la „Adevărul" și abonează-mă pentru-o lună (numai „Adevărul"). Adresa: A. Vlahuță, *Constanța.*

În caz cînd s-ar face dificultăți — ceea ce nu cred — pentru obținerea nămolului, roagă din partea mea pe Dl. Cosăcescu să-mi facă acest bine, ca să pot zice că m-am ales și eu din „răvărsarea Nilului" c-un butoi de nămol, pe care, bineînțeles, îl plătesc. . .

Ce mai faci? Ce mai e pe-acolo? Ce mai știi de prietenii noștri? Cînd pleci în concediu?

Noi trăim o viață de prin basme, într-o casă frumoasă, pe marginea lacului Palaz — un sfert de oră de la plaja Mamaia, unde ne ducem cu barca în fiecare zi, — o jumătate de oră pînă-la Constanța, unde ne ducem la fiecare două zile: băi de mare, prăjeală la soare, mîncare bună, odihnă și provizii de sănătate pentru anul care vine.

O frățească strîngere de mînă.

A. Vlahuță

Luni 4 Iulie 1905
(Loc. cit., nr. 628)

4.

D-sale
Domnului G. Moroianu
Serviciul Comerciului
la Ministerul de Domenii
București

Dragă Ghiță,

Am primit și dezlegarea și „Adevărul". Nu-ți mai mulțumesc — în sufletul tău bun îți vei găsi adevărata și întreaga mulțumire.

Mama nu e născută dincolo. Pe la începutul veacului trecut, cam prin a doua decenie, a descălecat la Plopana în județul Tutova, un tînăr înalt, brun, frumos la chip și blînd la vorbă, a luat pe-acolo o moșioară-n arendă și peste vr-o doi ani s-a căsătorit cu fata unui boernaș din Bârlad-Duca, mi se pare.

Pe el îl chiamă Petrescu, și era din Brașov.

Într-o zi — la vr-o șapte ani — după însurătoare — întorcîndu-se de la Bârlad, pe drum, caii s-au speriat și și-au luat vînt, el a sărit pe la spatele trăsurii și — ceasul cel rău — a căzut cu ceafa de pămînt ș-a rămas mort. Cînd l-au adus acasă, întins pe targă, bunica mea era în durerile facerei. Venea al patrulea copil (țaca Marghioala, care trăiește încă). A fost înaintea ei țaca Zoița, la care-am stat în gazdă la Bârlad, cînd m-a dat întăi la școală, Moș Petrache, avocat, un spirit original, la 55 de ani, cînd a văzut că vin bătrînețele cu tot alaiul lor de slăbiciuni și de dureri — pețitorii morții, cum zicea el — și-a încărcat revolverul, și-a sprijinit țeava-n tîmplă, a tras și.... n-a mai știut nimic.

Mama — cea mai mare — la vîrsta de șase ani a fost dată la M-rea Agapia. Acolo a învățat carte. Acolo, cînd era ea de 17 ani, s-a dus în plimbare Conu Neculai Vlahuță de la Păsăști, a văzut-o, i-a plăcut — „era frumoasă ca o sfîntă" — spune și azi tata, cînd pomenește de vremile acelea — a cerut-o, și astfel, în loc să fie mireasa lui Hristos, a fost mama mea.

Aceasta-i tot ce știu, dragă Ghiță, despre bunicul meu din țara Bîrsei.

Te îmbrățișez și să ne vedem sănătoși

A. Vlahuță

Palaz, 9 Iulie 1905

(Loc. cit., nr. 629)

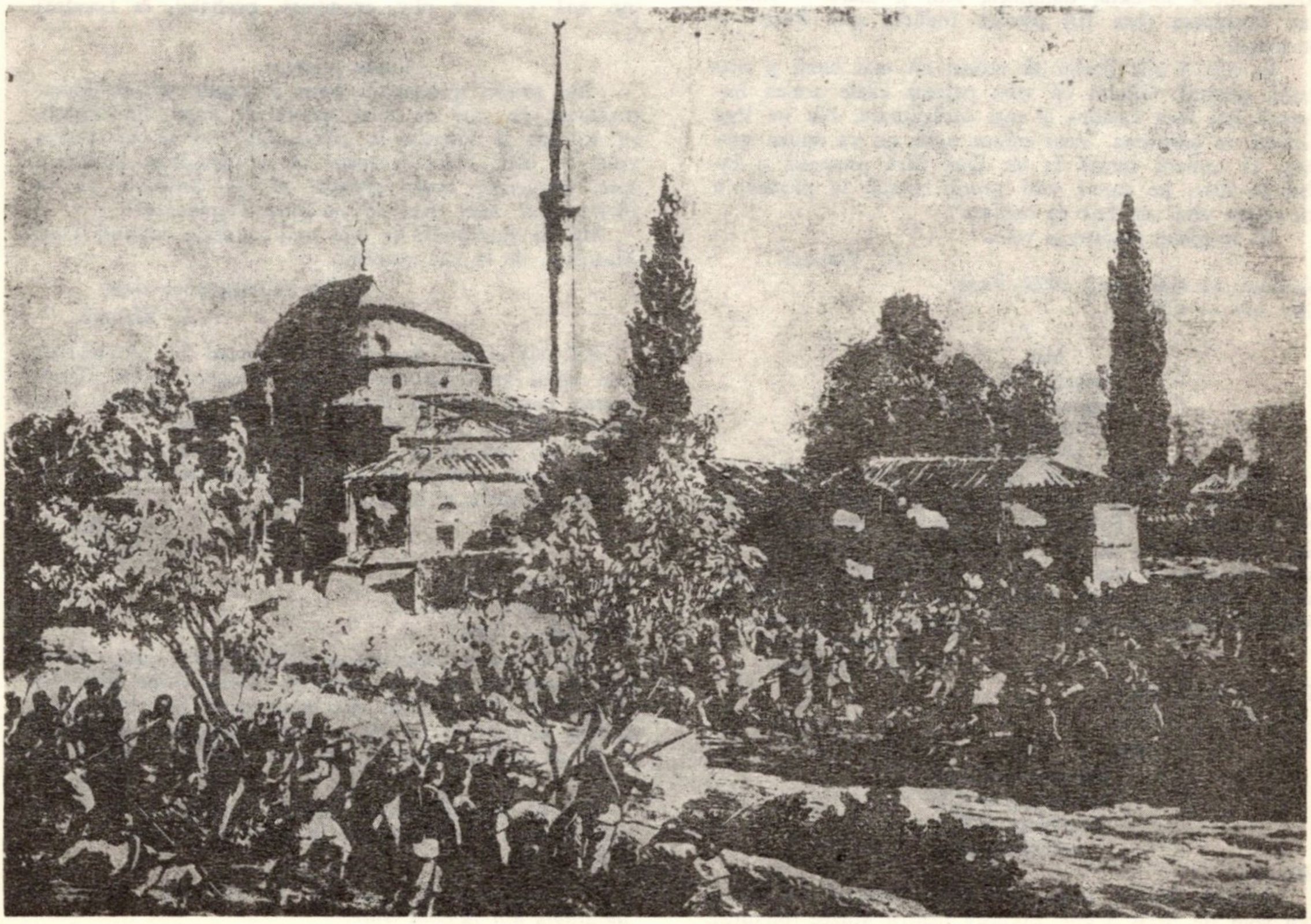

5.

Mrs.
George Moroianu
Queen's gate. 127
London S. W.
(Inghilterra)

Domnule Moroianu,

Sîntem la Roma.

Mîine plecăm spre Paris, de unde e posibil să ne repezim şi la Londra. Scrie-ne două vorbe la Paris pe adresa: A. Vlahuţă, Post-restante; Rue des Capucines. Mii de salutări amicale.

Alexandrina A. Vlahuţă

21 mai (st. n) 3 iunie 1908
(Nr. 636 — C. P. ilustrată)

6.

Mr.
G. Moroianu
Queen's gate 127
London S. W.
Angleterre

Ghiţă dragă, ne-am hotărît: plecăm de-aici vineri (6/19 Iuniu) dimineaţă via Boulogne — Folkestone şi sosim la Londra, după amiazi, ora 3 şi 35. Stăm 4 zilentregi, adecă sîmbătă, duminică, luni şi marţi — miercuri dimineaţa (ora 10) plecăm îndărăt spre Paris — Bucureşti.

În cele 4 zile dorim să vedem cît mai bună şi mai multă pictură. Gîndul că vom petrece zilele acelea împreună îmi face Londra şi mai atrăgătoare. Nu ne lega nicăieri cu mîncarea. Vom mînca unde ne va apuca vremea. O cameră curată la un Otel fără pretenţii şi lachei în frac, pe care-i vezi *gentili* numai la plecare, e tot ce-am visa „en fait de confort".

Să te găsim sănătos şi voios

A. Vlahuţă

Sîmbătă, 31 mai (st.n.) 1908, Paris.
(Nr. 634 — C.P.)

7.

Mr.
George Moroianu
Queen's gate, 127
London S. W.
(Angleterre)

Ghiţişor dragă, după cum ţi-am scris, plecăm deaici Vineri 6 Iuniu (stilul nostru), ora 8.25 dimineaţa, via Boulogne — Folkestone şi sosim la Londra în staţia Charing-Cross la ora 3 şi 35 p.m. Opreşte-ne camera de care ne scrii la Cecile (sic) ne convine de minune. Aseară am avut plăcerea de a sta de vorbă cu prietenul Dtale, un tînăr foarte simpatic, D. Nazarie.

La bună vedere
A. Vlahuţă

Paris, 2 Iuniu 1908.
(Nr. 635 — C. P.)

8.

Mrs.
George Moroianu
Queen's gate 127
London. S.W.
(Angleterre)

Mercuri.

Ghiţişor Maică, avem să-ţi vestim ziua şi ora sosirii. Nu vom sta decît 3 zile, exclusiv pentru Muzee (pictură). Nu vrem să ne angajăm cu mîncarea la Otel. Aşa sîntem aici la: Hotél de la Néva. Rue Monsigny. Să ne vedem cu bine

A. Vlahuţă

(Nr. 633 — C.P. ilustrată exped. din Paris în 10 iunie (st. n). 1908

9.

Adresa: Plaineşti — Jud. Rîmnicu Sărat.

18 Iulie (1908)

Stimate Domnule Moroianu

Adresa lui Ritter n-am găsit-o. Staţia la care trebuie să te scobori pentru Dragoslovenii noştri e *Gugeşti* (între Rîmnicu-Sărat şi Focşani). Fă-ne plăcerea de a ne vesti cu cîteva zile înainte. Noi o să stăm aici pînă pe la 15 septembre stilul nostru; în a doua jumătate a lui august avem şi pe Grecescu; nu mă îndoiesc că aceasta-i un îndemn mai mult să vii şi Dta.

Ne-aducem aminte cu plăcere de zilele petrecute la Londra. Florile Dtale le-am adus pînă-n ţară. Multe salutări afectuoase de la toţi prietenii de pe aici cari ni-au întrebat de Dta. Noi stăm aici la ţară ca la mănăstire, în desăvîrşită linişte, şi-ţi trimitem multă sănătate. Să ne vedem cu bine.

Alexandrina A. Vlahuţă

(nr. 631 — Fără plic, expediată, probabil, la Londra)

10.

Iubite prietene,

Am primit şi lucrurile bune şi veştile atît de îmbucurătoare pe cari mi le-ai trimes de Paşti. Să trăieşti, cu scumpa şi viteaza ta „Basarabie"* şi să ne vedem visul cu ochii. Noi începem să ne pregătim de drum spre Bucureşti, *unde sperăm să ne întîlnim pe la sfîrşitul lui mai.* Aşa să ne-ajute Dumnezeu!

Mii de mulţumiri şi cele mai cordiale salutări Dnei Moroianu de la noi, pribegii.

Te îmbrăţişez cu drag

A. Vlahuţă

P.S. (I) N-am dat decît *Programul* la „România", cum mi-ai spus. Informaţiile din scrisoare le-am păstrat pentru mine. Precum foarte bine ştii, te adresezi unui prieten discret, deci să n-ai nici o grijă.

Pe aici planuri de reforme. La 15 april se vor aduce în parlament proecte de largi şi generoase vederi democratice. Începe-a se lumina de ziuă ...

Cu bine
A. Vl.

Iaşi 6 April 1917.
Strada Toma Cozma 2
(P.S. II) 8 April.

Azi a venit cumnatu-meu Nicu Gâlcă, prin care iar îmi trimeţi tot felul de conserve. Găsesc, frate Moroene, că prea ne răsfeţi. Cum să-ţi mulţumim? De altfel întotdeauna ai fost cu noi de-o escesivă gentileţă. Să trăieşti şi să ne vedem sănătoşi, cît mai curînd, în Bucureşti.

A. V.

Cei de aici să tem să publice programul, ca să nu zică Rusia că se amestecă în politica de-acolo.
(Nr. 637)

* *Pseudonim al soţiei lui G. Moroianu, născută în Basarabia din familia Gore.*

11.

D.
Gheorghe Moroianu
Preşedenţia Consiliului Dirigent
Sibiu

Cîmpina, Nr. 698, 22.07.(1919) ora 10.

Mii de mulţumiri pentru bunele urări.

Stăm aici încă două săptămîni. Vă dorim şi vă aşteptăm cu drag.

Vlahuţă

(Nr. 638 — Telegramă)

12.

Copie.

Domnule Preşedinte,

În vederea apropiatei inaugurări a Muzeului Naţional din Sibiu, permiteţi-mi vă rog să trimit în dar, pentru colecţiile sale, manuscrisul original al mult lăudatei opere a Domnului Al. Vlahuţă „România Pitorească".

El mi-a fost dăruit de autor după tipărirea cărţii acum patru ani.

Dacă consimt să mă despart de acest dar preţios o fac pe de o parte în semn de omagiu deosebit către instituţia pe care „Astra" şi atîţia români de inimă, care au contribuit la înălţarea ei, se pregătesc s-o inaugureze în mod solemn în ziua de 6 August, iar pe de altă parte ştiind că el va fi mai bine păstrat în arhiva Casei Naţionale.

Dar mai este un motiv şi desigur nu cel mai puţin important care mă îndeamnă la aceasta. Puţini dintre românii din Ţară şi de dincolo (Transilvania), vor fi ştiind că marele nostru scriitor este după mamă de origină din Ardeal, din frumoasa Ţară a Bîrsei.

Dar iată ce-mi scrie din Palaz cu data de 9 Iulie curent însuşi poetul, pe care l-am rugat să-mi dea unele deslușiri în această privinţă: „....." [urmează fragmente din scrisoarea citată, vezi nr. 629].

Aceasta este relaţiunea Dlui Vlahuţă despre origina D-sale ardeleană.

Încrediţîndu-Vă deci acest manuscris am onoare a Vă ruga să primiţi asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

(P.S.) Părintele poetului, care a îmbrăcat de vr-o 15 ani haina monahală, trăeşte şi azi, foarte bătrîn, la Mînăstirea Agapia, unde printr-o permisiune specială a Metropolitului Moldovei şi Sucevei, locueşte la o fiică a sa, Dna Străjescu, directoarea unei şcoale de ţesut din mînăstire. În vara anului 1902 (Iulie) cîţiva prieteni ai poetului, printre cari marele nostru pictor Domnul Nicolae Grigorescu, ne-am dus la frumoasa mînăstire din Moldova, spre a sărbători aniversarea de o sută de ani a venerabilului Nectarie Vlahuţă. Bătrînul monah era încă destul de robust şi zilele acelea a fost de o veselie, şi mi s-a părut aşa de verde, că ne-a uimit pe toţi.

Cu ocasia aceea maestrul Grigorescu a făcut un admirabil portret în ulei al sărbătoritului, care se află acum în bogata şi foarte valoroasa colecţiune de tablouri a Dlui A. Vlahuţă.

Dr. G(eorge) M(oroianu)

Bucureşti, 25 Iulie 1905
(Nr. 630)

Pag. 173
Atac pe străzile Plevnei, la 20 iulie, „Leipziger Illustrierte Zeitung", colecţia Gh. Sion, mapa XXVIII

Cezar PETRESCU

SCRISORI

1. *Către Panait Istrati*

Cernatu-Braşov
1 no(i)embrie/1932

Dragă Panaite[1],

Te surprinde ori nu, locul de unde-ţi datez scrisoarea e un sat lîngă Braşov unde m-am exilat de bună voie pentru 5—6 luni să mă refac ca sănătate, ca lucru şi ca buget.

M-am pus la regim. Adio vin, ţigări 100 pe zi (numai 60 fumez acum), adio ţuici, flecăreala de la *Curentul*, cele şase iubite interşanjabile pe săptămînă! Monah în toată regula — dar fără obiceiurile schivniceşti.

Ţi-am scris odată din Bucureşti, înaintea plecării. N-am primit nici un semn. Te-am înjurat (puţin) dar am fost îngrijorat (mult), dînd această tăcere pe socoteala sănătăţii tale. Ba, chiar aci, cu sora mea, mă sfătuiam într-o vreme să-ţi scriu să te chem într-acoace. E un sat civilizat: lumină electrică ziua şi noaptea, căsăpii, magazii, tramvai pînă la Braşov la fiecare 45 minute (distanţa de 20 km, adică de 40 minute), un specialist admirabil de piept la Braşov, Dr. Cîmpeanu[2], o clinică recomandată şi unică — 500 m. altitudine, aer uscat, lipsă de curenţi etc., etc.

Pe urmă, m-am gîndit că şi tu eşti ca mine. Cînd ţi-a intrat una în cap, nu te lepezi uşor. Deci ne vom scrie toată iarna de departe.

Desigur scrisorile vor fi mai puţin otrăvite decît mutra pe care mi-ai văzut-o de un an încoace. Gîndeşte că am scăpat de bătut apa în piuă la *Curentul*, am scăpat de Pamfil, de cancanuri, de timp pierdut idiot, de chefuri în care nici măcar nu mă mai îmbătam. E puţin aceasta? Parcă m-am născut din nou.

Dar tu ce faci? Mi-a scris Han că Margareta[3] a fost prin Bucureşti şi că spunea că acum eşti mult mai bine. Adevărat? Aferim, atunci! Vino să te îmbrăţişez. Meritäm măcar atît, să se poarte viaţa mai blînd cu noi, cînd de la ea îi cerem atît de puţin şi sîntem gata să-i dăm atît de mult. Ce lucrezi? Ce proiecte fabuloase mai plănuieşti acolo. Mi-e dor de un om de ispravă. Dă un semn de viaţă.

Te îmbrăţişez frăţeşte
Cezar

Colecţia Margareta Panait Istrati Cernatu-Braşov.

[1] *Scrisoare către Panait Istrati — Monastirea Neamţu, prin gara Paşcani — trimisă din comuna Cernatu (jud. Braşov).*

[2] *Dr. Liviu Cîmpeanu, chirurg, avea un sanatoriu la Braşov şi era prieten cu scriitorul.*

[3] *Sculptorul O. Han, a dedicat prietenului său Cezar Petrescu, un întreg capitol din volumul de memorii* Dălţi şi pensule, *apărut în Editura „Minerva".*

2. *Către Panait Istrati*

1933 ianuarie 4
Str. Lunca Plăieşului 3 A
Braşov

Dragă Panait[1], nădăjdu(i)esc că m-ai suduit destul şi că te-ai uşurat. Aşa că mă poţi asculta acum răcorit, ca după o săpuneală zdravănă, un duş „fain", cum se spune prin partea locului.

Te rog însă să crezi că am şi eu scuzele mele. Unele mai bune, altele mai proaste. În două luni jumătate de cînd am plecat din Bucureşti: m-am curarisit relativ de ficat, am scris un roman pentru copii, 2 jumătăţi de romane pentru copii mai bătrîni, m-am însurat.[2] Cum vezi, n-am stat degeaba. Am fost grăbit al dracului căci m-au ajuns zilele trecute 40 de ani din urmă. N-am timp de pierdut.

Tot amînam să-ţi scriu. Dar ştii cum se întîmplă cu amînările, „Lasă că mă execut eu mîine". Iar mîine, era mereu ca în povestea bărbierului cu rasul pe gratis. După aceste explicaţii, zi că mi-ai acordat circumstanţe atenuante şi că m-ai iertat!

Acum să mă întorc la pro(i)ectele tale.

Un răspuns mai chibzuit şi mai în cunoştinţă de cauză, îţi voi trimite peste cîteva zile. Şi iată de ce. Eu m-am mutat de la Cernatu, aci la Braşov, fiindcă însurat aveam nevoie de mai mult spaţiu şi confort, şi fiindcă intenţionez să mă stabilesc pe undeva pe aci, pe aproape, la Noua sau la Predeal, peste vre-un an—doi. (Scap aşa de Pamfil, de *Curentul,* de otrava din Bucureşti, de tot ce rupeau în mine cu unghiile într-un fel de sinucidere morală). Sînt deci şi eu în căutare de casă, cum eşti şi tu. Dar maestra cea mai iscusită în asemenea întreprindere e sora mea, Smaranda, care e profesoară la Cernatu: fată foarte desgheţată, foarte apropiată sufleteşte de mine şi dee breasla noastră scriitoricească. Ea cunoaşte locurile şi oamenii de pe aci. Are vechime în partea locului de un an jumătate. Lipseşte pentru 3—4 zile. Imediat ce vine, mă sfătu(i)esc cu ea şi purcedem în căutare.

După părerea mea, ceea ce cauţi tu, vei găsi la Noua. E un sat la 5—6 km. distanţă de Braşov. Pădure de brad, vile şi locuinţe mai modeste. E staţie climaterică pentru bolnavii de plămîni. Înainte de război şi imediat după războiu a avut o mare reputaţiune. Şi-au clădit vile scriitori şi pictori unguri. Are electricitate, legătură cu tramvaiul pentru Braşov la fiecare oră, se găseşte pîine zilnic, carne, toate aprovizionările se pot face sau chiar din localitate, sau din Braşov (23 minute cu tramvaiul, 100 lei maşina de piaţă dacă esti boier). După război, oamenii au cam sărăcit. Pe urmă, au dat buzna cîţiva tuberculoşi în ultimul grad, condamnaţi fără recurs, cîţiva şi-au lăsat oasele şi reputaţia a slăbit, aşa că acum se găsesc locuinţe mai uşor şi mai (i)eftine. De această poveste au profitat regăţenii, care au dat busna şi au cumpărat case pe preţuri derizorii (Am văzut vila cu 2 etaje, terase, atenanse, apă, canal, baie, grădină şi intrare direct în pădure, vîndută cu 400 mii lei — ceea ce la Sinaia se plăteşte cu un milion). Chiriile cred că sînt foarte mici. Va fi nevoie poate de oarecare cheltuială, pentru zugrăveli din nou, ca măsură de precauţie, fiindcă niciodată nu ştii cine a locuit înainte, într-o staţiune suspectă prin reputaţia ei de azil pentru tuberculoşi. Dar aceasta ored că nu te înspăimîntă, cum nu mă înspăimîntă nici pe mine.

Braşovul cum spun e cale de 20—23 minute cu tramvaiul; un sfert de oră cu maşina de piaţă. Am un doctor amic, foarte bun, intelectual subţire, în Braşov[3]. Ai aci cafenea, cinema, librării, locuri de plimbare.

Din parte-mi eu înclin pentru Predeal, întrucît mă priveşte. Şi uite de ce. Eu vreau să-mi fac o locuinţă statornică, de lungă durată, chiar dacă ar fi peste 2 ani să revin în Bucureşti. În acest scop, intenţionez deocamdată să caut o vilă goală cu chirie, să-mi înjgheb într-o jumătate de an mobilă, bulendre, etc. Să ochesc un loc, să-l cumpăr (iluzii de om cu 1 500 lei în buzunar pînă la chenzina viitoare) şi să construi(i)esc o modestă viziune. Aceasta ar costa cam 200—250 mii lei, fără loc; aş avea şi eu un refugiu sigur.

În orice caz, atît la Predeal, cît şi la Noua sau Braşov, sîntem pe linia ferată importantă, cu două rapide admirabile pe zi, aşa că oricînd eşti în Bucureşti în 3 ore jumătate şi ai şi Valea Prahovei pentru vară. Iar acum, cu şoseaua refăcută, te poţi bucura de un automobil în toată voia, ca în sudul Franţei.

La Noua se află o oarecare doamnă Ursu din Brăila, care acum vreo 5—6 ani, după un divors cu decepţii, a venit să se repauzeze o lună-două. Au prins-o locurile atît de mult, încît a rămas acolo. Ea ne va servi, desigur, să dăm de urma unei case. Se pare că e o fiinţă de bună calitate şi o va face cu drag. Sora mea va intra în legătură cu dînsa şi vei avea răspuns în scurtă vreme.

Cît despre maşină... eu te-aş sfătui un Ford nou. E (i)eftin, excelent, durabil, ai piese de schimb pe preţuri mici, goneşte turbat, tipul ultim e frumos, are linie, nu te lasă în drum. Eu am experimentat 3 maşini. Tot americanele sînt cele mai bune pentru ţară, drumurile şi pantele noastre; iar cele (i)eftine îmi par mai bune chiar decît cele scumpe, făcute pentru clientela cu rîie. Fordul consumă cauciucuri de dimensiune mai mică, (i)eftine, e uşor, cu motorul foarte puternic. Meditează la acestea.

Cu frăţie
Cezar

Colecţia Margareta Panait Istrati.

[1] *Scrisoare către Panait Istrati — monăstirea Neamţu, prin gara Paşcani, trimisă de Cezar Petrescu din Braşov. Aici, în Lunca Plăieşului 3, a terminat de scris Oraş* patriarhal.

[2] *Căsătoria lui cu Georgetta Ciocîlteu.*

[3] *Dr. Liviu Cîmpeanu.*

3. *Către Panait Istrati*

25 ianuarie 1933
Braşov, str. Lunca Plăeşului 3 A.

Dragă Panaite[1],
(. . . . . .)[2]

Părerea mea e că dacă te-ai hotărît să vii aci, cuminte ar fi să te încarci cu bagaje şi cu nevasta în tren. Să stai 2—3 zile la hotel, în Braşov, şi nevasta ta, împreună cu sora mea, să colinde toate casele pe unde a descoperit ceva potrivit. S-ar fixa la 2—3. Pe urmă ai merge şi tu şi ai decide definitiv. Sora mea îţi stă la dispoziţie cu plăcere. Fireşte şi eu. Dar eu sînt mai bleş în asemenea chestii.

Ceea ce vrei şi cum vrei tu, o casă ideală în absolut, fireşte că n-ai să găseşti. Recitesc scrisoarea şi o găsesc nostimă: să fie în loc liniştit, dar să nu te mănînce lupii; departe de oraş, dar aproape de oameni civilizaţi; izolat, dar nu singur. Cam greu, dragă Panaite. Aşa loc de casă şi aşa casă nu ne-am învrednici să ne găsim şi să ne facem noi şi cînd ne-o creşte barba pînă la pămînt. Pricopseala aceasta e pentru alţii.

Acum hotăreşte-te! În orice caz scrie-mi din vreme, să nu nimereşti aci cînd eu sînt plecat poate pentru o zi, două în Bucureşti; sau să nu ţiu legaţi cu vorba pe unii din cei care au început să-şi facă planuri că vor avea chiriaşi.

Uitam. S-ar mai găsi case şi în cartierele mărginaşe de vile ale Braşovului. Mai scumpe decît în sate — dar oricum e oraş, şi ar fi mai confortabile. Aceasta iarăşi s-ar rezolva, intrînd în legătură cu vreo agenţie de închirieri sau dînd un anunţ la gazeta ungurească de aci. Dai anunţul astăzi, în 24 ore începi a primi răspunsuri.

Încît tot aceasta cred că e soluţia cea mai bună. Să vii cu Margareta[3] aci. Să stai la hotel 2—3 zile şi să alegi, văzînd şi făcînd. Mi-ar plăcea să te ospitalizez eu. Dar sînt într-o pensiune neîncîntătoare şi gata de plecare, şi eu.

Încă odată te rog să vezi că întîrzierea răspunsului meu n-a fost din pricina lenei. A trebuit să dibuim casele de colo-colo, să dăm de veste, să aşteptăm răspunsuri. Sora mea are şcoală dimineaţa — deci îi rămînea numai orele de la $2^1/_2$ la 5; iar eu eram prizonier la biroul de lucru, cea mai mare parte din zi.

Cu toată dragostea
Cezar

Colecţia Margareta Panait Istrati

[1] *Scrisoare către Panait Istrati — Monăstirea Neamţu (Jud. Neamţ), trimisă de Cezar Petrescu din Braşov.*

[2] *Panait Istrati, bolnav de TBC pulmonar, intenţiona să se mute de la mănăstirea Neamţ la Braşov sau în unul din satele învecinate. În acest scop l-a rugat pe Cezar Petrescu, care era la Braşov, să se intereseze unde ar putea închiria un apartament.*

[3] *Margareta, soţia lui Panait Istrati.*

[4] *Cezar Petrescu se instalează la Braşov, în decembrie 1932, în str. Lunca Plăieşului nr. 3 A de unde, în primăvara anului următor, se mută în vila Elena, Curmătura B., azi str. Ec. Varga nr. 23. Aici rămîne pînă în 1934 cînd revine, definitiv, la Bucureşti.*

(1935)

4. *Către G. Călinescu*

Iubite domnule Călinescu[1]

Abia astăzi îmi cade în mînă *Adevărul Literar* din 20 oct(ombrie) cu foiletonul dumitale, care m-a trecut printr-un duş scoţian (mai mult rece decît fierbinte).

Fireşte că îndeobşte datoria scribilor e să tacă şi să se lase judecaţi. Dacă încearcă a se explica, înseamnă că chiar în conştiinţa lor acceptă o îndoială asupra realizării. Şi dacă explicaţia mai are şi un caracter de publicitate, atunci au scrîntit-o rău de tot. Intră într-o polemică, nu numai inutilă, dar şi grotească. Mai ales pe mormîntul celui care cu o intuiţie dezolantă pentru epigoni, a profeţit şi asemenea paradă de ciocli!

Iată deci rostul acestei scrisori. Inima nu mă rabdă să tac. Ceea ce înseamnă că îndoiala asupra realizării există. Cugetul mă povăţuieşte să nu mă explic public. Îţi răpesc cîteva clipe cu un răvaş direct, în nădejdea că nu-i vei da o interpretare dincolo de intenţiile mele.

În primul rînd aş dori să fiu descărcat în conştiinţa d-tale de acea jelanie de pe urma unei conspiraţii a tăcerii, atribuită pe nedrept. Nu fiindcă aş fi insensibil la critici. Nici un imbecil n-ar putea pretinde. Dar fiindcă trăiesc în mijlocul confraţilor — am condus doar între altele 5 ani *Gîndirea* — ştiu ce temei se poate pune pe o asemenea critică în 90 la sută din cazuri. N-o pot lua prea mult în serios. Nu mă doare, cum nici nu mă încîntă. Am asistat la atîtea regizări de glorificare ori de înmormîntare literară, cu respectivele dedesubturi hidoase, încît oarecare scepticism e cel puţin legitim. În afară de opinia lui Ibrăileanu şi a lui Perpessicius, a dumitale a fost întotdeauna una din cele puţine care mi-au provocat o revenire asupra unei cărţi cu o aspră reexaminare. Dovadă şi această imperioasă nevoie de a mă explica de la om la om pe calea epistoliilor.

Bănuiesc de unde ai rămas cu impresia de „nemulţumire a creatorului". Un articol publicat pe vremuri în „Viaţa Literară". Însă articolul n-avea nimic subiectiv. De-ar fi fost aşa, premeditat, rotunjit, sprijinit de citate şi fapte, ar fi apărut într-o revistă cu alt tiraj şi cu altă autoritate. Căci logic ar fi fost să-i dau atunci toată amploarea. De fapt, articolaşul cu pricina era înjghebat în douăzeci de minute, maximum jumătate de oră, pe colţul de masă al unei redacţii de ziar, fiindcă a treia oară Valerian[2] îmi cerea de... urgenţă o colaborare. Se întîmpla să am pe masă o carte a lui Edmond Jaloux[3], am deschis-o la întîmplare, să caut un „subiect", am dat peste un citat potrivit, m-am gîndit nu la mine, ci la dificultatea unui tînăr de talent de a străbate într-o atmosferă de critică bazată pe amabilităţi ori animozităţi, în orice caz pe relaţii personale — şi iată de unde a ieşit articolul scris oarecum cu portărelul la uşă şi revolverul la tîmplă.

Scriitorul fiind un animal cu nenumărate resurse sofistice, descoperă el întotdeauna omul care să-l consolideze de întregul tratament al contemporaneităţii. Mi-aş fi găsit şi eu ceva să-mi tămăduiască dispepsia dacă aş fi înăcrit de această judecată a criticii, sucursală de cafenea. Aşa, chiar am un astfel de remediu, pe care de doi ani îl refuz unui editor. Tipărirea în traducere a celor vreo 60—70 recenzii apărute în străinătate, după apariţia volumelor mele în Italia, Polonia, Cehoslovacia etc. O carte trecută cu vederea în ţară, ca *Simfonia Fantastică*, a fost recenzată, nu în Italia unde a apărut traducerea, dar în Spania, şi nu în foi de provincie, ci în mari ziare ca „La libertad" sau „A.B.C.", cu pretenţia de a semnala un... mare eveniment al literaturii neolatine. Alt volum, cum ar fi *Calea Victoriei*, socotit o bagatelă, a apărut în colecţia italiană condusă de Arturo Farinelli, în compania cu totul jenantă a lui Chateau-

briand, Dostoiewski, Ibsen, Nietzsche, Shelley sau Tolstoi. Destule pretexte, uşor de exploatat, mai întîi pentru a mă consola de „conspiraţia tăcerii", mai apoi pentru a sili conspiratorii să iasă din bîrlog dacă m-ar preocupa cenzura critică a unei cărţi. Dar cum lucrurile nu stau aşa, îmi caut exclusiv cu încăpăţînare de muncă trudindu-mă, cum prea just ai remarcat, să-mi descopăr teritorii ingrate în domeniul să-i zicem (al) creaţiei, să-mi pun probleme tehnice, să nu mă pastişez, repetînd aceiaşi carte în 20 versiuni. (...)

Şi astfel, iată-mă ajuns, în sfîrşit, şi la adevăratul motiv al acestei scrisori. Sînt dator cîteva lămuriri, tocmai fiindcă d-ta ai remarcat onestitatea artistică a omului, înlăturînd bănuiala unei intenţiuni comerciale. (De-ar fi fost aşa, aş fi lăsat pe Eminescu la o parte şi aş fi confecţionat un roman „Maglavit", cum mă invita foarte serios un popă.) Ideia unui roman biografic al lui Eminescu m-a urmărit de mult — înainte de apariţia primului d-tale volum[4], înainte chiar de moda vieţilor romanţate. N-a fost o improvizaţie. Cu atît mai puţin o improvizaţie cu obiectivul principal — tirajul.

A fost ceva mai personal şi mai strîns legat de întreaga mea viziune epică — indiferent de are vreo valoare ori nu. Cînd am conceput o serie de romane ciclice: *Întunecare, Comoara Regelui Dromichet, Aurul Negru, Apostol, Oraş patriarhal, Duminica orbului,* chiar acea *Greta Garbo* de o neguţătorească memorie — am fost preocupat în primul rînd de problema românească a inadaptabilului şi a desrădăcinării, a declasării de sus în jos ori de jos în sus. Şi m-au preocupat de asemenea o serie întreagă de fenomene social-politice a căror interpretare, justificare (...) le învăţasem de la Eminescu. (...) O asemenea familiarizare cu scrisul lui Eminescu m-a îndemnat să caut explicarea operei şi a doctrinei politice eminesciene, în viaţa sa, în atmosfera de acasă. în inadaptabilitatea la viaţa urbană, în naţionalismul pregătit la Cernăuţi şi Viena, în acel complex de conjuncturi care treptat, de la zi la zi, i-au făurit o anumită atitudine în faţa vieţii. Deci am urmărit în primul rînd omul social. Şi prin aceasta, am încercat să sugerez şi ceea ce nu ne este în putere a explica minuţios cu o analiză de laborator şi procesul de creaţie — atît cît un mediocru se învredniceşte să pătrundă taina geniului. Cu drept cuvînt, îndrăzneţ lucru! Dar încadrat într-un mai larg şi tot atît de îndrăzneţ sistem. În cele vreo 7—8 romane ciclice, după care vor urma alte 7—8 (vai de cititori!) am năzuit să zugrăvesc societatea românească în spaţii oarecum de frescă. Eminescu reprezintă din acest punct de vedere, încă un capitol dinr-un ciclu — lupta insului de geniu cu societatea zugrăvită de bine, de rău, în această ambiţioasă frescă. Nu e vorba de un roman izolat. Ci de unul articulat într-o mai vastă... hai să-i zicem, operă! Într-o asemenea lumină privită, cutezanţa mea apare mai mică. Sau cel puţin s-ar bucura de circumstanţele (...) unei îndrăzneli globale: imaginile şi problemele unei societăţi inventariate într-o serie de romane ciclice[5].

Evident, că volumul I, nu poate fi judecat fără al doilea. Am situat o oglindă, în faţa căreia voi pune altă paralelă. Şi în volumul II, se va vedea, cum cred eu că s-au reflectat o serie întreagă de experienţe, de imagini, de amintiri ale copilăriei şi adolescenţei — în viaţa şi opera lui Eminescu de mai tîrziu. Că voi izbuti sau nu, e altă poveste. Ţin însă să supun atenţiei d-tale o metodă de lucru, care îmi pare că nu a fost luată în considerare.

Cu o legitimă ironie, d-ta te întrebi, ce procedeu în afară de cel spiritist mi-a îngăduit încumetarea să pun în gura lui Eminescu o declaraţie de dragoste inventată pe de-aîntregul.

Nu. Am procedat cu mai multă conştiinţă artistică, utilizînd declaraţia de dragoste din romanul atît de subiectiv „Geniul Pustiu". „Am uitat cărţile colbăite, ştiinţa şi poezia..." „Tot ce e frumos azi pentru mine..." etc. Sînt texte eminesciene. Tot aşa scena primei dragoste din pădure menţionată pe cît mi-a îngăduit textul. (.....) Nu utilizînd un trucaj literar, ci pornind de la ideia că în orice caz, proza lui Eminescu a fost foarte subiectivă, întrucîtva autobiografică, o transpunere pe plan literar a unor scene şi emoţii trăite, a unor cuvinte pe care dacă nu le-a rostit, le-ar fi rostit. Iată spiritismul meu. Acelaşi procedeu l-am folosit atunci cînd Eminescu susţine o părere artistică, politică, naţională. Pe cît posibil, interceptînd texte, din opera lui, din scrisori, din amintirile altora, din articole politice. Poate un procedeu absurd. Ştiu eu? Însă singurul apropiat tocmai de cerinţa d-tale, de a-l face pe Eminescu să spună şi să se poarte, aşa cum ar fi vorbit şi s-ar fi purtat Eminescu. Şi cum această[6] (...Restul scrisorii lipseşte).

[1] *Scrisoarea-ciornă către criticul G. Călinescu, care a avut o atitudine negativă faţă de trilogia eminesciană a lui Cezar Petrescu.*

[2] *Ion Valerian, redactor şi director al revistei „Viaţa literară" (1926—1937), condusă în primii ani de apariţie de G. D. Mugur.*

[3] *Edmond Jaloux, scriitor francez (1878—1949), romancier şi critic literar, membru al Academiei franceze din 1936.*

[4] *Este vorba de monografia „Viaţa lui Eminescu".*

[5] *În viziunea lui Cezar Petrescu, romanul lui Eminescu se încadra în cel de al doilea mare proiect al lui Rădăcinile din celălalt veac care trebuia să fie o frescă a societăţii româneşti din secolul al XIX-leea.*

[6] *G. Călinescu a susţinut că viaţa unui geniu poate face obiectul unei monografii sau a unei vieţi romanţate, dar nu a unui roman întrucît un erou de geniu cere „libertate de mişcare, invenţie, o desfăşurare hotărîtă doar de legile intrinsece ale creaţiei". (G. Călinescu,* Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent, *Ed. Fundaţiilor, 1949, p. 688). La observaţiile critice ce s-au adus trilogiei eminescene, Cezar Petrescu a răspuns şi în Cuvîntul înainte din ediţia Luceafărul sau Romanul lui Eminescu din 1938, apărută în editura Naţionala-Ciornei.*

---

* Din *Corespondenţa lui Cezar Petrescu,* ed. îngrijită de Ştefan Ionescu, în pregătire la Editura Dacia.

Lucian BLAGA

Interferenţe stilistice

Fiinţa istorică, *lucrare elaborată de Lucian Blaga în anii 1941—1944, dar revăzută şi întregită în ultimii ani de viaţă, este azi numai o operă inedită; capitolele 1—3 au fost publicate succesiv, sub îngrijirea autorului, în anul 1943, în cîteva numere ale revistei „Saeculum".*

Potrivit concepţiei lui Lucian Blaga, fiinţa istorică *este omul cu al său mod specific de a fi în „orizontul misterului şi pentru revelare". Aşadar, nici problematica, nici conţinutul de idei al acestei lucrări nu oferă surprize pentru cei familiarizaţi cu gîndirea filosofică blagiană.*

Fidel viziunii sale metafizice, filosoful român amplifică şi nuanţează rezultatele analizelor din lucrările anterioare, privind statutul existenţial al omului ca fiinţă istorică, adică, în concepţia sa, fiinţă creatoare de cultură. Totodată, Lucian Blaga dezvoltă şi o filosofie a stilului cu unele elmente deosebit de valoroase, similare abordării structurale, ca, de exemplu, teoria despre cîmpurile stilistice, *„înţelese ca substraturi ale vieţii spirituale şi istorice a omenirii..., structural echipate cu anume funcţii categoriale modelatoare".*

Înmănuncherea „vectorilor stilistici", care dă „cîmpului stilistic" o anume structură, este diferită, după părerea lui Blaga, în funcţie de popoare, epoci şi indivizi, aşa că „interferenţele de stil sînt chiar mai frecvente pe glob şi în istorie, decît stilurile pure", notează autorul Fiinţei istorice, *lucrare din care oferim mai jos cititorului un capitol inedit.*

D. OLTEANU

„Cîmpul stilistic" nu este un tot indivizibil, nici monolitic, nici monadic. Un cîmp stilistic este un mănunchi de factori numeric indeterminabil. Factorii pot să varieze independenet unul de celălalt. Totuşi, ei alcătuiesc un ansamblu", întregindu-se în sensul unui tot „cosmogenetic". La fel cum categoriile conştiinţei (ale inteligenţei), cari dau împreună aspectele şi articulaţiile unui cosmos empiric, factorii sau categoriile (stilistice) ce aparţin inconştientului nostru alcătuiesc baza unor „cosmoide"[1]. Aceste cosmoide trebuiesc privite ca „plăsmuiri" ce-şi au matricea lor; cosmoidele sub aspectele fundamentale ale unor lumi sui-generis, ale unor *lumi „create"*. În tendinţa sa de a-şi releva misterele existenţei, spiritul omenesc substituie *lumii empirice* asemenea „cosmoide". Spuneam că factorii ce constituiesc un cîmp stilistic nu formează un tot indivizibil; aceasta înseamnă că ei pot să varieze independent unul de celălalt, sau recurgînd la o expresie oarecum fizicală: un vector stilistic poate fi înlocuit, în cadrul unui „cîmp", prin alt vector de acelaşi gen. Categoria stilistică a spaţiului finit, bunăoară, poate fi înlocuită prin categoria spaţiului infinit; categoria formativă a „tipizării" poate fi înlocuită prin aceea a „individualizării" etc. Datorită acestei situaţii generale oarecum fragile, un cîmp stilistic se amestecă uneori cu un alt cîmp stilistic. Există, cu alte cuvinte, interferenţe stilistice care să se fi păstrat cu totul în afară de orice interferenţă cu alte cîmpuri.

În acest capitol ne vom ocupa de fenomenul, foarte variat în sine, al interferenţei stilistice. Vom distinge mai multe feluri de interferenţe. Pe orice teritoriu geografic pe care fapte şi opere de-ale oamenilor le înalţă la demnitatea „istorică", pot avea loc interferenţe stilistice. Există astfel un tip de interferenţe stilistice de minimă importanţă, care se produc cînd, pe un teritoriu geografic oarecare, două cîmpuri stilistice stau alături, în simplu raport de contiguitate. Transilvania este un astfel de teritoriu, unde se constată prezenţa unor monumente arhitectonice clădite în stiluri de sine stătătoare (romanic, gotic, baroc). Acestea aparţin în general naţiilor minoritare. Pe acelaşi teritoriu există şi atîtea biserici româneşti, în stil bizantin, cari aparţin românilor. Este vorba în cazul de faţă despre o interferenţă stilistică de natură pur exterioară, geografică. Amintim acest fenomen numai pentru motivul că de la o asemenea interferenţă stilistică de contiguitate se ajunge adeseori la celelalte interferenţe, singurele care contează într-adevăr, la interferenţa *eclectică* şi la interferenţa *sintetică*. Acestea ţin de structura intimă a operelor de artă sau a creaţiilor de cultură.

Despre o interferenţă stilistică „colectivă" vorbim atunci cînd stiluri diferite, sau elemente de stiluri diferite, se găsesc combinate în una şi aceeaşi operă, în unul şi acelaşi ansamblu de artă sau de înfăptuire de cultură. Spre a se putea vorbi despre o interferenţă eclectică este suficient ca elementele aparţinînd unor stiluri diferite să fie simplu *juxtapuse*. [...] La Coimbra, în Portugalia ne-a atras luarea aminte o foarte veche biserică medievală (Santa Cruz), în stil gotic, împodobită cu unele elemente manueline; interesant este că acestei biserici i s-a pus o faţadă independentă, ca un paravan arhitectural, de oareşcare grosime, despărţit de corpul vechi al bisericii printr-un interstiţiu, aproximativ de un metru. Faţada este în stil baroc. Renovatorii bisericii ar fi voit parcă să marcheze (prin interspaţiul dintre faţadă şi corpul bisericii) cît mai subliniat eclectismul stilistic al încercării lor. În atari cazuri eclectismul se datoreşte gusturilor variate ce s-au succedat prin epocile ce şi-au dat contribuţia la durarea atîtor sacre monumente. Stilurile se juxtapun în una şi aceeaşi operă, produs al veacurilor. În părţile ca atare, ale ansamblului, stilurile nu interferează. S-ar putea cita însă şi altfel de interferenţe, tot eclectice, dar de o valoare cu totul degradată. În partea a doua a secolului al XIX-lea, cînd în arhitectură

epoca nu-şi găsea stilul ei, s-au clădit pretutindeni în oraşele europene atîtea monumentale zidiri în cari arhitectul a urmărit pe de-a întregul un eclectism de stiluri. Aceasta în chip programatic şi dintr-o penibilă sterilizare a inspiraţiei artistice. Fiecare fragment al acestor clădiri reprezintă o confuzie de citate.

Un teritoriu în care interferenţele stilistice duc la o rară bogăţie de forme rămîne, în Europa, Peninsula Iberică şi îndeosebi Spania. Nicăieri pe continentul nostru, stiluri din cele mai disparate n-au dat interferenţe mai elocvente şi mai variabile. Dealtmintrelea Peninsula Iberică ilustrează din plin toate tipurile de interferenţe. Se găsesc acolo interferenţe pur exterioare, dar la fel preţioase interferenţe „eclectice" şi atîtea interferenţe „sintetice". Lucrul este perfect explicabil, dacă ne gîndim că pe pămîntul iberic s-au întîlnit stilul răsăritean maur şi toate stilurile europene propriu-zise: vizigot, romanic, gotic, al Renaşterii, barocul, rococo-ul etc. Ilustrări din cele mai strălucite oferă Spania pentru toate aceste stiluri. Pentru stilul maur pur sînt reprezentative Alhambra de la Granada sau La Mezquita de la Cordoba. Dar ciudat, pentru stilurile europene se găsesc anevoie ilustrări cu totul pure. Stilul gotic bunăoară este reprezentat, cel puţin în mare, prin catedrala de la Burgos, dar această catedrală a primit cu timpul adaosuri „platereşti", iar o anume poartă de la „Pellegeria" este în stilul Renaşterii. Căci ibericii manifestă o slăbiciune pentru interferenţe. In general stilurile europene ei le preferă amestecate: catedrala de la Tarragona este o clădire romanică-gotică, catedrala de la Toledo în stil gotic şi în stilul Renaşterii tardive, în „Catedral Vieja" de la Salamanca romanticul tardiv se amestecă cu goticul etc. Iau fiinţă în Spania şi unele stiluri locale, cum ar fi „platerescul" (întîia jumătate a secolului XVI), amintind prin felul său lucrări de artă meşteşugărească în argint; apoi un soi de baroc la puterea a doua, numit stil Churriguera (începînd de pe la 1650), ilustrat, de exemplu, prin sacristia Cartuja de la Granada sau prin altarele bisericii mănăstireşti de la Paular.

Superlativ caracteristic pentru arhitectura din Spania sînt nenumăratele exemple de interferenţă eclectică sau de sinteză între stiluri europene şi stilul mudéjar (mudejarii sînt artiştii şi meşteşugarii de artă cari, după eliberarea de către spaniolii creştini a teritoriilor de sub dominaţia maură, au continuat să lucreze în Spania influenţînd arhitectura timp de secole). S-ar putea afirma fără riscuri că arhitectura spaniolă de diverse stiluri europene obţine tocmai prin combinaţia cu acest stil mudejar o unitate specifică. Este ceva paradoxal în acest specific al arhitecturii spaniole, căci „spaniolitatea" pare un rezultat de sinteză între stilurile europene şi stilul mudejar. In orice caz, arhitectura spaniolă este o artă de interferenţe, fie eclectice, fie sintetice. Una dintre cele mai vechi şi foarte convingătoare sinteze ne-o oferă biserica S. Miguel de Lino de la Ovideo (secolul IX), în stil vizigot, sub influenţă arabă. La Guadalahara ne întîmpină splendidul Palacio de los Duques del Infantado în stil gotic tardiv şi cu elemente de stil mudejar în partea superioară a clădirii. „Curtea leilor" din acelaşi palat realizează o sinteză ciudată de gotic, mudejar şi Renaştere. Portale de minunată sinteză de gotic şi mudejar, cu accentul pe gotic, avem la Madrid (Hospital de la Latina) şi la Burgos (Hospital S. Juan). La Sevilla, în „Casa de Pilatos", vedem o curte mudejar cu elemente de Renaştere şi o altă curte în care elemente maure se amestecă cu elemente gotice şi de Renaştere. Mai reţinem o sinteză eclectică de mudejar şi baroc în Iglezia de la Magdalena, la Zaragoza, şi o îmbinare de mudejar şi de baroc în Catedrala de la Santiago de Compostela.[2]

Nu putem să încheiem rîndurile noastre despre interferenţele stilistice, cînd eclectice, cînd sintetice, din Peninsula Iberică, fără de a spune cîteva cuvinte şi despre mai puţinele, dar calitativ foarte elocventele realizări pe aceeaşi linie de interferenţă din Portugalia. In această ţară, tocmai în timpul cînd Europa se pătrundea de duhul clar al Renaşterii, apare un stil local, numit după regele Manuel Fortunatul „stil manuelin" (primele decenii după 1500). Se iscase epoca nebănuitelor descoperiri transoceanice, dînd loc unei creşteri imperiale fără pereche pe atunci în istoria europeană. Concomitent cu această euforie istorică s-a creat în Portugalia o arhitectură ilustrată prin biserici ca ieşite din fundul mării, cu decoruri din tehnica corăbierilor. Era acest stil manuelin un fel de gotic de o gracilitate de mare fineţe, cu infiltraţii exotice. În portalele vechii universităţi de la Coimbra, stilul manuelin se realizează elegant, dar uneori el este paradoxal încărcat, pînă la monstruozitate; avem în amintire o „celebră" fereastră de biserică de la Tomar, ce repugnă oricărui gust, cît de cît „european". [...]

O interferenţă stilistică de natură sintetică, dintre cele mai încîntătoare din Europa, s-a produs pe pămîntul Moldovei în secolele XV şi XVI. Este vorba despre o epocă de creaţie artistică, de o învederată continuitate şi de suprem elan. Această epocă cuprinde anii de domnie ai lui Ştefan cel Mare, dar începe mai curînd şi depăşeşte cu cel puţin un veac binecuvîntata domnie. În numita perioadă, în spiritul constructiv, de care Moldova dă dovezi atît de strălucite, se constată o linie de ascensiune a unui stil local, cu elemente atît de creatoare, cît şi de interferenţe sintetice, echivalînd creaţia. Stilul se împlineşte sub domnia lui Ştefan cel Mare, cu toate că anume inovaţii în cadrul său se fac şi mai tîrziu, cum ar fi împodobirea faţadelor cu pictură densă, de frescă. Un număr remarcabil de monumente s-au clădit sub domnia lui Ştefan, căci tradiţia îi atribuie 44 de mănăstiri. Soluţiile ingenioase, pline de suplеţe ce s-au dat unor probleme arhitectonice îndrituiesc pe istoricii artelor să circumscrie perioada ca una de maturizare a stilului „moldovenesc". Ce interferenţe şi ce sinteze au loc în acest stil? Elementele ce se îmbină în stilul moldovenesc aparţin cîmpului bizantin şi cîmpului gotic. Sinteza e moldovenească.

Despre ceea ce stilul bizantin reprezintă, ca închidere şi articulaţie de spaţiu, în panorama arhitecturii universale ne-am expus părerile în alte lucrări ale noastre. Am arătat în acele studii că o biserică în stil bizantin întrupează arhitectonic ideea „transcendentului care coboară". Cupola, dezvoltată în semicupole laterale, de la Hagia Sophia, este cerul care se revelează omului, coborînd din înalt. Bolţile cilindrice din ferestre înguste, lungăreţe, prin care pătrunde lumina, îngroşîndu-se, că poate fi tăiată ca materia, sînt alcătuiri arhitectonice care fac posibilă tocmai „materializarea" luminii. În interiorul întunecat şi afumat al bisericii

lumina trebuie să ia înfățișare corporală. Lumina se „materializează" într-un sens, pătrunzînd în spațiul sacral ca niște spade. Lumina este rezultatul întîiului act revelator al divinității. Această lumină, ce se „materializează", simbolizează oarecum Logosul, care se întrupează. Arhitectura bizantină are funcția de-a face posibilă această întrupare, această revelație. Elementele bizantine, pe care se pune accentul în bisericile de stil moldovenesc, se înșiră deci printre acelea care fac vizibilă o transcendență coborîtoare. Ideea acestei arhitecturi este aceea a revelației ce se face omului din grație de sus. Goticul, închipuit pe ideea verticalei ce se înalță la infinit, redă prin elementele sale mai curînd înălțarea omului spre transcendență. Între tendințele de bază ale arhitecturii bizantine și cele ale arhitecturii gotice, este, desigur, ceva „contradictoriu". Și totuși, în stilul moldovenesc, aceste tendințe se îmbină în chipul cel mai armonios cu putință. Elementele gotice în stilul moldovenesc sînt îndeosebi: contraforții, arcurile tăiate la ferestre și portale; gotice sînt apoi anume forme ale sculpturii ornamentale, decorația în piatră străpunsă a timpanelor. Elemente gotice se remarcă uneori și în unele bolți ale bisericilor, de exemplu bolta pridvorului bisericii de la Bălinești.[3] În stilul moldovenesc accentul cade, în ansamblul arhitectonic, pe elementele bizantine. Elementele gotice sînt silite să se „integreze" în ansamblul bizantin. Sinteza dintre elementele unor stiluri de tendințe diametral opuse, în esența lor, se obține datorită faptului că în concepția arhitectonică intră o deosebită grijă pentru pondere și măsură. Arcul tăiat, gotic, apare totdeauna foarte atenuat, cîteodată de-abia indicat. Contraforții sînt utilizați cu o funcție aproape decorativă, parcă mai mult pentru a introduce o varietate în monotonia fațadelor, decît pentru utilitatea lor structivă. Mai tîrziu, cînd pereții exteriori încep să fie acoperiți cu fresce, s-ar zice că pintenilor gotici li se găsește o nouă funcție. Ei par făcuți pentru a cîștiga noi suprafețe, urmînd a fi acoperite de piatră. Un cuvînt despre pictura exterioară. Ideea acestei picturi, ce împrumută atîta farmec stilului moldovenesc, vine tot din concepția bizantină, potrivit căreia biserica trebuie să fie „revelația" unei *lumi transcendente.* Sinteza aceasta, într-adevăr fericită, între elementele bizantine și cele gotice n-ar fi fost cu putință dacă în Moldova s-ar fi clădit în spirit măreț-monumental. Măreția ar fi chemat după sine numaidecît excesul. Dacă s-ar fi clădit în spirit de exces, formele bizantine și cele gotice, contradictorii în sine, n-ar fi îngăduit o sinteză atît de mulcomă, ce s-a realizat totuși. Izbînda moldovenească n-ar fi fost cu putință, dacă în general spiritul românesc n-ar fi fost călăuzit de „măsură" în toate. Dimensiunile moderate ale arhitecturii moldovenești, cumpătarea în utilizarea elementelor, evitarea formelor excesive ale goticului, dar și ale stilului bizantin, sînt un secret al acestei singulare reușite. La norocoasa sinteză a contribuit neapărat și folosirea aspectelor organice, care atenuează în sensul „viului" toate formele și liniile arhitectonice. Coperișul de șindrilă, în a cărui înfățișare intră o tainică unduire și palpitație, colaborează din plin la impresia de „organic" a ansamblului arhitectonic. Desfășurăm aceste considerații privind îndeosebi biserica Sf. Gheorghe de la Voroneț, înălțată de Ștefan cel Mare în anul 1488, în locul unei biserici de lemn. Spre această biserică se îndreaptă mereu preferința meditațiilor noastre. În generalitatea lor abstractă, considerațiile rămîn însă valabile și în marginea altor biserici de stil moldovenesc, clădite atît în timpul vieții lui Ștefan cel Mare cît și după moartea sa[4].

---

[1] *cf. capitolul „Cosmos și cosmoide"* din Trilogia culturii.

[2] *Mayer, August, L.,* Alt-Spanien, *München, 1921—1922.*

[3] *Vătășianu, V.,* Istoria artei feudale în Țările Române, *Ed. Acad. R.P.R., 1959, pag. 639.*

[4] *cfr. Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare, Ed. Acad. R.P.R., 1958.*

În reduta Griviția nr. 1 de la Plevna, gravură după Carol Popp de Szatmary, reprodusă în „Leipziger Illustrierte Zeitung", colecția Gh. Sion, mapa XXVIII

Radu Stanca

SIBILA ÎNDURERATĂ

După ce intri scutură-ţi aripa
Durere, muza mea întunecată!
Vom aştepta aci-mpreună clipa
Ce-atît de mult se lasă aşteptată.

Aşează-te alături, lîngă urnă,
Şi-nvăluie-ţi cu giulgiurile faţa,
Ea totuşi va sosi pînă la urmă
Purtînd pe umeri albă dimineaţa.

Eu îţi respect mîhnirea ta adîncă
Şi stau mai la o parte noaptea toată.
Vezi, profeţia ta de lîngă stîncă
N-a fost de nimeni, nimeni ascultată!

Zadarnic murmuri vorbe ne-nţelese
Şi blestemînd te profilezi pe lună.
Acum, convoiul lung de preotese
S-a răsfirat şi nu se mai adună.

Iar tu, însingurată, stai de veghe
Şi plîngi, fără-ncetare, înainte,
Strivită sub a nopţii neagră zeghe
Te flagelezi pe lespezile sfinte.

În timp ce eu, căzut în adoraţie,
Nu ies, ca să te-alini, deloc din templu,
Ci-nmărmurit de chinu-ţi plin de graţie
M-ascund în colţul meu şi te contemplu.

Cassandra mea din vremuri de urgie!
Durere, muza mea înlăcrimată!
Vezi, înspăimîntătoarea-ţi profeţie
N-a fost decît de mine ascultată...

CEAS DE TAINĂ

Să mai visăm, să mai visăm, să mai visăm...
E ceasul pentru visele de seară,
E clipa cînd se-aude cum în răni
Durerea cîntă largă şi amară...

Să mai visăm. Căci n-avem de pierdut
Nici un minut din marele mileniu.
Azi printre noi din nou a apărut
Legat la ochi şi-ncins cu mirt, un geniu...

Şi te întreb: ce ne vom face, ce
Cînd, dezvelindu-şi meşa de pe pleoape,
Ne va cunoaşte toate visele
Şi ni le va-mplini, ca-n vis, pe toate?

Să mai visăm... Îmi spune inima
Sbătîndu-se năvalnic între tîmple
Că în curînd ceva se va-ntîmpla,
Că în curînd ceva o să se-ntîmple!

Dar tînărul se plimbă printre noi
Fără să ia aminte la nici unul.
Parcă ar face parte din convoi
Atît de familiar îi este drumul.

Şi totuşi (nu se poate să n-o spun)
Prezenţa lui suavă şi corectă
În mijlocul acestui vis comun
Ne pare nouă tuturor suspectă.

Noi, însă, să visăm, să tot visăm,
Să nu băgăm în seamă-această taină,
Nici mersul lui să nu i-l observăm,
Nici aripile lui ascunse-n haină.

Legaţi de cer c-un fir întortochiat
Să ne lăsăm tăcuţi în voia soartei
Şi să visăm, — căci lacul fermecat
Spre care ne-ndreptăm tot mai departe-i!

Iar dacă, tot visînd necontenit,
Întunecatul geniu o să urce
Cu noi alături şi în infinit
De-acolo-ncolo n-o să ne încurce...

Să mai visăm, să mai visăm, să mai visăm...
E ceasul pentru visele de seară,
E clipa cînd s-aude cum în răni
Durerea cîntă largă şi amară...

Să mai visăm, să mai visăm, să mai visăm...

AVION CĂZUT

Acoperă-ţi cu braţul ochii, fruntea,
Să nu te ia vîrtejuri cînd treci puntea,
Să nu te-nghită negrele abise
Cînd calci aceste praguri interzise.

Opreşte-ţi respiraţiile icnite
Cu care ai trecut pe nesimţite
De pe tărîmult tău, c-un singur salt,
Alături, pe tărîmul celălalt

Nu mai da voie inimii să bată
Împiedică-i bătaia deocamdată
Din punctu-acesta, ars de focul verii,
Te afli-n plină zonă a durerii —

Şi nici un înger alb nu te mai poate
Din locul plîngerilor scoate
Dacă se află c-ai pătruns aicea,
Că ţi s-a frînt carcasa şi elicea;

Dacă se află că-ntr-un pisc, cu botul,
Pasărea ta răpusă e cu totul
Şi aripile ei larg desfăcute
Căzură la pămînt ca să-l sărute.

Acoperă-ţi cu braţul ochii, fruntea,
Azi treci pentru întîia oară puntea,
Azi pentru întîia oară cu nesaţiu
Te risipeşti, zburînd uimit, prin spaţiu!

SOSIREA PROFETULUI

Numai acela spada s-o ridice
Care se simte-n stare-nvins să cadă!
Profetul va veni şi va prezice,
Nu va fi unul singur să nu-l creadă.

Noi nu sîntem acum decît ostaşii
Grăbiţi ca să-l vedem c-un ceas mai iute.
Îi presimţim, murind în luptă, paşii
Şi gura care va să ne sărute.

Ferice de fecioarele din tindă
Pe care-o să le afle zorii treze.
Acelea vor fi puse să aprindă
Făcliile cînd el o să boteze.

Ferice de copiii de prin sate
Ce se vor duce-n şiruri lungi la dînsul.
Acelora, cu mîinile lăsate
Le va schimba în flori albastre plînsul.

Veniţi ca să-l vedem mai înainte
De-a-l fi văzut fecioarele, copiii.
Să luăm, cu preţul spadelor, aminte
Şi să sporim, cu moartea noastră, viii.

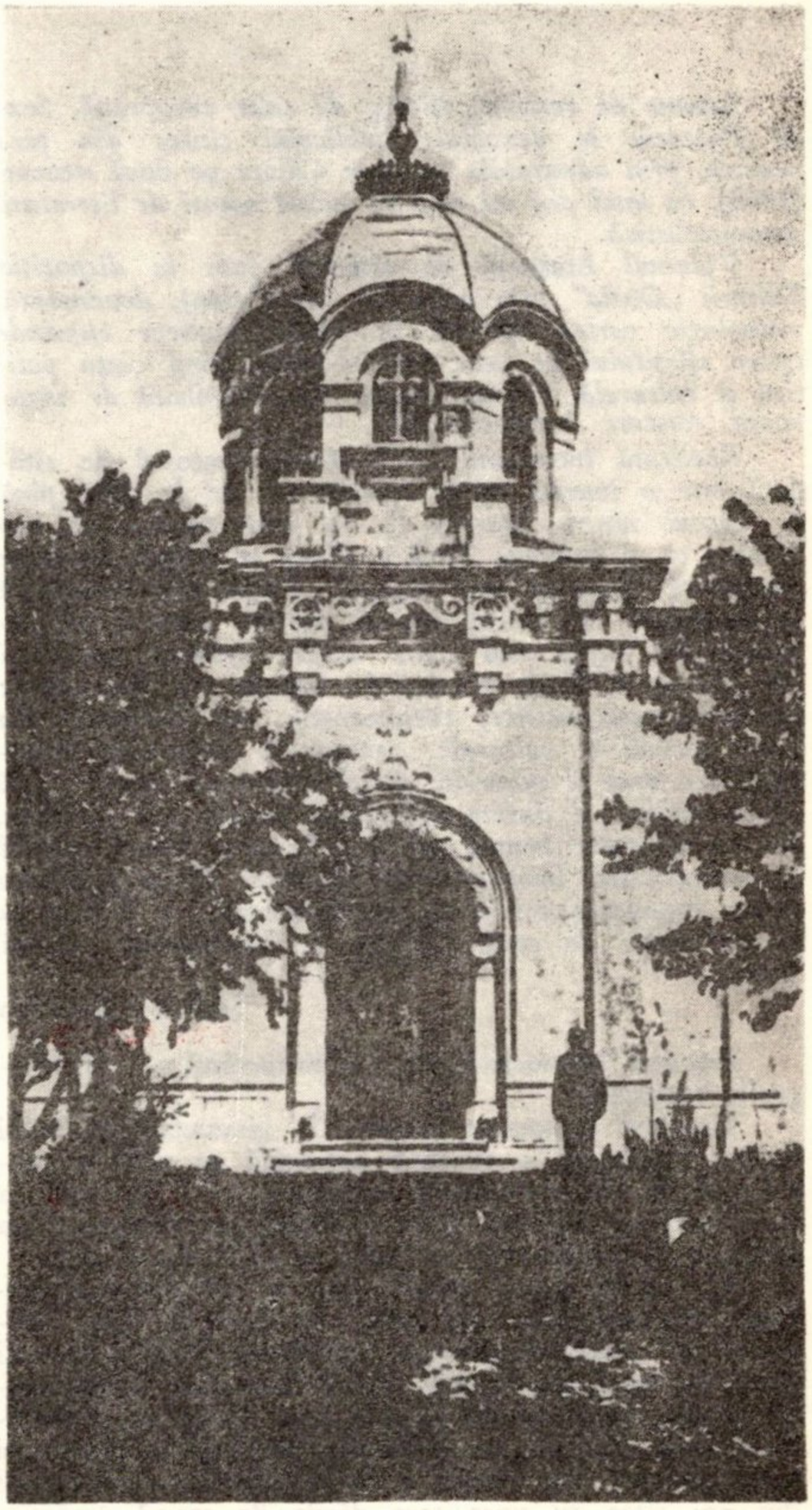

Faţada capelei memoriale de la Griviţa

SEXTIL PUŞCARIU:

BRAŞOVUL
de altă dată

Savant de renume, filolog de talie europeană, Sextil Puşcariu se dezvăluie publicului cititor din ţara noastră, prin admirabila sa carte Călare pe două veacuri *(1968), ca unul din cei mai de seamă autori de literatură memorialistică.*

Volumul Braşovul de altădată *(pus la dispoziţia Editurii „Dacia" prin grija lui Iris Colan), devansează, cronologic cartea apărută în 1968, deoarece cuprinde epoca sfîrşitului de veac (1885—1895), cînd viaţa politică şi culturală a Transilvaniei este dominată de viguroasa mişcare memorandistă.*

Realizată între anii 1943—1946, Braşovul de altădată *este o imensă frescă istorică — de la traci pînă în veacul nostru (partea I), în care cetatea de sub Tîmpa, ca şi întreaga Ţară a Bîrsei se impun ca parte integrantă dintr-un tot organic. După ce-i reliefează permanenţele în cadrul istoriei patriei, autorul îşi îngăduie un popas mai mare asupra oraşului copilăriei sale (partea a II-a), evocînd în imagini vii întîmplările cotidiene caracteristice, evenimentele mai deosebite din viaţa socială şi culturală, precum şi obiceiurile populaţiei din oraş şi suburbii. Astfel concepută, scrisă „fără sentimentalism şi durere sufletească pentru cele pierdute, dar cu simpatie pentru trecut ...", cum, însuşi autorul ne mărturiseşte, lucrarea (din cuprinsul căreia publicăm cîteva fragmente privitoare la* Memorand) *se înscrie ca o contribuţie de certă valoare în patrimoniul culturii noastre.*

Şerban Polverejan

Procesul Memorandului — Filoromânii — O fotografie buclucaşă.

Tineretul braşovean primea, în gimnaziul cu vechi tradiţii româneşti, o educaţie naţională pe care nu trebuia să o propovăduiască profesorii, ci care era în atmosferă; ea sălăşluia între zidurile lui. Profesorii nu predicau naţionalismul, dar erau o pildă vie a lui.

În această epocă eroică, care a culminat cu procesul Memorandului, am trăit, ca elevi în liceu, momente de adevărată înălţare sufletească. Nici profesorii noştri nu urmăreau cu mai puţină încordare fazele acestui proces, cu momente cu adevărat dramatice şi închideau ochii cînd, în loc să intrăm punctual în clasă, noi zăboveam pe vreo bancă a După zidurilor, unde unul din noi citea cu voce tare dările de seamă amănunţite de la proces. Reciteam răspunsurile pline de demnitate şi curaj date procurorului de un Cristea sau Coroianu, ne însufleţea oratoria unui Lucaciu şi îl vedeam aievea cum se ridica preşedintele comitetului naţional, Doctorul Raţiu (căruia plebea din Turda i-a spart ferestrele) şi, făcînd un gest larg cu mîna lui de uriaş, întunecînd cu umbra ei o parte din sală, răspunzînd la întrebările procurorului pline de venin, enunţă cu glas ridicat că drepturile unei naţiuni nu se discută, ci se afirmă.

Acest răspuns plin de demnitate a sosit tocmai în momentul cînd acuzaţii păreau că şovăie sub ameninţarea temniţei grele. În zadar se zbăteau cei mai iscusiţi avocaţi ardeleni, bătrîni cu experienţă de vechi apărători şi tineri plini de elan, între care se distingea cu deosebire Amos Frîncu, din neamul Moţilor îndărătnici şi neînfricaţi, căci nici argumentele juridice, nici logica faptelor nu puteau răzbi contra şovinismului. Atunci apăru din Bucureşti Ionel Grădişteanu şi deodată acuzaţii se prefăcură în acuzatori.

Toată lumea românească era entuziasmată de curajul celor ameninţaţi cu cele mai grele pedepse şi nu mai puţin corespondenţii străini, (căci procesul acesta atrase întîia oară mai cu dinadinsul atenţia străină asupra stărilor de la noi) cu toate că erau siguri că această atitudine a memorandiştilor va îndîrji şi mai mult (...).

Şi, de fapt, anii de temniţă grea au fost mulţi. Raţiu şi Lucaciu erau în fruntea condamnaţilor, cu cîte cinci ani. Dar cînd a trecut Lucaciu prin gara Braşov, lumea românească i-a ieşit în întîmpinare la gară, iar noi, elevii de liceu, i-am sărutat poalele hainei.

„Trăim timpuri grele dar frumoase" ne-a spus el. Dar în felul cum ne-a spus-o şi din faţa lui de iluminat am înţeles că vremile erau frumoase tocmai pentru că erau aşa de grele. Nu era popa de la Şişeşti care ne vorbea, ci omul ras la obraz şi cu ochii pătrunzători care făcea parte din cohortele romane. Multă vreme cîntecul nostru favorit era doina lui Lucaciu.

Răsunetul acestui proces a fost mare. Tocmai în Norvegia îndepărtată s-a auzit un glas puternic de revoltă împotriva barbariei [...]. Scrisoarea deschisă, publicată de scriitorul Björnson, făcu ocolul presei europene şi numărul prietenilor noştri crescu cu unul din cei mari.

Filoromânii!

Grija pentru buna părere a străinilor şi satisfacţia ce o simţeam cînd în străinătate se iveea cîte un prieten al neamului nostru era caracteristică pentru spiritul public de la noi, care eram un neam oropsit şi nedreptăţit, obişnuit să audă numai hulă, sau să fie trecut cu vederea de cei ce s-au putut ridica la puterea ce le-o dădea avuţia mai mare, graţie împrejurărilor istorice mai favorabile.

Pe atunci nu se cunoştea încă la noi marele rol al reclamei în comerţ şi al propagandei în politică.

În Ardeal, unde lumea nu e atît de uşor dispusă să facă haz de lucruri serioase, filoromânii, nu prea numeroşi de altfel, erau consideraţi cu multă recunoştinţă. Marchizul Pandolfi sau alţi bărbaţi ce ne luau apărarea erau numiţi cu respect. Cînd în biblioteca „Reclam" apăru întîia cărţulie tradusă din româneşte, *Moara cu noroc* a lui Slavici, căreia îi urmară în curînd *Nuvelele*

lui Caragiale, umblam cu ele pe la toți cunoscuții nemți, recomandîndu-le lectura lor. „Romänische Revue“ a lui C. Diaconovici era abonată în multe familii românești. Articolele politice și istorice, sau traducerile din literatura românească, înainte de toate satirele lui Eminescu traduse în versuri de Em. Grigorovița, care se publicau în ea, se citeau mult. Emil Picot în Franța, care a publicat o colecție de poezii populare și făcea cursuri de limba română la „Ecole des langues orientales“ la Paris, cehul Pic și mai ales profesorul Jung din Innsbruck, care a combătut pe Roesler și teoria lui, erau citați cu recunoștință, iar Berger primea scrisori calde de la prietenii săi de la noi pentru cartea lui despre România.

Un eveniment fu publicarea în „Convorbiri Literare“ a versurilor românești, curgătoare și armonioase, de poetul provansal Boniface Hétrat. Ele aduceau ceva din căldura soarelui din sudul Franței și sonoritatea limbii trubadurilor. Dar poetul făcu marea greșeală că nu rămase în străinătate, ci se strămută în România. Astfel, acest om modest și foarte urît la față, pierdu tot farmecul cu care îl învăluiau cei ce-l știau peste nouă mări și țări. Abia mai tîrziu apăru din nou în publicitate în revista *Viața nouă* și cîțiva ani înainte de primul război mondial tipări și un volum de versuri.

Un filoromân, care mai ales în Ardeal s-a bucurat totdeauna de mari simpatii, era cehul Ion Urban Jarnik, profesor la universitatea din Praga. Cum a ajuns el să învețe românește, e îndeobște cunoscut de cei din generația mea, căci ne-a spus-o de repetate ori în acel interminabil *Drum pe care am mers*, publicat în „Convorbiri literare“. De fapt, știa foarte bine limba noastră și scria într-un stil popular, cam forțat popular, prea mult înțesat cu „pasă-mi-te“, luat de la Ispirescu și cu „bag seamă“. Colecția de „Doine și strigături din Ardeal“, editată în tovărășie cu Andrei Bîrseanu, e una din cele mai bune iar glosarul bogat— specialitatea acestui filolog, căruia îi plăcea să purice textele și să se îngroape în fișe — este un model de exactitate și concizie. În „Tribuna“ lui Slavici el traduse românește romanul *Bunica de* Bojena Nemțova. Cînd l-am cunoscut eu, mai tîrziu, el era un om voinic, cu barbă și mustățile zburlite și cu înfățișarea slavă, care povestea, oricui era dispus să-l asculte ,cum ajunse să ne iubească. Pe pieptul botit al cămășii sale flutura o mare decorație românească la care ținea foarte mult, iar fracul, rămas prea strîmt, căci îl avea de la nuntă, era parcă ilustrarea vorbelor: „Eram tocmai la nunta mea cînd îmi veni vestea că la Blaj se ține sesiunea Asociațiunei Transilvane. Lăsai toate baltă și alergai la voi, fraților...“ Era multă sinceritate în dragostea ce ne-o păstra acest filoromân veritabil.

Oarecare vîlvă făcu, pe cînd eram în clasele din urmă ale liceului, germanul Rudow, un poliglot, care se putea lăuda, că atunci cînd a împlinit treizecișitrei de ani, cunoștea treizecișitrei de limbi. Acest om original, care ne-a învățat iute limba, fiind căsătorit cu o româncă, poeta Suciu, s-a stabilit mai întîi la Sibiu, apoi, dacă nu mă înșel, la Arad. El a scris despre noi diferite articole lipsite de căldură, dar în general bine informate. Istoria literaturii române scrisă de el în limba germană a produs o mare vîlvă la cei nemulțumiți cu locul ce li s-a rezervat în această cărțulie, înainte de toate la cei grupați în jurul „Revistei Nouă“, unde Hașdeu, Șăineanu și Ionescu-Gion îl criticară aspru și își bătură joc de convorbiriștii Iacob Negruzzi și Bogdan-Duică, care au scris prefața sau au colaborat la această carte. Rudow a murit tînăr.

O admirație nețărmurită am avut, împreună cu alți transilvăneni, față de Gustav Weigand, care scrisese despre românii balcanici și, cu sprijinul guvernului român întemeie, în 1892 sau 1893, la Leipzig un Seminar român. Atras de faima acestui filoromân, am plecat, după absolvirea liceului, la universitatea unde făcea cursuri. Toată cariera mea viitoare a fost hotărîtă de acest filoromân, care era și un eminent profesor.

În jurul procesului Memorandului se iscă o literatură întreagă de scrieri de natură politică. Cele două mai importante fură *Chestiunea română*, un studiu mare și documentat de Eugen Brote și *Replica*. Autorul ei era Aurel Popovici, care studia medicina la Graz și care se dovedi ca un cap politic de primul rang și un teoretician plin de temperament al politicii noastre. Vasta sa cultură și stilul său zvîcnit, cu multe sublinieri și citații din cele mai noi cărți, era ceva nou la noi.

Noi, elevii din cele două clase din urmă ale liceului, eram stăpîniți cu totul de acest curent, alimentat de proces și de literatura politică pe care a stîrnit-o. Aveam impresia că nu puteam rămîne în afară de jertfele aduse de cei mai de frunte bărbați ai neamului. În 1894 intrarăm în contact cu „octavanii“, adică cu elevii clasei a opta, de la Blaj și Năsăud și făcurăm o societate secretă cu deviza „Venin vom lua, Prin foc ne vom scălda, Pentru idealul nostru național“. Îndată după „matură“ — examenul de bacalaureat — voiam să începem activitatea politică. Deocamdată hotărîrăm să luăm contact unii cu alții în vacanța Crăciunului.

Inițiativa o lua Brașovul. Ion Scurtu — care mai tîrziu trebui să părăsească universitatea din Cluj [...] — și cu mine, am fost aleși de colegi să plecăm la celelalte două licee. Am pornit, într-o zi rece de decembrie, mai întîi la Blaj, unde ne așteptau cîțiva colegi mai răsăriți, cu Tiberiu Brediceanu, Macaveiu, canonicul și marele dignitar de mai tîrziu, cei doi frați Octavian și Traian Mihai din Orăștie, fostul nostru coleg la gimnaziul din Brașov Octavian Tăslăuanu și alți cîțiva. În odaia separată a unui birt studențesc ținurăm conventicule cu cuvîntări și jurăminte sărbătorești.

Mai puțin netedă ne-a fost călătoria la Năsăud, unde pe atunci nu era tren. Voind să facem economie, căci resursele noastre financiare erau foarte limitate, nu am luat bilet direct pînă la Bistrița, prin Cluj, ci numai pînă la Apahida, unde am așteptat cîteva ore, într-o gară mică și prost încălzită, trenul care se forma la Cluj. Voiam să evităm orașul, care a pronunțat sentința memorandiștilor. La Bistrița ne-am dus la avocatul Tripon, căruia i-am spus care era cauza călătoriei noastre, și am aflat un sprijin larg la acest patriot și iubitor al oricărei mișcări generoase. El ne făcu și rost de sania ce avea să ne ducă la Năsăud. Cînd ne-am îmbarcat, înfășurați în bunde groase, pentru un drum destul de lung spre orășelul în care nu cunoșteam decît pe doi colegi, dintre care unul studiase la

Braşov pînă în clasa a şasea, aveam impresia că sîntem doi nihilişti din romanele lui Turghenief. Pentru ca această asemănare, ce ne plăcea atît de mult, să fie şi mai mare, la întoarcere, în noaptea viitoare, sania s-a răsturnat cu noi la o cotitură de drum şi oricît ne învăleam în blăni, nu mai izbutirăm să ne încălzim. Noroc cu ceaiurile calde ale avocatului Tripon, care ne îngriji şi ne ospătă ca pe copiii lui.

Şi în Năsăudul grănicerilor, şi la Blajul Cîmpiei Libertăţii găsirăm colegi entuziaşti pe care ne puteam bizui. Cei din urmă, în elanul lor naţional, avură însă ideea năstrujnică să se fotografieze, iar pe fotografia înconjurată de o ghirlandă de foi de stejar şi panglică tricoloră pictată de un fotograf blăjan, acesta scrise cu litere aurii „Venin vom lua, Prin foc ne vom scălda, Pentru idealul nostru naţional". Fotografia ajunse în alte mîini decît cele ce trebuiau şi conducătorii octavanilor blăjeni nu ajunseră să se mai scalde în foc, căci fură eliminaţi din şcoală. Între ei era şi Tiberiu Brediceanu şi Octavian Tăslăuanu.

****

Rememorări sentimentale

Valeriu L. Bologa

*inedit**

Ioan Puşcariu, „cavalerul", stegarul de pe Cîmpia Libertăţii. În biografia lui Ioan Puşcariu se oglindeşte istoria intelectualilor români ardeleni între 1848 şi anul Unirii.

După servicii aduse statului în timpul absolutismului, împăratul de la Viena îl nobilitase. Cînd era bătrîn — vremea în care eu l-am cunoscut pe „nenea Ioan" — ţinea mult la titlul de „Ritter von" Puşcariu. Poate mai puţin din vanitate, mai mult pentru faptul că în monarhia încă atît de feudală a timpurilor sale această nobilitare îi deschisese multe porţi zăvorîte, prin care el trecea pentru ca să-şi servească neamul său românesc din Transilvania. Nu este rostul acestor amintiri să evocăm savant biografia acestui bărbat care în momente hotărîtoare pentru românimea transilvană a jucat un rol istoric. Vom încerca mai mult să trasăm — într-o scurtă schiţă — personalitatea lui atît de originală. Cel mai în vîrstă din cei şase fii ai preotului cărturar Ioan Puşcariu din Sohodolul Branului (toţi şase şi-au avut rostul lor bine definit în viaţa românească a transilvănenilor din a doua jumătate a secolului al XIX-lea), după ce terminase Academia de drept din Sibiu, ajunge, în vigoarea tinereţii, să trăiască momentele hotărîtoare de pregătire a Adunării naţionale din 3/15 mai 1848. Făcea parte din mănunchiul Iancu, Laurian, Aron Florian, Secăreanu, se împrietenise cu refugiaţii paşoptişti din Muntenia şi Moldova. În faţa lor citise poezia „Ce e patria română", imitaţie după „Was ist das Deutschen Vaterland" de Arndt, naivă ca versificaţie, dar atît de semnificativă prin enunţarea ritoasă că această patrie este cea a *tuturor* românilor, de la Dunăre pînă în Bihor şi Maramureş. Pe Cîmpul Libertăţii el a purtat steagul cel mare. Un biograf al său spune că „tînărul stegar a purtat toată viaţa un steag pe care l-a păstrat fără pată". În garda naţională a luptat ca tribun în Ţara Bîrsei. În timpul absolutismului a ocupat funcţii din ce în ce mai importante, pînă ce, după 1868, a ajuns la cele mai înalte onoruri în magistratură. Cel care a fost neîncetat activ pe teren politic în folosul neamului său, a fost în acelaşi timp un savant cercetător al istoriei. Lucrările sale, în special migăloase, dar atunci foarte importanta carte asupra familiilor nobile române din Transilvania, cercetările sale despre Ugrinus, despre situaţia românilor din Fundus regius, i-au deschis porţile Academiei Române, al cărei membru titular a fost. Trei mari merite în activitatea sa românească, pe care a putut să le cîştige datorită marii importanţe pe care o avea în fosta monarhie, l-au înscris pentru totdeauna în cartea de aur a istoriei luptelor de rezistenţă şi de emancipare a românilor transilvăneni; obţinerea sancţionării Statutului organic al lui Şaguna (al cărui om de încredere a fost), colaborarea hotărîtoare la întemeierea Astrei Transilvănene şi aşezarea Fundaţiei Gojdu pe baze solide, de nezdruncinat.

Bătrîneţele sale, pe care şi le-a încheiat în sihăstria de văduv în Bran, mi-au dat prilejul să-l cunosc de aproape în toată originalitatea lui. Mergeam, noi nepoţii, zilnic la Nenea Ioan, mai ales că ştiam că are o cutie cu trabucuri fine, din care întotdeauna îi ciordeam cîte unul. Băgase de seamă obiceiul nostru, zîmbea din ochii lui ageri şi-l făcea pe „n-aude, nu vede". Din timp în timp, ne mai strecura în mînă cîte o coroană, bani mulţi în vremea aceea! Mai ales cînd îi prezentam certificatele şcolare. „Înţelegi tu, mă rog, voi aci în ţara noastră numai cu învăţătură multă veţi putea să ajungeţi ceva". O ştia prea bine, căci el însuşi numai prin învăţătură şi isteţime se ridicase pe culmile pe care le aţintise. În Bran ducea o viaţă precis orînduită, ca un

---

* *Fragmente*

ceasornic. Îl părăsea numai ca să plece la Bucureşti, la şedinţele Academiei. Sculat în zori de zi, lucra pînă la orele 11 la memoriile sale; la 11 pornea tacticos pe drumul de ţară spre birtul lui Mühlbächer, unde-şi bea sticla de bere, la 12 prînzea, după aceea lucra iarăşi, spre seară mergea iar la bere, unde se întîlnea cu oamenii de vază din Bran, cărora le era sfătuitor şi îndrumător. Acolo se adunau vara, cînd veneau la vilegiatură în minunatul sat de sub castel, fraţii şi nepoţii săi. Le povestea amintiri şi glume, de care el rîdea mai întîi cu hohot. Cînd ne poftea la masă la el, zicea întotdeauna, „luaţi, mîncaţi, să nu ziceţi mîine-poimîne că aţi rămas flămînzi". Era foarte autoritar, nu-i plăcea să-l contrazici. Cînd se încingeau discuţiile, atunci la ordinea zilei, asupra ortografiei, se războia împotriva fonetismului excesiv. În părerile lui ştiinţifice era un romantic. Avea un humor firesc, care-l făcea să-l asculţi cu drag şi care reflecta seninătatea unor bătrîneţe atît de tinereşti. Am spus că era original. O întîmplare: odată i s-au rupt pantalonii acolo unde ei se tocesc mai uşor. S-a apucat tacticos să-i petecească cu o bucată de flanelă albă. Pantalonii erau vărgaţi; a început să vopsească cu cerneală pe petec nişte dungi, dar s-a plictisit. Atunci a vopsit doi ochi, un nas şi o gură — şi cu aceşti pantaloni se plimba prin Bran. Altă dată şi-a cumpărat o pălărie tare, un melon. Umblînd prin grădină s-a culcat la umbra unui pom, a dat cu pumnul în fundul pălăriei, s-a aşezat cu capul pe locul turtit şi a tras un pui de somn.

Am fost de faţă în 1904, cînd ne-am strîns la Bran toate nemoteniile ca să-i sărbătorim cei 80 de ani împliniţi.

Cîţiva ani după aceea şi-a închis ochii pe veci. Îşi doarme somnul alături de fratele său Ilarion, de soţia sa şi de doi nepoţi în cripta în stil brîncovenesc pe care şi-a clădit-o în curtea micii sale proprietăţi de pe şoseaua între Tohanul Nou şi Bran. Bustul său, — al „cavalerului nostru", cum îi ziceau brănenii, — împodobeşte parcul de sub castel. Cîţi turişti, privindu-l în trecere, vor fi ştiind cine a fost bătrînul întruchipat în bronz?

Emil Racoviţă m-a pornit pe făgaşul istoriei medicinii. În 1911, după „matură" doream să învăţ ştiinţele naturii, îndeosebi zoologia şi botanica. Inima mă atrăgea către Jena lui Ernst Haeckel, „Mecca Biologilor".

După trei semestre la Facultatea de ştiinţe, m-am înscris paralel la medicină. Am urmat cursul foarte interesant de istoria medicinii al profesorului Theodor Meyer-Steineg. Mi-a plăcut mult, dar nici prin gînd nu-mi trecuse că într-o zi voi deveni şi eu medico-istoric.

Au urmat cei patru ani duri ai primului război mondial, pe front, într-o armată care era a unei împărăţii potrivnice idealurilor româneşti ale adolescenţei mele. Dar a venit marea împlinire, Alba Iulia, Unirea. Şi ne-am găsit tineri din toate colţurile patriei, dornici să contribuim care cu ceea ce poate la înfăptuirea Universităţii Daciei Superioare. Au fost ani de entuziasm, de dăruire, de muncă îndîrjită, sub conducerea unor maeştri tineri şi ei, dinamici, jertfelnici.

Eram preparator la Institutul de Istologie.

Venise Emil Racoviţă din Paris să-şi întemeieze celebrul său Institut de Speologie. Lucra în aceeaşi clădire în care mă aflam şi eu în treabă. Nu ştiu cum şi de ce, dar savantul cu renume mondial, minunatul om, m-a învrednicit cu atenţia lui.

În 1920 s-a înfiinţat Societatea de Ştiinţe din Cluj, sub conducerea plină de prestigiu a lui Racoviţă. Cum eu terminasem Facultatea de ştiinţe, Racoviţă m-a atras în societate, unde eram un fel de secretăruţ. Se vede că i-a plăcut cum munceam şi cum îi eram de fo'os, mai ales că stăpîneam trei limbi de circulaţie universală. În anul care a urmat m-am pomenit că mă cheamă maestrul şi-mi spune în dulcele grai moldovenesc: „Domnule Bologa, în aprilie va veni la Cluj prietenul meu Guiart din Lyon, care va înfiinţa aci cea dintîi catedră de istoria medicinii din România. Vrea să facă studii şi cercetări aci în Transilvania. Are nevoie de un asistent şi acest asistent trebuie să fie un băiet care să cunoască bine limbi străine, să ştie franţuzeşte, nemţeşte dar şi ungureşte. Fii bun, mataluţă, caută-mi între colegii matale unul cum ţi-am zis". După cîteva zile m-am prezentat: „Domnule Profesor, ardelenii care ştiu ungureşte nu ştiu franceza, cei din Ţara Veche habar n-au de ungurească".

„Ei bine, Domnule Bologa, totuşi este unul. Ia gîndeşte-te bine".

„Cine?"

„Mataluţă vei fi! Cum de n-ai văzut de la început că m-am gîndit la dumneata?".

Şi iacă aşa, la 1 aprilie 1921 am fost numit asistent pe lîngă Jules Guiart, din istolog am devenit ucenic în istoria medicinii. Eram sensibilizat încă de la cursurile lui Meyer-Steineg, aşa încît nu eram chiar „tufă de Veneţia". N-a fost numai o glumă de 1 aprilie. Jules Guiart mi-a fost un şef ideal, m-a învăţat să lucrez ştiinţific, m-a strunit, înainte de toate însă m-a pus la punct cu punctualitatea apuseană, cu minuţiozitatea şi simţul de răspundere în cercetarea ştiinţifică. Trei ani m-a ţinut sub observaţie. În 1924 din ucenic m-a făcut calfă, mi-a dat mînă liberă să lucrez de capul meu şi mi-a cerut să-mi fac teza de docenţă. Mi-a fost, ca şi Emil Racoviţă, un părinte sufletesc. Lor le datorez personalitatea mea ştiinţifică.

Cu Liviu Rebreanu despre ... Apostol Bologa. Se pornise în 1923—24, în Cluj, revista „Cultura" şi ar fi fost în contextul de atunci, o realizare de pionierat. Dar vremea nu era coaptă pentru aşa ceva. Cu numărul 4 din 1924 ea a încetat să mai apară, din lipsa sprijinului unui public care nu înţelegea ce valoare imensă ar fi avut, în acele vremuri.

Mi se făcu cinstea să fiu secretar de redacţie. În această calitate, directorul revistei m-a trimis la Bucureşti să solicit colaborarea lui Liviu Rebreanu. M-a primit în biroul său la redacţia „Mişcării literare". Mă prezint: Valeriu Bologa. Rebreanu tresare şi mă priveşte zîmbind, întrebător. Am prins curaj (eram doar un doctoraş tînăr, în faţa întemeietorului romanului românesc modern!):

„Da, Domnule Rebreanu, Bologa, dar nu Apostol, cu toate că şi eu aş fi putut, ca voluntar în Legiunea română din Italia, să sufăr ceea ce a suferit el. Pot să îndrăznesc să vă întreb cum aţi ajuns la numele familiei mele?"

„Foarte simplu. De cîte ori dau de un nume românesc sonor, care îmi place, mi-l notez. Am o listă lungă. Cînd se încheagă în mintea mea cîte o figură a unei nuvele sau a unui roman, caut în listă pînă ce găsesc ceva ce se potriveşte cu persoana pe care o plăsmuiesc. Dădusem şi de numele Bologa. Citind despre trecutul cultural al Transilvaniei noastre româneşti, l-am găsit pe Iacob Bologa. Mi-a sunat bine. Eşti oare rudă cu el?"

„Da, a fost bunicul meu".

Şi aşa dintr-o vorbă într-alta, i-am spus cît de mult m-a impresionat şi m-a răvăşit citind „Pădurea spînzuraţilor". L-am mai întrebat că, într-adevăr, fratele său, martirul, a trecut prin atîtea îndoieli pînă ce s-a ajuns la acel catharsis, care l-a dus la pasul hotărîtor, la jertfă. Mi-a explicat atunci în cuvinte simple cum cei din ţinutul grăniceresc erau încă atît de adînc ancoraţi în fascinul trecutului lor militar austriac, încît ruperea hotărîtoare de el a fost grea pentru mulţi. Spunîndu-i că noi, cei din Braşov ,n-am cunoscut astfel de lupte sufleteşti, ci chiar de la începutul primului război mondial ştiam precis că drumul nostru ne va duce spre ceea ce mai tîrziu s-a înfăptuit în Darniţa şi Città Ducale, mi-a răspuns zîmbind, îngîndurat:

„Ce puteţi voi să ştiţi, cum deformau şcolile militare austro-ungare pe tinerii români care-şi începeau în ele cariera". Pe urmă am trecut la problemele revistei. Rebreanu a primit cu dragă voie să colaboreze. Era şi el convins că trebuie să clădim punţi.

Nu a ajuns să o mai facă. Pînă ce să sosească manuscris de la el, „Cultura" a încetat să mai apară.

Amintirile unui naturalist

„Amintirile unui naturalist din Alba Iulia" e titlul pe care Alexandru Borza l-a dat notiţelor autobiografice pe care ar fi dorit, dar n-a mai putut să le publice. „Icoana fericitei mele copilării şi a celei mai norocoase tinereţe", amintiri „care mă farmecă şi acum nespus de mult", în care dezvăluie itinerarul secret al vieţii sale: viaţa unui martor *al timpului său, a unui* pionier *al ştiinţei moderne şi a unui* luptător *pentru o Transilvanie eliberată şi unită cu Patria-Mumă. Filă de filă se desprind, vii şi spontane, figurile contemporanilor săi şi se schiţează viaţa de atunci; ele se împletesc în fiecare clipă cu încă o floare şi încă o floare, pe măsură ce acestea intrau în sfera cunoaşterii şi în orizontul Botanistului, dînd impresia unei ghirlande continue, căci* omul *şi* botanistul *formează o unitate impresionantă. În momentele cele mai dramatice ale relatării domiciliului forţat în 1916 sau a activităţii Consiliului Naţional în 1918 Alexandru Borza notează florile pe care atunci le-a întîlnit.*

Oferim cititorilor paginile de început ale „Amintirilor ..."

Părinţii şi familia. Încep desigur arătînd cine au fost părinţii mei de la care am primit zestrea biologică: Ignat şi Valeria Borza.

Tatăl meu era originar dintr-un mic sătuleţ din Munţii Apuseni numit Berchiş, rebotezat in timpul stăpînirii româneşti Borzeşti, chiar în cinstea tatălui meu. Era la vreo 25 km de Turda, în dosul vestitelor Cheile Turzii. Tot satul fusese pînă la 1848 iobag, şi numai generaţia moşului meu înalt, uscăţiv, de tip dinamic, devenise liberă. El se numea Todoru Ursului şi avea şase copii. Tatăl meu era al doilea şi iubea cartea foarte mult, dar moşul meu nu-l prea lăsa să urmeze la şcoală, ci îl trimitea cu vitele, cu oile la păşune, în dumbrăvile idilice, prin Podireu şi la Fîntîna ursului.

Îmi povestea adesea tata despre ciupercile pe care le aduceau copiii, dîndu-mi astfel primele lecţii de botanică. Îmi mai povestea cum plecase mai tîrziu, împreună cu alţi proletari agricoli din sat, la munca grea de pălmaş la construirea liniei ferate Arad—Alba-Iulia, lucrînd la digul înalt de la Vinţul de jos.

A intrat apoi în armată, în vechiul regiment românesc de infanterie no. 50 din Alba Iulia, unde a progresat repede, din grad în grad, învăţînd şi nemţeşte, ajungînd sergent-major de instrucţie şi apoi de cancelarie, mult apreciat de superiorii săi, cum dovedesc foile de calificaţie excelente. Cînd m-am născut eu, la 21 mai 1887, funcţiona în această calitate la regiment, avînd locuinţă oficială sub cetate, în casele erariale din dosul „pompierilor", acum demolate.

Mama mea era născută Valeria Raţiu, fiica unui ţăran vrednic din comuna Teiuş, al cincilea copil din cei şase pe care îi creştea în tradiţiile familiale curate şi nobile de „grăniceri", mîndri cum erau teiuşenii. Prin fratele ei mai mare, român fruntaş, Gavrilă Raţiu, ajunseră să se cunoască părinţii mei, iar mama a schimbat cătrinţa elegantă cu fustă orăşenească atunci cînd s-au căsătorit.

Familia Raţiu era veche şi foarte extinsă în Ardeal, era „nobilă", purtînd pronumele de Nagylak, adică Nijlacul de pe Mureş. Din ea şi-a tras originea şi Dr. Ioan Raţiu, preşedintele partidului naţional român

din Transilvania, sufletul rezistenţei naţionale pe timpul dominaţiei maghiare.

Prima copilărie. Casa unde m-am născut era „sub cetate", lîngă canalul sanitar de lîngă cazarma pompierilor, în cadrul cîmpenesc, căci era împrejmuită de curţi şi grădini întinse. Lîngă poartă străjuia un plop piramidal impunător. În grădina lucrată cu multă îngrijire de părinţii mei se cultivau de toate, zarzavaturi şi flori, iar o mică stupărie adăpostea vreo 30 familii de stupi, pentru care tatăl meu avea o pasiune pe care o admiram întotdeauna. Sub fereastra camerei de oaspeţi înflorea portulaca (Portulaca grandiflora) cu flori galbene şi roz, în bătaia soarelui fierbinte.

Îmi aduc aminte şi de grădinile vecinilor — tot sergenţi-majori binecuvîntaţi cu mulţi copii, vorbind nemţeşte — pline de flori, printre care un trandafir moscat (Rosa centifolia var. moschata) şi graşiţa cu frunze mari (Sedum speciosum), apoi volbura mare (Pharbitis hispida) m-au impresionat de mic copil. Dar mai mult decît toate îmi plăcea păpădia care înflorea îmbelşugat în grădina vecinului Coşeriu, de mare întindere, înveşmîntată primăvara, ca la poruncă, deodată, cu mii de căpşoare galbene. Din codiţele lor împleteam lanţuri, ca toţi copiii vecinilor Rudolf şi Papp-baci. Mîncam şi „caşul-popii", adică fructul schizocarp de nalbă, care creştea în fundul curţii, împreună cu ciumăfaia, care te impresiona cu florile mari albe şi cu fructele spinoase mari, avînd seminţe otrăvitoare.

Mama m-a crescut cu mult devotament şi dragoste — ajutată de bunica mea — ca pe unicul ei copil. Cu blîndeţe neîntrecută şi cu pilde înţelepte îmi da sfaturi de bună purtare şi bunătate. Tata m-a învăţat să scriu româneşte — caligrafic! — la vîrsta de patru ani. La cinci ani am fost dat la şcoala nemţească (săsească) primară, care se găsea în apropiere de locuinţa noastră. O încercare de a mă da mai întîi la grădiniţa de copii maghiară, de lîngă biserica ortodoxă din suburbia Lipoveni, nu a reuşit, căci neştiind eu o boabă ungureşte m-am speriat de vociferările copiilor în această limbă dură şi odată cu capul n-am voit să mai rămîn în grădiniţa aceasta străină.

În şcoala nemţească urmau mulţi români şi toţi ne simţeam bine, căci învăţători blînzi şi preotul evanghelic Manchen ştiau să se ocupe de toate şase clasele deodată. În această epocă de fericită copilărie cînd apăruse mai întîi o bicicletă cu o roată mare şi alta mică de tot şi ni s-a arătat la şcoală telefonul, am învăţat să cunosc mai bine şi florile din grădină, presîndu-le în cartea de citire. Aveam garoafe, busuioc şi mai ales roze, pe care le cultiva tata cu predilecţie.

Trandafirii. El văzuse marea varietate de trandafiri cultivaţi la Wiener-Neustadt, unde fusese în garnizoană, apoi la Băile Herculane şi la Karlsbad, unde a fost trimis pentru a-şi vindeca un reumatism pe care îl contractase cînd a stat la graniţa Moldovei cu regimentul său, de pază, pe timpul războiului româno-ruso-turc.

Tata aducea de pretutindeni ochiuri de trandafiri pentru altoi, păstrîndu-i în castraveţi tăiaţi; el ajunsese mare meşter în oculare. Rar dacă nu i se prindea vreun ochi. Pe timpul acela cel mai răspîndit soi de roze era La France, de un trandafiriu plăcut, apoi Maréchal Ney (zis Marşalul), nobila regină a trandafirilor cultivaţi, reprezentînd mai curat tipul rozelor *thea.* Ca mic copil cunoşteam şi eu multe soiuri de acestea, în afară de trandafirul galben (Rosa foetida), varietăţi ţărăneşti mult răspîndite în acele timpuri şi la oraşe, acum mai mult proprii grădinilor rustice.

Mulţumesc postum bunului meu tată pentru introducerea aceasta plină de dragoste şi delicateţe în lumea parfumată a rozelor. Cred că lui îi datorează horticultura română truda mea de mai tîrziu, de a crea marele rozariu al Grădinii Botanice din Cluj precum şi ambiţia mea de a reorganiza cel mai complet rozariu al ţării, din Timişoara, în cadrul Grădinii Botanice pe care am organizat-o în timpul refugiului 1940—1945, publicînd şi catalogul complet al acestui rozariu[1], care acum e cu totul distrus şi părăsit, după plecarea mea la Cluj, la sfîrşitul războiului.

În şcoala primară nemţească se cultiva şi obiceiul „pomului de crăciun", în faţa căruia întreaga şcoală cînta Der Christbaum ist der schönste Baum, den wir auf Erden kennen. Ca un ecou prelungit în timp, ca o dulce amintire a acelor momente, am scris mai tîrziu şi un articolaş, despre „cel mai frumos pom" din lume, bradul[2]. Din această epocă îmi mai aduc aminte de „excursiile" făcute în mai şi iunie, cu întreaga şcoală, la „Broadăr" (din nemţescul *Prater*), un zăvoi de sălci, plopi şi arini, cu poieni frumos înierbate, lîngă rîul Ampoiu. Cîte flori de cîmp frumoase înălţau aceste pajişti grase, la care am revenit apoi adesea ca licean şi student, ca să recoltez orchideea impunătoare, Orchis palustris!

Mai memorabile şi neuitate pentru mine au fost călătoriile dese pe care le făcusem la Teiuş cu trenul, bineînţeles în tovărăşia părinţilor, la bunica şi la unchi şi mătuşi. Trecem pe valea largă a Mureşului, pe lîngă dealul Bilag, vestit pentru buruienile-i vindecătoare, cu masivul Mamut şi cu clipele calcare Piatra Craivii (Zuckerhut, Kecskekö) şi Piatra Cetii în zare, ca să ajungem la Teiuş. Aceasta era o comună mare, cu drumuri rău întreţinute, pe acea vreme, nu cu şosea asfaltată ca acum.

Bunica avea o casă în „Suseni", pe uliţa Stremţului (azi strada Avram Iancu), nu departe de şcoala grănicerească de băieţi; unchiul Gavrilă şedea în faţă cu şcoala, Mătuşa Marie (Oţel) în drumul Bălgradului şi mătuşa Ana (măritată cu diacul Grigore Pop) stătea în casa bătrînească de lîngă vale, nu departe de „raitşul", adică *Reitschule*, şcoala de călărie a grănicerilor husari de pe vremea Mariei Tereza. Ce fericit eram în acest mediu idilic de la ţară, cu oameni pururea veseli, cu puzderia de veri şi copii ai vecinilor de seama mea, care ştiau înota ca peştele, prindeau raci în rădăcina răchitelor şi cunoşteau o sumedenie de flori sălbatice din holda apropiată: neghina, ciocul ciocîrliei (Consolida regalis) şi floarea grîului (Centaurea Cyanus) de-un albastru minunat. Dar cea mai mare încîntare o simţeam la Buna bătrînă, care locuia împreună cu mătuşa Saveta, văduvă cu trei copii, dintre care vărul Jacob Popa, vicarul de mai tîrziu al Mitropoliei Blajului, care era cu vreo 15 ani mai mare decît mine şi era mai apropiat de familia Mamei, avînd şi cel mai cald interes pentru educaţia mea. Sora sa era blînda Corne-

lia, cu care ne jucam prin grădina mare a Bunicului şi culegeam gustoasele pere de Sîntămărie.

Iniţierea în etnobotanică. Dar principala atracţie era pentru mine aici grădiniţa din faţa casei bătrîneşti, unde sub ghirlanda viţei de vie Isabelle cu struguri mari, negri, acrişori, vărul Simion îngrijea o sumedenie de stupi în coşniţe de curpen, în faţă avînd o bogăţie de flori „ţărăneşti". Aici am învăţat să cunosc delicioasele flori binemirositoare, care din timpuri străbune sînt nelipsite din grădiniţele cultivate de români: isma, busuiocul, calapărul, lemnul-Domnului, jalea, crinul alb şi beşina-sasului (Hemerocallis fulva), cu flori mai moderne, cum era verbina, rezeda mult cercetată de albine, petunii, toporaşii şi pejma (Centaurea moschata) cu mirosul penetrant şi plăcut de mosc, atît de rară astăzi prin grădini. Cea mai interesantă floare era pentru mine slăbănogul, numit acolo „chişasonpapuc" (Impatiens sultani) cu fructele ce se desfăceau la maturitate la atingere, în valve ce se răsuceau repede ca fulgerul, aruncînd seminţele mari din ele. Repetam la infinit această experienţă biologică, pe care apoi am recomandat-o miilor mei de elevi în cariera mea de profesor. O mare atracţie erau pentru mine şi florile de bostan şi ale viţei de curcubetă (Lagenaria vulgaris), ale acestei zestre vechi romane din grădinile ţărăneşti din Ardeal, cum am aflat mai tîrziu. Saschiul (Vinca minor) şi spînzul erau vara fără flori şi reprezentau elementul nobil pururea verde mediteranean, rustificate aici în friguroasa Dacie. Nu lipseau, bineînţeles, nici iorgovanul (liliac), iasomia, a căror amintire mă urmărea viaţa mea întreagă, pînă ce m-am achitat de obligaţia morală de a le cinsti măcar la vîrsta mea de 60 ani: am recoltat de aci cîte 60 exemplare atît din Rosa centifolia cît şi din Rosa Foetida (galbenă) şi le-am editat în publicaţia mai mare: Flora Romaniae exsiccata.[3] Trandafirul alb l-am adunat într-altă grădină[4], ajutat de nepoţii de mult decedatei verişoare Cornelia: Trăiănuţ şi Mircea. Mama acestuia din urmă, nepoata Cornelia Bălan, m-a ajutat să descopăr prin alte grădini aceste tezaure etnobotanice străvechi.

Este cert că interesul meu de mai tîrziu pentru Botanica poporului român, nu numai pentru culegere de nume şi de date, ci şi pentru *interpretarea lor istorico-culturală şi botanică* a încolţit aici în sufletul meu şi s-a dezvoltat mai apoi devenind „Şcoala etnobotanică de la Cluj"[5], care a dat numeroase culegeri de numiri şi două sinteze[6], iar acum o mare *Etnobotanică* în trei volume, a cărei tipărire ar fi de cel mai mare interes economic şi cultural.[7]

Exemplu de horticultură înaintată. Pe timpul cît urmam clasa a III-a primară, ne-am mutat în altă casă erarială, în *glacis*-ul larg de sub cetate, în mijlocul unei grădini de vreo 5 hectare pe care o administra tatăl meu, numit conducătorul regiei de aprovizionare a armatei (Fleisch-Regie und Garnisons-Menage), ca un gospodar ce-şi cîştiga faimă la armată şi în oraş. Grădina aceasta mare avea pomi fructiferi de toate neamurile, struguri, strugurăşi (Ribes rubrum) şi agreşe; era cultivată cu fel şi fel de legume, fiind împărţită în table mari prin cărări largi tivite cu floarea soarelui, cu discurile ei uriaşe de flori aurii, care surîd parcă şăgalnic urmărindu-te cu privirea lor mută în orice parte ai trece pe lîngă ele.

Aici cultiva tata cele mai alese varietăţi de legume şi alte plante utile, aducînd sămînţă de la Erfurt. Mi-aduc aminte în special de napii *Mamuth* (sfeclă galbenă), care se făceau mai mari şi mai grei decît mine, copil de opt ani în acel timp.

Dar grădina aceasta mare, în care îmi petreceam tot timpul la vîrsta de 8—13 ani, a fost marea şcoală a naturalistului incipient, pentru observaţii, experienţe şi pentru dezvoltarea pasiunii mele de colecţionar. Aici m-am iniţiat şi în arheologia romană practică, păstrîndu-mi interesul acesta de arheolog şi numismat amator pînă la vîrsta de acum, găsind în aceste studii multă bucurie şi satisfacţie (...).

Odată instalaţi în această adevărată fermă, tata curînd a organizat-o şi cultivat-o în aşa fel că a devenit un încîntător colţişor de rai. Cît ai clipi din ochi a răsărit şi stupina mare de scînduri, cu coşniţe „sistematice" speciale, construite de tata şi s-a înfiinţat atelierul în care ajutam adesea la storsul mierii prin centrifugare şi la fabricarea fagurilor artificiali. În jurul albinăriei s-au cultivat flori melifere, rezeda, Phacelia tenacetifolia şi creşteau salcîmii semănaţi în jurul grădinii. Mama şi-a adus întreaga comoară de flori de acasă, completate cu negruşa (Nigella damascena) cu caliciul curios umflat şi crăiţele (Tagetes patula), flori de origine americană, devenite flori naţionale româneşti („oláh virág"), îndrăgite mai ales de iobagii Cîmpiei. O plantă remarcabilă cultivată de tata în porţiunea rezervată nouă din această grădină erarială era soia, pe care o introdusese tot de la Erfurt. Încîntat de întrebuinţarea felurită a acesei plante, pe care i-o atribuiau reclamele tata încercase unele din ele, cu rezultat bun, şi a început să o cultive pe o scară întinsă, anunţînd aceasta şi prin ziare, prin *Libertatea* de la Orăştie şi poate şi prin alte ziare. Primise comenzi din toate părţile Ardealului şi a Banatului, devenind astfel primul ei propagator la români. Aceasta am aflat-o, spre marea mea surprindere, vizitînd Expoziţia Naţională din Bucureşti la 1906 şi aflînd că în România a început cu 1—2 ani mai tîrziu această propagandă printr-un cultivator al cărui nume nu l-am reţinut atunci (Dr. Urbeanu). Dar mîndria tatii pe acea vreme erau şi rozele noi pe care le cultiva în număr mare, printre ele şi trandafirul negru, *Noisette*. Realiza chiar cîştig frumos din ele, vînzînd bucata de trandafir tăiat cu doi cruceri grădinarului Schur, la care am văzut primele florării cu geamlîc, în care înmulţea roze, *Asparagus* şi Begonii.

Iniţierea în arheologia romană. Dar grădina aceasta era şi o adevărată şcoală de arheologie. Aici săpaseră de multă vreme chiriaşii erarului, mai pe urmă o doamnă Römer, după cărămizi romane, foarte căutate pentru trăinicia lor şi pentru dimensiunile impunătoare ale unora, foarte potrivite pentru poditul cuptoarelor de pîine, a coridoarelor şi bucătăriilor.

Văzînd aceasta, profesorul liceului din cetate, dr. Adalbert Czerni, din încredinţarea Societăţii de arheologie, istorie şi ştiinţe naturale din judeţul Alba, a început să facă săpături sistematice cu cîţiva ani înainte de a ne muta noi acolo.[8] Pe timpul cît am stat noi (1896—1900) şi un deceniu după aceea, cît tatăl meu ţinea în arendă grădina, cîte 10—20 puşcăriaşi civili lucrau toată vara săpînd în jurul ruinelor unor băi romane impunătoare prin dimensiuni şi construcţie solidă, ridi-

cînd din pămîntul scos movile puternice. După ce zidurile erau măsurate şi fotografiate (văruite, ca să se distingă din fondul pămîntiu), erau desfăcute şi vîndute pentru materialul de piatră şi cărămizi, apoi groapa era astupată cu pămînt, mutîndu-se săpăturile mai departe.

Ce prilej aveam aici de a mă iniţia în cunoaşterea antichităţilor romane: minunatul mozaic care acoperea sala mare (circa 6×10 m) a băilor şi a încăperilor mai mici, hypocaustul (încălzirea sub padiment şi a pereţilor), cioburile de vase, monedele romane, cărămizi cu ştampile, altare votive cu inscripţii şi atîtea obiecte provenind din civilizaţia minunată a marelui oraş Apulum de pe timpul romanilor. Micul copil care eram atunci mă jucam zilnic printre ruine şi asistam la săpături, ajutam pe profesorul Czerni la măsurarea zidurilor şi serveam de măsură vie la fotografiile ce lua. Aici mă jucam cu prietenii de-a ascunselea şi-mi clădeam palate din mozaicul cubic, hexagonal şi de forma pişcotelor. Cîte animale nu mai descopeream aici printre movilele de pămînt şi în grădină, atît ca elev în cl. IV primară, urmînd la şcoala primară ungurească, cît şi ca elev de liceu, în anii următori . . .

NOTE

[1] *Al. Borza*, Rozariul Grădinii Botanice din Timişoara. *Bul. Grădinii Botanice de la Univ. Cluj la Timişoara, t. XXI, Appendix II, p. 1—47 (cu A. Trif şi R. Wendelin), Timişoara, 1941.*

[2] *Al. Borza*, Cel mai frumos pom din lume. *„Grădina mea", II, 1936, Nr. 12, p. 4—5.*

[3] *Sub nr. 2867 şi 2869.*

[4] Flora Romaniae exsiccata *nr. 2868.*

[5] *Numită astfel de dl. M. Băcescu în introducerea la Peştii cunoscuţi de ţăranul român*, 1946.

[6] *Al. Borza*, Flora grădinilor ţărăneşti române: Plante de podoabă, de leac, de farmece şi credinţă. *Bul. Grăd. Bot., Cluj, V, 1925, p. 49—74. Acelaşi:* Colecţia dintre flora României şi poporul român. Rev. Inst. Soc. Ban. Criş., *XI, 1943, p. 149.*

[7] Al. Borza, Dicţionar etnobotanic cuprinzînd denumirile populare româneşti şi în alte limbi ale plantelor din România. Colaborator principal: Al. Beldie. Colaboratori: Val. Butură, V. Codoreanu, I. Morariu, A. Nyárády, C. Papp, Viorica Păun, Şt. Péterfi, I. Popu-Cîmpeanu, Gh. Silaghi I. Tăzlăuanu, Em. Ţopa. Bucureşti, Ed. Academiei R.S.R., 1968, 315 (319) p. Premiată postum de Academia R.S.R.

[8] *Al. Borza*, Dr. Adalbert Czerni. Schiţă biografică. Apulum *I, 1942, p. 251—254.*

din aforismele lui BRÂNCUŞI

La 19 (21) februarie 1976, se va sărbători în întreaga lume, centenarul sculptorului Constantin Brâncuşi. Este o nobilă şi plăcută datorie, pentru noi, de a îi restitui în volum, gîndirea — „Aforismele" — cunoscute încă de acum 50 de ani (din 1925) însă nepublicate pînă în prezent. Spicuim aici pentru publicul cititor, din cartea noastră Aforismele lui Brâncuşi, *care va apărea în curînd, cîteva din consideraţiile celebrului artist român, despre artă.*

C. Z.

Teoriile pure şi simple sînt eşantioane fără valoare. Numai *acţiunea* contează.

•

Artiştii sînt aceia care au ucis Arta.

•

Orice imitaţie a suprafeţelor naturale este fără de viaţă. Nu posed idei gata făcute... Îndepărtez toate formele întîmplătoare. Transform accidentalul în aşa măsură încît să devină identic cu o lege universală. Ne găsim cu toţii la sfîrşitul unei mari epoci. Trebuie să ne reîntoarcem la începutul lucrurilor — şi să regăsim ceea ce s-a pierdut.

•

Nu îmi place să reprezint în statuile mele forţa — mai mult muşchiulatură, ci fiinţe care sînt eterice în sine. Munca este cel mai prostesc lucru — mai mult o cale şi un mijloc. Însă nici dumnezeu nu a scăpat de ea.

•

De la Michelangelo încoace, sculptorii au dorit să realizeze *grandiosul,* însă nu au reuşit decît în *grandilocvenţă*... În secolul al XIX-lea situaţia sculpturii părea disperată. Apare Rodin, care transformă totul; graţie lui sculptura redevine omenească în dimensiunile ei şi în semnificaţia conţinutului. Influenţa lui Rodin a fost şi va rămîne imensă.

•

Fără descoperirile lui Rodin, cele ce am realizat eu pînă astăzi n-ar fi fost cu putinţă... Arta nu este o întîmplare.

•

Nu am dorit niciodată să fiu la modă. Ce este modă ca moda trece... Piatra şi bronzul, mai mult chiar decît pînza, se vor spre veşnicie; iar dacă eşti contestat astăzi, nu este nimic; cînd vei fi înţeles — *vei rămîne.*

•

Decadenţa helenilor a început din momentul în care s-a încercat să se exprime în sculptură *suferinţa* umană — în opere ca *Laocoon şi fiii.*

•

Michelangelo Buonarotti nu a reuşit să se elibereze de turmentele-i intime; eu îi reproşez *dinamismul demoniac.*

•

Academiile şi şcolile de Belle arte ne învaţă oare virtuozitatea? Însă poţi imita un nud viu? Minunea vieţii este inexprimabilă. Pe pînză şi din marmură nu ies decît cadavre. Arta este altceva decît redarea vieţii: este transfigurarea ei. Învăţăm virtuozitatea de la alţii, din muzee, din şcoli. În fiecare din noi zac energii nebănuite, asemenea diamantelor ascunse în pămînt. Fiecare îşi are diamantul său. Artistul prelucrează diamantul brut, îl frotează şi îl taie în zeci de faţete, după forma pe care a întrevăzut-o în măruntaie — şi după visu-i interior.

•

Cum era să fac oare o femeie goală — într-un cimitir? ... Am creat, atunci, din materia ce mi se pusese la dispoziţie... *o Rugăciune.*

•

Încă nu am avut pînă astăzi nici un fel de artă! Arta de-abia acuma începe.

•

Sărutul a reprezentat pentru mine drumul Damasculuí.

•

În *Sărutul* nu a fost vorba de o copie fidelă a două modele — bărbat şi femeie, care se drăgostesc, ci de o viziune a iubirii fără de moarte, pe care eu am văzut-o cu ochii minţii. Am eliminat din opera mea tot ceea ce nu era esenţial. Găsiţi în statuie numai o sugerare a braţelor şi picioarelor, o sugerare a fizionomiilor. Iar cu cît veţi privi mai mult această statuie, cu atît mai uşor îi veţi descoperi sensul. Misterul fecundităţii şi al morţii este însuşi misterul acestei iubiri care va supravieţui chiar şi dincolo de mormînt.

•

Cu forma aceasta a mea (*Oul — Începutul Lumii*) aş putea ca să mişc Universul.

•

Eu am sfîrşit demult cu manipularea noroiului sau a lutului, în plastică. Ceea ce este real — este numai *esenţa.* Iar dacă te apropii de esenţa lucrurilor, ajungi la *simplicitate.*

•

Pe cînd eram copil, visam mereu că aş fi voit să zbor, printre arbori — spre ceruri... De 45 de ani port dorul visului acestuia. Eu nu vreau să reprezint *o pasăre,* ci să exprim însuşirea în sine, *zborul,* elanul ei. Nu cred că voi putea izbuti vreodată.

•

Eu nu am căutat toată viaţa mea decît *esenţa* zborului. *Zborul* — ce fericire!

•

Păsările mele alcătuiesc o serie de obiecte diferite, în urmărirea unui singur ţel, rămas neschimbat. Realizarea ideală a acestui obiect ar fi *o mărire care să umple bolta cerească.*

•

Eu am vroit ca *Măiastra* mea să îşi înalţe capul — fără a exprima cumva prin această mişcare: *sfidare, orgoliu* sau *mîndrie.* A fost una dintre cele mai dificile experienţe şi numai după o îndelungată străduinţă am izbutit să redau această poziţie, integrată în avîntul înălţării.

•

Aceste opere nu sînt *Păsări*... ci *zboruri.*

•

Măiastra şi *Coloana* sînt nişte proiecte care, *mărite,* ar putea să ocupe bolta cerului şi să o susţină. Ţelul sculpturii este *o nobilă simplitate* şi *o grandoare calmă.*

*

Cînd vezi un *peşte,* nu te mai gîndeşti la solzii lui; ci te gîndeşti la iuţeala mişcărilor sale, la corpul său strălucitor, care înoată, — văzut prin apă. Ei bine, iată ce am dorit eu să exprim. Dacă i-aş fi reprodus aripioarele, solzii sau ochii, i-aş fi oprit mişcarea şi-aş fi obţinut o *simplă mostră* a realităţii. În vreme ce eu am dorit să surprind *scînteia* — sufletul dinlăuntru-i.

*

Prefer să fac aceste opere şi să greşesc, decît să nu greşesc şi să re-creez pe *Venus din Milo* — căci *Venus din Milo* a mai fost creată o dată; şi este, vai, insuportabil de bătrînă.

*

De cîte ori m-am apucat de vreo operă, eu aveam sentimentul că un absolut se exprimă prin mine; şi, atunci, nu mai contam ca individ; şi nu mai aveam nici un fel de importanţă.

*

Ceea ce fac eu astăzi, mi-a fost dat ca să fac — căci am venit pe lume cu *o menire.*

*

Nu m-ai fi căutat, dacă nu m-ai fi găsit demult.

*

La Hobiţa (Pestişani, Gorj) în România m-am născut, însă la Craiova *pentru a doua oară.*

*

Arta — poate cea mai desăvîrşită, a fost produsă în timpul copilăriei (umanităţii). Căci omul primitiv uita de grijile cele domestice; şi lucra cu multă voioşie. Copiii posedă această bucurie primordială. Eu aş vrea *să redeştept* acest sentiment în sculpturile mele.

*

Cînd nu mai sîntem copii — sîntem deja morţi.

*

Nimic nu se ridică la umbra măreţilor arbori.

*

Arta trebuie să apropie — nu să depărteze; să umple, iar nu să sape prăpăstii, în bietele noastre suflete — şi aşa îndestul de răscolite de întrebări.

*

În artă nu trebuie să existe străini.

structurate şi traduse de
CONSTANTIN ZĂRNESCU

---

a. Colinele mioritice ale Coloanei fără sfîrşit

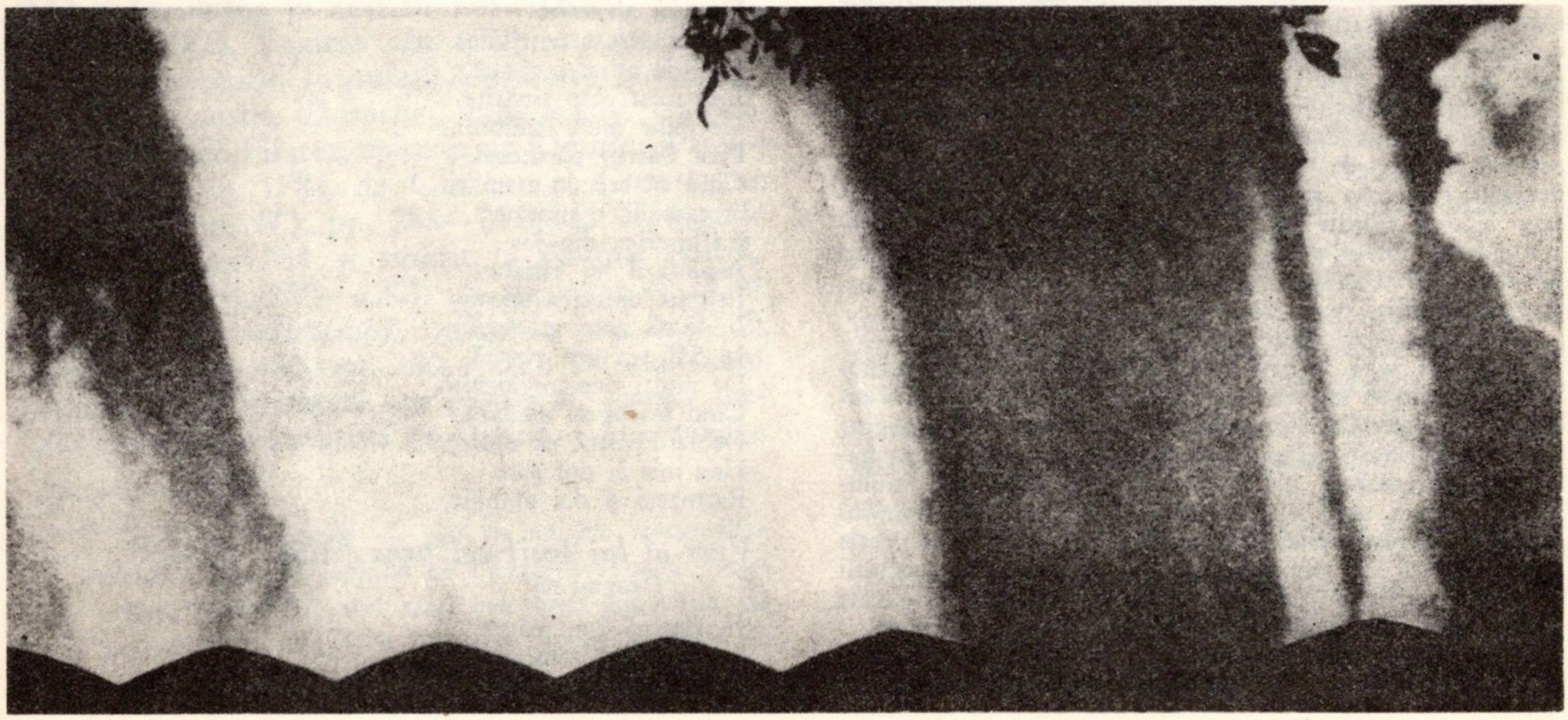

picu pătruț

MINIATURI ȘI POEZIE

Originalitatea și valoarea creației „naive" a acestui țăran, care practic nu și-a părăsit niciodată satul natal de munte unde a văzut în 1818 lumina zilei — Sălișteа Sibiului —, se explică înainte de toate prin contactul nemijlocit cu arta populară, în aria căreia se și dezvoltă, preluîndu-i și potențîndu-i motive, tehnici, simboluri, semnificații cu o surprinzătoare prospețime. Insetat de frumos și cunoaștere, Picu Pătruț reușește să-și formeze o surprinzătoare cultură literară și artistică mai ales prin intermediul cărților aduse de consătenii săi, oierii, de pe meleagurile îndepărtatelor lor peregrinări. Ajunge și rămîne pînă la sfîrșitul vieții (1872) crîsnicul (paraclisierul) bisericii din Sălișteа.

De la iconarii pe sticlă din partea locului învață stăpînirea liniei și culorii, dar le va da o expresivitate, un ritm și o transparență neobișnuite, multe din creațiile sale devenind apoi modele; versul popular îi cultivă sensibilitatea, simțul armoniei, arta construirii imaginii; dar mai cu seamă învață de la oamenii locului ce înseamnă putere de sacrificiu și omenie, și lor le este destinată întreaga sa creație — „pildele" rimate, legendele biblice sificate și ilustrate cu migală, toate constituindu-se într-o pildă unică, exemplară, exaltînd setea de dreptate, echitate, libertate a celor mulți, harnici, dar nedreptățiți de soartă.

Deși realizată mai cu seamă în intervalul 1837—1850, opera sa e imensă. Ne-a lăsat circa 40 de manuscrise, jumătate cuprinzînd creații proprii, cealaltă jumătate solicitîndu-l în calitate de remarcabil caligraf copist și ilustrator. Pentru a da o idee asupra impunătoarelor dimensiuni ale operei proprii, originale, amintim că numai unul din volumele sale de versuri, *Stihos adică Viers*, cuprinde în cele 1400 de pagini ale sale peste 10.000 de versuri însoțite de 644 de ilustrații color — realizate *pleine-page* sau în secvențe serializate care amintesc de tehnica modernă a benzilor desenate.

Merită amintit de asemenea că veleitățile literare ale lui Picu Pătruț s-au exersat, în afară de vers, și în domeniul prozei și al dramaturgiei. Ce surprinzătoare mină de informație pot constitui, pentru cercetătorul începuturilor dramaturgiei românești, cele șase opere dramatice („misterii") populare care îi aparțin! Picu Pătruț a fost și un inspirat popularizator al operelor cu conținut moral ale lui Anton Pann, Vasile Aaron, Ioan Tincovici, Ioan Barac etc., pe care le-a caligrafiat, ilustrîndu-le adeseori, convins că nimic nu contribuie mai mult la pătrunderea unui text oarecare ca o adecvată redare în imagini a momentelor esențiale cuprinse de acesta.

Intîiul care și-a dat seama de inestimabilul tezaur cultural pe care-l reprezintă opera lui Picu Pătruț a fost eminentul cărturar Onisifor Ghibu. Încă din primul deceniu al acestui veac, profesorul Ghibu începe dificila acțiune de depistare și adunare într-un singur corpus a manuscriselor, acțiune care a pretins eforturi de mai bine de jumătate de secol. Tot profesorul Ghibu inițiază și prima investigație exegetică a operei lui Picu Pătruț.

Fragmentele de poeme selectate mai jos ilustrează — credem — cu prisosință capacitatea rapsodului țăran de a asimila mentalității, gesticii și specificului popular subiecte omiletice aride, cum ar fi, de pildă, acela referitor la „Cuviosul Alexie". Dezvoltînd la proporții neașteptate (care-i conferă practic caracterul de poemă autonomă) tînguirea soției care-și plînge văduvia, Picu Pătruț condensează imagistica unei suite întregi de autentice bocete țărănești, topindu-le într-o profund răscolitoare durere care antrenează alcătuirile cosmosului. Am insistat asupra acestui procedeu întrucît, *mutatis mutandis*, se recomandă ca permanență definitorie în atitudinea autorului față de obiectul creației.

Crișan Maria și Octavian Ghibu

Viers de mulțămită pentru Versuri
(fragment)

Aceste proaste stihuri
(Ce să zic și Viersuri,
De nou alcătuite
Și cam prost potrivite)
Sînt de mine izvodite,
Într-acest chip tipărite.
De mine mult ticălosul,
Picu Pătruț păcătosul,
Cînd ca crîsnic eram eu
În casa lui dumnezeu,
La biserica din jos
A-nălțării lui Hristos,
În care cîntarea sfîntă
În toată ziua se cîntă.
În Sălișteа cea vestită,
De mulți oameni locuită,
Cînd leatul se număra
De la Hristos că era:
Una mie și opt sute
Patruzeci și doi umplute.

Vers al lui Iosif cel prea frumos și curat
(fragment)

În fîntînă l-au băgat
Și au stătut nemîncat,
Și de-acolo scos fiind,

Tinerelul cel prea blînd,
De vînzare s-au făcut
Şi-n Eghipet s-au vîndut,
De zavistnicii săi fraţi,
Cei spre pizmuire daţi.
Aşa au călătorit,
I-O-sif cel prea slăvit
În ţara eghiptenească,
Vîndut de mînă frăţească.
Dară Domnul tuturor
Ii era lui ajutor.
În cale cu el mergea,
De rele îl mîntuia.
Că el toate le răbda,
Ori ce i se întîmpla.
Apoi în Eghipet iară,
Avu ispită amară,
De muierea eghipteană
Cea curvă şi prea vicleană
Care-l sili spre păcat
Pre tînărul cel curat.
Şi fiindcă n-au voit,
Pre el apoi l-au pîrît
Şi-n greşeală l-au băgat
(Că o-ar fi tras spre păcat).
Şi aşa acel cuvînt
De domn-său crezut fiind,
În temniţă l-au închis
Şi doi ani au stătut prins.
Apoi Domnul cel prea sfînt
(Să-l proslăvească voind)
Şi de-acolo l-au scăpat
Şi pricepere i-au dat
Visurile să cunoască,
Prin care să îl slăvească.
Şi el aşa tîlcuind,
Visul Craiului spunînd,
Cinste mare-au dobîndit,
Mai mult ca toţi s-au mărit,
A fi el după-mpăratul
Şi ca dînsul nime altul.
Şi bucate-au adunat
În veacul îmbelşugat,
Să fie cu-ndestulare
Cînd va fi foamete mare.
Şi trecînd buna rodire,
Veni vremea cu lipsire.
Foametea s-au întărit,
Că pămîntul n-au rodit.
Atuncia Iosif cel drept,
Tînărul cel înţelept,
Se făcu împărţitor
Şi de grîu dăruitor,
Şi tuturora vindea
Grîu la ceia ce venia.
Atuncia şi ai săi fraţi,
De la tată-său mînaţi,
La Eghipt au pogorît,
Că hrană le-au trebuit.
Şi la Iosif au venit
Şi cinste i-au dăruit.
Iar el, înţelept fiind,
Şi pre dînşii cunoscînd,

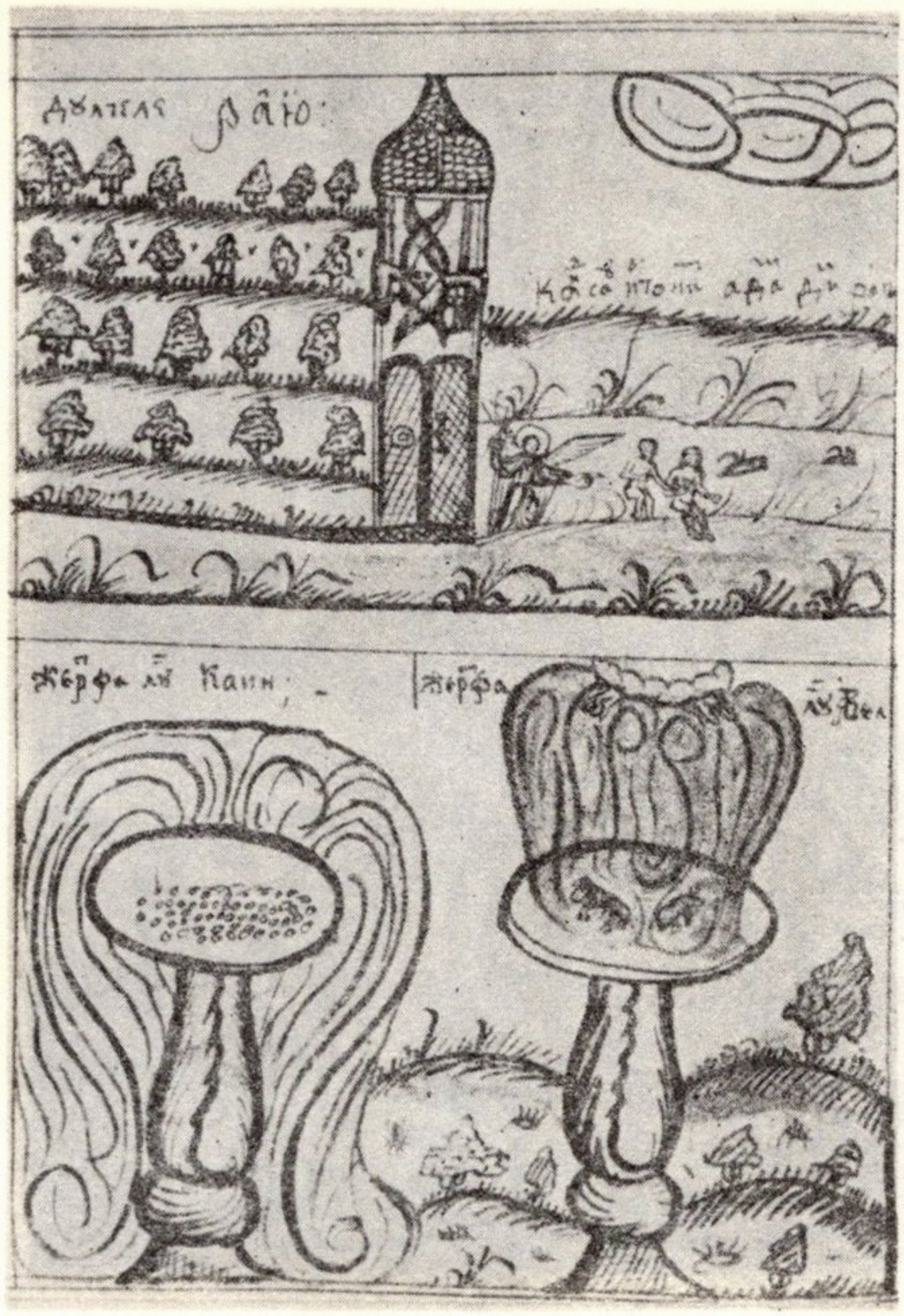

Puţintel i-au necăjit
Şi iscoade i-au numit.
Aşa la toţi grîu le-au dat
Şi banii-n saci le-au băgat

Moartea lui Avel
(fragment)

O, zi frumoasă, mărită,
Dimineaţă fericită,
Cînd soarele izbăvit
Şi luminos răsărit,
Din umbra orizonească
Şi-ncepe să strălucească,
Noaptea atunci o goneşte
Întunericul fereşte
Şi toate le luminează
Cu luminoasa sa rază.
Cînd firea se străluceşte
De o frumseţă ce creşte
Şi toat-a luminii zidire
Ce fusese-n adormire,
Se deşteaptă spre slăvire
Şi spre a Ta mulţămire,
Atunci arăţi faţă mie
Chipul zidirii dintîie.
Atunci îmi zugrăveşti faţă,
Pre cea dintîi dimineaţă,
Întru care făcătoriul
Şi a toate ziditoriul
Făcînd după voia sa
Glasul său a răsuna.

Tînguirea soţiei la moartea lui Alexie

Şi plîngea şi lăcrăma
Şi tînguia cu dînsa.
Să tînguia foarte, foarte,
Cu glasuri nemîngăiate.
Moaştele le săruta
Şu cu lacrămi le spăla
Şi în piept se ucidea
Şi părul său îşi zmulgea.
Faţa sa îşi zgîria
Şi cu glas mare zicea:
„O! vai mie, soţ iubit,
De ce pînă la sfîrşit
Rre mine m-ai părăsit?
Ce mîhnire şi ce rău
Îţi făcusem ţie eu?
De te-ai lepădat de mine
Şi mi-ai dat întristăciune.
Mulţi ani am plîns pentru tine
Cu prea multă mîhniciune.

. . . . . .

Oh, lună, stele şi soare,
Cele mult strălucitoare,
Astăzi vă întunecaţi,
Cu mine vă supăraţi,
Oh, pămînte, roditoare,
Oh, cer, păsări zburătoare
Mă rog ajutaţi-mă,

Ca să-mi plîng văduvià
Şi nenorocirea mea.
Oh, izvoare, şi tu, mare,
Daţi-mi mie-mprumutare,
Daţi apă capului mei,
Şi buruieni, împreună
Să mă pot jălui eu.
Daţi apă ochilor mei
Ca să poci vărsa din ei,
Plîngîndu-mi a mea viaţă,
Amărîtă şi de ceaţă.
Oh, mirele meu, iubite,
Alexie, prea dorite,
Acuma de ai putea
Ca să-mi iei inima mea
Şi apoi să cunoşti bine
Dragostea ce am spre tine,
Atunci nu e trebuire
De lacrămi şi tînguire,
Care să mărturisească
De jalea mea cea firească.

Viers
la zămislirea sf. Ioan

Toate limbile
Şi vă bucuraţi
Munţi, văi şi dealuri,

Nourii stropească
Şi tot văzduhul
Pămîntul iară

Pustietatea
Kiedrii cei frumosi
Astăzi să salte

Făptura toată
Şi minunea
Şi să sălteze

Plezniţi cu mîinile
Toate neamurile,
Izvoare şi jgheaburi
Bucuraţi-vă!

Ploi de veselie,
Luminat să fie
Vesel să răsară
Veselindu-se.

A Iordanului,
Ai Libanului,
Cu ramuri înalte
Bucurîndu-se.

Astăzi dănţuiască,
Să o prăznuiască
Să se desfăteze
Cu bucurie.

Pag. 195

Dulcele rai şi Cînd s-au izgonit Adam din rai (sus), lui Cain şi Jertfa lui Abel (jos)

Cum au scos pre S. proroc Ieremia din groapa cu noroiu

Pag. 196

Arderea Sodomii şi Gomorii

PĂRINŢI STRĂBUNI

Pe unde sînt părinţii străbuni
pe sub care aluni, pe sub care goruni?

Poţi să însemni locul lor
măcar în cîmpul larg, foşnitor,
sau în văile aplecate spre soare
cu limanul de verde răcoare?

Pe unde dorm cei mulţi, pe unde,
pas de-mi răspunde?

Şi-am răspuns: Sînt aici, sînt mulţi
şi umblă în primenire desculţi
atît cît să nu-i vedem, prin glie,
dar ei să ne vadă şi să ne ştie.

De mulţi cîţi sînt şi nu dorm
pămîntul nostru-i enorm.

Oare acum vorbind amîndoi
nu vorbim în graiul lor, noi,
şi nu ne potrivim vorbele şoptite
cu vorbele lor uşor amorţite?

Iată ce-ţi spun: Împreună cu ei
gustăm gustul patriei.

DOMIŢIAN CESEREANU

BLAGA inedit

* * * * * * * * * * * * * * * * * * *

AMINTIRI ȘI DOCUMENTE

Paradoxal, mărturiile din ultima vreme, menite unei mai apropiate cunoaşteri a artistului şi omului Blaga, în loc să-i rarefieze mitul, îi potenţează şi mai mult strălucirea, cu fiecare amănunt inedit, cu fiecare nou indice biobibliografic. Nimic demitizant, nimic nu-i „striveşte corola de minuni". Dimpotrivă. Mi-a dovedit-o o dată mai mult apariţia recentei cărţi, *Blaga inedit, amintiri şi documente*, pe care o considerăm o modestă dar încheiată etapă în realizarea unui corpus documentar Blaga. Numeroase comentarii, scrisori, sugestii şi, mai ales, numeroase oferte din partea depozitarilor de documente şi mărturii Blaga m-au convins că, departe de a fi încheiată, această primă etapă abia acum începe să se contureze în întreaga ei amploare. Textelor inedite, variantelor, corespondenţei, materialelor grafice de tot felul şi amintirilor cuprinse în volum, li se adaugă noi documente, unele reliefînd, prin completare, cu şi mai mare pregnanţă, aspecte deja relevate, altele circumscriind momnte necunoscute încă viitorului cercetător sau marelui public.

Printre acei cărora apariţia cărţii şi comentariilor mai sus amintite le-a întărit convingerea în deosebita utilitate a valorificării fondurilor particulare Blaga se numără şi Lelia Rugescu, născută Pavel şi Dorin Pavel, nepoţi ai poetului, copiii sorei sale Letiţia, care cu nobilă generozitate mi-au pus la dispoziţie noi documente Blaga, însoţite de pertinente comentarii şi mărturii orale. Toate acestea, prin diversitatea şi complexa lor problematică, proiectează un spor de lumină asupra creaţiei şi vieţii poetului, asupra unor momente şi episoade semnificative pentru istoria literară.

Lunga linie a fraţilor şi surorilor lui Lucian Blaga din arborele genealogic al familiei (publicat cu adaosurile poetului în *Blaga inedit, amintiri şi documente*, p. 250) şi configurată orizontal, cunoaşte de fapt o sensibilă curbare, de la stînga la dreapta, pe înălţimea unui etaj. Căci între Letiţia, (poziţia 1) sora mai mare a poetului şi acesta din urmă (poziţia 6) se intercalează o perioadă de 15 ani, aducîndu-l pe Lucian mult mai aproape ca vîrstă şi apetituri de nivelul la care, în arbore, sînt notaţi cei doi copii ai Letiţiei, Dorin şi Elena. (De fapt, Elena-Lelia, prenume secund — şi doar acesta utilizat curent — adăugat în amintirea unei surori a poetului, a cărei moarte prematură este atît de dureros remarcată în *Hronic*, p. 7—8, şi care, în arborele genealogic ar fi trebuit indicată între poziţiile 5 — Liciniu şi 6 — Lucian).

Apropierea lui Lucian de cei doi nepoţi, ne-o confirmă Elena-Lelia Rugescu: ... *„scriu «unchi» în ghilimele, deoarece Lucian, fiind cel mai mic dintre fraţii Blaga, iar mama cea mai mare, între noi, nepoţii, şi Lucian nu era o diferenţă de vîrstă prea mare. De fapt, îl consideram ca pe al treilea frate al nostru. Şi, pentru că, din păcate, fratele meu Dorin şi cu mine sîntem singurii încă în viaţă din cei care şi-au petrecut anii copilăriei în atît de strînsă legătură cu Lucian. Poate e bine să vorbim de acele îndepărtate vremi, care au lăsat în noi imagini atît de vii, de parcă ieri le-am fi trăit"*.

Datele *inedite* pe care le cuprind rememorările orale şi numeroasele materiale referitoare în special la copilăria, adolescenţa şi începuturile literare ale poetului şi dramaturgului Blaga reliefează din plin importanţa aportului documentar pe care Lelia Rugescu şi prof. univ. dr. docent ing. Dorin Pavel îl oferă istoriei literare şi atenţiei viitorului monograf.

Colecţia de documente Lucian Blaga aflată iniţial în păstrarea mamei poetului, Ana Blaga (născ. Moga) şi a surorii lui, Letiţia, după stingerea acestora a revenit descendenţilor amintiţi — Dorin Pavel şi Lelia Pavel (căsăt. Rugescu), fiind deţinută de aceasta din urmă. Acestui fond i se adaugă corespondenţa directă Lucian Blaga — Lelia Rugescu; cum, din păcate, corespondenţa poetului către Dorin Pavel s-a pierdut, reconstituirile profesorului bucureştean îmbracă un caracter exclusiv memoralistic.

În cele ce urmează redăm o primă parte din bogatul fond memoralistic şi documentar, prefigurînd contururile unui inedit capitol pentru tezaurul documentar Blaga, a cărui constituire a fost iniţiată de Editura „Dacia".

Un prim document, prevenind direct din „fondul Ana Blaga", în constituie o preţioasă fotografie din 1900, care, incluzîndu-i şi pe părinţii poetului, ilusterază totodată *in imago* amintitul deja etaj genealogic al descendenţilor lui Izidor Blaga:

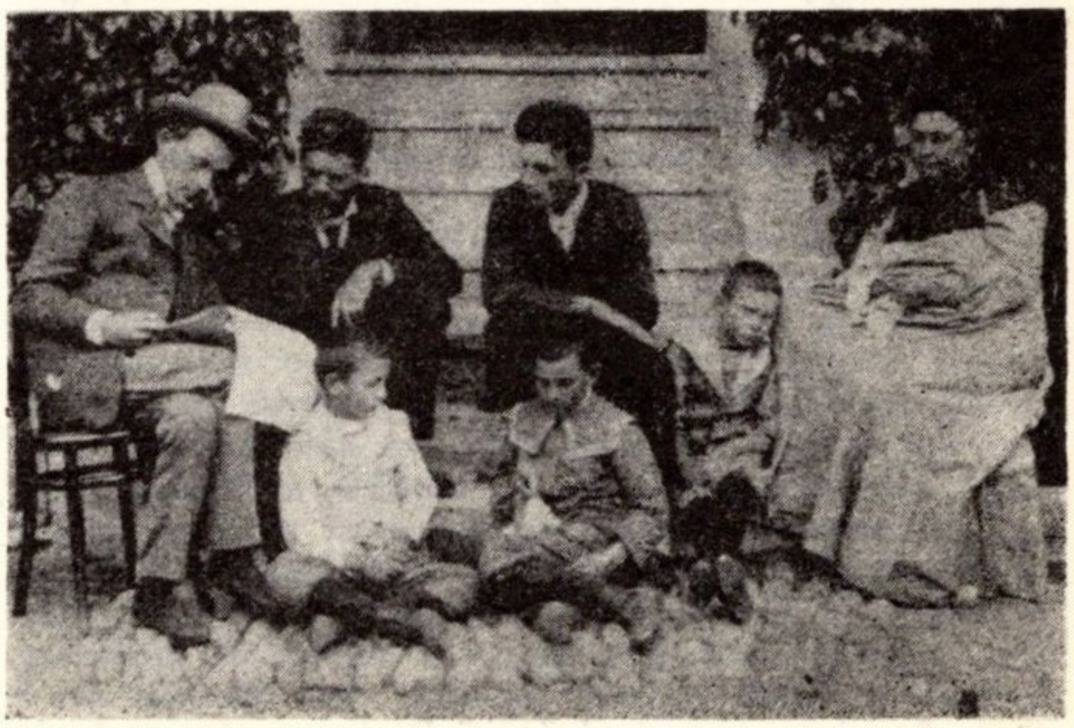

Alături de Izidor Blaga, pe trepte, se distinge Lionel; pe capătul balustradei şade Ana Blaga, iar poetul, în vîrstă atunci de 5 ani, îşi reazimă tîmpla, tandru, de genunchiul ei; Liciniu, cu un iepuraş alb în braţe, e aşezat în prim-plan alături de Longhin; Tit Liviu, pe scaun, în extrema stîngă, citeşte ziarul. Singura care lipseşte e Letiţia, deja căsătorită, şi care pe atunci aştepta să-l nască pe Dorin.

După naşterea acestuia, apoi a Elenei-Lelia, cum anume s-a ajuns ca „unchiul Lulu" şi nepoţii să trăiască momentele uneia şi aceleiaşi copilării, o explică detaliat Dorin Pavel: „*Bunica mea Ana Nina Blaga era foarte ocupată cu gospodăria complexă, animale casnice, munca pămîntului parohial şi pe mica vie personală, aşa că nu avea timp suficient pentru copii. Mama mea, Letiţia, care se ocupa de creşterea fraţilor mei mici: Liviu, Lionel, Longhin, Liciniu, primi în 1895 o nouă sarcină — de a îngriji pe noul ei frăţior Lulu.*"

Precizînd că „*Lucian era în general tăcut şi preocupat, ba chiar timid, dar în familie îi plăcea umorul*", Dorin Pavel îşi aminteşte că a fost de faţă la scena relatată în *Hronic* (p. 6), relevantă pentru umorul lui Blaga: trimis de Ion Pavel, soţul Letiţiei, cu un zlot la „boldă" după bere şi sodă (sifon), după o jumătate de ceas Lucian se întoarce spunînd: „*Bere este, sodă nu-i şi zlotu' l-am chiert" (pierdut).*

Semnificativ apare un alt moment, păstrat adînc în memoria lui Dorin Pavel — şi deci trăit în mai multe rînduri. Deşi mai mare cu 5 ani decît Dorin — şi prin aceasta iniţiatorul numeroaselor lor şotii — cel care resimţea mai mult fascinaţia şi în acelaşi timp o teamă fără nume de întuneric era Lucian. Relevant e şi faptul că prefera să-l lase pe Dorin să rezolve şi problema „siguranţei trecerii" prin anumite locuri: „*Întunericul îl impresiona în mod deosebit, aşa că trecerea prin şura întunecată o făcea strîngîndu-mă de mînă. În spatele şurii se afla curtea păsărilor unde stăpîneau nişte gîscani şi curcani foarte agresivi, iar eu trebuia să-i gonesc cu băţul din faţa lui, ca să poată trece spre grădina cu fructe.*"

După moartea lui Izidor Blaga (1908), mama poetului şi-a lichidat gospodăria din Lancrăm (v. *Hronic*, p. 86 şi 95—96), mutîndu-se la Sebeş în casa Letiţiei. Completare *Hronicului*, Lelia Rugescu precizează: . . . „*părinţii mei i-au pus la dispoziţie două camere. După un oarecare timp, construindu-şi o altă casă în aceeaşi grădină, părinţii mei i-au lăsat bunicii casa veche în întregime. Astfel legătura noastră cu Lucian a devenit şi mai strînsă. Chiar şi după plecarea lui la şcoală, la Braşov, îşi petrecea toate vacanţele împreună cu noi, la Sebeş.*"

De cel mai îndrăgit loc din Sebeş, şi cîntat de poet, pădurica „Sub arini", unde cum mărturiseşte Dorin Pavel: „*cînd mai crescusem, reuşeam uneori să-l scot pe Lucian din tăcere, ca să recite din primele versuri ale Poemelor luminii*" Lelia, cu multă savoare leagă o altă amintire, sensibil anterioară: „*Lulu şi Dorin hoinăreau în împrejurimi, dar mai cu seamă în pădurica din apropiere „Sub arini", cum i se spunea, iar eu, mititică, să fi avut patru ani, mă luam cît puteam de des după ei. Tare fericită mă simţeam în compania lor. Dar odată am tras o spaimă de moarte. Traversa, chiar peste aleea pe care ne plimbam, o linie ferată, care ducea la fabrica de chibrituri. Deodată se auzi fluierul trenului, care începea să se zărească printre copaci. Lulu şi Dorin — dar mai ales Lulu, căci el fiind mai în vîrstă îl ascultam cu veneraţie — m-au oprit la o distanţă apreciabilă de linie, dîndu-mi de grijă să nu mă mişc fiindcă «trenul are obiceiul să arunce o curea cu care prinde copii şi-i trage sub roţi». Ei doi, s-au apropiat mult de linie să poată vedea trenul cît mai bine. Am început atunci să strig ca din gură de şarpe, ţinîndu-mă cu amîndouă braţele de un copac. Ţipam îngrozită, la gîndul că trenul i-ar putea trage pe ei sub roţi. Mi-au răspuns că lor nu li-e teamă fiindcă sînt mai mari şi trenul nu-i trage decît pe copiii mici. Nu înţelegeam de ce se prăpădesc amîndoi de rîs. Pentru mine doar tot ce spuneau ei era literă de evanghelie".*

Lelia şi Dorin Pavel, nepoţii şi tovarăşii de joacă ai poetului (în 1909, cînd Lucian avea 14 ani, Dorin 9 ani, Lelia 4 ani).

Mai edificatoare însă pentru viitorul biograf al lui Blaga, pare o altă scenă evocată de Lelia Rugescu, şi petrecută în Sebeşul aceloraşi ani, scenă care ne relevă în acelaşi timp şi gustul pentru strengării, şi umorul manifestat de Blaga încă din fragedă copilărie: „ *Lucian se comporta în compania noastră ca orice copil mai mare.*

Avea totuşi ceva în plus, avea mult umor şi-i plăcea grozav să facă fel de fel de şotii. Nu o dată s-a întîmplat ca el, împreună cu Dorin, să mă treacă peste gard din mica noastră grădină în livada mai mare, plină de pomi cu fel de fel de fructe (merele din grădina de-alături sînt, pentru copii, totdeauna mai dulci decît cele din grădina proprie) a vecinului nostru Popa Avram şi să le arunc lor, peste gard, tot ce puteam culege, mititică precum eram şi în mare grabă. Mă învăţau să spun, dacă vine cineva, că eu caut un pui de-al nostru sărit la ei în grădină. Chiar s-a întîmplat să fiu surprinsă de preoteasă (noroc că nu aveam nimic compromiţător în mînă), care, în urma spuselor mele, a început să mă ajute la căutarea puiului. În acest timp îi auzeam pe cei doi poznaşi rîzînd de după gard pe înfundate".

Treptat, în suita de întîmplări hazlii se intercalaseră crîmpeie de profundă candoare, din copilărie şi din perioadele de mai tîrziu, pe care Lelia Rugescu le prinde într-o frescă vie de amintiri. Un prim crîmpei — pe care numai o sensibilitate feminină îl putea păstra: *„Lui Lulu îi plăcea tot ce era delicat. Ţin minte parcă ar fi fost ieri, îmi făcuse mama o rochiţă de un roşu aprins, şi Lulu, cînd mă vedea deschidea braţele şi striga vesel «Macul, macul» — şi mă cuprindea".*

Apoi un alt crîmpei, cîţiva ani mai tîrziu: *„Cînd am început să umblu la şcoală — mă dăduseră la nemţi, conform tradiţiei din familie, uneori mai întîrziam, căci atunci mi-a făcut Lulu o poezioară: «Zicklein, Zicklein habe Acht, denn es ist schon halber Acht» (Ieduţule, ieduţule, fii atent că e deja la şapte şi jumătate). Zicklein a devenit cu timpul Ţicluş şi Ţicluş am rămas pentru Lulu pînă la sfîrşit, atît în vorbă cît şi în scrisori şi-n diverse dedicaţii de pe cărţile sale".*

Din numeroasele dedicaţii păstrate de Lelia Rugescu o reţinem mai întîi pe aceea de pe volumul *Diferenţialele divine*, care reproduce prima jumătate a „poezioarei", remarcînd totodată că episodul relatat mai sus trebuie plasat cel de vreme spre sfîrşitul perioadei de licean a poetului, cînd poate fi concepută o prezenţă embrionară a ideilor cuprinse în cartea de mai tîrziu:

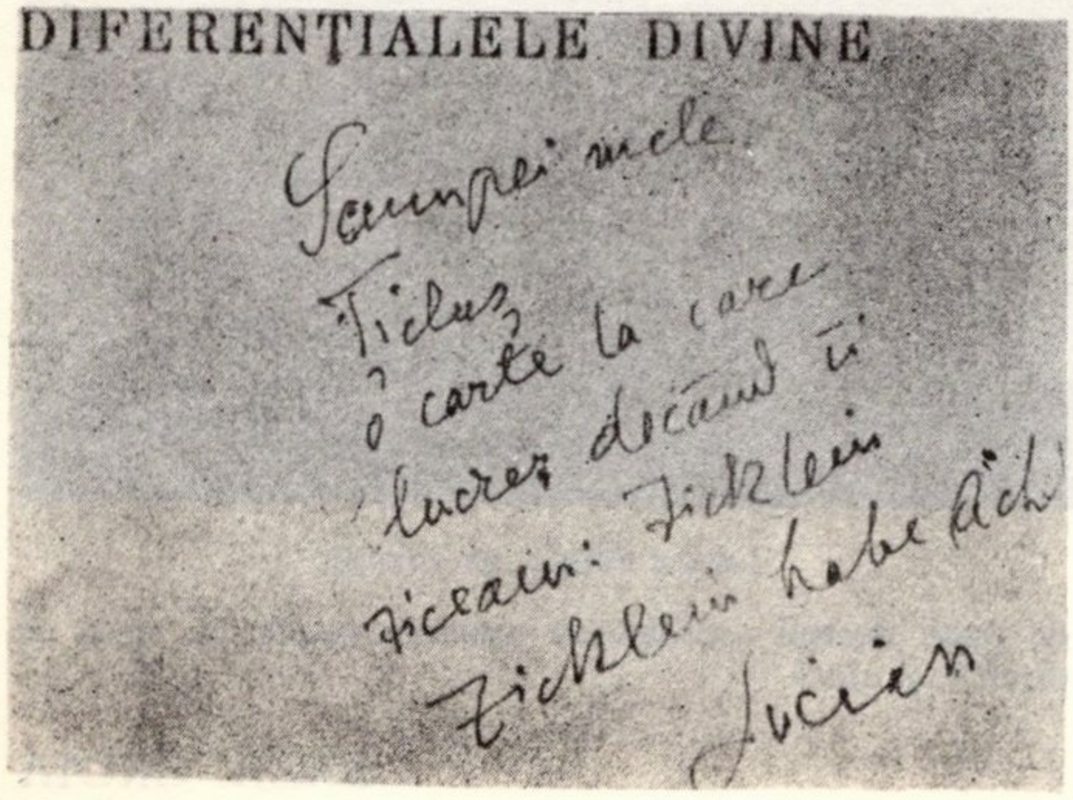
DIFERENŢIALELE DIVINE

Scumpei mele
Ţicluş,
o carte la care
lucrez decînd îi
ziceam: Zicklein
Zicklein habe Acht
Lucian

Tot la „ieduţul" Ţicluş face aluzie şi dedicaţia consemnată pe exemplarul din *Meşterul Manole: Scumpei Ţicluş cu dragostea ce-am avut-o totdeauna pentru iezi, îngeri, iepuri şi alte cîteva fiinţe alese. L.*

7 ian. 1929. Berna

În sfîrşit dedicaţia de pe volumul de versuri *La cumpăna apelor: Pentru Ţicluş, compensaţie scurtă pentru un drum lung — cu iubirea de totdeauna —* şi aceea de pe *Cunoaşterea luciferică: Pentru Ţicluş, cu un apel la îndelunga ei răbdare. L.*

Întorcîndu-ne la perioada de adolescenţă a lui Lucian Blaga, reţine atenţia *o scrisoare din 6 mai 1911* în care este inclusă *şi o poezie* ocazională, *inedită*, închinată sorei sale Letiţia. Poezia se situează, aşa cum am văzut şi în cazul scenetei *Dar de Crăciun* şi *Odei hainelor* (publicate în „Tribuna" nr. 20 din 15 mai 1975) în creaţiile de început ale poetului, din anii cînd era elev în cl. VI. (azi cl. X) a liceului „A. Şaguna" din Braşov. Ea reprezintă de fapt o continuare a preocupărilor sale literare din acea etapă, după ce un an înainte publicase versurile de debut *Pe ţărm* (26 martie 1910) şi *Noapte* (18 mai 1910).

Scrisoarea şi poezia pe care le redăm acum exprimă admiraţia poetului pentru temeritatea de care dăduse dovadă sora sa Letiţia („Titi"), rostind o cuvîntare (în termeni drastici — după cum reiese din comentariul lui Lucian) la o adunare a învăţătorilor. Fiind ea însăşi învăţătoare şi soţie de învăţător, Letiţia se încumetase cu acel prilej să rostească un adevărat rechizitoriu la adresa vitregelor condiţii de muncă şi viaţă ale slujitorilor şcolii, formulînd totodată şi o seamă de drepturi şi revendicări. Firesţe, în acele vremuri, faptul ca o femeie să ia cuvîntul la o întrunire publică — pe deasupra formulînd şi revendicări — constituia nu numai expresia unei deosebite cutezanţe, ci şi a unei ferme conştiinţe profesionale şi cetăţeneşti. Oricum, evenimentul făcuse senzaţie, şi din felul în care poezia insistă asupra acestui aspect rezultă că Lucian Blaga se afla — prin intermediul corespondenţei de acasă — în posesia unor copioase amănunte referitoare la felul în care persoane bine cunoscute cercului lor (de pildă „Tigrul") reacţionaseră la cuvîntarea Letiţiei.

Redăm, în autografia autorului, conţinutul integral al epistolei — poezii din 6 mai 1911.

6 mai 1911

Titi dragă!

Te-ai supărat? Ai zis, că numai eu tac, e foarte adevărat dar pentru aceea să mă crezi, că ţi-am dat să înţelegi că între noi doi e un ceva, ce... nu se poate exprimă prin cuvintele muritorilor! Înţelegi acum?

Ei, şi acum ce să-ţi scriu? mi s-a gătat materialul. Vreau să-ţi explic numai că de ce îţi scriu acum. Apoi să ştii, că de bucurie, nu numai fiindcă te-ai produs, dar şi pentrucă văd, că eşti mai bine acum. Uite vezi că nu mai pot de bucurie, simţirile mi se descarcă în versuri:

Crainic al zeilor, o Hermes!
Du vestea-aceasta tuturora,
Chiar şi zeilor depe Olimp:
„Demult se încheiase hora
Şi în sfîrşit sfîrşise şi preotul,
Cînd din mulţime o femeie
Se ridică cu glas adînc, ironic, triumfal:

... Ţăranii se loveau cu cotul...
Uimit privea poporu-n admirare;
Vorbia femeia'ntîiaşi dată
Cu suflet plin de ură ne'mpăcată,
Vorbia de'ndatoririle amare
Ce le aveau învăţătorii...
Supus privea şi tigrul deoparte,
Se îmblînzise fiara cea turbată!
— Iar privirea lui cerea iertare,
Cînd pentru cea din urmă dată,
Se auzia de prin pădure de departe
Glasul ei sarcastic, triumfal! —"
Înzădar aştept, căci Hermes nu mai vine.
Sunt morţi demult toţi zeii pe Olimp.
Apollo, Hermes, Aphrodite,
Şi Iuppiter sunt morţi... Li-s risipite
Şi altarele, şi... mă cuprinde
În faţa lor durere-adîncă,
Dar mă mîngîiu, căci *Minerva*
Zeiţa înţelepciunii
Mai trăieşte încă...
Şi... cum zeiţele-s cu toane,
Ea îşi luă bărbat pe-un muritor...
— Fii fericit cinstite'nvăţător,
Să ştii, că n-ai să mori de foame! —

Scrie-mi dacă-ţi place, sau nu! De altfel să ştii, că eu preste 7 săptămîni vin către casă, aşa că nu mai am ocazie să-ţi scriu. Ilustratele, ce le-am scris lui Dorin şi Leli, le-am scris sunt tocmai 2 săptămîni, dar numai acum le-am expediat. Să nu luaţi în nume de rău: Lui Liciniu încă i-am scris una în 5 aprilie şi i-am trimis-o tocmai în 5 Mai...

Titi dragă, e seară cînd îţi scriu rîndurile acestea; am fost tot vesel dup'amiaza întreagă, fiindcă ţi-am cetit scrisoarea. —

Sunt aşa de „ficirit".

Lulu

Nota lui Benea: Banii i-am primit sănătoşi, nu li s'a întîmplat nimic în excursie; ar putea face astfel de excursii cît de des, că nu le strică. —

Vă pupă şi Nelu
*m.p.**

* *măgar potcovit*

Caracterul ocazional al acestei ode sui-generis e evident, şi faptul merită amintit cu atît mai mult cu cît în ansamblul creaţiei blagiene poezia *ocazională* apare rar. Detaşarea şi umorul care practic mustesc în fiecare strofă, departe de a atenua admiraţia sinceră a poetului, o potenţează pînă la exultare. Or, tocmai aceste calităţi singularizează „oda" aceasta în cadrul şi aşa restrînsei poezii ocazionale blagiene.

Arsenalul mitologic la care apelează poetul elev trebuie considerat nu atît un reflex al preocupărilor legate de studii, cît mai ales deliberată opţiune pentru cel mai eficient mijloc de obţinere a efectului maxim prin transferul temerităţii Letiţiei la dimensiunile Olimpului. Şi, de fapt, ce alt limbaj mai convingător ar fi putut folosi, dată fiind formaţia surorii şi cumnatului său, Ion Pavel? (doar şi lui i se adresează poezia).

„Scrie-mi dacă-ţi place, sau nu!" reprezintă nu doar o simplă formulă convenţională: poetul îşi considera sora drept „*cea mai originală figură dintre fraţii Blaga*", admirîndu-i personalitatea puternică manifestată pe multiple planuri. Eminentă învăţătoare, adevărat spiritus retor al familiei, datorită energiei şi iniţiativelor sale, Letiţia Pavel era admirată de fratele ei Lucian şi pentru înclinaţia aparte pentru arhitectură. Îşi construise, după planuri proprii şi dirijînd direct lucrările, o frumoasă casă în Sebeş, care stîrnise admiraţia localnicilor şi — bineînţeles — a poetului. De altfel, cu umorul care-l caracteriza în relaţiile cu intimii, Blaga îi adresează o insultă în termenii: „*Tituşca Pavelini, Baumeister*".

În acest context de continuă, nediminuată manifestare a afecţiunii fraterne pentru Letiţia, poetul îi va trimite în cursul anilor scrisori, cărţi, fotografii, manuscrise autograf ale unor poezii — documente care în totalitatea lor configurează un important capitol al biografiei blagiene.

Din acest fond documentar ne mărginim să mai redăm aici una din cele mai expresive imagini de tinereţe a marelui poet, care

Lucian Blaga, în tinereţe

de peste decenii „strînge cu privirea snopii de senin ai cerului/ şi cîntă."

BAZIL GRUIA

COȘBUC

și războiul nostru pentru neatîrnare

În vremea cînd Coşbuc era elev la Năsăud s-a desfăşurat Războiul de independenţă; poetul era încă un copil, dar tocmai în acei ani, 1877—1878, evenimentele aveau să lase o amintire neaşteptată prin amploarea şi urmările lor. Năsăudenii au urmărit entuziasmaţi desfăşurarea luptelor şi au jubilat fericiţi la fiecare victorie, cu gîndul la perspectivele unirii politice. Localul casinei române (unde-şi ţinea serbările publice Societatea „Virtus Romana Rediviva“) a primit numele de Rahova, în cinstea victoriei armatelor române. Victoria de la Griviţa a fost consemnată prin atribuirea numelui acestei redute altei clădiri din Năsăud, astăzi hotel, precum şi unei străzi, al cărei nume se mai păstrează şi astăzi. Aceste gesturi entuziaste au fost întregite de o lucrare, credem că cea dintîi scriere de proporţii, consacrată evenimentelor de la 1877—1878; doi profesori de la gimnaziul superior românesc din Năsăud, dr. Artemiu Publiu Alexi (unul dintre cei dintîi materialişti români) şi Maxim Pop (numele lor este scris după ortografia latinizantă Alessi şi Massimu) publică, la Graz, cartea (bogat ilustrată, şi cu planşe în culori) *Resbelul orientale ilustrat;* foaia de titlu poartă ca dată anul 1878, dar „precuvîntarea“ e din 8/20 februarie 1880.

Coşbuc a citit, fără îndoială, această scriere bine documentată (pare a fi un jurnal al războiului) şi nu trebuie să ne surprindă unele nume care apar în *Cîntece de vitejie* sau în cele două scrieri în proză ale lui Coşbuc: Rahova, Plevna, Griviţa, Vidin, Lom-Palanca, Călugăreni etc. Nu se poate trece peste această monografie atunci cînd vorbim despre Coşbuc şi războiul de neatîrnare, pentru că de aici izvorăsc multe sugestii valorificate de către poet mai tîrziu.

Acei care l-au acuzat de plagiat pe Coşbuc, în scrierea lucrărilor sale în proză inspirate din războiul de independenţă (Luciliu = Alexandru Macedonski, în *Forţa morală*, nr. 7, 1901, articolul *Caion, Caragiale şi alţii*, şi nr. 8, 1901, articolul *Plagiatul Caragiale şi plagiatul Coşbuc*, ş.a.) n-au cunoscut, nici măcar n-au auzit de cartea despre războiul de la 1877—1878 a profesorilor lui Coşbuc de la Năsăud.

Dacă Vasile Alecsandri a scris chiar în timpul desfăşurării luptelor şi a adus, prin culegerea *Ostaşii noştri*, o nouă piesă la bogata sa poezie patriotică, George Coşbuc a refăcut unele momente, şi pe cele mai semnificative ale conflictului, în versuri sau în proză, valorificînd nu numai lucrarea profesorilor săi sau alte surse, a căror indicare nu este necesară în opere literare. Trebuie să recunoaştem că, aşa cum afirma George Călinescu, „punctul de plecare e V. Alecsandri“ (*Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Bucureşti, 1941 p. 523). Faţă de autorul celebrului *Peneş Curcanul*, la Coşbuc „versificaţia e cu mult superioară, fraza redusă la minim, strofele variate“ (idem.). Călinescu se referea la culegerea de *Cîntece de vitejie*, care nu excelează în mod deosebit, cuprinzînd şi piese de calitate îndoielnică, versificări pe teme patriotice, ode şi imnuri şcolare, care şi-au pierdut de mult valoarea, reprezentînd doar documente mai degrabă istorice. Unele poezii din culegerea amintită sînt „mai ales naraţiuni în versuri de episoade din războiul de la 1877“ (Ibidem); între acestea se găsesc şi creaţii minore, cu valoare de „proză rimată, uneori cu regretabile veleităţi de spirit“ (Ibidem). Cele cîteva citate pe care le oferă Călinescu nu ilustrează suficient şi convingător afirmaţia, pentru că *Sus inima* şi *Cîntec* (Ţi-ai mînat prin veacuri turmele pe plai), poezii din care dă citate, sînt texte reuşite, viabile şi astăzi; sînt, de altfel, poeziile care deschid şi închid culegerea.

Acest ultim volum de poezii originale al lui Coşbuc, apărut, în primă ediţie, în 1904, cuprinde poezii cu subiecte istorice, o bună parte inspirate de războiul de independenţă. Titlul culegerii putea să-i fie sugerat de cartea lui

Firdusi, care se numeşte, în traducere germană, *Heldensagen;* Coşbuc a cunoscut această lucrare în versiune germană, după care a şi tradus *Scrisoarea lui Firdusi către şahul Mahmud.* La apariţia culegerii, critica literară a manifestat o condamnabilă indiferenţă, ceea ce l-a determinat pe Nicolae Iorga să intervină într-un articol din *Semănătorul,* nr. 35, din 29 august 1904 (sub titlul *„Cîntece de vitejie" ale lui George Coşbuc*), din care citäm: „Duşmanii de altă dată nu se mai văd (e vorba de detractorii lui Coşbuc din anii 1893, 1894, după apariţia culegerii de *Balade şi idile* — n.n.), dar prietenii scriitorului român sînt aşa de discreţi... Şi apoi cutare domnişor care ştie toate intimităţile literare ale scriitorului cu care s-a întîlnit de cîteva ori la cafenea, te trage la o parte şi îţi va spune, cu toată cruţarea şopotitoare a „prietenului" faţă de prietenul său, că e pe sfîrşite cu talentul lui Coşbuc, care se mai încearcă numai din cauza comandelor oficiale.

Tăcerea cu care au fost primite *Cîntecele de vitejie* nu e deloc îndreptăţită şi, dacă din motive care se pot înţelege, dar nu se judecă, — poetul a pierdut marele său avînt cuceritor din vreme, conştiinţa fecundă că el se găseşte între ai săi care-l iubesc, îl admiră şi-i aşteaptă cu nesaţ cuvîntul — opera sa din urmă e întru toate vrednică să stea alături de celelalte".

Al doilea cronicar prestigios care a recenzat cartea lui Coşbuc a fost G. Bogdan-Duică, în cronica *George Coşbuc, Cîntece de vitejie,* publicată în „Convorbiri literare", nr. 12, decemvrie 1904. Criticul susţine că poetul n-a dorit să-şi sporească gloria, ci a scris „o lucrare folositoare", răspunzînd „aceloraşi solicitări care l-au făcut să scrie şi părţi din istoria modernă a României în formă populară". Aceste tendinţe sînt mai vechi la Coşbuc, aşa cum o demonstrează poezii ca *Rugămintea din urmă şi Trei, Doamne, şi toţi trei!* (din culegerea *Balade şi idile*), *În şanţuri* din *Fire de tort, Crăciunul în tabără* (Pe cîmpia Smîrdanului, 1877), din *Ziarul unui pierde-vară.* La acestea am mai putea adăuga *Costea* şi *Aghiotantul;* toate acestea, păstrate în culegerile amintite, deşi puteau figura foarte bine în *Cîntece de vitejie,* unde mai puteau fi incluse şi *Decebal către popor, Prutul, Cetatea Neamţului* ş.a.

G. Bogdan-Duică motivează culegerea publicată de Coşbuc, menită „să înveţe patriotismul, spiritul războinic, jertfa pentru binele altuia, al ţării".

Dintre criticii contemporani, Dumitru Micu subliniază patriotismul, energia şi, uneori, realul patos liric al poeziilor, care „au educat multe generaţii tinere şi educă şi azi tineretul în spiritul iubirii de ţară" (*Studiu introductiv* la ediţia Coşbuc, *Versuri,* 1961, p. XCI).

Din poeziile cuprinse în *Cîntece de vitejie* doar o parte sînt inspirate de războiul de independenţă şi anume: *Cîntec ostăşesc, Dorobanţul, Zece mai, Pe drumul Plevnei, Pe dealul Plevnei, De profundis, La Smîrdan, Cîntecul redutei, Povestea căprarului, Coloana de atac, O scrisoare de la Muselim-Selo, Raport* (*Luarea Griviţei, la 30 august 1877*), adică ceva mai bine de o treime a cuprinsului.

Rugămintea din urmă şi *Trei, Doamne, şi toţi trei!,* din culegeri anterioare, sînt foarte cunoscute şi larg răspîndite în culegeri antologice şi-n manuale şcolare, alături de *O scrisoare de la Muselim-Selo.* Primele două au fost mult discutate şi în cadrul „procesului literar" Coşbuc, fiind considerate piese de plagiat. Nu este cazul să reluăm discuţii încheiate; de reţinut este însă faptul că cele două poezii se leagă strîns, prin elementele dramatice puternic subliniate de Coşbuc, de războiul de independenţă. *O scrisoare de la Muselim-Selo* este una din cele mai reprezentative dintre poeziile volumului *Cîntece de vitejie;* imn al iubirii de ţară, de familie, de muncă, al vitejiei trecute; o imagine a luptelor, a greutăţilor războiului, precum şi a vieţii celor rămaşi acasă.

Am mai menţiona poezia *Povestea căprarului,* o tragedie de supremă înălţime. Povestea căprarului este o demonstraţie a sincerităţii artei lui Coşbuc.

Există o strînsă relaţie între poeziile inspirate de războiul pentru independenţă şi scrierile în proză ale lui Coşbuc închinate aceluiaşi mare eveniment, în modul de a înţelege contribuţia ţăranilor deveniţi oşteni, sacrificiul şi eroismul lor, precum şi al celor rămaşi acasă, în sate. Uneori, cum este cazul poeziei *Dorobanţul,* apropierile sînt atît de mari, încît se poate vorbi de două texte deosebite doar prin organizarea în versuri sau păstrarea povestirii obişnuite, în proză; de altfel, poezia a fost scrisă

și publicată la un an după apariția *Războiului nostru pentru neatîrnare.*

Cele două scrieri în proză ale lui Coșbuc: *Războiul nostru pentru neatîrnare povestit pe înțelesul tuturor* (1899) și *Povestea unei coroane de oțel* (1899) sînt scrieri comandate și avînd scopul popularizării și educării spiritului patriotic. Chiar Coșbuc recunoaște în prefața la cea dintîi: „Gîndul să scriu ceva despre război, avînd ținta aceasta (întărirea neamului — n.n.), mi l-a dat d-l Haret, ministru al școalelor. Două cărți au izvorît din gîndul acesta: cartea de față și „Povestea unei coroane de oțel". Ele se întregesc una pe alta și trebuie privite ca o singură carte, o poveste a redeșteptării noastre". Coșbuc mărturisește, în prefața citată, că n-a avut de gînd să scrie „o istorie completă și exactă a războiului" și „nici nu s-ar fi priceput la așa ceva". Și adaugă: „Eu m-am gîndit la mulțimea cea mare a țărănimii, la dorobanții care au purtat războiul și la tinerii noștri care vor fi ca mîine oșteni ai țării. Lor le povestesc eu războiul, și nu în întregimea lui. Am înțeles numai întîmplările de căpetenie și, întrucît am căutat să mă apropiu de chipul de pricepere al mulțimii, m-am îndepărtat de pretențiile literare și de adevărul istoric cel spus cu mult cutremur și prea cu teamă că nu va fi exact pînă într-un fir de păr".

După modelul cărții dascălilor săi de la Năsăud, Coșbuc își încheie prefața cu o dedicație:

„Cartea o închin acelor ce au silit pe turci să ne închine steagurile. Faptele povestite sînt ale lor, și aș vrea să le știe toată lumea și să fie iarăși povestite și ridicate în slavă, căci vrednice sînt și dintr-însele ni s-a izvodit puterea de azi a neamului și statornicia țării".

În prezentarea celei de a doua cărți, printre altele Coșbuc scrie: „Pentru voi, acei ce-n vremea păcii sînteți plugari și păstori, iar în vremea războiului, dorobanți ai țării, pentru voi am scris cartea aceasta, ca să știți și să cunoașteți cine-a făcut Coroana de oțel, și cum a făcut-o ..."

Cele două cărți ale lui Coșbuc sînt o largă frescă a războiului, pornind de la complicațiile politice interne și externe aduse de începerea conflictului dintre ruși și turci, dezvoltînd luptele la care au luat parte armatele române și care au dus la cucerirea unor cetăți și redute renumite. Există aici pagini de mare frumusețe și poezie, multe din ele scrise cu ochii unui scenarist care urmărește mișcarea oamenilor și cadrul, în vederea unei înregistrări pe o peliculă. Este mai mult decît o coincidență că unul din primele noastre filme a fost inspirat din războiul de independență. Cine privește tablourile de război ale lui Nicolae Grigorescu și citește pe Coșbuc va regăsi numeroase suprapuneri de planuri, realizate cu mijloace proprii fiecăruia; să ne gîndim la scenele cu prizonierii turci în pictură și la ceea ce descrie Coșbuc în *Războiul nostru pentru neatîrnare* la paginile 231—235, cu o mare forță evocatoare și cu multă compasiune și dragoste față de om: „De negrăită jale și de cutremur era privelișteа bieților turci îngrămădiți acolo pe cîmpie" în plină iarnă. Sînt scene de apocalips modern, notate cu forță realistă.

GAVRIL SCRIDON

A FOST

În mugure ivite anarhii agreste
să se desfacă-n flori de mătrăgună
amenințare spre pămînturile-aceste
învolburări de ape mîlul să-l depună,

pe ogoarele nădejdi de pîine cald-rotundă
peste-așezări columne înălțate
și tîlhărite vieți învălmășiri de undă,
lăsînd în urmă tînguri repetate . . .

A fost un început, apoi o culme
rîuri balauri cu mii de capete nu șapte
ca într-un basm cu blestematul nume
să-i simt cotropitori într-o mîloasă noapte.

De-a fost să cînt minuni de oameni făurite
în tresăriri răsună cu strune oțelite
zvonuri despre piepturi acolo adunate
stîncă lîngă stîncă, în diguri împlîntate.

O să răsară case mai mîndre ca-nainte —
holdele la rînd din nou s-or legăna,
vom împleti cicori, cununi — aducere aminte
în inimă, zidirea, atît vom mai păstra.

GABRIEL PAMFIL

FONDUL GASTER

în Biblioteca Universităţii din Londra*

În Biblioteca Institutului de Studii Slave şi Est Europene (*School and East European Studies*) din cadrul Universităţii din Londra există o importantă colecţie de cărţi şi tipărituri care au aparţinut lui Mozes Gaster. Deoarece numărul lor e prea mare pentru a ne permite aici o descriere exhaustivă, ne vom limita la tipăriturile dintre secolele 16 şi 18. Mai întîi, însă, cîteva cuvinte despre proveniența acestui fond.

Se cunosc împrejurările în care remarcabilul savant filolog care a fost Mozes Gaster (1856—1939), fost lector de istorie a literaturii române şi folclor comparat la Universitatea din Bucureşti, a fost obligat să părăsească România în 1885. Cu toate că decizia Ministrului Educaţiei de pe atunci, Dimitrie Sturdza, a fost revocată ulterior şi Gaster şi-a putut revedea Bucureştiul natal în 1921, el a rămas să trăiască pînă la sfîrşitul vieţii în Anglia, a cărei cetăţenie o primise în 1893. În 1886, el a devenit Rabin şef (Hakham al Comunităţilor evreieşti (sefarde) din Marea Britanie, funcţie în care a rămas pînă la pensionare, în 1919.

Gaster a fost un mare erudit. Studiile sale acoperă domenii atît de variate, de la *Jewish Sources and Parallels to the Early English Metrical Romances of King Arthur and Merlin* (1888) şi *Samaritan Eschatology* (1932) pînă la cunoscuta *Chrestomatie română* (2. vol., 1891), pînă astăzi cea mai completă antologie a literaturii române vechi, sau *Rumanian Bird and Beast Stories* (1915). Pionier în studiul literaturii române vechi, el a adunat o nepreţuită colecţie de manuscrise şi tipărituri româneşti şi slavone. Pe cele mai valoroase, aproape 750 la număr, le-a vîndut la un preţ minim Bibliotecii Academiei Române în 1936. El a fost, de asemenea, posesorul unei extinse biblioteci de manuscrise ebraice şi samaritene, dintre care majoritatea (cca. 650) au fost achiziţionate în 1954 de Biblioteca John Rylands din Manchester. Pe lîngă acestea, familia Gaster a donat aceleiaşi biblioteci 123 de codici de conţinut divers şi incluzînd volume în 19 limbi diferite; printre ele sînt multe cărţi liturgice greceşti şi slavone.

Cărţile şi tipăriturile din colecţia Gaster care nu fuseseră vîndute în 1936 (cca. 3 500) au fost achiziţionate în 1952 de către Biblioteca lui School of Slavonic and East European Studies a Universităţii din Londra, pentru suma de 2 300 lire sterline, şi alcătuiesc în prezent Fondul Gaster al acestei biblioteci.

Cele mai vechi tipărituri între acestea nu sînt, totuşi, româneşti. Prima este o oraţie scrisă în latină de Joannes Dantiscus (Dantyszek) cu ocazia victoriei lui Sigismund regele Poloniei asupra Voievodului Moldovei. Este intitulată: *Victoria sereniss. Poloniae regis contra Vayevodam Muldauie, Turce tributarium et subditum* şi a fost tipărită la Louvain în 1531 „ex officina Rutgeri Rescij" (vezi K. Estreicher, *Bibliographia Polska*, czesć III, tom IV Kraków 1897, p. 38). Cea de-a doua este un Evangheliar slavonesc incomplet care a putut fi identificat ca aparţinînd celor 4 evangheliare tipărite la Belgrad în 1552 de călugărul Mardarie pe cheltuiala Prinţului Radiša Dmitrivoć şi a lui Trojan Gundulić din Ragusa (vezi P. J. Šafarik, *Geschichte der Südslawischen Literatur*, vol. III, *Geschichte des Serbischen Schriftthums*, Prag, 1865, p. 269, no. 232).

Cea mai veche tipăritură în limba română este *Cartea românească de învăţătură* (vezi I. Bianu, N. Hodoş, *Bibliografia românească veche 1508—1830*, 4 vol., Bucureşti, 1903—1904. Vol. IV completat de D. Simonescu ne vom raporta în continuare la această sursă ca BRV) o colecţie de omilii aparţinînd mai multor autori bizantini, traduse din slavona bisericească de către Varlaam, Mitropolitul Moldo-

---

* *Acest articol a fost prezentat ca o comunicare la Asociaţia Universităţilor Britanice a Slaviştilor din cadrul Uniunii Britanice a Ştiinţelor Asociate (B.U.A.S.), Londra, 15 martie 1975, cînd cărţile prezentate au fost expuse participanţilor.*

vei, şi tipărită la Iaşi în 1643 (BRV, I, no. 45, pp. 135—143). Cartea, binecunoscută bibliografilor români, e remarcabilă şi pentru litera ei citeaţă, ornamentată şi pentru deosebit de finele gravuri, opera unui ucrainean pe numele Ilia. Un număr de splendide gravuri originale se pot găsi, de asemenea în *Îndreptarea legii* (BRV, I, no. 61, pp. 190—203), un cod de legi canonice şi laice, în principal bizantine, traduse din greacă de călugărul Daniil Andreian, nativ din „Pannonia", şi tipărite la Tîrgovişte în 1652. Foaia de titlu este opera lui Theodor Tishevici, poate sîrb de origine, în timp ce alte gravuri sînt semnate de Petru Teodor care, după nume, era fără îndoială român. Exemplarul nostru are cîteva pagini lipsă, ca şi în cazul celor două volume din *Viaţa şi petreacerea sfinţilor,* tipărite la Iaşi sub auspiciile lui Dosoftei, Mitropolitul Moldovei, în tipografia donată de Patriarhul Moscovei Ioachim (BRV, I, no. 73, pp. 240—246). Aceasta era o lucrare în 4 părţi tipărite în perioada 1682—1686; cărţile se găsesc de obicei legate în două volume (septembrie—februarie şi martie—august). Volumele din fondul nostru sînt, în parte, identice, unul acoperind lunile septembrie—ianuarie, celălalt semtembrie—februarie. Din aceeaşi perioadă este un *Apostol,* tipărit de Damaschin Gherbest în 1683 la Bucureşti la comanda lui Şerban Cantacuzino, Voievodul Ţării Româneşti de la 1678 la 1688 (BRV, no. 76, pp. 258—262). Tot sub patronajul lui Şerban s-a tipărit, cum se ştie, şi prima Biblie completă în româneşte, la Bucureşti în 1688, de către Mitrofan, Episcop de Huşi (BRV, I, no. 86, pp. 281—291). Printre învăţaţii care au contribuit la această traducere se numără în primul rînd fraţii Greceanu şi Ghermanos, Mitropolit de Nisa, fostul director al Academiei Greceşti din Constantinopol, care fusese invitat de Şerban să conducă proaspăt întemeiata Academie Grecească din Bucureşti. Din păcate, cele trei exemplare Gaster ale acestui monument al bibliografiei româneşti sînt imperfecte. Un *Molitvenic* din 1689 este, de asemenea, conservat în condiţii imperfecte.

Un frumos exemplar de tipăritură şi gravură îl constituie un Evangheliar în greacă şi română (în coloane juxtapuse) din anul 1693. El este opera lui Antim Ivireanul, pe atunci stareţ al mînăstiri din Snagov unde a fost tipărită cartea (BRV, I, no. 95, pp. 328—335). Şi de data aceasta cele trei exemplare Gaster prezintă unele imperfecţiuni. Revenind în Moldova, Biblioteca posedă o copie din *Tîlcuirea liturghiei.* Este o traducere din greacă a lui Ieremia Cavelas, din perioada petrecută de acesta la Iaşi, la curtea voievodului Antioh Cantemir; aici a şi fost tipărită cartea în 1697 (BRV, I, no. 104, pp. 344—347). Din anul următor, avem un *Mineiu* pentru lunile aprilie, mai, iunie, tipărit la Buzău de Mitrofan, pe atunci Episcop de Buzău (BRV, I, no. III, pp. 365—369). E o carte bilingvă; tipicurile sînt în româneşte, fiind traduse din slavonă de Radu Greceanu, în timp ce imnurile sînt păstrate în slavonă. Ultima

Ion Cocora

VIS AL SEMINŢELOR

Pace sufletului nostru jubilînd
colină lăuntrică sînge tînăr de laur
corolă sfîntă boabelor de grîu
patrie prielnică ochilor femeii
pace a minţii noastre înaripate
văpaie nouă de cuvinte
ritm treaptă odihnitoare iluminare rîvnă
providenţială întrupare a mîinilor
pace a pîinii de toate zilele
primeşti în tine trandafirul şi pasărea
chemi ploaia dezlănţui vîntul
slujeşti flacăra ascunsă din fiinţe şi lucruri
pace a vieţii fără de moarte
măsură împăcată a soarelui
vis al semînţelor şi al focurilor
şi al fîntînilor purificatoare

CÎND IARBA

Puteţi voi să vă închipuiţi
somnul pe vecie în vînătul crîng
cînd sigilii multicolore răsar
în blana umedă a mieilor
cînd laurii bunătăţii se arată
pe ospitalierele poteci ale pădurii
cînd iarba celestă a pămîntului
înmiresmează chipul învingătorilor

MIHAI, VOIEVOD AL SPERANŢEI ŞI AL LACRIMEI

Mai dulce
ca dulceaţa oricărui cuvînt
îngreunat de mierea doinelor
venite din bătrîni
ţi-a fost numele
acestei neprihănite Patrii
pe care în vis ai visat-o
să fie una şi nedespărţită.

Mai cald şi mai puternic,
de-o mie de ori mai puternic
decît bătaia inimii tale
a sunat în pieptul tău,
ca într-un clopot imens
ridicat în turla Carpaţilor,
inima acestei nemuritoare Patrii
pe care, vizionar,
ai dorit-o
una şi nedespărţită.

Mai drag,
o, de-o mie de ori mai scump
şi mai drag
decît lumina neîntinată
a ochilor tăi
ţi-a fost chipul preasfînt
al acestei încîntătoare Patrii
pe care braţul tău neînfricat
a întemeiat-o de-a pururi
pe-nalta şi fecunda orbită a soarelui,
în vreme ce tu,
voievod al speranţei şi-al lacrimei,
îmbrăcînd înstelata cămaşă a morţii
treceai prin curcubeu
în nemurire
şi deveneai conştiinţa noastră
de-a fi fost
de la începerea lumii,
aici, neclintiţi,
conştiinţa noastră
de-a fi
şi de-a rămîne . . .

PETRE BUCŞA

tipăritură românească a secolului al şaptesprezecelea este intitulată *Carte sau lumină*, o compilaţie didactică alcătuită de călugărul Maxim din Poloponez şi tradusă şi tipărită de Antim Ivireanul la Snagov (BRV, I, no. 114, pp. 370—372).

Tot lui Antim îi datorăm şi cea mai veche tipăritură a secolului 18 din fondul Gaster: un exemplar aproape perfect al unui *Anthologhion* cu tipicuri în română şi text în slavonă. Acesta a fost tipărit în 1705 la Rîmnic, unde Antim fusese înscăunat ca episcop în acelaşi an (BRV, I, no. 147, p. 462). Costul tipăririi a fost asigurat de Mihai Cantacuzino, care oferă fonduri şi în anul următor pentru un *Octoih*, tipărit la Rîmnic de Mihai Istvanovici, unul din ucenicii lui Antim (BRV, I, no. 151, pp. 407—408). Şi de data aceasta tipicurile sînt în româneşte şi imnurile în slavonă.

Devenind Mitropolit al Ţării Româneşti în 1709, Antim stabileşte o tiparniţă la Tîrgovişte, şi printre cărţile tipărite aci avem un *Ceaslov*, tradus din slavonă de Antim şi tipărit în 1715 de un alt ucenic al său, Gheorghe Radovici (BRV, I, no. 170, pp. 495—497). Un alt *Ceaslov*, cu tipicuri în română şi rugăciuni în slavonă datează din 1731. A fost tipărit de Stoica Iacovici, probabil la Bucureşti pentru că fusese comandat de Mitropolitul Ţării Româneşti Daniil, deşi locul tipăriturii nu e menţionat (BRV, II, no. 201, p. 41; IV, no. 201, p. 235). Exemplarul Gaster este complet, dar are o legătură mai nouă. Cu toate acestea, el este de un interes deosebit, deoarece nici un alt exemplar complet al acestei tipărituri nu pare să existe vreundeva. Foaia de titlu a *Ceaslovului* purtînd data 1731 şi menţiunea tipografului Stoica Iacovici, spulberă orice îndoială asupra datei de apariţie, invalidînd ipoteza lui D. Poenaru după care acest Ceaslov ar fi fost tipărit cu cel puţin un an înainte de 1731 (vezi D. Poenaru, *Contribuţii la Bibliografia românească veche*, Tîrgovişte, 1973, no. 13, p. 20).

Ştiind că numărul centrelor de tipăritură în România a crescut rapid în al doilea sfert al secolului 18, nu ne va surprinde faptul că această perioadă apare bine reprezentată în fondul Gaster. Totuşi, deoarece puţine din aceste cărţi sînt de un interes tipografic deosebit, ele vor fi doar menţionate aici succint. Avem un

Penticostar din 1743, tipărit de Stoica Iacovici la Bucureşti (BRV, II, no. 232, pp. 70—72), un *Ceaslov* tipărit la Rădăuţi în 1745 (BRV, II, no. 241, pp. 85—86), de data aceasta atît cu rugăciunile cît şi cu tipicurile în română, un al doilea *Ceaslov* din acelaşi an, din nou cu rugăciunile şi cu tipicurile în română, tipărit la Rîmnic de Dimitrie Pandovici (BRV, IV, no. 240. pp. 241—242). Tot din Rîmnic este un Catavasier cu texte în slavonă, greacă şi română, tipărit de Constantin Athanasievici în 1753 (BRV, II, no. 286, pp. 122—123). Există de asemenea, trei exemplare, dintre care unul imperfect, ale unui *Euchologhion* tipărit la Bucureşti în 1764 de către Iordache Stoicovici (BRV, IV, no. 337, p. 250) şi un exemplar al unui catechism compilat de Simeon, Arhiepiscopul de Salonic, şi tradus din greacă de călugărul Chesarie. Acesta a fost tipărit la Bucureşti în 1765 de Iordache Stoicovici (BRV, II, no. 344, pp. 166—170). Un liturghier tipărit la Rîmnic de călugărul Grigore (BRV, II, no. 350, p. 173) datează din 1767. Acesta e urmat de un *Catavasier* tipărit la Blaj în 1777 de Petru Popovici (BVR, II, no. 404, p. 220); un *Menaion* pentru februarie, tradus din greacă de Chesarie, episcop de Rîmnic, şi tipărit acolo în 1779 de Constantin Mihailovici (BRV, II, no. 421, pp. 237—241); şi o *Psaltire* tipărită la Bucureşti în 1780 de Stanciu Tomovici* (BRV, II, no. 441, pp. 269—270). Din Moldova avem o *Psaltire* tipărită de Mihai Strilbiţki la Iaşi în 1782 (BRV, II, no. 455, p. 277). Printre alte cărţi menţionăm o colecţie de omilii întitulată *Cuvintele fericitului părintelui nostru Dorothei*, care a fost tradusă din greacă de Filaret, episcop de Rîmnic, şi tipărită acolo în 1784 de Climent şi Constantin (BRV, II, no. 473, pp. 288—289); un Evangheliar, tot din 1784 şi tipărit la Rîmnic (BRV, II, no. 474, p. 289—290); un abecedar cu titlul *Alfavita cea sufletească*, tipărit la Iaşi în 1785 (BRV, II, no. 483, pp. 300—301). De mai mare interes este *Observaţii sau băgări dă seamă asupra regulelor gramaticii rumâneşti*, a lui Ienache Văcărescu, una din cele mai vechi gramatici româneşti. Exemplarul Gaster este din ediţia a II-a, tipărită la Viena în 1787 de Joseph Kurtzbeck (BRV, II, no. 517, p. 322). Publicarea unei astfel de lucrări reflectă dezvoltarea conştiinţei culturale româneşti în ultima parte a secolului al 18-lea, context în care putem înscrie şi publicarea operei de căpetenie a moralistului spaniol Baltasar Gracian y Morales (1601—1658) intitulată *El criticon*, o alegorie a vieţii omeneşti, scoţînd în relief impulsul spre experienţă şi nevoia de echilibru. Versiunea Românească, cu titlul *Critil şi Andronius*, a fost tradusă din greacă şi tipărită la Iaşi în 1794 (BRV, II, no. 574, pp. 359—361). *De obşte gheografie* este tot o traducere, de data aceasta a unei lucrări franceze a lui P. Claude Buffier, făcută de Amfilohie Hotiniul; ce a apărut la Iaşi în 1795 (BRV, II, no. 594, pp. 378—379).

Cu toate acestea, tipărirea cărţilor religioase nu a diminuat radical, bineînţeles, şi avem o mărturie a acestui fapt şi în fondul Gaster. Există o *Pravoslavnică învăţătură* din 1794, tipărită de Dimitrie Petrovici la Bucureşti (BRV, II, no. 581, pp. 367—370), şi puţine pagini dintr-un *Gromovnic* tipărit la Bucureşti în 1795 (BRV, II, no. 587, pp. 374—375). De cea mai mare importanţă este *Biblia*, tipărită în tipografia seminarului unit de la Blaj în 1795 (BRV, II, no. 595, pp. 380—382). Ea are o prefaţă de Samuil Micu-Clain, ilustrul reprezentant al Şcolii ardelene care a contribuit atît de mult la renaşterea românească. În mod surprinzător, Biblia e tipărită cu caractere chirilice şi nu latine aşa cum erau majoritatea publicaţiilor acestei şcoli. Explicaţia ce se dă de obicei acestui fapt este o probabilă criză de litere latine la Blaj în acel moment.

Cu aceasta încheiem şi prezentarea noastră succintă, sperînd să putem reveni cu altă ocazie asupra altor cărţi şi tipărituri anterioare anului 1800, dar deocamdată neidentificate cu suficientă siguranţă, precum şi asupra foarte numeroaselor publicaţii de după această dată.

DENNIS DELETANT
School of Slavonic and East European Studies
University of London

---

* *Frecvenţa sufixului* — vici *în numele tipografilor se atribuie, în parte, faptului că tipografii români preferau această formă în locul celei mai perifrastice* fiul lui *din română, fapt ilustrat şi în cazul nostru de folosirea distinctă a sufixului faţă de numele propriu: Tomo vici.*

DUILIU ZAMFIRESCU

și războiul de independență

Una dintre personalitățile noastre literare clasice Duiliu Zamfirescu, scrie la aproape 20 de ani de la războiul de independență din 1877 un excelent roman, *În război* — și întîrzierea aceasta se explică astăzi fie prin neputința documentării mediate, pentru că se afla, diplomat, departe de patrie, la Roma, fie prin nevoia unei *detașări* imperios necesare, care să-l facă să vadă evenimentele mai clar și în perspectivă istorică. Romanul apare în 1897, în revista *Convorbiri literare*, iar în 1902 în volum — cu o prefață de însuși autorul romanului, privitoare la entuziasmul patriotic și la rațiunile care îl ispitiseră să-l scrie: „Cine își simte cu tărie ființa sa românească poate trece astăzi prin cultura occidentală și deci prin gîndurile puternice ale altora, fără temere de a pierde calitățile specifice rasei. Important este de a simți adînc românește, de avea încredere în poporul care s-a strecurat în timp și spațiu neatins, și a răsărit în războiul din 1877 cu toate calitățile lui strămoșești, ascultător, simplu, eroic".

Artistul contrapunctează fluxul narativ al romanului său cu amănunte privind îndoielile și spaima claselor aristocratice (lipsite de curaj, împătimite de întîmplări superficiale, de culisă bucureșteană) cu detalii privitoare la trecerea rușilor prin România, la efectivul de război al otomanilor, la nevoile oamenilor de rînd, supuși fluctuațiilor atmosferice (ploilor și noroaielor, care îngreunau bunul mers al operațiunilor militare). Ceea ce este important de reținut în acest al doilea element al contrapunctului narativ este insistența lui Duiliu Zamfirescu de a respecta adevărul istoric și de a-i alătura, totuși, o excepțională creație de ficțiune, menită să sporească „autenticitatea", nu s-o dizolve. „Rușii trecuseră Prutul, notează el, turcii treceau Dunărea și prin urmare țara devenea din nou cîmp deschis luptelor dintre cei doi dușmani . . .".

Un merit incontestabil al lui Duiliu Zamfirescu rămîne și acela că a reușit să ne sugereze, cu profunzime, spiritul anarhic și zeflemist al claselor înalte, prinse nepregătite și lipsite de orice soi de experință — și care așteptau totul „de la soldat". În vreme ce la Dunăre se muncește pe ploaie la construirea de poduri și de cazărmi, Zamfirescu nu uită să ne releve că în București tinerii aristocrați tergiversează mersul la oaste și se țin de aventuri „galante", sfidînd situația din Balcani, devenită deja internațională. „Am vrut să arăt, susține D. Zamfirescu, înrîurirea binefăcătoare ce a avut războiul asupra claselor conducătoare de la noi, prin aceea că a oprit pentru cîtva timp dezvoltarea caracterului sceptic și zeflemist al acestei clase (. . .) agravat de fanarioți, punînd-o în față cu *primejdia* și mai cu seamă cu *firea puternică a țăranilor*". Războiul a însemnat pentru tinerii „aristocrați" ca Mihai Comănești teanu, Alexandru Comănești teanu și Milescu ieșirea dintr-o veche inerție și trăirea pe viu, la o înaltă temperatură, a Istoriei, care se redusese pînă de

curînd pentru ei la fraze pompoase din cărți, despre Decebal și Traian, Ștefan cel Mare, Mihai-Bavul și Vlad Țepeș. De la spaimele acestor tineri, care nu se rezemau pe ei înșiși ci pe soldații-țărani („un moment de grijă supremă îl făcu să deschidă ochii mari, privind în gol, și să se întrebe: *ce va face soldatul?*“) și pînă la intrarea în război, umăr la umăr, a tuturor claselor societății românești a vremii este fără îndoială un drum lung și plin de o surprinzătoare evoluție morală, pe care scriitorul îl surprinde în toată splendida-i măreție.

Partea de document istoric autentic al acestui clasic roman devine interesantă cu totul în paginile în care se descrie începutul și mai apoi patriotismul și entuziasmul uneori prea grăbit al unor luptători aliați. Sînt pagini de un veritabil interes. „Marele duce Nicolaie, generalisimul armatelor rusești, hotăra să meargă drept la Costantinopole. În planurile sale care nu se mai potriveau cu alor celorlalți generali ruși din trecut, de la Suvaroff pînă la Diebici, Zabalcanschi și Paschievici, intra ideea ciudată de a trage din masivul armatei o coloană lungă și ușoară, care, ca un cui ,să fie bătută în corpul turcesc, pînă la inimă! Ce să mai întîrzie la Dunăre? (...) Ce să se mai oprească la clasicul quadrilater Rusciuc-Silistra-Varna-Șumla, cînd mijloacele de comunicație moderne îi dau aripi să zboare către țintă“. Narațiunea se împînzește acum pe spații vaste, Duiliu Zamfirescu descriind simultan trecerea rușilor peste Dunăre, ajutați de armatele române care bombardau necontenit malul drept, îngrijorîndu-i pe turci.

Artistul urmărește, în cea de a doua parte a acestui remarcabil roman de război, și jocul diplomatic nu tocmai subtil al unor șefi de armate; umorul este aici calitatea principală a textului — tocmai pentru că este infiltrat în lucruri cu totul grave, pline de importanță. Iată ce ni se spune: „De la trecerea Dunării cu atîta înlesnire, generalul Nepokoicinschi, șeful marelui stat major rusesc, nu mai visa decît Constantinopolul. Armata română, rămasă pe malul stîng, nu mai era băgată în seamă: ea își împlinise rolul cînd cu bombardările cetăților turcești, cînd cu formarea podului de la Zimnicea și cu distrugerea cîmpului de la Rahova. Rușii se socoteau destul de puternici ca să meargă înainte singuri; de aceea cînd guvernul român, preocupat de soarta țării și oștirii, întrebase pe guvernul rus despre gîndurile sale viitoare, primise de la prințul Gorciacoff, prin domnul de Nelidoff, răspunsul *semeț* că armata împărătească se simte în stare de a birui ea singură pe dușman . . .“.

Kiss Jenö

CORAL

Visele se nasc din carnea noastră vie,
Magice insule de corali de culoarea sîngelui —
e altceva că, mai tîrziu, se pietrifică rînd pe rînd,
morți trainice devin, reci,

dar acum e viață învăpăiată, fiecare, mii de
speranțe, dorințe, presimțiri,
dar acum încă nu știu să palpite, să strălucească
și neîncetat să recheme.

E altceva că mai tîrziu se pietrifică,
și numai în culoarea lor sîngele revine,
dar acum trăiesc-nebănuind —
ca perle odată cît vor prețui.

PE COPERTA UNEI CĂRȚI DE LEGI

Multe a spus încă dao Tse
numind ce e bun și ce-i rău;
cartea de legi niciodată nu a fost poezie,
dar el a făcut poezie din Tao.

Poezia — știa dao Tse —
e și ea lege, străveche, divină,
cu bună știință adevăr și frumusețe pierde,
acela care, cunoscînd, porunca binelui încalcă.

O, poezie, fii lege a noastră,
cu tine măsurăm vis și real, —
pînă cînd din cărămizi ne clădim viața
folosindu-ne de tine, precum zidarul de metal.

Traducere de EGYED PETER și AUGUSTIN POP

Eroarea acestor generali-prinţi „semeţi“ avea multe similitudini cu „idealismul“ deşucheat şi exaltat al unor boieri de viţă români care amînau totuşi să meargă la război. Necunoscîndu-se prea bine efectivul şi experienţa otomană de-a lungul timpurilor, fără îndoială că se subestima adversarul. Umorul lui Zamfirescu, vizînd prea dulcile himere ale capilor de război, este valid şi astăzi, încîntîndu-ne la lectură... Evenimentele decurg cu totul altfel şi intrarea „semeaţă“ spre Constantinopole, în pas de marş, nu se mai poate face aşa cum fusese pusă în planuri; multe intuiţii se dovedesc zadarnice, absurde, în faţa cruntei realităţi: turcii posedau în Bulgaria aproape 230 000 de ostaşi, în timp ce oştile împărăteşti nu treceau de 170 000. „Lucrurile se schimbaseră..., continuă povestitorul, plin de acelaşi excelent umor; ruşii fuseseră bătuţi în două rînduri, înaintea Plevnei, la 8 iulie, sub generalul Schilder-Schuldner şi la 18 iulie sub generalul Krudener. Ei ceruseră ajutorul armatei române de la Nicopole, dar generalul Manu avea ordin să nu se mişte. Această armată dispreţuită cu puţin timp înainte, devenea deodată limanul de mîntuire al oştilor Împăratului“. În capătul acestei ştiri disperate pentru toată lumea scriitorul transcrie, exact, unul dintre cele mai celebre documente istorice, în acest sens faimoasa depeşă trimisă de marele duce Nicolaie *„treci Dunărea, în ori şi care loc vei voi, căci ne zdrobesc turcii“*.

Descrierea haosului războiului rămîne cu totul excepţională, lectorul avînd chiar ciudata senzaţie că ar citi un reportaj veritabil de pe cîmpul de luptă — unde mor soldaţi anonimi, împuşcaţi, îngropaţi sub pămînt de bombe, unde se dărîmă maluri peste oameni şi pică în ţărînă arbori vaşnici, unde „nu se mai vede nici cer nici pămînt“; iar focul gîlgîie peste coline; şi steaguri se înfig pe redute..., unde tunuri se aud necontenit, odată cu răcnetele celor rămaşi în picioare: *înainte!*, sau uraa!...

În documentarea sa, scriitorul a lecturat volumul *Luptele românilor*, premiat de Academia Română, al lui Th. Văcărescu, şi realizarea „cronicii sale de campanie“ stă fără îndoială şi sub imperiul adevărului şi frumuseţii din documente. Romancierul nu voise însă să dea numai un roman al războiului, ci şi al curajului oamenilor din popor, principalii învingători, al nesiguranţei şi scepticismului aristocratic, al dragostei unor boieri de viţă, al protipendadei bucureştene şi provinciale; un roman în care să primeze reconstituirea unei „psihologii esenţial-româneşti“. A fost aşadar în intenţia autorului: „Un amestec voit de date istorice şi de înflăcărare patriotică, pentru a pune cel mai mare eveniment al vieţii noastre româneşti din veacul acesta în lumină vie faţă de generaţiile viitoare. Morala lui se poate rezuma în trei fraze pe care le zice Mihai Comăneşteanu, murind: *regeneraţi-vă prin lăcrămi, precum ne-am regenerat noi în sînge*“.

Nefiind în intenţia scriitorului de a da o descriere *totală* a războiului de la 1877, ci de a împleti şi continua destine pe care cititorii le cunoşteau din *Viaţa la ţară* sau *Tănase Scatiu*, destine în măsură să releve o psihologie pur românească (drame morale, sentimentale, teorii privind dragostea ideală, sîngele latinesc, aşa cum întîlnim la personajele Mihai Comăneşteanu, Milescu etc.) nu putem suspecta această carte de a fi tratat în chip fugitiv şi lacunar marele nostru război de neatîrnare. O singură frumoasă frază este suficientă — şi o întîlnim în mai multe locuri, notată în cursive: „Patria va înscrie, cu recunoştinţă, numele bravilor ei apărători pe *frontispiciul edificiului INDEPENDENŢEI!*“

CONSTANTIN ZĂRNESCU

teatrul românesc în 1877

Ca totdeauna prezent în marile momente ale existenţei naţionale, teatrul românesc a celebrat, cu depline puteri de creaţie, războiul independenţei, pregătind şi el climatul eroicei decizii, glorificînd victoria şi prelungind departe, în veac, ecoul istoricului act.

În 1875 a fost numit director general al teatrelor Alexandru Odobescu. Prima lui grijă a fost întocmirea unui plan de restaurare a Teatrului cel Mare, pe atunci, practic, în ruină, şi iniţierea unei acţiuni de alcătuire a repertoriului românesc modern. La propunerea sa, Comitetul teatral a instituit un concurs cu premii pentru două piese originale, o dramă şi o comedie, indicîndu-li-se concurenţilor eventuali să aibă „subiectele naţionale, alese din istoria şi din moravurile poporului românesc". (Arhiva Teatrului Naţional, dosarul 369). O inspiraţie admirabilă a marelui cărturar a fost dispoziţia — căreia nu i s-a împotrivit nimeni — ca pe frontispiciul clădirii ce se numea, de la 1852, „Teatrul cel Mare" „să se înscrie cu litere mari de bronz în relief, aurite sau colorate, cuvintele „TEATRUL NAŢIONALU" (cf. Ioan Massoff, „Teatrul Românesc", vol. II, Ed. pt. lit. 1966). Inaugurarea teatrului fundamental restaurat, s-a făcut cu o dramă istorică de V. A. Urechiă, *Curtea lui Neagoe-vodă*. Era o compunere mai evazivă, desigur, dar sub veghea meticuloasă a directorului şi autorului, ambii istorici, reconstituirile cortegiilor, ale procesiunilor medievale, imaginile somptuoase ale interioarelor de la Cozia, Tîrgovişte, Curtea de Argeş, evocarea unor figuri din istoria patriei căpătau o evidentă actualitate. În stagiunea 1876—77 s-au programat în repertoriu, cu oportunitate, piesele *Banu Mărăcine* şi „tabloul naţional" *Uciderea lui Mihai Bravu* de D. Bolintineanu.

De observat că e şi perioada unei înfloriri a piesei istorice. Deşi nu tocmai lesne de datat, se pare că manuscrisul dramatic *Bogdan-Dragoş* al lui Mihail Eminescu (cuprinzînd un prim act închegat) acum a fost elaborat, fragmentele ce s-au păstrat vorbind, cu cel mai evident patriotism, despre întemeierea Moldovei, văzută ca un rezultat al eliberării voievozilor români de sub apăsarea seniorilor maghiari. Aproximativ în această perioadă e notată încheierea piesei *Bogdan-Vodă* de Ion Slavici. Cam tot acum publică N. Scurtescu un *Despot-Vodă* (1875) şi un *Lăpuşneanu* iar Samson Bodnărescu elaborează pe *Lăpuşneanu* al său. Şi fără îndoială că şi sub influenţa evenimentelor de la 1877, care i-au confirmat şi accentuat demofilia funciară, a început Vasile Alecsandri să lucreze la *Despot-Vodă*, în toamna anului 1878.

Un reflex al situaţiei generale în domeniul repertorial ar fi şi opţiunile pentru piesele clasice care păreau a avea corespondenţă acută în epocă. Se repune în scenă *Mahomed* sau *Fanatismul* de Voltaire, într-o împrejurare preparată. „În vara anului 1877 — zice C. I. Nottara („Amintiri", ESPLA, 1960) — activitatea ce desfăşoară Crucea Roşie Română pentru strîngerea de fonduri atît la Bucureşti cît şi în provincie era în mare fierbere: organiza concerte, dădea reprezentaţii teatrale, făcea chetă, în fine, profita de orice prilej ce se ivea, numai să-şi poată mări fondul. Preşedintele Crucii Roşii, aflînd că peste cîteva zile se făcea producţia conservatorului a luat înţelegere cu Wachman şi cu prinţul Ion Ghica, care tocmai fusese numit director general al Teatrului Naţional... ca producţia conservatorului în loc să se dea, ca de obicei, la Atheneu, ziua, cu bilete gratuite, să aibă loc la Teatrul Naţional, seara, ca şi o reprezentaţie, cu intrarea plătită, afişată din vreme, şi cu un program cu numele elevilor şi bucăţile ce se vor executa... iar venitul acestei reprezentaţii să-l încaseze Crucea Roşie". Nottara, distribuit în *Fanatismul* voltairian, povesteşte apoi că „am stîrnit un mare entuziasm în public, astfel că cortina s-a lăsat subt un torent de aplauze, şi iar s-a ridicat, şi iar s-a lăsat, şi iar...".

La Iaşi, unde se aflau mulţi soldaţi şi ofiţeri ruşi din armata ce se pregătea să treacă în Bulgaria, se pune în scenă *Revizorul general* de Gogol, în adaptarea lui Petre Grădişteanu, *Moartea lui Petru cel Mare* de Scribe, *Caterina a II-a* de Dumanoir şi Bieville, pe care cronica-

rul teatral al „Curierului de Iaşi", Mihail Eminescu, le recenzează pe larg şi profund.

În februarie 1877 este numit director al teatrelor scriitorul Ion Ghica, personalitate politică şi culturală impunătoare, preşedinte al Societăţii Academice Române (Academia) şi vicepreşedinte al Senatului. Sprijinit cu cea mai mare însufleţire de artiştii noii „Societăţi dramatice", de scriitori, muzicieni, Ghica racordează imediat Teatrul Naţional la starea de spirit efervescentă a naţiunii. La 31 mai s-a dat prima reprezentaţie în beneficiul soldaţilor răniţi, programul fiind susţinut de Eufrosina Popescu, Grigore Manolescu, Costache Dimitriade, cu concursul compozitorului L. Wiest şi al maestrului de dansuri naţionale Moceanu, împreună cu elevii săi. La 1 iunie, marele artist şi animator Mihail Pascaly a organizat o reprezentaţie „în folosul ambulanţelor române". La 7 iunie, un amplu spectacol, susţinut de Maria Flechtenmacher, C. Dimitrescu-Verdi, Ştefan Sihleanu, N. Fleva a cuprins, printre altele — în interpretarea orchestrei şi a unui cor de şaizeci de persoane — *Marşul 1877* dedicat armatei şi *Marşul* independenţei române. La 28 iunie a avut loc producţia, amintită, a Conservatorului „în folosul familiilor soldaţilor români răniţi" (cf. Ioan Massoff, op. citat). Vara, la Iaşi, Matei Millo a dat de asemeni reprezentaţii cu caracter patriotic, ori cu destinaţie expresă întru sprijinirea războiului de independenţă, la una din aceste reprezentaţii actorul ieşind la rampă şi citind o telegramă despre eroismul oştenilor români la Plevna, ţinînd apoi un discurs patriotic, îndelung ovaţionat. Tot într-o grădină de vară, numită Guichard, la Bucureşti, Mihail Pascaly juca piese patriotice şi recita poezii la zi, cu un tricolor în mînă, stîrnind „un entuziasm aşa de mare, că se cutremura văzduhul de ovaţiile şi aplauzele ce nu se mai isprăveau". „Bătrîna şi glorioasa generaţiune a artiştilor români pe scena grădinii Guichard este un eveniment — remarca ziarul „România Liberă", elogiind „actorii încrezători în steaua ţării lor" (cf. *Mihail Pascaly* de Leţia Gîţză, ESPLA, 1959).

Ion Ghica şi alţi intelectuali considerau însă că menirea teatrului era de a se angaja nu numai prin festivaluri şi manifestări ocazionale, ci mai ales prin spectacole cu piese originale care să aibă temperatura acelei vremi. În acest sens el a avut contacte cu dramaturgii cunoscuţi — unii fiindu-i prieteni apropiaţi — şi a comandat chiar o piesă adecvată pentru deschiderea solemnă a noului an teatral 1877—1878. Această piesă a fost scrisă de ziaristul şi poetul Frederic Dammé (în limba franceză) şi tradusă în versuri de Teodor Şerbănescu şi Dimitrie C. Olănescu-Ascanio. Se numea *Visul Dochiei*, un apolog cu alegorii, proslăvind vitejia românească în cucerirea independenţei, reamintind, cu înflăcărare, originea latină a românilor. Directorul Teatrului Naţional a înţeles să acorde o mare însemnătate premierei. Însăşi începerea repetiţiilor a constituit o ceremonie, la 1 septembrie direcţiunea convocînd tot personalul artistic în foaierul cel mare. Aici îşi făcură apariţia, în grup, Ion Ghica, Vasile Alecsandri, dramuturgii Gheorghe Sion, V. Urechiă, traducătorul Petre Grădişteanu, compozitorul Eduard Wachmann, poetul şi prozatorul D. Olănescu-Ascanio. Directorul ţinu o cuvîntare subliniind că „teatrul... are mare menire culturală" iar „propăşirea lui va însemna propăşirea intelectuală a ţării româneşti". Premiera a avut loc la 8 octombrie, cînd „s-a stîrnit un mare entuziasm în public. Se încheia poemul ăsta cu nişte coruri războinice şi era o defilare de ostaşi care mergeau la luptă acoperiţi de binecuvîntarea Dochiei şi de aplaosele spectatorilor în delir". (cf. C. I. Nottara, op. citat).

Au mai scris în acel an, şi în anul următor, G. Sion, actul *La Plevna*, dramă în versuri reprezentată simultan la Bucureşti, Iaşi, Galaţi, Grigore Ventura, drama *Curcanii*, Alecsandri, sceneta *La Turnu-Măgurele*. D. C. Olănescu *După război* (o comedie, cu ecouri mai vagi din încleştare) şi alţii. Evident, era o literatură scrisă repede, ad-hoc, cu ambiţia manifestă de a se face mari spectacole, la proporţiile faptelor, cu tirade, alură de reportaj, declarativism, cerînd „o anume emfază regizorală" dar în condiţii cînd „cauza neatîrnării şi integrităţii patriei nu lăsa pe nimeni indiferent" şi cînd sentimentului major i se subordonau toate eforturile creatoare, fără întreg răgazul necesar împlinirilor. („Istoria teatrului în România", vol. II, Editura Academiei, 1971). E drept că *Visul Dochiei* era o compunere foarte modestă, cu oarecari fantasmagorii — şi criticul teatral

Mihail Eminescu n-o cruța deloc; recunoscînd că „Limba traducerilor e bună și jocul actorilor era de un avînt, demn de piese mai bune. Publicul aplauda cu mare zgomot și defilările dorobanților și vînătorilor" el demonstra, în același timp, că aceste „salve de aplauze... autorul, în împrejurări normale nu le merită" (Cronica, în „Timpul", 1877). Și ziaristul Caragiale conspecta, sarcastic, exagerațiunile deformatoare ale unor piese de moment. Totuși, nu putem să nu ținem seama, azi, de acea adeziune *totală* și *imediată* a scriitorilor, de dorința lor de a participa, de febrilitatea sinceră cu care Teatrul Național s-a străduit să-și armonizeze repertoriul național cu imperativele ceasului.

Insuficiența (și cantitativă) a producțiilor dramatice a făcut ca să se monteze ceea ce numim azi spectacole de poezie, cu versurile, de o uriașă popularitate, ale lui Alecsandri, să se reia poeme mai vechi și piese uitate, să se promoveze, cu cea mai mare dăruire, piesele istorice existente. Pascaly punea în scenă (și prefața, mai tîrziu, în tipar) lucrarea tînărului autor Iuliu Roșca, *Lăpușneanu*, Millo relua *Jianul*. Pînă și faimosul cupletist de la Union, I. D. Ionescu, monta, sub cupola circului, un spectacol de amploare, ale cărui trei acte se numeau *Bătălia de lîngă Plevna*, *Luarea Griviței* și *Moartea eroului Valter Mărăcineanu*, „dramă în trei acte și trei apoteoze", care nu i-a displăcut lui Ion Slavici. Un animator plin de pasiune, bănățeanul George Petculescu, ce-și formase o faimoasă trupă ambulantă, juca în Banat și în Ardeal *Soldații români* de I. Bujoreanu, *Mihai-eroul* de I. Dimitrescu, *Țepeș-Vodă*, *Moartea lui Constantin Brîncoveanu*, *Luarea Griviței de către armata română;* „piesele sale eroice m-au impresionat nespus de puternic — își amintește cărturarul transilvănean Valeriu Braniște — cu drag îmi aduc aminte de voinicii de la Grivița, pe care îi știa reprezenta trupa lui Petculescu de minune pentru popor... Curgeau din jurul Sibiului ca puhoiul țărani la teatru" (cf. Ioan Massoff, op. citat).

Rămîne o certitudine inebranlabilă: toți oamenii teatrului românesc au vibrat, la cea mai înaltă tensiune, în împrejurările marelui și eroicului război de independență. Vasile Alecsandri, urmărind cu înfrigurare, de la Mircești, evenimentele politice („Sînt foarte emoționat, îmi dau silința să-mi reținlacrimile") scria poeme patriotice, compunea scenete ocazionale, asista la inaugurarea stagiunii Teatrului Național, participa la manifestații, lua cuvîntul la Bacău, la Bîrlad, la Piatra-Neamț, Galați, Iași, recita propriile poezii închinate eroismului ostașilor români, sprijinea toate acțiunile destinate sporirii fondurilor pentru spitale și medicamente. *Oda ostașilor români*, *Peneș Curcanul*, *Sergentul* sînt închinări robuste și calde care au și devenit, de îndată, materie literară și pentru reprezentații teatrale și festivaluri. Cerîndu-i-se o scenetă, el a dat-o numaidecît, relatîndu-i bucuros lui Negruzzi: „În patru zile am trebuit să inventez sujetul, să-l aștern pe hîrtie, să compun versurile, să copiez manuscrisul și să-l expediez la București", (e vorba de *La Turnu-Măgurele* — cf. G. C. Nicolescu, *Viața lui Vasile Alecsandri*, E.P.L. 1962). A trimis revistelor *Hora de la Plevna*, *Hora de la Grivița*, *Căpitanul Romano* și altele, străduindu-se să țină pas cu împrejurările, rostind murmurat, dar cu cea mai curată mîndrie, „Sînt un simplu cîntăreț al neamului!" Criticul teatral Mihai Eminescu se înscria, chiar în cronica dramatică, în actualitatea imediată, după cum am văzut, cerînd, cu exigență, să se elaboreze piese la înălțimea măreției oamenilor care își varsă sîngele, căci „astăzi, oștenii români se aruncă cu bărbăție în luptă; pămîntul se cutremură sub picioarele lor; cad și iarăși cad, și totuși merg înainte; lumea întreagă stă uimită" (cf. vol. „Despre cultură și artă", Ed. Junimea, 1970). I.L. Caragiale, foarte tînăr gazetar, scoase, împreună cu Frederic Dammé în anul 1877, ziarul „Națiunea Română" apoi publică foiletoane de critică teatrală în „România Liberă" discutînd, sever, raporturile dintre dramaturgie și sarcinile majore ale momentului istoric.

Așadar, chiar dacă în judecata tîrzie, centenară, unele din acele sublime participări ale teatrului românesc la un moment crucial al națiunii ne apar învăluite în aburul unor neîmpliniri estetice să reținem esențialul, anume că toți oamenii teatrului au dat și atunci — ca și în toate împrejurările ce le-au cerut-o — o dovadă de profund patriotism binemeritat, azi, din partea urmașilor, cea mai caldă și respectuoasă amintire.

VALENTIN SILVESTRU

Tinerețea VERONICĂI MICLE

Într-un articol din *Convorbiri literare* (24, nr. 1, aprilie 1890), Nicolae Iorga asemăna viața și opera Veronicăi Micle cu o tragedie antică *în care se cuprind trei piese deosebite, reprezentînd cele trei faze ale aceleiași acțiuni: greșeala, efectele ei înaintate de expiare și pedeapsa, expiarea crimei*". Greșeala — după Iorga — constă în visul ei mistic și neîmplinit, efectele sînt deziluziile, iar pedeapsa, durerea înșelării. I. E. Torouțiu, în 1939, la 50 de ani de la moartea poetei, identifică aceste faze (*Convorbiri literare*, 72, nr. 10—12), dar pe planul tragismului vieții poetei. *Greșeala* ar fi căsătoria ei nepotrivită ca vîrstă cu Ștefan Micle, *efectele* ei, dragostea față de poet, iar *pedeapsa*, conflictele sentimentale și certurile cu Eminescu, moartea tragică a poetului și, în sfîrșit, sinuciderea ei. Se pare că aici ar fi adevărul. Viața poetei a fost o dramă.

Pornită din Năsăudul anilor învolburați de după revoluția din 1848—49, dintr-o familie de meșteșugari săraci, Veronica Micle nu și-a dezmințit originea nici atunci cînd își purta ținuta ei grațioasă — mult invidiată și bîrfită — prin saloanele protipendadei ieșene. Năsăudul ei natal a însemnat legătura cu pămîntul patriei. O mărturisea adesea. L-a revăzut doar o singură dată. Împreună cu mama ei, Ana Cîmpeanu, și cu viitorul ei soț, Ștefan Micle, au descins la sfîrșitul lunei iulie 1864 pe străzile înguste ale orășelului, spre fundătura în care a văzut lumina zilei (azi denumită str. Veronica Micle). În Năsăud s-au logodit, iar în Cluj și-au celebrat căsătoria la 7 august 1864. În 1872, la Viena, l-a întîlnit pe Eminescu, în compania unor colegi, printre ei și studenții năsăudeni Paul Tanco și Ion Ciocan.

Înzestrată de natură cu deosebite calități — inteligență ascuțită, cultură bogată pentru acele timpuri privind mai ales educația femeii, sensibilitate fină în receptarea și trăirea frumosului din natură și a celui artistic, precum și apreciabile disponibilități muzicale și vocale —, Veronica Micle putea fi centrul atît al aprecierilor sincere, cît mai cu seamă ținta celor mai murdare clevetiri. Aspectul vieții conjugale, cu diferențe mari de vîrstă între soți, dădea naștere unor vorbe ce nu iertau succesele (poate și greșelile) tinerei soții, apreciată în multe cercuri sociale și literare pentru multiplele-i calități. Istoria literară și cercetătorii vieții și operei poetei le-au arătat cu prisosință.

Reținem doar cîteva lovituri, prea tari și nejustificate omenește, primite din partea unor valoroase personalități. Titu Maiorescu, mereu olimpian și prea rigid în relațiile sale, nu i-a iertat greșeala de a-l fi acuzat, în răsunătorul proces ce i-a fost intentat, de către dușmanii săi, în 1864. N-a ținut niciodată seamă de conjunctura în care se găsea Veronica Micle, copilă încă, deși recent căsătorită cu profesorul universitar Ștefan Micle, aderent al fracțiunii bărnuțiene, acuzatoarea de fapt a lui Maiorescu. Resentimentul răzbunării s-a reliefat după moartea lui Ștefan Micle (august 1879), cînd tînăra văduvă cu două fetițe s-a văzut lipsită de minimul necesar vieții și educării lor. În scrisori pline de umilință își cerea iertare pentru greșeala făcută atunci, fără voia ei. Omul Maiorescu a rămas mut la implorare și n-a ajutat-o. Ba mai mult, în 1880 și 1882, a făcut tot posibilul să zădărnicească unirea prin căsătorie a Veronicăi cu Eminescu. Au trecut mulți ani pînă să primească drepturile sale elementare, cu toate că i-au înțeles durerea și M. Kogălniceanu, ministru de interne în 1879, și B. P. Hașdeu, sprijinitor al creației sale poetice prin *Columna lui Traian*.

Altă lovitură morală e dată de Caragiale. Nu directă și poate neintenționată. În perioada revizoratului său școlar la Iași, Caragiale s-a apropiat mult de Veronica Micle, aflată în etapa de eclipsă a dragostei ei cu Eminescu. Frîntă sufletește și demoralizată, a răspuns chemării sale. Urmările au fost tragice. Le-au su-

portat, deopotrivă, Eminescu și Veronica, prin tragismul vieții lor.

Și totuși, Veronica Micle și-a făcut datoria față de semenii săi. Potrivnică, aidoma lui Eminescu, politicii de căpătuială a burgheziei înstărite (dovadă, scrisorile către prietena intimă Eugenia Frangulea), ea a întins o mînă de ajutor celor necăjiți în calitate de membră în Comitetul de conducere al „Reuniunii Femeilor Române". A îndrumat școlile profesionale ale „proletariatului femeiesc" (cum le numea ea) din Iași. Patriotă convinsă, și-a dat contribuția la războiul de independență din 1877—78, în calitate de soră de caritate. A dovedit înțelegere față de nevoile sărmanilor dintr-o solidaritate înnăscută.

Dincolo de scrutarea calităților și a defectelor din viață și operă, de incriminările totale sau parțiale, ori apologetice, — sîntem datori s-o așezăm pe Veronica Micle alături de inima lui Mihai Eminescu, pentru tragismul destinului lor comun, pentru simbolul dragostei lor intrate în legenda posterității și — de ce n-am zice-o — pentru permanenta lor tinerețe.

OCTAVIAN RULEANU

KÁNYÁDI SÁNDOR

ȚIGĂNUȘ

știu că odată va scînci la lună
pentru mine va scînci Țigănuș,
al copilăriei fumuriu și drag prieten
mîinile-mi atîrnînd sau împreunate le va linge
din ochii lui frumoși și devotați lacrimă va
scăpa
cum îndelung l-am deplîns și eu, zile,
nepotincios saltă în laturi de la grumazul
calului pînă la pămînt acoperit, trăgînd carul
mortuar
ascunzîndu-și coada în față-mi pornește
doar el știe unde

PE NUME

pe nume ar trebui chemat fiecare
și măcar mîinile desenate
cum se împletesc pe pahar pe coada
toporului și a furcii viața degetelor
tăcerile îndelungate zilele albastre și aurii
cu sunetul
clopotului de amiază împărțite ar trebui
bătută cu parul
trîndăvia risipitoare ce grîul calcă
din hotar alungată să curgă în
liniștită bucurie dupămasa
și cu demnitate să cobori amurgul-amurgurilor
tristețe umană

Traducere de
EGYED PÉTER și IOAN MOLDOVAN

IN AETERNUM

Slăvim durerea sfîntă a păcii după lupte
cu gînd înalt și falnic spre crestele abrupte.
Sînt morți mulți (și multe vestigii de bătaie)

ce huma îi ascunde scurgîndu-i în pîraie
spre matca vie a țării, unde trăiesc mereu
și urcă prin istorii la sfat cu Deceneu.

Citind în cartea noastră întinsă cît hotarul
îngemănat de codri și ape, solitarul
profet ne-a dat putere ca să zărim prin ceață

pămînturile vetre agonisind viață
de la Danubiu pînă-n hercinii nesfîrșite.

Aici legenda cade și nu mai sînt ursite,
din tulburele vremuri se naște epopeea
unui popor a cărui credință a fost aceea

de-a prinosi în inimi comori de omenie
lăsate în inscripții ascunse pe sub glie,
muzee ca o harfă a valului etern

cîntîndu-și nemurirea. Deasupră-ne se cern
zăpezi de constelații venind spre noi, cum marea
alunecă în larguri unindu-se cu zarea

EMIL PINTEA

BRÂNCUȘI

și plenitudinea artei folclorice

Interferența viziunii despre frumos și a creației lui Constantin Brâncuși cu zonele de profunzime și de expresie ale artei folclorice românești este o realitate incontestabilă și, în același timp, un cîștig substanțial pentru plastica autohtonă și cea universală. Marele sculptor a surprins arta noastră populară a folclorul literar propriu-zis în esența și caracterul lor definitoriu. A pătruns de la început în stratificarea milenară de conținuturi sufletești ale acestora, arta sa anexîndu-și astfel tîlcuri adînci și de un inedit binecunoscut. Cultura populară românească va deveni farmecul puternic și fertilizator care va conferi originalitate și substanță capodoperelor brâncușiene. Sculptura lui Constantin Brâncuși, spre deosebire de a unuia dintre contemporanii săi, este lipsită de tangența cu arta africană tocmai datorită faptului că măiastra de aur a inspirației sale și-a luat zborul din adîncurile atît de bogate ale tradițiilor și artei noastre folclorice. De altfel, criticul Ionel Jianu a consemnat, cu subtilitate, în *Témoignages sur Brancusi* (Paris, 1967) că sculptorul nostru a rămas cît se poate de rezervat în fața realizărilor artei africane și aceasta din motivul că se temea ca ele să nu fie pline *„de spirite nepozitive"*. A-l apropia de arta precolumbiană — cum s-a încercat — înseamnă a propune ceva și mai hazardat, fiindcă, așa cum sublinia și Tristan Tzara în eseul *L'art précolombien*, cu toate că admirăm din plin această artă de prestigiu deosebit și găsim în ea mari sensuri umane, totuși, nouă, europenilor, ne apare străină și foarte îndepărtată de sensibilitatea noastră.

Constantin Brâncuși a surprins creația artistică populară — și, la fel, folclorul literar — în individualitatea lor intrinsecă și intensă și nu în scheme. Capodopere ca *Pasărea Măiastră*, *Cumințenia pămîntului*, *Copilul*, *Noul-născut*, *Rugăciunea*, *Cocoșul* etc. dovedesc, printre altele, bogata substanță pe care le-a dat-o arta și cultura poetică populară. El va prelua de la acestea într-un chip original semnificații, constante umane, o trebuință de expresie și acea tendință spre esențializare pe care țăranul nostru o practică de multă vreme. Nu intenționăm să stabilim corespondentele dintre capodoperele sale și ființa artei populare românești, ci vom încerca sumar să subliniem cîteva din elementele modalității în care el a înțeles și s-a apropiat de o anume plenitudine umană și artistică a acesteia. O cunoaștere a meditațiilor lui Constantin Brâncuși despre creația populară constituie un spor la înțelegerea activității sale plastice.

Brâncuși a înțeles de mic, de cînd era în Hobița natală, cu o înțelegere care s-a adîncit și s-a conștientizat și mai mult cu vremea, că zestrea artistică populară își are plenitudinea ei, umplînd de spiritualitate și înfrumusețînd viața lumii. Prea plinul pe care-l conține ne face de cele mai multe ori să aderăm la ea. Sculptorul ne-a oferit meditații, aforisme, păreri despre contribuția celor mulți la dezvoltarea frumosului, de o pregnanță remarcabilă. Brâncuși a înțeles că plenitudinea artei folclorice constă în primul rînd în aceea că ea păstrează autenticitatea omului, setea lui de bucurie, legătura cu natura, fiindcă cine vrea să strice echilibrul cu aceasta își strică propriul echilibru. Genialul sculptor recomandă limpede: *„Înapoi la natură și la naturalitatea filosofică"*, adică la *„cumințenia pămîntului"*. Recomandarea are un sens mult mai adînc și mai modern decît l-au înțeles unii. Aceasta înseamnă a te întoarce la colaborarea cu natura, fără a-i fi sclav, fiindcă prin amiciția cu ea îți asiguri propriul tău echilibru.

Brâncuşi vorbeşte despre o plenitudine artistică precum şi de una etică a folclorului, deoarece: *„Ţăranii ştiu, de la mic la mare, ceea ce este bine şi ceea ce e rău. Tablele de valori sînt cuprinse în proverbe, datini, doctrina străbună şi filosofia naturalităţii"*.[1]

Sculptorul nostru a pătruns marea înţelepciune şi experienţa de viaţă, orientate spre luminile generozităţii şi omeniei, ale poporului nostru şi pe care le găsim consemnate în arta folclorică. Plecînd de la această înţelepciune, care este una a vieţii mereu în floare şi a frăţiei dintre oameni şi popoare, Brâncuşi va veni cu un îndemn de o profunzime umană: *„Datoria fecioarei de Gorj este să fie frumoasă la 17 ani, măritată la 18—19 ani, gospodină şi harnică toată viaţa, să nu se vorbească baliverne despre ea ca despre nevasta lui Iuliu Cezar, să-şi spele şi să-şi hrănească fraţii, apoi soţul şi copiii ei, să fie chemată ca naşă alături de soţul iubitor şi iubit . . ."*.

Frumosul şi nobleţea sufletească îi vor însoţi oricînd pe oameni, aşa cum ne învaţă de milenii tradiţia. Este-n arta populară o plenitudine care serveşte ca un fel de terapeutică împotriva degradării atitudinilor, poluărilor, schilodirii bucuriei, generozităţii şi frumuseţii lumii, lucru reţinut cu o intuiţie proprie de geniul lui Brâncuşi. Plecînd de la zestrea artistică populară, el însuşi ne va spune pătrunzător: *„Eu vă dau bucurie"*.

Brâncuşi a interceptat cu o intuiţie a profunzimilor plenitudinea umană şi artistică a creaţiei populare. Lucian Blaga, la care am susţinut cu decenii în urmă, la Cluj, o teză de licenţă, despre dimensiunile mioritice ale artei lui Constantin Brâncuşi, îmi destăinuia că „plinătatea" este una din particularităţile sculpturii acestuia iar ea, aşa cum am subliniat mai înainte, descinde pe anumite laturi din însăşi plenitudinea umană şi artistică a creaţiei celor mulţi, fără a-i uita însă şi celelalte surse. Tîlcurile adînci şi starea de frumuseţe a creaţiei folclorice autohtone au fertilizat, în sensul cel mai firesc, arta brâncuşiană.

ION APOSTOL POPESCU

[1] Brâncuşi cugetător, *texte îngrijite de Petre Pandrea, în* Luceafărul, *Bucureşti, an VII, nr. 25, 5 dec. 1964, p. 10.*

ŢĂRÎNA FĂRĂ UITARE

Tu eşti, Mihai, — Voevod şi ostaş —
zidire a cugetului nostru înfrumuseţată cu toate podoabele, —
tu eşti neînfricatule Mihai, — lume de vis românesc —
în tine sălăşluieşte plămada de daruri a Ţării unite,
în tine e întăritura veşniciei ce ne tălmăceşte nădejdea,
tu eşti pămîntul cel mare al Dacilor, — vlăstarul stejărişului,
ocrotirea de streaşină după încleştări
întru bucuria învingătorului şi dangătul predosloviei de aramă
al clopotelor
dreptatea coroanei milenare străfulgerîndu-ţi pe frunte la Alba Iulia.
Mihai, — Principe ale eroilor, întemeietor de unire,
vultur peste Olimpul Carpaţilor —
tu eşti rădăcina din veci de veci şi mugurul florilor, —
priviţi cu mine fiecare fir de iarbă
izbucnind din ţărîna fără uitare,
fiecare baladă de iarbă e duhul ne-nfrînt al armurilor sale —
Mihai, — Voevod şi ostaş —
zidire a cugetului nostru înfrumuseţată cu toate podoabele. —

ADRIAN BELDEANU

POATE

poate voi rămîne un bărbat tînăr
romaniţa poate mereu va podi cerul
poate maria mereu îmi vei răni gura
rîul poate îşi va afla izvorul
galeriile vor fi poate mai concesive
poate pămîntul se va roti mereu
poezia mea va fi poate lumea
cu care să vă albăstriţi pereţii
slava mea va fi poate cu a patriei
voi rămîne un bărbat tînăr poate

MIHAI TRAIANU

Procesele lui Iancu

Cînd a murit Avram Iancu, asupra lui s-au găsit o jalbă unsă și mototolită către împăratul Vienei, o năframă și un fluier din lemn de cireș.

JALBA NETRIMISĂ

Jalba era mototolită de îndelungă purtare, de purtare fără rost, din moment ce nu a fost expediată, constituind însă dovada unei teribile dezamăgiri și amare înțelegeri.

Netrimiterea jalbei însemna definitiva deziluzie în speranța dreptății din partea unui împărat străin. De altfel, niciodată Iancu nu a recurs la jalbe fiindcă ar fi crezut în voința de dreptate și adevăr a curții vieneze. Doar el a fost cel care atunci cînd în iarna anilor 1846—1847 a auzit refuzul și osînda cinică aruncată asupra țăranilor cu ocazia discutării în dieta clujeană a soartei iobagilor a rostit înfierbîntat: „Nu cu argumente filozofice și umanitare se pot convinge tiranii, ci doar cu lancea lui Horea!"; el a fost cel care, preluînd ideile din manifestul lui Bărnuțiu, proclama: „Cereți vîrtos să se șteargă iobăgia, pentru că, lucrînd pe nimica de vreo zece sute de ani în brazdele domnilor, ați plătit și de o sută de ori pămîntul care vă dădea hrana vieții de pe o zi pe alta, cu atît mai mult pentru că l-ați plătit degeaba, pentru că acela a fost al vostru și pentru el s-a vărsat sîngele strămoșilor voștri..."; el a fost cel care la Marea Adunare de la Blaj, îndemnînd la căutarea tăriei în sine, striga mulțimilor: „Uitați-vă pe cîmp, românilor, suntem mulți ca cucuruzii braților, suntem mulți și tari..."; el a fost cel care atunci cînd a ajuns la cunoștința Comitetului românilor întruniți la Sibiu vestea că trupele grănicerilor trag fără milă în țărani, a sărit peste trei bănci spre a-l admonesta pe fricosul care spusese că trebuie prudență și a declarat că pleacă în munți pentru a-și pregăti oamenii de luptă; el a fost cel care venind la cea de a treia mare adunare populară de pe Cîmpia Libertății, provocată de marșul viforos al aprigului Axente Sever, a proclamat de la tribună, gesticulînd cu un pistol: „Pretențiile noastre sînt sfinte, pre cît de sfîntă e dreptatea. Noi sîntem gata a le apăra cu orice preț!"

Nu! Iancu n-a crezut niciodată în dreptatea și mila împăratului străin, ci doar în dreptatea pe care singur și-o smulge poporul luminat, înarmat și unit, hotărît în lupta sa. De aceea a transformat coroana munților săi în centrul unui „veritabil război național", cum îl numește Marx, în miezul unei republici a țăranilor liberi.

S-a întîmplat însă așa cum a întrezărit vizionar eroul în scrisoarea trimisă la 15 iulie 1849 colonelului Simonffy: „Credem și vedem prea luminat că azi-mîine un element gigantic vrea să-și dea mîna peste noi și peste voi...", adică după ce trupele sultanului înăbușeau revoluția în Țara Românească, cele ale țarului și împăratului Vienei o înăbușeau pe cea din Ungaria, Serbia și Transilvania. În spiritul „Sfintei alianțe" monarhiile europene își dădeau mîna, astfel că și peste Transilvania s-au revărsat trupele împăratului și țarului, „pacificînd", reinstaurînd regimul retrograd, restabilind privilegiile, inegalitățile și nedreptățile vechi.

Învingător, stăpîn neclintit asupra redutei munților săi, Iancu se vede silit să poruncească oamenilor săi să depună armele, la solicitarea generalilor străini. Nu îi mai rămîne altceva decît speranța în promisiunile ce i se făceau.

În memoriul pe care împreună cu Axente îl prezintă generalului Pașchievici la Oradea, el scrie că de acum înainte românii pot numi a lor patria în care trăiesc, pot folosi liber limba pe care o vorbesc de mai bine de o mie de ani, și pot avea egală îndreptățire între celelalte națiuni, căci „pentru aceasta și-au jertfit viața și avutul". Pare oarecum ciudat faptul că deși e conștient că victoria armatelor imperiale și restaurația ce îi urma era ostilă oricăror aspirații de libertate, Iancu își redactează astfel memoriul. Poate e așa cum consideră Silviu Dragomir, adică o ironie amară a eroului, sau, e poate dorința lui de a face cunoscut un manifest revendicativ.

Patrioții români nu mai au altă soluție decît de a trimite delegații la Viena. Acolo însă, se

vîntură „acuza" că s-ar plănui reînfiinţarea vechiului stat dac şi bănuitorul monarh îşi exprimă temerile, calificîndu-i ca „primejdioşi" pe intelectualii care conduceau lupta.

ARESTAREA

Popularitatea eroilor revoluţiei este supărătoare pentru regimul reacţionar ce se instaurează în Transilvania. La 1 noiembrie este arestat şi dus între baionete la Sibiu, Axente Sever, iar la 15 decembrie, la Hălmagiu, este arestat Iancu. (De fapt este arestat mai întîi din greşeală tribunul Vasile Fodor, dar Iancu se predă în locul lui). Întregul popor aflat însă în acea localitate în zi de tîrg, este cutremurat de veste, se înarmează cu ce poate şi îl forţează pe comandantul militar să îl elibereze.

Dar nu modul în care este el tratat îl tulbură pînă în adîncul sufletului pe Iancu, ci modul în care este tratat poporul său. Funcţionarii destoinici români sînt înlocuiţi cu birocraţi ai aparatului feudal vechi, ţăranii sînt obligaţi prin forţa armelor să plătească despăgubiri nobililor şi să le ridice curţile, foştii conducători ai revoluţiei sînt arestaţi pe rînd. De aceea, se hotărăşte să ia din nou calea jalbei şi a Vienei.

La Oradea, spre marea lui satisfacţie, mii de cetăţeni maghiari din păturile de jos ale populaţiei îl aşteaptă în drum ore la rînd spre a-l putea aclama cu „Eljen Ianku!" La fel de bine este primit eroul şi la Pesta.

La Viena însă totul este coperit de vălul perfidiei. Monarhul îl laudă la audienţa de prezentare, îi face complimente, dar la a doua audienţă, cînd prezintă memoriul cu revendicările, însoţit de Laurian, Bărnuţiu, Ion Maiorescu, Popazu şi Aron Florian, „binevoitorul" Franz Ioseph se eschivează de la un răspuns ferm, aşa cum vor face ulterior şi miniştrii săi.

Reîntors acasă, Iancu este izbit de o altă nedreptate. În mod abuziv, fiscul îşi atribuie dreptul de proprietate asupra pădurilor de pe fostele domenii camerale, anulînd moţilor săi drepturi şi beneficii pe care le-au avut de cînd lumea. Se angajează în apărarea lor, dar argumentele sale juridice se izbesc de obtuzitatea celor ce apărau interesele hrăpăreţe ale ocolurilor silvice. Împotriva sa se formulează denunţuri calomnioase şi se deschid anchete, mai întîi discrete, iar apoi făţişe, ca cea a lui Wohlgemuth, ale cărei concluzii sînt publicate în *Siebenbürger Bote* (nr. 34/1850).

NU NUMAI DEMNITATEA . . .

Împăratul vrea să îşi decoreze eroii şi cu toate intrigile depuse, chiar Wohlgemuth se vede obligat să îl propună pe Iancu şi tribunii săi pentru o importantă decoraţie, a cărei decernare i-ar fi atras şi titlul de noblеţe. Dar, cînd lista ajunge la împărat, perfidul monarh, cu propria lui mînă, în dreptul lui Iancu, la fel ca şi a lui Axente Sever, Balint, Fodor, Anderca şi Aiudeanu, indică o distincţie cu cîte un grad mai jos. La intervenţia Vienei, o „reaşezare" similară se produce şi în legătură cu medaliile oferite de ţar. Iancu refuză „Crucea de aur pentru merite cu coroană". Nu este doar un act de demnitate. Atunci cînd este somat să-şi primească medalia de aur, explică limpede că mai întîi aşteaptă să se decoreze naţiunea română cu împlinirea promisiunilor. Şi din nou pleacă la Viena, din nou promisiuni şi amînări, din nou zîmbete şi încurajări perfide, pînă cînd atît lui, cît şi însoţitorilor săi, Simion Bărnuţiu, Laurian şi Timotei Cipariu, li se pune în vedere să părăsească imperiala capitală în timp de opt zile.

Înţelege încă o dată că politica retrogradă şi perfidă nu va da curs niciodată revendicărilor de pe Cîmpia Libertăţii şi nici măcar a celor minime, de ordin cultural, sau cele privind o facultate de drept şi şcoli în limba română.

Reîntors, mai avea totuşi de dat o luptă pe calea jalbelor, trebuia să o dea fiindcă cine altul decît el ar fi putut apăra cauza moţilor săi în lupta cu fiscul. Şi cum era să nu îl revolte faptul că guvernul îşi încălca în problema pădurilor alodiale propria lege care stipula că terenurile agricole şi pădurile folosite de iobagi pînă în 1848 trec în proprietatea lor definitivă. Faptul că pădurile moţilor au fost înscrise ca alodiu (proprietate de stat) constituia un abuz al epocii feudale a secolului al XVIII-lea, care nu a putut împiedica însă pe moţi să le folosească efectiv, dispunînd de păşuni şi luînd lemn pentru construcţii şi combustibil. În memoriile pe care le înaintează forurilor în drept şi chiar împăratului, Iancu demonstrează că în evoluţia istorică a chestiunii trebuie pornit de la realitatea că aceste păduri

au fost ale moților de cînd lumea și că urbariul din 1746 a fost impus prin abuz, la fel ca și contractul forțat din 1789, ele nefiind capabile a frînge un drept istoricește constituit, pe care nimeni nu l-a negat pînă în 1746. Mai argumentează Iancu faptul că nu poate accepta soluționarea litigiului competența instanțelor civile, fiindcă acestea judecă tot după legislația feudală, considerîndu-l pe țăranul român tot ca iobagul de altă dată, aplicîndu-i consecințele actelor arbitrare ale epocii iobăgiei. În fața propunerii guvernatorului de a se recurge la o soluție temporară, dîndu-li-se ceva oamenilor, Iancu replică cu demnitate: „Noi nu sîntem muritori de foame, putem aștepta!"

Împăratul s-a hotărît să viziteze numeroasele provincii ale imperiului său, printre care și Transilvania. Propunînd ca să i se schimbe itinerariul vizitei pentru a trece și prin munți, Iancu pornește febril la organizarea primirii, ciudat, ca și cum ar fi fost sigur că monarhul va accepta invitația. Așa s-a și întîmplat. Numai că, la nici unul dintre popasuri, nici atunci cînd suveranul a oprit la casa lui părintească pentru a-i omagia vitejia, nici mai apoi, Iancu nu i s-a înfățișat. S-a grijit de toate necesare primirii, dar el nu s-a înfățișat. Unii autori spun că Iancu a săvîrșit un act de demnitate, alții că a rămas istoriei dator cu o explicație din moment ce monarhul a acceptat obositoarea rută montană numai pentru a-l întîlni pe el și că astfel, i-ar fi putut cîștiga bunăvoința. Poate că Iancu a rămas dator cu o explicație, dar cu siguranță, împăratul rămăsese dator poporului român cu multe drepturi și libertăți promise și nesatisfăcute. La aceasta s-a gîndit eroul munților atunci cînd personal n-a onorat vizito monarhului. Era doar aproape un an de cînd acesta nici măcar nu răspunsese la memoriul său privind cauza pădurilor.

PROCESUL

La numai două săptămîni după plecarea împăratului, comisia pentru înscrierea în cartea funduară a proprietății statului asupra pădurilor își începe lucrările. Iancu protestează și îi îndeamnă pe cei doi tribuni, Mihai Andreica și Dionisie Darabant, care făceau măsurătorile să refuze a înscrie pe numele fiscului pădurile. Baronul comandant al districtului Alba-Iulia îi arestează, pe tribuni închizîndu-i la Abrud, iar pe Iancu îl trimite la Alba Iulia escortat de jandarmi. Un oarecare Hoehn îl ironizează și apoi îl leagă ca să îl poată apoi lovi cu palma peste față.

Vestea arestării și maltratării eroului se răspîndește ca fulgerul și stîrnește consternare și revoltă. De aceea autoritățile îl trimit la Sibiu, unde se pregătește cu febrilitate un proces în urma căruia este achitat. Iancu nu trebuie nici măcar să se apere în fața instanței, fiindcă totul se face pentru cît mai grabnica lui achitare, guvernanții grăbindu-se să-l pună în libertate, nu atît pentru protestele ambilor mitropoliți români și a intelectualilor, cît temîndu-se de rumoarea surdă care se putea percepe ce străbătea întreg cuprinsul Transilvaniei. De aceea, un împuternicit al guvernului îi oferă după eliberare și o funcție cu o bună leafă anuală. Iancu refuză însă, arătînd și de această dată că guvernul este dator a îndeplini mai întîi promisiunile făcute poporului.

În anii ce îi mai are de trăit, Iancu parcurge o cutremurătoare desprindere de sine. Pribegind fără odihnă și fără așezare, el va spune de multe ori: „Eu nu-s Iancu. Eu sunt umbra lui...". Mulți nu i-au înțeles, unii i-au găsit chiar fără sens, aceste cuvinte, această teribilă mărturisire a dramei pe care o trăia.

Înfrînt fără a fi învins în lupte, înșelat fără a i se putea contesta fățiș dreptatea cerută pentru poporul său, nu îi mai rămăsese decît pribegia. Umbra se retrăgea spre tăcerea și măreția munților, cu fluierul său, dorind poate să-i fie înmormîntat aproape.

EMIL POENARU

MAGAZIN
TRIBUNA 76

Dr. ŞT. ODOBLEJA

DETECTAREA PROCESULUI CICLIC ŞI NAŞTEREA CIBERNETICII

Breviar istoric

1779: James Watt inventează regulatorul centrifugal de turaţie pentru maşinile cu aburi, în care era conţinută conexiunea inversă, fără ca ea să fie sesizată, izolată şi prezentată ca un principiu de sine stătător. Principiul conexiunii inverse avea să fie sesizat şi relevat în tehnică abia peste 163 de ani, — în anul 1942.

1863: În urmă cu 100 de ani nu exista deloc o ştiinţă a teoriei reglajului. Fundamentele ei au fost elaborate în lucrările lui I. A. Vîşnegradski, dar chiar după cîţiva ani de la publicarea lor, teoria reglajului se limita numai la problemele reglajului în maşinile cu vapori, iar apoi a turbinelor cu aburi". (A. A. Feldbaum în *Problemele teoretice ale cibernetici*i, Editura Ştiinţifică, 1963, pag. 281).

1868: Cl. Maxwell publică un articol despre regulatori.

1894: Anul de naştere al lui N. Wiener.

1919: N. Wiener îşi începe cariera ca asistent apoi ca profesor de matematică la Institutul de Tehnologie din Massachusetts.

1919—1942: N. Wiener e absorbit exclusiv de probleme ale matematicii.

1920: N. Wiener are un sincronism ideologic (idei similare) cu matematicianul polonez Stefan Banach (*Sînt matematician*), pag. 57.

1921: N. Wiener cade în sincronism ideologic cu matematicianul suedez Cramer (Idem. pag. 61).

1922: N. Wiener are sincronism ideologic (coincidenţă de idei) cu matematicianul francez Bouligand (Idem pag. 87—88).

1932: N. Wiener colaborează cu matematicianul englez Paley, care moare într-un accident (Idem pag. 158—161). N. Wiener publică o lucrare în care Paley este trecut şi el coautor.

N. Wiener se surprinde în multiple coincidenţe (sincronisme ideologice) cu matematicianul rus Kolmogorov (Idem. pag. 256—247).

1935: N. Wiener ignorează procesele ciclice şi valoarea lor în tehnică: *„Ceea ce ne lipsea nouă era o înţelegere deplină a problemelor de proiectare a unui aparat la care mişcarea de la ieşire să fie legată din nou de începutul procesului, ca o nouă intrare. Acest fel de aparate sînt bine cunoscute acum şi le vom numi aici şi de acum încolo mecanisme cu FEEDBACK (mecanisme cu conexiune inversă)"* (Idem. pag. 179) *„Ceea* ce ar fi trebuit să fac era să atac problema de la început şi să dezvolt din proprie iniţiativă o teorie cuprinzătoare a mecanismelor cu FEEDBACK. N-am făcut acest lucru la timpul său şi, în consecinţă, am suferit un eşec". (Idem. pag. 180).

1936—1937: N. Wiener se tratează prin psihanaliză de o astenie: constatase că în sufletul lui existau *„goluri întunecoase şi impulsuri ascunse care dădeau dovadă de o mare rezistenţă faţă de orice încercare de a le aduce la lumină". (*Idem. pag. 202—204).

1937: N. Wiener cunoaşte pe dr. A. Rosenblueth, asistă la întîlnirile medicilor prezidate de acesta, ia contact cu medicii şi problemelor lor de fiziologie, neurofiziologie, psihologie şi metodologie ştiinţifică. *(Cibernetica* pag. 5).

1937: iunie 8: Dr. St. Odobleja anunţă apariţia „pe curînd" a *Psihologiei consonantiste,* printr-un prospect difuzat participanţilor la Congresul Internaţional de Medicină Militară, ţinut la Bucureşti în iunie 1937.

1938: Dr. St. Odobleja publică lucrarea: *Psychologie consonantiste* ed. Maloine, Paris, vol. I. Concepută fizicist şi maşinist, fundamentată pe electromagnetism şi consonanţă-disonanţă (acord-dezacord), reliefînd ca fenomene esenţiale binaritatea, dihotomia şi circularitatea (reversibilitatea) preconiza utilizarea intensivă a analogiilor şi modelelor (cu precădere fizice şi de maşini) propunea mecanizarea şi maşinizarea gîndirii, indicînd reversibilitatea drept principal mijloc în acest scop.

Menţionăm că era prima şi unica psihologie circularistă apărută în literatura ştiinţifică universală. Reversibilitatea era amplu tratată:

Texte: pag. 188—192; 429—430; 446, 453, 458, 460, 464, 466, 472, 478, 479, 482, 486, 491, 497, 499.

Figuri (numere de numerotare): 1, 3, 5—13, 25, 27, 31—35, 46—48, 53, 69, 72, 82—84, 93, 96, 104, 114, 115, 118, 120, 121, 128, 136, 137, 138, 142, 146—150, 153, 159, 178, 179, 180, 203—212, 263 (total 62 firuri).

1939: Apare *Psychologie consonantiste* vol. II, în care reversibilitatea (procesul ciclic) este extinsă, căutată, detectată, aplicată şi generalizată de la psihologie la următoarele 15 discipline: La psihologie; 549—553; la psihopatologie: 568, 575; la limbaj: 587—589; la ştiinţă în general: 597; la matematică: 611; la biologie: 616; la sociologie: 622—623; la economie politică 630—631; la filozofie: 651; la terapeutică: 664 şi 663; la psihoterapie: 666; la estetică: 678; la morală: 704; la logică şi arta de a crea: 733—742; la pedagogie: 782—783. A generalizat-o şi la tehnică atunci cînd autorul spunea: *„Datorită reversibilităţii psihofizice noi putem să materializăm şi să mecanizăm actul creaţiei. Noi putem creia în mod instrumental şi artificial. Fără îndoială, maşina de inventat încă nu este creiată, dar noi putem întrevedea creiarea sa pe curînd"* (Psihologia *cons.,* 733). Diguri de circularitate în vol. II.: 267, 268, 274, 279, 283, 284, 285, 286, 287. Adică un total general de 70 figuri conţinute în ambele volume, din totalul de 300 figuri, — dovadă de importanţă mare acordată procesului ciclic sau reversibilităţii, considerată lege generală, universală, prezentă în numeroase discipline şi figurînd printre cele 9 legi universale discriminate şi enumerate de autor. Adăugăm că rezonanţa implică reciprocitate şi reversibilitate, aşa încît reversibilitatea este implicată în toate cazurile — extrem de numeroase — unde e vorba, în carte, despre consonanţă — disonanţă — acord — dezacord, asemănare-deosebire, identitate-contradicţie.

1940: Începe o febrilă întrecere în S.U.A. pentru realizarea de maşini de gîndire şi roboţi pe principiile psihologiei maşiniste de ultima apariţie: electromagnetism, binaritate, circularitate. Apare prima maşină de calcul pe sistem binar (laboratoarele Bell): prezentate în august 1940 la întrunirea de la Dartmouth („Sînt matematician" pag. 216) unde Wiener ia cunoştinţă despre ea şi despre binalitate, devenind un entuziast prozelit al acesteia („Sînt matematician" pag. 216—220).

1941: N. Wiener trimite lui V. Bush un memoriu cu recomandări asupra proiectelor maşinilor de calcul viitoare (să fie cifrice; cu tuburi electronice şi relee electronice; cu sistem bi ar; automate; dotate cu memorie). *„idei strîns legate de studierea sistemului nervos"* (Cib. 9); în realitate strîns legate de studierea psihologiei.

— Memoriul lui N. Wiener e desconsiderat. Resemnare (*Sînt mat.* 225)". *Totuşi aceste recomandări reprezintă ideile care stau la baza calculatoarelor moderne ultrarapide" (Cib.* 25).

— Sincronism ideologic cu von Neumann: şi acesta a propus exact aceleaşi 5 recomandări (I. Kemeny: *Man and The Computer,* Charles — Sribmer, a Sons, Nev-York). De altfel N. Wiener declară el singur; *„Aceste idei pluteau pe atunci în aer şi nu vreau să pretind nici un moment prioritatea mea exclusivă în formularea lor".* (Cib. 9) Menţionăm că aceste idei erau conţinute şi în *Psihologia consonantistă.*

1941: Pearl-Harbour; războiul.

— Proiectele maşinilor de calcul sînt militarizate şi puse sub riguros control militar, iar publicaţiile în legătură cu ele sub riguros secret. (*Sînt mat.* 228).

— N. Wiener primeşte ca misiune de război reglarea tirului antiaerian, avînd colaborator pe tînărul inginer Bigelow (26 ani).

„Aşadar am ajuns pentru a doua oară să mă ocup cu studierea sistemelor electromecanice menite să înlocuiască funcţii specifice omului... În acest al doilea caz nu puteam să ne descurcăm fără a studia modul

în care se realizează anumite funcţii ale omului" (Cib. 11—12). Deci: obligat a studia psihologia.

1942: N. Wiener, împreună cu Begelow, ajung la concluzia că *procesul ciclic (conexiunea inversă) este un fenomen de o excepţională importanţă în activitatea conştientă,* adică în psihologie (*Cib.* 12).

„Această problemă e discutată în amănunţime în capitolele respective ale Ciberneticii" (*Cib.* 12).

— Sesizarea proceselor ciclice din psihologie este punctul de plecare şi momentul iniţial al Ciberneticii, care se dezvoltă în jurul acestei idei axiale.

„Colaborarea efectivă" a lui N. Wiener cu Dr. Rosenblueth a început abia în legătură cu problema de mai sus, dereglare a firului şi de psihologie (*Cib.* 10) Este deci neîntemeiată pretenţia uneori exprimată că această colaborare ar fi existat şi înainte de anul 1942.

— Sincronism ideologic cu J Begelow: au amîndoi, în acelaşi timp aceeaşi concluzie despre importanţa proceselor ciclice în psihologie. (*Cib.* 12).

— Concluzia fermă de la început — fenomen de excepţională importanţă — este retrogradată la gradul inferior de „ipoteză" (*Cib.* 14) Ipoteză, bineînţeles, psihologică.

— Ipoteza aceasta psihologică — despre natura activităţii conştiente — a fost însuşită de către cei doi colaboratori ca fiind o ipoteză a lor proprie (*Cib.* 14). Fără a se documenta că circularitatea fusese relevată şi tratată în psihologie cu 4 ani mai înainte.

— Ipoteza lor de psihologie a fost verificată în neurologie, cu concursul Doctorului Rosenblueth, cooptat coautor (*Cib.* 14).

— Ipoteza lor psihologică a fost confirmată: *„Astfel am găsit o confirmare extrem de semnificativă a ipotezei noastre cu privire la natura activităţii conştiente"* (*Cib.* 14).

— Fenomenul circularităţii, sesizat de ei abia în 1942, este apreciat ca fiind nou, inedit, original în neurofiziologie implicit în psihologie (*Cib.* 14). — În 1938 el fusese şi mai nou, mai inedit decît în 1942.

— N. Wiener, cel mai inflamabil dintre membrii triunviratului, este foarte entuziasmat de această descoperire care pentru el (nu şi pentru psihologie) era absolut nouă. El se pasionează de psihologie, neurologie, fiziologie, reprofilîndu-se ca amator al acestora şi lăsînd matematica pe planul al doilea.

— Dr. A. Rosentblueth face o comunicare verbală pe această temă la o întrunare din 1942, la New-York, unde se trata despre problemele inhibiţiei centrale în sistemul nervos. Era prezent acolo şi dr. Warren Mc. Culloch, un ilustru cercetător al creierului şi funcţiilor lui, care făcea legătura acestora şi cu logica matematică (*Cib.* 19).

1943: Procesul ciclic, transpus de la psihologie la neurologie, este analizat şi conceput morfologic, cu fire (un fir pentru dus şi alt fir pentru întoarcere.)

1945: Autorii caută şi găsesc, aplică şi generalizează, extinzînd în primul rînd în tehnică procesul ciclic pe care îl sesizaseră iniţial în psihologie.

— Procesul ciclic e căutat şi găsit, aplicat, generalizat cu profunzime în multe alte discipline.

— N. Wiener, cel care în 1935 ignorase circularitatea şi valoarea ei în tehnică, devine adeptul ei cel mai entuziast, ridicînd-o la rang de ştiinţă aparte şi decretînd-o *„ştiinţa cea nouă"* (*Cib.* 21).

— Dată fiind „noutatea" ideii de circularitate (pentru el şi ceilalţi) N. Wiener şi colaboratorii săi au socotit necesar să publice un articol care să exprime *acest nou punct de vedere* circularist, radical deosebit de punctul de vedere obişnuit în mediul neurofiziologic lor (*Cib.* 14) Noul punct de vedere nu era altul decît punctul de vedere circularist din psihologia cons. Drept care au publicat un articol: A. Rosenblueth, N. Wiener şi J. Bigelow: *Behaviour, Purpose and Teleology* în *Philosophy of Science* vol. X, 1943, pag. 18—24. În acelaşi articol se vorbeşte despre comportamentul maşinilor, aplicînd la maşini punctul de vedere al psihologiei comportamentului. Se spune acolo printre altele că *„proiectanţii de maşini caută doar să copieze acţiunile fiinţelor vii"*. (pag. 22 din articol) ceea ce concordă cu teza că maşinile de calcul electronice s-au născut prin „copierea" gîndirii naturale — prin traducerea psihologiei în tehnică.

— *„Problema interpretării naturii şi varietăţii memoriei la animale îşi are paralela în problema construirii organelor artificiale de memorie pentru maşină"* (*Cib.* 22) De văzut şi capitolul „memoria" din Psihologia consonantistă, vol. I, pag. 103—110.

1943: W. Pitts, logician şi mecanizator de logică este atras la Massachusetts, pentru a colabora cu N. Wiener la ştiinţa cea nouă a Ciberneticii, *„care pe atunci se născuse* dar *încă nu apucase să se întărească"* (*Cib.* 21).

1943: Intră în acţiune logică, disciplină înrudită cu psihologia — considerată chiar ca o ramură a psihologiei. În speţă: logica matematică (*Cib.* 19).

— N. Wiener are un sincronism ideologic cu R. A. Fischer şi dr. Cl. Shannon, avînd simultan cu ei ideia de a elabora teoria statistică a cantităţii de informaţie (*Cib. 17*).

— N. Wiener popularizează printre ingineri ideia circularităţii, precum şi alte idei preluate de el din psihologia fizicistă. Ca urmare: „vocabularul inginerilor s-a împestriţat cu termeni de neurofiziologie şi psihologie" (*Cib.* 22).

1944, martie: Are loc întrunirea de la Princeton: participă fiziologi, neurofiziologi, şi ingineri proiectanţi de maşini de calcul. (Cib. 23). Această consfătuire este considerată de către N. Wiener drept locul de naştere al unei ştiinţe noi: Cibernetica („Sînt mat. 255). Acolo şi atunci a fost adoptat termenul feedback (Idem. 254—255); N. Wiener pretinde că tot atunci ar fi fost adoptat şi termenul „Cibernetica" (*Cib.* 18), însă tot el precizează apoi cîteva rînduri mai jos că termenul respectiv a apărut mult mai tîrziu şi anume în anul 1947 (*Cib.* 19).

1945: Sfîrşitul războiului.

Revenirea lui Lee în S.U.A.

Lee prelucrează în amănunt ideile pe care N. Wiener i le dă lui în termeni generali. Lee adaptează aceste idei la tehnică şi este interpretul pe lîngă ingineri al viitoarei cibernetice *Sînt mat.* (259).

— Lucrările lui N. Wiener şi Lee în domeniul servomecanismelor (maşini fundamentate pe circulacitate) şi al întregii sfere de probleme denumită mai tîrziu cibernetica (e vorba aci de *„probleme ale conexiunii in-*

verse") au determinat o avalanşă de sute de alte lucrări pe aceste teme (*Sînt mat.* 260). Conexiunea inversă a revoluţionat tehnica şi i-a dat un impuls fără precedent, ducînd-o la perfecţionări multiple şi la o mare dezvoltare.

— Pînă aci inginerii ignoraseră circularitatea (conexiunea inversă). *„Tocmai constatarea existenţei conexiunilor inverse sau a informaţiei inverse a contribuit la dezvoltarea teorieei reglajului automat, care constituie, în esenţă, o nouă etapă în teoria comenzii, controlului şi reglajului... Mai înainte ca conexiunea inversă să fi apărut în cîmpul vizual al matematicienilor şi al inginerilor, era greu să se spere într-o dezvoltare a teoriei reglajului automat"* (P. K. Anohim: în *Problemele teoretice ale ciberneticii,* Ed. Ştiinţifică, 1963, pag. 236).

— Transplantată din psihologie în tehnică, conexiunea inversă a fecundat tehnica ducînd la rezultate uimitoare. *„S-a constatat în repetate rînduri că descoperirea existenţei unor raporturi între două ramuri ale ştiinţei are ca efect faptul că fiecare ramură ajută la dezvoltarea celeilalte. Rezultatul este adesea o creştere sensibil accelerată a ambelor"* (W. Ross Ashby: *Introducere în cibernetică,* Ed. tehnică, 1972, pag. 15).

— „Cam în aceeaşi vreme cu mine — scrie N. Wiener — Walter (Gray) *începu să observe analogiile dintre feedback-ul în maşini şi feedback-ul sistemului nervos uman şi să construiască mecanisme care să reproducă unele elemente ale comportamentului animalelor" (Sînt mat.* 304). De remarcat că şi în acest caz maşina copiază omul, creierul, funcţiile lui, nu invers. Şi că *circularitatea din maşini* provine din *circularitatea din sistemul nervos uman* — inclusiv din psihologie.

1946, martie: Întrunire la New-York pentru „Problemele conexiunii inverse" (probleme ale ciberneticii de mai tîrziu). Sînt cooptaţi la întrunire şi cîţiva psihologi, printre care şi Kurt Lewin, *„Necesitatea includerii unor psihologii era evidentă de la început. Fiindcă cel ce studiază sistemul nervos nu poate omite gîndirea, iar cel ce studiază gîndirea nu poate uita sistemul nervos" (Cib.* 26).

1946, vara: N. Wiener întreprinde, în Mexic, cu Dr. Rosenblueth, experienţe într-o problemă de neurofiziologie direct legată de problemele conexiunii inverse (*Cib.* 27—28).

— Plan cincinal: N. Wiener să petreacă, la fiecare doi ani, cîte 6 luni în Mexic, iar dr. Rosenblueth, în anii intercalari, cîte 6 luni la Massachusetts.

— Program de pregătire a cadrelor de cibernetici-eni care pe lîngă matematică, fizică şi tehnică trebuiau să cunoască temeinic metodele folosite în biologie, psihologie şi medicină". (*Cib.* 31).

1947, primăvara: N. Wiener vine în Europa. În Anglia el vizitează laboratorul de pdihologie al lui F. C. Bartlett, din Cambridge (*Cib.* 32).

— În vara anului 1947, în timp ce-şi redacta cartea, *problemele* conexiunii inverse primesc denumirea de „cibernetică" (*Cib.* 19).

— N. Wiener redactează cartea sa *Cibernetica* în Mexic în apropierea imediată a neurofiziologului dr. A. Rosenblueth, căruia îi este şi dedicată cartea.

— Textul cărţii a fost prezentat în prealabil conducătorilor de la M.I.T. (Sînt mat. 315), Cartea a avut deci asentimentul inginerilor.

— În timpul liber, N. Wiener lucra în neurofiziologie cu dr. Rosenblueth (*Sînt mat.* 305).

1948: Apare cartea lui N. Wiener: *Cibernetica* în a cărei introducere autorul arată pe 34 pagini derivarea din psihologie şi neurologie a principalelor sale idei, în frunte cu conexiunea inversă Autorul propune *„să ne limităm în activitatea noastră (cibernetică — n.n.) la domeniile fiziologiei şi psihologiei (Cib.* 39). „Cibernetica era o *nouă expunere a unor materii despre care înainte nu scrisesem niciodată cu autoritate şi, în acelaşi timp o sinteză a ideilor mele" (Sînt mat.,* pag. 316). Nu scrisese despre aceste materii niciodată înainte de 1938, şi nici nu a ajuns la *„Sinteza ideilor sale"* înainte de 1938. Cibernetica i-a adus autorului celebritatea şi ea a devenit baza carierii sale ulterioare. (*Sînt mat.* 313).

— După un capitol de filosofie: „Timpul newtonian şi timpul bergsonian", şi un capitol de matematică: „Grupuri şi mecanică statistică" — ambele cu foarte slabe contingenţe cu subiectul, urmează capitolele: „Serii temporale, informaţie şi comunicare", „Faedback şi oscilaţie", „Maşinile de calcul şi sistemul nervos", „Gestalt şi noţiuni universale", „Cibernetică şi psihopatologie", „Informaţie, limbaj şi societate". Chiar din titluri se poate vedea pre ponderenţa psihologiei şi neurofiziologiei în preocupările cărţii şi autorului ei. Capitolul despre „feedback" are o importanţă deosebită.

Din carte se vede că, începînd cu anul 1940, N. Wiener s-a transformat din matematician în psiholog, apoi, din psiholog abisal şi freudist, în psiholog: *binarist, dihotomist, circularist, fizicist, electronist, fizicizant, maşinist, mecanizator* şi *maşinizator al gîndirii, analogist, modelist* etc., — într-un cuvînt: în *psiholog consonantist.*

Autorul nu face o expunere sistemtică, ci o schiţare fragmentară, prin juxtapunere de articole disparate, slab elaborate dar condimentate prin produsele unei imaginaţii scînteietoare. Deşi cartea n-avea decît 169 pagini,, totuşi autorul mai găsea loc pentru texte de umplutură — cu divagaţii filosofice şi literare.

— *„În dezvoltarea Ciberneticii ca un curent ştiinţific de sine stătător a jucat un rol important ideea de conexiune inversă (feedback)"*. D. K. Anohin, în Problemele teoretice ale ciberneticei, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1963, pag. 236.

1956: Apare autobiografia lui N. Wiener, intitulată sugestiv „Sînt matematician", carte în care autorul omite cu premeditare toate referirile lui la psihologie din articolul din 1943 şi din Cibernetica sa din 1948, tinzînd, vizibil să schimbe derivarea din psihologie a ideilor sale cibernetice, atribuindu-le, acum origina şi geneza în tehnică. Prin această schimbare şi inversare a declaraţiilor sale el nu face decît să confirme bănuielile şi să întărească convingerea cititorilor asupra originii psihologice şi neurofiziologice a ciberneticii, în general, şi a conexiunii inverse în special.

— După ce în 1948 declarase în nenumărate rînduri că Cibernetica provine din neurofiziologie şi psi-

hologie, în 1956 el spune cu totul astfel: *„Baza ideilor mele în cibernetică se află în întregime în problemele de care m-am ocupat în lucrările mele anterioare (Sînt mat.* 307).

În 1948 el spunea că la întrunirile de la Facultatea de Medicină Harvard, prezidate de Dr. Rosenblueth, participau mai ales medici tineri (*Cib.* 5); în 1956 el spune că, din contră, la acele întruniri nu participa nici un medic (*Sînt mat.* 162), ceea ce era absolut incredibil.

În 1956 este complet omisă relatarea despre revelația procesului ciclic în psihologie și a importanței sale excepționale în activitatea conștientă; nu se mai amintește nimic despre ipoteza lui și a lui Bigelow asupra naturii activității conștiente; nu se mai scrie nimic despre verificarea acestei ipoteze psihologice și despre confirmarea ei extrem de semnificativă; despre articolul din 1943 dă numai o relatare fugitivă și vădit jenată: *„am expus aceste idei într-un articol, dar mai important decît acel articol..."* (*Sînt mat.*, 240).

Cuvintele: *„vocabularul inginerilor s-a împestrițat curînd cu termeni de neurofiziologie și psihologie"* (Cib. 22) sînt înlocuite cu: *„rezultatul a fost că foarte curînd am constatat că oamenii care lucrau în toate aceste domenii au început să vorbească același limbaj, cu un vocabular conținînd termeni luați atît de la inginerul specialist în comunicații, cît și de la specialiștii în servomecanisme, specialiști în mașini de calcul și neurofiziologii"* (*Sînt mat.*, 254).

1961: Apare *Cibernetica,* ediția II-a, 204 pagini, în care s-au mai adăogat capitolele: „Despre învățare și autoreproducere la mașini" și „Unde cerebrale și sisteme de autoorganizare".

1963: Apare, în traducere, ca articol: „Introducerea la Cibernetica în *Dialectica marxistă și științele moderne,* vol. IV, 1963.

1966: Apare în românește în Editura Științifică: *Cibernetica.* Deși se afirmă că traducerea este după ediția 1948, textul se prezintă modificat. Fraza: *„În acest al doilea caz nu putem să ne descurcăm fără a studia modul în care se realizează anumite funcții* ale omului", (*Cib.* 12) este înlocuită cu fraza *„În acest al doilea caz nu puteam să evităm discutarea modului în care se realizează anumite funcții ale omului"* (*Cibernetica,* Ed. 1966, pag. 28). *„Feedback-ul* nu mai este tradus nici prin proces ciclic sau circularitate, nici prin *„conexiune inversă"* — fiind considerat cuvînt intraductibil. Descoperirea primă a feedbask-ului nu mai e considerată a se fi făcut în *„activitatea conștientă"*, cum fusese în ediția 1948, ci în *„activitatea voluntară"*, așa cum fusese modificat în ediția II-a americană din 1961. Toate aceste modificări țintesc spre un scop comun: ele tind să îndepărteze cibernetica de psihologie și să-i ascundă geneza și origina ei psihologică.

— Pare curios și semnificativ faptul că o carte care făcuse din 1948 atîta vîlvă nu a fost tradusă în românește decît după 18 ani de la apariție și la doi ani după moartea lui N. Wiener.

1972: Apare, tradusă în românește, cartea: N. Wiener *Sînt matematician,* Editura Politică, unde, în „Cuvînt înainte" prof. M. Drăgănescu repetă și deci întărește versiunea schimbată, tehnicistă și antipsihologistă a lui N. Wiener din 1956.

Cib = *Dialectica marxistă și științele moderne, — Apariția Ciberneticii, 1963, vol. IV.*

știați că...

● *Cea mai veche linie ferată din țara noastră și una dintre primele din Europa este aceea care leagă orașul Oravița de cunoscuta stațiune balneo-climaterică Buziaș. Construcția s-a terminat în 1847.*

● *De mărimea unui pui de găină, cu picioarele lungi și penele brun-cenușii, cristeiul, deși poate zbura bine, execută migrațiile pe jos. Primăvara, el vine de pe malurile Mediteranei și se îndreaptă spre ținuturile nordice pînă la Leningrad. De obicei merge pe jos, ridicîndu-se în zbor numai atunci cînd este în pericol sau cînd întîlnește în drum vreo apă. El își face cuibul în stuf sau printre plante și se hrănește cu melci, viermi sau larve de insecte.*

● *Cea mai veche fabrică de sticlă din țara noastră este la Pădurea Neagră jud. Bihor. Documentele menționează existența unei suflătorii de sticlă în 1770 și a unei fabrici în 1790.*

● *Cel dintîi sistem telegrafic fără fir care a comunicat la distanță literele alfabetului este cel imaginat de Kleoxenes și Demokleitos din Alexandria cu 500 ani î.e.n. Folosind tabele speciale, se indica aprinderea făcliilor astfel încît ele reprezentau literele respective, litere care apoi puteau fi văzute de departe. Telegraful optic a fost inventat mult mai tîrziu de Claude Chappe. El transmitea literele alfabetului printr-o combinație de pîrghii așezate pe stîlpi înalți. Prima linie telegrafică de acest fel a fost montată între Paris și Lille și prima transmisie a avut loc la 1 septembrie 1794.*

● *Prima cafenea datează din 1675. Ea a fost deschisă în Franța. Firma primului restaurant deschis în 1766 de către Roze și Pontaille era în latinește și se traducea: „Veniți la mine, voi cei înfometați și vă veți restaura forțele".*

● *Cea mai înaltă stațiune de odihnă din țara noastră este Păltiniș — Sibiu la 1460 m.*

● *Cea mai înaltă stațiune balneară din țara noastră este Harghita 1350 m.*

De vorbă cu profesorul GEORGE EMIL PALADE

Între 21 şi 26 aprilie 1975, profesorul George Emil Palade, savant american de origine română, laureat al Premiului Nobel, şeful Catedrei de Biologie Celulară a Facultăţii de Medicină, Universitatea Yale din New Haven, a făcut împreună cu soţia, Marilyn Farquhar Palade, profesor universitar la aceeaşi catedră, o scurtă vizită în România. Cu această ocazie, profesorului Palade i s-a înmînat, în cadrul unei festivităţi, insigna şi carnetul de membru de onoare al Academiei Republicii Socialiste România, for suprem al ştiinţei şi al culturii româneşti. În după amiaza zilei de 23 aprilie 1975, preşedintele Nicolae Ceauşescu şi tovarăşa Elena Ceauşescu au primit pe savant şi pe soţia acestuia. Profesorul Palade a mulţumit pentru prilejul de a se fi reîntîlnit cu şeful statului român şi cu tovarăşa Elena Ceauşescu, pentru titlul de membru de onoare al Academiei R. S. România ce i-a fost conferit. Cu prilejul recentei vizite, savantul a avut posibilitatea să cunoască unele instituţii de învăţămînt şi cercetare ştiinţifică din Bucureşti, a venit în contact cu personalităţi marcante ale vieţii sociale, ştiinţifice şi culturale din ţara noastră. Avînd prilejul de a sta mai îndelung de vorbă cu savantul, am consemnat cîteva idei şi gînduri ale profesorului G. E. Palade, privind unele probleme actuale ale dezvoltării cercetării ştiinţifice moderne în domeniul biologiei şi al medicinei.

— *Ştiu că veniţi amîndoi de la Roma, de la un congres internaţional de biologie celulară: care sînt impresiile?*

— Între 14 şi 19 aprilie s-a desfăşurat la Roma reuniunea Academiei Pontificale, cu temă principală de dezbatere studiul membranelor celulare. Cu această ocazie am avut prilejul să revăd Roma şi, bineînţeles, Columna lui Traian, fiind de această dată şi ghid pentru Marilyn, căreia i-am dat o sumedenie de detalii despre istoria noastră antică, fixată în scenele columnei.

— *Care vă este actualul program de cercetare?*

— Urmăresc în paralel două teme principale: biogeneza membranelor celulare şi penetrabilitatea capilară. La această din urmă temă am drept colaboratori pe doctorul N. Simionescu şi pe Maria Simionescu din România, care lucrează de cîţiva ani în laboratoarele pe care le conduc. Este o problemă amplă, la care am lucrat mult, obţinînd rezultate importante. Ultimele lucrări au fost prezentate recent, în cadrul unui simpozion la New York, fiind unanim apreciate. În ceea ce o priveşte pe soţia mea, Marilyn, ea are un program personal de cercetare, care urmăreşte unele aspecte de endocrinologie celulară şi problema permeabilităţii capilarelor glomerulului renal.

— *Cum este organizată activitatea de cercetare ştiinţifică biologică şi medicală în SUA?*

— Activitatea de cercetare ştiinţifică în America este organizată pe bază de contract. Anual, cercetătorii, care au libertatea totală a spiritului de iniţiativă, propun unei comisii departamentale temele de cercetare. Comisia ana-

lizează valabilitatea și perspectiva temelor propuse spre studiu și aprobă pe cele considerate juste. Triajul temelor e atent, necruțător chiar. Mai ales că documentația susținerii temelor propuse este publică. Odată aprobate temele, se încheie contracte cu cercetătorii pe perioade de cinci ani, dar cu obligația ca aceștia să prezinte anual rapoarte privind stadiul lucrărilor, contractul putînd fi reziliat la finele oricărui an.

— *Este adevărat că în București urmează să se întemeieze un institut de biologie și patologie celulară?*

— Da. În 1971, cînd am fost primit de președintele Nicolae Ceaușescu, am discutat cu domnia sa aspecte legate de stadiul de dezvoltare a științelor biologice din România și probleme de orientare și intensificare a ritmului de cercetare biologică. Acum, am avut prilejul de a fi primit din nou de președinte și de doamna Elena Ceaușescu. Și de această dată s-a dat atenție perspectivelor imediate cerute de dezvoltarea cercetării științifice moderne, în special în domeniul biologiei. Din întrevederile pe care le-am avut și cu ceilalți oameni de stat, cu academicieni și alți oameni de știință, am înțeles că în perioada următoare, 1976—1980, se vor face eforturi deosebite în vederea unei noi organizări și dezvoltări, în continuare, a cercetării științifice în România. Acest lucru l-am și constatat personal acum, cînd am vizitat Institutul de Fizică Atomică. Este, într-adevăr, impresionant. Cred că e soluția optimă posibilă de a concentra toate forțele din domeniul respectiv într-un singur loc — cercetare, învățămînt, formare de cadre. Institutul de Fizică Atomică este o realizare remarcabilă, cu care se pot mîndri fizicienii, confortul și condițiile de cercetare oferite fiind demne de laudă. Pe această linie, cred că se vor lua măsuri similare și în celelalte domenii importante de cercetare științifică. Pe de altă parte, în țară există interes și suficienți cercetători capabili. Eu doresc să colaborez la proiect și în această conjunctură favorabilă un element important stă în faptul că președintele Ceaușescu dorește să se continue colaborarea. În acest fel, Centrul de Biologie și Patologie Celulară va avea o legătură permanentă cu un laborator din străinătate. Va fi o colaborare activă, în cursul căreia vom dezbate proiecte de cercetare, vom discuta critic rezultatele, vom perfecționa standardele atinse etc.

— *Un centru asemănător va lua naștere în curînd la Bruxelles sub conducerea profesorului Christian de Duve, laureat al Premiului Nobel pentru medicină, 1974 . . .*

— Este adevărat. La sfîrșitul lunii aprilie am fost invitați la festivitățile de inaugurare a Institutului de Patologie Celulară de la Bruxelles, care va fi condus de colegul și prietenul meu, profesorul Christian de Duve. Ia naștere, astfel, unul dintre primele centre importante de cercetare biologică din Europa, care va aplica achizițiile biologiei celulare la studiul patologiei. Este un domeniu nou, extrem de important și pentru medicină. Acest început de eră deschide clar perspectivele cercetărilor ce trebuiesc întreprinse pentru lămurirea etiologiei unor boli grave ce afectează în prezent omenirea: cancerul, maladiile mentale, bolile degenerative, afecțiuni considerate dereglaje ale fiziologiei celulare.

RADU ȘERBAN PALADE

CURIOZITĂȚI

● *Pe cursul inferior al fluviului Anctoki, în localitatea Takaka în Noua Zeelandă, M. M. Allune hrănește încă din anul 1918 țipari, și acești pești, — din care unii măsoară mai bine de 1 m. lungime — își recunosc binefăcătoarea și se lasă mîngîiați.*

● *Primul vîrf de 7 000 m urcat de oameni este SHILLA (7025 m). El se află la capătul vestic al lanțului principal al Himalayei și a fost urcat în 1860 de un funcționar din serviciul topografic al Indiei, însărcinat să planteze pe vîrf un semnal. Numele alpinistului de ocazie nu se cunoaște dar recordul său a durat 400 de ani; de abia în 1907, reușindu-se ascensiunea unui vîrf mai înalt: TRISUL — 7 135 m.*

● Trei medici englezi *au invitat 12 nefumători să petreacă 78 de minute într-o încăpere alături de 8 fumători din care șase fumau țigări subțiri, iar doi de foi. În timpul experienței, conținutul oxidului de carbon din sîngele nefumătorilor s-a mărit ca și cum ar fi fumat o țigară întreagă. Bineînțeles că doza oxidului de carbon captată de fumători era mai mare și, în afară de aceasta, aerul conținea nicotină, gudron și acid de azot.*

Impotriva alcoolului și tutunului

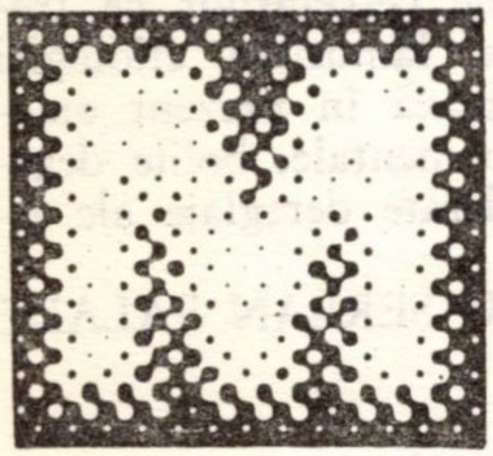

ă socotesc îndreptăţit să scriu cîteva cuvinte în legătură cu efectele abuzului de alcool şi de tutun, deci *împotriva alcoolului şi a tutunului,* ca unul care am în permanenţă sub ochi mulţimea celor care — în special în urma abuzului de alcool (pentru că victimele abuzului de tutun se internează în Clinica medicală) — ajung în Clinica chirurgicală. Aceasta pentru că este un fapt, devenit banal, că foarte mulţi dintre cei care utilizează cu prea multă insistenţă alcoolul ajung la Clinica chirurgicală ca victime sau vinovaţi, sau în ambele ipostaze, însă totdeauna cu leziuni, dintre care la unii foarte grave, chiar provocatoare de moarte. Şi dacă multe din accidentele de circulaţie, nu numai pentru cei care vin în clinica noastră, dar în întreaga lume se datoresc folosirii abuzive de alcool, tot aşa de mulţi sînt şi cei ce vin cu leziuni corporale în urma creşterii agresivităţii personale prin integrare de alcool, şi unele atît de serioase încît necesită intervenţii chirurgicale ample şi spitalizări îndelungate, în care timp înclinarea balanţei înspre viaţă se face cu greutat, şi, trebuie să o spunem, cu cheltuială; cu atît mai mare, cu cît cel ce consumă alcoolul, în consumă mai de multă vreme şi în cantitate mai mare.

Astfel, în legătură cu accidentele de circulaţie, trebuie luată în considerare starea de ebrietate nu numai pentru cei ce, conducînd maşinile în asemenea stare, provoacă accidente, şi se ştie că aceştia sînt destul de mulţi, dar şi pentru pietonii intoxicaţiei care, în urma neglijenţelor, ajung victime sau provocatoare de accidente de circulaţie.

Ca chirurg pot să mai spun că problemele alcoolismului le întîlnim frecvent în practica chirurgicală: alcoolicii care au nevoie de un tratament chirurgical ridică numeroase aspecte, în care se cuprind dificultăţi în diagnosticarea bolilor; incapacitatea lor de a coopera cu terapia pe care le-o aplicăm; apariţia de *„delirium tremens"* post-operator; infecţii pulmonare frecvente; întîrzieri în vindecarea plăgilor; disfuncţii hepatice şi dificultăţi în anestezie etc., etc.

Aspectele pur medicale ale utilizării prelungite şi exagerate de alcool se cunosc bine dar, din nefericire, mai ales cei ce consumă alcool le uită, nu vor sau nu mai pot să le ia în considerare.

Cercetările au arătat că mecanismele adaptative ale creierului, primul organ ale cărui funcţii sînt afectate de alcool, permit ingerarea unor cantităţi mai mari de alcool, ducînd la aşa numita *„toleranţă"* care face posibilă acumularea în timp îndelungat a unei cantităţi necesare apariţiei fizice patologice din partea: ficatului, pancreasului, aparatului gastro-intestinal, inimii, vaselor, sîngelui, plămînilor, muşchilor, pleoapelor etc.

În S.U.A., în 1973, în urma eforturilor făcute s-a observat că mortalitatea prin boli cardiace a scăzut cu 15 la sută în timp ce mortalitatea datorită cirozei a crescut cu 67 la sută.

Molecula alcoolului etilic (etanol) fiind foarte mică e absorbită rapid de mucoasa tractului intestinal şi prin circulaţia portală este distribuită în întreg organismul, difuzînd rapid prin membranele capilarelor şi vehiculată în decurs de cîteva minute la toate ţesuturile, provocînd alteraţii ale celor mai multe dintre funcţiunile celulare. Alcoolul etilic este din punct de vedere metabolic, drogul cel mai activ care afectează corpul uman.

Cea mai frecventă complicaţie medicală a alcoolismului este ciroza hepatică. Ficatul ca organ principal de metabolizare a alcoolului este afectat în primul rînd. Studiul lui Leevy din 1967 arată că din 3.000 de alcoolici urmăriţi, peste 20 la sută (peste 600 de bolnavi) prezentau ciroză hepatică. Incidenţa cirozei şi mortalitatea cauzată de ea a crescut în ultimii 60 de ani, aşa încît în New York ciroza hepatică reprezintă a treia cauză de moarte între anii 25—45. Se ştie (sau ar trebui să se ştie) că ciroza alcoolică şi hipertensiunea portală consecventă produc numeroase complicaţii, dintre care cea mai gravă este hemoragia digestivă superioară prin ruptura viscerelor esofagiene, dar nu trebuie uitate nici insuficienţa hepatică, comele hepatice, cel puţin tot atît de grave.

Alcoolicii prezintă deficienţe nutritive, care au manifestări dintre cele mai variate: encefalopatie Wermike, tulburări mintale confuzive de tipul sindromului Korsakoff; beriberi, pelagra, scorbut, afecţiuni ale miocardului, ale sistemului nervos şi muscular. Pancreatita acută, caracterizată prin stare de şoc, dureri intense, vărsături abundente şi diaree, reprezintă una din cauzele cele mai frecvente de spitalizare în alcoolism; cu atît mai gravă cu cît alcoolicul continuă să se otrăvească.

Asupra tractului gastro-intestinal, efectele alcoolului se manifestă în: gastrite acute superficiale, hemoragii gastrice, tulburări de motilitate, absorbţie şi în special pentru vitamina din grupul B şi nutriţie.

La nivelul sistemului cardio-vascular alcoolul produce: cardiomiopatie alcoolică, caracterizată prin mărirea inimii, insuficienţă cardiacă congestivă, congestie vasculară pulmonară, aritmii cardiace legate de dereglări minerale şi electrolitice.

Există o părere potrivit cărora alcoolul ar fi un vasodilatator coronarian şi sînt şi medici care îl recomandă în aceste boli. Alcoolul însă nu acţionează ca

un coronaro-dilatator şi nu creşte debitul coronarian; cu atît mai mult nu măreşte debitul coronarian în zonele ischemiate. În plus, alcoolul diminuează contractilitatea ventricolului stîng scăzîndu-i eficienţa mecanică.

Sistemele osoase, musculare, pielea, suferă în alcoolism: miopatii alcoolice, fracturi traumatice, osteoporoză cu creşterea riscului de fracturi spontane, prurit generalizat, alterări ale fanerelor, pigmentări şi iritaţii ale pielii, atrofii testiculare, impotenţe, avorturi etc.

Alcoolul mai produce prin acţiunea asupra sistemului hemato-poetic, anemii de diferite tipuri, tulburări de coagulare. iar dacă este insuficient distilat (cu alcool metilic) duce la anemie, dureri adbominale, tulburări de vedere, vărsături, delir şi convulsii, la fel ca în multe otrăviri.

La alcoolici s-a mai descris o diminuare a mecanismelor de apărare faţă de infecţii, ceea ce explică frecvenţa infecţiilor pulmonare (pneumonii, congestii, bronhopneumonii); iar tuberculoza pulmonară este de patru ori mai frecventă la alcoolici, dar şi mai severă şi mai rezistentă la tratament.

În 1952 Ledermann a semnalat o incidenţă crescută a cancerului la alcoolici, mai ales în zonele cu care alcoolul vine în contact în cursul ingerării: limbă, faringe, laringe, esofag, dar şi pentru portiunea cardiacă a stomacului, ficat, pancreas etc. Fumatul şi malnutriţia concomitentă alcoolismului sînt factori de risc pentru aparitia cancerului.

Trebuie să mai spun cîteva lucruri: s-a arătat că alcoolul nu creşte nici capacitatea intelectuală, nici cea fizică. În urma inhibiţiei sau deprimării funcţiilor intelectuale superioare şi a reducerii preciziei de discriminare, memorie, concentraţie şi introspecţie, rezultă o impulsivitate în vorbă si acţiune. Inhibiţiile sînt suprimate, confidentele devin abundente, personalitatea este expansivă si vioaie, iar vorbirea, la început elocventă, se îneacă în incoerentă. Ieşirile temperamentale sînt necontrolate şi izbucnirile emotionale frecvente, ceea ce şi explică multimea de accidente care îi aduc pe cei abuzivi la clinica de urgenţă.

În sfîrşit, „*delirium tremens*" apare la băutorii cronici care consumă mari cantităti de alcool şi care se declanşează după ingerarea de cantităti mari sau dacă bolnavul este lipsit de alcool. Precedat de neliniste, insomnie, agitaţie, prezintă tremurături ale corpului şi delir acut compus din halucinatii vizuale, de groază, terifiante, dezorientare. Adesea finalul este o stare comatoasă, greu tratabilă şi nu arareori decesul.

Dintre substantele găsite în tutun, cea mai otrăvitoare este nicotina, care este un alcaloid. În general, tutunul folosit la tigarete contine între 0,5—3 la sută nicotină, ceea ce înseamnă că la o tigară obişnuită revine cam 10—12 mg. de nicotină din care trec în organismul fumătorului 3—4 mg. Dacă ne gîndim că numai cîteva centigrame de nicotină constituie o doză otrăvitoare, chiar mortală, ne putem da uşor seama de pericolul tutunului. Dar în tutunul eliberat prin ardere, se mai află şi oxid de carbon, amoniac, hidrogen sulfurat, acid cianhidric, alcool metilic, arsen, plumb, aldehide asemănătoare formolului şi gudroane dintre care cel puţin unul, benzstirenul, este recunoscut ca şi cancerigen.

Se înţelege din enumerarea substanţelor de mai sus care sînt aparatele „iritate" şi atacate de către fumul de ţigară pătruns în organism: în primul rînd aparatul respirator şi cardio-pulmonar. Fumul de tutun produce deteriorarea mecanismelor de epurare bronhopulmonare şi se manifestă cel puţin prin urîcioasa „bronşita tabacică". Pentru aparatul cardio-vascular produce o scădere a debitului sanguin în toate sectoarele (central, coronarian, periferic), generînd afecţiuni cardiace şi vasculare grave sau favorizînd instalarea lor mult mai grabnică: infarcte coronariene, angine pectorale, insuficienţe circulatorii, arterite obliterative etc.

De asemenea se mai produc: scăderea vederii (ambliopie); tulburări nervoase, tulburări digestive si nu pe ultimul loc „cancerizarea", fiind stabilit că prin fumat cel puţin unele forme de cancer apar cu mult mai frecvent (cancerul bronhopulmonar).

Anchetele epidemiologice au stabilit că fumătorii care fumează 15—20 ţigări pe zi prezintă un risc de 20—30 ori mai mare decît restul populaţiei de a face diverse boli, pulmonare şi cardiace, de mare gravitate. În bolile coronariene mortalitatea este de 40 ori mari mare la fumători decît la nefumători; riscul de cancere este între 11—12 şi mai mare la fumători; iar în general la fumători durata medie de viaţă este cu mult mai scurtă. Nu mai vorbesc despre efectele nocive ale tutunului asupra dezvoltării fizice şi psihice. Şi totuşi foarte multă lume fumează. Fumatul este un obicei rău care se ia uşor prin imitaţie şi sugestibilitate şi care, odată început, nu îl mai poţi lăsa, pentru că cel ce fumează, ca orice intoxicat, devine un dependent faţă de toxicul care îl otrăveşte, alergînd după el.

De aceea atenţia noastră trebuie dirijată în această direcţie. Afirmînd că lăsarea fumatului reprezintă lucrul cel mai uşor pe care l-a făcut vreodată, pentru că l-a făcut de cel puţin 1000 de ori, Mark Twain într-o formă hazlie şi spirituală, arată dificultăţile dezbărării de fumat. Acţiunea noastră trebuie dusă pe linia împiedicării oamenilor de a deveni fumători şi acest lucru nu se poate face decît prin educaţie intensă, începută chiar din şcoli, mai ales în şcoli, cu explicarea tuturor pericolelor derivate din fumat şi cu atragerea atenţiei asupra răspunderii pe care trebuie să o avem fiecare dintre noi pentru sănătatea noastră.

Prof. univ. CRIŞAN MIRCIOIU

curiozități
ȘTIINȚIFICE

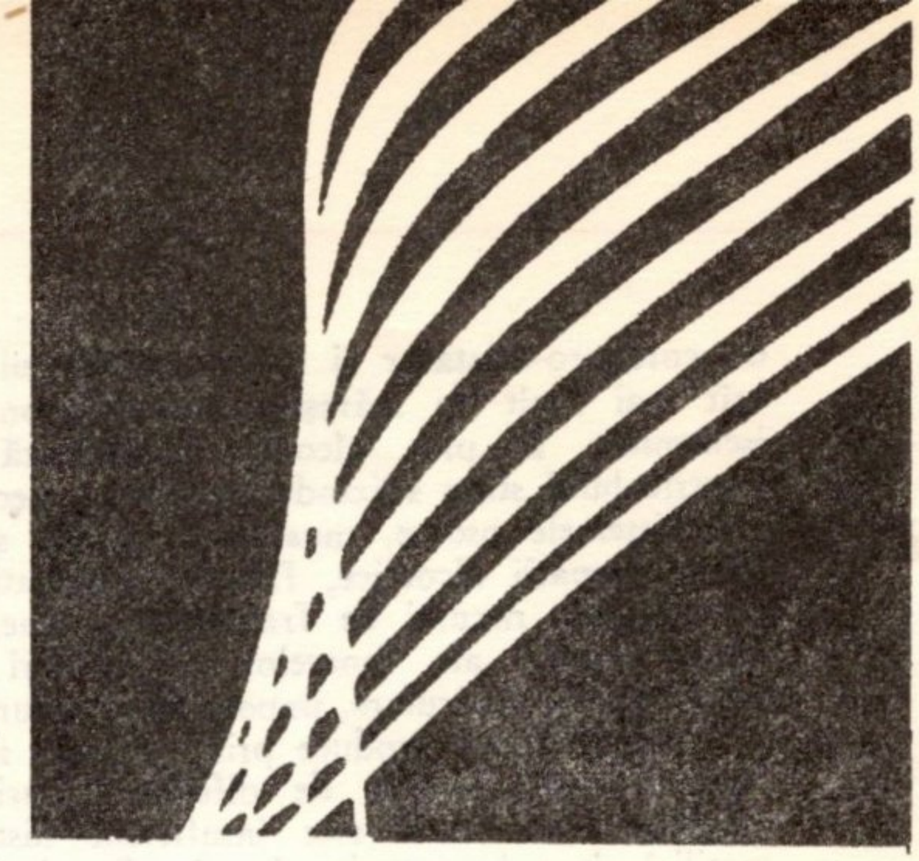

AUTOMOBILELE ȘI TORNADELE

Tornadele sînt vînturi turbionare violente care se deplasează deasupra pămîntului cu o viteză de cca. 20 km pe oră, parcurgînd astfel cîteva zeci de kilometri. Acestei mișcări de translație i se adaugă mișcarea turbionară (de rotație) care este foarte rapidă, putînd atinge cîteva sute de kilometri pe oră. Diametrul unei tornade este limitat la cîteva zeci de metri. Dacă, privită pe sol, rotirea se face în sensul invers acelor ceasornicului, se spune că tornada are un sens ciclonic. Explicația acceptată a apariției tornadelor era brusca diferență de presiune ce poate avea loc la întîlnirea unor mase de aer cald și rece.

Anumite regiuni ale globului, în special vestul S.U.A., sînt periodic devastate de tornade. Recent au fost publicate rezultatele obținute de patru cercetători din San Diego (California) care au „recenzat" pentru perioada 1950—1973 nu mai puțin de 15 000 tornade, urmărind data și locul apariției lor, precum și sensul lor de rotire. Ipoteza pe care au emis-o pentru a explica rezultatele statisticii incriminează automobilul: modelul matematic creat pe baza acestei ipoteze coroborează tulburător observațiile efectuate (de menționat că aceste observații au fost făcute într-o regiune în care, la un moment dat, sînt în mișcare cca. două milioane de automobile și mai mult de jumătate de milion de camioane!). Care sînt argumentele în favoarea acestei ciudate ipoteze?

În primul rînd, pe durata sfertului de secol amintit, frecvența apariției tornadelor a crescut de patru ori, ceea ce corespunde evoluției traficului rutier. Zona cu cele mai frecvente apariții s-a deplasat spre est, spre locul cu circulația cea mai intensă a autovehiculelor.

Cînd două „valuri" de vehicule se întîlnesc pe autostradă, aerul este supus la două presiuni în sens invers, la cca. 10 sau 20 m una de alta. Cuplul de forțe astfel creat poate fi la originea unei mișcări turbionare. Întrucît în Statele Unite mașinile circulă pe dreapta, această mișcare ar trebui să aibă sensul ciclonic. Și într-adevăr, tornadele cu sens ciclonic sînt acum în proporție de 90% în timp ce cu un sfert de veac înainte abia aveau o ușoară majoritate!

În sfîrșit, un al treilea argument: s-a constatat la finele săptămînilor o scădere medie de 14% a numărului tornadelor observate. Cum în natură nu există nici un fenomen natural cu periodicitate de șapte zile, cei patru cercetători au găsit firesc să atribuie aceasta absenței camioanelor în timpul duminicilor și caracterului unilateral al deplasării vehiculelor în aceste zile.

RĂZBOIUL CHIMIC AL TERMITELOR

Viața în societate a permis repartizarea sarcinilor comunitare între membrii acesteia iar la termite, insecte sociale prin excelență, există diferite caste care-și asumă funcții precise. Sarcina apărării comunității revine în special „soldaților", care prezintă în acest scop modificări anatomice (organe transformate în arme) și fiziologice (agresivitate). Fapt curios, soldații nu știu să se alimenteze singuri, fiind astfel total dependenți de societate.

Inamicul ancestral al termitelor sînt furnicile, mai temute chiar decît mamiferele insectivore. În lupta contra furnicilor, pe lîngă armele defensive și ofensive tradiționale (torace și cap curisate, mandibule puternice), termitele superioare utilizează și... arma chimică. Marea originalitate a sistemului lor ofensiv ține de existența unei glande specifice, necunoscută la alte insecte: glanda frontală. Dezvoltată cu precădere la soldați, aceasta secretă în timpul luptei un lichid toxic, care poate fi „administrat" inamicului pe mai multe căi. Unele specii de termite scurg secreția glandei frontale în rana făcută de mandibule în corpul furnicii; altor specii le este suficientă ungerea inamicului — prin contact direct sau prin proiectarea de la distanță a secreției. Soldatul-termită nu este cîtuși de puțin incomodat de propria-i secreție, în schimb efectul asupra furnicii este în toate cazurile mortal.

Studii recente asupra armei chimice a termitelor au făcut apel la mijloace tehnice remarcabile. Cu ajutorul cromatografiei de gaze cuplată cu spectrometria de masă s-a precizat natura chimică a secreției; detaliile anatomice au fost minuțios explorate la microscopul electronic. Nu este greu de înțeles interesul practic pe care-l prezintă astfel de cercetări: de la insecte omul poate învăța multe în privința... insecticidelor.

IMUNOLOGIA ȘI IMPOSTURA

Celebritatea științifică și, probabil, diversele avantaje ce decurg din aceasta pot constitui mobilul unor spectaculoase mistificări; este concluzia alarmantă pe care au tras-o oamenii de știință în urma a două cazuri de senzație petrecute într-o ramură de mare actualitate a biologiei: imunologia.

În 1973, un grup de cercetători de la Universitatea din Minnesota (S.U.A.) condus de celebrul imunolog Robert A. Good anunța descoperirea unei noi căi spre transplantarea de țesuturi între indivizi neînrudiți. Noutatea aparținea unui tînăr chirurg, W. T. Summerlin, care afirma că după o cultură „in vitro" a țesutului ce urmează a fi transplantat acesta își pierde agresivitatea imunologică, putînd fi grefat fără respingere pe orice tip de individ. Demonstrațiile pe șoareci i-au adus lui Summerlin un succes de proporții; nu se întrevedea nici o dificultate în aplicarea metodei la om și deci în so-

luționarea problemelor practice ale grefelor de piele în cazuri de arsuri ș.a.

Scandalul a izbucnit în 1974, o dată cu mutarea grupului la un celebru institut de cercetări. Deși a recurs la cinci tehnici chirurgicale pe cîteva sute de animale, Summerlin n-a reușit să reproducă rezultatele anunțate anterior; Good a retras de la publicare un articol care anunța succesul, ca pe urmă să dea o retractare oficială afirmațiilor din anul precedent. În fața comisiei de anchetă constituită Summerlin recunoaște că a falsificat unele rezultate; fusese surprins, cu o noapte înainte, machiind doi șoareci pentru a face să se creadă într-o răsturnare a situației. . . .

Abia stinse ecourile afacerii Summerlin, iată că un alt incident vine să agite spiritele. În sesiunea Academiei de Științe a S.U.A., J. Watson, laureat al Premiului Nobel, a făcut o prezentare entuziastă a lucrărilor lui D. Dressler și a elevului acestuia S. Rosenfeld asupra factorului de transfer (TF). Factorul de transfer — un extras leucocitar care poate transforma imunitatea de tip celular — n-a fost pus în evidență decît la om, iar mulți imunologi n-au fost niciodată convinși de existența sa. Recent, Dressler și Rosenfeld au anunțat punerea în evidență a TF la cobai și i-au dat o bază biochimică precisă, fapt care a stîrnit senzație. Dar... S-a aflat mai întîi că Rosenfeld falsificase scrisorile de recomandare de la profesorii săi, pe urmă faptul că experiențele sale reușeau doar în proporție de 30%. Însuși Dressler, a cărui bună credință nu poate fi pusă la îndoială, a recunoscut că Rosenfeld ar fi putut „manipula" rezultatele sale. Cu toate protestele acestuia din urmă, majoritatea observatorilor crede în fraudă.

În locul celebrității (cu orice preț), doar un jalnic renume. . . .

ARHEOLOGIA LĂZILOR CU GUNOI

Totul a pornit de la ideea unui antropolog care căuta noi mijloace pentru a-i face pe studenți să înțeleagă mai bine principiul-cheie al arheologiei: plecînd de la vestigii materiale poate fi reconstituit modul de viață. Iar ca vestigii pentru studiul vieții contemporanilor el a propus... lăzile de gunoi.

Din 1973 încoace, înarmați cu mănuși de cauciuc și măști chirurgicale, noii „arheologi" din Tucson (Arizona, S.U.A.) au analizat gunoaiele a peste 600 familii din oraș și intenționează să nu se oprească aici. Deșeurile sînt triate cu îngrijire și clasate în 140 categorii de hrană, produse sanitare, ustensile de menaj, medicamente, etc. Totul este numărat sau cîntărit cu minuțiozitate, apoi se încearcă să se tragă concluzii.

Adepții noii socio-arheologii, care-și leagă preocupările de stringentele probleme ale ecologiei și poluării, au insistat în special asupra aspectelor risipei și au constatat — printre altele — că din cantitatea totală de alimente cumpărate consumatorii aruncă la gunoi 10—20%. Și că nu este vorba atît de resturi inutilizabile cît de bucăți întregi de carne, pachete pe jumătate pline. . . .

Pe fondul eforturilor pentru înlăturarea subalimentării și subdezvoltării, reconstituirea „civilizației de consum" din conținutul lăzilor de gunoi lasă cel puțin un gust amar.

DAN GEORGE.

AM SĂ UIT CÎTĂ LUMINĂ

Cine-mi zgîlțîie fereastra cine-mi strigă printre ziduri
Și de ce aud orașul zguduit din catedrale
Iarbă sfîntă înverzind cui mă rog și-n seara asta
Și de ce-mi îngheață cartea-n flacăra odăii goale

Vinul scapără din pinteni galopează fără ham
Șuieră amurgul frate bucuria mă refuză
Deopotrivă sînt al rîpei și al îngerului care
Scutură un cer de stele peste-nsîngerata-mi buză

Facă-se destinul lance și mă secere prin sînge
Zeul meu vine lunatic și mă va juca la zar
Am să uit cîtă lumină mi s-a arătat odată
Cînd copil fiind vicleană mă rîvnise în zadar.

GH. PUGNA

știați că...

● *În fiecare moment apare undeva în lume o carte. Într-un an se adună aproape 550.000 de titluri cu un tiraj de 7—8 milioane de exemplare. Un raport UNESCO informează că în ultimii 20 de ani numărul cărților editate s-a dublat, iar tirajul s-a triplat. Aproape jumătate din cărțile care apar sînt publicate în Europa.*

● *Prima tentativă de a stabili o cale navigabilă prin istmul Suezului datează din sec. VII î.e.n. în timpul faraonului Nechao I. Uriașa lucrare a fost terminată în sec. II î.e.n. de Ptolomeu I și refăcută — după ce canalul devenise impracticabil pe vremea Cleopatrei — de autoritățile romane sub domnia lui Traian. Ideea stabilirii unei comunicații directe între Mediterana și Marea Roșie a fost studiată și de Napoleon Bonaparte. Proiectul prinde viață abia după 1854 după urcarea pe tronul Egiptului a lui Mohamed Said, prieten din copilărie cu inginerul francez Ferdinand Lesseps. Lucrările canalului au început la 25 aprilie 1859 și au luat sfîrșit la 17 noiembrie 1869.*

● *Cele mai vechi dovezi de viață omenească descoperite în țara noastră sînt unelte ale culturii de prund, găsite în Valea Dîrjovului.*

● *Cea mai veche localitate din țara noastră este Histria sec. VII î.e.n.*

În 1913 la Cluj

„CHIPURI DIN RĂZBOIUL CE L-A PURTAT ROMÂNIA CU TURCII LA ANII 1877—1878"

Bucuria independenţei naţionale în anii 1877—1878 a avut, după cum se ştie, un ecou cu totul deosebit în conştiinţa poporului nostru. Scuturarea asupririi străine şi înălţarea României în rîndul ţărilor libere faptele de eroism ale ostaşilor care ne-au adus neatîrnarea şi-au găsit o vie ilustrare în versurile inspirate ale multor poeţi, pe pînzele celor mai talentaţi pictori, înscriindu-se ca o permanenăţ în tabloul luminos al spiritualităţii noastre.

De la un an la altul se va scrie tot mai mult despre acest moment deschizător al unui nou capitol în istoria devenirii României ca ţară stăpînă pe propriile-i destine. Se va naşte apoi, din partea unor creatori, interesul de a realiza pe tema războiului de independenţă şi un film artistic. Se pare însă că ideea ar fi fost sugerată de diapozitivele intitulate „Scene din războiul din 1877—1878", realizate în 1903 de un renumit fotograf din Bucureşti şi care au circulat şi peste Carpaţi. Dintr-un raport al Astrei pe anul 1904 prezentat de A. Ciortea, aflăm că din lista celor 70 de fotografii ce alcătuiau „Scenele din războiul din 1877—1878" *oferite de fotograful bucureştean, el a selectat 28, care reprezentau momentele cele mai importante din punct de vedere istoric. Imaginile au fost aranjate cronologic, fiecare fotografie fiind însoţită cu pasaje din scrierile lui George Coşbuc. Diapozitivele au fost proiectate în mai multe localităţi din împrejurimile Braşovului şi, probabil, ulterior şi în alte părţi ale Transilvaniei.*

Cîţiva ani mai tîrziu, va începe să se facă prin presă o intensă propagandă, pentru realizarea unui film care să prezinte Războiul de neatîrnare ca pe „un tablou viu al vitejiei româneşti". *S-a constituit în acest scop şi o societate cu denumirea* „Filmul Războiului pentru Independenţă".

Filmul va fi turnat în 1912, cînd se împlineau 35 de ani de la cucerirea independenţei şi va avea ca figură centrală pe Peneş Curcanul, eroul cunoscutei poezii a lui Vasile Alecsandri. Pentru realizarea principalelor scene, trupa de actori s-a deplasat în multe locuri din ţară. Căderea Plevnei s-a filmat la Băneasa, luptele au fost turnate în regiunea deluroasă a Severinului, folosindu-se pentru scenele de masă o întreagă divizie de ostaşi.

Trebuie să mai reţinem şi faptul că developarea şi copierea filmului s-a făcut la Paris, în laboratorul unei renumite case de filme.

Această realizare cinematografică aparţine unui grup de actori distinşi ai scenei noastre: C. Nottara, Aristide Demetriade, Ion Brezeanu, Petre Liciu, Vasile Toneanu, Nicolae Soreanu, Aurel Athanasescu, Grigore Brezeanu, care împreună cu scriitorul Corneliu Moldovanu a întocmit şi scenariul. Rolurile feminine au fost, de asemenea, încredinţate unor actriţe de seamă: Aristizza Romanescu, Maria Filotti, Elvira Popescu, Sonia Cluceru, Olimpia Bîrsan şi altele.

Premiera, după cum au consemnat gazetele vremii, a avut loc în 2 septembrie 1912 la Cinematograful Eforie, cea mai renumită sală de atunci a Bucureştiului. Pelicula, cu toate scăderile pe care le avea inevitabil o asemenea încercare, a fost primită şi apreciată de public drept cel mai mare eveniment cinematografic al anului. Un cronicar, fără să-i evite scăderile, scria: „În *Războiul Independenţei,* spectatorul român se emoţionează fiindcă vede figuri cunoscute, devenite legendare, scumpe lui şi mai ales fiindcă în scene vede ce nu este în ele, ci în el, vede ce ştie el că a fost: eroism, jertfe, virtuţi războinice trezite în masă". *Filmul a avut deci darul de a înflăcăra sentimentele patriotice ale noilor generaţii, de a perpetua în conştiinţa lor imagini dintre cele mai semnificative despre războiul care a adus neatîrnarea ţării. Această peliculă a avut un mare ecou şi în Transilvania, într-o vreme cînd se amplificau şi mai mult acţiunile de deznărămare a imperiului habsburgic.*

La cîteva luni după premiera din Capitală, în ianuarie 1913 „chipurile minunate din războiul ce l-a purtat România cu turcii la anii 1877—1878", „s-au arătat şi în teatrul „Urania" din Cluj, „mai multe zile de-a rîndul". *Evenimentul va fi mult comentat de gazeta clujeană* „Solia satelor". *În numărul din 20 ian./2 febr. 1913, va însera în mai multe pagini poezii de Vasile Alecsandri din ciclul consacrat Războiului de neatîrnare:* „Balcanul şi Carpatul", „Peneş Curcanul", „Hora de la Plevna", „Hora de la Griviţa" *şi altele. Pe două pagini a reprodus sub titlul* „Chipuri din Războiul româno-ruso-turc de la 1877—1878", *un număr de 12 fotografii cu imagini din film, înfăţişînd momente mai semnificative.*

Gazeta a publicat pe marginea spectacolelor articolul „Războiul românilor cu turcii în teatrul din Cluj", în care se relata mai întîi semnificaţia „războiului ce l-a purtat România la anul 1877—1878" *şi unde românii* „au dat dovezi strălucite de vitejie, mai ales la Plevna şi Griviţa". *Cronicarul, spunea în continuare,* „În teatru se arăta pe rînd desfăşurarea acelor vremi. Întîi se vede ţara românească în pace; poporul munceşte şi-şi petrece la sat, la horă... Se vede apoi tabăra românească, trecerea Dunării, bătăi mărunte, apoi loviturile eroice de la Plevna şi Griviţa, învingerea turcilor, căderea lui Osman-Paşa, vestitul comandant al turcilor [...]" „Chipurile din Războiul de independenţă" *prezentate la „Urania" au atras un public numeros — scria gazeta —, reprezentaţiile fiind considerate un mare eveniment în Clujul de atunci.* „De trei ori pe zi era teatrul tot plin şi mulţimea privea cu uimire şi cu plăcere, asculta muzică românească, hore, sîrbe, marşuri româneşti", *cîntate de fanfara unui regiment, adusă din apropiere special pentru aceste reprezentaţii. Şi mai spune cronicarul că* „nimănui nu-i venea să zică o vorbă legănată împotriva unei privelişti atît de româneşti", *pentru că faptele de eroism ale ostaşilor români erau mult prea cunoscute,* „vitejia românilor punînd în respect toată lumea".

MARIN OPREA

secvențe ANDALUZE

A să intri în Andaluzia venind dinspre nord, pe autostrada Madrid-Cádiz, trebuie să treci lanțul munților Sierra Morena (moreno, în spaniolă înseamnă brunet, oacheș, *deci le-am putea zice „munții negricioși") peste trecătoarea înaltă de 1009 metri, dintre culmile San Andrés și Desperada (=disperata), căreia i se spune* Desfiladero *(defileul)* Despeñaperros, *denumire care își cam îngrădește fantezia căci, pe limba noastră, ar cam însemna prăpastia câinilor, dacă nu chiar afurisitele prăpăstii cânești. Fantezia ca fantezia, treacă-meargă, căci m-am cam obișnuit prin Spania cu stâncăriile și trecătorile prăpăstioase în cei 1 500 de km. străbătuți până acum, dar defileul acela mi s-a părut de-a dreptul cânesc. Las că începuse să însereze și mașinile își aprinseseră pozițiile, licărind pe undeva foarte jos, sub noi, ca și cum le-am fi privit din avion. Deci, ne-am slobozit în defileul acela cu inima în gît și cu pielea pe noi ca de găină, încît am răsuflat ușurați, când ne-am văzut în vale. Iluzie: am luat-o iar către creste, pe niște serpentine amețitoare, mai mult bănuite (după cum ne roteam și vedeam iar sub noi licuricii roșii ai mașinilor) decît văzute. Înnoptase, așa că nici pitoreasca așezare Santa Elena n-am admirat-o, nici vestita Navas de Tolosa unde Alfonso VIII i-a zdrobit pe musulmani în 1212 în perioada recuceririi peninsulei de către regii creștini, începându-se decăderea rapidă a marilor regi almohades. Așadar, pătrundeam în Andaluzia pe un drum încărcat cu istorie și o luam, prin Bailén (pitorească stațiune montană unde, la 1808, spaniolii au burdușit zdravăn trupele lui Napoleon comandate de Dupont) și Andújar către Córdoba și Sevilla, pe mănoasa vale a fluviului Guadalquivir.*

N-aș putea să spunem prin ce Andaluzia — splendidă provincie istorică spaniolă — a pătruns și a rămas în conștiința europeană, încă din secolele cărunte. Că are o vechime respectabilă, atestată istoric încă de pe vremea fenicienilor care făceau comerț înfloritor cu băștinașii Tartesios? Că, după epoca nu mai puțin glorioasă, a cartaginezilor, a venit dominanta perioadă romană ale cărei construcții se întâlnesc peste tot aici, până și în centrul Sevillei? Că însuși numele actual vine de la Vandaluzia, regiunea unde s-au stabilit vandalii prin secolul V? Că a fost ultima provincie maură în peninsula iberică? Sau că aici, după ce puterea lor a fost zdrobită, maurii s-au încăpățânat să rămână sub noua stăpânire și să creeze, convietuind ca supuși cu băștinașii recuceritori, admirabila artă andaluză, exprimată superb prin stilul așa-numit mudéjar, în arhitectură, decorația interioarelor, artizanat, grădini etc.? Sau prin inegalabilul stil al cântecului „flamenco", specific andaluz? Sau prin faptul că de aici porniseră marile descoperiri geografice (din Huelva a plecat Cristofor Columb către America; din Sevilla Amerigo Vespucci și Magellan) în urma cărora Sevilla devine poarta comerțului cu noile teritorii?

Fiecare dintre aceste epoci — dar toate la un loc! — încărcate de evenimente definitorii pentru istoria Spaniei și a lumii justifica faima Andaluziei. Adevărul este că prezentul profită — adesea abuziv — de strălucirea trecutului, mai ales ca exploatare turistică. Dacă lași la o parte totul și te oprești numai la ceea ce arta a creat pentru nemurire, de-a lungul vremii, ajunge să te declari mulțumit că ai trecut prin Cordoba, că ai privit oceanul ca și Columb la Huelva, că ai stat mult în fața imensei dantelării din piatră a catedralei din Sevilla și, mai ales, că ți-ai fermecat ochii și spiritul cu minunăția vestitului Alcázar, atracția cea mai de seamă a Sevillei, zic unii; alții — între care și Cervantes — susțin că mai degrabă catedrala ar merita locul întâi. Sau, știu eu, Piața Spaniei, complex uluitor ca fantezie, în care poți întâlni cam tot ce poate fi îmbinat laolaltă din linia arhitectonică mondială, decorație, organizare a spațiului (numai că aceste superbe palate sînt transformate în... cazărmi!). Satisfăcut, te oprești și lîngă teatrul Lope de Vega, desigur pentru arhitectura lui și pentru numele marelui dramaturg — dar mai cu seamă că în fastuoasa și imensa lui sală orchestra noastră de cameră avea concert și ni s-a spus că toate locurile sînt vîndute!

Sincer să fiu, dintre toate câte le aflasem despre Andaluzia și îndeosebi despre Sevilla — din lecturi și relatări — tot atracția Alcazarului mă ispitea. Cărțile de artă își fac un titlu de mîndrie descriindu-l iar cele care îl pomenesc numai, caută scuze diverse că nu stăruie asupra lui (probabil că autorii respecitivi nu-l vizitează!). Așa că, ajungînd la hotel, prima informație cerută a fost despre Alcazar. Doamna de la recepție a afișat pe loc un zîmbet condescendent, oarecum intrigat și compătimitor: „Nu l-ați văzut? Venind spre noi ați trecut pe sub zidurile lui!..."

Să mori, adică, de ciudă! Străbați nu știu câte mii de kilometri de acasă până la Sevilla și nu-ți dai seama că treci pe lîngă Alcazar în drumul prozaic, străbătut pe jos, de la autocar până la hotel „Murillo"... Nu, n-ai cum să ghicești, pentru că El Barrio (cartierul) Santa Cruz începe dincolo de părculețul promenadei Catalina de Rivera și, ca să ajungi la hotel, treci prin îngustele străduțe (caracteristice acestor vechi cartiere spaniole), nu mai late de un metru, mult doi, pe care căruciorul cu bagaje abia se strecoară. Pe de laturi, intrări cochete în locuințe („patio"), dar și ganguri întunecate, cu iz de ev-mediu și inchiziție. În schimb, la balcoanele mărginite cu fier forjat, se veselesc în soarele începutului de martie, ca la noi prin preajma lui mai, flori multicolore într-o varietate de nedescris, parcă pictate pe fondul alb al pereților sau crescute din ei și din streșini, cu niște grădini minuscule suspendate.

De unde să știi că zidul masiv, din blocuri imense de piatră, marcat de scurgerea vremilor, ascunde comoara Alcazar?

Prin urmare, avem noroc: sîntem la doi pași de lăcașul mirific al regilor andaluzi. Să fie vreo sută de metri pînă la intrare — Puerta del Lion (Poarta Leului). Dar pe această sută de metri vor fi vreo 20—30 de străduțe, un labirint ca un hățiș cu muchii de piatră. Să zicem că nimerești la Alcazar din locul unde te afli, dar cum mai vii înapoi? Greu să te descurci, îți zici în prima clipă (cu un gînd de repros la adresa gazdelor — impresarul spaniol — care ne spusese că ne cazează într-unul dintre cele mai originale și caracteristice cartiere sevillane), dar, pe urmă, constați cu surprindere bucuroasă că nu-i prea greu, deși, la prima vedere, parcă fiecare străduță e copia celeilalte, numai intrările, curticica (patio) grațioasă, balcoanele înflorate diferă. Diferă, da; și constituie puncte de reper. Un punct de reper este și zidarul-zugrav care și-a instalat într-un colț căruciorul cu scule și material și merge și vine de la o intrare într-un patio.

Dintr-odată, nimerești la lărgime, ca într-un luminiș. În stînga, zidul impunător al fortăreței Alcazar, în față și spre dreapta, covîrșitoarea împietrire dantelată, tișnind pînă foarte aproape de cer prin săgețile turnurilor și turnulețelor nenumărate, ale uriașei catedrale. Monumentele — amîndouă celebre — rivalizează ciudat: catedrala, cu dezlănțuirea ei de forme în piatră și imensitate parcă te apucă de gît și te silește să te supui unei forțe mai presus de fire; dincolo, în opoziție directă, zidul Alcazarului nu-ți spune nimic, o fortăreață mută al cărui rost s-a stins demult — înlăuntrul ei trebuie să fie ceva dezolant, ca orice lucrare omenească considerată inutilă din pricina devenirii spre ceva mai perfecționat. Dar numai după ce le-ai cunoscut din interior, realizezi adevăratul sens al rivalității dintre cele două monumente: catedrala a izgonit spiritul înafară, căci înlăuntru se înalță niște hăuri printre coloane gigantice și peste grilajuri imense încercuind altare și capele debordînd forță și opulență, să te subordoneze puterii de nepătruns a dumnezeului celui înfricoșător; Alcazarul te primește cu zîmbete înflorite și delicate, mulate pe forme și îmbinări grațioase, pe culori și scînteieri multiple ca și cum, pe fiecare palmă de zid sau arc de boltă elegantă, pe coloniței zvelte încovoiate ca degetele roz ale cadînelor cîntînd pe lire și alăute fine, s-ar fi concentrat imagini luxuriante de paradis. Acolo spiritul se desprinde vesel de orice subordonare, se împrăștie printre frumuseți și se îmbată cu delicii delicate. Și după ce ai gustat desfătările formelor cizelate de mîna omenească — arhitectură, decorație, joc de lumini și umbre savant articulate, mobilier și picturi și gobelinuri, interioare de puternică dar stăpînită, aș zice de o distilată, senzualitate specifică orientului maur, te întîmpină grădina palatului în care ceea ce se întruchipase din materie prin mîna omului viețuiește liber sub cer cu rădăcinile în pămînt... Puterea uluitoare a vieții din natură, prin același savant rafinament dirijată, dă armonie și parfum frumuseții vii. Alcazarul nu poate fi descris, trebuie „trăit"... parcă l-am auzit pe un spaniol precizînd.

DUMITRU MIRCEA

știați că...

● *Ideea unei legături pe uscat între Europa și Asia Mică este foarte veche. În anul 590 î.e.n. regele persan Darius cel Mare a poruncit arhitectului său Mandraklos să construiască un pod de vase peste Bosfor. Mult mai tîrziu, în 1860, un grup de ingineri francezi a întocmit planuri pentru un viaduct, dar lucrările n-au început niciodată. În sfîrșit guvernul de la Ankara a optat pentru un pod suspendat. Cele două cabluri principale ale podului au o greutate de 6 000 t., o grosime de 60 cm. și sînt alcătuite din 10 450 fire. Podul propriu-zis a fost montat din traverse prefabricate de 20 m. lungime, 33,5 m. lățime și 3 m. grosime. Cu o lungime totală de 1560 m, podul se arcuiește peste Bosfor la 68 m înălțime. Este cel mai mare pod suspendat din Europa și Asia și numai cu puțin mai mic decît celebrul Golden Gate de la San Francisco.*

● *Cele mai vechi orașe din țara noastră sînt Deva și Abrud din vremea dacilor, Constanța și Mangalia, coloniile grecești din sec. VII—VI î.e.n., Cluj și Turda din timpul romanilor.*

● *Cel mai vechi castel din țara noastră este Bran. El datează din anul 1212.*

● *Cea mai veche șosea (romană) din țara noastră este la Celei, lîngă Corabia, din sec. II e.n.*

● *Primul concurs muzical a avut loc la Roma în anul 17 e.n. Pînă la Nero, concursurile aveau caracter ocazional. Împăratul a încercat să creeze o instituție specială organizînd competiții, Neronia, la intervale de 5 ani. În anul 86 e.n. Domițian a organizat concursuri din 4 în 4 ani pentru chitară, flaut, solo și ansambluri. Pentru desfășurarea lor, împăratul roman a construit pe Cîmpul lui Marte un amfiteatru special, cu o capacitate pînă la 10.000 de spectatori.*

● *În 30 ianuarie 1974 în orașul Manaus (capitala statului Amazonas) a fost inaugurată oficial una dintre cele mai impresionante căi rutiere — Transamazonia. Ea are o lungime de 5 400 km.*

● *Cel mai scurt război a început la 27 august 1896 orele 9 și 2 minute și s-a încheiat în aceeași zi la orele 9 și 40 minute, deci a durat 38 de minute. S-a purtat între armata engleză comandată de Harry H. Rawson și armata sultanului Said Khalid, conducătorul Zanzibarului (teritoriu care astăzi face parte din Tanzania).*

● *Cea mai dreaptă linie ferată se găsește în Australia, în cîmpia Nularbov. Ea are o lungime de 500 km. și nici o cotitură.*

● *Primul vapor sub pavilion românesc a navigat pe Dunăre în anul 1834.*

● *Cea mai mare șopîrlă trăiește în insula Komodo. Ea poate atinge o lungime de 3,50 m. și o greutate de 110 kg.*

● *Cea dintîi rafinărie de petrol din lume a fost în țara noastră la Rîfov, lîngă Ploiești în anul 1857! Peste doi ani, în 1859, s-au înființat primele rafinării de petrol în S.U.A.*

curiozități

LITERAR ARTISTICE

● Prima operă critică în volum, în întreaga lume, despre creația lui Constantin Brâncuși aparține scriitorului Vasile Georgescu-Paleolog, din Craiova. Cartea se intitulează *Brâncuși* și a apărut la București, în limba franceză, în 1947 (a fost mult apreciată de Ezra Pound). Criticul a avansat aici o idee care a căpătat circulație universală (intuiția a fost verificată de altfel și de celebrul savant american Norman Wiener și de criticul și sculptorul Sidney Geist): opera lui Constantin Brâncuși, judecată în cele mai delicate amănunte, relevă o statornică și evidentă legătură cu principiile Ciberneticii.

● Cele mai multe pagini, concepute într-o singură ședință de scris, în întreaga literatură universală, aparțin lui Feodor Mihailovici Dostoievski: *52* — ceea ce ar însemna cam două coli și jumătate editoriale: record fără precedent chiar și astăzi.

● Cunoscutul roman poematic *Craii de Curtea-veche* al lui Mateiu I. Caragiale, deși nu numără mai mult de 150 de pagini, a fost scris, cizelat și desăvîrșit, cu intermitențe, în... *15 ani!*

● Debutul în literatură al scriitorului american Nathanael Hawtorne este în felul său unic în lume; romancierul *Casei cu șapte frontoane* a debutat, cu un volum de nuvele (în nu mai mult de 200 de exemplare) pe care însuși scriitorul le-a cumpărat, din toate librăriile, și le-a ars — de spaimă că nu vor avea destinul (peren) pe care el li-l dorise... Cîteva au fost, totuși, cumpărate de cititori și debutul... *a rămas.* Era, în fond, vorba de o exigență exagerată.

● Într-un tablou comparativ al valorilor, pictorul spaniol Salvador Dali dă următoarele note predecesorilor săi (ca și contemporanilor): *Leonardo da Vinci:* 20 (la geniu), 19 (la subiect), 15 (la culoare), 20 (la autenticitate și mister); *Velasquez:* 20 (la geniu, culoare, tehnică, originalitate și autenticitate) și 15 (la mister); *Rafael:* 20 (la geniu, compoziție, originalitate, mister și autenticitate), 18 (la culoare), 19 (la tehnică și inspirație). Cele mai mari note însă le obține *Vermeer de Delft:* 20 (la tehnică, inspirație, culoare, subiect, geniu, compoziție, autenticitate și mister) și numai 19 (la originalitate). *Dali (autonotîndu-se!):* 12 (la tehnică), 17 (la inspirație), 10 (la culoare), 17 (la subiect), 17 (la originalitate), 19 (la mister), 19 (la geniu!). *Picasso:* 9 (la tehnică), 9 (la culoare), 7 (la originalitate), 2 (la mister), 7 (la autenticitate), 20 (la geniu). *Manet:* 4 (la subiect și compoziție), 1 (la inspirație), 0 (la mister); și *Mondrian:* 0 (la geniu), 0 (la tehnică), 0 (la compoziție), 0 (la mister), 0 (la inspirație) și 3,5 (la autenticitate).

● Soția celebrului scriitor englez de origine poloneză Joseph Conrad amintește, undeva, un fapt cu totul ieșit din comun: deși își scria operele sale în limba engleză, vorbea englezește de zeci de ani și era o celebritate a literelor englezești, Joseph Conrad delira — în timpul unor boli contractate pe mările și oceanele lumii în... limba poloneză.

● Poetul Ioan Alexandru face o excepțională constatare în fragmentele sale din *Jurnalul unui poet* pe care le publică prin reviste; și anume: Mihai Eminescu a creat, din punct de vedere *cantitativ*, tot atît de mult cît însumează cariera de prozator de o viață întreagă a lui Mihail Sadoveanu. Amănuntul este remarcabil, întrucît genialul poet a creat această operă uriașă în 16 ani! (Pînă în 1883); iar Sadoveanu în peste *50!*

● Sociologul român Petre Pandrea a publicat în 1933 un important volum de eseuri intitulat *Germania hitleristă*, în care a avansat (cu aproape *12* ani înainte!) o profeție interesantă; într-o descriere a vieții și activității lui Goebels, Pandrea a susținut că acest mediocru scriitor german, abil politician hitlerist (ministru al propagandei și culturii) *„va sfîrși"*, datorită felului în care și-a desfășurat cariera... *„prin spînzurătoare!..."* Profeția sa s-a adeverit, însă numai în parte, fiindcă Goebels *s-a sinucis*, de fapt, la finele războiului, împreună cu soția și copiii. Altminteri, este indubitabil că... *l-ar fi așteptat spînzurătoarea*, așa cum intuise Pandrea.

● Constantin Fîntîneru ilustrează, la noi, un foarte semnificativ destin de scriitor steril: debutează remarcabil, în 1931, cu un roman „intelectual" numit *Interior*, elogiat de George Călinescu, Pompiliu Constantinescu, iar mai tîrziu, de Ovidiu S. Crohmălniceanu, care îl include în capitolul „Literatura experienței și a autenticității" din *Istoria literaturii române dintre cele două războaie mondiale.* Autorul, însă, s-a oprit brusc aici, căci substanța și viziunea cărții sale nu a mai fost *continuată* și *susținută* și în altă parte — lucru ce a făcut ca romanul de debut, altminteri interesant, să fie aproape uitat, astăzi, și să ne pară drept un... *accident*, în cariera autorului.

● Raymond Radiguet este considerat, ca și Arthur Rimbaud un „copil minune" al literaturii franceze. Tînărul scriitor a debutat foarte devreme cu un mic roman *Diavolul din corp* (la *18* ani); iar la *20* își confirmă geniul printr-o altă carte, „capodoperă a literaturii franceze", cum o considera Jean Cocteau: *Balul de la contele D'Orgel;* după care Radiguet își încheie brusc activitatea și viața la numai... *20* de ani, lăsînd totuși o operă remarcabilă. În *Zări și etape* poetul Lucian Blaga îl consideră pe tînărul scriitor *un demonic* care s-a consumat extrem de repede, oferind lumii în 4—5 ani, ceea ce ar fi dat un *„echilibrat"*, într-o viață!

● Pe cînd își ridica, în 1937—1938, monumentalele opere de la Tîrgu-Jiu, Constantin Brâncuși a fost întrebat de unii concetățeni curioși: Ce ar voi să însemneze acea *bizară înșiruire de mărgele: (Coloana recunoștinței fără de sfîrșit);* și, fiindcă li se părea *neterminată:* dacă nu ar fi cu totul *minunat* și *măreț* să urce pe ultima jumătate de romboedru un soldat trăgînd cu pușca spre slavă, sau o „cioară regală" — un vultur! Marele artist le-ar fi răspuns, atunci: nu vreau în vîrful *Ei* nici cioară, nici cuc și nici vreo altă pasăre... În capul ei va fi însuși Cerul, senin... De altfel, nici nu vă puteți încă da seama, de aceea ce vă las Eu, aici..."

„Coloana mea va fi una dintre minunile lumii".

CONSTANTIN ZĂRNESCU

RIDENDOGRAME

LIRICA DE LA A LA Z

„A fi sau a nu fi-n antologie?
Vezi și aceasta este o-ntrebare".

Ioan Alexandru: *„Ce-asemănare între mine și tine,/ Deosebirile sînt așa de puține".*

Al. Andrițoiu: *„Azi iarăși bem cafea de Mocca / Și ne-amintim de vremea-n care / Dansa bunicul Cariocca / La balurile populare".*

A. E. Baconsky: *„Stau ca un paratrăznet pe marile clădiri".*

Cezar Baltag: *„Fără ocolișuri sterpe / În explozii de ardoare, / Ochii lor aprind în aer / Torțe de îmbărbătare".*

Maria Banuș: *„Adam e culcat alături de Eva / Și-o vede — iar Eva îl vede pe Adam".*

Aurel Baranga: *„Zise A-ul către Be: / „Ai ajuns borțoasă bre!"*

Ion Bănuță: *„Nu sînt un gigant ciclop / Ci sînt doar o zarvă-n plop".*

Ana Blandiana: *„Doamne, cîtă literatură conținem! / Sentimentele — vă amintiți? — le-am învățat încă la școală".*

Radu Boureanu: *„Stau pe o culme goală. Văd pe cale / Cum se întinde laptele de neguri / Și peisaju-n negativ arată / Ca un clișeu în care alb e becul".*

Ion Brad: *„Și iarăși satul / Mă strigă: Ion! / Stau îndoit: e el ori nu e el? / După glas e om, / După deschiderea brațelor — pom".*

Al. Căprariu: *„La anii mei, treizeci, fierbinte-i încă / Și dragostea dintîi în amintire / Mai pot iubi cu patimă adîncă / Deși pierdui din păr cîteva fire".*

Ion Cocora: *„nici o primejdie nu e mare Cînd cel care lovește e ca și cum s-ar hotărî să-și sape singur groapa".*

Ion Caraion: *„Absențe dulci, beții ilimitate, / surori de fum la hanuri ori cumetre, / ați fost în mine ultimele pietre / spre care m-am tîrît cu mortu-n spate".*

Nina Cassian: *„Povestea a doi pui de tigru / Numiți Ninigra și Aligru".*

Radu Cârneci: *„Fată, dragoste, fată, / mai este alta ca tine bogată".*

Dan Deșliu: *„Trăiesc — mulțam, noroace! — cînd s-alege / cărora omenirii acesteia întrege".*

Leonid Dimov: *„În forfote de bîlciuri și oboruri. / Trecut de Ciofliceni, cu bicicleta / Zoream către Fierbinți să-mi vînd egreta".*

Elena Dragoș: *„Este dis de dimineață, / Merg femeile la piață / Și bărbații la servici; / Trece și-un tramvai pe-aici!".*

Anghel Dumbrăveanu: *„Pînă azi nu știam că exiști, / N-auzisem cîntecul pasului tău".*

Geo Dumitrescu: *„Fapt e că discuția izbucnise / ca furtună de primăvară / și, deodată, / printre valurile torențiale și descărcări electrice, / m-am pomenit însumi strigînd".*

Victor Felea: *„Iubește tovarășe sportul".*

Eugen Frunză: *„Ori nu-ți slujeau lacheii cu fireț, / Și vizitii scrobiți, și muieret?"*

Mihai Gavril: *„Goethe prinde păstrăvi / la Weimar și la Saale / și cleni de-argint și mrene în undițele sale".*

Ovidiu Genaru: *„Să mă întorc într-un prunc, Ce tristă poveste!"*

Ion Gheorghe: *„Acum se rupe omul de femeie / să treacă fiecare la unelte".*

Aurel Gurghianu: *„Cultivatorul i-a crescut, / îngînă glasul lor duios / catifelat și somnoros".*

Grigore Hagiu: *„Inima în mine urlă / și sînt om ca niciodată".*

Ilarie Hinoveanu: *„Vesta de dimie și itarii / Stau la loc de cinste la serbări, / Azi oltenii mei devin școlarii / unor noi și noi înaripări".*

Ion Horea: *„Mă-ntorc pe drum de sănii, cu chiciură pe gene / Pe lîngă-aceste dealuri, enorme damigene".*

Traian Iancu: *„De cîte ori te-am aplecat de țărînă, / Căutînd după o băutură tare și păgînă".*

Negoiță Irimie: *„Trezește-te odată Negoiță! / Suflet ciudat ca și un loz în plic, / Numele tău mai mult de-o rimă-n viță — Pînă acuma nu mi-a spus nimic!".*

Alexandru Jebeleanu: *„Cu ce-aș putea sfîrși să le răspund / Scrutînd în orizontul grav, rotund?".*

Eugen Jebeleanu: *„Sînt omul-cal, / sînt numai bătături / Mi-au mai lăsat călcîiele, / călcîiele-copite / Nepotcovite și îndurerate".*

Kiss Jenö: *„Da: buzele mi-ați prins în paranteze, / voi, riduri adîncite în obraz".*

George Lesnea: *„Bucură-te, tu, Moldovă! Bucură-te, sfînt norod! / Fii stejar, nu strîmbă iovă...".*

Letay Lajos: *„Pribeagul proletar necunoscut / Azi are-adresă, casă, număr, stradă".*

Darie Magheru: *„Sarmizegetusa căzu? / ... nu, nu!".*

Gabriela Melinescu: *„Tu ești singurul care umbli pe drum / desfigurat de vagul mirosului".*

Teohar Mihadaș: *„Împătimind vigoarea-n etruscele stafii, / Ori deșteptînd daimonii sublimelor iscoade / în somnolența—albastră—a pelasgei semințiii / înaripai tărîmuri inerte și neroade...".*

Mircea Micu *(parodiind)*: *„Sînt împăcat cu toate. Astăzi mi-am scos paltonul, / Mai trece-o săptămînă și iarăși va fi bine; / Așteaptă numai doamnă să treacă revelionul / Că-mi construiesc eu viața din nou — dar fără tine!"*

Gellu Naum: *„Uneori ne aprindem țigările unii de la alții / întrebîndu-ne simplu: Ai un foc?"*

Mihai Negulescu: *„uhu... / unde ești tu?"*

Darie Novăceanu: *„Am mai crescut cu-n an, c-o zi, c-un ceas. / Nu-s cel de ieri și nu știu cum. / În timp ce mă privești, eu n-am rămas / Același, deci nu-s cel de acum".*

Ioanichie Olteanu *(traduttore...)* *„A cărui fină mustăcioară / N-a fost lăsată-ntîmplător. / Chemați de taina depărtării, / Nu-ncape-același culoar, / Pe-un vînător din fundul țării, / Pe medic, pe feroviar, / Pe prozatorul cu chelie, / Cee-a și făcut puțin teren — / Căci nu-i exclus cîndva să scrie / Și de bufetele din tren".*

Adrian Păunescu *(parodiind pe Andriţoiu): „Cel ce-a venit n-o să te poarte / în sfînt taxi plătit cu iambii / Atunci i-am cunoscut şi i-am bi / Necuvîntat să meargă ambii / Tot împreună pîn-la moarte!"*.

Gheorghe Pituţ: *„Om deprins cu umbletul pe vîrfuri / L-a-n-cremenit o mînă, tăind în bronz modest"*.

Ion Pop: *„Voi treceţi, oameni, unii ducînd în plase pîini, / Alţii, doar cu iubirea în suflet, ca-ntr-o gară"*.

Veronica Porumbacu: *„Şi cînd devreme zorii se ridică / şi osteniţi de glasul meu se sparg, / noi încă mai vîslim mereu, spre larg, ... / Frumoasă-i bucuria, Veronică!"*.

Nicolae Prelipceanu: *„Ursul meu din Spania / L-am adus cu sania"*.

Dimitrie Rachici: *„... Şi vine-un vînt blajin dinspre Ardeal / Pe bulevardele din Capitală"*.

Aurel Rău: *„M-am uitat în groapă şi am văzut oase albe / Şi n-am ştiut care-s ale bogatului / Şi care-ale săracului — cînta / Bătrînul preot"*.

Miron Scorobete: *„Ei, nopţile acelea de după închidere / cînd ţipă neonul în litere / şi bezna sare din toţi pereţii, / la colţuri: Ah, ador bruneţii!"*

Nichita Stănescu: *„Ştim, noi ştim că opt împărţit la opt fac unu, / dar un munte împărţit la o capră / nu ştim cît face"*.

Szász János: *„Eu n-am taine, o spun tare, / Locul meu e locu-n care / Omul simplu, în sfîrşit, / Omenia şi-a găsit"*.

Niculae Stoian: *„Eu sînt poetul lucrurilor categorice... / Poet al zilelor care devin istorice"*.

Petre Stoica: *„Da, şi pîinea are acum alt gust"*.

Virgil Teodorescu: *„Întrebînd mai departe din om în om s-ar putea să daţi de mine"*.

Gheorghe Tomozei: *„Azi trecătorul poate să-nţeleagă / palatul cînd sui peste mine / Anul zidirii? Anul care vine"*.

Victor Tulbure: *„Oricît mi-ar fi de mare meşteşugul, / Îşi cască lipitura beteşugul"*.

Damian Ureche: *„Mi-e dor de cel ce aş putea să fiu, / Mi-e dor de-un deget îngheţat de frig, / Să-l ţin în palma stîngă şi să scriu"*.

Tiberiu Utan: *„Frumoase versuri spune ţara / De dimineaţa pînă seara"*.

Romulus Vulpescu: *„Topindu-mi-se zgurele tristeţii, / Vibră altminteri sîngele-n aortă; Păduri de sunet, lira eptacordă / Sui, din rădăcini urnind pereţii"*.

Violeta Zamfirescu: *„Şi doi bunici — ulcele arse-n soare — / M-au plîns că nu-s fecior, ci zburătoare"*.

Horia Zilieru: *„Adio, floare de piatră, / potaia pămîntului auzi-o cum latră"*.

REVISTA REVISTELOR

Amfiteatru
Pegasul roib rămas în clase-patru
Imită un galop în Amfiteatru.

Argeş
De la Argeş *mai la vale*
Vine-un zvon dinspre Trivale,
Că la anii care vin
Bun ar fi de şef... Dobrin!

Astra
Există scriitori şi scriitori —
De cărţi, de buletine, de persoane,
Chiar de vagoane — fiindcă uneori
Îţi vine să citeşti ASTRA-*vagoane!*

Ateneu
Să treci peste Bacovia e greu,
Firma nu ţine locul de armură;
Refrenul sună-n gol la Ateneu:
„Şi cad, recad şi nu mai tac din gură".

Cronica
Citind Cronica *moldavă*
Şi gîndirile din cronici
Ochii-nlăcrimaţi de slavă
V-ar privi... cel mult ironici.

Echinox
E vremea Echinoxului *de toamnă,*
Copiii chiar au devenit părinţi
Cînd mă-nvăţai ce-i peria de dinţi?
Cîntînd: Îţi mai aduci aminte Doamnă

Familia
Familia-i *compusă de trei inşi*
Şi tatăl ei a fost cîndva... Vulcan!
Dar din duzina de-ncercări pe an
Nici o erupţie — vulcanii-s stinşi!

Luceafărul
Luceafărul *din cerul său subţire*
Luceferi tineri risipea din poală
Iscînd un vînt subtil, ieşit din fire:
Austrul — altfel zis şi traistă goală!

Orizont
Sub cel mai mîndru cer dinspre Banat
Au literele cel mai mîndru front:
Păziţi-vă-ţi căci dinspre Orizont
Înaintează barca pe uscat.

Ramuri
Cine-a văzut o ramură de PIR
Botanica literaturii s-o întreacă?
Şi bat în geamuri Ramuri *în delir,*
Ecoul îţi răspunde: — Ei şi dacă..."

România literară
Românul e născut poet!
(Spusese cineva-ntr-o doară)
Dar asta pare „strict secret"
La România literară.

Steaua
La stadion mai bine e să ieşi
Decît să mai citeşti acum la... Steaua:
Ca la Bacău se-ntinde dandanaua
Şi pică Steaua *spre F. C. Argeş.*

Tomis
Cînd Tomisul *aripile-şi deschide*
În lung exil ţi-a prefăcut vacanţa:
— Te înţeleg acum frate, Ovide,
Şi eu făcui armata la Costanţa!

Transilvania
Hîrtia — ca şi banii — la pădure
Se face din firiz şi din săcure;
Dar paginile noii Transilvanii
Te-ndeamnă să cînţi iarăşi: „Banii, banii..."

Tribuna
De-a-ndoaselea citind TRIBUNA
În loc de spirit are spirt;
Citeşte-o deci ca-ntotdeauna
Zicînd: — TRIBUNA?! — A—NU—BIRT

Vatra
„Potaia pămîntului auzi-o cum latră"
În Fond vrea lăsarea... la Vatră!

NEGOIŢĂ IRIMIE

Figuri de altădată în caricaturile lui TITUS LAPTEȘ

De obîrșie moldoveană, Titus Lapteș, în ciuda împotrivirii părinților (care voiau să-l „facă" avocat), se înscrie la Conservatorul din Iași pe care-l absolvă cu rezultate excepționale. Încă din timpul studenției este remarcat de profesorul Mihai Codreanu și de Ștefan Braborescu, oferindu-i-se un rol. Este astfel cooptat în grupul liber pentru formarea unui teatru liber în Iașii anului 1922, grup din care făceau parte Ștefan Braborescu, Mihail Sadoveanu, Ion Marin Sadoveanu, George Topîrceanu, Păstorel Teodoreanu, Ion Vinea, Aurel Ghițescu, Alfred Heffter, George Vraca, Sorana Țopa, Marietta Sadova ș.a.

În 1923 este angajat, împreună cu alți cîțiva tineri de la Iași, la Teatrul Național din Cluj de Zaharia Bârsan, director pe atunci, unde desfășoară o lungă și prodigioasă activitate actoricească. Ar fi greu de înșirat marele număr de roluri interpretate. Este suficient să amintim că numai în perioada clujeană 1923—1945 i s-au încredințat 135 de roluri în 119 piese. Și în această perioadă ca și la Iași a fost mereu în preajma unor scriitori, ziariști și artiști plastici.

Între anii 1940—1945, cînd Teatrul Național din Cluj și-a desfășurat activitatea la Timișoara, avînd ca director pe Nicolae Kiriței, Titus Lapteș este la datorie. Și aici rămîne mereu alături de scriitorii, artiștii plastici și compozitorii timișoreni, cel mai fidel prieten al acestora. Amintim pe Romul Ladea, Virgil Birou, Catul Bogdan, Ion Stoia-Udrea, Zeno Vancea, Podlipny, Ștefan Braborescu și alții. Din acea perioadă a rămas un mic „document" (azi se află în original la actorul Miluță Lapteș din Cluj-Napoca), semnat de cîteva personalități azi dispărute, și care sună astfel: *Act constitutiv. 1. Se înființează Teatrul liber pentru spectacole dramatice în timpul verii. Toți iscălitorii acestui act sînt directori ai noului teatru. 2. Pentru capital se va căuta un Mecena. Se va îngriji de găsire domnul I. Stoia-Udrea.*

April 1942. Petru Sfetca, R. Ladea, Titus Lapteș, Virgil Birou, Nae Dimitriu, Ion Stoia-Udrea, Dorian Grozdan.

Spirit neastîmpărat care caută mereu noi forme de a-și manifesta talentele, Titus Lapteș abordează caricatura. Sfătuit și încurajat de prieteni, dă curs acestei chemări, reușita fiindu-i deplină. După o muncă de un an deschide la Cluj (în 1937) o expoziție avînd un mare succes de public și în presă.

Caricaturile sale înfățișează personalități, scriitori și ziariști, profesori universitari și mai ales figuri ale scenei românești de odinioară: N. Titulescu, Nicolae Iorga, Iuliu Hațieganu, Gh. Bogdan-Duică, Emil Isac, Ion Clopoțel, Sebastian Bornemisa, Vladimir Nicoară. I. Munteanu, Gheorghe Iuga, P. Grim, N. Bănescu (fost și director al Teatrului Național și al Operei din Cluj), Neamțu Otonel, Ștefan Braborescu, Ion Iancovescu, Vio-

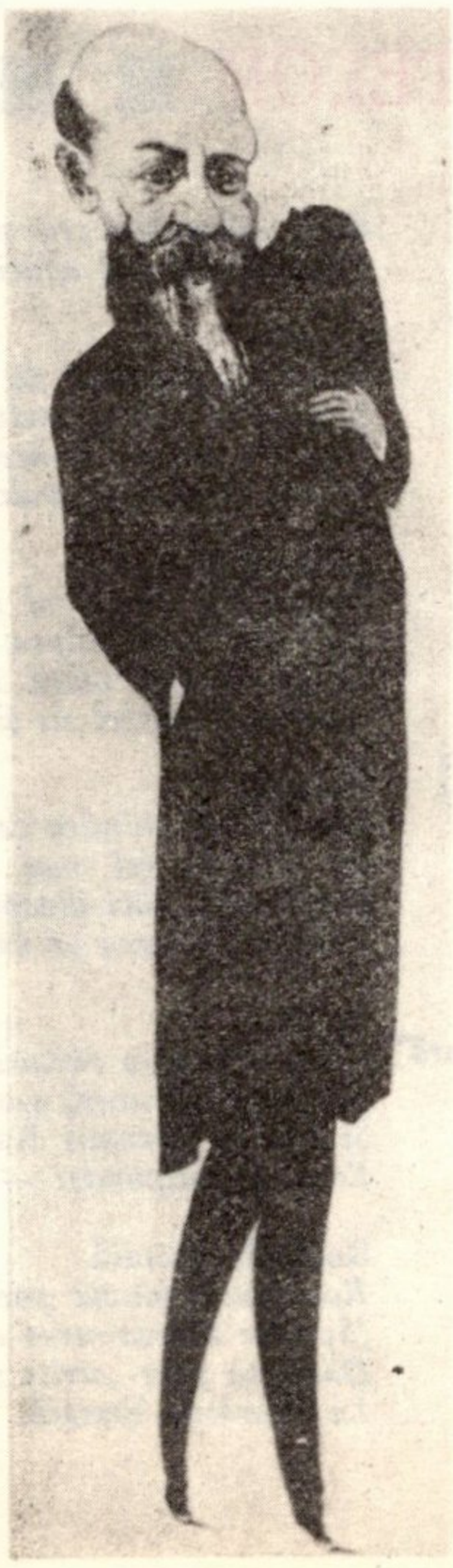

rica Iuga, Nunuţa Hodoş, Magda şi Ion Tîlvan, D. Constantinescu, Viorica Dimitriu, Virgil şi Anişoara Potoroacă, Atena Dumitrescu, Ana Roja Vasiliu, Anton Ronay, Bibi Demetrescu, Traian Gavrilescu, Vintilă Rădulescu ş.a.

Brusc şi inexplicabil abandonează, dedicîndu-se altei pasiuni, aceea de traducător. Din cele peste douăzeci de piese traduse amintim unele din cele jucate cu succes pe scena Teatrului Naţional din Cluj: *Othello* (Titus Lapteş în rolul titular), *În umbra haremului, Zebra, Gangsterii, Karl şi Ana, Doctorul miracol, Miss France,* precum şi încercări literare originale pe care însă spiritul său autocritic îl reţine a le da la lumină zicînd: „Prea mulţi tipăresc şi prea puţini citesc".

Să nu omitem prezenţa în cinematografie a lui Titus Lapteş, rezumîndu-ne a cita din cele peste cincisprezece filme în care a jucat doar *Neamul Şoimăreştilor, Mitrea Cocor, Aproape de soare* şi medalionul *„Braborescu"*.

Nu ştim ce succese ar fi repurtat Titus Lapteş în avocatură. În artă a avut realizări şi satisfacţii depline. Singura pasiune pe care n-a trădat-o, pe care a slujit-o cu mult talent şi dăruire, timp de 25 de ani la Cluj şi Timişoara, apoi în ultima parte a vieţii la Bucureşti, a fost aceea de actor, de mare şi devotat slujitor al scenei româneşti.

Caricaturile publicate în Almanahul Tribuna (acestea fiind doar o parte din cele peste 40 realizate de Titus Lapteş), cît şi datele sumarei prezentări spicuite din presa vremii, ne-au fost puse la dispoziţie cu multă amabilitate de fratele său, actorul Miluţă Lapteş.

VASILE LUCACIU

Pag. 238 TITUS LAPTEŞ
NICOLAE IORGA
IULIU HAŢIEGANU

Pag. 239 ŞTEFAN BRABORESCU
BOGDAN DUICĂ
EMIL ISAC

Pag. 240 MAGDA TÎLVAN
ION IANCOVESCU
NICOLAE TITULESCU

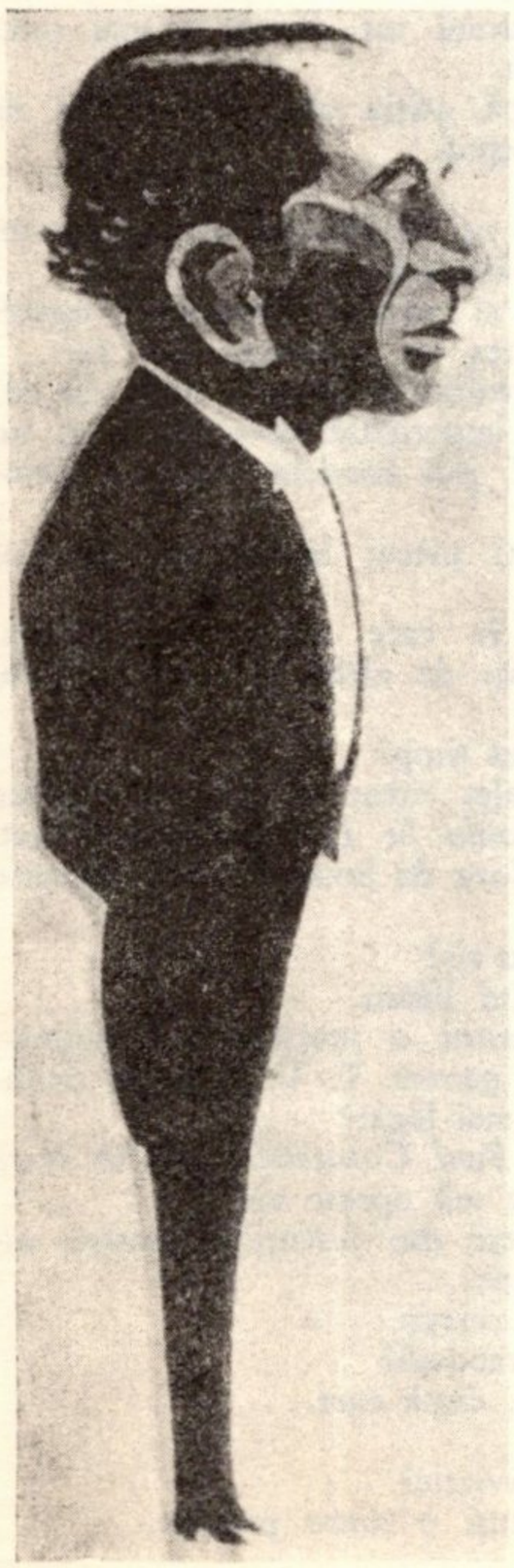

Două interviuri

Stau de vorbă cu o balerină, prim-solistă a Operei Române. A dansat în țară, peste hotare, roluri mai vechi sau mai noi, principale sau episodice, o cunoaște toată lumea. Fără a-i face aici biografia artistică, pot afirma cu convingere că dintotdeauna am fost frapată de o evidentă latură intelectuală a dansului său. Cristina Hamel posedă o mare inteligență scenică, o rară cultură artistică, calități ce i-au fost confirmate de cronicarii străini și români.

— Cînd ai debutat Cristina, și cu ce rol?

— În 1959 cu *Fîntîna din Bacciserai* în rolul Mariei.

— De atunci?

— ...au trecut niște ani, în care am realizat 20 de roluri mari din repertoriul clasic și modern.

— Spune-mi te rog cîteva roluri dragi!

— Odette — Odille din *Lacul lebedelor*, Giselle, din baletul cu același nume, Ea din Sărbătoarea primăverii, Fata din *Mandarinul miraculos* și ar mai fi multe, dar nu vreau să le enumăr pe toate.

Locul dansului în viața ta . . . . . .

— ..... locul primei mari iubiri.

— Locul dansului în „cortegiul muzelor".

— Așa cum filosofia este o sinteză a gîndirii sub toate aspectele ei, cred că dansul este o chintesanță a tuturor artelor, căci el înglobează sculptura, pictura, muzica și poezia.

— Cîte turnee ai făcut?

— 30, cu cel efectuat anul acest la Berlin.

— În afara dansului te mai pasionează ceva?

— Arta în general, muzica în special.

— Ai un compozitor preferat?

— N-aș putea spune că da, dar pot afirma că pe Stravinski îl găsesc cel mai dansant.

— .... deci pînă la urmă tot dansul e mai tare. Privești totul prin prisma lui.

— E firesc poate. După atîția ani, sînt la fel de îndrăgostit de dans ca la început.

Marius Zirra, un nume ce se impune vertiginos, un nume legat de creația românească.

— Știu că de 2 ani ai părăsit ansamblul operei unde îți desfășurai activitatea ca dansator. De ce?

— Am simțit că pot realiza mult mai mult ca coregraf și am simțit nevoia imperioasă de-a lucra cu un colectiv întreg pe care să-l pot modela conform principiilor mele coregrafice.

— Așa s-a făcut că ai plecat la Teatrul muzical din Brașov.

— Exact. Sînt 2 ani în care am muncit enorm, fără răgaz, cu multe greutăți de altfel inerente oricărui început, dar cu rezultate.

— Ce ai montat în acest timp?

— Cu studio-ul de balet creat odată cu venirea mea aici, am montat *Simfonia în Do major* de Bizet, *Împlinire* de Tiberiu Olah, *Jazz* de Stan Gätz și *Chemare* tot de Tiberiu Olah.

— Iar la teatru propriu-zis?

— Liliacul, Rodica, Calul Bălan.

— Am văzut de asemenea o mulțime de realizări coregrafice semnate de tine pentru T. V. Vrei să amintești cîteva de care te simți mai legat?

— Da! Ar fi *O seară Paul Constantinescu, O seară Debussy* și.... dar mai bine mă opresc aici.

— După cîte-mi amintesc din discuțiile noastre anterioare ai mai avut o pasiune...

— Te referi desigur la aviație.

— Da. Ai profesat-o vreodată?

— Sigur. 10 ani în cap, după care...

— ... a urmat dansul.

— Regreți ruperea de aviație?

— Nu, dar rămîne totuși o mare pasiune.

DOINA MOGA

curiozităţi ŞTIINŢIFICE

Atunci cînd se apreciază valoarea istorică a Tribunei, *întemeiată la Sibiu în 1884 de către I. Slavici, se poate reproduce opinia că a fost „cel mai bun ziar politic cotidian al românilor ardeleni" (I. Lupaş). Într-adevăr,* Tribuna *a reprezentat la un nivel ridicat de conştiinţă politică şi de elevaţie intelectuală interesele româneşti din Transilvania, a coalizat cele mai înzestrate condeie româneşti de aici, fiind, în contextul afirmării societăţii noastre de la sfîrşitul veacului trecut, o expresie a spiritului popular în politică şi cultură, a idealurilor de libertate şi unitate ale poporului român. Pe lîngă intervenţiile cotidiene, de analiză a situaţiei politice şi a perspectivelor evoluţiei acesteia sau a materialelor de literatură, istorie literară şi folclor, redacţia găseşte spaţiu şi pentru a populariza unele cuceriri ştiinţifice şi tehnice ale timpului. De natură să stîmuleze gustul pentru nou, fără a scăpa din vedere aspectul lui senzaţional şi uneori chiar umoristic, redactorii* Tribunei *oferă cititorilor o informare curentă asupra unor încercări din cele mai variate domenii: biologie, medicină, lingvistică, tehnică militară, fotografie şi altele. Oferim cititorilor de astăzi ai revistei şi almanahului său, cîteva din informaţiile ştiinţifice şi tehnice ale* Tribunei *din primul său an de apariţie, 1884.*

EUGEN S. CUCERZAN

(O română doctor în medicină). „Românului" i se scrie din Paris că la 5 iunie, la facultatea de medicină, a susţinut în mod distins teza de *doctor în medicină d-şoara Cutzarida, prima femeie română* ce are onoarea a fi obţinut această distincţiune.

Din punctul de vedere ştiinţific, teza sa asupra hydrorheiei, ca prim caracter pathognomonic al canceruluĭ corpului uterin, este o lucrare cu totul nouă şi foarte importantă, asupra căreia juriul a felicitat-o în repetate rînduri.

Tribuna, (1/13 iunie, nr. 38, p. 151)

(Peşti înghеţaţi şi reînviaţi). Un pescar din Salinenille (Ohio) a primit din Cleveland o ladă cu peşti înghеţaţi. Peştii erau aşa tari şi ţepeni, încît trebuia să-i atingă cu mare grijă ca să nu se frîngă. Unul din aceştia l-a vîndut unei doamne bătrîne, care l-a dus acasă şi l-a pus în o vadră cu apă ca să se dezghеţe. Noaptea aude un zgomot în culină. Crezînd ea că o fi mîţa care vrea să fure peştele, sări din pat şi o

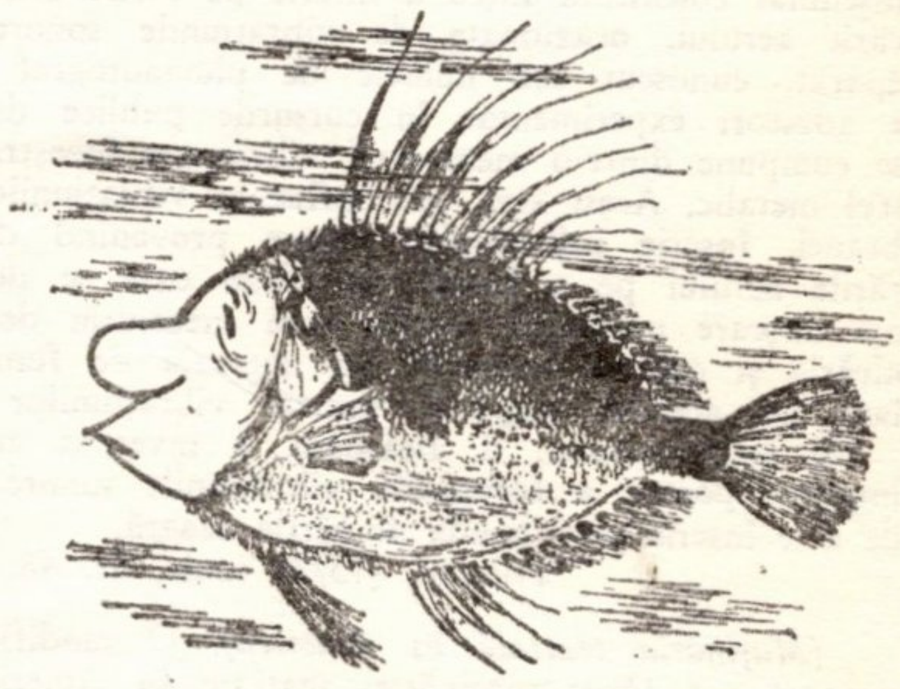

luă în culină să alunge mîţa, cînd aievea văzu că peştele s-a dezmorţit şi mişca prin apă. Lucru curios era că peştele petrecuse vreo două nopţi în frig şi mai mult de două săptămîni afară din apă.

Tribuna, (5/17 iunie, nr. 41, p. 163)

„Volapük" e numele unei societăţi, care ţinteşte a afla o limbă generală, pentru ca toţi oamenii de pe pămînt să se poată înţelege între sine. Limba odată aflată societatea are de gînd să lucre ca ea să se introducă în toate şcoalele ca limbă obligatorie. Ea poartă numele *„Volapük"* „prima reuniune austriacă a limbii lumeşti".

Tribuna, (7/19 iunie, nr. 43, p. 171)

(Faruri plutitoare) În Anglia se vor construi în curînd o serie de faruri plutitoare destinate a lumina drumul din Anglia la Statele Unite. Aceste faruri vor avea forma unor butelci gigantice de schijă de 100 metri înălţime, o scară interioară, cameră de locuit, fanar etc. Ele vor fi aşezate într-un loc determinat şi fixate în fundul mării cu ajutorul unor greutăţi considerabile şi legate la bază cu un lanţ de o soliditate foarte mare. Îndată ce vor fi aşezate la locul lor, ele vor fi umplute în parte cu apă pentru a le îndrepta şi a le da stabilitate.

Să-şi închipuiască cineva o butelcă cu apă plutind cu gîtul în sus şi va avea o idee de aceste fare colosale.

Ele vor fi legate cu cablele submarine, şi în comunicaţie constantă cu ele. Ele vor servi a transmite

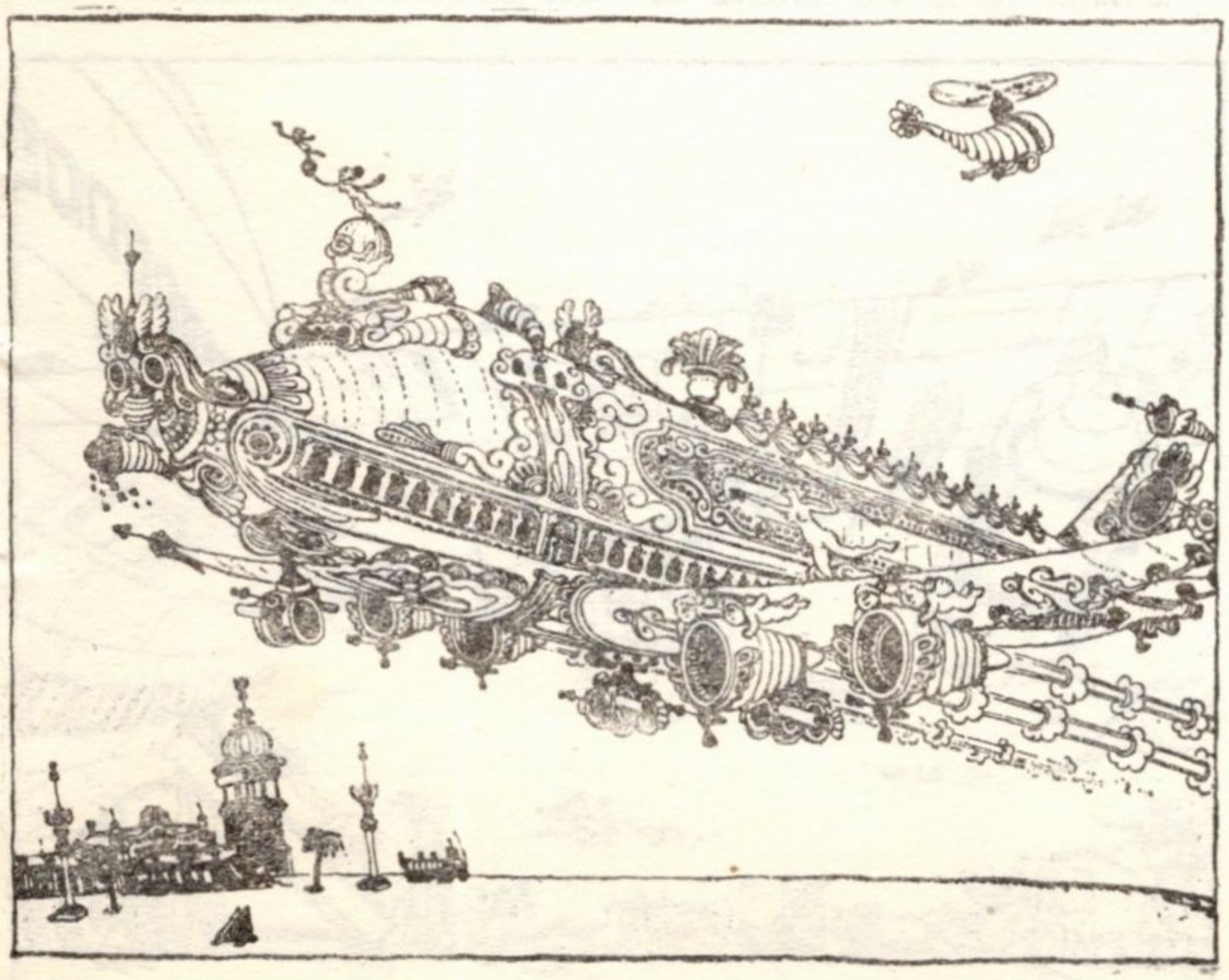

pe continent observaţiunile meteorologice şi vor da noutăţi despre razele, care se află pe mare. Ele vor fi locuite ca farurile ordinare.

Pînă la ce punct acest proiect este pe cale de a fi executat? Nu o ştim încă, cu toate că indicaţiunile de mai sus vin dintr-un izvor foarte sigur. Această idee de a aşeza fanare pe ocean ca pe o simplă şosea comunală va fi ceva grandios.

Tribuna, (8/20 iunie, nr. 444, p. 175)

(*Fotografia sunetelor*). Toată lumea ştie că un lucrător tipograf, Leon Scott, a inventat aparatul atît de însemnat consistînd întru a înscrie pe hîrtie urmele mişcării aerului, ocazionate de vibraţiunile sonore. Acest aparat, cunoscut sub numele de phonautograf şi care e adeseori experimentat în cursurile publice de fizică, se compune dintr-o membrană vibrătoare înzestrată c-un styl metalic. Acest styl, sub influenţa vibraţiunilor membranei, înscrie inflexiunile sonore provenind din mişcările aerului pe o bandă de hîrtie care se desfăşoară c-o mişcare uniformă, graţie unui mecanism de ceasornicărie şi care e acoperită cu negreală de fum. Stylul lasă pe această negreală urmele vibraţiunilor sonore.

Un fizic german, d. Bolzman, a inventat un sistem ingenios pentru a fotografia vibraţiunile sonore, în loc de a le înscrie pe-o bandă de hîrtie neagră.

Tribuna, (13/25 iunie, nr. 48, p. 191)

(Maşinăria teatrală în America). O modificare însemnată s-a făcut maşinăriei teatrale în America. Este vorba de caturi mobile cari să permită a aranja scena, de a aşeza decorurile unui act, pe cînd actul precedent se joacă sub ochii publicului. Aparatul se compune din două colivii mari puse una peste alta, întocmai ca acelea ale ascensorului ordinar. Camera în care se află acest aparat are înălţimea aproape de 35 metri. Amîndouă coliviile formează o construcţie de 16 metri, 50 înălţime, 6 metri şi 60 lungime şi 9 metri şi 10 adîncime, şi cîntăresc 41 tone. Aparatul se urcă sau se coboară cu cîte 7 metri şi 55 la fiecare mişcare.

Sînt de ajuns patruzeci secunde şi nu trebuie decît patru oameni pentru a aduce colivia pe scenă adică înaintea spectatorilor. Mişcarea se face fără nici un zgomot.

Fiecare scenă mobilă are lampele sale cu gaz, introdus prin tuburi moi, şi tot ce trebuie pentru ca piesa să se poată juca.

Acest aparat funcţionează în teatrul Madison square, din New-York.

El este de lemn. Se crede că s-ar putea face mai uşor, înlocuindu-se lemnul cu fier. Cu chipul acesta s-ar mai cîştiga ceva timp din cele 40 de secunde întrebuinţate pentru mişcarea lui.

Atunci actele s-ar urma fără întrerupere.

Tribuna (23 iunie/5 iulie, nr. 57, p. 227)

(Hîrtie de iarbă). Foile franceze atrag atenţiunea oamenilor asupra întrebuinţării ierbii la fabricarea hîrtiei. Hîrtia fabricată din iarbă e cu mult mai fină chiar şi decît hîrtia de desen. Toate ierburile pot fi întrebuinţate la fabricarea de hîrtie. Lucrul de căpetenie e ca să fie culese înainte de a se fi copt, fie iarba chiar şi tînără.

Tribuna (1/13 iulie, nr. 63, p. 251)

(Baccilul choleric). De cînd flagelul cholerei, de origine asiatică, năvăleşte din ce în ce mai des în Europa, medicii specialişti s-au pus a studia, care este cauza, ce produce această boală omorîtoare. Între cei mai înverşunaţi cercetători figurează dr. Koch din Berlin, care a făcut numeroase cercetări în Asia şi Egipt, şi aceste cercetări l-au condus la concluziunea, că cholera este rezultatul unui mic animal intestinal, care este baccilul choleric, ce se dezvoltă foarte tare în intestine. Aparitiunea lui coincidează cu începutul boalei, şi numărul lor creşte cu cît boala se agravează şi dispariţiunea lor coincidează cu declinarea maladiei. Aceste animale au forma unor virgule. (...)

Tribuna 5/17 iulie, nr. 66, p. 263)

(Balon cu cîrmă). „Le Moniteur Universel" anunţă, că la 9 august s-a făcut în Meudon o nouă încercare cu un balon cu cîrmă. Balonul a fost condus după voinţă, ori unde a voit d. căpitan de geniu Renard cu maşinăria inventată de el. După o plimbare de 25 minute, călătorii se reîntoarseră de unde plecase.

Tribuna (4/16 august, nr. 91, p. 363)

(Filologie internaţională). Ziarele germane constată cu plăcere că francezii, cari rîd de cuvintele de o lungime nemăsurată ce se găsesc în limba germană, au inventat, cu ocaziunea congresului un cuvînt, care nici el nu e tocmai scurt, şi în orice caz este cel mai lung care există în limbile latine. Acest cuvînt *déconstitutionalisation.* Totuşi însă, adaugă ele, limba germană are cuvinte mult mai lungi, de exemplu *Vierwaldotätterseesalonschraubendampheractienconcurrenzgesellschaftsbureaubeante.* Acest fenomenal cuvînt este o aglomeraţiune de alte cuvinte şi însemnează: Impiegat la biroul societăţii (de concurenţă) de acţionări pentru navigaţiune cu vapoare-salon, cu elice, pe locul celor patru cantoane (lac din Elveţia). De observat este, că ordinea cuvintelor în limba română este aci exact inversă de aceea în limba germană.

Tribuna (14/26 august, nr. 98, p. 391)

(Torpile aeriane). „Berliner Tageblatt" anunţă că armata germană se ocupă de construcţiunea torpilelor aeriane, ce se vor arunca de către baloane în interiorul

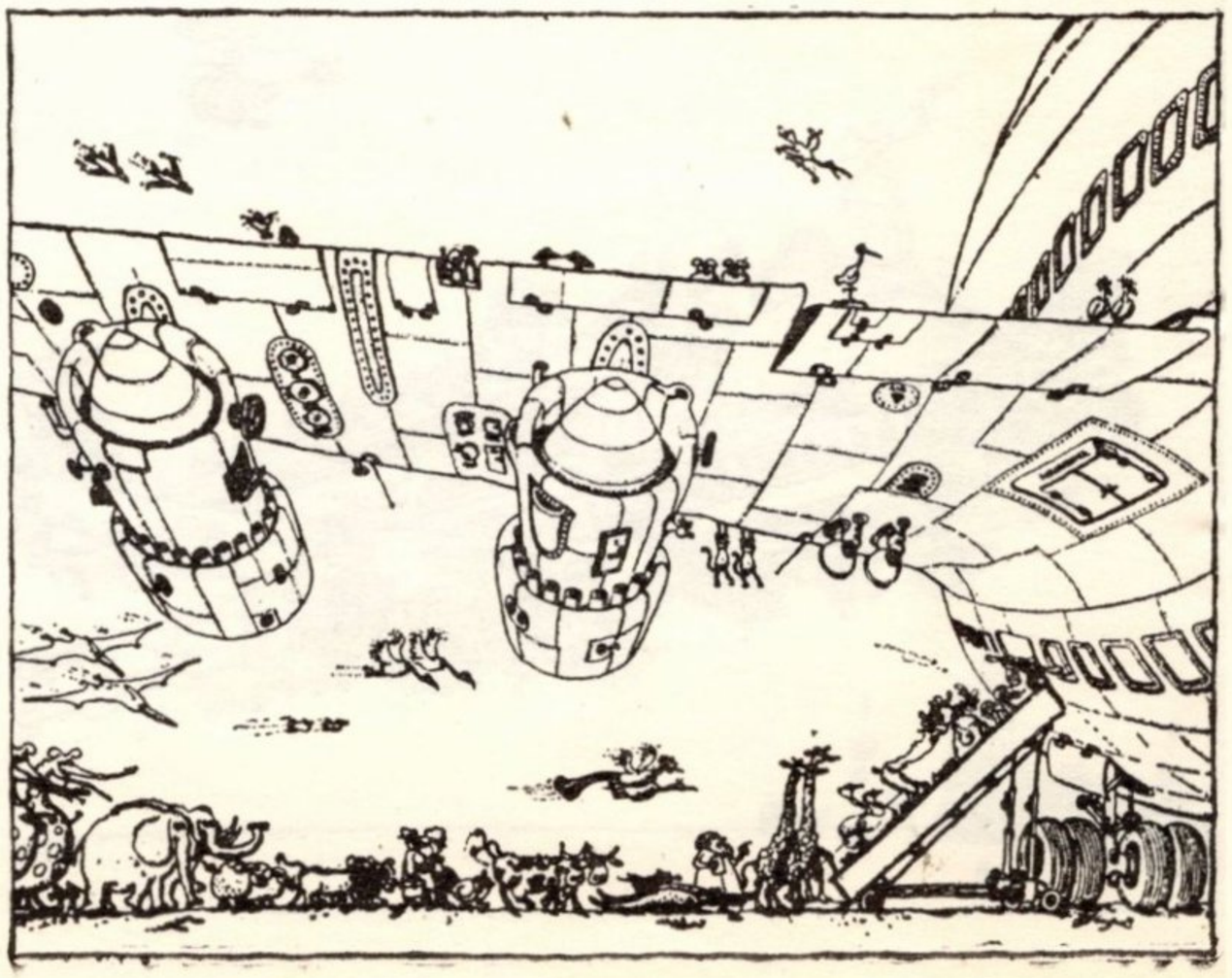

unui oraş asediat. Acest jurnal raportează că prima idee revine generalului austriac Uchatius, care în asediul Veneţiei a aruncat cu mult succes bombe din avioane. După jurnalul prusian, actualul ministru de resbel D. de Bronsard încurajează şi dă subvenţiuni pentru studiile aeronaute. S-a şi construit mici baloane de 50 metri cubi; s-a început şi construcţiunea baloanelor captive şi a paraşutelor (un aparat în forma unei umbrele, cu ajutorul căruia aeronauta se poate lăsa cînd balonul ar crăpa). Un inginer anume Rodeck pretinde că a găsit mijlocul de a menţine un aerostat la o înălţime determinată şi de a asvîrli substanţa explosibilă, cu o precisiune determinată. (L'Aéronaute).

Tribuna, (23 aug. 4 sept. nr. 105 p. 419)

(O invenţiune periculoasă). Citim în „Curierul Statelor Unite": „Profesorul Tuck din San-Francisco a inventat şi a construit la New York, în uzina Delmater, un nou vas-torpilă supt-marin, cu care, după convingerea distinsului profesor, o flotă întreagă poate fi repede sfărîmată.

Experienţa s-a făcut acum cîteva zile, şi o mie de curioşi erau adunaţi pe malul rîului de Nord, unde se afla îngrozitorul vas. El are o lungime de 30 picioare şi o lărgime de şase picioare şi o adîncime de şasesprezece picioare. Este cu totul acoperit şi are forma unei ţigări.

În mijlocul punţii se află o gaură de patru picioare separată de interiorul vasului. Această gaură este postul unui pilot, care trebuie să fie îmbrăcat cu un costum de scufundător şi să respire prin nişte tuburi de cauciuc, comunicînd cu o cameră cu aer comprimat, unde este loc pentru cîteva persoane. Puterea motrice este dată de electricitate.

Experienţa a început la 4 oare şi 30 minute. Profesorul Tuck şi electricianul Frederick au luat loc în camera cu aer comprimat: şi un compozitor, John Rich, a avut curajul să primească periculoasa funcţiune de pilot.

Deşi inventatorul a avut toată încrederea în izbîndă, a avut precauţiunea să lege cu funii, de dock, vasul său torpilă. Totul fiind gata, s-au pus greutăţi de fier pe vas, care a intrat în apă pînă la zece picioare, şi privitorii au aşteptat rezultatul cu grijă.

După o jumătate de minut numeroase vîrtejuri de apă se ridicară la suprafaţă şi toată lumea ridicînd mîinile în sus, fu cuprinsă de spaimă. Pilotul improvizat a fost zărit în fundul celulei sale, într-o poziţiune cu adevărat critică. Doi oameni au sărit pe bord şi i-au scos casca. Bietul Rich avea faţa unui mort.

Invenţiunea profesorului Tuck a făcut un adevărat fiasco.

Tribuna, (12/24 septembrie, nr. 120, p. 479)

ELOGIU CARPAŢILOR ROMÂNEŞTI

Ca pe o spinare de cremene se reazămă de două părţi ale arcului Carpaţilor trupul şi viaţa neamului nostru. Oltul şi Jiul s-au muncit milenii multe ca să răzbată şi să alcătuiască chingi între coastele dinspre apus şi cele din răsărit. Pietrosul de sus, Negoiul din mijloc, Retezatul de la miazăzi stau străji din veac asupra pămîntului românesc; îşi zîmbesc pe deasupra întinderilor prin veselia bujorilor de munte, îşi trimit veşti de alarmă în săgetări de fulgere, alăturea de zodiile auguste sau nefaste din frămîntarea cărora s-a plămădit acest neam al nostru. Prag de trecere au fost Carpaţii noştri Descălecătorilor, — cuiburi de tabără şi locuri încununate de gloria oştirilor noastre, — braţe deschise celor ce căutau scut în faţa puhoaielor străine. „Munţii noştri aur poartă" — aurul galben, aurul negru, cel verde al codrilor şi al păşunilor grase. Puterea fără odihnă şi fără sfîrşit a rîurilor carpatine dăruieşte unei ţări întregi lumină şi energie. Carpaţii sînt munţii noştri, legaţi de sufletul nostru, sînt comoara noastră.

Dar aceste legături de viaţă şi de sentimente par să copleşească realitatea, ridicînd, fără temei Carpaţii românești deasupra altor munţi europeni? Adormind glasurile inimii, luînd din faţa ochilor magicele sticle care colorează în roz toate, — oare ce este ceea ce, obiectiv, oferă Carpaţilor românești — locu-i înalt? În fuga gîndului, în fuga condeiului, în strîmtoarea acestor puţine pagini, să alergăm, ca nişte străini de-a lungul brîului de munţi înalţi.

Peisajul carpatin e de o varietate mare, rar întîlnită altunde. Fiecare element al acestui caleidoscop are frumuseţile lui. Deasupra colinelor grele de rodul viilor şi al livezilor, învîrstate de păduri în care se înfrăţesc neamuri de copaci şi de tufărie, pune stăpînire pe primele contraforturi ale muntelui codrul de *fag*. În pădurile bătrîne, mii de columne, cizelate în piatră sură, susţin bolţi înalte, încheiate sus în ogive de catedrale gotice. *Molidul* şi *bradul* întind de cele două coaste brîuri late de codri ce par nesfîrşite pînă ce, colo sus, încruntarea lor mohorîtă se sfîrşeşte în neamurile modeste; *jneapănul*, care îşi încolăceşte şerpuirea trunchiurilor tupilate pe faţa stîncii, — tufuşoarele de *ienupeŗ* picurate cu mărgelele albastre ale boabelor coapte. Cîte o *larice* cu frunze căzătoare şi mai deschise înviorează

Munţii Rodnei

încruntarea codrului cu cetină sumbră. Zimţurile, ca de cetăţi, ale crestelor de piatră împung în bolta cerului, scoţînd vrăji de culori din sărutarea soarelui, — ochiuri de poieni se deschid luminoase în veselia florilor ,între gene negre de codru. Iezere cu apă cristalină — unele asemenea smaragdului verde, altele parcă furînd cerului din safirul lui curat, — sînt ca niște mărgele de nestemate presărate de-a lungul înălţimilor.

O minunată armonie se ţese din această varietate a priveliştilor. Asprimile crestelor de piatră, sumbrul brădetului se îndulcesc în imaginea întregului într-o neasemănată frumuseţe.

Ceea ce ridică deasupra altora mîndria şi bogăţia Carpaţilor noştri e viaţa din ei. Cea cu sevă, cea cu sînge.

În afara vegetaţiei de copaci şi de arbuşti, dă specific peisajului carpatin flora montană, bogată şi variată. Dintre cele vreo 3000 specii catalogate de botanişti ca alcătuind flora ţării noastre, vreo 800 sînt ale muntelui, începînd de la poalele de jos, pînă la ariditatea stîncăriilor. Între ele relicve din epoca glaciară, altele endemice, vieţuind numai în anumite porţiuni ale Carpaţilor noştri, — aproape toate de o gingăşie, de o impresionantă frumuseţe. Pe care le-am alege, oare, ca pilde? În miez de vară, pieptul de stîncă al golurilor din înălţimi pare că se aprinde în văpaia de foc: înfloreşte *smîrdarul*, *bujorul de munte*, în covoare întinse, numai floare lîngă floare. Nici nu s-a topit toată zăpada, şi în poieni, în tăieturi, au zîmbit primăverii pîlcurile de brînduşe de munte legănîndu-şi în mîngăierea Austrului cupele mari, violete. Garofiţele de munte scînteiază în petale roşii, avînd crăiasă pe Garofiţa Pietrii Craiului, care îşi smereşte frumuseţea, trăind numai în brînele stîncoase, în grohotişurile pietrii Craiului. Iarba osului, care picură aur în ierbărie cu floricelele ei galbene, e simţitoare ca o mimoză. În senin florile şi le îndreaptă vesele spre soare, urmărindu-i cărarea, — pe ploaie, noaptea, ele îşi închid sînul aplecîndu-se spre pămînt. Să nu-i atingi floarea nici cu vîrful degetului: îndată se întristează, ferindu-şi în lături staminele purtătoare de polen. Cerenţelul de munte deschide flori mari portocalii deasupra trunchiului care se lipeşte de pietriş. Neamul mare al genţianelor aproape tot şi-a îmbrăcat florile într-un albastru adînc, — cea mai frumoasă însă între frumoase parcă e cea scundă, cu floarea în cupă alungită, adîncă, abia crescută de la pămînt. În drumul ei de multe milenii, pornind tocmai din Himalaia, a ajuns la noi ca să pună steluţe argintii în ierbăria săracă a brînelor însorite, floarea de colţ. Dar să nu uităm bulbucii de munte care îşi balansează în vîrful tijelor lungi globul mare de aur, al floarei. Dar dediţeii, şi stînjeneii albaştri, anghelina cu petale violete, clopoţeii pe care-i aştepţi să sune argintii din campanulele lor albastre, — scînteiuţa roşie ca focul, — bisacănul, care trage văl diafan, liliachiu, deasupra tăieturilor... E greu să ne oprim, — şi trebuie totuşi să ne oprim!

Mediul de viaţă al Carpaţilor noştri se distinge faţă de alte regiuni muntoase europene prin bogăţia faunistică, mai ales în ce priveşte speciile de păsări şi de mamifere proprii înălţimilor. În plus, prin caracterul acestui mediu încă nu prea alterat de influenţele omeneşti, — împrejurare care se oglindeşte şi în existenţa unor specii dispărute aiurea, şi în vigoarea multora.

Dintre cele vreo 400 specii de păsări catalogate de

ornitologii noştri ca formînd avifauna ţării, sînt unele legate strîns de regiunea înaltă, altele de brîul pădurilor de conifere, altele de cele de mai jos. În categoria celor două din urmă intră şi specii aparţinînd regiunilor subalpine.

Să amintim cîteva din cele caracteristice înălţimilor.

Păsărica ce şi-a legat viaţa, vara-iarna, de stîncăriile, de grohotişurile de sus e brumărița. Acolo, între bolovănişurile şuvoaielor de grohotiş cuibăreşte, acolo îşi vînează micile victime îşi culege hrana, — abia se ridică în cîte un zbor scurt ciripindu-şi melodia modestă. Tovarăşe are cinteza de munte şi codroşul de munte. În zănoagele din căldările glaciare se aşează ploierul de munte. În susul şi în josul pereţilor de stîncă vînează paianjeni şi gîngănii mărunte, tremurînd din aripile roz fluturaşul de stîncă. În înaltul cerului îşi scrie majestuos cercurile acvila de stîncă, rămînînd singură stăpînitoare după ce zăganul şi cei doi vulturi — cel brun şi cel cenuşiu — au dispărut din avifauna noastră, chiar sub ochii noştri. Etajul coniferelor e caracterizat de cocoşul de munte „cavalerul negru", cel cu dansul, şi cîntecul de nuntă, spectaculoase. Ciocănitoarea neagră, „horhoiul", îşi strigă tristeţea trecînd zvîcnit deasupra cetinilor. Auşelul, mic cît o nucă, şi cu coroană de aur pe cap, ţîrîie tocmai prin vîrful uriaşilor de brad. Forfecuţele scot isteţ sîmburii din cocenii de brad, cu clonţurile lor încrucişate. Mierle de apă, negre, cu bărbia de zăpadă, patrulează deasupra pîraielor de sus, salutînd pe trecător cu tupilări de pe bolovanul de apă. Din marele neam al piţigoşilor aici şi-a ales casa cel *de brădet,* alături de încă vreo doi. Pe deasupra trec croncănind şi sclipind din aripi perechi de corbi. Buha mare sperie singurătăţile cu huhuitul ei. Bufniţa pitică măsură cu metronomul ţipătul ei rîul fără de sfîrşit al timpului. Încă vreo 40 specii, mai trecătoare, se întîlnesc aici, în făgete şi alunişuri, unde stăpîneşte ierunca, găinuşa pestriţă cu cocoşelul ei sfătos... Şi altele, şi altele, şi altele...

În apele repezite şi reci trăiesc păstrăvii şi lipanii. În Bistriţa şi în Vişeu şi uriaşa lostriţă. Reptile, amfibii, crustacee, insecte în neamuri şi efective mari, trăiesc în marea comunitate de viaţă a Carpaţilor noştri. Oameni de ştiinţă, zoologi specializaţi, au preocuparea catalogării şi studierii lor, aşa cum s-a început a se face în zona ştiinţifică a marelui Parc Naţional din Retezat.

Privirea noastră nu se mai poate opri decît asupra cîtorva specii de mamifere mari, care poartă emblema caracteristică a munţilor noştri.

Cerbului care trăieşte aici i se spune „cerb nobil", — denumire, care deşi neadoptată de nomenclatorul ştiinţific, caracterizează cît se poate de bine spiţa de cerbi ai Carpaţilor. Într-adevăr, aceştia, fără a forma o subspecie, reprezintă forma cea mai robustă a neamului, — iar în ceea ce priveşte armonia formelor modelate măiestrit cu vigoarea şi eleganţa ţinutei şi a mişcărilor, merită pe deplin să fie numiţi „nobili", adică distinşi. În comparaţie cu cerbii ţărilor europene mai de la apus de noi, cerbii carpatini se disting prin robusteţea trupului, apoi prin mărimea şi prin frumuseţea podoabei lor, coarnele. În competiţiile de vînătoare internaţionale la care a luat parte România cu trofeele de cerb, (Leipzig, 1930, — Berlin 1937, — Florenţa 1964, — Novisad 1967, — Budapesta 1971, — Torino 1972 şi 1973) a dominat galeria de trofee de cerbi carpatini, atît prin seria neîntreruptă de trofee încununate cu medalii de aur, cît şi prin vigoarea nativă, ce se oglindea din ele. Faţă de cerbii apuseni, în mare parte supraocrotiţi, dădăciţi, piperniciţi, cerbii noştri sînt produsul firesc, nemijlocit, al mediului sălbatic carpatin, — sînt coborîtorii celor din vremuri, liberi, sălbatici, menţinîndu-şi vigoarea şi firea în lupta pentru existenţă, într-un mediu aspru, supuşi selecţionării naturale neiertătoare. Cerbul este fala Carpaţilor noştri.

Neamul caprelor negre e presărat în insule, începînd din Pirinei pînă în Caucaz. Şi la noi caprele negre trăiesc în regiuni izolate, în Pietrosul, Munţii Făgăraşului, Parîngul, Retezatul, Munţii Banatului. Efectivul de 5—6000 exemplare e optimul pentru capacitatea mediului lor de trai de la noi. Este în afară de discuţie, recunoscut, că dintre toate rasele geografice, împrăştiate pe un teritoriu atît de întins, caprele negre din Carpaţii româneşti prezintă o formă superioară, atît în ce priveşte mărimea şi robusteţea în trup şi în coarne, cît şi în privinţa vigorii şi rezistenţei lor. Îşi duc viaţa înfruntînd atît de grelele condiţii pe care le porunceşte lumea lor, cea a stîncăriilor. Între comorile naturale ale Carpaţilor noştri, caprele negre au loc de frunte.

Ursul brun şi-a înfipt bastioanele de apărare spre Apusul Europei în cetatea Carpaţilor româneşti. Mai spre vest, modificarea mediului de trai, tăierea pădurilor, pătrunderea omului tot mai adînc în munţi, prigoana nebănuită, au radiat din cele mai multe ţări neamul urşilor, în cîteva mai rezistînd exemplare extrem de rare, ariergardă destinată pieirii. În Carpaţi urşii îşi au încă împrejurările de viaţă, care fac să mai păstreze un efectiv frumos, şi de asemenea, ca ei să ajungă la vîrste şi la mărimi impresionante. Ursul e altă fiară caracteristică a peisajului carpatin.

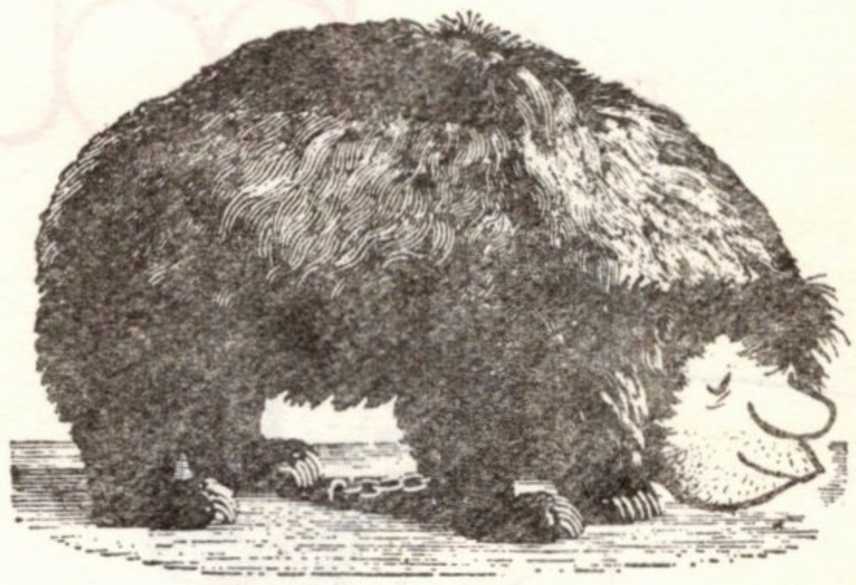

Tot în Carpaţii noştri îşi bate şi *rîsul* disperata luptă din faţa prăpădului din Apus. Aici, în întinderile încă sălbatice ale Carpaţilor, îşi mai trage rîsul tainicele cărări de vînătoare, cu greu biruind şi aici primejdia de dispariţie. Nu putem să nu repetăm marea eroare a vînătorilor, care, deşi rîsul e declarat monument al naturii, duc o adevărată bătălie de stîrpire a lui, preferînd kilogramele de carne de cerb şi căprioare, existenţei la noi a acestui felin, cel mai mare al Europei.

Jderii, de asemenea, sînt purtători ai emblemei Carpaţilor noştri. În istoria comerţului nostru, ca şi în aceea

a vînătoarei, ei au o vechime mare. Ne aducem aminte, de pildă, de tratatul pe care l-a încheiat în 1407, Alexandru cel Bun al Moldovei cu comercianţii polonezi, în care a rezervat Domniei, comerţul şi exportul pielcuţelor de jder. Comercianţii noştri din vremuri, duceau în Apus, ca marfă de schimb şi ciorchine de pielcuţe de jder, — care erau preţuite şi la Stambul, plocon. Un efectiv bun de jderi îşi mai găseşte mijlocul de trai în codrii întinşi de fag şi de conifere, — plătind tribut de preţ vînătorilor, mai ales ţărani munteni.

În sfîrşit, lupul, acest hoinar prigonit de om din zorile omenimii, îşi mai duce în Carpaţi viaţa învîrstată în prădăciuni, epoci de foame cumplită, în fereli viclene din faţa prigonirilor, parcă plîngîndu-şi soarta în urletele sfîşietoare ale haitelor. Acum se recunoaşte rolul însemnat pe care îl au lupii în opera de selecţie naturală, eliminînd mai ales elementele bolnave, degradate. În mare măsură lupilor, rîşilor şi apoi iernilor grele este a se mulţumi vigoarea cerbilor noştri. La noi, lupii mai trebuie controlaţi, fără ură şi intenţie de stîrpire, aducîndu-şi aminte că în unele ţări din Europa şi America ei nu numai că sînt ocrotiţi, dar se fac şi costisitoare recolonizări de lupi.

... Carpaţii sînt munţii noştri. Sînt împletiţi în istoria noastră, sînt una din temeliile existenţei noastre de azi, de mîine, — ne sînt cuprinşi în inimă. Dar sînt şi un rai de privelişti, un adevărat, aproape unic, muzeu natural botanic, faunistic.

Vom fi oare cuminţi şi vrednici să păstrăm nestricată comoara pe care o avem?

IONEL POP

curiozităţi

● Unul dintre cei mai bătrîni şi mai uriaşi copaci din lume *(R.F.G.) este un adevărat monument vegetal, avînd un diametru de cca 6 m. şi 30 m. înălţime. Experţii consideră că depăşeşte mii de ani, şi că la această venerabilă vîrstă e normal să sufere de... arterioscleroză. În vederea menţinerii în viaţă, arborele este tratat cu... Gerovital pentru plante milenare.*

● La 8 februarie 1969 *deasupra aşezării Pueblitode — Allende, situată pe un platou montan în partea de nord a Mexicului, a explodat în aer un meteorit ale cărui sfărîmături — cca 2 tone — s-au abătut asupra pămîntului ca o ploaie torenţială. Acum, la sfîrşitul cercetărilor, specialiştii au ajuns la următoarele concluzii: Este vorba de cel mai vechi meteorit căzut pe Pămînt. El a luat naştere din acelaşi nor de gaze din care s-a format şi sistemul solar. Are vîrsta de 4 600 milioane de ani, vîrstă ce o depăşeşte pe aceea a fragmentelor de meteoriţi aduse de pe lună de către cosmonauţi.*

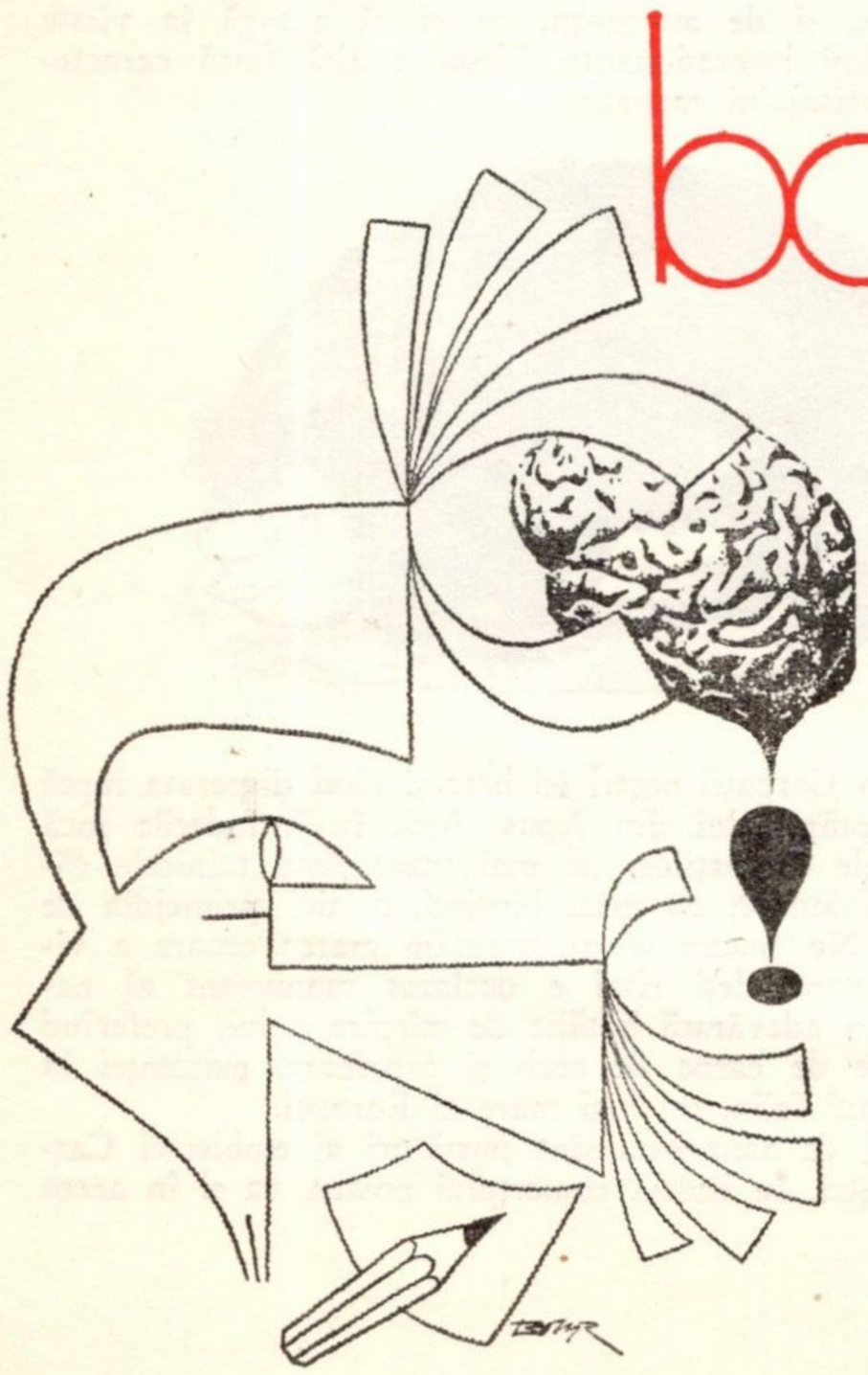

Din ciclul

POZE GROTEȘTI DE SPERIAT ODRASLA

MITOLOGIE : NAȘTEREA BABEI-CLOANȚA DIN ȚEASTA LUI BABAU...

ROMULUS VULPESCU

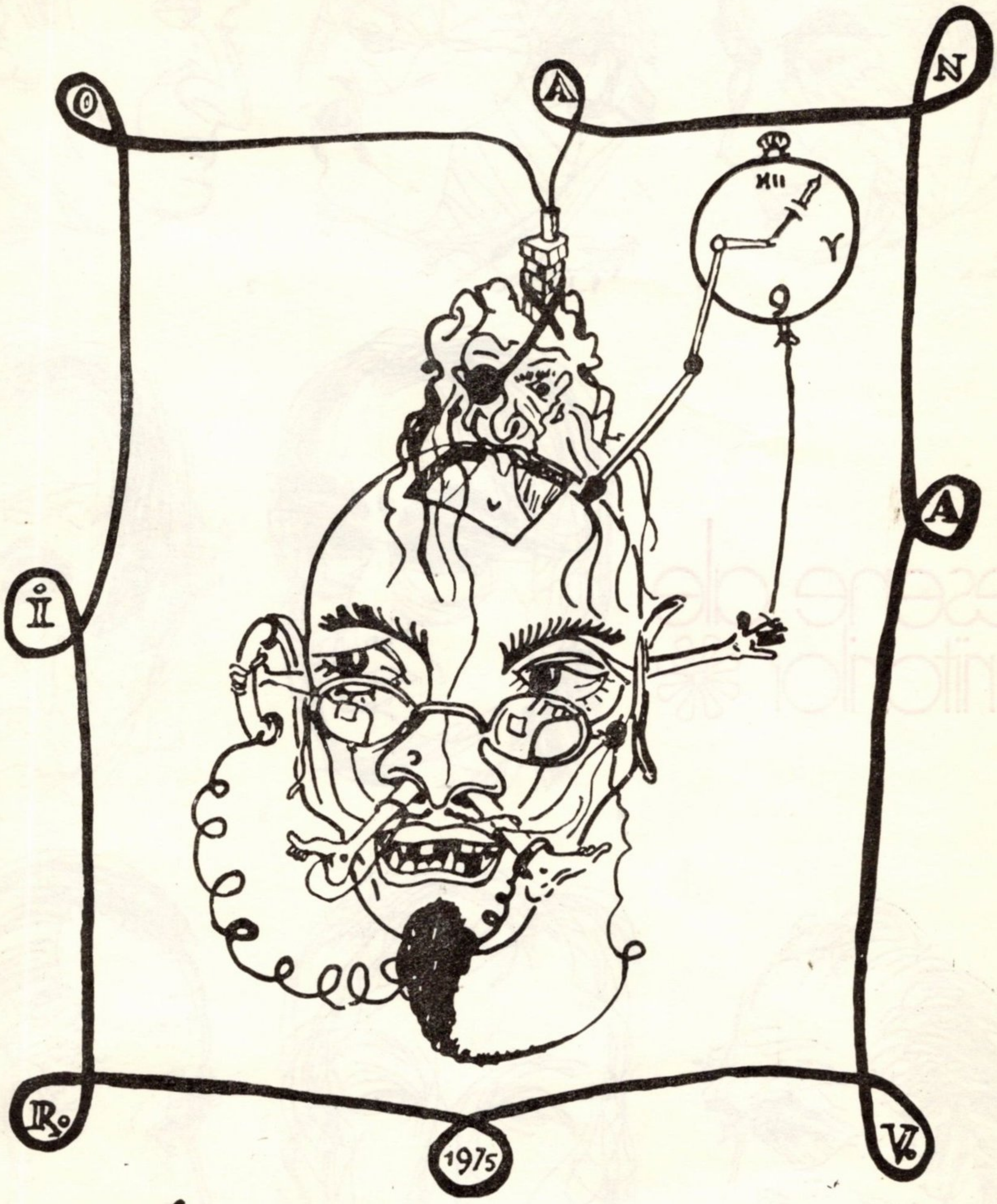

Romulus Vulpescu

desene ale scriitorilor

1

2

3

4

5

6

7

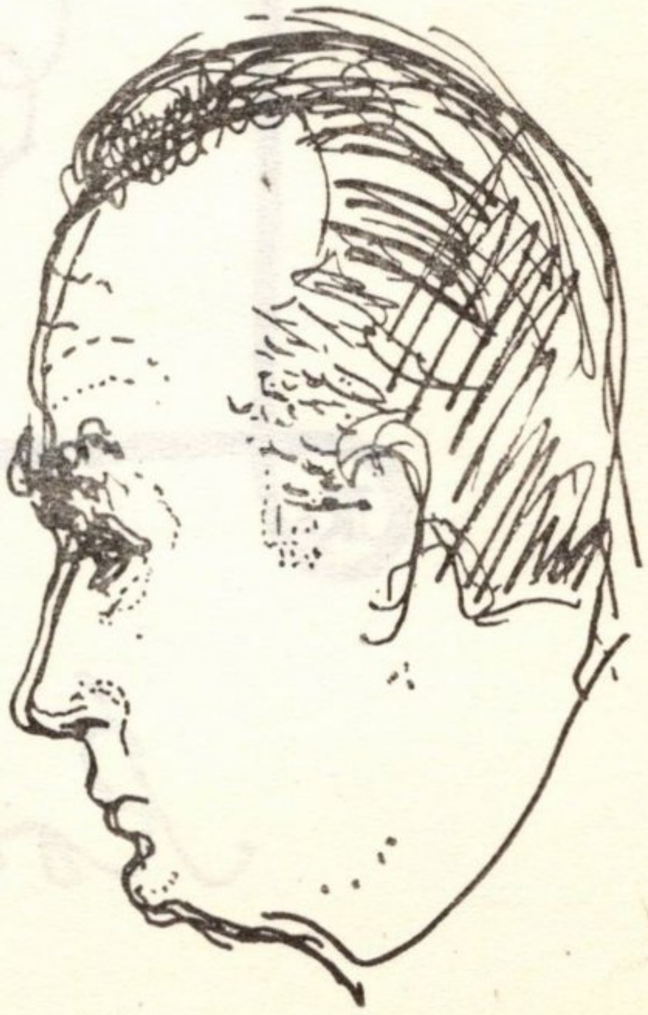

8

Romulus Guga

9

Aurel Martin

10

11

VERONICA PORUMBACU

1. O. Paler
2. Fr. Păcurariu
3. Ion Apostol Popescu
4. Maitrey
5. V. Bucuroiu
6. Domokos Géza
7. Mariá Teresa León
8. Traian Iancu
9. Romulus Guga
10. Aurel Martin
11. Ioanichie Olteanu

anecdote

● Odată, pe cînd era redactor la un ziar, Mark Twain a primit niște versuri intitulate „De ce trăiesc?“ Restituind manuscrisul, Twain a răspuns scurt la întrebarea autorului: „Fiindcă ai trimis versurile prin poștă și nu te-ai prezentat la redacție în persoană“.

● A fost furată „Cartea de aur“ a unui oraș. După cîteva zile autoritățile au primit-o însoțită de un bilet în care scria: „Vă rog să mă iertați, am crezut că această carte este într-adevăr din aur“.

● Un autor american de cărți tehnice de specialitate avea nevoie pentru ultima sa carte de cîteva citate din „Călătoriile lui Gulliver“ și, probabil pentru că la tehnică se pricepea mai bine decît la literatură, el a cerut permisiunea să-l citeze pe Swift, într-o scrisoare adresată chiar acestuia, la catedrala Sf. Patrick din Dublin. Decanul catedralei i-a răspuns: „Dr. Jonathan Swift a părăsit această lume la 19 octombrie 1745. Nu a lăsat nici un fel de indicații unde să i se trimită poșta. Din acea zi, după cîte știu, nu a mai avut nici un fel de legături nici cu prietenii și nici cu adversarii săi. Unde se află în acest moment, numai Dumnezeu știe. Sînt de părere că puteți cita orice și oricît din opera sa, fără să vă temeți de eventuale neplăceri“.

● Rudele unui om presupus bogat se adunară să-i audă testamentul. Acesta conținea un singur rînd: „Fiind în deplinele mele facultăți mintale, am cheltuit pînă și ultimul ban pe care l-am avut“.

● *George Sand* se îmbolnăvi de friguri. Trei doctori la modă o îngrijeau. O prietenă o întrebă de ce boală suferă. Scriitoarea răspunse: „Am o criză de friguri complicată cu... trei medici“.

● Rachel, celebra tragediană franceză, îl invită într-o zi la dejun pe Alexandre Dumas: „Dragul meu prieten, vino mîine să iei masa la mine. N-o să te distrezi, pentru că nu sînt spirituală, dar vizita d-tale mă va face să fiu spirituală poimîine, căci am o memorie foarte bună“.

● *Maria Stuart* spunea foarte des: „Dacă aș ști că pălăria mea îmi cunoaște planurile, aș arunca-o pe foc“.

● La un banchet, Hemingway stătea alături de un financiar plictisitor. Căutînd cu orice preț să înjghebeze o conversație cu scriitorul, i se adresă:

— Care este de fapt sistemul cel mai indicat pentru scrierea unei cărți?

— De la stînga spre dreapta, mormăi iritat Hemingway.

● *Rabelais* a lăsat următorul testament: „N-am nimic. Datorez mult. Restul îl las săracilor“.

1

2

desene ale scriitorilor

curiozităţi

● Ceasornicul cu apă *a fost unul din primele ceasuri din lume, întrebuinţat încă de asirieni în sec. VI î.e.n. Dintr-un vas înalt şi îngust picura apă printr-o mică deschizătură. Un crainic dădea de ştire cînd vasul se golea, cam de 5—6 ori pe zi, după care era reumplut.*

● La Roma, *la începutul celui de-al III-lea secol î.e.n., s-a construit unul din primele canale de alimentare cu apă din lume. Sistemul de alimentare cu apă al căii „Via Appia", avea o lungime de 17 km. În timpul lui Iuliu Cezar, Roma, supranumită „Regina aquarum' poseda 11 apeducte care aprovizionau oraşul cu 13.000 litri de apă pe secundă.*

Desen de MIRON SCOROBETE

BERT BRECHT

JURNAL DE LUCRU

12.8.38.

noi nemții avem un materialism fără senzualitate. la noi „spiritul" meditează mereu asupra spiritului. corpurile și obiectele rămîn lipsite de spirit, în cîntecele germane despre vin e vorba exclusiv despre efecte de ordin spiritual, chiar și în cele mai ordinare cîntece. mirosul butoaielor nu e menționat. lumea nu ni se pare gustoasă. în dragoste am adus ceva confortabil, plăcerea sexuală are pentru noi ceva banal. cînd vorbim de gust, subînțelegem de asemenea ceva pur spiritual, limba nu începe demult în discuție, e ceva ca un simț pentru armonie ținînd cont și de această alăturare: „pur spiritual". spiritul se murdărește de îndată la noi cînd se atinge de materie, pentru noi, germanii, materia înseamnă, mai mult sau mai puțin, murdărie. în literatura noastră se simte pretutindeni această neîncredere față de vitalitatea carnalului. eroii noștri cultivă sociabilitatea, dar nu mănîncă; femeile noastre au simțuri dar n-au fund, în schimb bătrînii noștri vorbesc de parcă ar mai avea toți dinții.

10.2.40

citesc mult din macaulay, acum LIFE AND WRITINGS OF ADDISON. englezii trebuie invidiați pentru literatura lor, care are o adevărată istorie și o adevărată continuitate, pentru că de timpuriu s-a desfășurat o viață națională, iar burghezia a luat conducerea. ce criterii! cînd m(acaulay) scrie, ca un elogiu adus lui addison, că versurile lui cele mai bune abia ating valoarea celor de mîna a doua scrise de POPE! desăvîrșită analiza poeziei CAMPAIGN care preamărește bătălia de la blenheim!

el amintește că principalele merite ale poeziei au fost notate de JOHNSON anume "the manly and rational rejection of fiction", pînă atunci poeții puseseră armatele să ia parte la bătălii ca niște eroi homerici. acum addison îl compară pe marlborough cu un *angel, guiding the whirlwind,* și atrage atenția că baza comparației se află în neînsemnatul vers "such as, of late, o'er pale Britannia pass'd". anglia fusese cu puțin timp înainte bîntuită de un taifun. el accentuează "the advantage which, in rhetoric and poetry, the particular has over the general". germanii nu au de fapt încă o literatură, dacă analizezi lucrurile mai îndeaproape. cîțiva campioni proiectați spre vîrfurile ierarhiei, fără vreo legătură unul cu altul, fiecare cu propriile sale criterii, un jalnic particularism al poeziei. lipsea pur și simplu un punct central, un oraș ca londra (sau paris, sau roma). la asta se mai adăuga faptul că educația trebuia obținută pe cale particulară, deoarece marile școli lipseau. chiar goethe poate fi definit ca autodidact.

8.12.40

obiecția adusă împotriva autorității lui shakespeare, cum că un om așa de incult n-ar fi putut scrie asemenea piese, e șubredă. cît de puține cunoștințe sunt necesare pentru a reda pe scenă aparența științei celei mai profunde. așa cum actorul, chiar dacă e prost, poate juca rolul unui om deștept, copiindu-i gesturile, și dramaturgul, chiar neștiutor, poate expune în piesele sale știință. nu e nevoie să achiziționeze știință, trebuie numai să-i observe pe știutori, și mai ales nu trebuie să știe nici un cuvînt mai mult decît îi e necesar textului său.

ceea ce mă face să cred că un mic colectiv a alcătuit piesele-shakespeare nu este credința că un singur om n-ar fi scris aceste piese fiindcă nici o ființă n-ar putea fi în același timp atît de dotată cu talent liric, atît de multilateral versată și atît de cultă. găsesc numai că din punct de vedere pur tehnic piesele sunt astfel montate, încît cred a recunoaște maniera de lucru a unui colectiv. colectivul nu trebuie să fi avut mereu aceeași componență, poate să fi lucrat foarte lejer, shakespeare poate să fi fost personalitatea coordonatoare, sau să fi avut numai colaboratori ocazionali, etc., dar tot așa de bine s-ar putea ca ideile conducătoare să fi venit de la un om suspus care să se fi folosit mereu de s(hakespeare). eu însumi înclin spre varianta s(hakespeare) ca șef al dramaturgiei. întrebuințarea unor piese vechi, necesitatea de a alcătui un repertoriu, scrierea rolurilor special pentru anumiți actori, caracterul de caiet de sufleur al pieselor, îmbinarea grăbită a părților, pofta naivă de teatru și meșteșugul ingenios, faptul că atît lirismul cît și reflexia sunt perfect adaptate scenei și organic integrate, toate acestea vorbesc despre autoritatea unui actor sau a unui conducător de teatru.

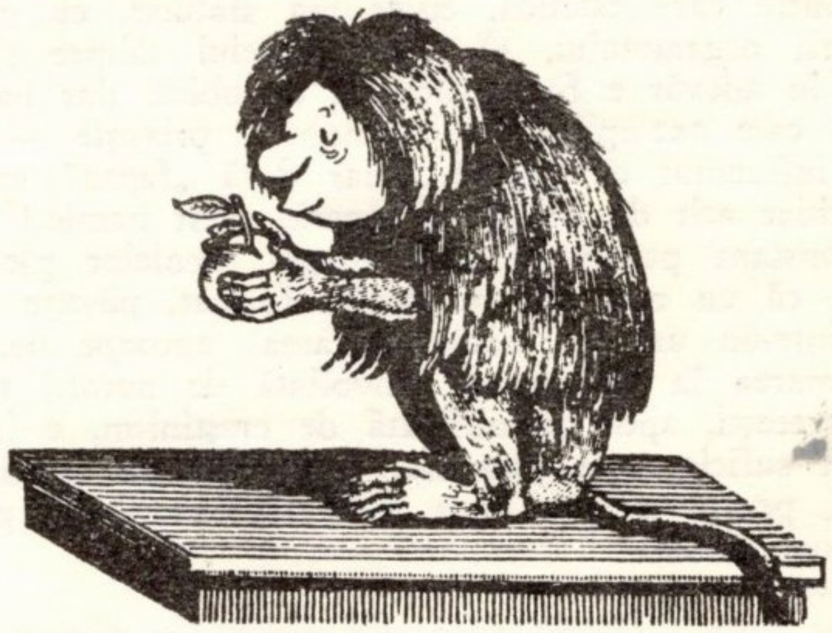

29.12.41

kortner îmi telefonează. cineva i-a spus că hitler ar fi un al doilea napoleon. el s-a enervat, a reflectat și a descoperit cine e hitler: un al doilea mussolini.

5.10.45

FEUCHTWANGER e presat de cea mai mare agenție de știri americană, AP, să scrie pentru ea despre

procesul de la nürenberg. nu ca jurnalist, au destui reporteri de elită acolo, ci doar 400 de cuvinte pe săptămînă. refuză. „nu mă pricep la aşa ceva", spune. „prima dată în istoria mai recentă o conducere e adusă în faţa instanţei pentru crimele ei", spun ei. „nu e ceva serios', zice el, „tocmai de aceea să Vă duceţi", spun eu, „pentru ca fărădelegile acestei conduceri împotriva propriului popor să nu fie uitate". „sunteţi atît de subiectiv", zice el, „încercaţi totuşi să-mi înţelegeţi motivele" — „Aţi ajuns prin hazard într-o poziţie în care vi se cere să-i reprezentaţi pe antinaziştii germani, nu aveţi nici un drept să Vă continuaţi romanul", spun, „vorbiţi prost, bîlbîiţi-Vă, lăsaţi-Vă pus în încurcătură, dar apăreţi pe cîmpul de luptă". — „ştiţi că nu e laşitate", îmi spune. „ştiu ceea ce e mai rău", zic, „e comoditate".

HEINRICH MANN, în vîrstă de 75 de ani, pe care îl informez, i-a spus că el ar pleca mîine. dar, evident, nimeni nu îl invită.

3.11.47

luni. seara în teatrul lui barrault „procesul", după kafka, de andré gide. reprezentaţie briliantă, multe găselniţe, în loc de expunere a dezordinii, numai dezordine a expunerii; încercare de transmitere a fricii către public. de gaulle ante portas.

27.10.48

berlin, o gravură de churchill după o idee a lui hitler.

berlin, grămada de moloz de la postdam, peste străzile în ruine, complet amuţite, uruie în timpul nopţii avioanele grele ale podului aerian.

lumina e atît de slabă, încît firmamentul a devenit iarăşi vizibil de pe stradă.

25.11.48

trebuie scoşi 11 dinţi ca să lase tabula rasa pentru proteză, deoarece stînjeneau prea mult vorbirea în ultimul timp.

în mod providenţial, tocmai sosesc cîteva volume hegel, printre care estetica. eisler mă sfătuise, cu ocazia lecturii organonului, să citesc hegelul despre shakespeare. în adevăr e foarte bun ca de obicei dar hamletul, din care exemplific în organon, îl priveşte — se pare — influenţat de goethe, chiar dacă „fapta" nu i se pare chiar atît de nobilă. ce operă, acest hamlet! interesul constant pentru el de-a lungul secolelor pleacă din aceea că un nou tip, pe deplin format, păşeşte înstrăinat într-un univers medieval rămas aproape neaierisit. chemarea la răzbunare, înnobilată de autorii tragediilor greceşti, apoi descalificată de creştinism, e încă în hamlet suficient de puternic, molipsitor de suficient reprodusă, pentru a face noua îndoială, examinare, plănuire deconcertante.

18.1.49

în tot timpul săptămînilor din urmă am păstrat în occiput victoria comuniştilor chinezi, care schimbă radical faţa lumii. aceasta îmi e mereu prezentă în minte şi mă preocupă aproape tot timpul.

10.2.49

motto pentru volumul „poezii noi": agitaţiile munţilor sunt în urmă, înaintea noastră stau agitaţiile cîmpiei.

În româneşte de *Virgil Mihai*

CASA DE LAS AMERICAS la 15 ani

Fondată în 1959, *Casa de las Américas* e poate cea mai cunoscută instituţie latino-americană menită să promoveze valorile culturale ale continentului sud-american pe plan mondial. Situat în apropierea ţărmului Mării Caraibilor, edificiul azuriu al *Casei* adăposteşte opt departamente, între care să nu uităm a menţiona cea mai completă bibliotecă din lumea profilată pe literatură latino-americană. Directorul revistei editate de *Casa*, Roberto Fernández Retamar (ale cărui versuri au apărut şi în revistele clujene STEAUA, nr. 9/1973 şi ECHINOX nr. 5, 6, 7/1974) a făcut următoarea scurtă prezentare a realizărilor binecunoscutei reviste, cu ocazia aniversării a 15 ani de la înfiinţare:

„Revista *Casa* a început să apară în iunie 1960. De atunci a adăpostit, sau cel puţin a încercat să adăpostească toate aspectele literare şi ideologice ale creaţiei latino-americane. Totodată s-au publicat numere monografice ale revistei dedicate unor ţări, teme sau figuri remarcabile ale Continentului; altele au fost închinate unor evenimente politice ca războiul din 1868, Moncada etc. Pe plan literar, revista a cules materiale ce abordează realitatea latino-americană dintr-o perspectivă revoluţionară şi marxistă, în care scop am avut fericirea unei entuziaste colaborări din partea celor mai prestigioşi intelectuali latino-americani şi a latino-americaniştilor din toată lumea".

Referitor la prestigioasele Premii acordate anual de *Casa*, RFR afirmă: „Premiul s-a convocat prima dată în 1959, iar rezultatele au fost date publicităţii la începutul lui 1960. În Premiul din 1970 celor cinci genuri iniţiale (poezie, roman, teatru, nuvelistică şi eseu) li s-a adăugat mărturia, gen situat la limita dintre ficţiune şi jurnalism, foarte caracteristic acestei epoci de profunde transformări, cînd o bună parte a literaturii preferă să se manifeste în această manieră care, la rîndul ei, invadează cu mai mult sau mai puţin respect alte genuri. Pentru proximul concurs bazele premiului au fost modificate, îmbogăţite cu rezultatele experienţelor acumulate în aceşti cincisprezece ani. Astfel, s-a inclus literatura pentru copii şi se va renunţa la denumirile de premiu, menţiune şi recomandare, semnalîndu-se în schimb cele 16 cărţi pe care distinsul juriu le consideră drept cele mai bune şi care vor fi publicate la un nivel egal. De asemenea vor putea participa scriitorii brazilieni în limba lor (cu eseuri şi mărturii) şi latino-americaniştii din celelalte ţări socialiste (cu eseuri)".

E semnificativ faptul că în primii 15 ani de existenţă pentru Premiu au concurat 981 de cărţi de povestiri, 381 eseuri, 566 romane, 2 568 cărţi de poezie, 1 169 de teatru şi, începînd din 1970, 73 de manuscrise de mărturii. Acestei activităţi-mamut i se adaugă publicarea unei excelente reviste de teatru CONJUNTO, dedicată ilustrării fenomenului teatral de ultimă oră de pe continentul latino-american.

Virgil Mihai

KATIA MANN

Memoriile mele nescrise

Centenarul naşterii lui Thomas Mann a prilejuit o serie de apariţii editoriale remarcabile, dintre care amintim primul volum al unei monografii monumentale calculată la 5 000 de pagini datorată lui Peter de Mendelssohn şi amintirile înregistrate pe bandă de magnetofon ale soţiei scriitorului care ulterior au apărut în volum sub titlul *Memoriile mele nescrise*. La începutul cărţii sunt narate împrejurările în care Katia l-a cunoscut pe viitorul ei soţ.

Tatăl meu nu prea agrea ideea ca eu să mă mărit cu un scriitor. Gîndise întotdeauna: un scriitor n-ar fi chiar cel mai potrivit, nu-i aşa? E mai degrabă ceva neserios. Credea c-ar trebui să fie un tînăr învăţat, un profesor universitar, iar eu aveam pe atunci, pe lîngă alţii, şi un pretendent care era profesor. Mama mea a fost imediat în favoarea unei căsătorii cu Thomas Mann, ei îi surîsese de îndată perspectiva. Nu în aceeaşi măsură şi tatălui meu; dar nici el nu a împiedicat căsătoria cu Thomas Mann. De altfel nici n-ar fi fost în stare. Nu îi prea convenea şi din alt motiv: ca singură fată alături de patru fraţi eram o mică rază de soare, nu? N-ar fi trebuit să plec aşa repede de acasă. Nu îi prea cădea bine, cum li se întîmplă taţilor. Thomas Mann a descris puţin asta în „Alteţa regală" (...) Ne-am cunoscut într-un mod foarte comic. Thomas Mann mă „cunoştea" de pe un tablou cu copii fără să ştie că viitoarea lui soţie era înfăţişată pe pînză.

Era foarte nostim. Cînd fraţii mei şi cu mine eram copii — diferenţa dintre noi fiind doar de patru ani —, am mers toţi cinci în München la un bal mascat pentru copii: cei patru băieţi costumaţi în Pierrot, iar eu ca Pierrette. Purtam costume albe cu ciucuri negri, ciorapi lungi negri şi scufii înalte şi albe. Băieţii mergeau în pantaloni bufanţi iar eu în rochiţă. La acest bal se afla şi pictorul Fritz August Kaulbach, pe atunci foarte *en vogue* la München şi în toată Germania. Era portretistul curţii şi, alături de Lenbach, „prinţul" pictorilor din acel timp. Kaulbach cunoştea familia care organizase balul şi de asemenea îmi cunoştea părinţii, şi a rămas entuziasmat văzîndu-ne pe noi, cei cinci copii, costumaţi în Pierrot. Apoi mi-a vizitat părinţii, le-a povestit că ne văzuse la bal şi îi plăcuse să ne privească, drept care vroia să ne picteze costumaţi. Aşadar, ne-a pictat pe toţi cinci, iar tabloul a avut un succes colosal, cum aveau picturile de acel gen pe atunci. Tabloul cu Pierrot a fost apoi expus în diverse oraşe ale Germaniei şi reprodus pe diverse ilustrate. Chiar şi prieteni de-ai noştri care veneau de la Petersburg aduceau şerveţele de hîrtie pe care tabloul era reprodus într-un colţ ca decoraţie. Ei, şi tînărul Thomas, care avea pe atunci patrusprezece ani, pe cînd eu aveam şase, trăia încă la Lübeck şi a văzut ca mulţi alţii tabloul într-o revistă ilustrată. I-a plăcut aşa de mult, încît l-a decupat şi l-a prins cu pioneze deasupra pupitrului său. Astfel îl avea mereu înaintea ochilor dar nu ştia cine erau copiii aceia, fiindcă numele familiei nu era desigur scris dedesubt; tabloul se chema pur şi simplu „Carnaval de copii". Această poveste mi-a spus-o mai tîrziu. Tabloul se găsea pe peretele camerei noastre şi cînd Thomas Mann a început să frecventeze casa părinţilor mei l-a văzut, bineînţeles, şi a observat că eu sunt unul dintre copii. Dar în ce moment a descoperit identitatea n-aş putea spune. Dacă interesul lui pentru mine era legat de faptul că avusese tabloul ca băiat, nu ştiu. Nu l-am întrebat niciodată despre asta. Interesul lui trebuie să se fi îndreptat asupra persoanei mele aşa cum era ea atunci, cînd aveam douăzeci de ani şi el m-a văzut la München. Thomas Mann mă urmărise deja o întreagă perioadă de timp din depărtare şi de „deasupra", înainte de a ne cunoaşte personal. Cînd ieşeam, eram de fapt mereu înconjurată de cei patru fraţi ai mei. Pe atunci o fată tînără nici nu avea dreptul să iasă singură pe stradă. Vizitam o serie de societăţi şi mergeam foarte des la concerte.

Dar înapoi la anii 1903, 1904. L-am cunoscut propriu zis pe Thomas Mann abia după aventura din tramvai. Cînd nu mergeam cu bicicleta, luam întotdeauna tramvaiul dimineaţa şi după-masa spre colegiu, iar Thomas Mann călătorea adesea cu acelaşi tramvai. Într-un anumit loc, Schelling — colţ cu Türkenstrasse, trebuia să cobor şi mergeam mai departe pe jos, cu mapa sub braţ. Cînd să cobor, apare controlorul şi zice: Biletul dumneavoastră! Zic: Tocmai aici trebuie să cobor.

Îmi trebuie biletu' dumneavoastră!

Spun: V-am spus doar că aici cobor. Tocmai l-am aruncat, fiindcă aici cobor.

Vreau biletu' — biletu' dumneavoastră am zis!

Ia mai lăsaţi-mă odată-n pace! am spus sărind furioasă jos.

Atunci a strigat după mine: Vezi s-ajungi departe, tu furie!

Asta l-a încîntat pe soţul meu într-atît, încît şi-a zis, tot vroiam s-o cunosc mai demult, acum trebuie s-o fac.

Dar unde? (...) Exista un salon cultivat, intelectual, condus de Elsa Bernstein. Thomas Mann i se adresă aşadar doamnei Bernstein cerîndu-i să ne mijlocească o întîlnire: Doar cunoaşteţi bine familia Pringsheim (numele de fată al Katiei Mann, nota trad.). Nu s-ar putea să mă invitaţi odată împreună cu Katia Pringsheim, ca să fac în sfîrşit cunoştinţă cu ea ?

Doamna Bernstein spuse: Nimic mai simplu! Vă invit împreună la un dineu.

În acest scop s-a dus la părinţii mei: ar vrea totuşi să o invite o dată pe Katia, fără vreun gînd ascuns. Însă Bernsteinii îl invitaseră şi pe Thomas Mann şi ne aşezaseră cu dibăcie unul lîngă altul. Asta era foarte drăguţ din partea lor. (...)

Acuma, odată pe cînd mama intrase în librăria domnului Buchholz ca să întrebe de cărţile lui Thomas Mann, trebuie să fi existat prin depozit, librarul i-a spus: Thomas Mann? Aha, deci despre el e vorba! Va ajunge cel puţin tot atît de departe ca Gottfried Keller. Asta v-o pot spune.

Dar, cum ziceam, tata nu era prea încîntat şi nici eu, chiar dacă din alte motive, nu eram prea entuziasmată, după ce că la început m-am arătat sceptică,

Aveam anumite reţineri, nu mă gîndeam să mă mărit aşa de repede şi am spus: Nici nu ne cunoaştem destul de bine.

Dar Thomas Mann avea dorinţa arzătoare să se însoare cu mine. Se vedea că vroia asta şi devenise de-a dreptul gata la orice. Nu era prea dificil, iar pentru felul său de-a fi scrisorile pe care mi le-a scris în vara lui 1904, pe cînd am fost despărţiţi de boala tatălui meu şi de o călătorie estivală la Marea Baltică, erau foarte pasionale. Mama şi cu mine l-am însoţit pe tata, care se îmbolnăvise destul de rău, la Kissingen, apoi am mers cu fratele meu geamăn la Marea Baltică. Mereu ne trimiteau pe amîndoi acolo, în timp ce părinţii cu fraţii mai mari făceau lungi tururi cu bicicleta. Călătoria cu automobilul nu era cunoscută pe atunci. Au străbătut întreaga Europă, de la München spre Oslo, pe atunci încă se mai numea Kristiania, sau spre sudul Italiei. Între timp, fratele meu Klaus şi cu mine ajunseserăm cu bine la Marea Baltică, iar Thomas Mann îmi trimitea acolo superbe scrisori — doar ştia să scrie —, care evident îmi făceau o impresie plăcută şi cărora nu le răspundeam la fel de frumos.

După ce ne-am întors, trebuie să fi fost în septembrie, s-a ajuns curînd şi la logodnă.

Ne-am căsătorit la 11 Februarie al anului următor. Aveam deja pe atunci douăzeci şi unu de ani.

Prezentare şi traducere: *Virgil Mihai*

F. SCOTT FITZGERALD

Un încurcă lume

Pat Hobby putea oricînd să intre pe platou. Lucrase acolo cincisprezece ani, cu anumite întreruperi — mai mult cu întreruperi în ultimii cinci — şi majoritatea poliţiştilor din studiouri îl cunoşteau. Dacă dădea peste indivizi duri de serviciu care-i cereau legitimaţia de intraare, îi telefona lui Lou, scenaristul, şi lucrurile se aranjau. Şi pentru Lou studioul fusese ca o casă timp de mulţi ani.

Pat avea patruzeci şi nouă de ani. Scria scenarii dar niciodată nu scrisese prea mult, ba nici măcar nu citise toate „originalele" după care lucra, pentrucă îi suna capul dacă citea mult. Dar în vremurile bune ale cinematografului mut primeai intriga de la cineva şi o secretară frumoasă şi-i turnai la „structuri" mentolate şase-opt ore în fiecare săptămînă. Regizorul avea grijă de gaguri. După ce a apărut sonorul, Pat îşi găsea întotdeauna cîte un colaborator care scria dialogurile. Vreun tînăr căruia îi plăcea să muncească.

— Am o listă de credite fără pereche, îi spuse lui Jack Berners. Tot ce-mi trebuie e o idee şi să lucrez cu cineva care nu-i prea beat.

Îl prinsese pe Jack de nasturii de la haină lîngă biroul producătorilor, în timp ce Jack mergea la masă, şi acum se îndreptau împreună către comisariat.

— Tu îmi aduci *mie o idee*, zise Jack Berners. Situaţia s-a înăsprit. Nu-i putem da cuiva un salariu pînă cînd nu are o idee.

— Cum pot să-ţi vină idei fără salariu?, întreabă Pat — apoi adăugă grăbit: Oricum, am eu în minte germenele unei idei despre care ţi-aş putea vorbi la amiază.

Ceva s-ar fi putut să i se năzare pînă la prînz. Era povestea aceea a lui Baer despre cercetaşi... Dar Jack spuse plin de veselie:

— Am o întîlnire la amiază, Pat. Scrie-o pe hîrtie şi trimite-mi-o, bine?

Se simţea crud, fiindcă ştia că Pat nu e-n stare să scrie nimic, dar avea necazuri cu scenariile el însuşi. Războiul tocmai începuse şi fiecare producător dorea să termine producţiile curente cu eroul plecînd la război. Iar Jack Berners simţea că el se gîndise la asta în primul rînd pentru producţia lui.

— Deci o scrii, da?

Cînd Pat nu răspunse, Jack se uită la el şi-i citi în ochi aceeaşi mizerie răscolită care-i amintea de propriul său tată. Pat avusese bani înainte ca Jack să fi terminat colegiul — cu trei maşini şi cîte o puicuţă în fiecare garaj. Acum hainele îi arătau de parcă ar fi stat la Hollywood şi Vine de trei ani.

— Caută în jur şi stai de vorbă cu scenariştii de pe platou, spuse. Dacă dai de vreunul interesat de ideea ta, adu-l la mine.

— Urăsc să dau idei fără să am bani, medită Pat cu pesimism. Parveniţii ăştia tineri o să-şi bată joc pe din dos de tine.

Ajunseseră la uşa comisariatului.

— Succes, Pat. Oricum nu suntem în Polonia.

„Noroc că *tu* nu eşti", murmură Pat. „Ţi-ar despica ţie pipota".

Acum ce era de făcut? Urcă treptele ca să se plimbe de-a lungul „celulelor" scenariştilor. Aproape toţi plecaseră la masă, iar pe cei care mai rămăseseră nu-i cunoştea. Mereu apăreau tot mai multe feţe necunoscute. Iar el avea treizeci de credite; lucrase în afaceri, publicitate şi scenaristică timp de douăzeci de ani.

Ultima uşă de pe coridor aparţinea unui om ce nu-i plăcea. Dar dorea să se odihnească un minut şi dintr-o lovitură o deschise. Omul nu era înăuntru — numai o fată fragilă şi foarte drăguţă şedea citind o carte.

— Cred că a părăsit Hollywood-ul, îi răspunse ea la întrebare. Mi-au dat biroul ăsta dar au uitat să-mi treacă numele pe uşă.

— Eşti scenaristă? întrebă Pat surprins.

— Mă ocup de asta.

— Ar trebui să te duci să dai probe.

— Nu — îmi place să scriu.

— Ce citeşti acolo?

Ea îi arată.

— Să-ţi dau un sfat, spuse el. Nu aşa se scoate conţinutul dintr-o carte.

— Oh.

— Sunt aici de ani de zile — sunt Pat Hobby — şi *mă pricep*. Dai cartea la patru prieteni să o citească. Le spui să-ţi povestească ce le-a rămas în cap. Transcrii pe hîrtie şi gata filmul — înţelegi?

Fata zîmbi.

— Asta-i un sfat foarte... foarte original, domnule Hobby.

— Pat Hobby, zise el. Pot să aştept aici un minut? Tipul pe care-l caut e la masă.

Se aşeză vizavi de ea şi luă în mînă o revistă ilustrată.

— Oh, lăsaţi-mă o clipă să notez asta, spuse ea repede.

El se uită la pagina pe care o analiza ea. Arăta picturi ce erau puse în lăzi şi transportate spre un loc mai sigur, dintr-o galerie de artă din Europa.

— Cum o vei folosi?, întrebă.

— Uite, m-am gîndit c-ar fi dramatic dacă prin apropiere s-ar afla şi un bătrîn în timp ce ei împachetează picturile. Un bătrîn sărman care încearcă să-şi facă rost de o slujbă ajutîndu-i. Dar ei nu se pot folosi de el — e un încurcă lume — nici măcar nu-i carne de tun. Lor le trebuie oameni tineri şi tari. Aşa iese la iveală că el este cel care pictase tablourile, cu mulţi ani în urmă.

Pat se gîndi.

— E bună, dar nu mă prind, zise.

— Oh, nu-i nimic deosebit, doar o secvenţă scurtă probabil.

— Ai vreo idee bună pentru un film? Sunt cunoscut în toate mediile pe aici.

— Lucrez sub contract.

— Foloseşte alt nume.

Telefonul sună.

— Da, aici Pricilla Smith, zise fata.

După o clipă se întoarse spre Pat.

— Mă scuzi, e o convorbire particulară. El înţelese şi ieşi pe coridor. Găsind un birou fără nume pe uşă intră şi se culcă pe o sofa.

Tîrziu, în aceeaşi după-masă se întoarse în anticamera lui Jack Berners. Avea o idee cu un bărbat care întîlneşte o fată într-un birou şi crede că e stenografa dar pînă la urmă ea se adevereşte a fi scriitoare. Totuşi el o angajează ca stenografă şi pleacă împreună spre mările sudului. Era un început, era ceva de spus lui Jack, gîndea — şi, imaginîndu-şi-o pe Pricilla Smith, îşi reaminti cîteva scheme mai vechi care nu fuseseră întrebuinţate de ani de zile.

Se entuziasmă oarecum — simţindu-se destul de tînăr pentru cîteva momente — şi se plimbă în sus şi-n jos prin anticameră repetînd în minte prima secvenţă. „Aşadar, avem o situaţie ca în *S-a întîmplat într-o seară* — însă *nouă*. O văd pe Hedy Lamarr...“

Oh, ştia el cum să discute cu băieţii ăştia dacă dădea de ei, găsea el ceva de zis.

— Domnul Berners e tot ocupatP întrebă pentru a cincea oară.

— O, da, domnule Hobby. Domnul Costello şi domnul Bach sunt înăuntru.

Se gîndi repede. Era cinci şi jumătate. Pe timpuri dădea buzna şi vindea cîte o idee, o idee bună de cinci sute fiindcă pica tocmai în momentul cînd se săturaseră de ceea ce făceau.

Ieşi cu inocenţă afară şi deschise o altă uşă din hol. Ştia că dădea — printr-o baie — direct în biroul lui Jack Berners. Trăgînd înfrigurat aer în piept plonjă...

— ... deci asta-i treaba, încheie după cinci minute. E numai un fragment — nimic prelucrat, dar aţi putea să-mi daţi un birou şi o fată şi aş putea să am ceva pe hîrtie pentru voi în trei zile.

Berners, Costello şi Bach nici nu avură nevoie să se uite unul la altu.

Berners vorbi în numele lor, spunînd ferm şi gentil:

— Asta *nu* e o idee, Pat. Nu-ţi pot da un salariu pentru asta.

— De ce nu vrei s-o prelucrezi tu însuţi mai departe, sugeră Bill Costello. Şi-apoi arată-ne-o. Căutăm idei — mai ales despre război.

— Un om gîndeşte mai bine cu salariu, zise Pat.

Se lăsă tăcere. Costello şi Bach băuseră cu el, jucaseră cărţi cu el, fuseseră la curse cu el. Ar fi fost sincer bucuroşi să-l vadă plasat.

— Războiul, eh, zise el posomorît. Totul e război acum, nu mai contează cîte credite are omul. Ştiţi la ce mă face asta să mă gîndesc? Mă face să mă gîndesc la un binecunoscut pictor aflat în disgraţie. E război şi el e de prisos — un simplu încurcă-lume — începu să se încălzească expunîndu-şi concepţia. Dar tot timpul *propriile lui picturi* sunt încărcate şi transportate ca lucrul cel mai de preţ ce trebuie salvat. Iar ei nici măcar nu-l lasă să-i ajute. La asta mă gîndesc acum.

Din nou se lăsă tăcerea pentru o clipă.

— Nu-i o idee rea, spuse Bach îngîndurat. Se întoarse către ceilalţi. Luată în sine, nu-i aşa?

Bill Costello dădu afirmativ din cap.

— Nu-i rea de loc. Şi ştiu şi unde am putea-o plasa. Chiar spre finalul secvenţei a cincea. Îl transformăm pe bătrînul Ames într-un pictor.

De îndată începură să discute despre bani.

— Îţi dau două săptămîni, îi spuse Berners lui Pat. Cu cîte două-cincizeci.

— Două-cincizeci! obiectă Pat. Era o vreme cînd îmi plăteai de zece ori pe-atîta!

— Asta era acum zece ani, îi aminti Jack. Îmi pare rău. Asta e tot ce putem face acum.

— Mă faceţi să mă simt ca pictorul acela bătrîn...

— Nu exagera, zise Jack ridicîndu-se şi zîmbind. Eşti pe statul de plată.

Pat ieşi în pas vioi, cu multă încredere în priviri. Cinci sute pe jumătate — asta ar mai uşura presiunea timp de o lună şi adesea termenul de două săptămîni putea fi prelungit la trei, ba chiar la patru. Părăsi studioul mîndru prin poarta principală, oprindu-se la bufet ca să ia o jumătate de bere pentru acasă.

Către ora şapte lucrurile stăteau şi mai bine. Pleca spre Santa Anita mîine, dacă primea vreun avans. Iar diseară — diseară trebuia făcut ceva festiv. Cuprins de un subit freamăt de plăcere coborî la telefonul din

holul de jos, chemă studioul şi întrebă care e numărul domnişoarei Pricilla Smith. Nu mai întîlnise pe cineva atît de drăguţ de ani de zile...

În apartamentul ei Pricilla Smith vorbea destul de ferm la telefon.

— Îmi pare nespus de rău, zicea, dar mi-e imposibil să... Nu — sunt ocupată în tot restul săptămînii.

În timp ce punea receptorul în furcă, Jack Berners o întrebă de pe sofa:

— Cine-a fost?

— Oh, un individ care a intrat în birou, rîse ea, şi mi-a spus să nu citesc niciodată povestea pe care o adaptez.

— Să te cred?

— O, să mă crezi cu siguranţă. Mă gîndesc şi-mi aduc aminte numele lui, imediat. Dar mai întîi să-ţi spun ce idee mi-a venit azi dimineaţă. Tocmai priveam la o fotografie dintr-o revistă, în care se împachetau nişte opere de artă la Tate Gallery din Londra.

În româneşte de VIRGIL MIHAI

MAX FRISCH

Amintiri despre Brecht

Cum l-am văzut pe Brecht în noiembrie 1947, puţin timp după sosirea sa în Europa: în mica locuinţă plină de cărţi a lui Kurt Hirschfeld, dramaturg la teatrul din Zürich care prezentase trei piese ale lui Brecht în premieră mondială. Brecht şedea acolo, cum îl ştiam din puţinele sale fotografii, pe o bancă împinsă în colţ; cărunt, tăcut, subţire, un pic ghemuit, un om într-o străinătate care vorbea aceeaşi limbă. Părea să se bucure de pereţii din dreapta şi din stînga umerilor săi. O relatare despre „Hearings"-urile pe care tocmai le lăsase în urmă fu întreruptă cînd am intrat. Aveam pe-atunci 36 de ani, arhitect. Fiindcă nu cunoştea oraşul, l-am condus în jos spre Stadelhofen. Oraşului, în care dorea să se stabilească pentru o perioadă nedeterminată de timp, nu-i acorda nici măcar o privire. Îi povestii despre Germania, atît cît o cunoşteam din călătorii, despre Berlinul distrus. „Poate veţi ajunge şi dumneavoastră vreodată în această interesantă situaţie", spuse Brecht pe peron, „de-a vi se vorbi despre patria dumneavoastră, şi de-a avea senzaţia că vi se descrie un ţinut din Africa".

Locuinţa ce-i fusese pusă la dispoziţie de tînăra pereche Mertens era gratuită; situaţia sa materială, pe cînd Brecht trăia la Zürich, era mizerabilă: călătoria în Europa fusese finanţată din vînzarea casei şi a mobilelor din America; veniturile de atunci abia i-ar fi ajuns unui student; de fapt începuseră tratative cu Peter Suhrkamp, care însă în acea vreme nu avea capital. Poate m-a decepţionat singurul său lux: ţigările bune. Şi ospitalitatea. Brecht, care nu menţiona niciodată situaţia lui materială, nu era mai lipsit de mijloace ca mai tîrziu, nici mai tîrziu n-a părut mai înstărit ca atunci.

23.4.1948: prima apariţie publică a lui Brecht la Zürich, care avea să rămînă şi ultima. Într-o mică pivniţă, anticariatul librăriei Casa poporului, stau o sută sau o sută douăzeci de oameni înghesuiţi printre rafturi; responsabila librăriei organizează din cînd în cînd asemenea lecturi. Brecht ascultă atent scurtul meu salut, mulţumeşte cu o înclinare politicoasă, se aşează la măsuţă, fără să răpească spaţiu, mai degrabă plin de solicitudine, fără să-i privească pe auditori, Brecht cu ochelari şi cu o foaie de hîrtie în mînă. E destul de improbabil ca titlul pe care l-a citit cu repeziciune să fi fost înţeles în ultimele rînduri. Sufocat de apropierea auditorilor — cei din faţă ar putea să-şi pună mîinile pe măsuţă, ceea ce desigur nu fac, stînd cu braţele încrucişate — Brecht îşi citeşte cu jumătate de voce poezia către urmaşi, se ridică apoi sprinten, cu hîrtia în mînă, şi se retrage într-un colţ unde e întuneric. La o parte cu persoana sa! Citesc Therese Giehse şi Helene Weigel, marile cunoscătoare, şi prezenţa lui Brecht e dată uitării. Apoi, sus în librărie, se găsesc puţine lucruri de Brecht; multe n-au fost încă tipărite. Unii dintre spectatori îl examinează pe omul cărunt de la distanţă, în timp ce-şi iau paltoanele; Brecht nu e asaltat. Mai tîrziu se stă într-un mic grup la o bere: Brecht, Weigel, Giehse, responsabila librăriei recunoscătoare, care nu poate plăti mult pentru lectură, numai cît se obişnuieşte, o sută de franci; Brecht pare foarte mulţumit.

Brecht trebuie să fi fost un maniac al scrisului, dar nu dădea niciodată această impresie. Senzaţia de-al întrerupe cu o vizită n-am avut-o nicicînd; elibera de îndată un fotoliu de cărţi sau hîrtii, se transforma imediat din scriitor în ascultător, în cel care pune întrebări, ocazie cu care îşi modifica instantaneu şi obiectul interesului său. Nici un cuvînt despre munca sa: aceea era exclusă din discuţie. Dacă îl părăseai după două sau trei ore, era la fel de treaz ca la început; niciodată nu se ajungea la monotonie, la pierderea unei seri. Dacă pe urmă lucra, bineînţeles că nu ştiu; mi-l închipui ca pe Galilei: nu zelos, ci în permanenţă contemporan, oricînd predispus la descoperiri. De fapt i s-ar fi potrivit o masă la care să scrie în picioare. Nu mi-l pot imagina pe Brecht şezînd aplecat peste MICUL ORGA-

NON sau peste versurile ANTIGONEI, pîndind ca-n faţa unei vizuini de şoarece; ci mai degrabă astfel: culege, rezolvă, adnotează, reţine, verifică, mereu lejer prin schimbare. Altminteri bogăţia moştenirii sale ar fi greu de conceput, bogăţie de care, de altfel — din cîte se pare — nu era conştient: Peter Suhrkamp povestea odată, cum discutînd cu Brecht despre tipărirea volumelor sale de piese, acesta i-a cerut să utilizeze un corp de literă mai mare pentru ca opera lui să capete o oarecare extensiune, să se ajungă măcar la vreo cinci volume.

Ce nu putea să sufere: cînd cineva se simţea dator să linguşească. Un actor care a încercat s-o facă la masă, n-a mai primit restul serii nici un răspuns şi nici o întrebare. Un om prea prost. Brecht nu punea preţ pe cei care încercau să se remarce ca mari cunoscători ai operei sale; laudele îl prost-dispuneau, laudele ca surogat pentru comprehensiune.

Odată pe lac, cînd se anunţa furtună, l-am văzut tare speriat; cînd am făcut pe cunoscătorul vremii de prin partea locului, spunîndu-i că vom ajunge la timp la adăpost, a dat din umeri: „N-aş vrea să fiu lovit de vreun fulger", mi-a spus „asta nu i-aş putea-o îngădui Papei". Era într-adevăr enervat.

Există o frază ce i se potriveşte lui Brecht, deşi nu a fost scrisă cu referire la el: „În pofida unilateralităţii învăţăturii sale, această făptură de basm e infinit multilaterală", o propoziţie a lui Maxim Gorki despre Lev Tolstoi.

În româneşte de *Virgil Mihai*

anecdote

● După o premieră a comediei „Şcoala calomniei" de Sheridan, dramaturgul englez Cumberland care a scris mai multe tragedii, i-a spus autorului:

— Am văzut ieri comedia dumitale şi n-am zîmbit niciodată...

— Eşti un ingrat! — i-a răspuns Sheridan. Eu am văzut ieri o tragedie de-a dumitale şi am rîs tot timpul...

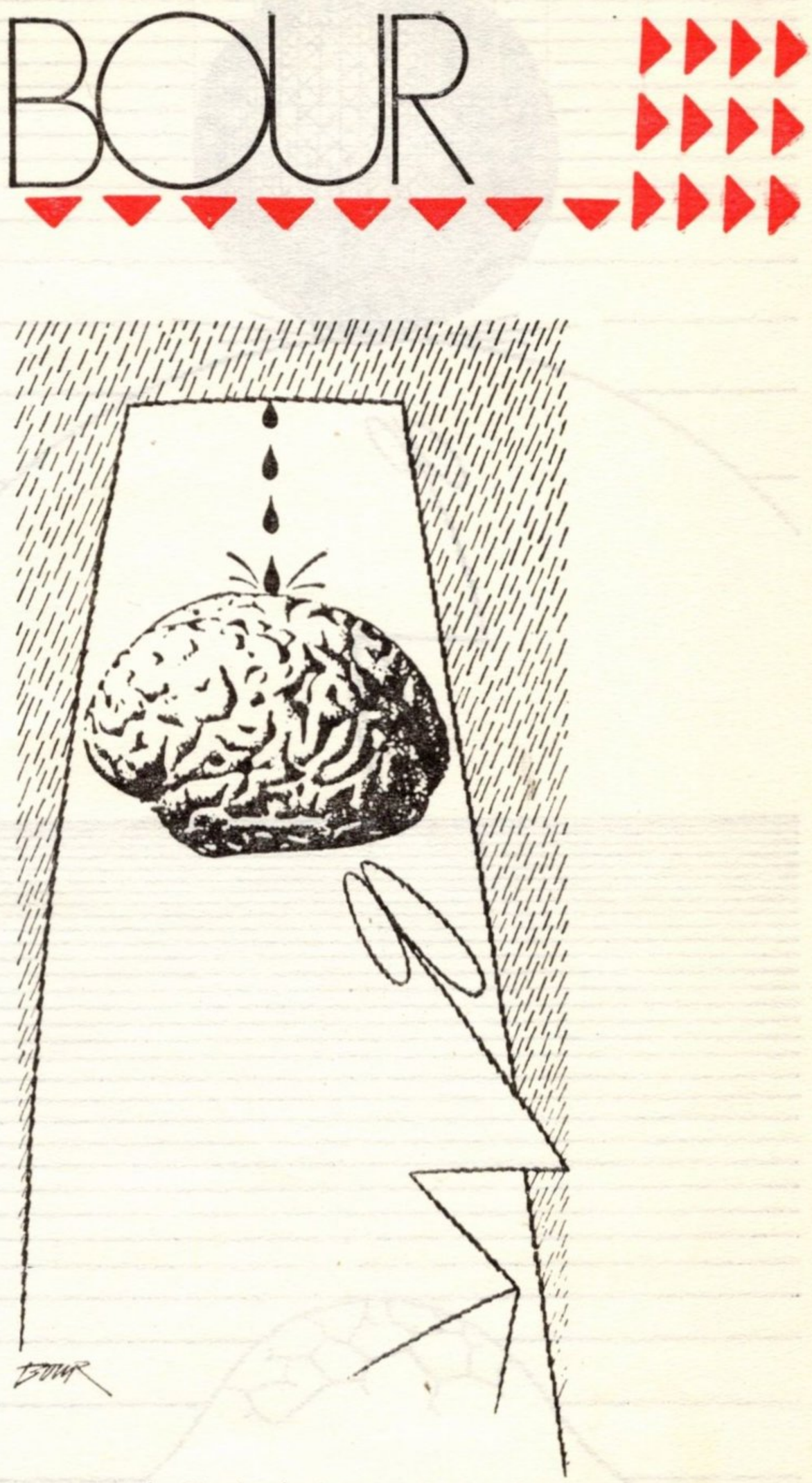

● Mark Twain înaintea primei sale lecturi în public. Avea trac, deşi în sală se aflau mulţi prieteni pe care îi convinsese să aplaude zgomotos. Aranjamentul se dovedi de prisos, deoarece de la prima frază, Twain entuziasmă sala întreagă. Această faimoasă frază suna: „Cezar e mort, Shakespeare e mort, Napoleon e mort, Lincoln e mort şi nici eu nu mă simt prea bine".

● Oră de istorie.

— Lincoln s-a născut într-o colibă de lemn pe care a construit-o chiar el.

— Generalul primi două răni grave; una la picior şi cealaltă la Waterloo.

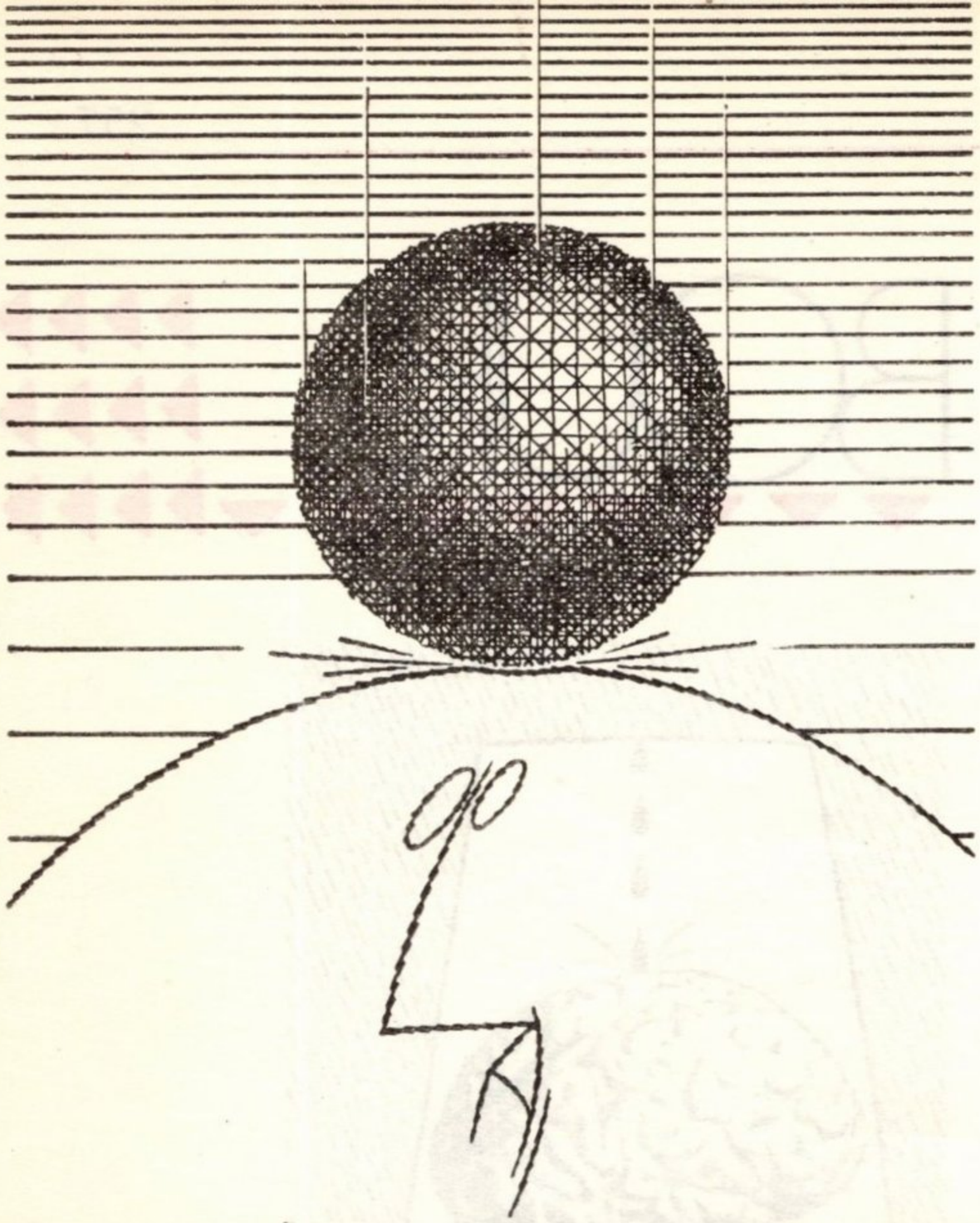

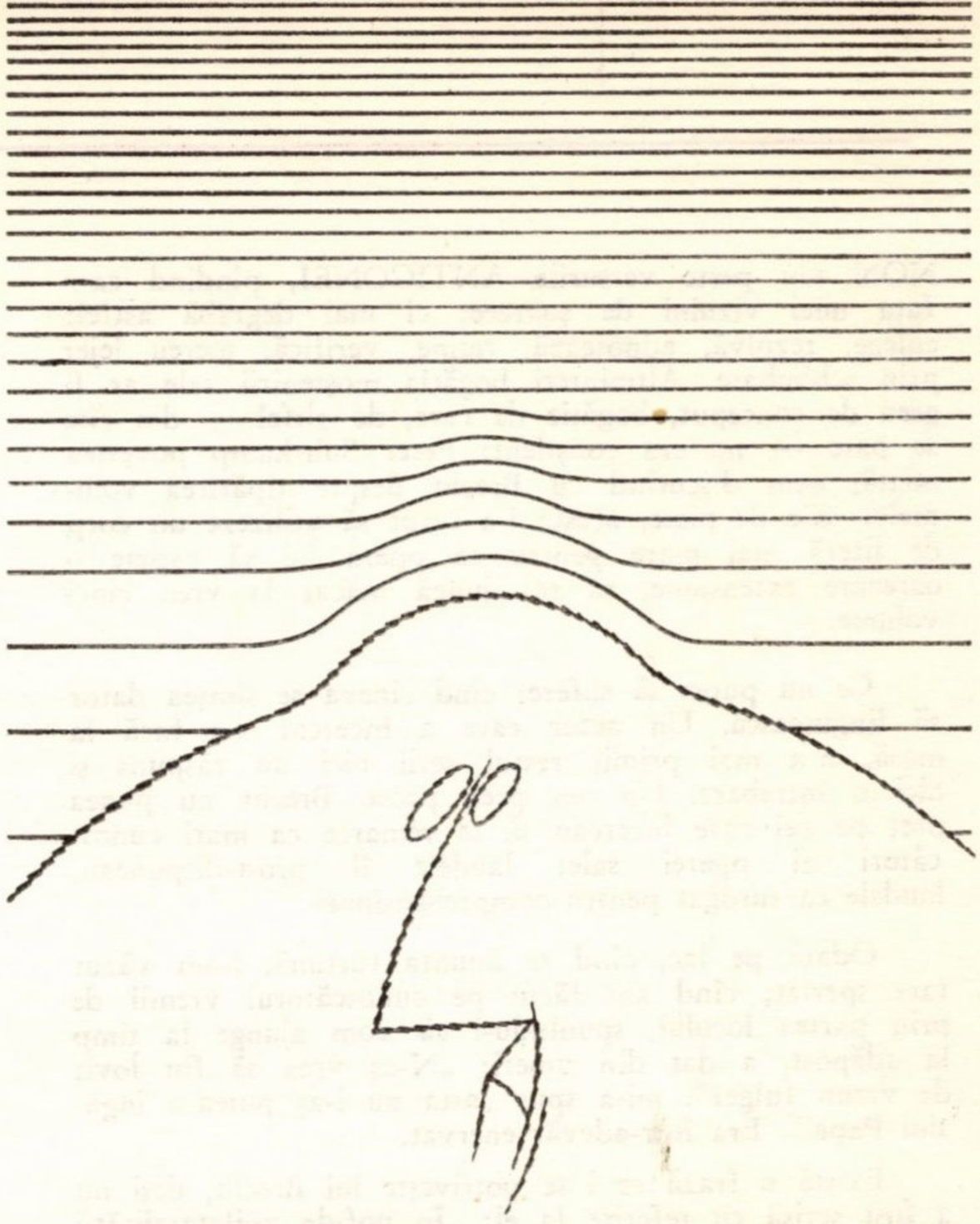

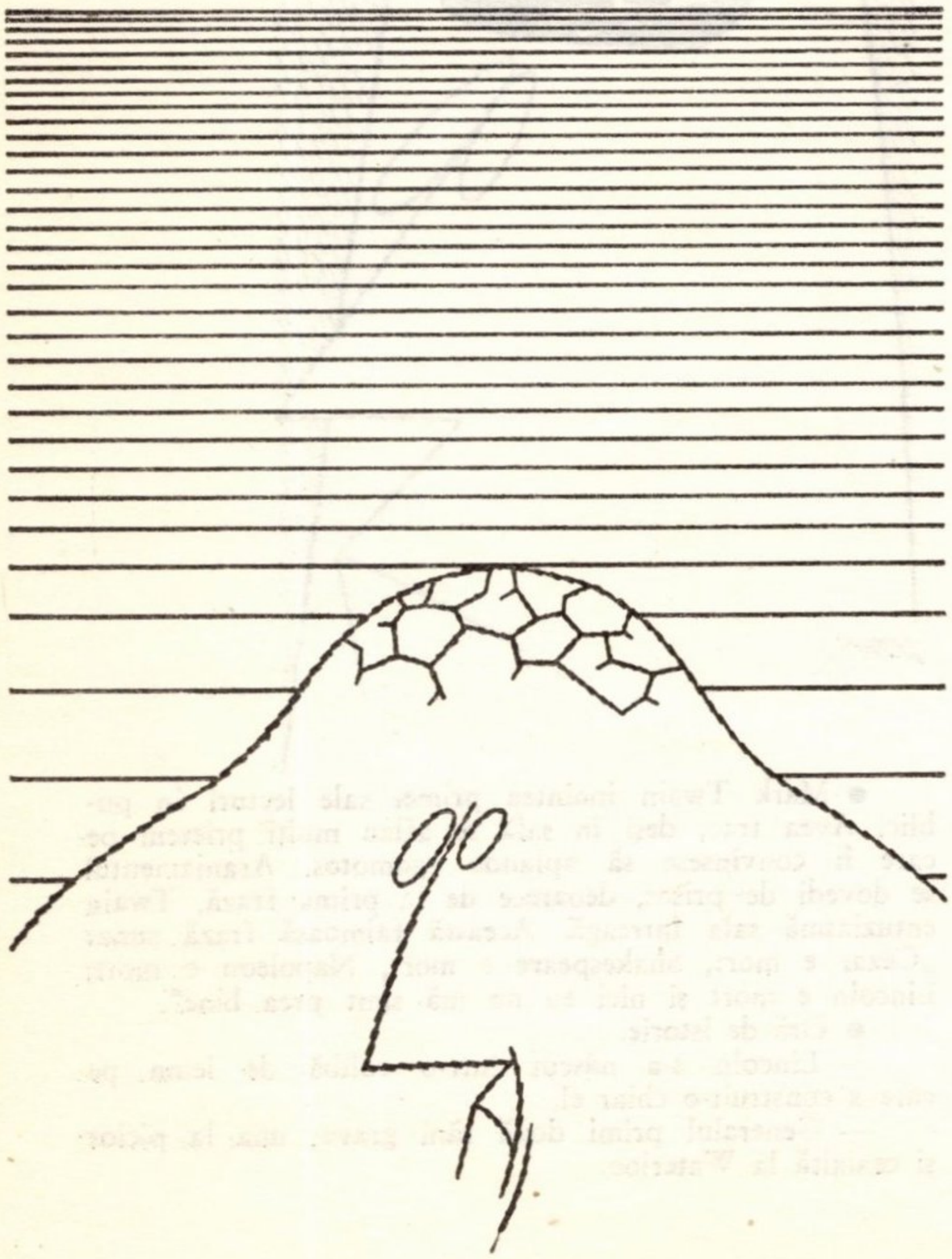

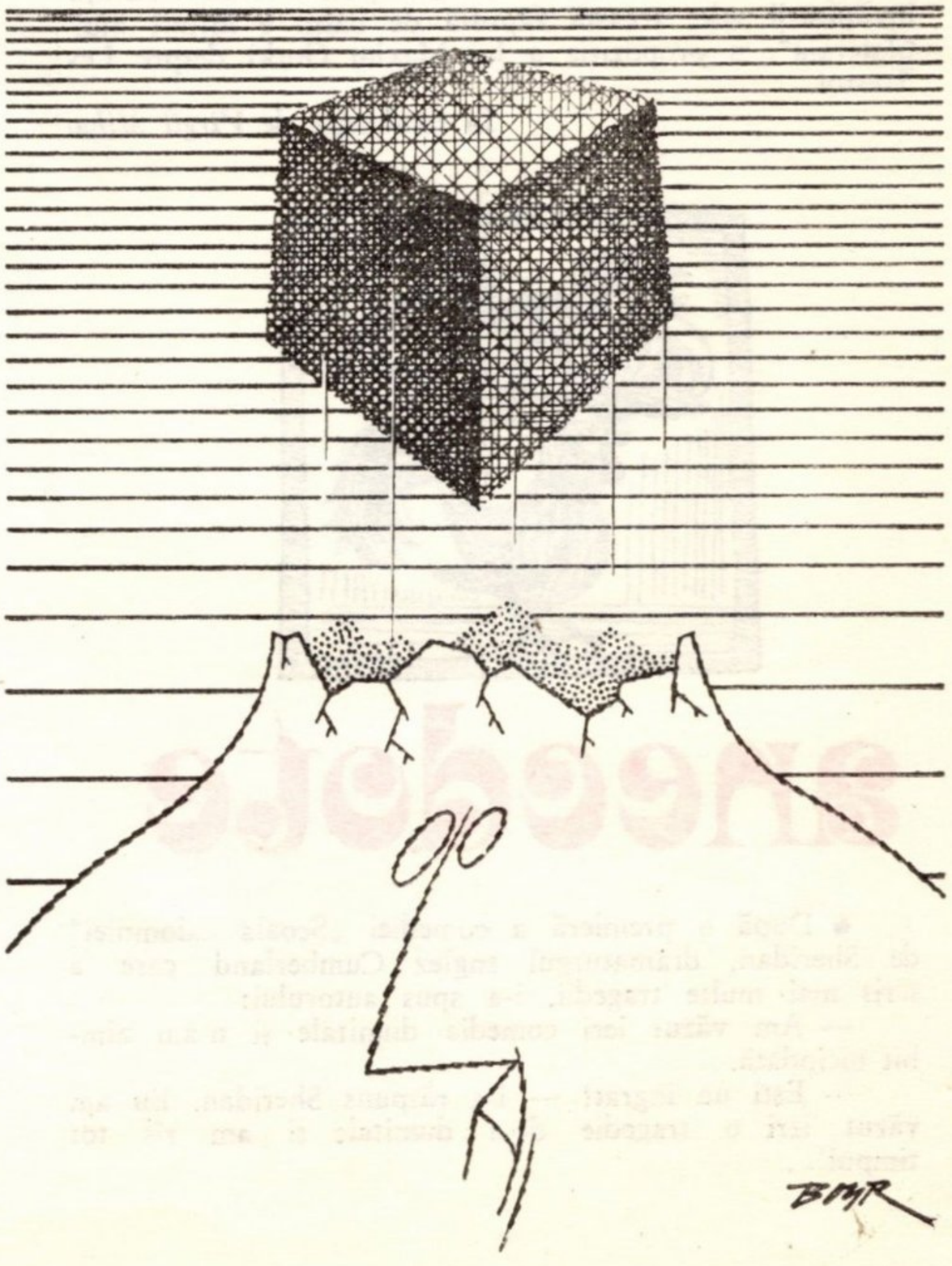

BMR

UN UNIVERS ARTISTIC:

magdalena rădulescu

„Izvorul şi forţele misterului folcloric, locul unde se întîlnesc copilăria, poveştile cu feţi frumoşi şi se logodesc amintirile, totul apare în superbe imagini şi cuceritoare întîmplări şoptite pe pînză de Magdalena Rădulescu, această admirabilă poetă a unui popor cu multe legende, cu mult suflet şi care este, tocmai de aceea, nemuritor".

Jean Cassou

Opera Magdalenei Rădulescu a cunoscut entuziasmul criticii şi al nenumăraţilor ei admiratori încă de la primele expoziţii pe care le-a organizat în ţară şi apoi în marile galerii din Franţa, Statele Unite ale Americii şi Italia.

Poate mai mult decît oricare dintre artiştii români contemporani, artista a devenit o prezenţă familiară nu numai a expoziţiilor, muzeelor şi marilor galerii române şi străine dar şi a colecţiilor particulare, suportînd cu aceeaşi rară şi delicată expresie a libertăţii de gîndire şi emoţie din pînzele sale, compania — uneori capricioasă, a marilor maeştri moderni, ca şi pe aceea, — aparent mai comodă — a clasicilor. Panoul de expoziţie oficială ca şi interioarele colecţiilor particulare au adoptat atît de definitiv acest copil al îndrăznelii şi al legendelor — care este pictura mai veche şi cea recentă a Magdalenei Rădulescu — pentru că, fără îndoială, aşa cum scria şi marele ei prieten Victor Eftimiu, în prefaţa la catalogul expoziţiei organizate la Ateneul Român în anul 1970 „... Magdalena Rădulescu este, de la Tonitza, cea mai impresionantă apariţie pe care a cunoscut-o pictura românească".

Dar ea nu este impresionantă numai pentru români. Pentru criticul francez Jean Dragon „farmecul acestei artiste cucereşte asemenea vizionarului Goya sau al rusului Chagall, parfumul proaspăt al ţării şi gintei sale transfigurîndu-i opera într-o complexă rapsodie populară, căreia i se supun docil cele mai diferite materiale: pînza, lemnul, metalul, păcura, cartonul, hîrtia şi pielea".

Secretul reuşitei artistice atît de depline, al interesului considerabil şi admiraţiei pe care aceasta a suscitat-o pretutindeni poate fi oare descifrat numai în tehnica atît de diversă a artistei, în preocuparea ei continuă de a-şi împrospăta mijloacele de expresie artistică, adăugînd fiecărei etape a evoluţiei sale — şi sînt multe — reveleţia atît de măgulitoare a unei noi descoperiri?

După părerea aceluiaşi Jean Dragon, nu atît forma cît conţinutul menţine permanenta actualitate a operei Magdalenei Rădulescu prin „... Omul care este, fără îndoială, dominant, primul element în decor, prima lumină în cadru. Oamenii sînt virtuţile principale ale acestei remarcabile picturi, mult mai apropiată de suflet, de umanism, ca de natura exterioară, de obiectivismul peisajului sau de o natură moartă. Imaginea lui ca o formă şi nu numai ca un sentiment, aminteşte preferinţele lui Cezanne"...

Cercetînd într-o monografie mai veche, această operă în care, după aprecierile poetului Ion Vinea „... se afirmă un lirism al culturii, o luxuriantă vitalitate de a cuteza şi care se sprijină pe o temeinică tehnică desăvîrşită şi pe o cunoaştere adîncă a legilor construcţiei" (Editura Forum, Bucureşti, 1946), criticul Petru Comarnescu stăruia cu precădere în explicarea imaginilor de vis, a tematicii fantastice din creaţia artistei, descoperind în această bogăţie şi vrajă ademenitoare corespondenţa dintre „... ritmul liniilor şi al volumelor sau îmbinarea aproape geometrică a formelor cu dispoziţia lirică a culorii, pricinuind, astfel, o muzicalitate ce încîntă de la început şi definitiv" (*Op. cit.*, p. 9).

Sentimentul naturii, care este una din trăsăturile fundamentale ale sensibilităţii artistice româneşti, avea să-şi găsească în opera sa un ecou egal cu subtila interpretare pe care începutul secolului nostru avea s-o impună prin Luchian.

Dacă cea mai bună pictură a secolului al XIX-lea — cea a lui Nicolae Grigorescu şi Ion Andreescu — a fost o mare pictură de peisaj, exprimînd sentimentul organicităţii, al consonanţei structurale între om şi natură, la începutul secolului XX, acest concept al identităţii interioare între opera de artă şi opera naturii aşa cum ea se exprimă intuitiv, la Grigorescu, se întîlneşte prin Luchian, fără a se confunda însă în întregime, cu teoria lui Cézanne despre opera de artă ca o armonie paralelă cu aceea a naturii, teorie care se referă la căi în întregime diferite din punct de vedere al expresiei şi vieţii formelor. „A lucra în sensul naturii" — era profesiunea de credinţă a lui Luchian, acest artist spontan şi lucid în egală măsură şi care a realizat în opera sa o sinteză atît de expresivă între experienţa artei româneşti populare şi aceea a artei europene, în special franceză, de la sfîrşitul secolului al XIX-lea, plecînd mai ales de la opera unor Manet, Degas sau Odilon Redon.

La Magdalena Rădulescu aceeaşi sinteză se realizează cu mijloace care, prin diversitatea lor, acoperă o zonă în care se regăsesc atît germenii care au alimentat experimentul simbolist şi, mai tîrziu, au constituit puntea de trecere spre universul unei a doua naturi — pe care o propun atît de insistent unele forme ale artei contemporane, şi astăzi cît şi — nu mai puţin semnificativa — amprentă a tradiţiei, concepută însă în spiritul primitiv al unei continue redescoperiri a expresiei, şi nu în acela al epigonismului ocazional.

Interpretarea romantică şi chiar iluministă a tradiţiei culturale naţionale s-a realizat în strînsă legătură cu preocupările europene care au pus în circulaţie la începutul secolului trecut tezaurele tradiţiilor folclorice celor mai diverse, plecînd de la preocuparea educaţiei patriotice, civice şi morale, şi s-a particularizat într-o nouă manieră de a concepe asimilarea în profunzime — în pictură ca şi în muzică — a elementelor tradiţionale.

Această nouă manieră este prezentă în opera Magdalenei Rădulescu — deloc întîmplător — în primul rînd prin perseverența cu care ea realizează prospectarea conștientă a experimentelor tradiției urmărind configurarea unui *ideal* nu atît prin tezaurizarea tradițiilor cît prin integrarea activă a acestora în ansamblul mijloacelor cu care își asigură drumul spre viitor al creației sale. (Viitor însemnînd ceva mai mult decît ziua de mîine a ideilor...).

Pentru că pictura Magdalenei Rădulescu nu poate fi analizată în afara ideii foarte clare pe care o degajă — aceea a misunii esențiale a artei, de a aspira să dobîndească mereu mai mult virtuțile unei terapeutici spirituale de ordin superior.

Apropierea, din acest punct de vedere, de exemplul cel mai ilustru și mai semnificativ, exemplul lui Brâncuși, care a exprimat atît de clar convingerea sa în menirea pe care o are arta de a face pe oameni mai fericiți — nu este o simplă apropiere la nivelul expresiei artistice ci explicația ei trebuie căutată în primul rînd în substratul peren al unei filosofii fără de care gîndirea artistică românească n-ar fi putut aspira la o atît de durabilă integrare în circuitul valorilor universale.

„Fidelitatea artistului față de sine însuși — spunea poetul Miron Radu Paraschivescu salutînd una din expozițiile Magdalenei Rădulescu de la București — nu poate fi despărțită în nici-un fel de aceea față de țara sa și de poporul din mijlocul căruia s-a născut, s-a hrănit și s-a ridicat".

În acest sens, completînd o mai veche paralelă a lui Mihail Dragomirescu, se poate afirma că Magdalena Rădulescu, asemenea lui Grigorescu și Hașdeu, alcătuiește o operă care este, în cea mai mare parte a ei și numai a ei.

Nici concepția, nici tehnica nu sînt împrumutate.

Acestea sînt roadele unei victorii dobîndite la capătul unei lungi insistențe încăpățînate de a fi și a rămîne ea însăși[1].

TEOFIL BĂLAJ

---

[1] *Mihail Dragomirescu, Grigorescu și Hașdeu, în Convorbiri critice, 1907, p. 705—706.*

cinematograf * 80
cinematografie * 25

An jubiliar pentru cineaști.

În acest decembrie se împlinesc 80 de ierni de la prima proiecție publică a fraților Lumière, socotită actul de naștere al cinematografului. Tot în acest an, a trecut un sfert de veac de la prezentarea în premieră a celui dintîi film de lung-metraj realizat în anii republicii și socialismului: *Răsună valea* de Paul Călinescu.

Dublu prilej de considerare a destinului acestei arte, atît de populare, dar tot atît de discutate în legitimitatea și realizările ei, ca *„a șaptea artă, a zecea muză sau* — cum completa formula un critic francez — *a cincea roată la căruță"*.

Împlinind 8 decenii de la primul spectacol, cinematograful numără mai puține de la primele sale opere de artă. Unul dintre Lumière-i ar fi spus, de altfel, după lansarea invenției, că ea *„nu are nici un viitor"*. Negația a fost ulterior retractată, dar este incontestabil că, în primele sale decenii, condiția cinematografului nu era alta decît a divertismentelor de bîlci, a curiozităților tehnice sau a spectacolelor cu iluzioniști —, cel mult a unei anexe a teatrului sau a music-hallului care nu infirma statutul plebeu al invenției.

Invocăm aceste antecedente nu pentru a face istorie, ci spre a explica unele stări și mentalități actuale. Nu sînt nici azi rare opiniile sceptice, care contestă filmului dreptul de a sta în aceeași lojă cu literatura și artele tradiționale. Se invocă de obicei tehnicismul care ar ucide inspirația, se fac trimiteri la rapida intrare în desuetudine a imaginilor fotografice și la marea cantitate de subproduse ale caselor de filme. La numai cîțiva ani după premieră, chiar unele creații de vîrf ale ecranului seamănă cu portretele bunicilor, iar cea mai mare parte a peliculelor nu-și propun nici azi altceva decît divertismentul ocazional, înseriat sau festiv. Pe de altă parte, incertitudinile par să sporească în urma introducerii noilor tehnici audiovizuale — televiziunea și video-casetele, ca și în perspectiva experimentelor și cercetărilor cu filmul în relief, fără ecran ș.a.m.d.

Este adevărat că toate acestea nu neliniștesc prea mult publicul și în ultimă instanță nici pe cineaști. Sentimentele fiecărei categorii sînt prea bine sedimentate pentru ca existența industriei, a spectacolului sau a vocațiilor cinematografice să fie serios periclitată, deși se vorbește mereu de criza de public, de criza de scenarii, de criza de formulă ș.a.m.d. Îndoielile diferă mult de la o țară la alta, în funcție de gradul de afirmare a filmului și a culturii cinematografice pe sol național. Se spune că, prin limbajul și sistemul său de difuzare, filmul este o artă eminamente „internațională", dar există din acest ultim punct de vedere mari decalaje chiar între țări care se află aproximativ la același nivel de

dezvoltare economico-socială şi culturală. Se ştie, de pildă, că pînă la recenta afirmare a „*free-cinema*"-ului englez, Marea Britanie a avut dintotdeauna cineaşti, dar nu a afirmat niciodată un curent artistic de anvergură şi cu autoritate, critica franceză deplînge ciclic rămînerea cinematografiei naţionale în umbra producţiei italiene sau a celei americane, în timp ce o ţară cum este Canada a depăşit deabia acum cîţiva ani stadiul unei cinematografii care se ilustra mai mult prin scurt-metraje ş.a.m.d.

De aceea, tocmai unghiul experienţei cinematografice naţionale este acela care ne poate limpezi perspectiva şi ne poate ajuta să răspundem la eventuala întrebare: Unde a ajuns şi încotro se îndreaptă invenţia de acum 80 de ani?

Răspunsul nu este deloc simplu nici din acest unghi. Mai întîi pentru că vîrsta noastră cinematografică nu este decît cu cîteva luni mai mică decît cea universală: în prima jumătate a anului 1896, avea loc prima proiecţie de filme la Bucureşti şi, încă din perioada filmului mut, producţia naţională a atins, ce-i drept pentru scurt timp, un volum considerabil: 5 pelicule anual. Dar chiar dacă n-ar fi să ne socotim vîrsta productivă decît de la *Răsună valea* încoace, 25 de ani înseamnă, filmologic vorbind, foarte mult. Înseamnă jumătate din timpul care a trecut de la acele creaţii ale lui Griffith, Murnau sau Eisenstein care sînt considerate prime manifestări majore de artă ale ecranului. Expresia *„perioadă de timp istoriceşte scurtă"* nu are în acest context nici o justificare, mai ales dacă ne gîndim că perioada postbelică a fost suficientă unor noi şcoli de film să se lanseze şi să se impună atenţiei, fără a mai vorbi de prolificitatea şi rapida succesiune a curentelor şi valurilor care au caracterizat evoluţia în acest interval a şcolilor cu tradiţie. Se poate spune că filmul comprimă timpul şi spaţiul nu numai în intimitatea structurală a naraţiunilor sale, dar şi prin modul cum se dezvoltă, istoric şi geografic, depăşind în cîteva decenii un handicap de milenii, răspîndindu-se aproape instantaneu pe toate continentele. Nimic nu ne poate sustrage, deci, în această artă modernă, de la confruntarea cu criteriile maxime, nimic nu ar justifica un rabat în comparaţiile cu alte şcoli.

Pentru a răspunde la întrebarea pe care ne-am pus-o, cei 25 de ani de producţie românească sistematică ne oferă cîteva jaloane, dar nu şi evidenţa limpede a unor etape parcurse pe drumul necesar al construirii unei şcoli naţionale de artă cinematografică. Sigur, între *Răsună valea* de Paul Călinescu (1950), *Erupţia* de Liviu Ciulei (1957), *Subteranul* de Virgil Calotescu (1967) sau *Puterea şi Adevărul* de Manole Marcus (1972), între *Desfăşurarea* de Paul Călinescu (1954), *Poveste sentimentală* de Iulian Mihu (1962), *Reconstituirea* de Lucian Pintilie (1969) sau *Filip cel bun* de Dan Piţa (1975), între *Moara cu noroc* de Victor Iliu (1957), *Pădurea spînzuraţilor* de Liviu Ciulei (1965), *Nunta de piatră* sau *Duhul aurului* de Dan Piţa şi Mircea Veroiu (1973 şi respectiv 1974) sînt diferenţe însemnate de optică şi de stil, trepte ale unor evoluţii, explicabile prin contextul politic şi cultural modificat substantial, în sens pozitiv, ca şi prin acumularea de experienţă de către autorii în cauză. Unele dintre titlurile citate, care s-ar putea înmulti fără dificultate, îşi vor găsi de altfel oricînd locul într-o Istorie a filmului românesc, nu numai în capitolul începuturilor, ci şi în categoria valorilor permanente.

Este absolut impresionantă, la o cercetare atentă, multitudinea vocatiilor şi formulelor pe care le-am încercat în aceşti 25 de ani: de la filmul-reportaj agitatoric, „de şantier", de observare realistă a ambianţelor, tipologiilor şi cazurilor morale (*Partea ta de vină* de Mircea Mureşan) pînă la distilarea cea mai rafinată a sugestiilor dramatice şi expresive (*Anotimpuri* de Savel Stiopul sau *Meandre* de Mircea Săucan), de la bijuteriile de epocă în stil clasic (*Lanţul slăbiciunilor* de Jean Georgescu sau *La mere* de Iulian Mihu şi Manole Marcus) pînă la filmele eseistice, cu limbaj de avangardă (*Viaţa nu iartă* de Iulian Mihu şi Manole Marcus sau *Duminică la ora 6* de Lucian Pintilie), de la stilistica baladei (*Moara cu noroc* de Victor Iliu) pînă la polemica pe temele cele mai acute ale actualităţii socialiste (*Filip cel bun* de Dan Piţa sau *Ilustrate cu flori de cîmp* de Andrei Blaier), de la filmul istoric spectacular (*Mihai Viteazul* de Sergiu Nicolaescu sau *Ştefan cel Mare-Vaslui 1475* de Mircea Drăgan) pînă la comedia tandră sau burlescă (*Un surîs în plină vară* sau *Astă-seară dansăm în familie* — ambele de Geo Saizescu), fără a ignora basmul (*De-aş fi Harap Alb* de Ion Popescu Gopo), eposul popular (*Păcală* de Geo Saizescu), mitologia în viziuni inedite, iar uneori ştiinţifico-fantastice (*Zodia fecioarei* de Manole Marcus sau *Hyperion* de Mircea Veroiu) şi multe altele, cum ar fi filmul de aventuri, poliţist, filmul pentru copii ş.a.m.d.

Ne-ar fi totuşi greu să găsim argumente spre a susţine că cinematografia noastră ar fi parcurs şi ar fi asimilat, în ansamblul ei şi în adîncime, acele experienţe fundamentale care definesc profilul şi statutul unei şcoli de artă, aptă să producă suite omogene de opere durabile, învestite cu toată strălucirea spiritualităţii unui popor. Cele 2—3 realizări care pot fi con-

sacrate integral nu întrunesc încă acel consens de apreciere din partea publicului şi a criticii, a celorlalţi autori şi a producătorilor, care le-ar permite „să facă şcoală". Alte filme, inegale dar cu virtuţi de excepţie, rămîn cu un succes de stimă, fără a inspira nici ele tentative similare care să ducă la autodepăşiri şi să creeze fluxul unei continuităţi. În fine, multe dintre producţiile în care s-au investit nobile intenţii tematice, mari talente scriitoriceşti, plastice şi actoriceşti, şi-au redus dacă nu şi-au anulat din capul locului şansele prin concesii făcute ilustrativismului didactic sau facilităţii spectaculare.

Putem cita oricînd din filmografia românească titluri şi autori, teme şi genuri, dar dacă încercăm să delimităm momente, etape sau, mai mult, curente şi stiluri, va trebui să apelăm îndeosebi la puterea noastră speculativă sau de anticipaţie şi mai puţin la exegeza critică propriu zisă. Întrebările fundamentale rămîn acelea care au şi fost formulate, din cea mai înaltă instanţă, cu ani în urmă, ca şi foarte recent: *Ce anume pasionează efectiv pe cineastul român? Care sînt opţiunile şi insistenţele sale tematice, de gen şi stil? Ce zone de viaţă şi ce fenomene social-morale ale actualităţii îl captivează cu prioritate? Ce structuri, ce fel de articulaţii narative sau accente de stil predomină într-un moment sau altul?*

S-a spus în repetate rînduri, în deosebi cu un deceniu în urmă, că ecranizările din literatura clasică au devenit o constantă a producţiei noastre naţionale. Ele au prilejuit, într-adevăr, unele dintre realizările de vîrf, mai sus citate. Dar, înainte ca această impresie să se cristalizeze într-o realitate artistică pe deplin concludentă, înainte ca această direcţie să se consacre efectiv, să cunoască evoluţii noi, preocuparea a devenit cu totul sporadică: în ultimii 10 ani, se pot cita la acest capitol doar 3—4 titluri —, *Baltagul* de Mircea Mureşan, *Felix şi Otilia* de Iulian Mihu şi *Nunta de piatră — Duhul aurului* de Dan Piţa şi Mircea Veroiu. S-a părut apoi că s-ar afirma o înclinaţie specială a cineaştilor şi a publicului românesc pentru filmul istoric. Dar între *Mihai Viteazul* de Sergiu Nicolaescu şi *Fraţii Jderi* de Mircea Drăgan au trecut trei ani, fără ca între timp alţi cineaşti să se fi apropiat de acest gen, ceea ce nu a putut să nu se resimtă în limitarea la formula filmului istoric spectacular. Dar unde este, mai ales, dincolo de cîteva secvenţe din filmele lui Paul Călinescu, Mircea Mureşan sau Andrei Blaier, un moment de netă angajare politico-estetică faţă de mediile şi problematica socială a actualităţii, similar cu cel al neorealismului? Unde este acea suită compactă de filme care să probeze interesul constant al unui grup de cineaşti pentru filmul politic modern, văzut ca o categorie estetică sau pentru alte formule apte să ne afirme durabil originalitatea şi să ne impună unei largi atenţii, atît pe plan naţional, cît şi peste hotare?

Aceste întrebări trebuie puse, pentru că persistă la unii cineaşti iluzia că originalitatea lor s-ar afirma tocmai, dacă nu numai, prin detaşarea de alţii şi de ceea ce este „la ordinea zilei". Astfel am privit de sus, la vremea sa, neorealismul, după cum sîntem pe punctul să pierdem şansa filmului politic, împiedicîndu-ne în discuţii asupra proprietăţii termenilor. Dovadă este că ceea ce ni s-a părut a fi seria deschisă prin *Puterea şi Adevărul* de Manole Marcus şi *Viforniţa* de Mircea Moldovan se rarefiază continuu, înainte de a fi atins cotele virtuale. Este adevărat că apar mereu în orizontul interesului nostru cinematografic noi şi noi teme şi specii, cum ar fi filmul de dezbatere etică, filmul ştiinţifico-fantastic, serialul de televiziune ş.a.m.d.

În aceste noi direcţii, ultimele stagiuni ne-au adus satisfacţii importante, atît sub raportul maturizării profesionale, cît şi al contribuţiei educative şi formative a cinematografiei în viaţa politică şi culturală a ţării: alături de unele titluri citate mai sus, ar trebui să pomenim *Drum în penumbră* de Lucian Bratu, *Trecătoarele iubiri* de Malvina Urşianu şi altele. Dar tentaţia noutăţii şi diversităţii, ca şi stăpînirea mai sigură a mijloacelor de expresie nu ne scutesc de obligaţia de a cultiva şi duce la desăvîrşire ceea ce am început şi ceea ce s-a dovedit că ne poate reprezenta. Altminteri, noutatea se poate confunda cu ocazionalul, pentru că numai un sincronism de substanţă cu viaţa social-culturală a ţării şi cu marile curente artistice cotnemporane ne poate situa pe orbita unei şcoli de film de prima mărime.

Cel mai bun răspuns, pentru noi, la întrebarea „Unde a ajuns şi încotro se îndreaptă cinematograful?" este că fiecare şcoală de film evoluează pe căile pe care şi le-a descoperit. Nu există nici o şcoală care să evolueze în toate direcţiile, cu egală inspiraţie. Orice cinematografie poate să aibă momente de slăbiciune (chiar şi cea mai constantă şcoală postbelică, cea italiană, părea să fie dominantă la un moment dat de facilul mimetism al western-ului) şi nu toate curentele îşi realizează programul (promotorii noului val francez au eşuat în filmul comercial). Esenţialul este ca, în ansamblul producţiilor sale şi într-o perspectivă de timp mai largă, o şcoală naţională să-şi precizeze opţiunile şi priorităţile, atît spontan cît şi programatic, prin creaţii ca şi prin critică. În acest mod, momentele de incertitudine sau valul producţiei de serie pot fi depăşite, iar producţiile cinematografice pot întruni sufragiile unanime pe care le merită operele de artă autentice. Este o sarcină care va fi, în cazul nostru, susţinută prin conceperea unui plan metodologic de perspectivă, a unui cincinal sui-generis, ale cărui prevederi să fie mereu înnoite, după cum indica tovarăşul Nicolae Ceauşescu la ultima sa întîlnire cu cineaştii. În acest mod, vom avea continuu în faţă imaginea şi perspectiva unităţii organice dintre sugestiile experienţei trecute, exigenţelor prezentului şi promisiunile viitorului.

VALERIAN SAVA

OPERA
ca manifestare artistică serioasă

UN INTERVIU CU WOLFGANG WAGNER*

Nu-a fost uşor să obţin acest interviu... Îl cerusem din prima zi a sosirii la Bayreuth prin Herbert Barth, conducătorul biroului de presă al Festivalului, dar la spectacole, în pauze, regizorul Dominique Delouche îmi spune, oarecum iritat, că Wolfgang Wagner e inabordabil, că a refuzat să dea interviuri unor ziarişti francezi şi englezi... Aşteptînd răspunsul, pentru orice eventualitate, formulez în scris patru întrebări şi, cînd d-l Barth îmi spune în cele din urmă că Wolfgang Wagner e extrem de ocupat şi nu va putea găsi răgaz pentru interviul solicitat — i le dau... Fusese ideea salvatoare, căci o zi după ce i-am transmis întrebările scrise, primesc notiţa: „Donnerstag de 22 august, 9^{30} h Ihre Besprechung bei Wolfgang Wagner".

Joi 22 august la ora 9^{10} urcam *Colina* spre *Casa Festivalului.* Ţineam foarte mult la această întrevedere — la început din obligaţiile gazetăreşti pe care mi le asumasem ad-hoc înainte de plecare, dar după ce am auzit şi văzut seria de spectacole bayreuthiene şi mai ales *Ring-ul*, aceasta devenise mai mult decît o dorinţă, o necesitate. O necesitate de limpezire prin confruntarea propriilor mele convingeri teoretice şi practice cu cele ale regizorului care realizase *Maeştri cîntăreţi* şi *Tetralogia*, cu cele ale conducătorului actual al Festivalului de la Bayreuth şi — de ce nu — cu nepotul lui Richard Wagner şi cu fratele, colaboratorul şi continuatorul lui Wieland Wagner (n-am înţeles de ce publicistica occidentală nu numai că trece cu vederea această realitate atît de evidentă, dar uneori o contestă cu o agresiv-maliţioasă încercare de a considera *Noul Bayreuth* un ciclu încheiat cu dispariţia lui Wieland), deci cu cel mai important fond de gîndire şi experienţă acumulat şi perpetuat de-a lungul unui secol de teatru liric. Firesc că întrevederea n-a fost, şi nu putea fi nicicum o confruntare — se va proiecta ca atare doar în sinea mea — mulţumindu-mă să pun întrebările şi să înregistrez — la figurat, dar şi la propriu cu casetofonul — răspunsurile.

— E de la sine înţeles că am dorit să vă pun cîteva întrebări despre operă, şi anume despre opera ca „Gesamtkunstwerk" — expresia wagneriană pe care aş tălmăci-o într-o problematică mai nouă cu opera ca structură de arte. Dar mai întîi permiteţi-mi întrebarea — oricît de ciudat ar suna: Credeţi în operă? Mai clar — nu consideraţi opera un „accident" în istoria culturii, „o născocire nemuzicală de hatîrul spiritelor nemuzicale" — cum spunea Schopenhauer — şi credeţi în viabilitatea ei?

— Ca să răspund, trebuie să-l chem puţin în ajutor pe Richard Wagner. Ştiţi că el a dezbătut intensiv problematica operei şi era de părere că tocmai mijloacele care au făcut posibilă naşterea operei, adică posibilităţile prezentării ei, ar trebui folosite în aşa fel, încît să rezulte o expresie cu adevărat omenesc-dramatică. Ori, dacă se ia în consideraţie evoluţia şi istoria operei de la primele încercări florentine, constatăm că întotdeauna s-a spus că această formă de expresie nu mai merge aşa şi că trebuie reformată — Gluck sau dumnezeu mai ştie ce. Şi eu cred că în forma în care se practică adesea, opera apare ca o absurditate, provoacă inevitabile reacţii (antiteza), iar soluţia înnoitoare (sinteza) trebuie acceptată ca viabilă. Că s-ar putea vorbi de un accident în istoria culturii, ar fi un punct de vedere foarte subiectiv, căci — ştiţi desigur — însuşi Platon a respins oarecum anumite arte. Şi-apoi un accident artistic în istorie e mult mai puţin grav decît accidentele politice sau războaiele. Deci tot ce poate contribui la dezvoltarea conştiinţei omului, indiferent în ce formă artistică, e un fapt pozitiv, chiar dacă se spune că e un accident; căci un astfel de accident, mai mult sau mai puţin, nu costă sînge.

Bun... În ce priveşte definiţia schopenhaueriană — desigur, trebuie să-l cunoaştem pe Schopenhauer — cît de cras a formulat deseori anumite lucruri. Pe de altă parte a spus lucruri dintre cele mai importante şi mai bune despre muzică. Tocmai în această ordine de idei, nu e cu totul clar cum se poate concepe muzica în cadrul dramei muzicale şi al operei. Şi eu cred că tocmai ceea ce a spus Schopenhauer despre muzică e în bună măsură realizat — aş aminti clasici ca Mozart, Beethoven, Richard Wagner şi alţii, ca şi moderni, ale căror realizări acoperă ceea ce s-a spus despre muzică în sens schopenhauerian. Ca atare cred în vitalitatea operei. Că astăzi toate manifestările culturale stau în opoziţie cu vremea şi cu dezvoltarea socială, cred că e regretabil; dar ştiţi prea bine că rezistenţă înseamnă totodată viaţă şi că opoziţia faţă de raporturile sociale a determinat totdeauna progresul. Ca atare eu cred că şi în viitor sînt de aşteptat multe enunţuri despre operă şi drama muzicală, şi că se vor şi face. Că opera prin ea însăşi nu poate clarifica împrejurările neclare din lume, e sigur — pentru asta există mijloace politice şi de alt soi; dar că opera poate avea o importanţă, o anumită funcţie chiar, în acest proces de clarificare, e pentru mine neîndoielnic.

— În ultimii ani s-a vorbit mult despre criza operei. Asemenea discuţii reflectă o stare de fapt. Esteticianul Abraham Moles, care în „Sociodinamica culturii" face o analiză statistică a fenomenului cultural contemporan, vorbeşte despre inevitabila moarte a operei. Totuşi, eu nu sînt atît de pesimist şi cred că Abraham Moles, analizînd o anumită cultură a operei, care de fapt moare — sau a şi murit odată cu „les belles époques" — a trecut cu vederea noii germeni. Statistica rămîne inevitabil cantitativă şi retrospectivă, şi nu sesizează, ca atare, calitatea. Germeni ai noului şi o profilată calitate am descoperit în aceste zile la Festspiel-

haus. În ce măsură experienţa din ultimii ani a Festivalului de la Bayreuth poate propune o soluţie la o atare criză?... Sau dacă nu cumva însăşi ideea de festival nu implică soluţia ca o altă genială anticipare wagneriană?

— Experienţa Bayreuthului — care în curînd va avea o sută de ani — şi comparaţiile care s-au făcut cu alte opere, chiar şi atunci cînd unele din realizările noastre erau apreciate negativ, a permis să se vorbească despre un aşa-zis nivel Bayreuth. Asta înseamnă că, chiar şi numai ca idee, aici s-a născut ceva care instituie un criteriu de valoare... Dacă avem în vedere activitatea operistică din Europa centrală în ultimul secol, se constată că pornind de la Bayreuth s-a lucrat substanţial mai mult ca înainte pentru operă ca manifestare artistică serioasă. Cum însă opera e un gen de artă care trăieşte prin interpretare, nu întotdeauna se poate evita ca interpretul să iasă în prim plan şi să ajungă pur şi simplu dătător de ton; e tocmai ceea ce am căutat totdeauna să împiedecăm la Bayreuth, unde ne-am străduit să scoatem în relief nu aşa-numitul star, ci ansamblul, punînd accent pe conţinutul spiritual şi sensul lucrărilor. Într-un moment cînd cultul starului s-a răspîndit atît de mult, considerăm că e o datorie esenţială să i ne opunem şi să ţinem trează năzuinţa spre realizări de ansamblu şi, prin aceasta, tendinţele serioase ale acestui gen artistic. Cel puţin într-o anumită măsură cred că asta ne-a reuşit şi, cum spuneam, concepţia ideală de cum ar trebui să fie spectacolul există, iar eu sînt de părere că faptul de a avea o asemenea imagine călăuzitoare — chiar şi numai ca idee, în caz de realizări defectuoase — trebuie apreciat pozitiv.

În ce măsură însă, în cadrul lumii noastre neliniştite, o manifestare culturală poate avea consistenţă şi eficienţă, din punctul de vedere al practicii noastre nu e uşor de spus. Despre operă, de cînd s-a născut, s-a spus mereu că e pe moarte; ciudat e însă că s-a dovedit a fi o formă de artă care atrage atît de mult, încît fiecare epocă şi regim a cultivat-o. Ceea ce Richard Wagner a vrut cu toată fermitatea împotriva spiritului teatrului de curte şi al oricărui favoritism, a fost să aibă un public în afara oricăror discriminări sociale, deci un public ca public..., fapt realizat aici în mod deliberat prin însăşi aranjarea sălii de spectacol, care nu are locuri privilegiate pentru categorii privilegiate de spectatori. Cred că astfel s-a creat cadrul unui teatru popular, ceea ce Richard Wagner de fapt a năzuit, iar străduinţa noastră e să punem de acord toate acestea cu actualele realităţi şi condiţii sociale. Eforturile necesare sînt însă clar trasate atunci cînd baza publicului e alcătuită din toate straturile poporului, ceea ce mi se pare că aici s-a realizat într-o mare măsură... Criza operei?... Crize vor fi mereu, aşa că de ce tocmai în artă şi în operă să nu fie, cînd în toate domeniile vieţii ne mişcăm din criză în criză...

— *Crize de dezvoltare...*

— Sigur... Şi omul, totuşi, continuă să trăiască.

— *Ce credeţi, în perspectiva viitorului, s-ar putea vorbi de o alternativă între operă şi drama muzicală?.. Mai clar, parafrazîndu-l pe Richard Wagner — „Operă şi dramă", aş întreba: operă sau dramă?*

— Da. Înţeleg la ce vă gîndiţi... Problema e cît de strîns putem aplica denumirea de operă şi de dramă... Un lucru esenţial e şi acela că în momentul de faţă asistăm la o producţie de masă, care se propagă în cele mai diverse medii şi, pe deasupra, determină noi forme de artă cu mari posibilităţi de răspîndire, care însă oferă în general prea mult divertisment, sînt prea mercantilizate — ca filmul, televiziunea, în viitor video-caseta şi alte asemenea lucruri...

— *Consum...*

— Consum... Tocmai că s-a constituit o anumită societate de consum şi acum urmează să vedem cum această dezvoltare va influenţa şi va directiona într-un fel oarecare opera şi drama. Personal sînt de părere că prin intervenţia prea numeroaselor posibilităţi de informare — în parte de o calitate dubioasă — tocmai noi care lucrăm în această profesie, sîntem obligaţi să delimităm exact pînă unde se întinde domeniul nostru şi pînă unde celălalt domeniu. Nu trebuie să uităm că, de exemplu, înainte cu 150 de ani, la München, opera era singura sală de spectacole şi că acolo se mai puteau vedea şi menajerii şi animale dresate... Astăzi posibilităţile de a participa la un spectacol au sporit extrem de mult, iar — pe de altă parte — datorită tehnicii moderne, putem să privim ca spectatori şi cele mai îndepărtate locuri din lume. Cu toate acestea eu cred într-un proces de clarificare — altfel nici Bayreuthul n-ar fi atît de intens frecventat —, un proces de clarificarea în care fiecare lucru îşi va găsi locul şi rînduiala şi va şti ce valori are de exprimat: şi cred că într-un astfel de cadru, opera determinată de drama muzicală va exista şi pe mai departe. Şi înainte de toate eu cred că lucrurile stau aşa mai cu seamă cu lucrările wagneriene, care pornind pur şi simplu de la mit, cuprind multe afirmaţii categoric umane, etern valabile, aşa că omul, independent de experienţa artistică şi, pînă la un anumit grad, conştient sau inconştient, se va putea orienta şi pe mai departe. În această privinţă eu consider că tocmai forma de festival stabilită de Richard Wagner — cu care noi cel puţin vom continua să ne ocupăm şi de acum înainte — este, după părerea mea, ceva care va dura şi va continua, în concertul manifestărilor culturale ce se oferă în lume, să afirme ceva.

— *Între operă ca „Gesamtkunstwerk" şi reprezentarea ei ca structură de arte, există o absolută interdependenţă. În realizarea „Ring"-ului tocmai o atare interdependenţă unitară m-a impresionat deosebit. Care a fost contribuţia regiei şi, în general, cum vedeţi, cum concepeţi rolul regiei ca artă a structurării vizuale?*

— Dificultatea oricărei interpretări şi realizări — şi orice lucrare muzical-dramatică va trăi, va căpăta viaţă numai prin realizare — e că trebuie să fie întotdeauna oarecum determinată, să zicem, de o idee solid justificată de lucrarea însăşi. Mai ales în Ring (Inelul Nibelungilor), la care v-aţi referit, există — aş spune — o multiplă stratificare şi firesţe că foarte diferite planuri ale interpretării; ca atare va fi de o importanţă hotărîtoare ca mereu, periodic — noi o facem la fiecare cinci ani sau la intervale de timp ceva mai lungi — să revizuim lucrarea; aşa se întîmplă că, în mod necesar prin trecerea timpului, ies la iveală alte straturi care, eventual, la o nouă interpretare, ar trebui şi pot fi puse

în evidenţă mai pregnant. Asta cu atît mai mult cu cît vizualul joacă astăzi un rol precumpănitor, încît, prin forţa lucrurilor apare firesc şi aş spune că uneori chiar regretabil, ajunge chiar să domine, astfel că celelalte momente ale expresiei trec cîteodată pe planul al doilea — ceea ce eu personal deplîng foarte... Ori tocmai la o operă atît de imensă, chiar şi numai ca extensie (cum este Ringul), fireşte că e foarte greu să găseşti arcul care să lege cele patru lucrări într-o unitate necesară — care întotdeauna într-o lucrare wagneriană este de o importanţă absolută; ceea ce însuşi Richard Wagner o sublinia spunînd că începutul nu poate fi asemenea sfîrşitului. În realizarea Ringului, momentul categoric, constitutiv, e reprezentat de faptul că, la capătul întregii evoluţii, orişicine nu e un duşman declarat al omului, speră că, în pofida tuturor încercărilor, omenirea poate să evolueze şi să ajungă la conştiinţa că toate relele şi erorile săvîrşite în trecut vor putea fi cumva evitate în viitor. Istoria nu ne arată întotdeauna că acest lucru e realizabil, în artă însă — în arta wagneriană — aceasta apare ca un fel de utopie pozitivă care ne dă o anumită încredere lăuntrică şi o anumită convingere că poate tocmai arta e o posibilitate de a reda acele adevăruri care pot duce la îmbunătăţirea şi realizarea idealurilor omeneşti... E tocmai ceea ce Richard Wagner, în pofida tuturor lucrurilor, o voia într-un fel sau altul conştient — nu cu ajutorul vreunui sistem ştiinţific, ci ca artist convins că are ceva de spus cu privire la toate acestea. Iată deci ceea ce pe un regizor trebuie să îl atragă şi să îl incite, determinîndu-l să mediteze din nou, necontenit.

* *Wolfgang Wagner — nepotul lui Richard Wagner — este actualul conducător al Festivalului de la Bayreuth. Acest festival, care în 1976 îşi va sărbători centenarul, a fost întemeiat de Richard Wagner şi conceput de acesta ca „un protest împotriva condiţiilor cărora trebuiau să se subordoneze teatrele epocii", „convins că orice transformare în domeniul teatrului nu e posibilă decît pe baza unui reviriment social" (Dietrich Mack,* Bayreuther Festspiele).

ILIE BALEA

apusul stelelor

„PÎNĂ ÎN INFERN ŞI ÎNAPOI"

Cu un buget de har limitat, însă univoc, Audie Murphy va dăinui în amintirea cinefililor ca unul din multiplele exemple de mitologie contemporană. Cum a intrat Audie în mitologie; cum s-a strecurat texanul acela copilăros în al şaptelea templu sacru? Erou decorat de 24 de ori în cel de-al doilea război mondial (un erou *prematur,* dacă ţinem seamă că s-a născut în 1924), el va publica un „best-seller" postbelic: „Pînă în infern şi înapoi". Cu asemenea însemne pe rever şi în topurile *libris,* aclamat de o naţiune învingătoare, Murphy debutează în westerne şi filme cu subiect de război. Aproape totdeauna justiţiar şi învingător, el va cuceri o poreclă de invidiat: „one-man army" (armată dintr-un singur om) şi, în starea astenică a cinematografiei americane, va duce o mixtură de tandreţe, ingenuitate şi privire stelară; actorul nu mai executa simple exerciţii de durere, nu mai gospodărea umanioare, nu mai îmbrăca supus cămaşa nefericitului confecţionată din sute de petice, actorul venea din infern înapoi, cu experienţa unui flagel nemaipomenit în istoria omenirii; actorul este înconjurat de o adoraţie cvasi-mistică a publicului. L-am întîlnit, odată cu dumneavoastră, în „Insigna roşie a curajului" şi n-o să uit că gesturile, atitudinile, cursivitatea mişcărilor, nuanţa cuvintelor sale au reverberat tot filmul, spunîndu-ne o parabolă copleşitoare şi suspectă pentru mulţi dintre semenii noştri. Pe alte meridiane, fără vreun gînd premeditat, am văzut în răstimpuri mari: „Mai presus de glorie", „Tobe dincolo de rîu", „Americanul liniştit", „Călăreţul infernului", „Şase cai negri", „Glonţul nesemnat" şi „Drumul spre Cairo"; toate acestea, dintre multe altele, mi-au confirmat opinia că Audie Murphy era un genuin, un naiv cu excursuri oneste în lumea pletorică a ideii. Cum să vă spun, moartea sa m-a afectat ca a unui frate, ca a unui cosînzean, pentru că semăna cu haiducii Carpaţilor, pentru că a umbrit imbecili ai platourilor mercuriate, pentru că i-a repugnat idilismul rozbombon, pentru că „şase cai negri" întunecă uneori amurgurile de vară şi frunzele cad în noiembrie ca o zăpadă roşie, în troiene de „insigne roşii ale curajului". Pentru că Audie Murphy a fost un om „care a văzut moartea" în copii inimitabile şi a fost „pînă în infern şi înapoi". În aceste gînduri simple n-aş vrea să găsiţi altceva decît ceea ce am vrut să spun: amintirea unui erou.

FERNANDEL — UN SPECTACOL NONSTOP

Există actori înnăscuţi aşa cum există generali înnăscuţi, bucătari înnăscuţi, pictori înnăscuţi. Este o chestiune de har", îi declara Fernandel lui Carlo Rim. Sub zodia divismului, ca exemplar de excepţie, evident, Fernandel — Fernand Constantin, a fost un actor de cinema înnăscut, după cum a fost şi cîntăreţ de varieteu. Viaţa acestui mare comedian sudic s-a petrecut ca un sublim spectacol nonstop. În viaţă era mereu omul de pe ecran sau de pe scenă; pe scenă şi pe ecran aducea imaginea acelui mucalit debordant prin umor şi poetic pînă la melodrama naivă. Situaţiile, cuvintele, oamenii, lucrurile în contact cu Fernandel deveneau comice, acumulau un umor suculent, contagios. Aşa se explică, în parte, cariera sa extraordinară şi popularitatea pe toate meridianele lumii. Cine a văzut una sau mai multe din creaţiile actorului francez — „Topaze", „Inamicul public nr. 1", „Oaia cu cinci picioare", „Ali Baba şi cei 40 de hoţi", „Don Juan", „Patru paşi în nori", „Legea e lege", „Confidentul doamnelor", „Vaca şi prizonierul", „Asasinul din cartea de telefon" sau „Diavolul şi cele 10 porunci", pentru a cita mai mult filme proiectate în România — şi-a dat seama de resursele infinite ale acelui personaj Fernandel, care a fost de sute de ori acelaşi şi de mii de ori altul. Altfel ar fi greu de explicat succesul lui de-a lungul a 41 de ani şi

piedestalul pe care a fost urcat un om „cu o faţă prelungă şi o dantură cavalină", descurajant de urît şi aproape egocentric. În jurul satirului monstruos s-a creat o cetate inexpugnabilă de imagini, în acelaşi timp, anticameră a nemuririi. Din fericire pentru Fernandel, îşi purta nimbul de stea pe frunte încă din naştere, fiind dintotdeauna matur şi complet, meridional şi complex. Dacă vorbea, rămîneam perplecşi de logoreea cronică sau de elocinţa savantă. Dacă tăcea, înmărmuream pe scaune. Dacă zîmbea miop, ne răsărea soarele. Dacă plîngea, ne copleşeau argumentele durerii. Aşa ceva *in puris naturalibus* trebuie să fi fost de-a dreptul alarmant pentru confraţii săi contemporani. Adevărul este că Fernandel devenise un bun de consum public, un bun natural dar în stare de drog, iar în spatele rîsului său viaţa devenea mai puţin absurdă, mai puţin nebună, mai puţin impertinentă. Desigur, şi în cazul lui Fernandel s-ar putea face mofturi; era prea egocentric, jucase în prea multe filmuleţe, se risipea cu nepăsare de nabab. Este exact. La urma urmei, însă, trebuie să-i recunoaştem optimismul organic şi bonomia fecundă, molipsitoare. Cel care va descifra alte înţelesuri oculte decît înţelesul propriu din această frază, nu l-a înţeles şi nu l-a iubit pe Fernandel: „Meseria ideală e aceea de vagabond. Dacă aş fi fost actor, aş fi colindat Europa şi restul lumii, cîntînd madrigaluri asemenea unui trubadur medieval. Cer liber, aer curat, farmecul unor privelişti noi — toate acestea ar fi fost cele mai frumoase recompense pentru cîntecul meu".

Deci, tot un spectacol non-stop ar fi fost şi o altă viaţă posibilă a actorului.

„MAMMA ROMA" SE NUMEA ANNA

Gazetele italice susţineau că Silvia Ghelan (în „Visul" lui D. R. Popescu) este o Anna Magnani a României; era o afirmaţie explozivă, la superlativul absolut şi trebuia să mă conving că nu avea nimic gratuit în copleşitoarea sa strălucire. În holul teatrului *Pergola*. Purta o rochie neagră, un şal negru de mohair, un şirag de pietre negre sau cu lumini întunecate, pantofi — cu toc italian — negri, priviri negre, zîmbet de amurg perpetuu; era „mamma Roma", madona divină a teatrului şi ecranului italian — Anna Magnani. Spectacolul acelei seri nu l-am mai văzut decît prin reacţiile sale; doamna Anna, asemeni unui idol uitat printre oameni, idol al tristeţii senine, contempla cu mîna dusă la gură, discret şi modest, asemeni ţărăncilor noastre, poate pentru a-şi ascunde zîmbetul sau nezîmbetul, poate pentru a-şi tăinui legenda sau pustiul legendei din suflet. Contemplarea doamnei Anna era tragică şi conectată parcă la toate înţelegerile umane; în antracte, înconjurată de cuvinte neauzite, rămînea în aceeaşi desprindere supraomenească. O cunoşteam din „Roma, oraş deschis", acel dar făcut de Anna Magnani lui Rossellini, care apoi avea să se revanşeze, închipuind pentru ea „Amore"; o cunoşteam din „Roza tatuată". Dar mai ales, o cunoşteam din „Sălbatec e vîntul" — balans fantastic între patimă şi tandreţe —, din legenda „Secretului din Santa Vittoria" şi din „Omul cu piele de şarpe", crepusculară şi semeaţă ultimă şansă a iubirii. N-am văzut-o însă niciodată pe scenă. Seara aceea de la *Pergola*, generoasă şi confesivă, esenţială şi simbolică, era menită să rămînă de marmoră neagră pentru a păstra imaginea Annei Magnani tot în afara scenei. Acum, după ce a plecat în lumea obositoarei tăceri, imaginea din marmora nopţii stîrneşte furtuna emoţiilor primare, durabile cît eternitatea. Privirea de dincolo de lucruri şi zări; glasul de dincolo de nuanţe şi amănunt; gestul de dincolo de adevărul simplu şi compromisul glazurat; mersul acela complex şi demn, de dincolo de zbor şi cădere; tremurul mîinii de dincolo de vîrste şi risipă au fost instrumentele vrăjitoreşti ale Annei, lăsate nouă în sanctuarul artei ca epitaf scris pe aversul miracolului. Adusese ceva din Alexandria natală, nu temperament desigur, ci mai degrabă nostalgia peregrinului, nu vitalitate desigur, ci mai degrabă pasiunea pentru artă. La 24 de ani a devenit interpretă de cinema; la 36 de ani filmul său capital, „Roma, oraş deschis", lua Marele Premiu la Cannes; la 45 de ani obţine un *Oscar* pentru interpretare în „Roza tatuată". Colaborase cu cei mai prestigioşi regizori ai vremii sale: Vittorio De Sica, Rossellini, Stanley Kramer, George Cukor; a fost cea mai reprezentativă interpretă a neorealismului, care în esenţă detesta „monştrii sacri" ai peliculei. Şi a murit la 63 de ani, tînără, tristă, nostalgică, bună ca o mamă. Şi „mamma Roma", care se numea Anna, nu mai trece pe străzile romane, nu mai vine la întîlnirile cu viaţa, nu mai aşteaptă pe nimeni în casa princiar primitoare. Însă, ne-a lăsat atîta har în benzile de celuloid — „Garibaldi", „Banditul", „Cămăşile roşii", „Infernul în oraş", „Bellissima", „Lacrimi de bucurie", „La Lupa", „Made in Italy", unele proiectate şi pe ecranele româneşti — încît moartea nu o va atinge niciodată.

ION ARCAŞ

Glenda JACKSON

O ANTIVEDETĂ

Aflată în culmea carierei sale, Glenda Jackson este, fără îndoială, o actriţă cu un farmec aparte. De altfel singură o recunoaşte: „Nu cred că sînt nici frumoasă, nici seducătoare. În compensaţie, mă cred inteligentă şi dăruită cu farmec". „Nu-mi pasă de atmosfera factice pe care presa şi publicul o creează în jurul vedetelor. La fel nu mă interesează nebunia de a fi star, gloria, — spune Glenda Jackson. Şi tot inteligenţa este cea care poate impune exigenţa şi nevoia de adevăr: „Efectuez o selecţie foarte severă a rolurilor care mi se oferă. Singurul lucru care mă interesează sînt rolurile adevărate şi acestea sînt practic de negăsit. În momentul de faţă nu există nici un rol de femeie, în afară de ucigaşe, regine sau frumuseţi idioate. O femeie simplă,

cu problemele sale reale — am impresia că aceasta nu interesează pe nimeni".

Poate şi din pricina asta, Glenda Jackson intenţionează să se retragă: „Cînd aveţi sentimentul că lucrurile din jur nu merg bine, cînd există flagrante nedreptăţi, nu simţiţi nevoia de a face ceva pentru ca această stare de lucruri să se schimbe?" Asociaţia care se impune imediat este cu atitudinea militantă a lui Jane Fonda. Dar Glenda Jackson adaugă: „Admir gestul lui Fonda, dar nu acesta e genul de lucruri pe care iubesc să le fac. Nu sînt o revoluţionară. Nu ştiu să vorbesc în public, de altfel am oroare de asta". Alt motiv ar ţine de o tactică profesională. Recunoaşte că nu şi-a epuizat toate posibilităţile, „dar mă aflu în culmea carierei mele, am obţinut un Oscar pentru rolul din Love. *Găsesc că e un moment bun pentru a mă retrage." Să fie acesta gestul unui orgolios care nu acceptă înfrîngerea? În sfîrşit, mai există şi motive personale: „Am un copil de patru ani. Doresc să-l văd mereu, să stau de vorbă cu el. Cînd copiii cresc, devin mai exigenţi ca noi, şi-mi pare important să-i dăruiesc ceea ce el are nevoie. Pe de altă parte, nu mă văd la 65 de ani aşteptînd la locul meu pentru a apare pentru a 10.000 oară în scenă sau în faţa camerei de luat vederi".*

Astăzi, ea este înscrisă la un curs de asistente sociale. Vrea să fie asistentă socială la un spital sau într-un cartier, sau chiar să se ocupe de delincvenţi. Întîi va încerca să vadă dacă este într-adevăr capabilă de asta. „Glenda Jackson, vă vedeţi la 65 de ani alergînd la cel de al 10.000 caz al Dvs.?" „Să spun drept: nu mă văd deloc la 65 de ani, nici cum o să fie". Cîtă sinceritate şi cît capriciu se ascunde aici? Să credem în sinceritatea celor pe care-i preţuim. Să credem în Glenda Jackson, care nici ea nu e prea convinsă că se va retrage.

JUSTIN CEUCA

CHIPUL TĂU ŢARĂ!

Aici vorbele mele
Primenesc lumina
Ca pe un sunet de bucium
În ceasurile de cumpănă
Ce înfiripă nelinişte . . .

Chipul tău, ţară,
Din hrisoave nebănuite
Se-nchină spre cerul
Din numele meu.

Aici vorbele mele
Foşnesc ca un lan de secară
De fiecare dată
Cînd încerc să torn
În căuşul copilăriei
Chipul meu înainte de a fi
Subţire ca o muzică de dor . . .

GEORGE ROŞ

ISTORIE

Sînt prieten cu izvoarele
apelor ce cîntă
din fluiere străvechi
prin lutul Maramureşului,
prin lutul Moiseiului,
în susur de doină,
prin apele învolburate de legendă
şi limpezite de Dragoş
ce curg prin timp în mine.

CORNELIU IUREŞ

CÎNTEC LA HARTA ŢĂRII

O oră cu ţara în calme amiezi
de vorbă cu munţii pe-naltele praguri
cînd soarele-alungă stelare cirezi
iar mierea musteşte în faguri;

alături cu ţara în cumpeni de veac
păzindu-i hotarul asemeni, rotund,
pămîntul ţi-i mană, cum leac
pentru suflet sînt pruncii pe prund.

Ardent luminează cununa de spice
fruntea purpurie a lui Horia
legenda care a făcut să ridice
la alte-nţelesuri Istoria.

De-atunci înainte şi pînă acuma
nu singuri sîntem, ci unul şi unul
sub coroana lui prietenească, sub bruma
lui foşnitoare, ne adună gorunul.

În vremi urgisite, un suflet şi-un ţel
biruit-au gîndul, cum spun cronicarii,
şi-n sclipătul armelor reci de oţel
Baiazid şi-a pierdut şi şalvarii.

Departe sînt astăzi, pierdute-s pe veci
oşti poleite în aur, încovoiatele săbii şi caii
şi sclipătul armelor grele şi reci,
în Dunăre pierduţi sînt nohaii.

O inimă tînără are sub zeghe
minerul, sondorul, ostaşul;
nimbat cu lumini stă satul de veghe
şi cît de calm respiră oraşul!

AL. PINTESCU

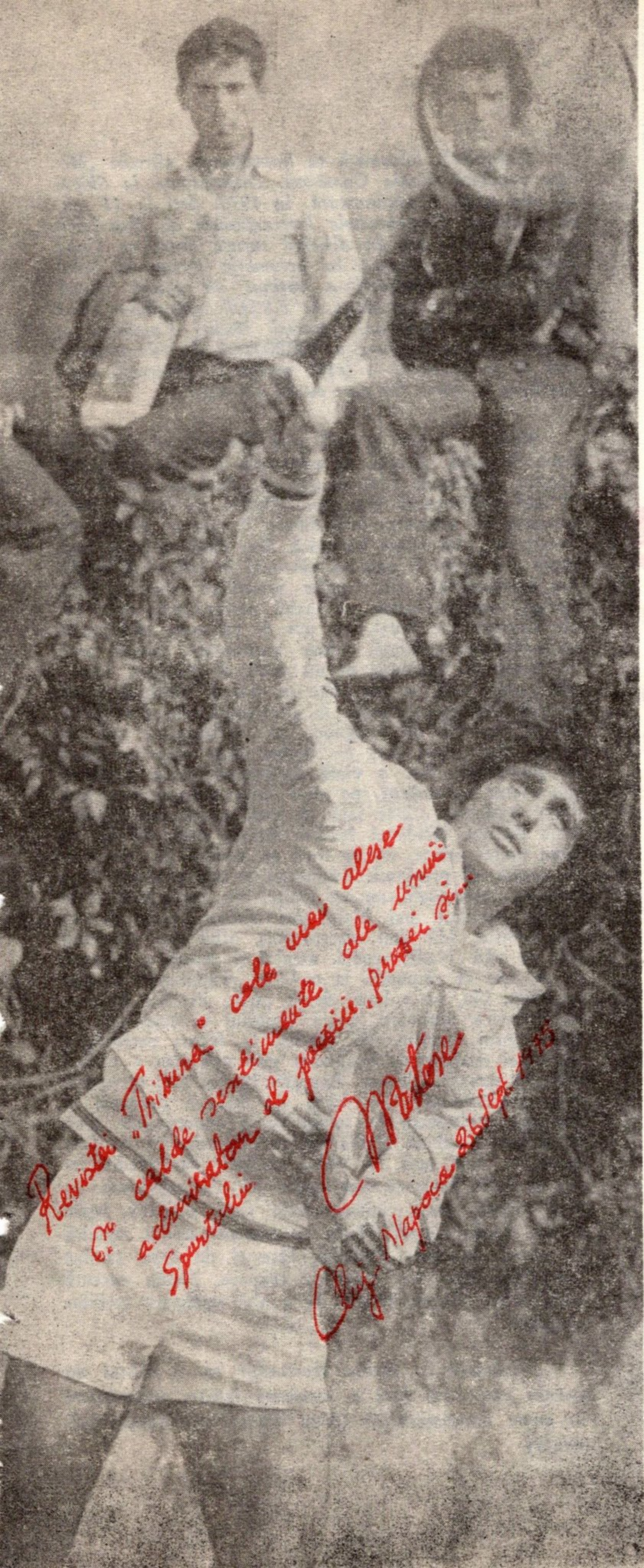

CÎNTECELE DORULUI

ÎN LUNCILE SOARELUI

În luncile soarelui
La fîntîna cerului
Nori negri s-au adunat
Grele ploi că au plouat
Apoi soare-a răsărit
Flori frumoase-a înflorit.
Fetele cum auziră
După flori se şi porniră
În zile de sărbători
Culegeau mănunchi de flori
Cele mari, mai măricele
Cele mici, mai puţinele.
Feciorii cînd le văzură
După ele se porniră.
Noroc bun că le zicea
Şi de mînă le prindea
Şi cu dor le dezmierda!
Iar pe fata cea mai dalbă
Un fecior aşa o-ntreabă:
*— De eşti fată de măr*it
Mă primeşti tu la peţit?
Fata nu îi răspundea
Numa ochii şi-i pleca
La faţă se-mbujora,
Feciorul înţelegea.

FRUNZĂ VERDE

Frunză verde, frunză verde
Nimeni dorul nu mi-l crede
Frunză verde de stejar,
Nu-mi ştii dorul meu amar.
Nici luna nici soarele
Numa căprioarele:
— Căprioară, surioară
Dor de lume mă doboară
Nalţă-te-n două picioare
Şi roade codrul la poale;
Roade poala codrului
Să văd faţa dorului.

CÎND IERA-N CODRU FRUNZIŞ

Cînd iera-n codru frunziş
Trecui sate-n curmeziş
Şi dumbrăvile-n lungiş
Văzui mîndră fetişoară,
Subţirică bălăioară,
Ca un pui de căprioară
Avea faţa ca un crin
Ochii ca cerul senin
Iera mîndră la sprîncene
Ca şi două sînziene
Cînta un cîntec de dor
De dragul unui fecior.

Culese de IONEL BULBOACĂ
satul Cornești, com. Gîrbău, jud. Cluj

minunea vie

- Start senzațional!
- 500.000.000 telespectatori au făcut cunoștință cu Nadia Comăneci
- Toți se dau în vînt după medalii
- Este ceva fantastic! (Sovietski Sport)
- Regim spartan, asta e, înțelegeți?
- Nadiei îi place aurul. Să nu vadă bronzul.
- Nadia e mare dar e mică.
- O fetiță ca un cristal elastic.
- Efectul Nadia.

Oricînd și oriunde, în tren, în autobuz, pe stradă, la cofetărie puteți lega o conversație cu oricine: ce spui dom'le despre copilul ăsta minune? E tare, dom'le, e fantastic, ferice de maică-sa. E o mină de aur, dom'le! Ferice și de antrenor c-o să vadă toată lumea. Și cică mai sînt și altele ca ea la școala aia! Românii vin tare din urmă. E la fel de celebră ca Năstase sau ca Iolanda Balaș. Gîndește-te dom'le că vine Olimpiada și erau unii care se învățaseră să umfle medaliile și fetița asta răstoarnă toate calculele. E o nebunie mare de tot, dom'le fiindcă toți fug după medalii. Știi, dom'le că... Știu, cum să nu știu, norvegienii au numit-o prințesa Nadia...

„Sportiva română Nadia Comăneci, acest bulgăre de energie, a surprins lumea gimnasticii devenind la 13 ani cea mai tînără campioană continentală. Venită la Skien ca o necunoscută în competițiile de anvergură, gimnasta română a răsturnat toate pronosticurile și se va înapoia la București cu patru din cele cinci medalii de aur puse în joc" (United Press International).

Nu, Nadia nu s-a dus ca o necunoscută la Skien! Cei ce au urmărit-o cu atenție ar fi putut sesiza ascensiunea-i vertiginoasă, valoarea fantastică a evoluției. Acest copil afirmă: nu mă tem de nimeni! O mică mănușă albă, o provocare adresată elitei gimnasticii mondiale. Un exercițiu al Nadiei îți evocă întinderea și destinderea unei lame de oțel. Un cristal elastic.

„L'Equipe", informată ca întotdeauna, afirmă: *„Micuța românca Nadia Comăneci, triumfătoare la Skien, nu este totuși o necunoscută. În 1973, deci la 11 ani, ea a cîștigat Campionatele Internaționale ale României, iar apoi s-a impus în dificilul turneu dotat cu Cupa Prietenia. De asemenea în octombrie trecut la Saint Quen, Nadia Comăneci a obținut un enorm triumf într-un spectacol organizat de F.S.G.T. eclipsînd-o chiar pe Ludmila Turișceva. Succesul Nadiei Comăneci la Skien, repurtat în fața a 500.000.000 de telespectatori lasă să se întrevadă o luptă aprigă la Montreal, unde românca va porni din start cu un atu sigur"*.

Nadia a intrat în sală mai devreme cu zece minute. Se joacă, aleargă cu prietenele ei vechi de antrenament. Prietenele care îi sînt și adversare, au pornit să facă performanță împreună. Cîndva au fost un grup omogen. Au progresat însă diferit. E normal să fie așa, fiecare are altă zestre biologică. Dar cînd se joacă, toți copiii sînt egali. E greu să pătrunzi în sală cînd Nadia are antrenament, sînt multe interdicții chiar pentru ziariști. Antrenamentele de înaltă performanță au devenit aproape un ritual, nu pot fi tulburate, solicitarea nervoasă este maximă, atinge paroxismul. Există apoi un secret de fabricație ce nu poate fi divulgat. Licentele costă bani, se știe. Fac ce pot, și pătrund totuși în sală. Mă pricep puțin la gimnastică, am fost și eu cîndva un fel de campion, cu cincisprezece ani în urmă. Sînt, s-ar zice, un inițiat. Sînt chiar profesor de gimnastică. Duc o viață duplicitară, între profesori sînt tratat ca scriitor, pe cînd între scriitori sînt luat drept profesor... Dar iată că intră antrenorul Nadiei, Bella Karoly. Zîmbetul Nadiei dispare subit. Nadia va tăcea multă vreme, nu va rosti un cuvînt. Ea știe doar să asculte, să privească. Răspunsul ei este mișcarea. Dar exigența antrenorului nu are limite. Nu, nu e bine, totul trebuie executat mai înalt, mai uluitor, mai inuman, mai orbitor. Mă simt electrocutat, ochii mei nu cred ceea ce văd. Nadia repetă, ascultă și repetă o mișcare, ea nu știe să răspundă la cuvinte, răspunsurile ei sînt mișcările. Nu, nu e bine, de la capăt. Precizia în execuție devine uluitoare, parcă propriul ei corp se șlefuiește prin mișcare. Mă gîndesc la forma perfectă a delfinului modelat de înaintarea prin apă, sau a păsării măiastre strunjite de aer. Expresia Nadiei este taciturnă, chiar morocănoasă, dar lama de oțel se dezdoaie și mișcarea explodează în spațiu cu o expresivitate greu de definit. Cred că Nadia are puțin geniu. Ea nu face sport, ea face artă în vîrful riscului, dar Nadia nu știe să cadă. Poate că este copilul lui Icar moldovean... Sînt mișcări pure, inimaginabile care sfidează legile naturii. Nadia zboară, Nadia nu cunoaște teama, mușchii ei ascund duritatea efortului, fața ei de copil rămîne impasibilă. Nici un semn de crispare. Nadia execută *altfel* orice mișcare, Nadia dă o altă strălucire vechilor elemente.

„Niciodată în istoria sporturilor nu a existat un sportiv care să-și facă o asemenea intrare fulgerătoare în arena internațională" (Alan Weeks, televiziunea britanică).

E greu să pătrunzi în sala de antrenament a Nadiei, sînt multe interdicţii. Sînt multe secrete de fabricaţie, sînt premiere absolute în tehnica de execuţie. Aici au apărut elemente noi de mare dificultate. „Ieşirea" Nadiei la paralele inegale a uluit lumea şi fizica. Nu e uşor să fii prima. A fost o surpriză generală.

„Figura cea mai strălucită în această nouă generaţie este gimnasta românca de 13 ani, Nadia Comăneci. Ştiam că exerciţiul Nadiei la paralele reprezintă ceva nou în gimnastică. Nu vom înşira elementele pe care le-a executat deoarece ele vor primi denumiri ale autoarei lor. Se poate spune însă un singur lucru: este ceva fantastic!" (Sovietski Sport).

Efectul Nadia... Există!

Un corp perfect proporţionat, cu segmente lungi, o motricitate fenomenală (ştiţi că Nadia joacă şi fotbal? joacă atunci cînd are timp, pentru deconectare), un sistem nervos perfect echilibrat. Nadia îşi stăpîneşte emoţiile de parcă n-ar exista adversar. Stilul ei de a concura se numeşte *stil Nadia.* Aţi văzut-o la bîrnă, desigur. Lucra ca pe sol ignorînd îngustimea ameninţătoare a suprafeţei de sprijin. Avea siguranţa unui superacrobat pe sîrmă. La paralele inegale zboară pur şi simplu, mîinile-i sînt aripi. Nadia se descurcă magistral în aer înscriind traiectorii greu de imaginat. Deodată s-au rupt barierele gimnasticii cînd se părea că acest sport ajunsese la limita dificultăţilor şi a perfecţiunii. Korbut, Turişceva, Helman, Kim, Anelore Zinke, Richarda Schmeisser, nume celebre au înclinat steagul în faţa Nadiei. Evoluţia ei a stîrnit controverse puternice declanşînd o adevărată furtună printre specialişti.

Aşadar — efectul Nadia! Se afirmă tot mai insistent: copilul acesta nu are nervi, sau are nervi de oţel. Copilul acesta nu are emoţii, nu tremură în faţa numelor celebre. Nadiei nu-i pasă de lumina fantastică a marilor competiţii, Nadia îşi face programul ei cu un calm desăvîrşit semănînd derută în adversar. Ea îşi învinge propriul ei exerciţiu. Lumea aplaudă, Nadia abia schiţează un zîmbet.

„Sub o aparentă fragilitate se ascunde o sportivă matură, cu mult sînge rece şi cu o siguranţă tehnică remarcabilă, cu exerciţii memorabile la paralele, bîrnă şi sol. Aceasta este Nadia Comăneci" (Le Figaro)

Stau de vorbă cu mama Nadiei, o femeie ageră, cu ochi vii şi se pare foarte energică. Ştie că are în custodie copilul minune al gimnasticii mondiale dar este de o modestie nepermisă. Nu-şi poate ascunde, totuşi fericirea. Ecourile marelui succes nu s-au stins încă. Gimnastica a pătruns în casa ei, a devenit o problemă de familie, casa se învîrte împrejurul Nadiei, ea este soarele casei, al oraşului, al copiilor. Toţi o strigă pe stradă, o privesc cu admiraţie.

...deodată au început să năvălească ziariştii şi nu numai din România. A fost o perioadă grea fiindcă la Nadia contează fiecare minut, Da, fiecare minut este planificat, judecat, măsurat, nimic nu merge la întîmplare. Somnul, odihna, lecţiile, antrenamentele. Nu, Nadia nu se joacă, ziua ei este ziua unui om foarte ocupat. Uneori mai încalecă *pegasul* (bicicleta) şi aleargă

la antrenament. Cîndva avea nişte patine pe rotile, dar le-a abandonat. De păpuşi nici vorbă, a fost băieţoasă de mică. Lupta ei continuă cu băieţii, da! A fost o problemă serioasă, unde vedea băieţi hop şi ea, se arunca în luptă, îşi măsura puterile cu ei.

... cu ziariştii, ... nişte oameni mari şi inteligenţi voiau să afle părerile unui copil, îi interesau totul despre Nadia. Au fost mulţi ziarişti, chiar din Suedia, Franţa, R.F.G. ... apoi de la noi. Am umblat zăpăcită multe zile, nu ştiam ce să le răspund. Am răscolit trecutul ... Ce face Nadia, ce mănîncă, cum învaţă, cum se antrenează, fel de fel de amănunte. Şi fiică-mea e cam tăcută din fire şi doamne, cîtă treabă are! Iar gimnastica e un sport dintre cele mai grele, cere muncă şi iar muncă, exactitate şi...

Vă pricepeţi la gimnastică?

Puţin dar deajuns. Cred că mă pricep să fiu mamă în primul rînd. Menirea mea este să fiu mamă şi cu asta am spus totul. Eu am cerinţele mele peste care nu se poate trece. O fi Nadia o mare sportivă, dar eu ca mamă nu-i fac concesii. Numai că acum Nadia nu-mi mai aparţine în întregime mie, aparţine tuturor.

Înseamnă că v-aţi făcut bine datoria.

„Prințesa Nadia a cucerit lumea". (Ziarul Bild din Hamburg).

„Startul senzațional al Nadiei Comăneci anunță o carieră strălucită". (Ziarul Aftenposten).

Nu-mi socotesc datoria față de ea încheiată. Niciodată. Deși este un copil bun și foarte ascultător. Ne înțelegem bine amîndouă. Îi place să muncească mult, mult, mult, așa am crescut-o în casă. Modestă. Succesul n-a schimbat-o cîtuși de puțin, Nadia a rămas aceeași, așa spun toți. Dacă a fost zvăpăiată? Doamne Dumnezeule, nici nu împlinise șase ani cînd i-am spus soțului meu: fata asta e prăpădul casei, s-o dăm la gimnastică, ne strică mobila. Nu stătea locului o clipă. Are o energie inexplicabilă și o ambiție grozavă. Pe la trei ani a băut o sticlă întreagă cu un medicament fiindcă era dulce. Și azi îi plac dulciurile, dar nu cred că aici se ascunde secretul talentului de a fi campioană... Cît a fost mică nu adormea decît legănată. Plîngea mereu. N-au ocolit-o nici bolile, dar știu una și bună, că nu-i era frică de nimic. O lăsam singură în casă pe întuneric.

... nu, nimeni din casa noastră n-a făcut sport, unde era să facem, pe maidan? Acum au o sală ca un laborator.

... Nadia învață bine, nici n-aș accepta altfel. Îi plac limbile străine, engleza franceza. Sper să le învețe chiar și la fața locului. Prinde repede fiindcă e silitoare. Știți cîte antrenamente face pe săptămînă? Treisprezece! Nu e un secret pentru nimeni. Numărul arată că nu sîntem superstițioși... da, treisprezece! Numai ce face acolo e secret. Și în sport există așa ceva, străinii s-ar da în vînt să afle ce și cum lucrează ea acolo. E concurență mare, toți se dau în vînt după medalii. Mare cinste pe noi, așa spun toți. O medalie la Olimpiadă înseamnă numele României pe buzele tuturor...

„Noi zicem să zîmbească dar cum? Hai, Nadia, zîmbește să te fotografiem, o îndeamnă ziariștii. Auzi, să zîmbească! Da' bine, domnule, știi ce muncă depune fata asta? Regim spartan, nu alta. Regim spartan. Se scaldă în sudoare de dimineață pînă seara și nu crîcnește, nu scoate o vorbuliță. Și ziariștii o obligă să zîmbească. Să fie veselă. E greu. Cu succesul ei, ministrul însuși, tovarășul Paul Niculescu ne-a aprobat cantină pentru Liceul cu program special de gimnastică. Fără Nadia nu se făcea nimic. Sau se făcea, da' mult mai greu. Fata asta, campioana asta are un regim de viață spartan. Halal de părinții care au născut-o și educat-o să se comporte astfel. E mana pămîntului' (Tovarășul Grunzu Gheorghe, președintele Cjef-ului din orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej).

Apropo, știți că Nadia vrea să devină antrenoare de gimnastică? Așa mi-a spus. Eu, mamă, mă fac antrenoare, îmi place mult. Să se facă dacă vrea ea. În general îi reușește ce-și propune. (O văd pe Nadia ieșind de la antrenament. Campioana absolută a Europei își trage din greu geanta mare. Merge la școală, aruncă geanta înainte, o lovește cu genunchiul drept, o leagănă, rîde, se zbenguie, sare într-un picior. E un copil oarecare, în uniformă de elevă, o fetiță subțirică, nălțuță, palidă, cu breton. Bretonul îi umbrește fața. O cunoașteți din fotografii. Vorbește puțin cu oamenii mari dar cu copiii se împacă de minune. Și totuși ...)

Posturile de televiziune britanice îi consacră un reportaj. *Omagiu româncei Nadia Comăneci: ... este aproape de perfecțiune și ne vine greu să credem că poate exista o asemenea minune vie. Micuța româncă a cucerit la Skien inimile tuturor. Publicul prezent la campionatele europene nici nu știa se să facă: să aplaude fiecare mișcare sau să se dezlănțuie în ovații la sfîrșitul exercițiului. (Comentator Adrian Metcalfe).*

Nadia e cea mai talentată gimnastă din lume. Știți asta?

E mare dar e mică. Pe 12 noiembrie împlinește 14 ani, continuă mama Nadiei. N-am să uit niciodată cum a coborît din avion. Din avionul acela argintiu și ... nici azi nu-mi dau seama dacă n-am visat. M-au chemat repede la București, s-o întîmpin și eu la aeroport. S-a tras scara și Nadia a coborît prima, toți călătorii i-au făcut loc. Avea brațele pline de flori, am crezut că mor de emoție, nu-mi venea să cred că-i fiica mea. Au întîmpinat-o oameni de seamă din România. Sîntem o familie fericită!

... știți cîte scrisori a primit din toată lumea! Au fost zile cînd poștașul ne lăsa douăzeci, treizeci de plicuri. Adresa? Nadia Comăneci, campioană absolută a Europei, municipiul Gheorghiu-Dej. Atît. În toate limbile, chiar și în limba turcă. Toți copiii din lume au fost solidari

cu succesul ei. Nu-i nevoie să înţelegeţi limba pentru a-ţi da seama ce cuprind scrisorile alea. Şi vin mereu, în continuare. Nadia le-ar mulţumi tuturor dar n-are timp. Nadia le răspunde că se pregăteşte intens pentru marea confruntare, Olimpiada de la Montreal. Puteţi s-o credeţi pe cuvînt.

Nadia va reuşi ceea ce a reuşit deja Ilie Năstase, să facă din sportul ei sportul tuturor copiilor. Nici o altă acţiune nu poate cîştiga inima copiilor ca prezenţa strălucită a unui sportiv de excepţie. Nadia va fi cu siguranţă cel mai bun sportiv român al anului 1975.

După şase ani de la înfiinţarea Liceului cu program special de gimnastică din municipiul Gheorghiu-Dej, citesc pe un grafic din cancelaria directorului Gheorghe Braşoveanu: Nadia Comăneci, locul 1—3 la Olimpiada de la Montreal. Şi multe alte locuri fruntaşe la diverse competiţii interne şi internaţionale pentru celelalte gimnaste care au deja un nume: Teodora Ungureanu, Georgeta Gabor, Iuliana Marcu, Luminiţa Milea... Este primul val... fiindcă altele se ivesc la orizont: Dana Crăciun, Dumitriţa Turner, Corina Sasu, Camelia Moise, Mirela Popescu, Mirela Oancea, Gabriela Cocean. Apoi alte şi alte valuri. De dimineaţă şi pînă seara sala îşi primeşte copiii, unii vin, alţii pleacă. Performanţa este o activitate umană dură, îmi dau seama. Dură deopotrivă pentru sportiv şi antrenor. Ne sorbim încet cafeaua. Da, în acest liceu se întîmplă ceva minunat, se merge pe căi nebătătorite, pe căi neumblate, necunoscute de nimeni. Există pasiune şi experienţă. Toţi copiii oraşului vor să devină o Nadia. Au fost şi înfrîngeri, e greu să te afli în avangarda gimnasticii mondiale. Să nu uităm că ne aflăm în Moldova. Acum se face gimnastică şi la Bacău şi la Galaţi cu rezultate excelente.

Domnul Arthur Gander, preşedintele Federaţiei Internaţionale de Gimnastică felicită printr-o telegramă Federaţia română de specialitate. Pentru Nadia, această minune vie care a uluit lumea.

OVIDIU GENARU

nona gaprindaşvili:

„ŞAHISTUL SE APROPIE DE OMUL DE ARTĂ...“

La începutul lunii iunie 1975, la Timişoara a avut loc turneul internaţional feminin de şah organizat de Clubul Medicina din localitate. Această prestigioasă manifestare, realizată prin eforturile neobosite ale rectorului Institutului de medicină din Timişoara, profesorul Pius Brînzeu, a fost onorată de prezenţa Nonei Gaprindaşvili, de trei ori campioană mondială. Am avut prilejul să purtăm o interesantă discuţie cu maestra internaţională Nona Gaprindaşvili. Din ceea ce ştiam din ştirile deja apărute în presă, dar mai ales din relatările unui amic şahist, eram pregătiţi să cunoaştem o femeie deosebită, înzestrată cu un înalt spirit de sportivitate şi etică, caracterizată de asemenea printr-o rară colegialitate şi modestie. Aşadar, am căutat să aflăm date noi despre Nona Gaprindaşvili, campioana lumii la şah şi deopotrivă despre unele frămîntări şi gînduri mai intime, despre acea parte mai puţin spctaculoasă şi vizibilă din viaţa unei supercampioane.

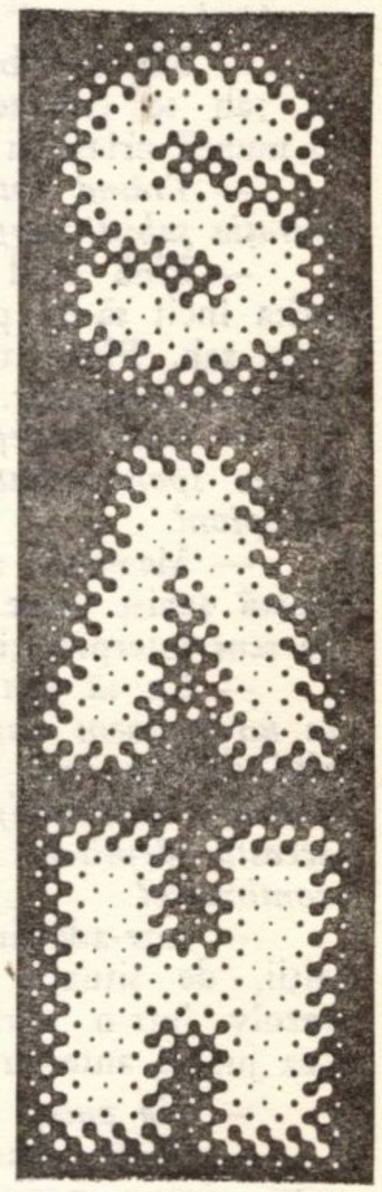

Большой привет читателям газеты „Трибуна“

Н. Гаприндашвили

— *Cînd aţi început să jucaţi şah?*

— Şah am început să joc la 5 ani. În familia noastră, sînt originară din Tbilisi, toţi jucau şah, atît părinţii cît şi cei 5 fraţi ai mei. Acesta a fost începutul. În ultimii ani ori de cîte ori am jucat pentru titlul mondial, am fost însoţită de cei 5 fraţi ai mei...

— *Care a fost drumul parcurs de la acest început şi pînă în momentul de faţă, cînd campioana mondială Nona Gaprindaşvili e prezentă aici, la Timişoara, din nou într-o competiţie internaţională?*

— Primul meu succes de seamă l-am repurtat la 15 ani, cîştigînd la Tbilisi campionatul de şah al Gruziei. În 1958 am ocupat locul al III-lea la finala unională iar în 1961 am cîştigat dreptul de a juca partida hotărîtoare cu Bîkova, campioana lumii de atunci, aşa încît în 1962 am obţinut titlul suprem cu 9:2, din care 7 victorii şi 4 remize. În continuare, în 1965, 1969 şi 1972 mi-am apărat titlul, pe care voi căuta să-l păstrez şi în octombrie 1975 în întîlnirea cu Nana Alexandria. Am participat la 6 olimpiade şahiste cîştigate de echipa noastră, jucînd ultimele 5, la masa 1-a.

— *Deoarece noi reprezentăm o revistă de cultură în care arta şi literatura ocupă un loc important, am dori să ştim dacă după opinia D-voastră, în şah se poate vorbi despre „stil"?*

— Mă întrebaţi despre stil?... Eu cred că stilul în şah se caracterizează prin simbioza dintre muncă, o muncă uriaşă şi talent.

— *Trăind într-o epocă tehnicisă, cum vedeţi comparaţia şahist-computer?*

— Pînă cînd computerele se vor perfecţiona într-atîta încît să-mi pună probleme, desigur, eu nu voi mai juca şah. Pînă atunci însă nu mi-e teamă de nici un campion-computer.

— *Cum vedeţi stimată Nona Gaprindaşvili, raportul dintre spontaneitate şi memorie, în cariera unui supercampion?*

— Memoria are un rol extrem de important, nu există şahist mare fără o memorie excepţională. Dar în ce sens interpretaţi d-voastră spontaneitatea?

— *Ca să fim mai expliciţi: într-o anumită partidă, la un moment dat se iveşte o poziţie identică unei poziţii dintr-un joc disputat cu mulţi ani în urmă, într-o întîlnire Fischer-Spasski. D-voastră recunoaşteţi imediat această identitate şi în caz că e aşa, cum procedaţi în continuare?*

— Într-adevăr eu recunosc aceste identităţi de poziţii, de situaţie pe tabla de şah dar încerc să le rezolv într-o variantă care uneori e mai bună decît cea jucată anterior.

— *Ne puteţi da un exemplu?*

— Chiar acum, la Timişoara, în partida cu Borisova, într-o poziţie similară celei dintr-o partidă mai veche dintre Vaganian şi Adorian, eu jucînd cu negrele, am găsit o mutare mai puternică decît cea gîndită de Adorian.

— *Cum vedeţi relaţia artă—sport, în modul cum se manifestă ea în şah?*

— Şahul e un sport în măsura în care într-o partidă de şah se înfruntă doi adversari, fiecare luptînd pentru cîştigarea partidei. Şahul solicită mult psihicul partenerilor, *e un joc în care psihicul are un* rol important, pe tabla de şah se poate *crea...*

— *În ce sens se poate crea?*

— În sensul că şahistul aduce o contribuţie originală, inventează mereu, creează ceva nou şi aici el se apropie de omul de artă.

— *Acest şahist, mai aproape de creatorul de artă, cum îl descrieţi D-voastră, trebuie să aibă oare şi aptitudini de matematician? Există, aşadar, o legătură din acest unghi între şah şi matematică?*

— Nu. De pildă, Spasski e un matematician foarte slab, Tal e un polivalent, dar cu preferinţe spre muzică, în ce mă priveşte pe mine, la şcoală eu am făcut faţă la toate materiile.

— *Începînd cu Alehin şi pînă la Karpov, enumerîndu-i pe Botvinik, Smîslov, Spasski, Petrosian, se poate vorbi de o şcoală?*

— Eu nu cred că există „şcoli" în şah, există partide şi personalităţi. Fiecare mare şahist e o personalitate. Chiar pornind de la o poziţie ştiută, eu o interpretez într-o variantă personală, deşi la sfîrşit după terminarea partidei, a competiţiei, o analizez cu antrenorul meu. Am totală încredere în el.

— *Avem impresia că ne apropiem din nou de ideea creaţiei în şah, aşadar de şah privit şi ca artă.*

— În ce mă priveşte, la începutul carierei am fost o adeptă a jocului combinativ, mai apropiat de viziunea omului de artă. Apoi, cîştigînd experienţă, am trecut şi la jocul poziţional.

— *Între cele două moduri de joc, combinativ şi poziţional, pe care-l consideraţi superior?*

— Superior? Nu se poate vorbi despre aşa ceva. De exemplu Tal respinge jocul poziţional, e adeptul total al jocului combinativ. Eu caut să le îmbin. În schimb, Karpov joacă extrem de calculat, de practic.

— *Şi acum, pentru cititorii Tribunei, ce preferinţe artistice are campioana mondială Nona Gaprindaşvili?*

— Mai întîi baletul, îmi place nespus de mult. De asemenea, muzica, teatrul şi filmul.

— *Dar lecturile D-voastră preferate?*

— Prefer proza, poeziei. În timpul turneelor citesc exclusiv literatură de aventuri.

— *Dar în viaţa intimă, de familie, destinul de supercampioană îşi spune cuvîntul?*

— La această întrebare ar trebui să răspundă, poate, soţul meu care e aici de faţă... Acasă nu sînt campioană, sînt soţie şi mamă, avem un copil de 4 ani.

— *Care sînt impresiile D-voastră despre România şi despre şahiştii români?*

— România e o ţară frumoasă şi primitoare în care mă simt bine. Cunosc o serie de buni şahişti români: Margareta Teodorescu, Elisabeta Polihroniade, Gertrude Baumstarck, Victor Ciocîltea şi desigur Florin Gheorghiu.

Interviu realizat de
AUREL DUMITRIU şi MIRCEA VAIDA

Ștefan Kovács ~FOTBAL TOTAL

Capitolul II: AJAX AMSTERDAM (1971—1974)

Volumul *Fotbal total*, semnat de clujeanul Ștefan Kovacs, cunoscut antrenor al echipei naționale a României, al echipelor *Steaua* și *Universitatea* Cluj, a apărut la editura pariziană Kalmann-Lévy, în 1975. După capitolul „Cupa mondială în R.F.G.", din care revista *Tribuna* a publicat anul acesta cîteva fragmente, dăm mai jos traducerea integrală a capitolului *Ajax din Amsterdam*, care evocă anii petrecuți de antrenorul Ștefan Kovács la conducerea cunoscutei echipe olandeze.

Era în iunie 1971, cu cîteva zile înaintea finalei Cupei României pe care clubul meu trebuia s-o joace contra lui Dinamo, cînd m-am dus prima oară la Amsterdam.

Conducătorii lui Ajax voiau să mă cunoască, eram cinci sau șase candidați la postul de antrenor. Erau în primul rînd germanul Max Merckel și iugoslavul Bobek.

Îmi amintesc, era într-o marți. Mă conduseseră la una dintre „eminențele cenușii" ale clubului, Dr. Rolink, care era prieten mai mult cu conducătorii clubului decît cu jucătorii. Am aflat, șase luni mai tîrziu, dintr-o mărturisire a președintelui Van Praag, într-o zi cînd era bine dispus, că diagnosticul doctorului fusese decisiv.

Am petrecut împreună două ore de discuții, timp în care statul major al clubului aștepta în camera de alături. De la început modul în care mă primise fusese rezervat, căci era un mare prieten al lui Rinus Michels, predecesorul meu. Apoi discutasem despre medicină și fiziologie și el mi-a spus că eram capabil, ca și el, să predau aceste lucruri în Olanda. Cînd ne întîlnirăm cu conducătorii, am aflat mai tîrziu, el ridicase, aprobator, degetul mare în spatele meu.

Revin deci la București, pentru a cîștiga cupa, cu contractul în buzunar. Apoi, din cauza decalajului de sezoane, m-am întors la Amsterdam să mă instalez. Primul meu contact cu ziariștii olandezi, mîndri pe drept cuvînt de primul titlu european al lui Ajax, cîștigat în finala cu Panatinaikos din Atena, a fost destul de rece. Ei priveau cu orarecare neîncredere pe străinul ce avea să ia locul marelui Michels, durul durilor. Eram un mic român printre acești vikingi cuceritori!

Cînd i-am întîlnit pentru prima oară pe jucători, cu ocazia unei conferințe de presă, ei reveneau dintr-o vacanță care durase, după finala de pe Wembley, aproape nouă săptămîni. Ca și cum era mai important să se odihnească pe laurii lor europeni decît să-și pregătească viitorul! Și acum, patru ani mai tîrziu, îmi pun o întrebare. Mă întreb dacă nu cumva conducătorii lui Ajax m-au ales, cu toate referințele mele, pentru a se acoperi în caz de eșec. Nu vorbeam limba lor, nu cunoșteam mediul și nici obiceiurile olandezilor. Dacă Ajax eșua era cu siguranță greșeala acestui antrenor venit din Est.

Mai revăd încă jucătorii, așezați în cea mai profundă liniște, în jurul marii mese. Lor m-am adresat imediat, în germană.

— Eu vin, le-am spus, într-o casă și la o mamă pe care tatăl a abandonat-o. Voi sînteți copiii. Știu foarte bine că vă iubiți tatăl adevărat, dar el a plecat de bunăvoie și acum trebuie să trăim împreună. Trebuie să acceptați obiceiurile mele și eu pe ale voastre. Căci eu sînt tatăl și lucrez pentru voi. Dați-mi încrederea voastră, am nevoie de ea, pentru a putea aduce în casă banii de care aveți nevoie și de care are nevoie mama voastră.

„Vom trăi împreună. Îi cunosc pe cei mai celebri dintre voi de la televiziune, de la radio, din presă. Dar ceilalți sînt, pentru mine, niște necunoscuți, chiar dacă valoarea lor, sînt sigur, e foarte ridicată. Nu știu aproape nimic despre modul cum se antrenează olandezii, dar știu în schimb aproape totul despre antrenament, așa cum se practică el în lume..."

Mă priveau în liniște, fără un cuvînt sau un surîs de încurajare, cu o răceală extraordinară.

— N-am să vă vorbesc deloc, am adăugat, despre mine. Actele mele vor vorbi. Și ceea ce veți gîndi despre mine, cînd ne vom despărți, nimeni nu poate să spună acum. Dar singurul lucru asupra căruia nu veți avea deziluzii în ceea ce mă privește va fi onestitatea mea, în circumstanțele nefericite, ca și în cele fericite.

Și am încheiat cu aceste cuvinte:

— Adaug că pe adevăratul Kovacs nu-l veți cunoaște niciodată, dacă totul merge bine. Dacă, în schimb, vom avea decepții, atunci mă veți cunoaște sub înfățișarea mea adevărată.

După această luare de contact, un ziarist mă întrebă, pe un ton destul de disprețuitor, ce voiam să fac din acest „diamant" care era echipa Ajax, campioana Europei.

Îi răspunsei că, fiind în orașul șlefuitorilor de pietre prețioase, mă voi sili să tai acest diamant brut făcîndu-l briliant. (Și n-am fost liniștit decît în ziua cînd, după primul meu sezon, am citit, rîndurile ieșite de sub pana aceluiași ziarist, care spuneau că un șlefuitor de diamante olandez n-ar fi lucrat mai bine...).

Am adăugat că nu vedeam bine, astfel vorbind, ce puteam să aduc la Ajax. Căci ce poți oferi bogaților? Dacă ar fi fost vorba de un sărac, aveam tot felul de cadouri în valiza mea...

Aproape imediat mi-am scos treningul din valiză și am însoțit echipa la cantonamentul de la Hoogeven, unde se pregătește ea de obicei pentru următorul sezon. În nordul țării, în mijlocul copacilor, un colț ideal.

Nu eram complet instalați încă și antrenorul secund, Greisenhoud, mă luă deoparte și-mi spuse că obiceiul aici era să te apuci de lucru fără întîrziere. Era ora 18!

L-am privit calm și i-am spus:

— Ştiţi cumva ce-au făcut jucătorii în timpul lungii lor vacanţe? Care a fost regimul lor alimentar, fizic, sexual? Unii fuseseră în Austria, alţii în Spania, alţii în Franţa, în Grecia, în Italia. În seara asta ei au nevoie mai ales să se regăsească. Îi vom lăsa deci să discute, să ia masa, în timp ce eu am să încep să-i observ. Se vor culca la ora 22 şi, mîine, vom începe antrenamentele. Dacă s-ar antrena în seara asta, acest lucru n-ar avea alt scop decît să epateze lumea.

Am întrebat de asemenea unde era medicul. Mi s-a răspuns că el nu voia să trăiască această existenţă spartană şi că va veni în caz de nevoie. Am simţit imediat că între medic şi jucători nu circula un prea mare curent de simpatie.

În acea seară am avut primele discuţii între patru ochi cu jucătorii. Am început să cunosc ceremonialul meselor, care s-a repetat, doi ani la rînd, de fiecare dată cînd luam dejunul sau masa de seară împreună. Keizer lovea în farfurie şi toţi jucătorii, în ciuda libertăţii de credinţă, făceau linişte. Stuy, portarul, spunea o scurtă rugăciune şi dorea tuturor poftă bună.

După masă, în momentul cafelei cu lapte — mai mult lapte decît cafea — Johann Cruyff, primul, m-a provocat:

— Domnule antrenor, a spus el, se ştie că veniţi dintr-o ţară din Est şi că v-aţi ocupat acolo de clubul armatei, unde nu prea se glumeşte cu disciplina. Ce credeţi despre lungimea părului nostru?

Se întorseseră din vacanţă aceşti blonzi pletoşi, cu chici încă şi mai lungi ca de obicei.

Am răspuns:

— Nu, domnule Cruyff, pletele voastre nu mă uimesc. Este moda tinereţii. Ele puteau, mi se părea, să se mai lungească cu vreo cinci sau zece centimetri. Eu n-am venit aici să vă tai părul ci pentru a vă perfecţiona fotbalul pe care-l jucaţi.

Au început să rîdă şi să glumească, dar fără să-mi pot da seama dacă în semn de aprobare sau nu. La ora fixată, fiecare intră în camera sa.

Aveam firesc un plan de antrenament, minuţios, dar Greisenhoud pregătise unul el însuşi şi mi-l supuse spre aprobare. Evident el urmărea prin iniţiativele sale, prin cunoaşterea subiectului, să ia un avans asupra mea şi să devină veritabilul şef.

Am studiat deci programul său, ca şi cel al lui Michels, pe care-l avea la el. I le-am dat înapoi spunîndu-i:

Diferenţa fundamentală între aceste programe este că, după al dumneavoastră, jucătorii trebuie să se antreneze din plin din primul minut, fără a se ţine seama de vacanţă. Programul meu urmează o curbă care urcă lent şi care cuprinde ansamblul sezonului. S-ar zice că nu vă gîndiţi decît la un singur lucru: să munciţi dur pentru a distruge jucătorii!

În prima seară deja, întrebînd care dintre jucători este cel mai instruit, am stat de vorbă puţin, în germană şi franceză, cu Arie Haan. Şi am început să mă informez despre nivelul de cunoştinţe al fiecăruia,

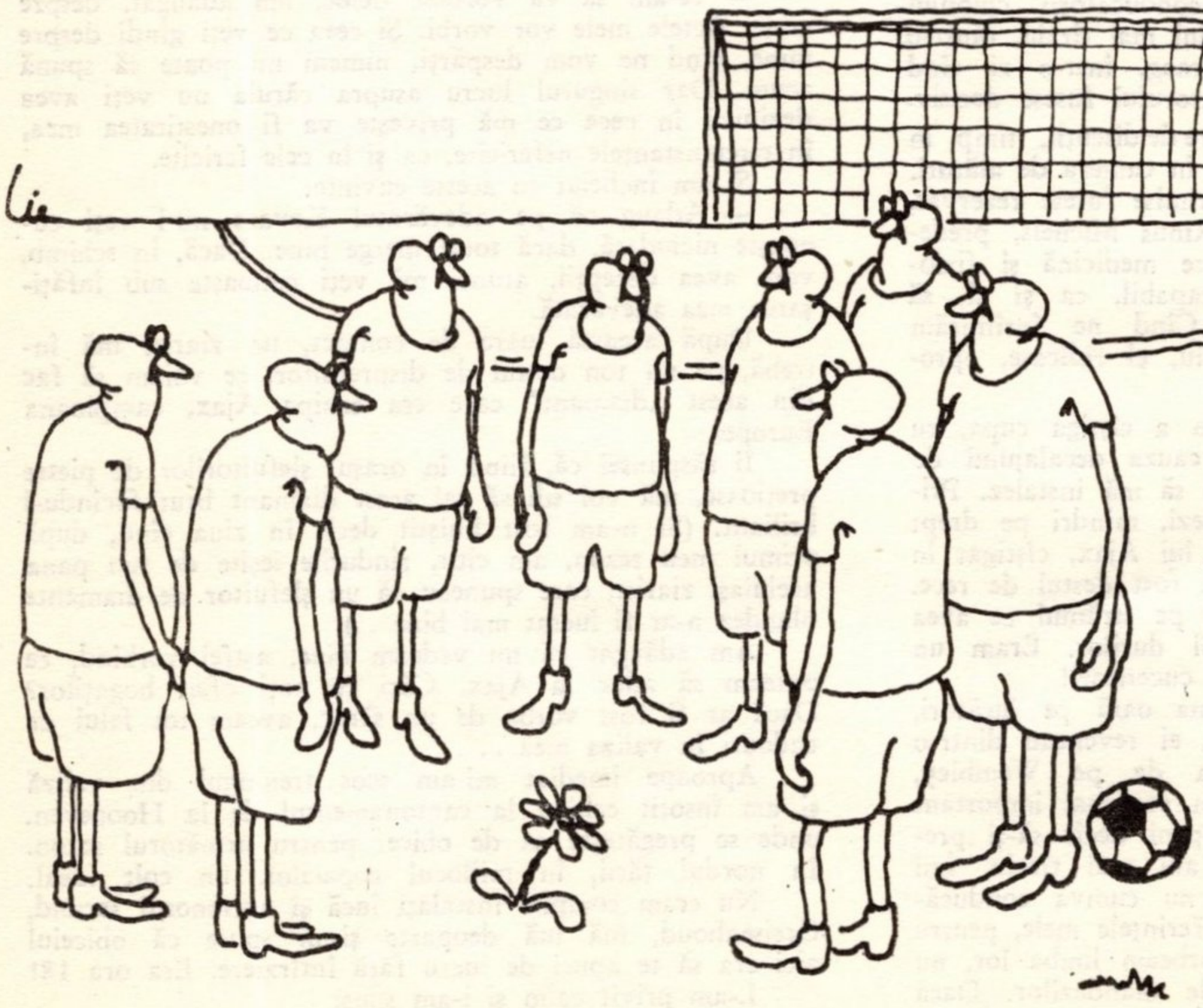

ca să știu cum să-i iau. A doua zi mă așteptau pe terasă și ascultară fără să crîcnească programul meu de antrenament. Prevăzusem trei ședințe pe zi.

Prima consta în curse destul de ușoare de patruzeci de minute prin pădure. I-am încredințat conducerea lor adjunctului meu. Cînd reveniră am citit în ochii lor o oarecare decepție. Se așteptau la un veritabil supliciu!

La 10,30 ne-am reîntîlnit pe teren, cu flacăra care luminează fețele fotbaliștilor cînd baloanele țîșnesc din sac. Eram în mijlocul unui grup, cu asistentul meu, pregătindu-mă să vorbesc despre materialul de antrenament, cînd, deliberat, de la vreo douăzeci de metri, Keizer expedie spre noi o veritabilă ghiulea. Cum balonul ajunsese la mine, am avut grijă, fără să încetez să vorbesc și fără a avea aerul că mă feresc, să-l expediez înapoi fără a mă controla evident, cu latul, la 20 de metri, în picioarele lui. Jucătorii au totdeauna nevoie de astfel de asigurări. Ei nu iubesc pe antrenorii care se servesc totdeauna de mîini pentru a prinde balonul.

Și cum ei formau perechi pe teren, pasîndu-și și repasîndu-și mingea într-un ritm din ce în ce mai viu, mă alături unui jucător fără partener și mă antrenai cu ei.

În seara zilei a zecea era prevăzut un meci contra unei echipe de amatori din împrejurimi și în fața a zece mii de spectatori! Cerînd sfatul asistentului meu asupra echipei pe care trebuia s-o prezint, el îmi spuse:

— Aceea care a cîștigat la Wembley!

Eu replicai furios:

— Cum aș putea s-o fac? Rijnders, omul la toate, și Vasovic, cerberul, au părăsit Ajaxul. Krol are gamba ruptă și Suurbier meniscul atins.

Și cînd am vrut să știu pe ce post aș putea să prezint un jucător ca Haan, el îmi răspunse: „Pe mai multe posturi!", fără să consimtă a-mi da un ajutor serios.

A trebuit deci să mă descurc cu ceea ce aveam, grație sfaturilor unor jucători precum Keizer. Nenorocirea a făcut că, încă de la acest meci amical, un al cincilea campion al Europei, Gerrie Muhren, atins violent de o lovitură la prostată, să fie imobilizat mai multe săptămîni. Trebuia să-l folosesc pe Jackie Swart și să plasez noile elemente, Blankenburg și Schilcher, oriunde era nevoie.

Din a patra zi de lucru am început să explic jucătorilor de ce cutare sau cutare exercițiu. M-am adresat mai întîi celor care aveau o experiență de antrenor: Keizer, Swart, Suurendock, apoi celor care aveau în vedere să urmeze stagii în sezonul următor. Pînă aici ei executau gesturile antrenamentelor fără a ști rațiunea pentru care o fac. Am început să le dau conștiința a ceea ce fac.

Perioada noastră de pregătire a durat zece zile, cu cîte trei ședințe pe zi. Aceea de după-masă, la ora 15, pe teren, era mai mult sau mai puțin violentă, după cum aveam sau nu un meci de disputat seara. Căci trei întîlniri amicale ne erau impuse, în primul rînd, și o a patra în ultima seară, contra Borussiei Moenchengladbach.

Cred că jucătorii au asimilat corect eforturile din ce în ce mai accentuate pe care le cerusem eu căci, în fața lui Netzer și a colegilor lui, ei au făcut 3:0 în prima repriză; și ajungînd la 3:3 în urma greșelilor portarului Stuy, ei luară din nou avantaj, definitiv, la sfîrșitul partidei (4:3). În ceea ce mă privește, eram mai puțin preocupat de calitatea jocului lor decît de desăvîrșirea condiției lor fizice și de gradul ridicat al pregătirii.

La întoarcerea la Amsterdam, cînd ei au început să se antreneze pe terenul familiar al stadionului Ajax, am descoperit vreo două sau trei sute de persoane care, de mulți ani, asistau în fiecare zi, fidel, la exerciții. Ei erau obișnuiți cu vocea puternică a lui Michels dîndu-și ordinele, repezindu-și jucătorii, ca un plutonier major. Și acum jucătorii își făceau tăcuți datoria, în compania unui mic român tăcut și el și aproape invizibil. Am simțit odată în plus acest climat de neîncredere pentru străinul care eram.

Cît despre antrenorul secund, el înțelesese că eu eram șeful și mă invitase la el, unde făcui cunoștință cu soția sa. I-am spus-o verde în față:

— Ascultă, dacă nu ești antrenorul șef al Ajaxului, în locul lui Michels, nu-i din vina mea. Vreau să te tratez ca asociat și prieten și niciodată să nu te pui, în fața jucătorilor, într-o poziție delicată. Dar trebuie ca, la rîndul dumitale, să intri în acest joc și să nu te adresezi decît mie cînd ai o sugestie sau o critică de făcut. Fii un aliat sincer și vei petrece cel mai frumos sezon din viața dumitale.

Soția sa, care era inteligentă, consimți și el îmi dădu adeziunea sa totală. În ansamblu, din această parte, totul mergea din ce în ce mai bine, doar că, în perioadele dificile, îl vedeam luîndu-și brusc oarecare distanță față de mine... Mai tîrziu, urmîndu-mi sfatul, acceptă postul de antrenor al Cercului din Bruges, în Belgia. Îl ajutai chiar să-și întocmească propriul contract. Părea că mă binecuvîntează de fiecare dată cînd cîștiga un meci, dat fiind că-mi datora faptul de a fi cerut prime duble!

Psihologic, trebui, foarte repede, să mă lupt cu o oarecare satisfacție și autoîncredere născută din finala cîștigată în fața lui Panatinaikos. Se revenea mereu la acest subiect, printre jucători și împrejurul lor. Într-o zi, deci, am pus piciorul în prag. Am spus:

— Finala asta, cu care vă gargarisiți atîta, a fost ea chiar atît de minunată? Am auzit vorbindu-se că a trebuit să schimbați la pauză doi jucători epuizați, că, exact înaintea finalei, ați pierdut la Feyenoord un meci decisiv, la fel ca și campionatul și că, două luni înainte de Wembley, ați traversat o perioadă foarte penibilă în care n-ați fost deloc în formă...

Revenind din timp în timp asupra acestui subiect, îmi dădeam toată silința să șterg din mințile jucătorilor această amintire paralizantă și să întorc pentru ei o nouă pagină. Pentru amintirile glorioase poți bea din cînd în cînd un pahar; în rest trebuie să mergi înainte. În această privință, eu sînt foarte realist.

Perioada dinainte de campionat mi-a dat de asemenea posibilitatea să abordez cu jucătorii un subiect care-mi stătea pe inimă: acela al educației.

Tot în cadrul pregătirii am avut de disputat un meci în *R. F. Germania,* contra excelentei echipe Eintracht Frankfurt și am pierdut cu 3:2. Seara i-am însoțit pe jucători la un cinematograf în oraș. Erau îmbrăcați

în vechea uniformă a Ajaxului, dintr-o lînă groasă gri, grea şi demodată. Mai tîrziu, cu complicitatea jucătorilor, am reuşit să determin schimbarea ei într-un costum mai uşor şi mai elegant.

M-am aşezat deci într-o lojă din spatele lor şi am văzut şase sau şapte dintre ei punîndu-şi picioarele pe scaunele din faţă. Eram stupefiat. Din fericire nu era multă lume în sală şi incidentul trecu aproape neobservat. Am înregistrat, foarte şocat, scena, şi n-am spus nimic.

A doua zi, înainte de antrenament, i-am pus să se aşeze cinci minute pe iarbă şi le-am vorbit deschis. Le-am amintit ceea ce văzusem în ajun la cinema şi le-am spus că această atitudine mi se părea de neînţeles din partea unor jucători care cîştigaseră Cupa Europei şi care reprezentau, în mintea oamenilor, ceea ce sportul a produs mai bun.

— Faceţi la fel şi la voi acasă? La mamele voastre? La logodnicele voastre? Atunci, cum puteţi face asta într-un loc public?

Mă uitam mai ales la cei tineri, subliniind că rolul meu nu era numai de a-i învăţa, ci de a educa.

— Nu vreau să vă jignesc, dar am înţeles ieri de ce presa străină vorbeşte cîteodată de „ţăranii" olandezi. În realitate, cu cît un om e mai mare, cu atît trebuie să fie mai modest.

N-am vrut nici să-i ruşinez, nici să-i condamn, ci să-i pun să reflecteze. O săptămînă mai tîrziu, cînd ne-am dus din nou la cinema, nimeni nu şi-a mai pus picioarele pe fotolii. În schimb se întorceau spre mine şuşotind: „E bine aşa? Vă place, da?" Cîştigasem acest pariu mai delicat decît s-ar crede. Şi niciodată n-am mai avut de făcut observaţii de genul acesta.

În sfîrşit, a început compionatul. Şi, îndată ce ne parveni programarea, am observat la club un ciudat sentiment de panică. Primul nostru meci s-a desfăşurat la Twente, acolo unde Ajax nu mai cîştigase de doi ani. Ziariştii făcuseră un munte dintr-un centru avansat, pe nume Achtenberg, pe care-l prezentau ca pe o sperietoare teribilă. Şi, curios, conducători şi jucători, campioni ai Europei, tremurau în faţa acestui adversar a cărui valoare, în ceea ce mă priveşte, n-am ajuns s-o înţeleg niciodată.

Aveam atunci, afară de ignoranţa mea în ceea ce priveşte fotbalul olandez, un mare handicap, acela al limbii. Îmi dădusem toată silinţa să învăţ vreo sută de cuvinte neerlandeze legate de fotbal. Dar, degeaba pretindeam glumind că o sută de cuvinte din fotbal erau, pentru un fotbalist, un bagaj suficient pentru tot ce voiam eu să-i învăţ şi să le spun, era foarte puţin.

Pentru a mă prezenta la Twente am amestecat deci, conform obiceiului meu, gluma în ceea ce e secundar cu seriosul în ceea ce este esenţial. Centrul avansat Achtenberg? Nu cunoşteam decît o băutură care are, cu aproximaţie, acest nume! Cît despre echipa mea, hotărîsem, în necunoscutul în care mă aflam, să o prezint, pentru acest prim meci, în manieră italiană, ca şi cum aş fi fost Herrera.

Ajax a practicat prin urmare un marcaj riguros, nemilos: şi-a luat minimum de riscuri şi şi-a asigurat „mijlocul"; şi două goluri au izvorît din această prudenţă; Ajax a triumfat (2:0) asupra acestui prim adversar.

Era o bătălie cîştigată şi războiul avea să fie lung. Dar elogiul care m-a bucurat cel mai mult, doi ani mai tîrziu, a fost cel cuprins în această declaraţie a lui Piet Keizer:

— Cel mai preţios lucru pe care ni l-a adus Kovacs a fost eliberarea de spaime.

Primul obstacol fiind trecut, Ajax şi-a atins dificil scopul, duminica următoare, pe teren propriu, în faţa unui adversar de asemenea temut, A.D.O. Haga (1:0). Şi am avut surpriza, în loc de felicitări, de a fi criticat, de către conducători şi de presă, în stilul: „De ce jucătorii dumitale n-au marcat mai multe goluri?"

Am înţeles în acea zi că nu trebuia să mă aştept la nici un fel de indulgenţă, că eram condamnat să cîştig, să cîştig fără încetare; şi că singura solidaritate posibilă trebuia s-o caut la jucători care, ei, ştiau bine că pe teren nu acţionezi totdeauna în largul tău.

Exista, pentru a reprezenta jucătorii în faţa antrenorului, un mic comitet format din căpitanul echipei, Piet Keizer, şi din doi dintre colegii săi, Cruyff şi Hulshoff. Găseam prea redusă această delegaţie şi am oferit tuturor jucătorilor, oricare ar fi, posibilitatea de a lua cuvîntul, în conferinţă tehnică sau tactică, asupra cutărui sau cutărui punct din expozeul meu, asupra cutărei sau cutărei caracteristici, pe care eu o ignoram, a adversarilor noştri. Aceste intervenţii, oricît de rare au fost ele, au strîns legăturile dintre noi, dînd impresia jucătorilor că le lăsam, nu, firesc, o libertate absolută, dar posibilitatea iniţiativei şi a creaţiei.

Hulshoff, de exemplu, a exprimat într-un interviu următoarea opinie:

— Michels îşi lua singur toate responsabilităţile. El îşi revendica toate riscurile: iar noi n-aveam decît să executăm ceea ce ordona el. Cînd luam bătaie, el declara că nu aplicasem bine sfaturile sale. Kovacs, el ne explică foarte clar ceea ce aşteaptă de la noi, apoi lasă pe mîinile noastre răspunderea. Nemaisupunîndu-ne orbeşte, noi putem da ceea ce avem mai bun.

Această diferenţă între metodele antrenorului olandez şi ale mele nu înseamnă şi că eu dezaprobam comportamentul său. Avînd, din contră, grijă să mă informez exact asupra manierei sale de acţiune, păstrasem toate obiceiurile lui care mi se păreau fecunde. De aceea, ca şi el, am vrut să ştiu totul despre viaţa jucătorilor mei, pentru a putea să-i dirijez cînd treceau printr-o perioadă dificilă.

În ceea ce priveşte antrenamentul, Michels avea meritul de a-i fi obişnuit pe jucători cu efortul, chiar cu cel mai dur. Am păstrat ceea ce-mi părea a corespunde cu temperamentul olandez, dar am căutat să-l îmbogăţesc şi să-l umanizez.

„Săptămîna de antrenament" a lui Ajax s-a desfăşurat, treptat, în ritmul următor.

Lunea e o zi rea cînd ai jucat duminică. E oboseala meciului şi toate necesităţile corpului trebuie satisfăcute. Am cerut deci jucătorilor de a „se gîndi la sine cît mai mult cu putinţă" duminică seara şi luni. Această zi de luni era deci o zi de recuperare, cu masaj, îngrijiri şi antrenament uşor.

Marţi, jucătorii trebuiau să depună eforturi intense în două şedinţe de vreo oră şi jumătate.

Miercuri, m-am obişnuit treptat, cînd n-aveam Cupa Europei, să-i las să se odihnească. Am scandalizat nu

puţini antrenori din lume făcînd asta. Dar mi-am adus aminte de o reflecţie a lui Herrera după care sistemul antrenamentului zilnic, împins prea departe, era excesiv. El preconiza repausul vineri; eu am preferat miercurea.

Joi, antrenamentul, dublu, era la fel de dur ca şi cel de marţi. El cuprindea mai ales serii de 100 de metri pe trasee variate, în cursul cărora jucătorii îşi depăşeau limitele proprii. Reveneam la asta.

Vineri şi sîmbătă, antrenamentul, tot serios, se atenua totuşi.

Dar acest program, natural, varia mult după sezon, după uzura jucătorilor, după reacţiile lor individuale. Un antrenor nu trebuie să se închisteze într-un program prevăzut dinainte. Dar, în acelaşi timp, e bine ca jucătorii să se obişnuiască să depună eforturi cu regularitate.

Cupa Europei 1971—1972 a început, pentru Ajax, în faţa Dresdei, campioana R.D.G. Am învins-o cu uşurinţă (2—0 şi 0—0), şi a fost prima oară cînd nu m-am dus dinainte în oraşul adversarei mele pentru a o vedea jucînd. M-am hotărît să încredinţez acest rol de „spion" lui Henk Groot, celebrul centru avansat al lui Ajax din perioada precedentă, pe care o rănire gravă îl îndepărtase de pe teren. Aveam încredere în ochiul său de fotbalist. L-am însărcinat, la întoarcere, cu o dublă misiune: întîi să povestească meciul ca şi cum s-ar fi desfăşurat în faţa noastră (şi am notat ceea ce găseam mai interesant), apoi să răspundă la un chestionar cu zece puncte, pe care-l pregătisem.

Prin urmare, l-am trimis de două ori pe Henk Groot să examineze echipa adversă: o dată singur şi, a doua oară, în compania mea, la o dată cît de apropiată posibil de meciul nostru. Urmarea acestei colaborări cu Groot — pe care mi-a fost destul de greu s-o impun — a fost că el îşi imaginã că deţine, singur, secretul victoriilor noastre! I-am arătat atunci propriile mele note, mult mai complete decît cele pe care şi le luase el. Şi admise că nu era decît o rotiţă în reuşita Ajaxului.

Înainte de a înfrunta Marsilia, pentru a doua noastră ieşire, am ţinut deci să mă duc însumi la stadionul-velodrom. Am fost victima, alunecînd, a unei întinderi musculare, şi doar cu ajutorul bastonului m-am putut duce să asist la un meci de campionat între O.M. şi Nîmes. Victoria echipei franceze asupra lui Gornik în turul precedent şi ceea ce ştiam despre publicul meridional şi despre pasiunea care înflăcăra oraşul mă făcură să iau acest meci foarte în serios.

Am observat deci cu atenţie echipa franceză şi jucătorii ei cheie: Bosquier, Novi, Bonnel, Skoblar, Magnusson. Dar mă temeam în special de Gisbert Gress, pentru jocul său derutant şi pentru maniera lui de a se năpusti în toate direcţiile şi de a disloca apărările adverse creînd spaţii libere. L-am însărcinat pe Neeskens cu supravegherea lui.

Îmi luasem, încă din această perioadă, obiceiul de a da indicaţiile de ordin tactic jucătorilor, în şedinţe care durau de la douăsprezece la şaisprezece minute. Experienţele pe care le făcusem cu colegul meu român Petrescu, pasionat de psihologie aplicată la fotbal, îmi arătaseră că jucătorii nu suportă mai mult de un sfert de oră de astfel de consideraţii.

Această scurtă conferinţă avea loc în ajunul meciului. Dar, cînd eram în străinătate, găseam de cuviinţă să o ţin în chiar ziua întîlnirii, la ora 16, după masa de prînz. Jucătorii sînt atunci degajaţi, disponibili, ca noii-născuţi! Iar principiile clare şi precise care li se inculcă se imprimă, atunci, puternic, în mintea lor.

La Marsilia, O.M. demară în trombă, cu multe un-doiuri şi pase, şi reuşi un prim gol. Dar am observat repede că jucătorii francezi îşi lasă spatele descoperit fără a-şi lua măsurile necesare şi fără să facă schimbările şi permutările destinate să ocupe spaţiile goale, cum făceam noi.

„Toţi înainte!", acesta părea să fie cuvîntul lor de ordine... Iată de ce, în repriza a doua, după ce Keizer egalase din lovitură liberă, Johan Cruyff n-a întîmpinat nici o dificultate în marcarea golului victoriei, după ce parcursese tot terenul fără să i se opună cineva.

În meciul retur, am verificat justeţea vorbei care spune că „de ce ţi-e teamă nu scapi". Mă temeam de un prim gol al Marsiliei şi Couécou îl marcă. Dar eram pregătiţi şi pentru această eventualitate şi n-am observat nici un semn de nervozitate la jucători.

Această O.M., pe care Ajax a învins-o în final cu 4:1, avea totuşi calităţi. Dacă n-avea forţa de izbire a Dresdei, juca cu un plus de varietate, de ingeniozitate şi de creativitate. Dar, cînd îi prindeai pe jucătorii marsiliezi într-un marcaj rigid, îi simţeai la fel de jenaţi şi de neîndemînatici de parcă ar fi purtat pantofi noi. În fotbal tot ceea ce te prinde nepregătit îţi scade valoarea. Am observat clar, în repriza a doua dintre Ajax şi Marsilia, neputinţa francezilor de a aplica marcajul riguros pe care se mizează în fotbalul internaţional. Nefiind obişnuiţi să-si marcheze adversarii, jucătorii francezi îşi pierdeau degajarea de îndată ce erau ei înşişi strict supravegheaţi. Această impresie mi-a fost confirmată, mai tîrziu, văzînd în acţiune echipele franceze în diferite competiţii europene.

După Marsilia, urmă Arsenal, în mijlocul unei febre generale. Olanda, crescută la şcoala sportivă britanică, încearcă pentru fotbalul englez cel mai mare respect. Iar confruntările între englezi şi olandezi se încheiaseră totdeauna în favoarea celor dintîi.

Cred că, în timpul întregii mele şederi în Ţările de Jos, n-am văzut niciodată Ajaxul jucînd atît de bine ca în prima repriză a întîlnirii cu Arsenal. Şi totuşi, graţie isprăvilor portarului Wilson şi unei greşeli a lui Keizer, echipa londoneză a deschis scorul. A trebuit să atacăm cu înverşunare şi să recurgem la ajutorul în atac al lui Blankenburg şi Hulshoff, fundaşii centrali, pentru a egala şi, în fine, a învinge. A fost un meci „ori-ori". Aruncîndu-ne orbeşte înainte şi oferindu-ne astfel contraatacurilor adverse ne-am expus, în seara aceea, celor mai mari riscuri. Dar zeii erau cu noi.

După meci mi s-a reproşat că am diminuat forţa de lovire a echipei deplasîndu-l pe fundaşul Suurbier de pe dreapta pe stînga. Eu mă gîndisem că el era, graţie vitezei sale, cel mai apt să contracareze mica şi mobila aripă Armstrong. Or Armstrong rămase, aproape tot meciul, pe flancul drept al atacului englez. În rest, conform cu politica mea, însărcinasem pe Hulshoff şi Krol să se opună teribililor înaintaşi Radford şi Kennedy. Pe aripa noastră dreaptă, Haan şi Swart erau de ajuns ca să taie calea lui Graham.

Ce poți să răspunzi criticelor a posteriori? Nu le puteam opune decît victoria noastră precară și încrederea mea nestrămutată în meciul retur. La Highbury, într-adevăr, am beneficiat de un „gol-sinucidere" marcat, după un sfert de oră de joc, de Graham în propria-i poartă. Dar noi am luat după aceea partida în mînă cu atîta măiestrie și seninătate și i-am forțat pe englezi la o capitulare tehnică și morală atît de evidentă încît nimeni n-a putut pune la îndoială justețea calificării noastre.

Succesul în fața lui Arsenal ne-a deschis poarta semifinalei și noul nostru adversar se numea Benfica, echipa campioană a Portugaliei. Dar, înainte de a merge la Lisabona, aveam de reglat conturile noastre bianuale cu Feyenoord.

Nu-ți poți imagina, dacă nu trăiești în Olanda, din cîtă pasiune și nervozitate se hrănește rivalitatea între Ajax și Feyenoord, exacerbată încă de cînd cu încoronarea în Cupa Europei. Nu trebuie uitat că clubul din Rotterdam și-a înscris primul (din Olanda — n. tr.), în 1970, numele pe trofeul european. În sezonul următor (1970—71), în timp ce Ajax îi urma în palmaresul european, Feyenoord își adjudeca, în schimb, campionatul Olandei. Așa încît, în perioada care ne interesează, Ajax și Feyenoord, participînd amîndouă la Cupa Europei, erau concurente pe toate planurile, național și internațional. Trebuie să spun că, în mintea tuturor, cea mai mare importanță o avea înfruntarea directă, aceea din campionat. Cupa Europei poate foarte bine să excite entuziasmul, dar cred că, în toate țările, e la fel: proba națională trece pe locul întîi. Întîi să fii profet la tine acasă.

Prima oară cînd sub conducerea mea Ajax întîlnea Feyenoord era în toamna lui 1971 și cele două echipe erau practic egale. Partizanii lui Ajax îmi reamintesc că ultima confruntare între cele două rivale se desfășurase în sezonul precedent cu numai opt zile înainte de finala de pe Wembley. Feyenoord, în acea zi, își prinsese adversara de gît și făcuse totul spre a o intimida. Reușise în parte pentru că, pe teren propriu, la Amsterdam, Ajax pierduse meciul (1:3) și titlul național.

M-am silit deci, ca de obicei, să înving această spaimă observînd cu grijă jocul lui Feyenoord, spre a o demitiza. Astfel, Neeskens, care îl ținea de obicei pe Van Hanegem, nu putea să se apere de un mare respect pentru ilustrul fotbalist din Rotterdam. Se povestea că, foarte tînăr selecționat în echipa națională, el împărțise într-o zi camera cu Van Hanegem, ceea ce păru, în ochii tuturor foarte riscant. Cum faima jucătorului de la Feyenoord era infinit mai mare decît aceea a lui Haan — care tocmai își făcea serviciul militar — am putut declara, după întîlnire, că soldatul avusese minte de colonel.

Haan năpustindu-se înainte imediat ce mingea era la noi, Van Hanegem, mecanism admirabil dar fragil, își pierduse respirația urmărindu-l. Și cum, pe deasupra, Hasil, placă turnantă a lui Feyenoord, era eclipsat de Neeskens, tot „mijlocul" advers se destrămase. Ajax triumfase foarte clar, marcînd două puncte și cedînd unul, în ultimul minut, cînd un șut al lui Israël ricoșă neașteptat în plasa lui Stuy.

Această victorie, reușită la Amsterdam, ne-a permis, înaintea iernii, să ne distanțăm cu ușurință de rivala noastră care, în Cupa Europei, în timp ce noi ne urmam marșul triumfal, elimina pe Dinamo București, dar încasa apoi la Lisabona, în fața Benficăi, un teribil 5 la 1 care-i suspenda toate iluziile internaționale.

Atunci, în primăvara lui 1972, am reîntîlnit pe Feyenoord, la „Kuip" de data asta, adică pe marele ei teren de la Rotterdam. Dar lucrurile se schimbaseră mult în cîteva luni, și Keizer putea să declare:

— E prima oară că nu ne e frică mergînd pe Kuip!

Ernst Happel, antrenorul austriac al lui Feyenoord, mă omagie și el spunînd, după meci, că n-a recunoscut pe Ajax. Într-adevăr, întîlnirea între cele două mari rivale se termină printr-un trimfal 5:1 în favoarea noastră. Două luni înainte de sfîrșitul sezonului Ajax era campioană a Olandei iar adversara ei nr. 1 la pămînt.

E ușor de înțeles de ce jucătorilor mei le lipsea concentrarea, zburînd, două zile după acest meci, spre Lisabona!

Meciul tur, la Amsterdam, se terminase printr-un avantaj al olandezilor care putea să pară insuficient (1:0). Era mult timp, de altfel, de cînd mă temeam, pentru fotbaliștii de la Ajax, de proba marilor echipe latine. Ei sînt într-adevăr prost pregătiți în fața driblingului, a fentei, a talonării și a întregii ingeniozități inventive de care sînt capabili meridionalii. În ciuda avertismentelor mele, ei nu se întîlneau în meciuri amicale decît cu echipe engleze sau germane și ignorau aproape totul despre ferocele marcaj italian și despre spontaneitatea și supleța portughezilor.

De altfel, ca urmare a observațiilor mele, mai tîrziu Ajax își începu pregătirile de vară participînd la turnee spaniole.

Am plecat deci la Paris cu un mic punct avans și cu teama de a cădea în același infern ca și Feyenoord. Eu mă întrebam cine anume de la noi putea să se însărcineze cu întotdeauna temutul Eusebio.

În meciul tur Neeskens răspunsese de el. Dar el ezitase să-l atace deschis, avînd în vedere fără îndoială reputația și aureola lui. M-am gîndit deci să-l opun pe Arie Haan lui Eusebio, în timp ce Neeskens avea să-l ia pe neobositul Toni. În ciocnirile între Haan și Eusebio, fără îndoială că portughezul va fi acela care va avea de suferit; cît despre Neeskens, el se va desprinde ușor de adversarul său, destul de lent, pentru a putea să atace, cu impetuozitatea lui juvenilă, pe dreapta.

Pentru a cunoaște bine reacțiile jucătorilor am înscris formația noastră în această ordine pe un tablou și îi observai. Cum înțeleseseră proiectul meu, începură să discute între ei, apoi Hulshoff îmi ceru cuvîntul:

— Ne temem că Haan, care preferă să atace, nu se va simți în largul său lîngă Eusebio. Vom fi mai siguri în apărare dacă Neeskens rămîne lîngă noi.

Or, trebuie să se știe că Cruyff ne însoțise în ciuda unei febre violente și că acceptase să joace acest meci numai pentru a-i impresiona pe adversarii noștri prin prezența sa. Dar eu singur știam secretul, pentru a nu mai mări neliniștea colegilor săi. Din acest motiv, și știind că apărătorii noștri aveau să suporte o presiune formidabilă, le-am dat pe jumătate satisfacție pentru Neeskens.

— Bine, veți acționa pe teren cum veți crede de cuviință!

Am recunoscut că Neeskens, în caz de furtună în faţa porţii noastre, va fi capabil să pună umărul lîngă partenerii săi.

Meciul începuse abia de cîteva minute, în ambianţa bubuitoare a stadionului „da Luz", cînd Neeskens, supunîndu-se cuvîntului meu şi rămînînd disponibil pentru atac, primi o minge excelentă de la Cruyff pe deasupra apărării portugheze, demară şi marcă. Acest gol strălucit, exemplar, fiind nedrept anulat de arbitrul englez (M. Burtenshaw), jucătorii lui Ajax, deprimaţi şi crezîndu-se victimele unui arbitraj sistematic ostil, începură să se teamă şi se strînseră în apărare. Ei se apărară aproape tot meciul, fără a mai ieşi din angrenajul acesta. Îşi salvară calificarea (0:0) numai graţie eroismului apărării noastre.

A doua şi a treia zi jucătorii reveniră cu mine la subiect.

— Aveţi dreptate, îmi spuseră, putea să fie mai bine. Pe dreapta era un mare vid, Cruyff ocupîndu-i pe portughezi pe stînga. În acest vid viteza şi forţa de şut a lui Neeskens ar fi făcut minuni.

Astăzi, cînd amîndoi jucătorii, Cruyff şi Neeskens, poartă tricourile Barcelonei sub bagheta lui Rinus Michels, observ că jucînd în acest fel ei fac cele mai mari ravagii: Cruyff exercitîndu-şi virtuozitatea pe stînga şi Neeskens plonjînd din dreapta.

Dar în 1972 era vorba despre păreri de după meci. Pe teren jucătorii se temuseră şi puţin lipsise s-o plătească foarte scump.

Aş vrea aici, apropo de Benfica, să spun o vorbă despre „apărarea în linie" pe care o foloseşte frecvent echipa portugheză ca şi, de altfel, multe echipe franceze. Nu cred că duelul nostru cu Benfica a demonstrat ceva în favoarea acestui sistem de apărare. Starea noastră de spirit, am notat, nu era cea ideală pentru această întîlnire. Şi dacă, în meciul din tur, am căzut de mai multe ori în cursa ofsaidului, este pentru că Van Dyck, care-l înlocuise pe Haan, accidentat, era lipsit de promptitudine şi pentru că experienţa jocului latin era defectuoasă la jucătorii olandezi. Sînt convins că, efectul surprizei trecut, Ajax, obişnuită cu „linia" portugheză, ar fi produs veritabile ravagii în rîndurile ei.

În ceea ce priveşte apărarea ideală, nu există, acolo ca şi oriunde în altă parte, adevăr absolut. Atunci cînd, în lumea întreagă, fotbalul a trecut de la trei la patru fundaşi, cîtva timp, linia a constituit un sistem de tranziţie acceptabil. Dar dacă toate marile ţări au decis, după dezbateri interminabile, să joace cu un stoper şi un *libero*, este pentru că jocul modern o cerea. Unele echipe, ca aceea a Braziliei, au trecut prin etapa „liniei", dar, deja, în Mexic, în 1970, unul dintre apărătorii centrali îl „ţinea" pe centrul avansat advers, în vreme ce un altul îl acoperea. Un *libero* este deci, după părerea mea, necesar, dar un *libero* constructiv, adică „invizibil" şi capabil să ţîşnească în orice moment în faţă sau pe flancuri.

Ce performanţă internaţională a realizat Benfica după ce a adoptat această organizare defensivă? A cedat

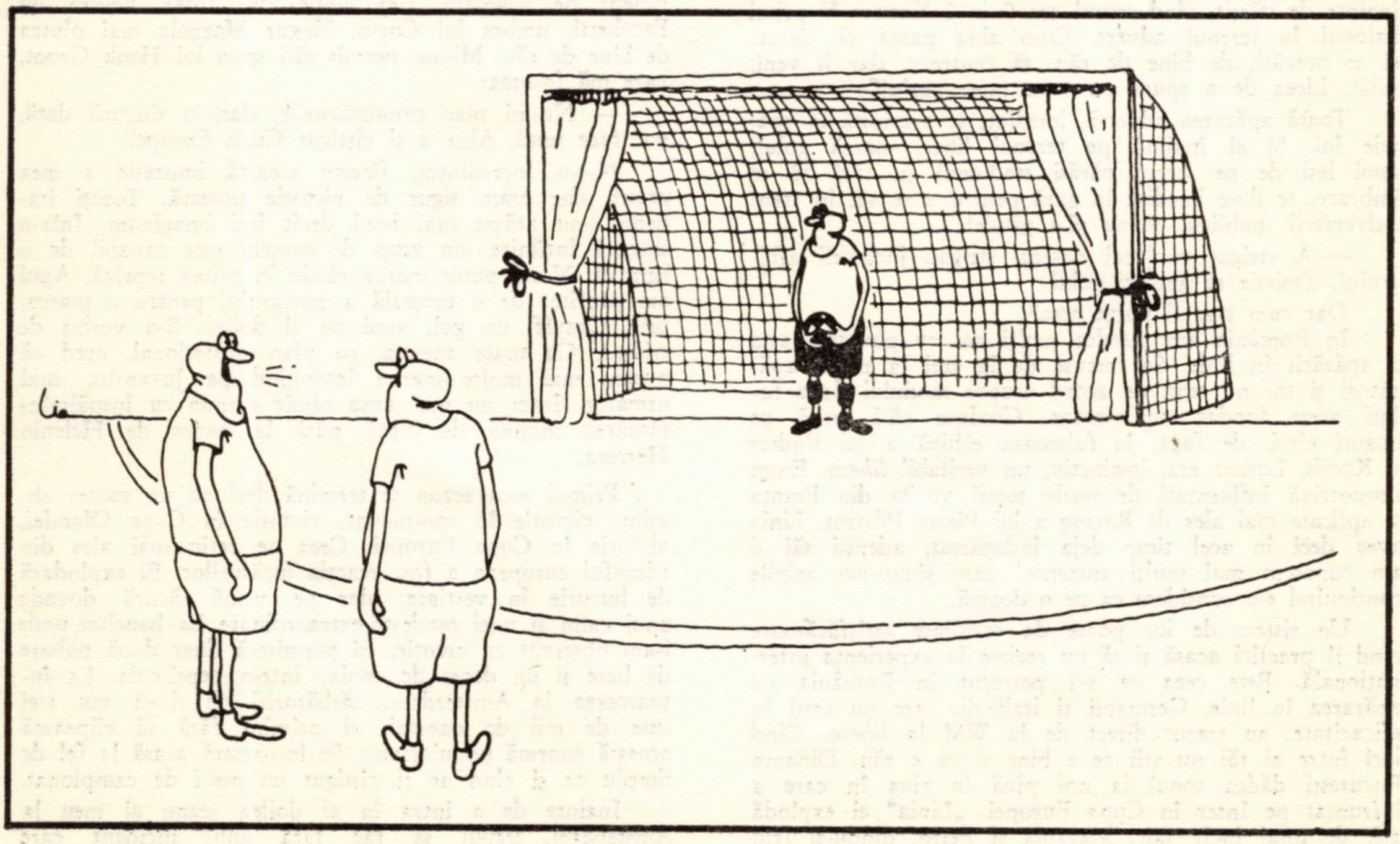

cinci goluri (la zero) în faţa lui Derby County şi am aflat, de la conducătorii ei, că sistemul se pierduse în faţa vigorii şi promptitudinii englezilor. Se pretinde că apărarea în linie este o bază ideală pentru atac. Nu cred nimic din asta: se cîştigă foarte puţin pentru atac, în schimb se pierde enorm în apărare. Un singur jucător, foarte rapid şi periculos, poate face să sară în aer linia, care nu este desăvîrşită decît pe hîrtie. La scară superioară, prefer să optez pentru un *libero* constructiv, mult mai mobil şi mai eficace decît elementele, prea statice, ale liniei.

Anecdota următoare mi se pare revelatoare. Exista în România, acum vreo doisprezece ani, o echipă din liga secundă care juca linia în mod sistematic. De fiecare dată cînd apărătorii se pregăteau să se alinieze, pentru a declanşa capcana ofsaidului, unul dintre ei comanda manevra pronunţînd cuvîntul „grîu". El striga „grîu, grîu" şi toată lumea făcea un pas înainte ca un singur om.

Intr-o zi, această echipă disputa un meci decisiv, pentru promovarea în prima divizie, contra clubului meu de altădată, Universitatea Cluj. Era, în această echipă, unul dintre omonimii mei, născut ca şi mine la Timişoara, Kovacs V (eu însumi sînt cunoscut în România sub numele de Kovacs IV). Acest Kovacs V se accidentase în timpul meciului: el avea o coastă ruptă şi purta un enorm bandaj peste piept. Şi el rămase, ca paralizat, pe linia de tuşă, în stînga. Auzise în mai multe rînduri pe adversari strigînd „grîu, grîu" şi, imediat, ei avansau pentru a-i lăsa în ofsaid pe atacanţii adverşi. Avea timp să reflecteze pe extrema sa. Şi iată că, zece minute înainte de sfîrşit, cînd scorul era 0 la 0 Kovacs V primi balonul în terenul advers. Cum abia putea să alerge, el se pregăti, de bine de rău, să centreze, dar îi veni, subit, ideea de a spune cu voce tare: „grîu!"

Toată apărarea adversă, imediat, se precipită în spatele lui. Şi el înaintă pe terenul liber, marcă golul, apoi ieşi de pe teren, părăsi stadionul şi, fără să se îmbrace, se duse imediat la gară pentru a se sui în tren! Adversarii, publicul voiau să-l gîtuie!

— A strigat cuvîntul nostru, strigau jucătorii arbitrului. Trebuie să anulaţi golul.

Dar cum s-ar fi putut asta?

In România am pierdut mulţi ani cu povestea asta a apărării în linie. Se trecuse de la trei la patru apărători şi tot nu erau de acord asupra modului de a folosi acest fundaş suplimentar. Credeau că-i imită pe unguri cînd, de fapt, în faimoasa echipă a lui Puskas şi Kocsis, Lorant era, instinctiv, un veritabil *libero*. Eram deopotrivă influenţaţi de unele teorii venite din Franţa şi aplicate mai ales de Racing a lui Pierre Pibarot. Linia avea deci în acel timp deja îndepărtat, adepţii săi şi am cunoscut mai mulţi antrenori care şi-au ars aripile continuînd s-o considere ca pe o dogmă.

Un sistem de joc poate da rezultate satisfăcătoare cînd îl practici acasă şi să nu reziste la experienţa internaţională. Este ceea ce s-a petrecut în România cu apărarea în linie. Germanii şi italienii, care nu cred în eficacitate, au trecut direct de la WM la *libero*. Cînd joci între ai tăi nu ştii ce e bine şi ce e rău. Dinamo Bucureşti dădea tonul la noi pînă în ziua în care a înfruntat pe Inter în Cupa Europei. „Linia" ei explodă atît de total încît Jair, Mazzola şi Peiro, dîndu-şi frîu liber, marcară şase goluri fără a primi nici unul! Impotriva atacanţilor rapizi, şi totdeauna la pîndă, apărătorii români aliniaţi se comportaseră ca nişte copii.

Să nu părăsim meciul Ajax-Benfica înainte de a evoca aportul fotbaliştilor de culoare în sportul nostru. Am apreciat întotdeauna modul în care aceşti jucători ascultă, se supun, lucrează şi dau ce au mai bun. Schimbările lor de ritm, fantezia lor, supleţea lor naturală, entuziasmul lor şi în sfîrşit strălucirea spectaculară a virtuozităţii lor mă fac să cred în viitorul fotbalului african. Mărturisesc că, în dorinţa mea secretă de a primi oferta pe care mi-o făcuse, mai tîrziu, Benfica, era pofta de a lucra cu toţi tinerii jucători de culoare care se grăbeau pe urmele lui Eusebio.

Imi aduc aminte de asemenea de a fi fost curentat, în cursul partidei Marsilia-Nîmes la care asistasem înaintea celei între O.M. şi Ajax, de un jucător care-mi era necunoscut şi la care admiram forţa, generozitatea, inima cu care lucra. Am întrebat care a numele său şi mi s-a spus: Adams. Cîteva luni mai tîrziu, aflînd că e selecţionat în echipa Franţei, mi-am spus că avusesem ochi buni. Adams se ridică, prin aspectul său atletic, deasupra ansamblului jucătorilor francezi. El ar fi putut, cu fizicul său juca în Olanda, în Anglia sau în R. F. Germania.

In sfîrşit a avut loc, la 31 mai la Rotterdam, finala Ajax-Inter Milano, prima mea finală. Mă deplasasem, cu cîteva zile mai devreme, la Milano, pentru a vedea jucînd echipa italiană. Pe imensul stadion San Siro, teatrul atîtor bravuri, am încercat un profund sentiment de dezolare. Era umbra lui Inter, umbra lui Facchetti, umbra lui Corso. Singur Mazzola mai plutea de bine de rău. Mi-am permis să-i spun lui Henk Groot, care mă însoţea:

— Nu-mi plac pronosticurile, dar, o singură dată, pot face unul. Ajax a şi cîştigat Cupa Europei.

N-am încredinţat, firește această impresie a mea presei, dar eram sigur de victoria noastră. Totuşi italienii s-au arătat mai buni decît îmi imaginam. Intr-o singură întîlnire, un grup de oameni este capabil de o ispravă. N-am putut marca nimic în prima repriză. Apoi am profitat de o greşeală a portarului pentru a marca, prin Cruyff, un gol, apoi pe al doilea. S-a vorbit de triumf. Cu toate acestea, pe plan profesional, cred că aveam mai multe merite învingînd pe Juventus, anul următor. Inter nu mai avea nimic comun cu înspăimîntătoarea maşină de luptă pusă la punct de Helenio Herrera.

Primul meu sezon se termină deci cu un succes absolut: victorie în campionat, victorie în Cupa Olandei, victorie în Cupa Europei. Ceea ce reţin mai ales din triumful european a fost reacţia jucătorilor. Ei explodară de bucurie în vestiare, dar pe urmă făcură dovada unui calm şi unei modestii extraordinare. La banchet, unde i-am observat cu atenţie, îşi permiseră doar două pahare de bere şi un deget de coniac într-o pepsi-cola. La întoarcerea la Amsterdam, sărbătoriţi de două sau trei sute de mii de oameni, ei primiră fără să clipească această enormă popularitate. Se întoarseră acasă la fel de simplu ca şi cînd ar fi cîştigat un meci de campionat.

Inainte de a intra în al doilea sezon al meu la Amsterdam, trebui să fac faţă unui incident care

începuse în primul şi care este semnificativ pentru starea de spirit care domnea la Ajax.

Era după semifinala cu Benfica. Reamintesc că în patru zile Ajax cîştigase campionatul Olandei şi se calificase pentru finala Cupei Europei. Cînd, revenind la Amsterdam, descoperii, într-un ziar olandez, o declaraţie a preşedintelui Van Praag, pretinzînd că nu eram destul de sever cu jucătorii. Ca probă în sprijinul acestei acuzaţii el cita exemplul recent al unui interviu pe care eu îl autorizasem pe Johan Cruyff să-l acorde ziariştilor francezi în hotelul Cascais, lîngă Lisabona, unde locuiam. Articolul adăuga că urma să fiu chemat la ordine de către comitet.

M-am dus la stadion, pentru antrenamentul de a doua zi, cu sentimentul pe care-l bănuiţi. Nu erau în jurul meu decît şuşoteli şi fete compătimitoare. Într-atît, prima ocazie, în anturajul lui Ajax, era bună pentru a reaminti „disciplina de fier" a predecesorului meu şi a deplînge libertatea de care se bucurau jucătorii. Furios, declarai în dreapta şi-n stînga că importasem în Olanda „umanismul socialist" şi că eram mîndru de asta; că, dacă pe teren trebuia să fii serios şi bun profesionist sută la sută, era bine ca, dincolo de teren, să rîdem împreună, să plîngem împreună şi să avem legături umane; că, în sfîrşit, eram expus geloziei conducătorilor clubului care nu admiteau să-mi fie asociat numele, mai mult decît al lor, cu forma bună a Ajaxului.

M-am dus apoi să întîlnesc jucătorii pe teren: erau calmi şi mă observau cu coada ochiului. După ce m-am dezbrăcat rîzînd, le-am cerut să mă asculte un moment:

— Am citit, le-am spus, un drăgălaş de articol în ziar, şi voi l-aţi citit fără îndoială. Aşa că înţelegeţi-mă bine. Rolul meu aici seamănă cu ceea ce se petrece în compania voastră de aviaţie K.L.M. Ea are cinci Jumbo-Jet pilotate de cinci aviatori dintre care unul este imens şi poartă o barbă roşie, altul e chel, al treilea este gras şi puternic, al patrulea slab şi al cincilea este un negru. Ei au, toţi cinci, acelaşi salariu şi decolează în fiecare zi către New-York. Dar K.LM. n-a ales tipul pilotului său, K.L.M. a angajat oameni de meserie fără a-şi face griji asupra aspectului lor fizic. Aici se obişnuiseră cu Rinus Michels care era mare, striga tare şi care, doi ani de zile, n-a vorbit cu Keizer. Era atitudinea sa, nu aceeaşi este şi a mea. Eu nu strig; nu mă aşez primul la masă pentru a vă aştepta şi a aplica o amendă aceluia dintre voi care vine cu trei secunde mai tîrziu. Aşa se procedează cu juniorii! Eu vin cînd voi sînteţi deja aşezaţi şi îmi iau, simplu, locul alături...

După antrenament conducătorii mă rugară să vin să discut cu ei. Între timp apăruse un ziar de seară, cu opiniile jucătorilor care afirmau că sînt cu toţii alături de mine, ca un zid; şi publicînd o declaraţie a mea după care „nu era nevoie să se angajeze un antrenor care studia fotbalul de treizeci de ani, ca mine, cînd un monitor sau un paznic de ocnaşi ar fi ajuns".

I-am însoţit deci pe conducători şi am început să discutăm împreună sau mai bine zis să bem împreună, în timp, ce în faţa geamurilor, în stradă, treizeci de maşini ale ziarelor, radioului şi televiziunii aşteptau, cu armele pregătite. Conducătorii, între ei, nu erau de acord, unii acuzîndu-l pe preşedinte de a pune la cale comploturi şi de a otrăvi atmosfera fără a da seamă comitetului. Eu le-am spus simplu că priveam aceste acuze ca pe nişte porcării; credeam că sîntem prieteni; dar că, dacă nu era aşa, eram gata să părăsesc clubul a doua zi, fără să cer un chior despăgubire?

— Dar nu, strigă preşedintele. E o poveste a ziariştilor. Ei au luat din aer nişte cuvinte pe care noi le-am spus la un pahar de whisky! Nu are nici o importanţă.

Le-am spus:

— Este treaba dumneavoastră, nu a mea. Dar sîntem împreună de vreo două ore şi n-am avansat aproape deloc. N-am făcut decît să bem! Trebuie s-o sfîrşim...

Atunci, au redactat un comunicat precizînd că şefii clubului, comisia medicală şi jucătorii erau cu toţi, ca un singur om, alături de Kovacs şi că aprobau modul său de lucru. Nu se putea în cîteva minute face mai mult.

Acest incident, în violenţa sa, mă apropie, cred, definitiv, de jucători, ale căror raporturi, în Olanda, cu conducătorii cluburilor, sînt, în schimb, foarte distante. După meci de exemplu, toată lumea se adună în sala mare a clubului, ocupată, în centru, de o masă lungă de lemn. La o treime a acestei lungimi, nişte flori separă, simbolic, sala în două. Într-o parte se aşază jucătorii, care pălăvrăgesc între ei, în cealaltă conducătorii clubului şi invitaţii lor. Nimeni, niciodată, n-a trecut această frontieră.

La începutul şederii mele la Amsterdam, mi se întîmpla, cînd întîlneam un conducător al Ajaxului, după un meci, să evoc în faţa lui cutare ispravă pe care tocmai o făcuse Cruyff sau Keizer.

— Aţi văzut driblingul ăla? Şi golul?

Mă privea uimit. Şi, de exemplu, Westrick, secretarul general, care e la club de patruzeci de ani, îmi răspundea rece:

— Nu văd nimic excepţional în ceea ce spuneţi. Îmi amintesc chiar de Un cutare, amator în 1938, care făcea lucruri încă mai dificile.

Atunci eu insistam:

— Dar a fost extraordinară acea serie de fente, nu?

El răspundea:

— Nu, în nici un fel, e perfect normal. Şi nu şi-a făcut decît datoria.

Sezonul 1971—1972 s-a sfîrşit deci în mod fericit. Cînd mi-am reîntîlnit jucătorii, în iulie, nu avuseseră, cum dorisem eu, decît şase sau şapte săptămîni de vacanţă. Şi am putut de la început să reluăm antrenamentele la un nivel foarte ridicat. Îi cunoşteam mai bine. Ştiam cu precizie ce se putea cere de la ei.

Încă de la prima reluare de contact, angajarăm o discuţie largă despre participarea lui Ajax la Cupa intercontinentală, care opune tradiţional, în fiecare an, campioana Europei celei a Americii de Sud. Sezonul trecut, clubul decisese să renunţe la asta, la intervenţia medicului, care se temea de consecinţele vaccinării şi ale excesului de oboseală. Eu consideram că putem să participăm şi-mi dăduşem avizul favorabil. Era vorba de un trofeu glorios, oficial, şi important. Dacă F.I.F.A. şi U.E.F.A. îl creaseră, asta nu fusese pentru ca cluburile să-l respingă. O mare echipă trebuie să-şi asume riscuri mari.

Argumentele mele nu fuseseră reţinute. Dar, de data asta, eu insistai cu tărie. Şi nu eram singurul. Jucătorii doreau, de asemenea, să întîlnească pe campioana sud-americană.

— Este Cupa Europei a mea şi am pretenţia să mi-o apăr pe plan mondial.

Keizer adăugă:

— Am douăzeci şi nouă de ani. Vreau să disput o finală intercontinentală înainte de a spune adio fotbalului.

Ne-au ascu'tat, în fine, dar climatul nu era strălucit. Ni se reamintea, fără încetare că, doi ani mai devreme, Feyenoord clacase în campionat după ce disputase această probă. Pretindeam că era vorba de un alibi. Dar în realitate olandezii se temeau de necunoscut. Unul singur dintre jucători trecuse, o dată, Atlanticul! Ţara lor e ca un mic apartament cu puf de unde nu le place să iasă.

Cum, de asemenea, nu le plăceau injecţiile, s-a pus problema să plecăm fără a-i vaccina. Însă ar fi trebuit, la întoarcere, să stăm în carantină la un spital! I-am vaccinat deci şi am plecat!

Această călătorie în Argentina s-a desfăşurat în maniera unei piese de bîlci, unde comicul merge paralel cu drama.

Am pornit, la plecare, pe o rută bizară, cu o escală la Capul Verde, care ar trebui mai degrabă numit insula roşie, pentru că, lipsind apa, nici o plantă nu creşte. Doctorul îi indicase pi'otului de la K.L.M. o serie întreagă de măsuri pentru a lupta împotriva căldurii. Cît despre mine, eu recomandasem un plan de recuperare inspirat din turneele echipelor române în America de Sud. Pînă la urmă, doctorul adoptă planul meu, fără îndoială, de teama răspunderilor.

La sosirea noastră la Buenos Aires circul începu. O oră după instalarea noastră la hotel, radiouri'e anunţară că directorul firmei Philips în Argentina fusese răpit şi că se cerea o răscumpărare în schimbul eliberării sale. Puţin mai tîrziu, direcţia lui Ajax mă convocă. Un telefon îi informase că antrenorul lui Ajax şi principala sa vedetă fuseseră răpiţi, la rîndul lor. Răspunsei că această ştire mă bucura, căci în sfîrşit aveam să văd ţara.

În tot acest timp, federaţia din Argentina şi clubul Independiente îşi înmulţeau amabilităţile şi se ofereau să ne facă tot felul de servicii şi ne puneau la dispoziţie tot ceea ce doream: un autocar în permanenţă, patru sau cinci maşini, interpreţi, ghizi etc. Dar toţi aceşti oameni, înarmaţi pînă în dinţi, nu ne slăbeau nici un pas.

La început, am rîs. Etajul nostru, camerele noastre erau păzite ca nişte obiective militare. Intenţia era bună: să ne protejeze contra eventualilor agresori. Dar nu se punea oare şi problema de a ne impresiona puţin? Şi ameninţările cu răpirea, nu emanau, şi ele, de la un suporter al lui Independiente?

Eu îmi luasem, în timp util, măsurile mele de securitate. Astfel, îi cerusem lui Stuy, portarul, care împărţea camera cu Cruyff, să-l urmeze ca o umbră şi să nu-l piardă nici o clipă din ochi. Peste tot unde-l zăream pe Cruyff, voiam în acelaşi timp să-l văd pe Stuy . . .

Meciul, în ambianţa sud-americană, nu mă surprinse. Dar, pentru olandezi, era nebunie curată! Argentinienii, ca fotbalişti, sînt admirabi'e talente individuale. Dacă totul merge bine, ei joacă din ce în ce mai bine. Dar dacă încasează un gol, atunci, pentru că sînt contrariaţi, îşi uită tot fotbalul. Devin nişte copii care se bat aiurea, uitînd că mai există şi un balon.

Echipa Independiente mi-a lăsat o bună amintire. Ea este capabilă să schimbe ritmul şi să joace un fotbal eficace care mi l-a amintit pe acela al italienilor înainte de *catenaccio*. Jucătorul de care ne temeam cel mai mult, Pastoriza — care plecă mai tîrziu la Monaco — a fost ţinut de Neeskens şi anihilat din cauza lipsei sale de viteză. Dar, cînd Cruyff a deschis scorul printr-un şut admirabil, argentinienii se apucară să lovească. Acelaşi jucător, extrema stîngă, răni în cinci minute trei dintre ai noştri, fără ca balonul să fie în joc şi fără ca arbitrul să se gîndească să-l elimine.

Stuy scăpînd un gol în ultimul minut, ne-am întors de la Buenos Aires cu un rezultat nul (1:1). Din nefericire, Cruyff, Swart şi Neeskens, răniţi, aveau să ne lipsească foarte mult.

Aşteptînd meciul retur, trei săptămîni mai tîrziu, m-am silit să-i liniştesc pe aceia care, furioşi, voiau ca Ajax să le-o plătească „ticăloşilor" de argentinieni cu aceeaşi monedă. Se repeta mereu că sud-americanii vor fi masacraţi de giganţii Olandei. Eu afirmam că marile echipe nu-şi rezolvă niciodată problemele prin violenţă.

Am putut, cu această ocazie, să-mi realizez un vis pe care-l urmăream de cîtva timp: să-l lansez pe tînărul Rep în marea arenă. Încă de la finala noastră europeană contra lui Inter, aveam de gînd ca, dacă întîrziem să marcăm, să fac apel la serviciile sale. Dar cum totul mergea bine, am preferat să-l las pe teren pînă la capăt pe Jackie Swart, care e un băiat minunat şi care merita această onoare. Dar, de data aceasta, Swart trebuind să se retragă din cauza accidentării, ocazia era bună. Totuşi, cînd e vorba să te dai pe mîna unui debutant, trebuie să ai grijă să nu te înşeli. Dacă el eşuează la început, toată cariera sa riscă să sufere din cauza asta. E bine deci să-l înconjuri cu toate atenţiile şi să creezi în jurul lui o ambianţă cît mai favorabilă cu putinţă. Pe urmă n-are importanţă, poţi să-l pui la cazne!

Rep avea o asemenea încredere în el însuşi, în acea zi, că reuşi două din cele trei goluri ale lui Ajax şi participă deci din plin la unul dintre cele mai strălucite triumfuri ale echipei olandeze (3:0). Dar, cum avea tendinţa de a i se urca la cap, îl scosei imediat din echipă. Joi, el cîştigase Cupa intercontinentală; sîmbătă, juca la rezervele lui Ajax.

Săptămînile care urmară finalei Europa-America au fost penibile, mai ales pentru mine, care insistasem atîta ca ea să aibă loc. După întoarcerea noastră din Argentina, obosiţi şi împuţinaţi de accidentări, pierdurăm două meciuri foarte importante în campionat: împotriva lui Feyenoord şi a lui Breda. Ajax avea patru puncte mai puţin decît Feyenoord şi deja campionatul părea pierdut. Jucătorii se refugiau în aceleaşi scuze, oboseala, vaccinul, şi aveau, pentru prima oară, tendinţa să se lase pe tînjeală.

Trebui să reacţionez ferm:

— Vreau ca deplasarea la Buenos Aires să vă fi slăbit pentru o săptămînă, poate zece zile, dar nu pentru mai mult timp. De-acum înainte nu mai accept nici o plîngere în această privinţă.

Am reuşit de bine de rău să-i conving pe jucători.

Şi atunci începu cea mai uimitoare şi mai extenuantă cursă de urmărire.

La sfîrşitul anului, în plină învălmăşeală, apăru sfertul de finală al Cupei Olandei contra lui Breda. În sezonul trecut încă, simţisem că jucătorii nu prea erau interesaţi de Cupă. Eforturile pe care ea le cerea riscau să-i slăbească pentru alte competiţii. A trebuit să argumentez ferm, să-i anunţ că în România eram un specialist al Cupei şi că în sport, trebuie să accepţi tot ce ţi se prezintă — viaţa fiind atît de scurtă! — pentru ca, în sfîrşit, să-l conving pe Keizer, care, la rîndul său, i-a convins pe ceilalţi. Ei concuraseră aşadar serios şi cîştigaseră Cupa Olandei.

Dar, de data asta, era într-adevăr prea mult ce le ceream. Trebuie să se fi vorbit între ei şi, cînd veni meciul contra Breda, Ajax, fără cinci titulari, nu-şi forţă talentul. În momentul executării penaltiurilor, după prelungiri, scorul era egal 1:1. Am văzut preşedintele pătrunzînd pe teren apoi, rînd pe rînd, Swart, Hulshoff şi Haan ratîndu-şi penaltiurile, ei care nu le ratează niciodată. Nimeni nu observă nimic şi, în cursul recepţiei care urmă, toată lumea era veselă. Eu singur eram trist. Era cu puţin înaintea Crăciunului.

M-am apucat apoi, începînd din ianuarie să împing tare antrenamentele, în ciuda rănirilor repetate care afectau pe jucători, mai ales pe Cruyff. Am putut să ne prezentăm la începutul sezonului cu numai doisprezece jucători; de data asta ne-ar fi fost necesari şaptesprezece care să se schimbe continuu. În această perioadă, dintr-o grijă pentru eficacitate, Ajax practică un joc mai lent, mai descompus, mai lateral, pus la punct în cursul unui antrenament special. Procedeul tactic nu constituia, firește, în mintea mea un scop în sine, ci un mijloc de utilizat în perioade şi împrejurări precise. De exemplu cînd adversarul se arunca periculos în atac, pentru a-l priva de minge şi pentru a-l slăbi psihologic. Sau iarăşi, după o perioadă intensă, pentru a-l adormi pe adversar, a-i săpa jocul şi moralul, înainte de a ataca din nou şi pînă la capăt pe un teren dominat. Sau încă, pe teren advers, pentru a cîştiga încredere. Înainte de a adopta această tactică, Ajax nu avea decît o singură săgeată la arcul său: de a ataca pînă la extrem şi în acelaşi ritm. L-am văzut pe Hulshoff accidentîndu-se în cursul unui meci pentru că el voia cu orice preţ să mărească scorul care ne era favorabil cu patru la zero! Aveam obiceiul să spun jucătorilor:

— N-aveţi decît un defect: nu ştiţi să vă uitaţi la ceas!

M-am gîndit deci că Ajax trebuia să-şi îmbogăţească repertoriul şi să-şi poată schimba registrul în funcţie de împrejurări. A stăpîni în orice situaţie jocul este la urma urmei ceea ce distinge o mare formaţie.

Conducătorii, temîndu-se că plecarea mea apropiată de la Ajax ar putea să-mi reducă entuziasmul îmi cerură, în vremea aceea, să cîştig sau campionatul sau Cupa Europei. Dar eu i-am uimit pe ziariştii care mă întrebară asupra alegerii spunîndu-le că dau prioritate campionatului. Ce, campionatul nu era deja pierdut? Le explicai că primind de la predecesorul meu o echipă calificată în Cupa Europei ţineam s-o las succesorului meu în aceeaşi situaţie. Şi că mi se părea mai sigur să iau campionatul Olandei, unde toţi concurenţii ne erau familiari, decît Cupa Europei, unde totul este atît de întîmplător. Am mizat deci totul pe competiţia naţională şi am reuşit s-o cîştigăm doar cu două zile înainte de sfîrşit. Cupa Europei, pe ea am cîştigat-o, ca să zic aşa, pe deasupra!

Scutită de primul tur, Ajax nu întîmpină nici o dificultate în a se debarasa de C.S.K.A. Sofia, prima ei adversară. Cunoşteam ca pe propriul meu buzunar, pentru că o întîlnisem adesea cu Steaua, pe campioana Bulgariei. Ştiam că este important să marci primul gol contra lor: şi că mobilitatea era foarte preţioasă în faţa jocului lor prea elaborat şi prea grijuliu să respecte consemnele primite. Am învins de două ori: 3:0 la Amsterdam, 3:1 la Sofia. Şi eram la o mie de leghe de teama că un an mai tîrziu, la aceeaşi dată, Ajax, campioană a Europei pentru a treia oară, va capota în faţa echipei bulgare.

Adversarul din turul următor se numea Bayern München. Cînd am aflat, m-am felicitat de a fi ţinut, la începutul sezonului, să întîlnesc de două ori echipa germană. De obicei, Ajax refuză să dispute meciuri contra cluburilor campioane. Dar steaua lui Bayern urca pe firmament: jocul nostru îi era familiar, în vreme ce noi nu-i cunoşteam pe al său. Dacă în Cupa Europei ne-ar fi fost opus, acest lucru ar fi fost un handicap pentru noi. Două meciuri fuseseră aşadar hotărîte în august, unul la München, celălalt la Amsterdam.

La München îi uimisem pe nemţi antrenîndu-ne în chiar dimineaţa meciului, cum aveam obiceiul în această perioadă dinaintea campionatului. Văzusem jucînd pe Bayern la Paris şi mă preocupasem mai ales de supravegherea lui Gerd Müller. Olandezii se jucară în acea zi ca pisica cu şoarele şi cîştigară cu 5 goluri la 0! Antrenorul lui Bayern, Udo Lattek, invocă perioada scurtă a pregătirii jucătorilor săi în raport cu a noastră. Şi cum presa germană era foarte severă cu el, eu l-am apărat, afirmînd că nu era vorba decît de un meci de pregătire şi că un bilanţ nu se poate stabili decît la sfîrşitul sezonului. Opt zile mai tîrziu, Bayern ne-a întors vizita şi, de la început, Gerd Müller, depăşind pe toţi în viteză, deschide scorul. A trebuit să cravaşăm, şi să apelăm la cel mai bun fotbal al nostru pentru a cîştiga cu 2 goluri la 1.

Cînd veni confruntarea noastră oficială, am fost bucuros să pot evoca cele două rezultate contradictorii şi să trag, pe plan tactic şi psihologic, toate concluziile.

Am luat, cu prilejul acestui meci de excepţie, o iniţiativă contrară principiilor mele. Cum germanii jucau un meci de campionat, sîmbătă, la Shalke, nu departe de frontiera olandeză, m-am dus acolo în fruntea tuturor jucătorilor lui Ajax. Ei au observat jocul nemţilor, au văzut rana lui Gerd Müller şi au introdus în ei o imagine directă a adversarului lor. A doua zi, în campionat, la Nimègue, ei au repurtat de altfel unul dintre succesele lor cele mai strălucite (4:0).

Eram aşadar în posesia tuturor elementelor necesare pentru a analiza jocul lui Bayern şi a lua măsurile care se impuneau. Ştiu că am scandalizat pe unii cititori ai lui *France-Football* revelînd, în acest hebdomadar francez, pînă la ce grad de minuţie am împins pregătirea tactică a acestui meci şi expunînd mai ales consemnele defensive la care Cruyff a ţinut să se supună, dintr-o dorinţă de eficacitate colectivă. Am mai spus-o, o echipă formează un tot şi marcajul face parte din ar

senalul modern. Cu cît adversarul este mai reputat, cu atît jucătorii trebuie să fie mai pătrunşi de acest lucru.

În prima repriză, cu toate acestea, noi ne-am bîlbîit în faţa porţii lui Mayer, ratînd o ocazie clară. În timpul pauzei, la vestiar, atmosfera era foarte apăsătoare. O singură dată, preşedintele Van Praag venise şi observa, în tăcere. Eu am început prin a rîde:

— Acum cîteva zile aţi bătut pe Feyenoord în campionat reuşind două goluri la începutul meciului. De data asta le veţi marca la sfîrşit, căci marile echipe îşi modifică mereu metodele!

Şi adăugai:

— Atîta doar că, acum, trebuie să mă ascultaţi. Aţi încurcat jocul nemţilor în prima repriză; acum îl veţi impune pe al vostru. Ce s-a întîmplat pe flancuri? De ce fundaşii Suurbier şi Krol n-au asigurat mai bine legătura? De ce Blankenburg şi Hulshoff n-au imitat mai bine spiritul ofensiv al lui Beckenbauer?

Şi a fost un 4:0 care nu se uită şi care constituie fără îndoială vîrful aventurii lui Ajax.

Meciul retur nu mai avea nici o importanţă, dar el fu marcat de un incident care ar fi putut avea consecinţe grave.

Cruyff, rănit, hotărîse, cu avizul medicului său personal, să nu ne însoţească la München. Ne înştiinţă de asta printr-un telefon la aeroportul din Amsterdam în momentul cînd trebuia să luăm avionul. De unde furia conducătorilor care se siliră să monteze pe ceilalţi jucători contra lui. Şi presa le cîntă în strună. Părerea mea a fost că trebuia să ne ferim să dăm un verdict asupra conduitei lui Cruyff fără să-l fi ascultat în prealabil.

La întoarcerea de la München, Cruyff ne explică el însuşi, cu seninătate, poziţia lui.

— Dacă aş fi mers în R. F. Germania, conchise el, şi dacă mi-aş fi ocupat locul cu ajutorul unei injecţii, ar fi trebuit să vă dispensaţi de mine pînă la finală.

Avea dreptate şi ceilalţi îl înţeleseră atît de bine încît renunţară la orice sancţiune împotriva lui.

În rest, eu nu păstrez o plăcută amintire acestui meci de la München (pierdut fără regrete cu 2:1), care a fost dominat de voinţa nemţilor de a ne bate cu orice preţ şi ca şi cum ar fi fost vorba de a regla un cont. Deja, în conferinţa sa de presă, preşedintele lui Bayern dăduse tonul, anunţînd că fiecare jucător va primi 5 000 de mărci (10 000 de franci) dacă echipa obţine victoria, care, nu mai însemna, totuşi, nimic. Jucătorii de la Ajax, ei, atinseră 4 000 de mărci pentru ambele întîlniri şi calificare!

Notez în trecere că, patru zile înainte de a înfrunta pe Bayern, Ajax trebuise, încă o dată, să joace în campionat împotriva lui Feyenoord. La fel, înaintea celor două întîlniri care ne opuseră în semifinală pe Real Madrid, a trebuit să jucăm în campionat două meciuri decisive contra Twente şi Haga. Aceste meciuri prea apropiate unul de altul sînt, pentru nervii jucătorilor, nişte probe groaznice, însă nu se face nimic în Olanda pentru a proteja cluburile „europene", ca în Franţa.

Meciul tur în faţa lui Real se desfăşură, la noi, fără piedici, pînă la acel gol stupid din minutul 85 (un „zid" rău făcut la o lovitură liberă) care micşoră victoria noastră de la 2:0 la 2:1. Neliniştea puse, ca de obicei, stăpînire pe clubul nostru, ca şi înainte de a merge să întîlnim pe Arsenal şi Benfica. Ce am fi putut spera la Madrid cu un singur punct avans?

M-am întrebuinţat, ca de obicei, la îngrijirea stării psihice a jucătorilor. Sancţiunea căreia Keizer îi fusese victimă — şi care-i interzicea să joace la Madrid — nu mă prea aranja. Este obiceiul lui Ajax să-şi ducă tot efectivul profesional, accidentaţii uşor fireşte şi ei, în deplasare. Keizer ne însoţea deci în capitala spaniolă, dar era turbat de furie şi nu-şi mai găsea locul.

Am luat măsuri ca incidentul cu „zidul" să nu se mai repete. Şi m-am apucat, tactic, să otrăvesc jocul de „mijloc" spaniol. Mijlocaşii lui Real erau mobili, vicleni, însă aveau o rază mică de acţiune şi se complăceau în schimburile de mingi pe suprafeţe mici. Noi i-am încurcat lărgind la maximum jocul şi forţîndu-i să parcurgă mari suprafeţe de teren. Grija lor de a construi a suferit mult.

În absenţa lui Keizer, ziarele mă sfătuiau să-l păstrez pe austriacul Schilcher. Dar eu ştiam că îi lipsea viteza de execuţie şi că va fi scos din obiectiv mai mult decît un altul de vivacitatea şi subtilităţile jocului latin exprimîndu-se pe teren propriu. Am decis aşadar să-l iau pe tînărul Muhren Arnold.

— Cum, mi s-a spus, un jucător atît de delicat?

— Da, am răspuns eu, cu el Ajax va avea doisprezece jucători pe teren! Fratele său, Gerd, va ţine să dea ce are mai bun şi Hulshoff, cel mai bun tovarăş al lui Gerd, se va depăşi pe sine de asemenea. Ei vor valora, numai ei doi, cît trei oameni.

Le-am spus jucătorilor înainte de meci:

— Voi stimaţi pe bună dreptate foarte mult pe Real Madrid. În casa lui de imens prestigiu va trebui să vă ridicaţi la valoarea lui. Herrera a declarat-o public. Arătaţi-i cine sînteţi, rămînînd demni de marele stadion şi de marele club care vă primeşte.

Nici o clipă, în timpul acestui meci, n-am fost neliniştit, nici de rezultat (1:0) şi nici de reputaţia lui Ajax.

Pentru finala cu Juventus din Torino, în sfîrşit, mi-am luat note foarte complete. Un tînăr antrenor turc, venit pentru cîteva zile la Amsterdam, asistase la semifinala Juventus-Derby County şi mi-a adus un document remarcabil pe care l-am păstrat.

El conţinea scheme realizate cu inteligenţă asupra manierei de a juca a celor două echipe. A fost arma mea de bază. Apoi, Henk Groot asistă la două meciuri din campionatul italian. În sfîrşit, m-am dus chiar eu la Roma pentru a vedea pe Juventus cîştigînd, în ultimul minut, întîlnirea şi titlul italian. Notasem cu grijă cele două variante posibile ale atacului torinez, cu două sau trei elemente. Şi am fost fericit văzînd cu cît brio se jucă echipa noastră cu selecţionata militară a Olandei, căreia îi cerusem să se comporte, tactic, ca şi Juventus. Ajax mătură cu 8 la 0 acest *catenaccio* improvizat, ca şi cum ar fi disputat finala cu o săptămînă mai devreme.

La Belgrad, totuşi, conducătorii au comis prima eroare de organizare din această poveste, cazîndu-ne la un hotel prea mare, prea zgomotos, prea plin de italieni.

De asemenea greşiseră invitînd şi soţiile jucătorilor. Ele locuiau cu cîteva etaje mai jos decît soţii lor. Iar aceştia le vedeau, de pe terasa de la opt, în costume de baie, înconjurate de o mulţime de italieni care fluierau. Pentru moral, asta nu era cel mai fericit lucru.

Şi pe urmă a fost lovitura teribilă şi neaşteptată a ofertelor cluburilor spaniole, adevărate sau false, şi discuţiile, declaraţiile la ziare, dezminţirile care urmară. Spania îşi deschisese de curînd frontierele şi se grăbea către campionii Europei. Am avut la un moment dat impresia că afacerea va ajunge pînă la O.N.U.! În ultima zi mergea aşa de rău că am cerut preşedintelui să intervină. S-a adresat de două ori jucătorilor, ceea ce nu făcea niciodată. Şi eu i-am luat, unul cîte unul, multiplicînd conferinţele. Edificiul era cu adevărat zdruncinat! Dacă s-ar fi aflat că Italia, la rîndul său, angajează jucători străini, cred că nici n-ar mai fi disputat meciul sau poate doar la trap mărunt, pentru a nu-şi face rău! Într-adevăr, ce reprezentau sumele ridicole atinse de jucătorii noştri faţă de promisiunile gigantice care li se făceau? Un simplu bacşiş! Este vorba aici, după părerea mea, de o afacere serioasă, susceptibilă, concurenţa nefiind egală, de a răsturna tot echilibrul fotbalului. Pierzîndu-i, puţin mai tîrziu, pe Cruyff, apoi pe Neeskens, Ajax a fost de altfel prima victimă.

Asupra acestei finale de la Belgrad nu am mare lucru de spus. Era foarte cald şi apoi golul din primele minute, prea uşor obţinut, modifică toate previziunile noastre. Noi ne pregătisem mai ales pentru maniera în care vom ataca o echipă care conduce cu un gol la zero, cum condusese Milan în faţa lui Leeds în finala Cupei cupelor. Or, Juventus era condusă şi tot nu ieşea din cochilie. Ajax refuză, la rîndul său, să-şi ia riscuri inutile. Ţinînd cont de ceea ce precedase acest meci şi de temerile pe care le nutream, nu eram nemulţumit. Chiar profesional vorbind, finala aceasta îmi adusese mai multe satisfacţii decît precedenta. O întîlnire nu trebuie niciodată să fie analizată în afara contextului ei particular.

Cred că am arătat că, timp de doi ani, am fost însurat cu Ajax, căruia i-am consacrat toate gîndurile şi toate forţele mele. Eram pe stadion, de la ora 9 pînă la ora 18, cel puţin de trei ori pe săptămînă: a trebuit să mă adaptez ploii şi noroiului; nu mi-am întrerupt activitatea din decembrie pînă în februarie, cum aveam obiceiul în România. Cînd mă întorceam acasă, seara, pe bicicletă, reflectam încă la tot ce mi se ivise în cursul zilei şi la tot ce aş fi putut inventa a doua zi.

În timp ce soţia mea tricota, eu făceam extrase din presa olandeză, favorabilă (Amsterdam) sau ostilă (Rotterdam) şi din toate ziarele franceze, româneşti, nemţeşti, engleze, maghiare, italiene, la care eram abonat. Însemnam articolele care mi se păreau demne de interes; mai tîrziu, soţia mea avea să le decupeze şi să le claseze.

Miercurea era ziua noastră de destindere. Mergeam adesea, cînd timpul nu era prea urît, la Vollendam, mic port pitoresc de unde sînt originari fraţii Muhren. Cîteodată ajungeam pînă la Haga, Rotterdam sau chiar în Belgia. Treizeci şi doi de ani după, mi-am regăsit bătrîna şi scumpa Olympique din Charleroi — sau mergeam la Liège, să-l salutăm pe Roger Petit. Am vizitat scrupulos toate muzeele de pictură din Olanda, după ce ne pregătisem cu albumele pe care ni le procurasem. Dar, în final, eu n-am cunoscut aproape nimic din Amsterdam şi din Olanda. Aveam nevoie, la vîrsta mea, să-mi păstrez toată energia pentru antrenament şi nu consimţeam să las răgazul şi destinderea să domine starea de concentrare.

Dacă, în final, mă întreb ce am încercat să aduc la Ajax, iată ce-mi vine în minte:

1. Ţinînd cont de conflictele între predecesorul meu şi unii dintre jucători şi ţinînd cont de situaţia mea de străin, am vrut să cultiv esenţialmente o ambianţă de echipă, fără compromisuri, dar de nivel superior. A salva spiritul de echipă era, în ochii mei, fundamental.

2. Punîndu-i fiecărui jucător în faţă răspunderile proprii, dîndu-le consemne minimale şi maximale, permiţîndu-le, graţie unui dozaj de disciplină şi de libertate, să se exprime total în contextul colectiv, am contribuit la modificarea jocului echipei, lărgindu-i registrul şi mărindu-i eficacitatea.

3. Mobilitatea şi forţa de izbire a liniei de mijloc au crescut, odată ce, în aceste două sezoane, cei trei mijlocaşi ai mei au marcat 34 şi 33 de goluri, adică o treime din total. Am vrut ca fiecare dintre ei să fie, alternativ, capabil să atace şi să apere, să alerge, să atace un adversar şi să tragă la poartă.

4. Am vrut ca nu doar Blankenburg, *libero*-ul, să atace, dar de asemenea Hulshoff, stoperul. Cînd unul dintre ei ieşea, Haan sau Neeskens se repliau şi legătura se efectua longitudinal. Ţîşnirea creează surpriza. Şi dacă centrul înaintaş advers nu se replia, se crea cea mai mare supremaţie a fotbalului: doi contra unul.

5. Am luptat cît am putut pentru ca Ajax să nu se teamă de nimeni şi să înveţe a nu mai încerca un respect excesiv pentru englezi, germani etc. Eu am învăţat-o pe de altă parte să nu mai cadă în multiplele curse întinse de latini.

6. Am introdus un joc mai aşezat, mai gîndit. Dar există un domeniu unde n-am reuşit total în ciuda eforturilor mele: acela al un-doiului.

Ce am învăţat de la Ajax, la rîndul meu?

Simplitatea şi eficacitatea organizării clubului.

Respectul pentru programul stabilit şi pentru exactitate.

Gustul efortului şi voinţa de autodepăşire. Se întîmpla ca jucători pe care-i credeam extenuaţi să mai ceară încă. Şi cînd alergau în jurul terenului, ei făceau sprinturi nebune pentru a nu fi în coada plutonului cînd treceau prin faţa mea.

Am semnalat în trecere spiritul de toleranţă şi respectul fiecăruia pentru convingerile celuilalt.

Cît despre viaţa particulară a jucătorilor, eu nu credeam că atîta înţelepciune, a se citi puritanism, este posibilă într-un oraş ca Amsterdam.

Am învăţat, în sfîrşit, pînă la ce punct fotbaliştii pot să se supună consemnelor şi să se bată pentru un obiectiv comun. Chiar dacă unii nu aveau afinităţi reciproce, ei se comportau pe teren fără intenţii ascunse, fără animozităţi, ca şi cum ar fi format un singur trup.

Pentru toate aceste motive păstrez o amintire foarte pură, foarte luminoasă din aventura mea olandeză. Mă gîndesc că puţin din inima mea a rămas pe străzile calme şi pe canalele ceţoase ale Amsterdamului.

CONTROVERSĂ

— Maestre, e jale!

— Sictir! susură Pafnutie o vorbă lumească de pe cînd nevoia întru sfinţenie prin părţile Brăilei. Te omor Sisoie. Te şterg din istoria literară, te las fără cerculeţul ăla nou pe care ţi l-a pus pe frunte Ghervasie în ultima cronică. Îi spun că l-ai calomniat să nu te mai treacă nici la etc. Te fac serafim, heruvim, sfîntă te fac Sisoie. Ce mai, te-am ras. Mi-ai stricat ziua, păcătosule, mi-ai ucis poemul, mi-ai mîncat rima, m-ai... Pafnutie se înecă de furie. Sfinţia-sa trudea la o poezie de adîncă viziune metafizică, pe tema „fortuna labilis", în monorimă:

„Foaie verde bigudiu
Bine e să fii mort viu..."

şi Sisoie întrerupsese şirul fructuos al incantaţiilor finale.

— Iertaţi-mă maestre — bîigui Sisoie potrivindu-şi nimbuşorul care o cam luase razna de spaimă — dar e jale! E de rău, ce mai!

— Ce e de rău Sisoie, taică? Ce e de rău? mormăi maestrul. S-a închis fondul literar? tresări el speriat.

— Nu, maestre — gîfîi Sisoie aşezîndu-se pe marginea norului să-şi tragă sufletul.

— Atunci nu e de rău.

— Ba da, maestre.

— Au dat faliment editurile, conchise maestrul mulţumit. Cu producţia asta de poezie intimistă din ultimul mileniu, nici nu-i de mirare. Dar nu e nimic Sisoie taică, nu e nimic. Îi salvez eu. Sînt pe terminate cu un volum de largă respiraţie. Vine tocmai la timp. Să-l trimiţi pe sfîntul ăla director, care mi-a refuzat ultima carte pe motiv că sînt depăşit, să se roage să i-l dau. Spune-i să aducă tămîie multă şi uit ce-a fost. Sînt un sentimental Sisoie şi un om de obşte — se autoînduioşă Pafnutie. Nu-l pot lăsa.

— Nu e vorba de editură, maestre.

— Atunci mă înjură careva, se oţărî sfîntul-poet. Nenorociţii ăia de la *Iadul literar*, că ăia ne fac veacuri fripte, deşi noi i-am învăţat carte, Sisoie. Noi le-am pus condeiul în mînă. Şi acuma zic că ei sînt generaţia viitorului, că ei sînt cu picioarele pe pămînt, sub pămînt, mă rog, şi că noi am rămas aerieni. Deşi — cugetă în sinea duhului său Pafnutie, privind în jur — e cam mult aer, dar asta-i situaţia. E un dat. Aici ne-am născut cînd am murit, ce mai, nu putem face nimic. Înjură, Sisoie, zici?

— Nu, maestre.

— Cum nu, mă? Nu e vorba de ăia de la *Iadul literar*, că numai de la ei poate fi rău, dacă nu e nimic cu Fondul şi editurile?

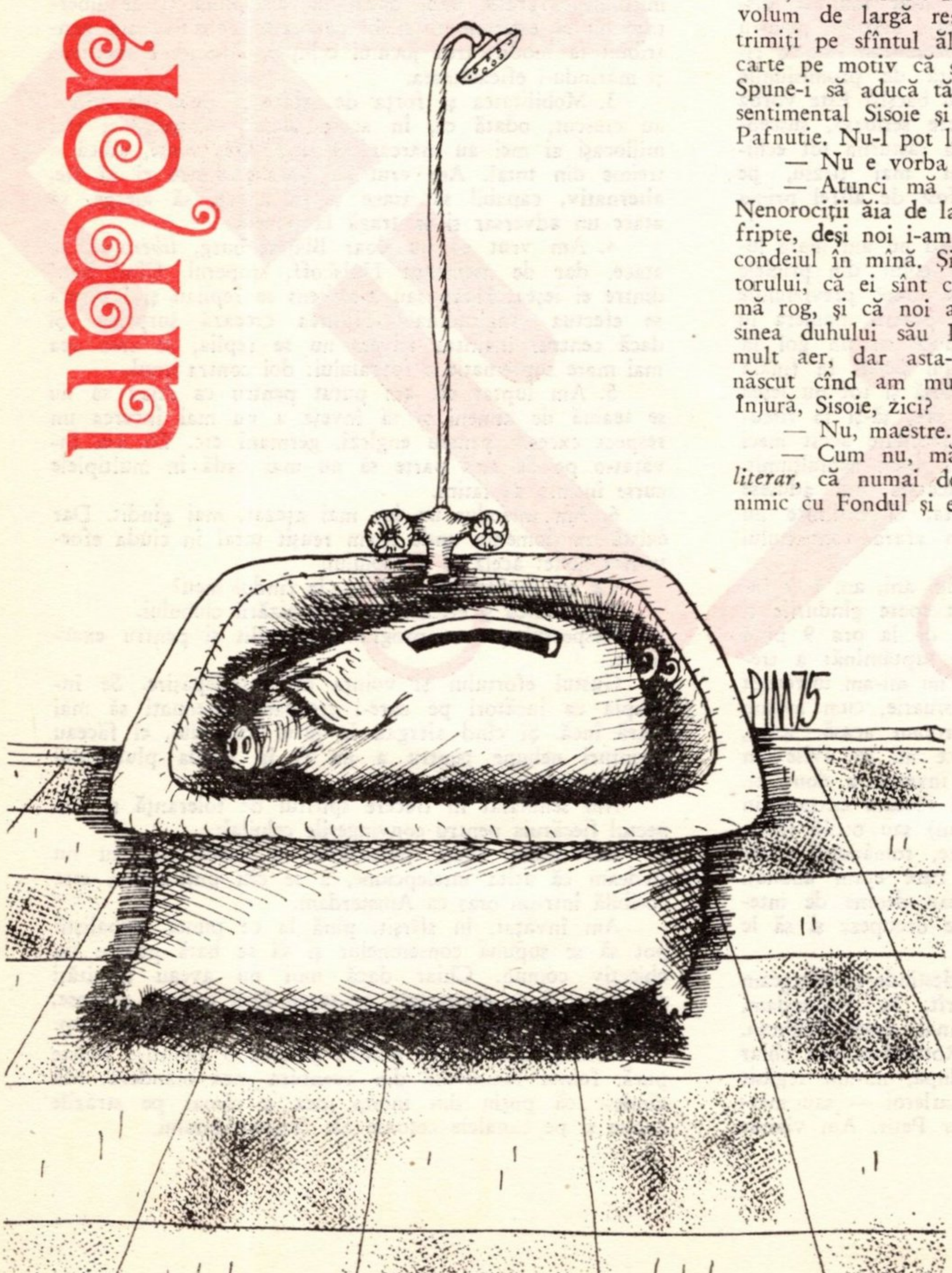

PIM

— Ba de ei e vorba.

— Atunci, înjură.

— Nu-njură maestre, laudă!

— Ce mă? Pafnutie era să-şi înghită ideea de creion cu care fugărea metaforele. Nu se poate.

— Ba se poate.

— Uite, domnule, asta n-aş fi crezut! Căzu el în perplexitate. Deşi, să ştii Sisoie, nu sînt băieţi răi, mă, şi unii au chiar talent. Îi ştiu de cînd învăţam scrisul, la ziarul local. O cam scrîntiseră ei în ultima vreme, dar se vede că şi-au revenit. S-au mai maturizat, de. Au şi ei acum conştiinţa adevăratelor valori. Şi zici că laudă? Bravo lor!

— Laudă maestre, dar nu pe dumneavoastră.

— Ce? sări Pafnutie. Dar pe cine, mă?

— Pe Agatocle.

— Pe cine? răcni maestrul. Pe nenorocitul ăla, care are doar trei liturghii şi un priveghi pe an? Care mă sapă la Petre, pe ăla?

— Pe el, maestre. Ziceau că „non multa sed multum"... Doamne apără de vorba păgînă! se închină Sisoie.

— Pe el? Auzi! Neruşinaţii, asasinii poeţilor de geniu, renegaţii, scursura iadului!... Pafnutie se înecă de furie. Sisoie, te duci imediat la redacţie şi-i spun lui Ghervasie să-i scoată pe toţi din pagină. Pe toţi, auzi mă!? „Meteoritul cerului" e o revistă, mă! Nu azil pentru nemernici. De azi, întrerupem orice colaborare cu ei. Zboară!

— Zbor maestre! spuse Sisoie, rupînd-o la fugă cu viteza luminii. Zbor!

— Iadul tot iad! bombăni în urma lui maestrul, scîrbit peste măsură de viaţa literară.

RADU NEGRU

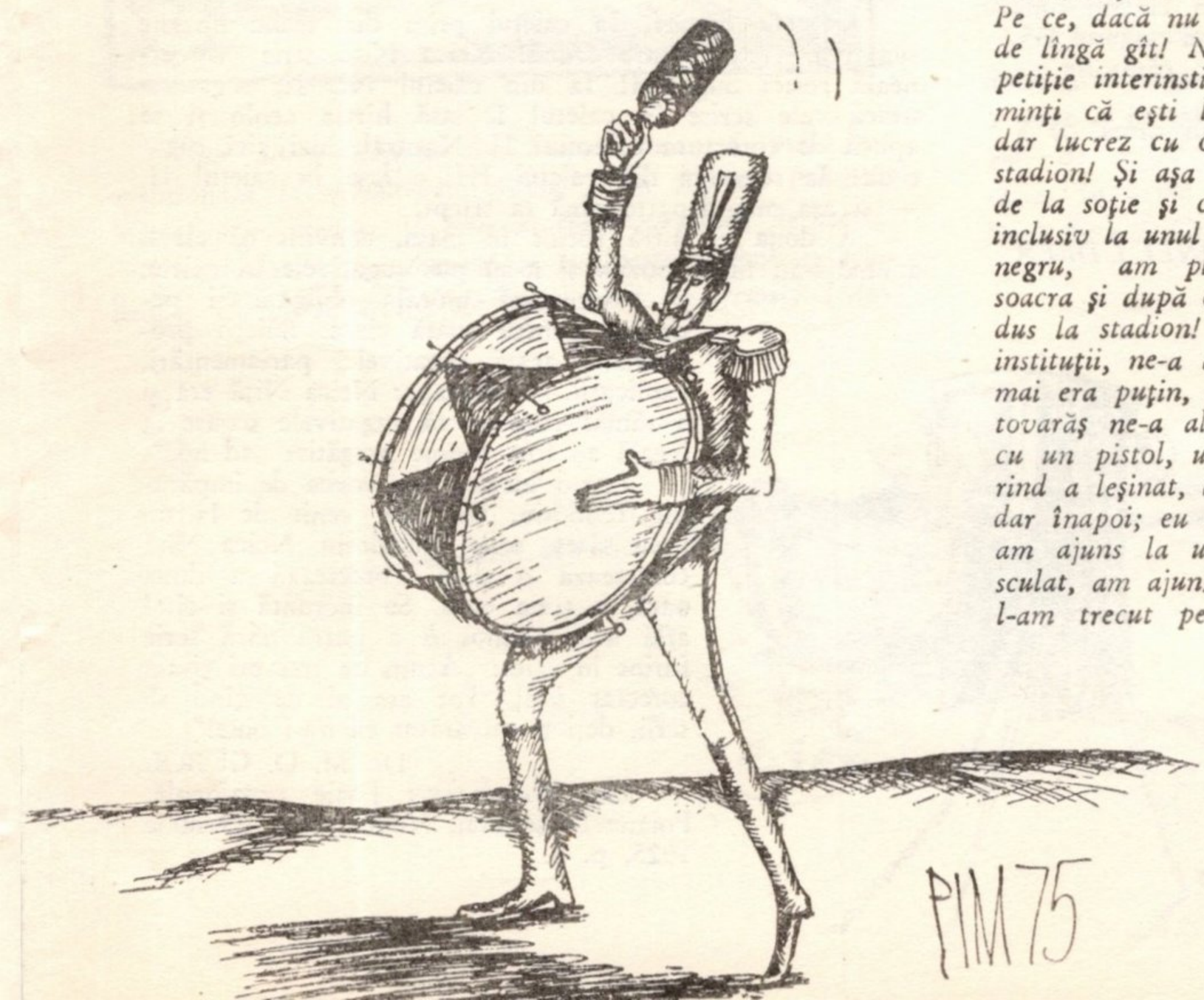

PIM75

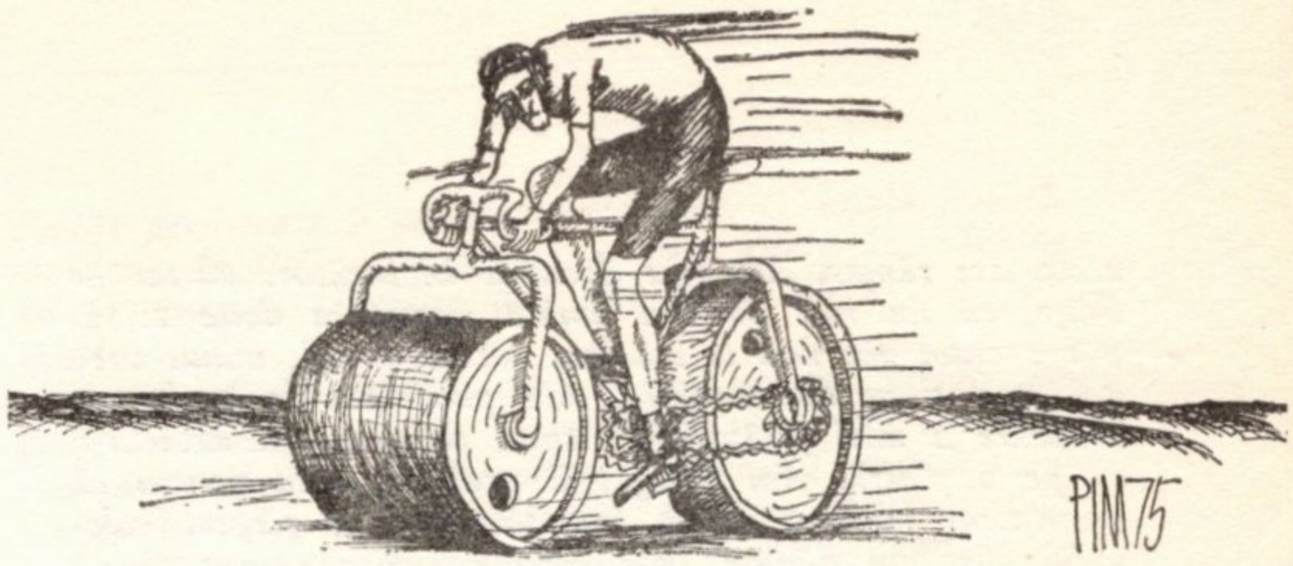

PIM75

VORBE SPORTIVE

● Reuşise şi el o performanţă: era rezerva cu cele mai multe transferuri.

● „Unde nu-i cap, vai de bilă," vorba popicarului.

● Despre viitorul său ca fotbalist nu dădea pronosticuri: numai pronosporturi...

● Faima lui de specialist consta în aruncarea greutăţii... în spinarea altora.

● Ducea o viaţă sportivă exemplară: toţi îl arătau cu degetul...

● Se întorsese din străinătate cu un bagaj de cunoştinţe care... îi fu reţinut la vamă.

● Nu, nu a fost un arbitru intransigent: suferea de astm...

SPORTIVUL

Într-o zi, m-a chemat directorul la el! Ce activitate sportivă ai depus dumneata în instituţie, de cînd ai fost angajat? Nici una, tovarăşe director, nici una, că eu sînt la proiectări, sînt miop, nu deosebesc un cal de-un autobuz, numai prin nechezat!

Şi ce dacă eşti la proiectări, ce dacă nu vezi bine? Trebuie să ai muşchi şi gata! Nici aşa ceva nu am, tovarăşe director, sînt slab de parcă am înghiţit un coş de nuiele, mi se văd coastele... Vei îmbrăca un tricou! Pe ce, dacă nu vă supăraţi, că umerii mei încep imediat de lîngă gît! Nu contează... mîine participi la o competiţie interinstituţii. La 8 să fii la stadion! Şi de ce minţi că eşti la proiectări, dacă eşti miop? Păi, sînt, dar lucrez cu ochelarii pe nas! Aşa să faci şi mîine la stadion! Şi aşa am făcut! Acasă, mi-am luat rămas bun de la soţie şi copil, am dat cîteva telefoane la prieteni, inclusiv la unul care era ziarist, pentru anunţul în chenar negru, am plătit chiria restantă, m-am împăcat cu soacra şi după o noapte în care am privit tavanul m-am dus la stadion! Acolo erau cîţiva colegi, de la celelalte instituţii, ne-a apucat mila unul de altul, pînă la plîns mai era puţin, dar n-am avut vreme să ne jelim, că un tovarăş ne-a aliniat în faţa unor garduri; cînd a tras cu un pistol, un coleg, mai în vîrstă, probabil şi suferind a leşinat, alţi doi au luat-o la fugă, cum au putut, dar înapoi; eu am fost singurul care am alergat înainte, am ajuns la un gard, mi-a învineţit picioarele, m-am sculat, am ajuns la al doilea gard, l-am ocolit, al treilea l-am trecut pe dedesubt, la al patrulea am căzut şi

umor

acolo am rămas. Am fost declarat învingător, purtat pe braţe, că nu mai puteam umbla singur; a doua zi, la ora 8 eram din nou la stadion, aceiaşi colegi, minus vreo doi care şi-au dat demisia. Am participat la proba de aruncare a unei farfurii de lemn, pe care am azvîrlit-o ca pe o piatră. Am cîştigat şi proba aceasta pentru că aruncasem farfuria aceea, numită disc, în pieptul colegului care nu dăduse încă bir cu fugiţii; am vrut să fug cînd am văzut că-i făceau respiraţie artificială, mă gîndeam la copilul meu care va creşte fără tată, adică cu tată, dar fără totuşi. Am fost ajuns din urmă foarte repede, dar degeaba m-am zbătut, nici nu aveam buletinul la mine, nici grupa sangvină trecută, am vrut să cer iertare, dar n-am avut cînd pentru că am fost declarat din nou învingător; colegul meu a fost declarat în concediu medical.

A treia zi a mers mai uşor; a avut loc proba de înot şi eu nu ştiu să înot, n-am ştiut niciodată... am fost scos din bazin, dar la o distanţă mai mare decît ceilalţi participanţi şi desigur declarat învingător. A patra zi, dar ce să mai vorbim; de o lună particip la alte şi alte competiţii, directorul m-a avansat, sînt şef de birou, particip numai la antrenamente. Mîine are loc competiţia de lupte greco-romane. Adio!

MICA PUBLICITATE AUTO

- Angajăm pietoni pentru conducerea... şoferilor noştri acasă
- Pierdut controlul volanului; mă declar nul...
- Predau conducere auto la domiciliu.
- Vînd Trabant, km 45, primul copac dreapta, creanga 4.
- Pierdut proces-verbal contravenţie; găsitorul să-l achite; eu lipsesc cîtva timp din localitate.
- Vînd „Opel" în rate: una uşă, un claxon, una ţeavă eşapament, un ştergător; a se adresa salonul 35.
- Tînăr serios, studii, confort, doresc căsătorie cu tînără cu 9 dioptrii...
- Pierdut la viraj, şoseaua Cluj-Dej în urmă cu 8 zile soacră; neaducătorului recompensă.
- Istoric cumpăr Dacie... traiană.

CORNEL UDREA

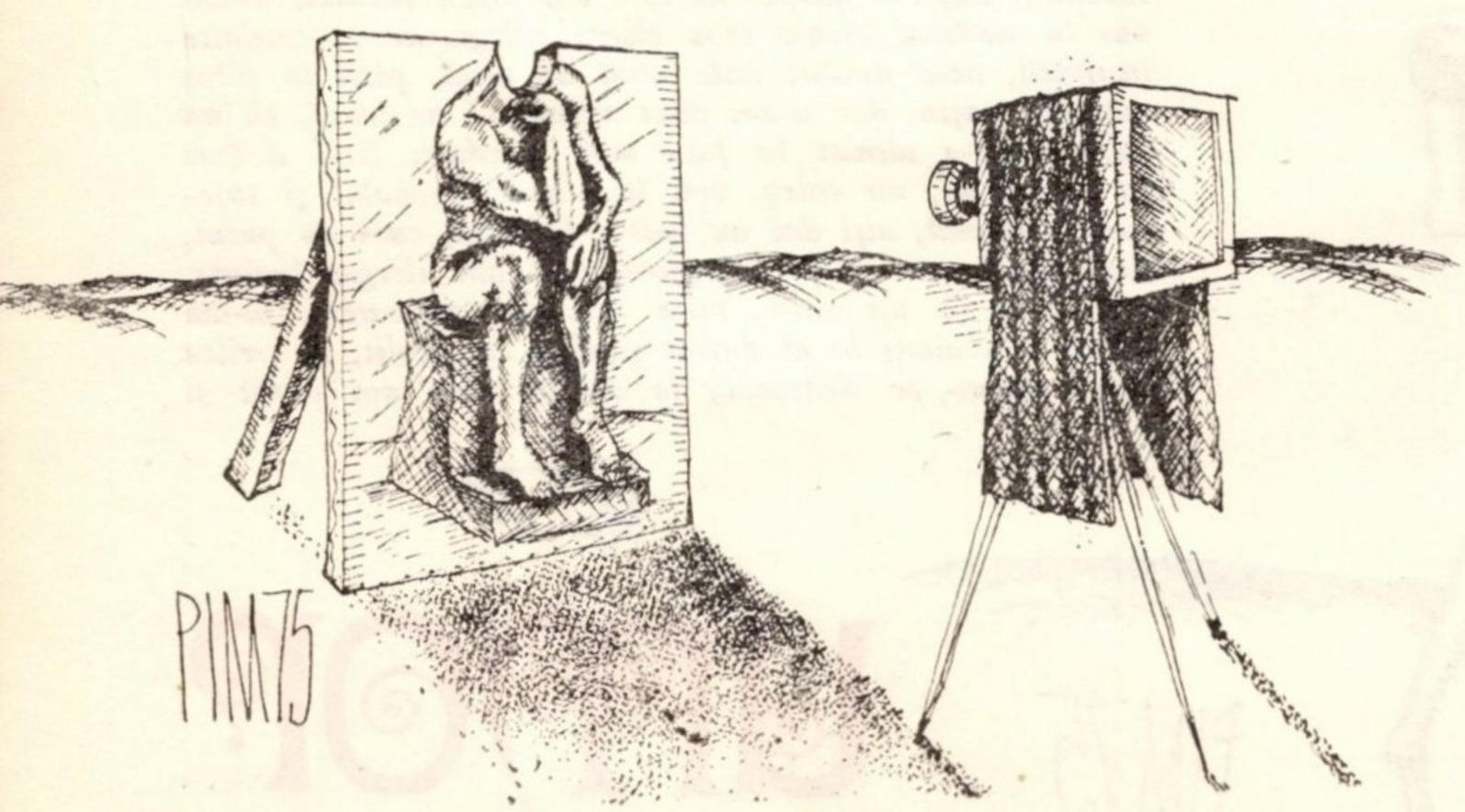

umor din reviste vechi

VALERIU L. BOLOGA

.. „VIVANT PROFESORES" ...

„Octavanul" N. intră în „Gambrinus". Se pomeneşte faţă în faţă cu „*Domnul*".

Tablou!

„Pardon, domnule Profesor", — dă să se scuze N. — „am venit numai să-mi caut umbrela pe care am uitat-o ieri seară aci".

Neica-Niţă era tipul clasic al profesorului distrat.

Odată o porneşte dimineaţa spre şcoală. Cînd sosi în Tîrgul-cailor, dă să-şi aprindă ţigara. Din Şchei sufla însă un vînt aprig şi toate chibriturile i se stingeau. Neica-Niţă se întoarce cu spatele către vînt, aprinde în sfîrşit ţigara şi... o porneşte îngîndurat înainte, că în loc să ajungă la şcoală, se pomeni deodată... acasă!

Niciodată nu şi-a putut explica cum s-a întîmplat că în loc să ajungă la şcoală, se pomeni deodată... acasă!

Altădată, adîncit într-o problemă filozofică, se pomeneşte în faţa liceului cu nişte cunoscuţi din Muntenia care gălăgioşi îl salută şi-i spun că au venit la Braşov să-i facă o vizită.

„Mă bucur, mă bucur! Da' de ce staţi? Poftiţi luaţi loc!"

Corecta lucrări. În caietul prim din teanc lipseşte sugativa. Asta-i mare crimă! Neica Niţă scrie cu cerneală roşie: Sugativă! Ia din caietul Nr. II, sugativa, usucă cele scrise în caietul I, lasă hîrtia acolo şi se apucă de corectura caietului II. Natural, nici aici sugativă!! Ia sugativa din caietul III, o lasă în caietul II, — şi aşa mai departe pînă la sfîrşit.

A doua zi intră furios în clasă, convins că elevii anume i-au făcut pozna şi n-au pus sugativele în caiete. Urmează morala obligată şi pedeapsa pentru toată clasa. Băieţii protestează, arată sugativele, parlamentări, explicaţii, — degeaba. Neica Niţă era şi a rămas convins că sugativele scoase la iveală au fost anume pregătite „ad hoc".

Într-o lucrare era vorba de împăratul Teodosiu. Un elev venit de la un liceu săsesc scrie Theodosiu. Neica Niţă corectează o dată, corectează a doua oară, a treia oară. Se încruntă şi cînd află acel ominos *h* a patra oară scrie furios în caiet: „Acum de trei ori ţi-am corectat *h*-ul. Tot aşa ai de gînd să scrii, deşi ţi-am arătat că nu-i bine!"

Dr. M. O. CUBOL

Din *Gaudeamus* Foaie ocazională. Poiana Braşovului, Număr unic, 29 iunie 1925, p. 8.

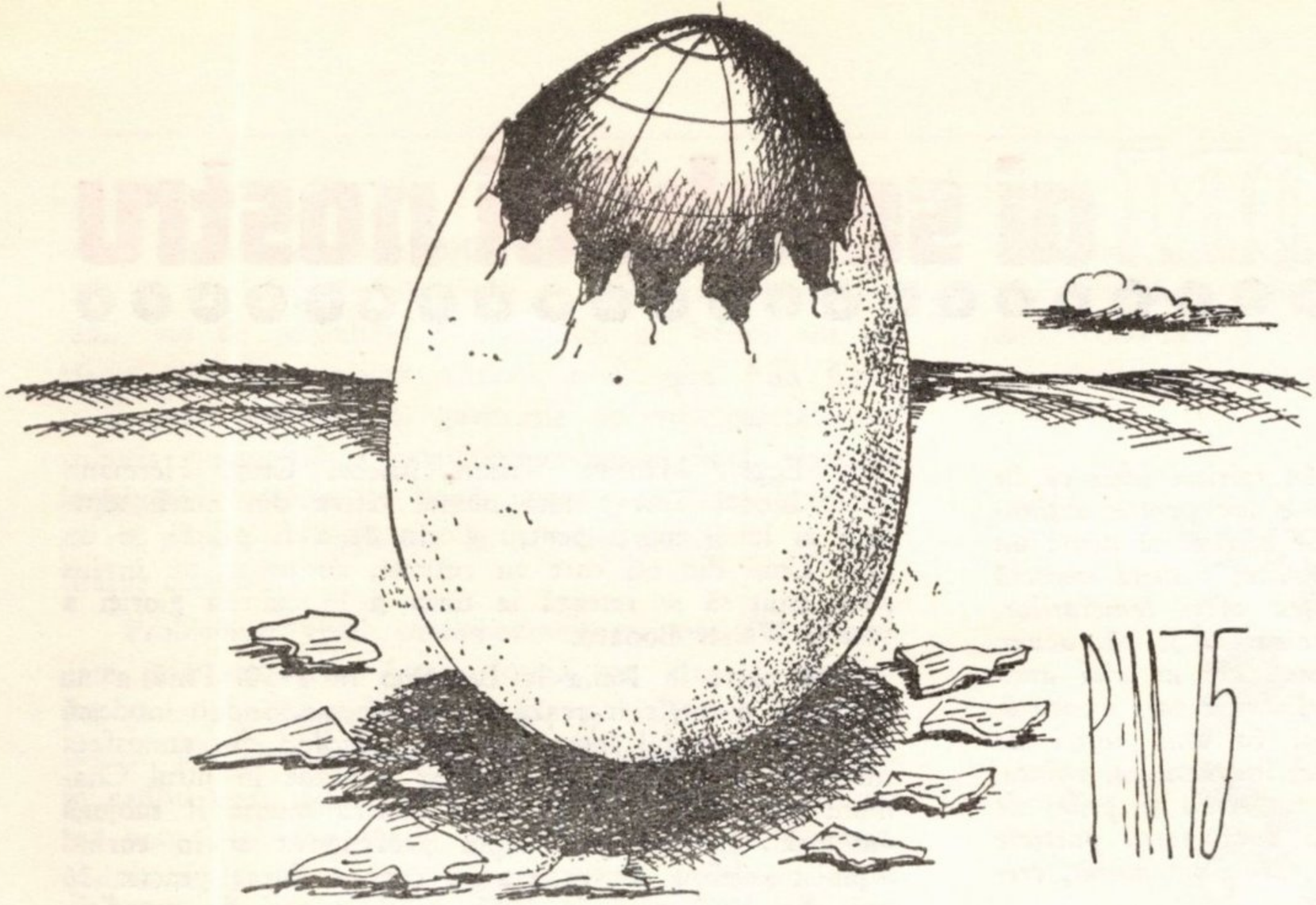

PIM

PIM75

ANECDOTE

● Un tînăr ziarist se adresă lui Bernard Shaw cu rugămintea de a-i face cunoscută tema noii sale piese.

— Bine, răspunse Shaw, te rog să mă asculţi cu atenţie.

Actul I. Bărbatul întreabă: Mă iubeşti?

Femeia răspunde: Tu eşti totul pentru mine.

Actul II. Bărbatul întreabă: Mă iubeşti?

Femeia răspunde: Tu eşti totul pentru mine.

Actul III. Bărbatul întreabă: Mă iubeşti?

Femeia răspunde: Tu eşti totul pentru mine. Se lasă cortina.

— Da, da... Este foarte interesant, spuse ziaristul. Dar spuneţi-mi, vă rog, în ce constă intriga piesei?

— Intriga, prietene, îi explică Shaw, constă în aceea că în toate actele apare aceeaşi femeie, doar bărbaţii... sînt alţii.

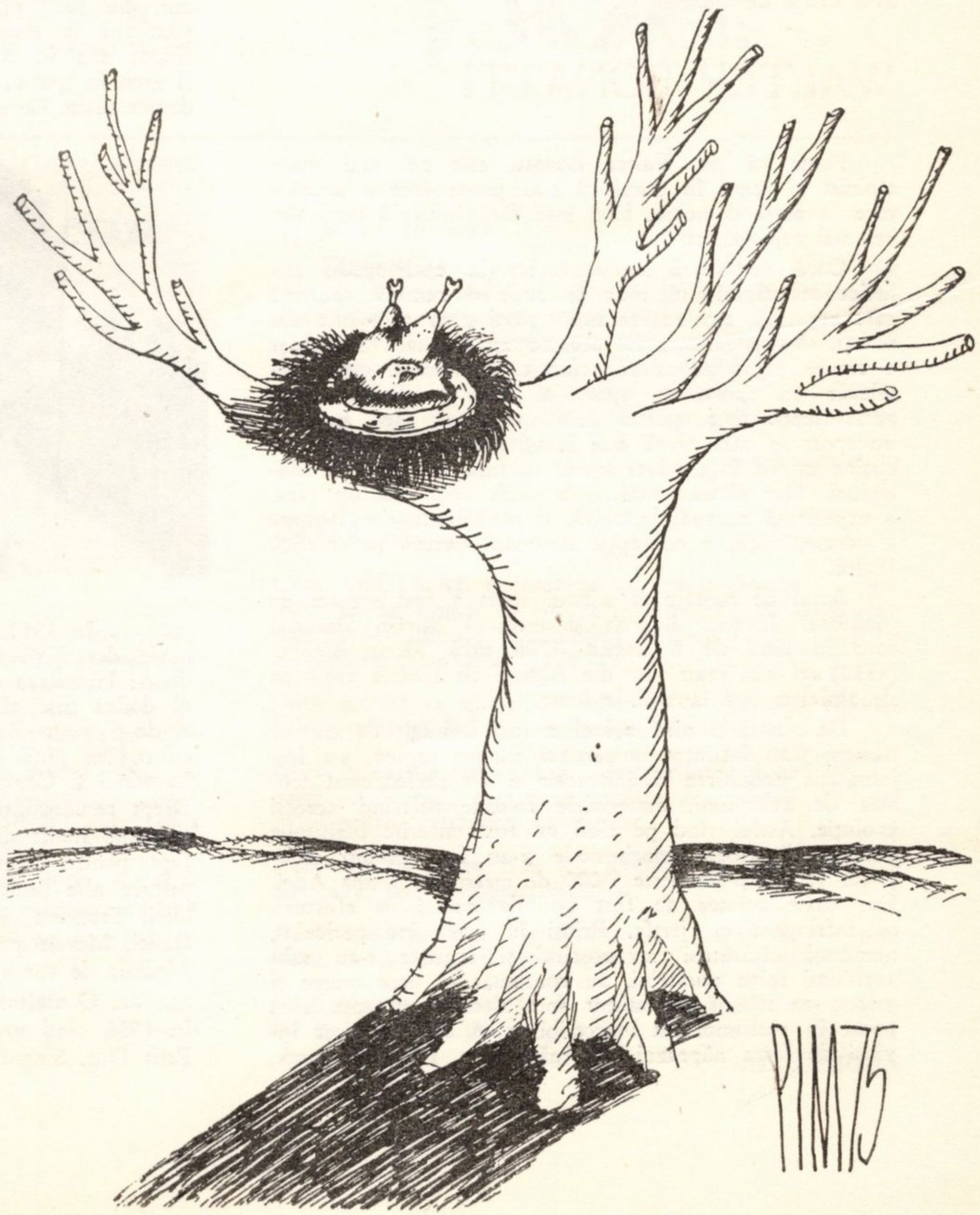

PIM75

CUTEZĂTORI ai secolului nostru

Sînt numeroase opinii în spiritul ideii că în zilele noastre, nu mai e loc pentru acţiuni de cutezanţă umană. Se afirmă că acum un secol, două sau mai multe, planeta noastră încă necunoscută, putea oferi temerarilor, posibilităţi de a se remarca. Şi că, acum, doar tehnica este aceea care ar mai avea ceva nou de spus. În rîndurile care urmează, vom încerca să demonstrăm că şi în anii noştri de maximă automatizare şi cibernetizare, îndrăzneala, voinţa, curajul şi cutezanţa umană îşi găsesc teren şi prilej de afirmare. Pentru aceasta prezentăm doar patru portrete din galeria încă bogată a acelor pe care i-am numit, credem destul de modest.

WALTER BONATTI

Poate că nu Walter Bonatti este cel mai mare alpinist al lumii în cazul că s-ar putea face o ierarhizare în acest domeniu. Este însă fără îndoială unul din cei mai reprezentativi.

Dacă ar fi să ne rezumăm la enciclopedii sau lexicoane, alpinismul n-ar fi decît o ramură sportivă care cuprinde escaladarea unor părţi greu accesibile din munţi. A ne rezuma la aceasta ar fi, dacă nu chiar o eroare, sigur un adevăr ciuntit. Alpinismul este într-adevăr un sport, un sport al celor ambiţioşi, dîrji, perseverenţi. Este sportul fără spectatori, fără aplauze, un sport în care arenă este însăşi natura iar victoria se obţine nu în faţa adversarului ci faţă de propriile slăbiciuni. Dar el este mai mult decît atît, este un crez, o experienţă umană deosebită, o posibilitate de afirmare a personalităţii, o concepţie de viaţă bazată pe o etică înaltă.

Actul de naştere al acestui sport a fost semnat de vînătorul Jacques Balmat şi medicul Michel Paccard care în ziua de 8 august 1786 urcă Mont Blancul (4810) cel mai înalt pisc din Alpi şi cu aceasta noţiunea de alpinism este lansată în lume.

De atunci şi pînă azi el a fost îndrăgit de mii de oameni s-au înfiinţat numeroase cluburi alpine, s-a îmbunătăţit pregătirea căţărătorilor şi s-a perfecţionat tehnica de ascensiuni, materialele folosite suferind aceeaşi evoluţie. Astfel rînd pe rînd au fost cucerite înălţimile maxime din toate continentele şi-au fost învinşi chiar şi cei 12 uriaşi de peste 8 000 de metri din inima Asiei. Dar toate acestea au fost posibile numai cu eforturi, cu înfrîngeri, cu jertfe. Prinşi în acest joc periculos, numeroşi căţărători necunoscîndu-şi limitele s-au subapreciind forţa muntelui, au continuat să urce mereu şi mereu, au năzuit permanent spre altceva sau spre ceva poate în acel moment inaccesibil pînă cînd au fost învinşi de forţa năpraznică a înălţimilor. Fritz Kasparek, Toni Egger, Maurice Wilson, Michel Croz, Hermann Buhl, Lionel Terray iată numai cîţiva din marii alpinişti ai lumii morţi pentru gloria de a fi primii pe un pisc. Unul din cei care au cutezat, au urcat, au învins şi-au ştiut să se retragă la timp şi în culmea gloriei a fost şi Walter Bonatti.

Se naşte în Italia la Bergamo în 1930. Pînă a nu descoperi muntele lucrează la Milano ocupînd o modestă slujbă de contabil într-o oţelărie. Evadînd din atmosfera sufocantă a oraşului face uşoare escalade în jurul Chamonixului pînă cînd pasiunea pentru munte îl subjugă cu totul. Devine ghid alpin profesionist şi în curînd alpinist celebru. În cariera sa care a durat practic 16 ani, din 1949 pînă în 1965, conduce zeci de expediţii, participă la numeroase acţiuni de salvare şi reuşeşte, singur sau în echipă, performanţe senzaţionale. Ne-ar fi greu în spaţiul pe care-l avem la dispoziţie să vorbim despre toate. De aceea amintim, numai cîteva

... În 1951 reuşeşte premiera peretelui Grand Capucin din Alpi. În 1954 participă la expediţia italiană de pe Himalaya care avea drept scop cucerirea celui de al doilea pisc al lumii Chogori (K_2) de 8611 m. Riscîndu-şi viaţa Bonatti şi un şerpaş, transportă buteliile cu oxigen pînă la 8 000 de metri de unde a doua zi Lacedelli şi Compagniolli vor porni şi vor atinge vîrful. Drept recunoştinţă guvernul ţării sale îi acordă una din cele mai înalte decoraţii: „Meritul Republicii Italia." De fapt pentru activitatea sa Bonatti a mai fost distins printre alte ordine şi cu Legiunea de Onoare a Republicii Franceze, Medalia de aur a valorilor sportive a Italiei, Marele premiu al Academiei de sport din Paris, Medalia de aur a Consiliului European, etc.

... O uluitoare escaladă în premieră reuşeşte Bonatti în 1955 cînd urcă contrafortul de sud-vest al piscului Petit Dru. Singur, el a urcat 6 zile şi 5 nopţi purtînd

un rucsac de 30 kilograme şi fixînd în acest timp peste 80 de pitoane. Despre această ascensiune marele Lionel Terray a spus că este „cea mai mare performanţă alpină din toate timpurile". În timpul unei expediţii franco-italiene în Alpi, în 1961, se dezlănţuie o furtună de zăpadă şi pe un ger de —22 de grade 3 alpinişti şi un ghid îşi pierd viaţa. Primejduindu-şi-o pe a sa, Walter Bonatti reuşeşte să-i salveze pe ceilalţi trei.

... Altă escaladă a lui Bonatti care a făcut senzaţie a fost aceea din 1963 cînd reuşeşte premiera de iarnă a piscului Walker din foarte greu accesibilul perete Grandes Jorasses. În sfîrşit în anul 1965 reuşeşte poate cea mai spectaculoasă performanţă din viaţa sa: urcă în Alpi, singur, iarna, pe un traseu direct în 94 de ore, versantul de nord al masivului Cervin, un colos de ghiaţă şi piatră de 4 000 de metri. După care spune adio alpinismului de performanţă, dedicîndu-se carierei de reporter la revista italiană Epoca, pentru care trimite materiale şi fotografii din călătoriile lui în toate continentele.

Care a fost secretul victoriilor lui Walter Bonatti, dacă a existat vreunul? Nu prea vorbăreţ din fire, el şi l-a dezvăluit totuşi în numeroasele reportaje scrise şi mai ales în cartea sa de succes „Zilele mari". Pe primul plan el pune echilibrul său psihic, care-l opreşte de la acţiuni nesăbuite. Toate ascensiunile lui au fost calculate şi pregătite cu grijă. Nici un amănunt omis, nici o acţiune iraţională, nici un risc inutil. „Nu sînt un temerar. Vai de acei cărora pe munte frica le este străină. Asta înseamnă că sînt inconştienţi", afirmă el.

În vremea marilor sale ascensiuni, la cei 1,70 metri ai săi, Walter Bonatti avea o constituţie robustă, ideală pentru un alpinist, o forţă şi o îndemînare pe care şi le menţinea prin antrenamente zilnice, o viaţă fără abuzuri, care-l menţinea în formă. Adăugînd la aceasta faptul că nu fuma şi nu bea alcool, nu ne va mira că pulsul său era în mod obişnuit de 40 de bătăi pe minut şi că la 8 000 metri abia urca la 75 de pulsaţii.

Publicist şi fotograf de talent, îndrăgostit de frumuseţile muntelui, de flora şi de fauna sa, estet al ascensiunilor şi pasionat de muzică, în special de Wagner, exemplu de sobrietate şi modestie, Walter Bonatti rămîne o personalitate remarcabilă a alpinismului mondial.

Renunţînd la o carieră strălucită la numai 35 de ani, el şi-a afirmat încă odată crezul: raţiunea şi echilibrul uman pot şi trebuie să fie mai puternice decît pasiunea şi tentaţiile de orice fel.

JACQUES-YVES COUSTEAU

Thales din Millet considera apa elementul esenţial din natură, principiul ei primordial, iar oceanul locul unde a luat naştere viaţa pe pămînt.

Învelişul acesta lichid, uriaş şi misterios, l-a tentat pe om de timpuriu. Basoreliefuri asiriene din sec. al IX-lea î.e.n. ne prezintă înotători la suprafaţă şi în adîncuri. Despre scufundări în mediul lichid al planetei au scris printre alţii Aristotel, Leonardo da Vinci şi Jules Verne.

După ce oamenii au plutit pe ape mai întinse sau nu în căutare de hrană, au început să pătrundă şi sub nivelul ei în căutarea de peşti sau de mărgean. Cu timpul s-a trcut la aparate de scufundat cu tub, clopot sau costum cu cască pînă s-a ajuns la costumul de scafandru de azi, pus la punct prin 1850 de francezul Cabinot. Printr-un progres rapid s-a ajuns la aparate de scufundare în grup — aşa numitele batiscafe-proiectate şi încercate de americanii William Beebe, biolog, şi Otis Burton, inginer, dar mai ales de celebrul August Piccard. De altfel fiul acestuia, şi el inginer şi oceanograf, însoţit de un ofiţer din marina americană, a atins în batiscaful Trieste în 1963 punctul cel mai adînc al oceanelor lumii 11 524 m. în Groapa Marianelor din Pacific.

Comandorul Jacques-Yves Cousteau este de asemeni unul dintre primii oameni care au forţat porţile universului lichid al terrei. Născut în Franţa la Saint-André-de-Coubzac în 1910, la 7 ani privea cu nostalgie marea iar la 20 de ani abia îşi punea prima mască de scufundător. De atunci, de mai bine de 45 de ani el şi-a consacrat întreaga energie şi pricepere explorării hidrosferei. Pornită din setea de aventură proprie anilor, pasiunea lui Cousteau s-a transformat într-o meserie grea, frumoasă însă şi extrem de utilă.

Ce vor în definitiv Cousteau şi toţi ceilalţi oceanografi din lume, acolo, în adîncurile spaţiilor lichide?

In primul rînd ei caută şi explorează lumea fabuloasă a florei şi faunei submarine, acea fals numită „lume a tăcerii" în care viaţa palpită cel puţin cu aceiaşi intensitate ca pe uscat. Caută petrol şi sare, minerale şi substanţe nutritive care în curînd vor fi oferite populaţiilor înfometate ale globului, caută vestigii din civilizaţiile trecutului şi pericolele întîlnirilor cu monştri uriaşi descrişi de atîţi autori dar atît de contradictoriu. Tot ei preconizează construirea de locuinţe marine care ar beneficia de condiţii de thalasoterapie ideale şi tot la indicaţiile lor s-a pornit o puternică ofensivă împotriva poluării oceanelor şi mărilor.

Astăzi oceanografia a devenit o ştiinţă extrem de importantă atît ecologic cît şi economic. Echipa lui Cousteau numără aproape 500 de oameni, dar în Statele Unite, Japonia şi în alte ţări i se face o concurenţă acerbă. Recordurile celor care locuiesc şi lucrează la mare adîncime sînt doborîte de la lună la lună. Proiectul francez de explorare a oceanelor cunoscut sub numele de OCEAN este concurat de cel american SEALB şi lupta paşnică dintre ele duce la progrese spectaculoase. În tot acest proces de cucerire a uriaşului rezervor de apă de pe planetă, un rol important l-a avut şi Cousteau. Din 1930 de cînd a făcut prima scufundare acest om care — după, propria-i mărturisire n-are un domiciliu stabil, a cutreierat toate mările şi oceanele pămîntului scormonind adîncuri pînă acum necercetate.

Imediat după terminarea războiului Cousteau împreună cu inginerul Emil Gagnan, au creat aparatul de scufundat „cu volum constant" care a descătuşat omul de tirania respiraţiei la suprafaţă şi i-a permis să pătrundă şi să reziste mult în ape întunecate şi reci. În afară de aceste relizări privind scufundările individuale Cousteau a mai înzestrat nava „Calypso" cu cele mai moderne utilaje de cercetări marine navigînd la bordul ei luni de zile. Tot el este creatorul „farfuriei plonjante", replică nautică a celei zburătoare şi adeptul unor locuinţe subacvatice pe care le-a construit şi încercat în Marea Roşie.

Jacques-Yves Cousteau acest modern discipol al lui Thales vede în mare pe lîngă tezaurul de bogăţii inestimabile şi o sursă de infinite desfătări estetice. În una din numeroasele lui cărţi scrise pe tema aceasta găsim aceste rînduri: „Pătrunzînd în adîncurile Continentului Albastru, oamenilor li se deschide o lume nouă, un mediu total diferit. Nu numai pentru exploatarea productivă ci şi cel legat de contemplare, reflecţie, admiraţei, posibilitate de găsire a unor soluţii noi, ingenioase. Fundul mării e o sursă de inspiraţie artistică, muzicală, literară chiar, de o factură cu totul nouă. Înseamnă şi o nouă estetică dacă vreţi. Putem vorbi şi de un turism submarin, individual sau colectiv, cu un mare viitor.

Găsim în mediul marin un fericit complement al lumii noastre terestre, pe plan intelectual-artistic, ca şi în alte domenii. Vreţi un exemplu? Dansul pe uscat e guvernat în întregime de legile ponderabilităţii. Aceste legi dispar însă sub apă. Putem inventa un dans de o factură nouă, o artă coregrafică subacvatică. Putem aplica structura geometrică submarină arhitecturii terestre dîndu-i forme noi. Aş putea cita şi alte domenii marine ca surse de inspiraţie pentru om".

Cousteau este încă unul dintre cei care demonstrează că deşi spiritul iscoditor al omului este pornit spre cucerirea cosmosului, e hotărît să elucideze total şi misterele propriei noastre planete.

VALENTINA TEREŞKOVA-NICOLAEVA

Un mit datînd de milenii, supremaţia sexului masculin, începe să fie puternic contestat în numeroase ţări ale lumii. Sociologi, biologi, antropologi, pedagogi şi psihologi de renume, uzînd de argumente ştiinţifice, încearcă să demonstreze, dacă nu chiar superioaritatea „sexului slab", măcar complementaritatea lui alături de cel aşa zis „tare".

Fără să ne referim la domeniul culturii, artei, ştiinţei sau politicii, unde femeia s-a impus cu autoritate mai ales în secolul nostru, vom aminti că sînt argumente care demonstrează că şi în alte domenii, considerate exclusiv „masculine", ele pot face faţă, cu succes.

În ciuda legendarei lor „sensibilităţi", „fragilităţi" şi „emotivităţi", statistici recente au dovedit că în multe situaţii femeile sînt mai puternice. Ele au suportat mai bine bombardamentele, deportările şi crizele alimentare; multe boli psihosomatice care apar ca expresie a inadaptabilităţii sociale sau afective sînt mai numeroase la

bărbaţi decît la femei (ulcerul stomacal, infarctul miocardic); accidentele de circulaţie provocate de femei reprezintă doar 10% din total, la acelaşi număr de kilometri; delicvenţa şi criminalitatea sînt foarte scăzute la femei.

Dar delicata tovarăşă de viaţă a bărbatului a păşit şi pe tărîmuri, care pînă mai ieri erau pentru ea tabu. Există astăzi femeie-detectiv, femeie-explorator la Polul Nord, femeie-cascador, femeie-acvanaut, femeie-pilot de curse de formula I, femeie- pe vîrful Everest, în sfîrşit femeie-cosmonaut.

Prin Valentina Tereşkova întregul sex feminin a făcut un salt uriaş dovedind posibilitatea unei egalităţi nu numai în limitele devenite strîmte ale terei, ci chiar în cosmosul fără margini.

Tînăra de 23 de ani care termina în 1960 Şcoala medie tehnică de textile la Iaroslavl, nu bănuia atunci că peste puţin timp destinul ei se va schimba hotărîtor. Născută la 6 martie 1937 în satul Maslenikovo, dintr-o familie în care textilista Elena Tereşkova ţinea loc de cap de familie în urma morţii pe front a soţului ei — tractoristul Vladimir Tereşkov, Valentina a muncit de la 17 ani făcîndu-şi paralel şi studiile.

În reportajele scrise sau în declaraţiile date după zborul ei epocal, ea îşi va aminti cu plăcere de copilărie şi de primele ei planuri şi speranţe: „Voiam să mă fac mecanic de locomotivă şi să conduc trenuri de cursă lungă" spune ea odată. „Visul acesta nu mi s-a împlinit, dar de pe urma lui mi-a rămas pentru totdeauna setea de mişcare, dorinţa de a schimba locul", şi asta numai din simpla curiozitate.

Setea de mişcare şi curiozitate au făcut-o să se înscrie la şcoala de paraşutişti sportivi de la Aeroclubul din Iaroslavl. A fost selecţionată în colectivul de cosmonauţi de o comisie care recruta cadre şi care a constatat că tînăra Valentina are toate calităţile psihice şi fizice pentru a i se putea încredinţa un zbor în cosmos.

Şi-a început pregătirea foarte grea şi minuţioasă, a trecut nenumărate teste, a executat sute de zboruri, a sărit de 126 de ori cu paraşuta, a devenit sublocotenent şi s-a căsătorit cu Andrian Grigorievici Nikolaev, cosmonautul Nr. 3 al URSS, care tocmai stabilise pe Vostok 3 un record mondial, străbătînd în cosmos, în perioada 11—15 august 1962, 2,6 milioane kilometri.

Apoi a venit pentru ea momentul marei încercări. Întreaga lume primea cu emoţie la 16 iunie 1963 vestea că nava Vostok 6 pornea în cosmos ducînd acolo prima femeie, pe Valentina Tereşkova.

A rămas singură, îndeplinindu-şi misiunea de zbor, 71 de ore, timp în care a executat 48 de rotaţii în jurul pămîntului şi a străbătut circa 2 milioane de kilometri.

Revenită pe pămînt, deşi acum locotenent şi Erou al Uniunii Sovietice şi-a reluat cu seninătate şi modestie viaţa terestră cu bucuriile şi necazurile ei.

Cea mai mare frericire a Valentinei după zbor a fost naşterea fiicei sale Elena, de educaţia căreia se ocupă permanent, firesţe ajutată de soţul ei. În 1969 absolvă Academia Militară „N. Jukovski", obţinînd titlul de inginer pilot cosmonaut. Este deputată în Sovietul Suprem al URSS, membru în CC al PCUS şi preşedintă a Comitetului Femeilor Sovietice. Invitată deseori peste graniţă ea răspunde cu plăcere tuturor solicitărilor, în limita timpului disponibil.

În 1974, cu prilejul unei vizite în ţara noastră, Valentinei Tereşkova i-a fost înmînată, de către însuşi preşedinte Republicii Socialiste România ordinul „Meritul Ştiinţific" clasa I-a, pentru contribuţia adusă la efortul ştiinţific de cucerire a spaţiului cosmic.

Valentina Tereşkova, modesta ţesătoare din Iaroslavl a intrat în istoria cuceririlor umane, pentru că a năzuit mereu spre altceva, pentru că şi-a depăşit zi de zi condiţia.

De fapt această idee o exprimă ea odată în felul următor: „În ceea ce mă priveşte am iubit din totdeauna *munca* şi *finalitatea* în urmărirea ţelului propus. Dealtfel în însemnările mele, publicate sub titlul, „Jurnalul vieţii", am ales un epigraf semnificativ din Maxim Gorki: „Trebuie să trăieşti întotdeauna îndrăgostit de ceva ce îţi este inaccesibil. Omul devine mai mare, năzuind să crească".

CHRISTIAN BARNARD

Născut în Africa de Sud, Beaufort West, la 8 nov. 1922, din părinţi olandezi emigraţi. Absolvă universitatea din Cape Town în 1946. Medic de spital şi apoi în provincie. În 1956 obţine o bursă de studii pentru 2 ani în SUA. În 1958 la Minnesotta obţine titlul de doctor în chirurgie cu teza: „Aorta. Probleme în fabricarea şi testarea valvei protetice". Din 1958 lucrează la spitalul de la Groote Schurr — Cape Town. Execută operaţii pe inimă şi pune la punct o nouă tehnică de tratare a leziunilor congenitale.

In 3 dec. 1967 efectuează primul transplant de inimă. În noaptea de revelion 1974—1975 efectuează o nouă premieră mondială: transplantează o inimă nouă unui bolnav căruia îi rămîne și vechea inimă bolnavă.

Numeroase studii, cursuri, comunicări peste hotare. A scris 4 cărți — dintre care două: „O viață" și „Inima nu trebuie să moară", au apărut în traducere română.

Doctor honoris causa a numeroase universități, decorat cu înalte ordine și medalii de institute științifice din Roma, Birmingham, Caracas, Montreal, San Francisco, Madrid, București, San-Paolo, Vatican, New York etc.

Căsătorit a doua oară. Din prima căsătorie are o fiică Barbara, iar din a doua un fiu Christian.

Pasiuni extraprofesionale: vînătoarea, schiul nautic, aviația, dansul.

Poate fi pus numele doctorului Christiaan Barnard alături de acelea ale unui Bonatti, Cousteau sau al Tereșkovei? La o primă rațiune o astfel de întrebare ar fi justificată. Și totuși cred că, dincolo de diferențele de domenii, concepții, preocupări, sau în ultimă instanță de valoare absolută, Barnard aparține și acestei categorii de oameni pe care i-am numit cutezători. Firește, locul său este în primul rînd printre oamenii de știință. Dar cum erudiția și cutezanța nu se exclud, dimpotrivă se completează, am socotit că Barnard își poate avea locul în acest context, fiind chiar un exemplu tipic de om de știință temerar, deschizător de drumuri.

Pentru că Barnard a cutezat în domeniul chirurgiei cardiace, din vastul tărîm al medicinii, într-o direcție considerată interzisă sau ocolită cu grijă. Rezolvînd complicate probleme tehnice, punînd la punct procedee noi în chirurgia cordului, el a tulburat profund aspectele medicale, și uneori morale, ale problemei inimii.

Barnard nu a fost primul care a susținut ideea că inima de fapt nu este ceva sacru și că ea nu are nimic comun cu iubirea, cu pasiunea, cu celelalte sentimente. Mulți au încercat să demonstreze, înaintea sa, că acest organ, ridicat la rangul de simbol și investit cu funcții și calitățile pe care nu le-ar putea avea, nu este decît un simplu mușchi, este adevărat desăvîrșit organizat și funcția sa, de altfel admirabilă, este eminamente mecanică.

Dar ceea ce a îndrăznit el, spre deosebire de toți cei dinaintea lui a fost un lucru uimitor: pentru prima oară în lume, a reușit să scoată o inimă încă vie dintr-un organism declarat mort și să o transplanteze unui om viu, a cărui inimă bolnavă era pe cale de a-și înceta bătăile.

.... Aceasta s-a întîmplat în noaptea de 3 decembrie 1967, în capitala Africii de Sud, Cape-Town, la spitalul Groote Schurr. Bolnavul a cărui inimă își încetinea din ce în ce activitatea era un comerciant de 54 de ani, Louis Washkansky și care în secția condusă de dr. Barnard, aștepta de trei săptămîni o inimă... nouă. Bolnavul știa despre ce e vorba și acceptase toate riscurile unui transplant cum nu mai fusese altul. Inima pe care o va purta a aparținut 24 de ani unei mulatre, Denis Darvall, căreia un stupid accident de automobil i-a strivit creierul, dar i-a lăsat inima în stare de funcțiune.

Această inimă a înlocuit inima obosită a lui Washkansky și i-a redat viața. Din păcate o viață scurtă, care va dura doar 18 zile. Dar ceea ce era de demonstrat: transplantul de inimă e posibil.

După cel de piele, care se practica încă de acum 5 000 de ani, după cel de cornee efectuat de medicii sovietici după cel de al doilea război mondial, după cel de rinichi (23 dec. 1954), splină (19 febr. 1963), ficat (1 martie 1963), plămîni (11 iunie 1963), pancreas (31 dec. 1966), doctorul Christian Barnard intră în istoria medicinii cu primul transplant de inimă.

După premiera lui Barnard în numeroase țări ale lumii s-au efectuat numeroase alte transplanturi de inimă (SUA, Franța, Brazilia), el însuși fiind autorul multora dintre ele.

Și totuși lumea medicală mondială nu aprobă în unanimitate nici transplantul de cord, deci nici îndrăzneala doctorului sud-african. Problema care s-a pus cu insistență și care se pune și azi, problemă pentru care Barnard a fost deseori criticat, este aceea a dreptului de a folosi o inimă încă vie, de a o extrage dintr-un organism declarat mort. Din ce în ce mai mult, lumea medicală, cît și cea de nespecialitate, se convinge că răspunsul nu poate fi decît pozitiv. Referitor la aceasta și la mult discutata moarte aparentă și moarte clinică, Barnard, și nu numai el, afirmă și demonstrează că: „un individ al cărui creier este iremediabil distrus nu mai este, chiar menținut în viață în mod artificial, un om, ci un aglomerat de organe fără conștiință și rațiune".

Dar în afară de aceasta, în țara lui în care apartheidul este politica dominantă, doctorul Christian Barnard a fost deseori atacat pentru atitudinea sa fățișă împotriva discriminărilor de orice fel. Pentru că pentru el nu contează culoarea pielii, religia, starea socială, ci doar boala, bolnavul și salvarea lui. El a tratat și a făcut transplanturi pentru și de la albi, mulatri și negri, catolici, evrei, protestanți, europeni, africani, americani, muncitori, șoferi, artiști și scriitori.

Christian Barnard nu se sfiește să-și afirme convingerile politice, nici în țara lui și nici în numeroasele țări ale lumii pe care le vizitează.

Și mai ales, în contradicție încă cu numeroase păreri, autorizate sau nu, el continuă să creadă în viitorul transplantului. Pentru că, a spus el odată: „Este o obligație morală pentru un medic de a efectua a transplantare cardiacă, atunci cînd apreciază că astfel poate salva viața unui pacient".

DORIN ALMĂȘAN

DAN BIMBEA: **Primăvară**
anonimă

din galeriile ȚRIBUNA

DANIELA POTOAPE: Mihai Viteazul

SABIN BĂLAȘA: Tinerețe

MARIANA BOJAN: Vacanța doamnelor

OCTAVIAN COSMAN: Toamnă

din galerile TRIBUNA

ION NIȚĂ NICODIN: Primirea lui Iancu la Hălmagiu

recompensa

Doctorul I. B., unul din marii noştri psihiatri, se trudea să mă scape de anxietate.

Boala se încăpăţîna însă să reziste, să-i facă în ciudă.

— Ar trebui să-ţi procuri medicamentul x. O injecţie pe lună. Costă...

Nu atît preţul, cît formele pentru procurare mă îngrijorau.

Un „prieten" mare specialist în oferte îmi sări în ajutor cerîndu-mi de cinci ori preţul şi cu tupeu-i obişnuit spuse:

— Doctorii ăştia numai după bani umblă.

Peste cîteva zile mă trezesc cu un telefon de la doctorul I. B. Procurase injecţia şi mă invita să mi-o administreze.

— Cît face?

— Nimic. Gratis am primit-o, gratis ţi-o dau. Trebuie să-ţi mai faci rost de două...

I-am mulţumit şi m-am hotărît să-l recompensez totuşi. Dar cum?... Prietenul „specialist", îmi tot toca nervii cu teoria lui că fără plicuri, cu medicii nu rezolvi nimic. M-a pus pe gînduri. „Dacă-i aşa?!". Ce-o să zică doctorul I. B. despre mine... Doctorul I. B., marele lui suflet, merita o recompensă iar cel ce-l calomnia, „specialistul", o pedeapsă. Mi-am întocmit un plan... L-am pus în aplicare chiar de a doua zi. Mă duc l-a „specialist" şi-i spun.

— Ce-i cu tine, Traiane?

— Cum ce-i cu mine?

— Nu-mi place cum arăţi. Eşti palid, trist. Arăţi rău.

Repede a căutat o oglindă.

Am continuat diabolic.

— N-ai insomnii? Aşa-i că n-ai poftă de mîncare, de lucru?

— Azi noapte n-am prea dormit. M-au măcinat nişte gînduri... Dacă mă gîndesc bine, pofta de mîncare şi de lucru mi-au scăzut.

— Vezi, aşa începe nevroza, insomnii, gînduri. Trebuie să te tratezi.

— N-am bani de aruncat la doctori.

— E vorba de sănătatea ta, măi omule. Vorbesc cu doctorul I. B. Sau du-te la el, nu primeşte bani.

— Dacă nu primeşte bani, înseamnă că mă tratează cu apă de ploaie.

Trei zile la rînd l-am ţinut cu formula:

— Nu arăţi bine!

A început să mi se plîngă apoi că nu se simte bine, că-i obsedat de boală, că are insomnii, că-i foarte irascibil, că nu are poftă de mîncare, de lucru...

— E clar, dragul meu, nevroză, i-am pus eu diagnosticul cu cinism, dacă n-o iei de la început se agravează şi nu numai doctorul I. B. nu te scapă de ea, ci nimeni. Şi o să dureze tratamentul de o să-ţi iasă peri albi.

— Crezi tu! Pe mine o să mă facă bine foarte repede, nu aştept să mă trateze de pomană ca tine, îi împing cinci mii... Cînd mă duci la el?

Era să sar în sus de bucurie. Scopul era atins. Îl pedepseam pe „specialist" şi-l recompensam pe doctorul I. B. pentru strădania depusă în combaterea bolii mele.

— Mîine mergem la el, dar cum vrei să procedezi cu banii?

— Simplu, îi strecor plicul în buzunarul halatului.

— Nu! am protestat. Rişti să te arunce pe uşă. Trebuie procedat mai subtil. Vrei să nu te mai trateze?!...

— Nu există om să reziste banului. Am experienţă. Nu trăiesc ca tine cu capul în nori.

— Ai dreptate. Totuşi cu doctorul I. B. trebuie procedat cu multă subtilitate.

— Cum?

Ţipătul lui m-a bucurat. „Iată efectul războiului psihologic".

— Simplu, vîri plicul cu bani în cutia poştală a doctorului I. B.

— Păi n-o să ştie de la cine sînt.

— O să am eu grijă de asta. Îl informez.

A pus banii în cutia poştală şi l-am dus la consultaţie. Am vorbit cu doctorul în prealabil, i-am explicat cum l-am îmbolnăvit pe „specialist" şi că sper să-l vindecce rapid. Deşi rar am văzut un om mai calm şi-a ieşit din sărite:

— Cum de-ai făcut asta?

— Încrederea în puterea de tămăduire a dumnea voastră.

— Eşti bun de legat. Ce să-ţi spun, nu mai înţeleg nimic, toată lumea e nebună. Azi dimineaţă m-am trezit în cutia poştală cu un plic cu bani. Cinci mii de lei fără nici o explicaţie.

— Aveţi de a face cu tot felul de nebuni, ce vă miraţi.

Doctorul I. B. nu şi-a dezminţit faima. L-a vindecat pe „specialist" cît ai bate din palme.

— Vezi dacă-l ungi, mi-a spus „specialistul" plin de sine.

„Specialistul" îi trimite mereu clienţi doctorului I. B. şi nu uită să-i înveţe metoda de a-l stimula.

Doctorul I. B. găseşte plicuri cu bani în cutia poştală şi nu-şi poate explica proveniența lor.

GRIGORE BEURAN

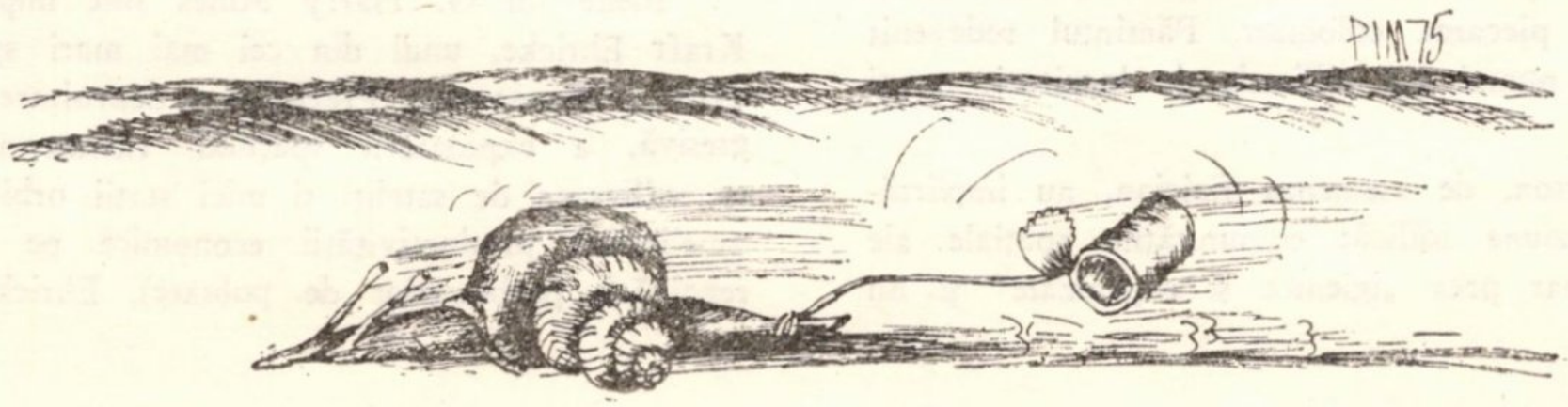

Despre colonizarea spaţiului cosmic

În condiţiile creşterii vertiginoase a populaţiei globului, valorificarea optimă a resurselor energetice şi materiale ale planetei, a cuceririlor tehnico-ştiinţifice ale omenirii este obiectivul urmărit cu înfrigurare de oameni de ştiinţă de cele mai diverse formaţii: sociologi, biologi, fizicieni, chimişti, economişti, ingineri ş.a. Unele cercetări vizează un viitor ceva mai îndepărtat, acela cînd omenirea se va vedea obligată să recurgă la resursele din spaţiul cosmic. Întrebările cînd şi cum se va realiza aceasta, proiectele mai mult sau mai puţin ambiţioase încearcă să le dea răspuns. Iată în continuare cîteva recente opinii ale unor oameni de ştiinţă americani.

În urma unor calcule efectuate împreună cu studenţii săi încă din 1969, Gerard O'Neill, fizician la Universitatea din Princeton, a formulat soluţii (?) pentru ziua cînd omenirea va număra 80.000 de miliarde de oameni. Păstrînd ritmul actual de creştere a populaţiei (2%), aceasta urmează să aibă loc peste circa 500 ani. Pentru evitarea suprapopulării Pămîntului O'Neill nu întrevede populareа în schimb a altor planete sau ale sateliţilor acestora, ci optează pentru construirea unor colonii cosmice artificiale urmînd a fi amplasate în interiorul sistemului nostru solar. Variantele finale, optime, pe care le propune (şi care ar putea fi construite din resurse în majoritate „cosmice" prin anul 2008) sînt nişte enormi cilindri lungi de 32 km şi avînd 3,2 km în diametru, putînd adăposti între 200.000 şi 20 milioane de locuitori. Rotirea lentă a cilindrului ar asigura o gravitaţie normală; imense oglinzi ar reflecta lumina Soarelui mişcîndu-se într-un astfel de mod încît să realizeze ciclul zilelor şi nopţilor. Pe peretele interior urmează a fi reconstituit peisajul terestru (cu păduri, dealuri, lacuri etc.) iar cei 3 km de atmosferă vor fi suficienţi pentru a da cerului culoarea albastră. Climatul va fi perfect controlat, mijloacele de transport — în primul rînd bicicleta — vor fi nepoluante, autonomia coloniilor va favoriza viaţa socială... Şi la acea oră, după plecarea colonilor, Pămîntul redevenit eden va găzdui numai 1,2 miliarde de locuitori: ca şi în 1910!

Freeman Dyson, de asemenea fizician, nu împărtăşeşte această viziune idilică; comunităţile spaţiale ale lui O'Neill îi par prea „igienice şi organizate" şi nu găseşte nici un farmec în „aceste colonii magnific planificate, într-o atmosferă insuportabil de paternalistă unde fiecare smoc de iarbă este prevăzut cu grijă". Calea susţinută de Dyson pentru popularea spaţiului este mai individualistă, mai asocială"; din ea răzbate — poate — nostalgia pentru colonizarea Vestului sălbatic. Noul Far-West nu-l reprezintă nici planetele sau sateliţii lor, nici alte mijloace artificiale, ci... cometele! Acestea — Dyson dixit — ar oferi o suprafaţă de zeci de mii de ori superioară celei a Pămîntului precum şi toate substanţele chimice, apa în particular, necesare vieţii; căldura şi aerul vor fi obţinute prin adaptarea arborilor ca urmare a unor modificări genetice.

Spre deosebire de O'Neill, pentru care colonizarea spaţiului cosmic ar putea fi un remediu al dificultăţilor prezente şi viitoare, Dyson recunoaşte că este vorba de o utopie, în sensul iniţial al cuvîntului, a cărei înfăptuire nu poate fi întrevăzută decît într-un viitor îndepărtat.

Fără a minimaliza importanţa unor astfel de preocupări, din care se desprind în primul rînd o serie de soluţii tehnice foarte serios argumentate, alţi autori întrevăd colonizarea spaţiului de o manieră cu totul diferită. În loc de a prevedea pentru secolul următor plecarea a miliarde de oameni în cosmos, ei propun — mai simplu — exploatarea resurselor naturale şi energetice ale sistemului solar şi o instalare progresivă a industriilor în spaţiul cosmic. G. Harry Stines face remarca: „În faţa „mega-crizei" actuale omenirea nu are decît trei posibilităţi: să se îndrepte spre catastrofă; să realizeze o „reacţie ecologică" care ar însemna oprirea evoluţiei sale; sau să-şi continue dezvoltarea în aşa fel încît să permită reîntoarcerea la un „echilibru ecologic sănătos al Pămîntului". Stines consideră realizabilă ultima alternativă, singura care i se pare acceptabilă: „Sistemul solar, scrie el, este locul cel mai logic pentru activităţile industriale ale omenirii, în măsura în care aceste activităţi nu ar perturba biosfera planetei noastre".

Ideile lui G. Harry Stines sînt împărtăşite şi de Kraft Ehricke, unul din cei mai mari specialişti mondiali ai astronauticii. Prezicînd o dezvoltare treptată, progresivă, a exploatării spaţiului extraterestru (începînd cu utilizarea de sateliţi şi mici staţii orbitale în scopul ameliorării productivităţii economice pe Pămînt şi a rezolvării problemelor de poluare), Ehricke critică tot-

odată cu vehemenţă lucrările lui O'Neill: „Putem cu toţii să ne imaginăm concepte de colonizare a cosmosului, sau de schimbare a climatului pe Venus sau pe Marte, sau de trimitere a unei sonde spre Alfa Centauri. Dar popoarele şi guvernele nu vor judeca contribuţia potenţială a activităţii spaţiale după vigoarea imaginaţiei noastre, ci după justeţea cu care vom şti să ne adaptăm imaginaţia la nevoile omului şi la realităţile economice".

Problemele vieţii contemporane nu pot fi soluţionate prin reducerea, într-o formă sau alta, a populaţiei globului. Oamenii de ştiinţă, specialişti ai spaţiului cosmic, sînt chemaţi să-şi aducă indispensabilul lor aport, în cadrul unei largi colaborări internaţionale, la rezolvarea unor probleme acute: protecţia echilibrului ecologic, găsirea unor noi surse pentru sporirea rezervelor energetice mondiale, prospectarea resurselor necunoscute ale solului şi subsolului. Vor ajuta astfel la înfăptuirea deziderateIor majore ale actualei etape a dezvoltării omenirii: lichidarea subdezvoltării, instaurarea unei noi ordini economice şi politice mondiale, făurirea unei lumi mai drepte şi mai bune.

DAN GEORGE

DE-ALE SCRIITORILOR

● *Ploaie fină*

Scriitorul G. M. Zamfirescu trimisese unui cunoscut critic literar romanul său Maidanul cu dragoste.

În recenzia sa criticul spunea între altele că Maidanul cu dragoste, *deşi în două volume, nu e un roman fluviu ci mai degrabă un roman care aminteşte o ploaie fină... G. M. Zamfirescu îi trimite a doua zi... o umbrelă cu aceste cuvinte: „Ca să poţi citi romanul pînă la urmă!"*

● *Scriitori contravenienţi*

Cîţiva scriitori mai tineri conduceau pe Ion Vinea spre casă. În toiul unei discuţii aprinse, grupul nu luase seama avertismentului categoric al semnalizatorului din Calea Victoriei, colţ cu b-dul Elisabeta şi traversează tocmai cînd aparatul şi poliţistul decretaseră „Stop".

Poliţistul i-a poftit pe scriitori la poliţie. Mai cu voie, mai cu proteste ajunseră acolo. Judecătoria poliţienească era în plină activitate. Judecătorul era Barbu Brezianu, el însuşi poet, autorul unui volum „Nord ars."

— Domnii aceştia au trecut strada fără să ţină seama de „Stop", raportă poliţistul. Judecătorul însă recunoscu pe contravenienţi şi-i amendă în bloc cu 50 de lei.

— Ar fi trebuit să vă pun la cîte 50 lei de cap, dar fiindcă sînteţi mai mulţi vă fac un preţ en gros! adăugă spiritual judecătorul-poet.

● *Aceeaşi muză...*

Tudor Vianu, spirit conciliant, a încercat odată mai mult în glumă să-l îmblînzească pe Ion Barbu, solicitîndu-i indulgenţa pentru un confrate.

— În definitiv, vrei nu vrei, ţi-e confrate! pleda d-l Vianu. Şi apoi nu uita că Muza e Unică.

— O fi! se auzi răspunsul poetului. Dar din ce scrie se vede că n-a pătruns încă în apartamentul muzei decît cînd ea doarme!

VIANA ŞERBAN

DACĂ...

Dacă VOLTAIRE e cotat ca ... băiat deştept — probabil că la origine a fost oltean pentru că după iniţiala V — numele său conţine cuvîntul OLT — şi se termină cu franţuzescu „AIRE".

Dacă nu tot ce zboară se mănîncă — probabil că nici helicopterul nu este .... comestibil!

Dacă în cărţile sfinte scrie: „dinte pentru dinte" — probabil că dentiştii din zilele noastre n-ar trebui să ceară plată pentru extragerea măselelor!

Dacă prostia n-are leac — probabil că deştepţii nu-şi bat capul să-i descopere microbul!

Dacă cele trei graţii ar fi fost mai îmbrăcate — probabil că n-ajungeau la Muzeu ci direct în RAI!

Dacă ulciorul nu merge de multe ori la apă — probabil că s-a băgat pe fir... miliţia economică.

AL. MISIUGA

PLANTE RARE IN ZARAND

Ilex aquifolium L. *Se află în pădurea Dosul Laurului din fața sudică a Muntelui Moma, pe teritoriul satului Zimbru, acesta situat la nord de Gurahonț. Este un arbust mediteranean-atlantic, care crește tîrîș la înălțimea de 4—5 m și este cunoscut de localnici sub denumirea de „laur". De la acest nume românesc au ajuns unii popularizatori ai plantei la credința că numai* Ilex *putea fi* „nobila plantă, consacrată de greco-romani lui Apollo, planta ale cărei frunze încoronau fruntea poeților și a învingătorilor — descoperit cu cîțiva ani în urmă în Munții Codrul-Moma, de către specialiști de la Inspectoratul silvic Arad, a „căror uimire nu a fost mică" (Almanahul Flacăra, *1975; Tudor Opriș:* Cu rucsacul printre flori, *Editura pentru turism, 1973 ș.a.). În notițele la care ne referim apar și alte inadvertențe de care nu ne mai ocupăm.*

S-ar putea ca, după unele păreri, a face o confuzie între plante diferite ca semnificație și ca poziție în flora terestră, plecînd de la criteriul denumirii populare, să nu prezinte un interes care să reclame și să justifice unele precizări, fiind multe alte chestiuni mai esențiale în nevoile cotidiene. Dacă ar fi să renunțăm la simțul de răspundere și la unele bunuri ale culturii, într-adevăr am putea trece fără a sublinia astfel de scăpări. Precizăm, totuși, următoarele:

1. Arbustul Ilex aquifolium, „laurul" *din pădurea de sub Muntele Moma, nu este laurul* „nobila plantă" *consacrată lui Apollo. Încoronarea laureaților în antichitate se făcea cu* Laurus nobilis, *care este* dafinul. Ilex aquifolium, *tdică laurul de la Zimbru, are frunze persistente, pieloase, tari, ovate sau eliptice, cu marginea ondulată și spinoasă (spini în prelungirea nervurilor), frunze cu totul neindicate și de nesuportat pentru fruntea laureaților.*

2. Ilex aquifolium *nu este o descoperire făcută cu cîțiva ani în urmă; se cunoștea prezența lui la Zimbru prin lucrări ale botaniștilor maghiari (Dr. L. Simonkai, 1893; L. Fekete și Mahoczi-Dietz, 1896) și din literatura noastră (dr. I. Prodan, 1923, N. Lupei, 1933, 1934, Flora ed. II-a, 1939, G. Bujoreanu și Pop, 1939, Z. Oarcea ș.a.).*

3. Numirea populară de laur, dată de localnici și după această dată și pădurii (Dosul Laurului), nu are o contingență cunoscută cu Laurus nobilis.

4. În 1933, Ilex aquifolium *era aproape total pierdut în pădurea de la Zimbru. S-a mai păstrat doar pe o suprafață de circa 400 m², în care tulpinile rămase deasupra zăpezii din iernile 1928—1929 și 1931—1932 au înghețat și erau complet uscate. Rămăseseră verzi numai ramurile din apropierea solului și care, la atingerea cu solul și cu litiera, au dat rădăcini adventive. Din astfel de ramuri, grupate în jurul unui trunchi părinte, s-a format actuala populație de* Ilex. *Este un minunat exemplu de ilustrare a luptei dată de plantă cu greutățile vieții. După iernile care au subminat-o planta nu mai producea flori și semințe și a adoptat calea înmulțirii asexuate, ultima formă de luptă înainte de a pieri. Prin îngrijirile ulterioare ce i s-au dat, exemplarele existente sînt viguroase și au început să producă flori.*

Laurul de la Zimbru este un relict cuaternar interglaciar, adaptat la un microclimat local, ferit de frig excesiv în ambianța pădurii de foioase. La Zimbru este punctul extrem nordic al ariei sale mediteraneene și punctul extrem estic, european, al ariei sale atlantice.

Centaurea Simonkajana *sau* Centaurea trichocaphala *este cunoscută și confirmată în ultimul timp numai pe stîncăria de piroclastite neogene din fața gării Gurahonț. Terenul este în pantă abruptă, cu înclinarea de 70°—85°, cu stîncării și grohotiș de pantă, labial, pe care s-a instalat un sol sărăcăcios, discontinuu, cu o vegetație de arbuști izolați, gramineae, iridaceae, liliaceae, scrophulariaceae, dipsacaceae, caryophyllaceae, crassulaceae, centureae etc.*

Stațiunea cu Centaurea simonkajana *este confirmată din 1930, cînd existau multe exemplare; era specia dominantă pe anumite porțiuni. De atunci planta a regresat și mai ales de cînd modul de folosință al terenului este pășunatul cu oi și capre. În ultimii ani numărul de exemplare a scăzut; foarte puține s-au putut păstra numai pe microrelieful mai izolat și mai greu accesibil, unde s-a putut conserva mai bine solul. Este posibil ca această raritate floristică să dispară dacă se mai întîrzie cu împrejmuirea din cauza modului de folosință neindicat, din cauza apei de șiroire și a deflației care subminează solul.*

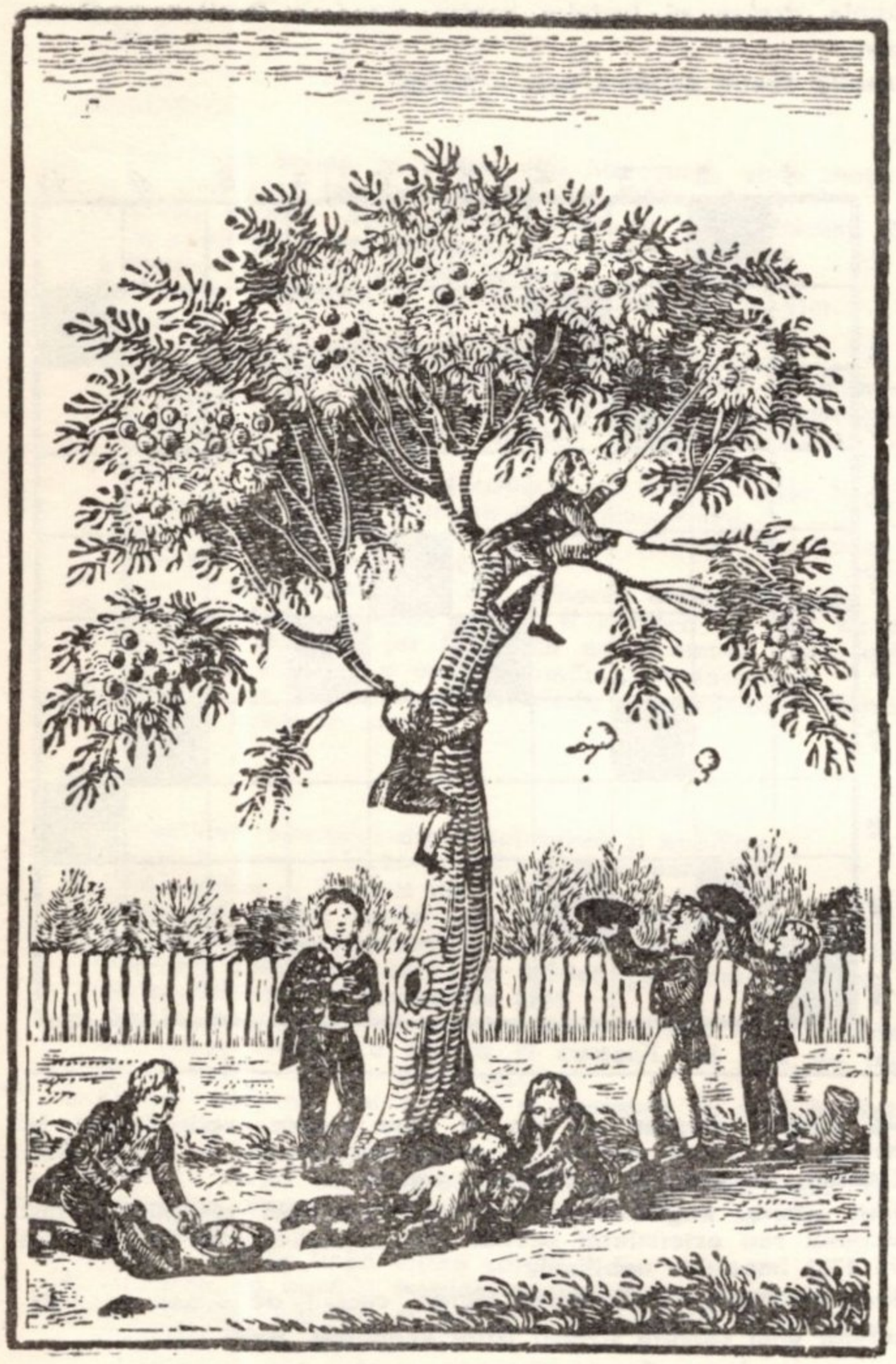

Este unica staţiune în Transilvania. A mai fost menţionată la mănăstirea Adam şi la Făurei. Prezintă interes prin raritate şi prin asociaţia vegetală de stepă.

În pădurile din Zarand se întîlneşte şi Ruscus aculeatus, *ghimpele, arbust de talie mică, cu frunze (filocladii) persistente şi cu fructe roşiatice. O insulă bogată, cu desiş de* Ruscus aculeatus, *a fost aflată în pădurea de pe masivul Gorgana din faţa gării Vîrfuri, judeţul Arad.*

Altă plantă ocrotită prin Legea monumentelor naturii, ori unde s-ar afla pe teritoriul ţării, este Eriophorum angustifolium, *cu numirea românească bumbăcăriţa. Creşte în mlaştini turboase din zona montană şi submontană, pe care le decorează cu buchetul (egreta) de spiculeţe, de culoare albă. Nu se bucură de ocrotire la Căraci, la sud de Ţebea, în zona de izvoare a lacului de acumulare, unde este strivită de oi şi de vite.*

Castanea sativa, *în pădurea de la Honţişor şi Pescari (Gurahonţ), unde a fost, probabil, plantat, dar unde s-a aclimatizat şi continuă să se dezvolte şi să dea fructe.*

Syringa Josikaea şi S. vulgaris, *liliacul sălbatec, într-o asociaţie vegetală legată de stîncăriile de calcare mezozoice (Bulzeşti, Grohot) de la sud de Munţele Găina.*

Arbori seculari.

Decan al acestora, gorunul lui Horea, *de la Ţebea, care mai are o singură ramură verde şi care produce încă fructe. Restul coroanei s-a uscat, iar tulpina este o umplutură de beton şi scoarţa o imitaţie din beton şi lapte de ciment. Perimetrul tulpinii poate fi cuprins de circa 6 oameni.*

Gorunul de la Dobroţ *(la nord de Baia de Criş) este succesorul celui de la Ţebea şi poate avea 300 de ani. La înălţimea de 1,30 m de la sol are un diametru de 1,74 m. Tulpina are peste 30 ramuri cu care acoperă o suprafaţă de 850—900 m², iar înălţimea este de circa 25—30 m. Un gorun cu acelaşi diametru, dar cu coroană columnară se află în curtea bisericii din Leauţ, lîngă Dobroţ.*

Exemplarele de arbori seculari din bazinul Zarandului sînt resturi izolate din vegetaţia de pădure care a avut o întindere mai mare în secolele trecute. Cîteva zeci de astfel de exemplare, foarte viguroase au fost tăiate în urmă cu 40 ani din pădurea satului Lunca, lîngă Baia de Criş.

n. l.

DESPRE DACIA

ORIZONTAL:

1. Sat înfiripat pe locul Sarmizegetusei de odinioară.
2. Liniştel – Membru al Hoardei de aur.
3. Primele table cerate – Marele viteaz, înfrînt de Traian.
4. Neînduplecaţi cuceritori ai Daciei – Flori pe mînecă.
5. Se face la oră – Necaz bănăţean.
6. A descoperi – Joc de copii, pomenit şi-n Amintirile lui Creangă.
7. Vas de lut – Localitate lîngă Rupea, unde goţii i-au învins pe gepizi (249 e.n.).
8. Domn al Moldovei (Ştefan . . .) – . . . Blandiana.
9. Clujul din vremea dacilor, cum îl pomeneşte Ptolemeu.
10. Primul conducător al triburilor geto-dace unite.

VERTICAL:

1. Ramura cîmpenească a goţilor, care au venit în Dacia părăsită de autoritatea romană.
2. Duce dac, presupus tată a lui Decebal.
3. Get. – Cam pe dos. – Îmi aparţine.
4. Rege al perşilor care ne-a „vizitat" ţara în anul 514 î.e.n.
5. Zeiţa înţelepciunii, la greci, cunoscută în Dobrogea română. – Iubite.
6. Cei mai curajoşi şi mai aprigi dintre toţi duşmanii Imperiului roman. – Argint. – Alfabet mic.
7. Cucerite la urmă. – A lua cu hapca.
8. Guvernator al Daciei, pe la 180 e.n., care a reîmpămîntenit 12.000 de daci.
9. Marele strateg al luptelor pentru cucerirea Dacilor. – Document.
10. Unealtă pentru depănat fire. – Paria!

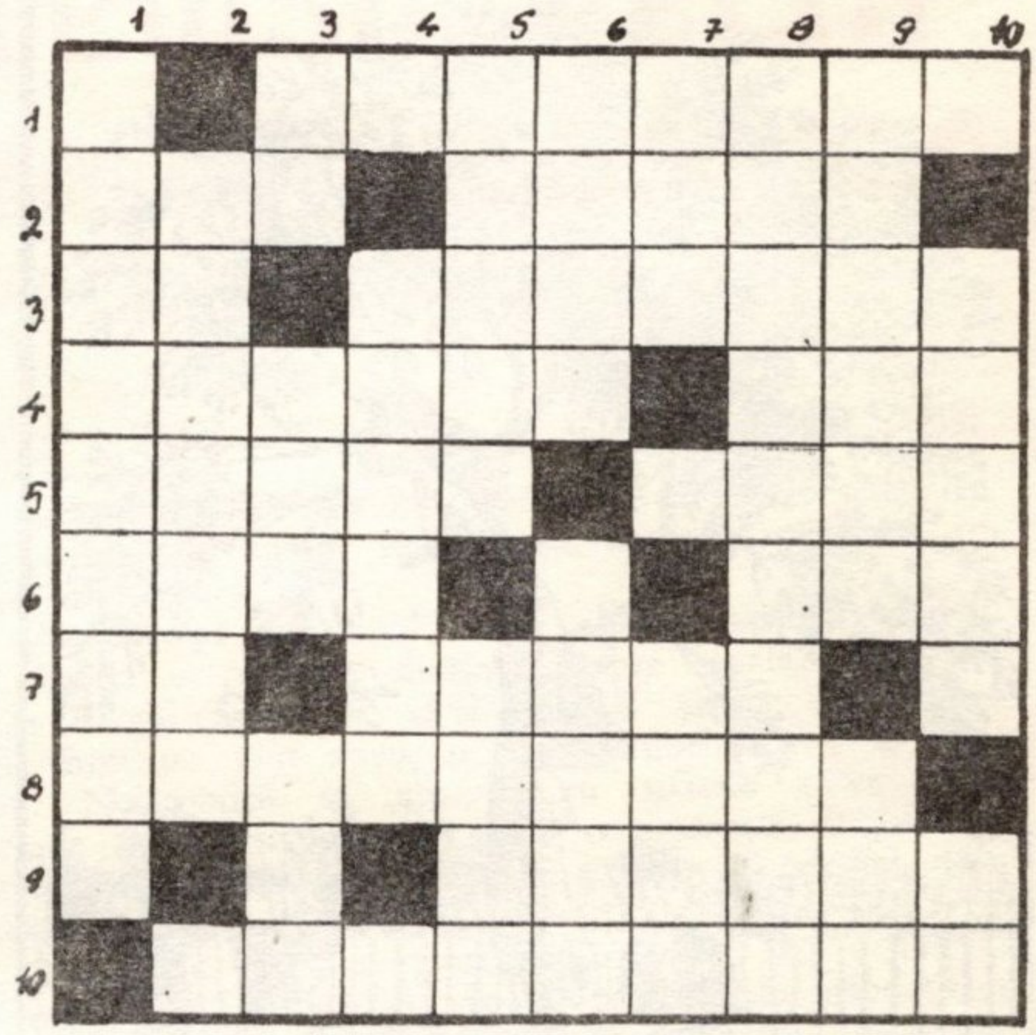

RĂSCOALA DE LA BOBÎLNA

ORIZONTAL:

1. Neînfricat conducător al luptei populaţiei din Transilvania pentru reciştigarea libertăţii, ucis la Cluj în ianuarie 1438 – Din Bogata, satul iobagului Anton. – Ora . . .

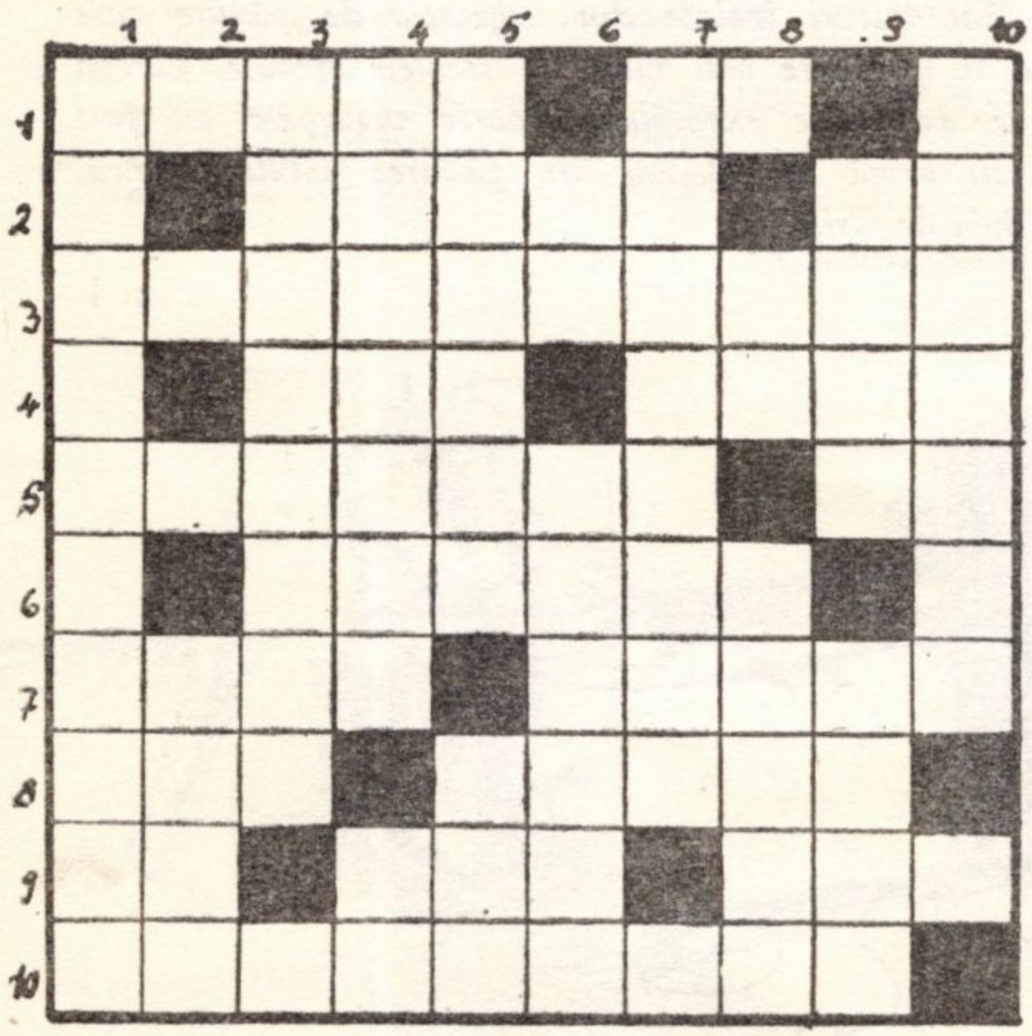

2. A-şi atribui drepturi cu de la sine putere, verb folosit la cherem de clerul catolic şi nobilimea vremii. – Verb lăsat ţăranilor, meseriaşilor şi săracilor vremii.
3. Ţinut istoric, lîngă Braşov, ai cărui locuitori români au fost decimaţi sau exterminaţi bestial pentru participarea la răscoala din 1383 împotriva nobilimii.
4. „Magnus" (pl.) – Oraş pe Mureş, cucerit de Anton în 1437.
5. Autorul unei celebre scrisori către Academie. – 50 (I).
6. Se spunea despre Poarta otomană, mare putere a epocii.
7. A face fapte mari, ca luptătorii lui Anton – A cînta din . . . mădulare.
8. Zeiţă (livresc) – Geniu aerian, personaj din „Furtuna" lui Shakespeare.
9. În bază – Vrăjitoare (livr.) – Centru important de exploatare a sării, pe la 1437, lîngă Gherla, satul natal al lui Toma, prim-locţiitor al lui Anton.
10. Scopul luptei poporului din Transilvania împotriva nobilimii.

VERTICAL:

1. Caracterul principal al luptelor oastei populare conduse de Anton.
2. Erau trei, cucuieţi . . .
3. Clasă socială care s-a ridicat împotriva asupririlor şi silniciilor nobilimii şi a clerului, folosind uneltele de lucru ca arme.
4. Aliaţi ai ţăranilor în insurecţia armată din 1437–1438. – Fier
5. Duşmanii poporului, înfrînţi la Bobîlna şi Apatiu (fem. sg.). – Hrana pieptului.
6. Regi . . . decapitaţi. – Pe acest domeniu, la Bobîlna, s-a dat prima luptă în 1437.
7. Măsuri incluse de Anton în convenţiile de pace cu nobilii.
8. Puţin sigur – Pedeapsă mai simplă aplicată insurgenţilor.
9. Satul natal al lui Anton cel Mare (lîngă Cluj) – Căpitan al lui Anton.
10. Ţărani ascunşi prin păduri, pentru a scăpa de exploatare – Iatac!

1784

ORIZONTAL:

1. Sat lîngă Sebeş, în stînga văii Mureşului, unde moţii răsculaţi au desfiinţat, temporar iobăgia, în 1784 — Asalt.
2. Clasă socială exploatatoare care nu voia nicicum să renunţe la privilegii şi era împotriva desfiinţării iobăgiei.
3. Horea (!) — Ban de aur, turcesc — Dar nesfîrşit.
4. Numele adevărat al lui Horea, Crăişorul moţilor. — Gata în faţă.
5. Au corespuns cerinţelor — Mic şi pustiu.
6. A atras mulţi stăpîni străini şi aventurieri în frumoasa Ţară a moţilor. — A stăpînit şi a exploatat crunt Transilvania, prin funcţionarii care şedeau, preoţii care îngenunchiau şi agenţii siguranţei care se tîrau.
7. Gene. — Iniţiale pe un cabinet medical. — Fiul lui Horea, — la 19 ani comanda una din oştile răsculaţilor.
8. Lipsit de ape — Ţinta răsculaţilor conduşi de Horea era să realizeze desfiinţarea iobăgiei.
9. Bine. — Moţi care trăiau din spălarea aurului din ape.
10. Om pe care nobilimea vremii îl socotea la rînd cu vitele, — Împăratul Austriei (al II-lea cu acest nume) care, avînd dificultăţi cu Olanda, a ordonat înnăbuşirea răscoalei.
11. Aşezare de mineri lîngă Săcărîmb, cu participare activă la răscoală — Lovite la urmă.

VERTICAL:

1. Caracterul raportului dintre iobăgime şi nobilime.
2. Prinşi la urmă — În Luna — Bătrînul şi marea (!)
3. Două goluri — Trabant tip 1784 — Bere.
4. Important centru minier din Ţara Moţilor, oraşul natal al lui Samuil Martzi, secretarul maghiar al lui Horea, şi al lui Anton Melczer, pădurarul care l-a trădat pe Horea, ascuns în pădurea Scoruşet, în decembrie 1784.
5. Sistem de aşezare de munte, de la Albac mai departe, unde s-a retras Horea cu Cloşca şi oamenii cei mai de încredere, în decembrie 1784, — Gîrle secate.
6. Oraşul unde au fost deţinuţi şi executaţi în mod bestial Horea şi Cloşca. — June!
7. IE (pl. — Uns (pl.) — IE.
8. Duşi cu vorba de împărat şi nemeşi, moţii au slăbit şi încetat lupta lor dreaptă, acţiunea lor încheindu-se în chip lamentabil — En gros!
9. Cute — Cai de lîngă oiştea căruţii.
10. Ocupaţia de bază a moţilor, moştenită din strămoşi.
11. Ion Oargă, căpitan şi părtaş de suferinţă şi supliciu al lui Horea — Viaţă (engl.).

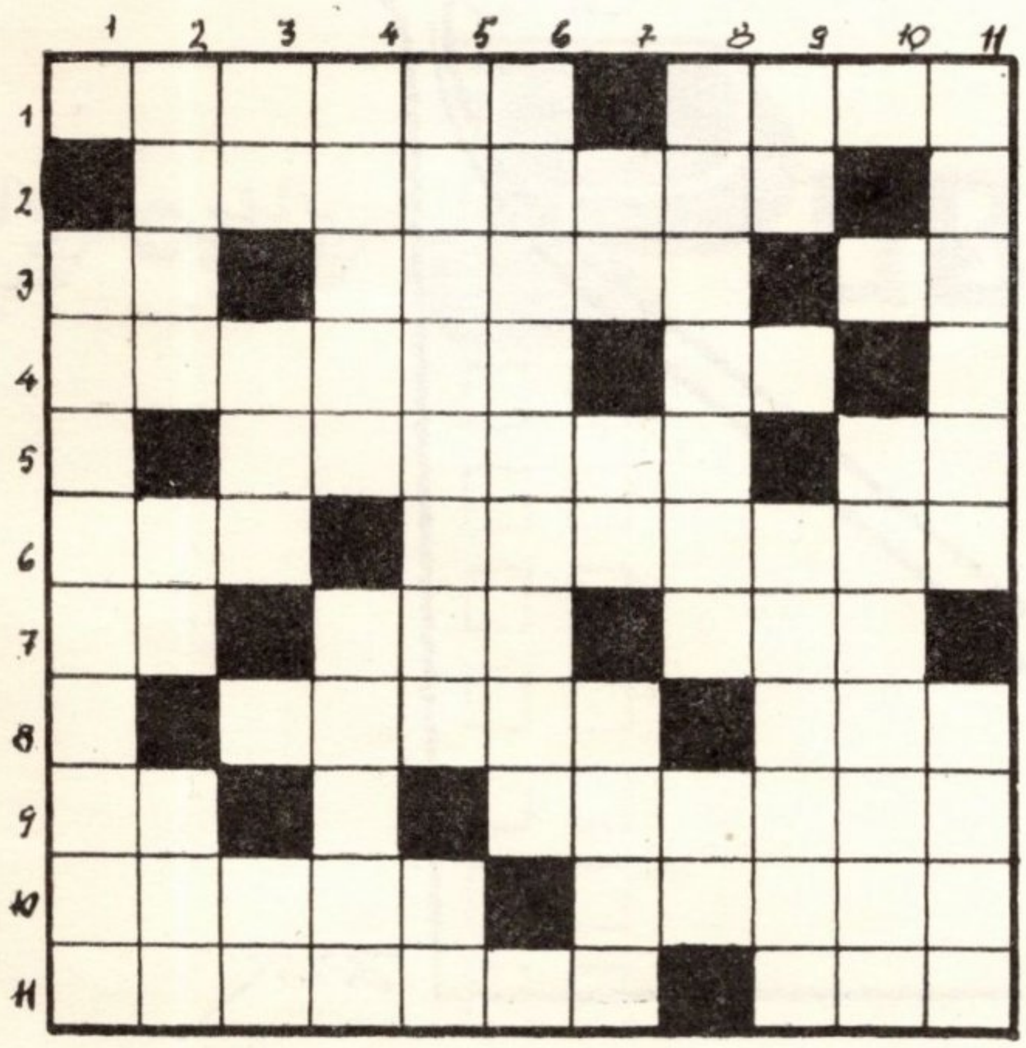

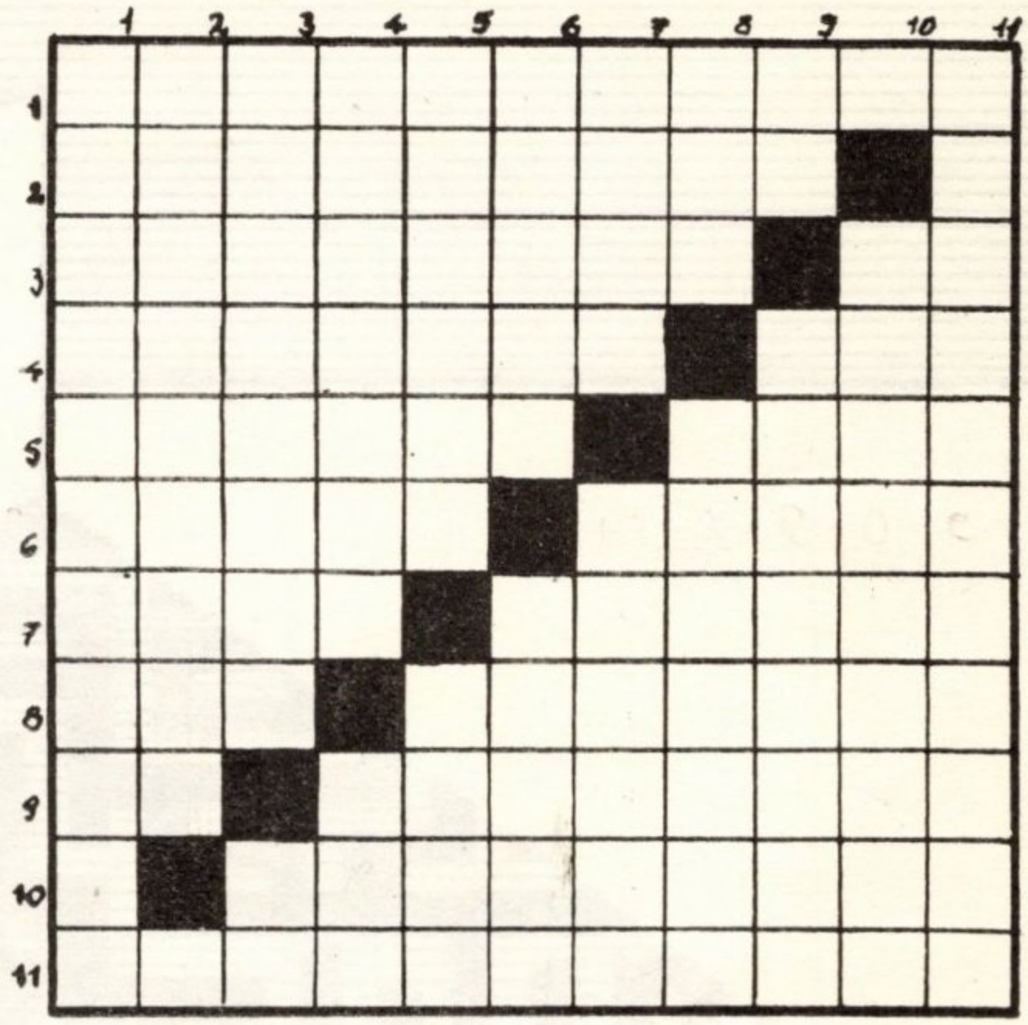

CEVA FOTBAL

ORIZONTAL:

1. Repartizarea posturilor.
2. Refacerea forţelor.
3. Boabe, bobiţe mult apreciate. — Aproape aici.
4. Incinta specialiştilor — Mingea pe gheaţă.
5. Mîndri (fig.) — A trage-n vînt.
6. Diagramă. — Vecin cu Algeria.
7. Rod barele. — Accidentări artistic executate.
8. . . . Bună! — De o unitate perfectă.
9. Final de poezie — A conduce un atac cu succes.
10. Atacant . . . rapid.
11. Extremă.

VERTICAL:

1. Aşa sînt meciurile de bun nivel tehnic.
2. Unde trebuie să intre balonul ca să se acorde gol (!)
3. Se pedepsesc cu lovituri indirecte. — Munte.
4. Tudorică cu trompeta — Federaţia de fotbal.
5. Parte de regulament — Cumpără jucători şi arbitri (pl.).
6. Nu iau nimic. — Înşiraţi în coloană.
7. Ajutor de portar (!) — Trimiteri . . . în atac.
8. A purta sîmbetele — Fără forţă.
9. Bate la urmă — A sta încremenit de emoţie.
10. Arbitru sau observator delegat la meci.
11. Spor la goluri!

LUPAN LEON

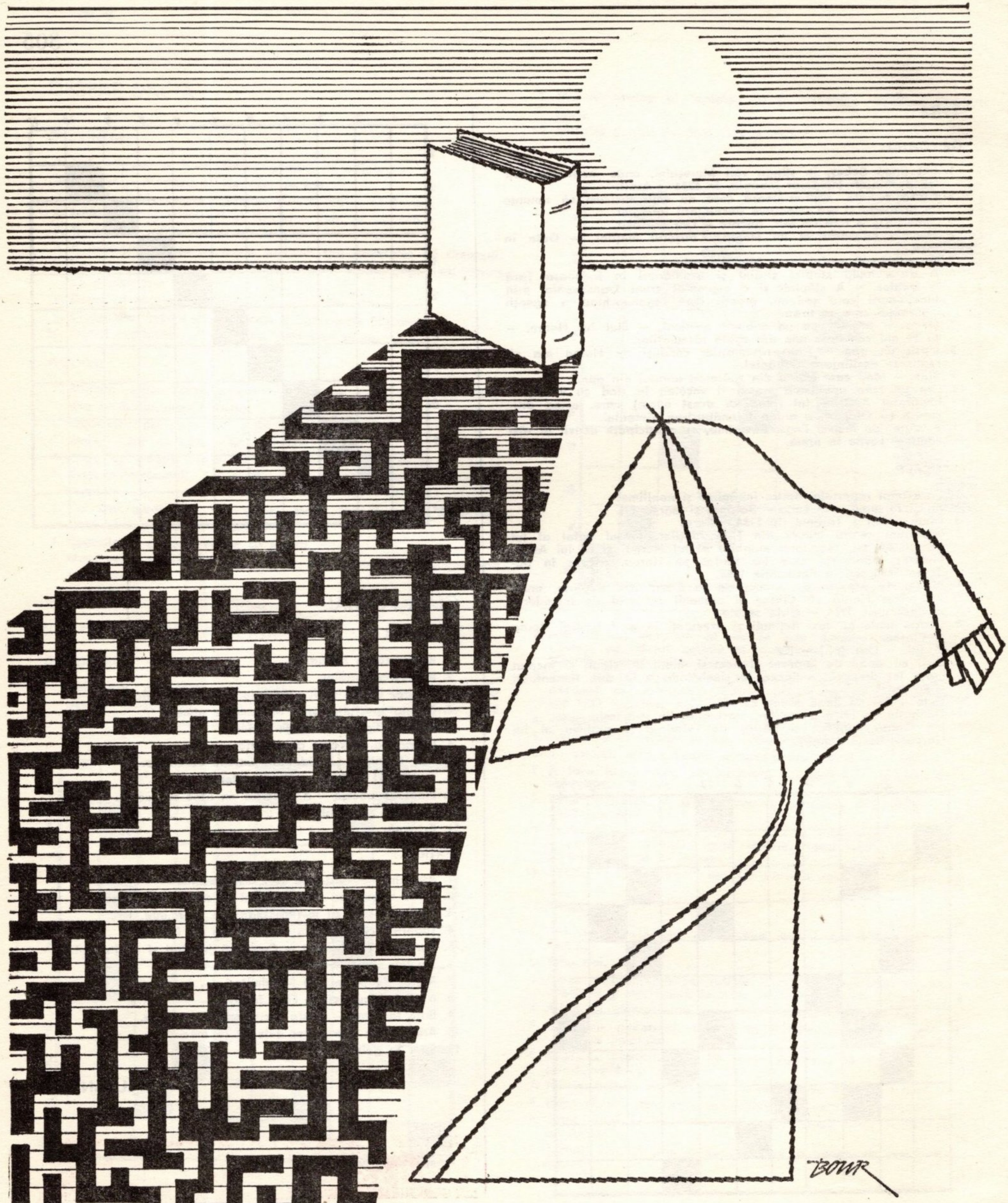
BOWR

almanah

TRIBUNA '76

PUBLICITATE

Citiți săptămînalul

revistă culturală de tradiție!

director fondator IOAN SLAVICI (1884)

– pagini oferite cu generozitate scriitorilor din toate generațiile,
– istorie, filosofie, artă plastică, muzică, sport
– reportaje și interviuri

Tradiția și actualitatea culturii românești sînt bogat reprezentate în

Abonamentele se pot încheia prin oficiile P.T.T.R. și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții.

Costul unui abonament este de 13 lei pe 3 luni
26 lei pe 6 luni
52 lei pe un an

Fotografiile color publicitate: FR. CSOMAFAY

Sălajul — depozitarul unor nestemate valori ale artei populare — cunoaște, alături de profundele transformări social-economice, efervescența unor strădanii orientate în direcția studierii, conservării și valorificării creațiilor materiale și spirituale ale înaintașilor în procesul de educație multilaterală a maselor de oameni ai muncii.

Folclorul obiceiurilor, dansurile, cîntecele, portul popular sînt netăgăduite mărturii ale frumuseții creației populare sălăjene, o dovadă a sensibilității spirituale a oamenilor acestor locuri, o aspirație permanentă a acestora pentru înfrumusețarea vieții. Rodul acestor strădanii infirmă, în același timp, părerile unora care consideră că Sălajul ar fi o simplă zonă de întrepătrunderi și înrîuriri ale zonelor folclorice învecinate, fără un profil propriu.

A devenit o tradiție ca în fiecare an, în prima duminică din luna august, într-un pitoresc cadru natural oferit de pantele line ale Meseșului, să se întîlnească la locul cu adînci rezonanțe în istoria milenară a poporului nostru — Popasul romanilor — purtătorii tradițiilor melosului, dansului și portului popular de pe aceste meleaguri.

Un preludiu al manifestărilor din cadrul festivalului cultural-artistic „Ecouri meseșene“ îl constituie parada portului popular de la care vă oferim imaginea de mai sus.

Interior de casă țărănească din Buciumi

Un loc ideal pentru odihnă și tratament

SÎNGEORZ-BĂI

Stațiune climaterică situată la 45 km de Bistrița — DN 17 C (22 km), apoi DJ 172 (23 km), la poalele Munților Rodnei (altitudine 435 m).

Instalații și proceduri de cură și tratament; buvete pentru cura internă, instalații moderne de hidroterapie și fizioterapie, sală de cultură fizică medicală, împachetări cu nămol, mofetă, băi calde cu apă minerală.

Apele minerale HEBE (pentru cura internă) conțin un înalt grad de radioactivitate și au o mare eficacitate în afecțiunile tubului digestiv și ale glandelor anexe (gastrite hiper și hipoacide, ulcere gastrice și duodenale, stomac rezecat, hepatite cronice, colite, diabet zaharat, diateză urică și sindroame alergice).

Stațiunea dispune de un număr de 2000 de locuri în hoteluri de categoria I și în vile cu camere de 2 paturi.

FARMEC = Frumusețe, grație, eleganță!

Frumusețea și grația
oricărei femei moderne
sînt oferite de cosmeticele produse
de Întreprinderea

„FARMEC"

TURIȘTI!

În trecere prin orașul Bistrița vizitați unitățile Direcției comerciale județene:

Magazinul CADOURI din Piața Centrală nr. 1 cu secțiile cosmetice, artizanat, bijuterii, gablonzerie, ceasuri, articole de porțelan fin
Unde puteți alege oricînd un cadou plăcut, elegant și de calitate pentru familia Dvs. Recomandări utile privind alegerea cadourilor pentru orice ocazie din partea personalului calificat și ospitalier.

Restaurantul terasă CODRIȘOR din str. Parcului, amplasat în cea mai pitorească zonă a orașului Bistrița
Vă oferă MÎNCĂRURI ALESE și BĂUTURI FINE, majoritatea din soiuri locale

Un loc minunat de odihnă și recreere. În imediata apropiere CAMPING și ȘTRAND, teren sportiv și de distracție.

»someșul«

- Calitatea
- eleganța
- linia modernă
- bunul gust

atributele produselor Fabricii de textile „Someșul“ Cluj-Napoca

„CLUJANA”

O firmă de prestigiu

- pentru toate sezoanele
- pentru toate gusturile
- modele de încălţăminte Clujana

TURIȘTI !

Făcînd un popas în municipiul CLUJ-NAPOCA, vă invităm să vizitați unitățile comerciale:

— *Supermagazinul „SORA“*
— *Magazinul „CAFEA“*
— *Magazinul alimentar „VICTORIA“*
— *Magazinul de cafea „AROMA“*
— *Magazinul lactate „DORNA“*
— *Magazinul de cafea „ORIENT“*
— *Complexul comercial „DIANA“*
— *Complex comercial „FORTUNA“*
— *Complexul comercial „FLORA“*
— *Complexul comercial din cartierul Someșeni*

B-dul Lenin nr. 5
Str. 30 Decembrie nr. 10
Str. Universității nr. 3
P-ța Mihai Viteazu nr. 2
P-ța Libertății nr. 26
P-ța Victoriei nr. 13
Str. Lăcrimioarelor nr. 2
Str. Donath nr. 162
Str. Padin nr. 20

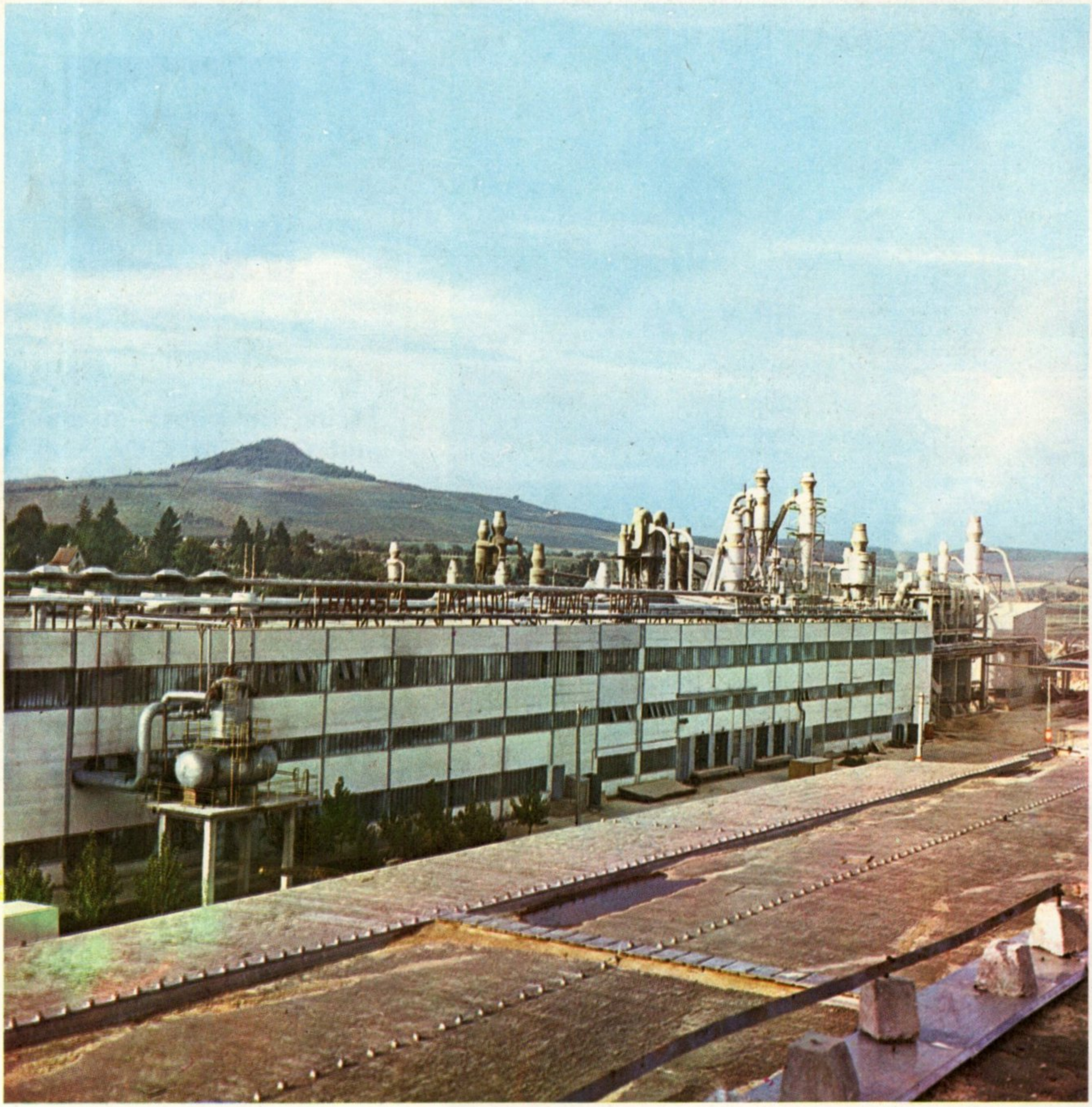

COMBINATUL DE PRELUCRARE A LEMNULUI BISTRIȚA

Str. Tărpiului nr. 14, telefon 12466
telex 037234

modern util elegant

oferă cumpărătorilor din gama largă a produselor sale:
— MOBILIER din panouri furniruite finisate luciu oglindă
— PLĂCI din așchii de lemn (PAL) la formate standard și formate fixe
— PLĂCI din așchii de lemn melaminat

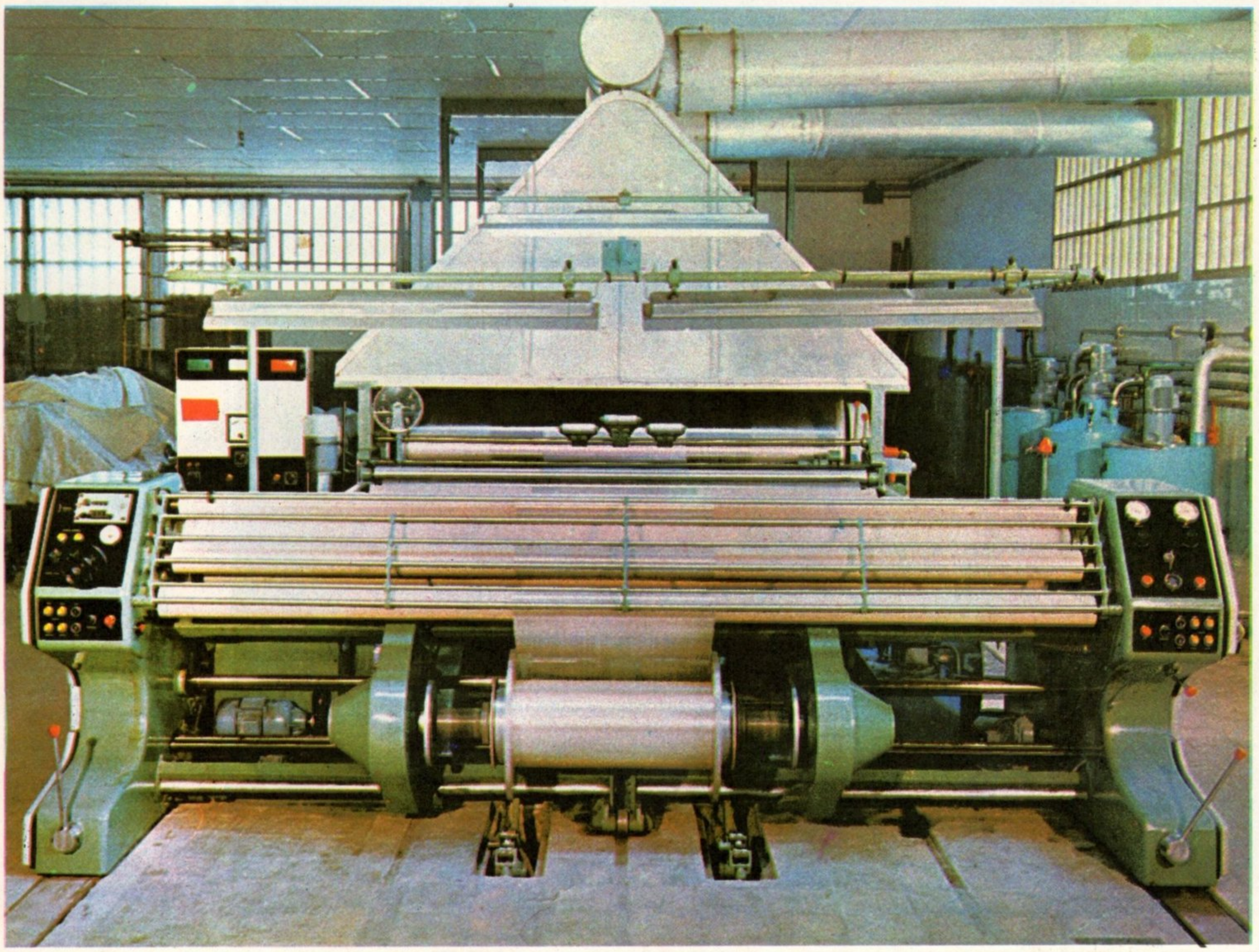

I.I.S. METALUL ROȘU

Cluj-Napoca

Str. Maxim Gorki nr. 167
telefon: 1 63 00

produce și livrează:

- mașini de încleiat fire de urzeală
- rame de uscat, întins, termofixat textile, aparate de vopsit și alte utilaje pentru industria textilă
- aparate de climatizare, împrăștiere antidăunători și fertilizatori în sere

BAZA JUDEȚEANĂ DE APROVIZIONARE TEHNICO-MATERIALĂ CLUJ

☆
☆
☆

- asigură întreprinderilor industriale ale județului Cluj și economia națională cu materiale de uz general, laminate din metal, armături pentru instalații interioare, materiale abrazive, produse sinterizate, etc. în cantități vagonabile și nevagonabile conform necesarului cerut de beneficiar

- Depozitele moderne puse în funcțiune, ca și cele în curs de execuție, asigură depozitarea, deservirea corespunzătoare a unităților beneficiare în corelație cu dezvoltarea întreprinderilor producătoare.

- Dotarea tehnică asigură deservirea mecanizată în peste 90% din volumul materialului rulat.

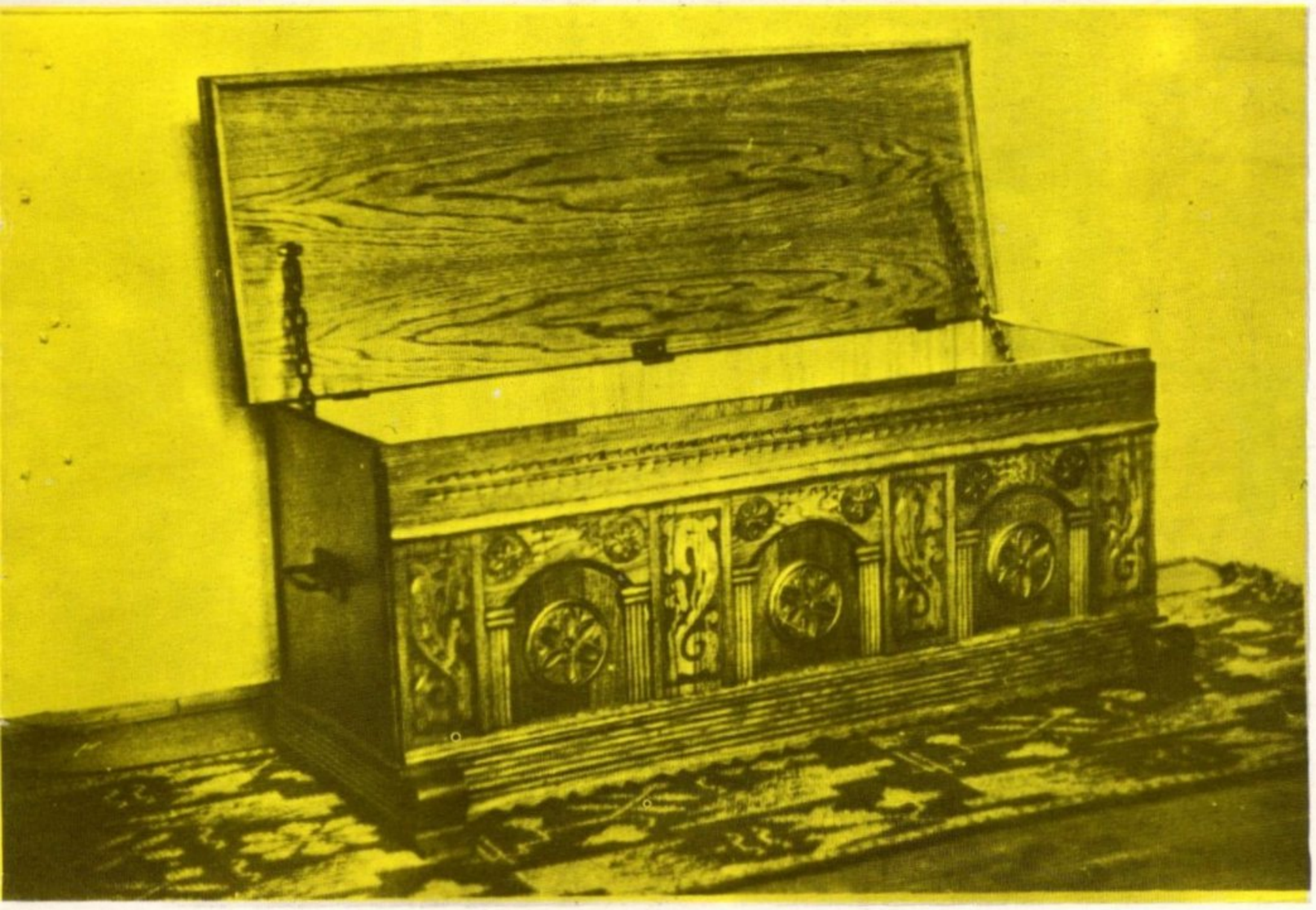

COOPERATIVA

„GUTINUL”

BAIA-MARE

Str. Minerilor nr. 13
telefon 1 15 28

o puternică unitate a cooperației meșteșugărești din județul Maramureș
produce și livrează:

- *cazane de încălzire centrală;*
- *sticlărie și obiecte artizanale;*
- *lăzi pentru zestre;*
- *obiecte și diverse servicii din argint combinate și cu sticlă*
- *mobilier metalic forjat.*

Cooperativa mai execută prin secțiile sale lucrări de metalografie, mobilă, reparații și întreținere auto-moto și alte activități prestatoare pentru unități socialiste și populație

Deviza cooperatorilor: deservire promptă și de calitate.

IUPS SUCEAVA

Întreprinderea de Utilaje și Piese de Schimb SUCEAVA, Calea Unirii nr. 28, telefon 10898—14084, Telex: 023223.

execută o gamă variată de utilaje, instalații și piese de schimb pentru:

- Industria celulozei și a hîrtiei
  - — linii tehnologice pentru produs mucava
  - — hidropulpăre agitatoare, transportatoare etc.
- Industria materialelor de construcții
  - — uscătoare, transportoare metalice, benzi metalice, lanțuri elevatoare etc.
- Industria de exploatare și prelucrare a lemnului
  - — tocătoare, trolii pentru încărcat bușteni etc.
- Diverse piese de schimb și subansamble după cum urmează:
  - — axe și arbori în dimensiune de max. ∅ 1000 × 8000 mm
  - — roți dințate și pinioane pînă la m=20 și diametru max. 2000
  - — piese turnate din oțel, turnat înalt aliat (inox, manganos, refractar etc.)
  - — robinete din oțel inoxidabil pentru industria celulozei, a hîrtiei și lemnului

A. Greifer Bușteni
B. Diverse tipurii de roți de lanț

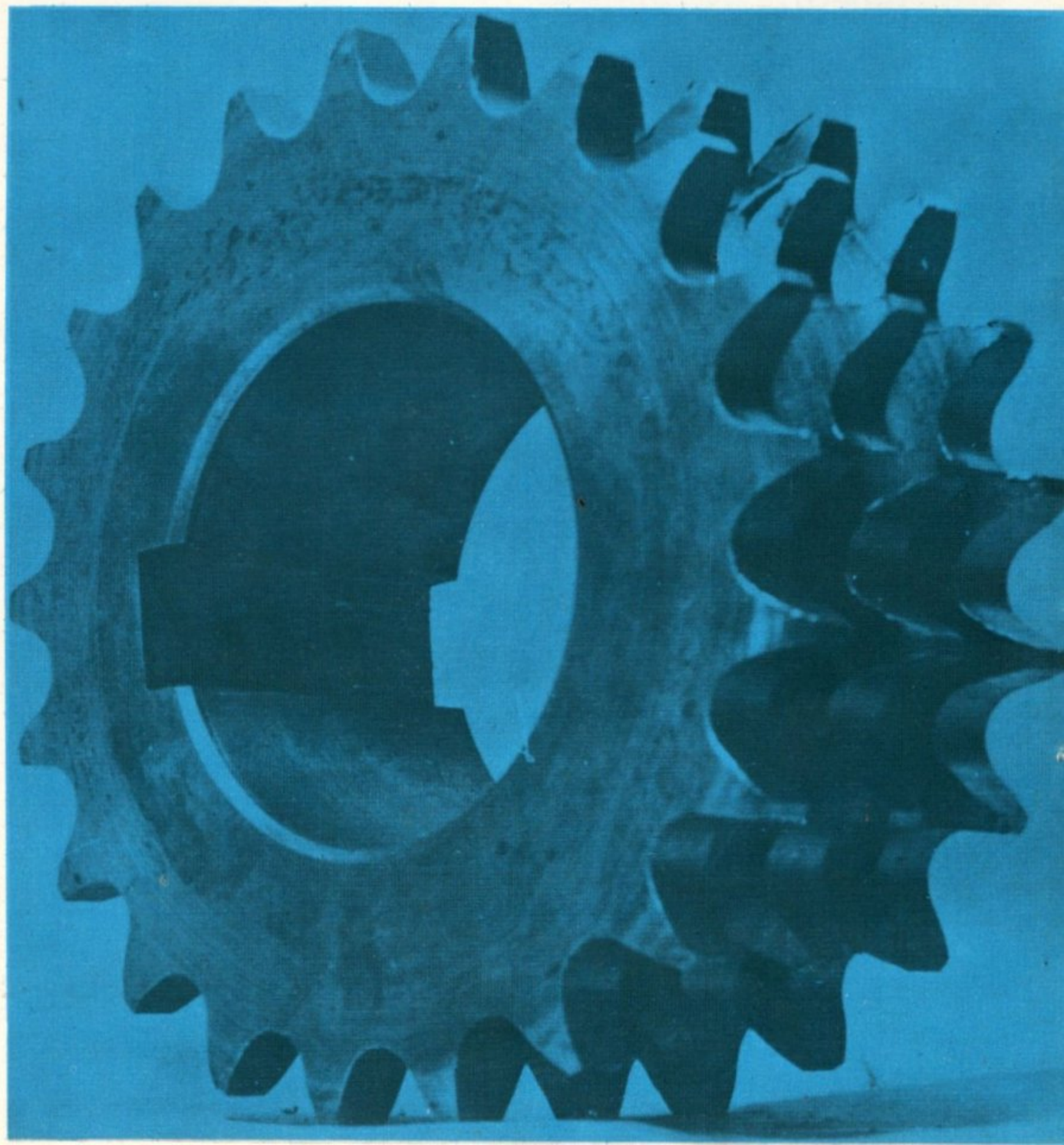

„UNIO" SATU-MARE

— Marca UNIO înglobează un potențial tehnic și industrial care, îmbinat cu tradiția, constituie garanția calității utilajelor instalațiilor și serviciilor realizate, care au fost și sînt verificate în condiții grele de exploatare, iar unele din soluțiile noastre tehnice au cucerit înalte distincții internaționale.

— Sub marca UNIO producem astăzi într-o singură zi cît produceam în întreg anul 1948.

— Marca UNIO și colectivul care o deservește dispune de capacități de cercetare și proiectare, tehnologice și de fabricație, montaj și punere în funcțiune, service și asistență tehnică.

— Marca UNIO, contribuind la faima milenarului oraș de pe Someș, Satu Mare, o găsiți pe utilajele din:

Industria extractivă și de preparare a minereurilor și cărbunelui
- instalații de extracție
- locomotive Diesel de mină normale și antigrizutoase
- locomotive electrice de mină
- transportoare cu bandă pentru subteran
- transportor de mare capacitate pentru exploatări la zi
- mașini de încărcat cu acționare pneumatică,
- mașini de torcretat
- mori cu bile

Industria ceramică, a materialelor de construcții și chimice
- transportoare cu bandă de toate tipurile
- amestecătoare
- conveioare suspendate
- uscătoare rotative
- mori cu bile
- electropalane
- diverse utilaje tehnologice
- poduri racloare

Agricultură și industria alimentară
- transportoare cu bandă
- conveioare pentru abatoare
- poduri racloare

Industria navală
- instalații de încărcat nave
- transportoare cu bandă
- instalație de tractat nave
- transportoare cu role

Industria metalurgică
- transportoare cu bandă
- transportoare metalice cu cupe
- mori cu bile

Diverse
- transportoare mobile cu pantă reglabilă
- electropalane
- trolii pneumatice

Marca UNIO vă invită la colaborare, asigurîndu-vă de rezolvarea competentă a problemelor dvs.

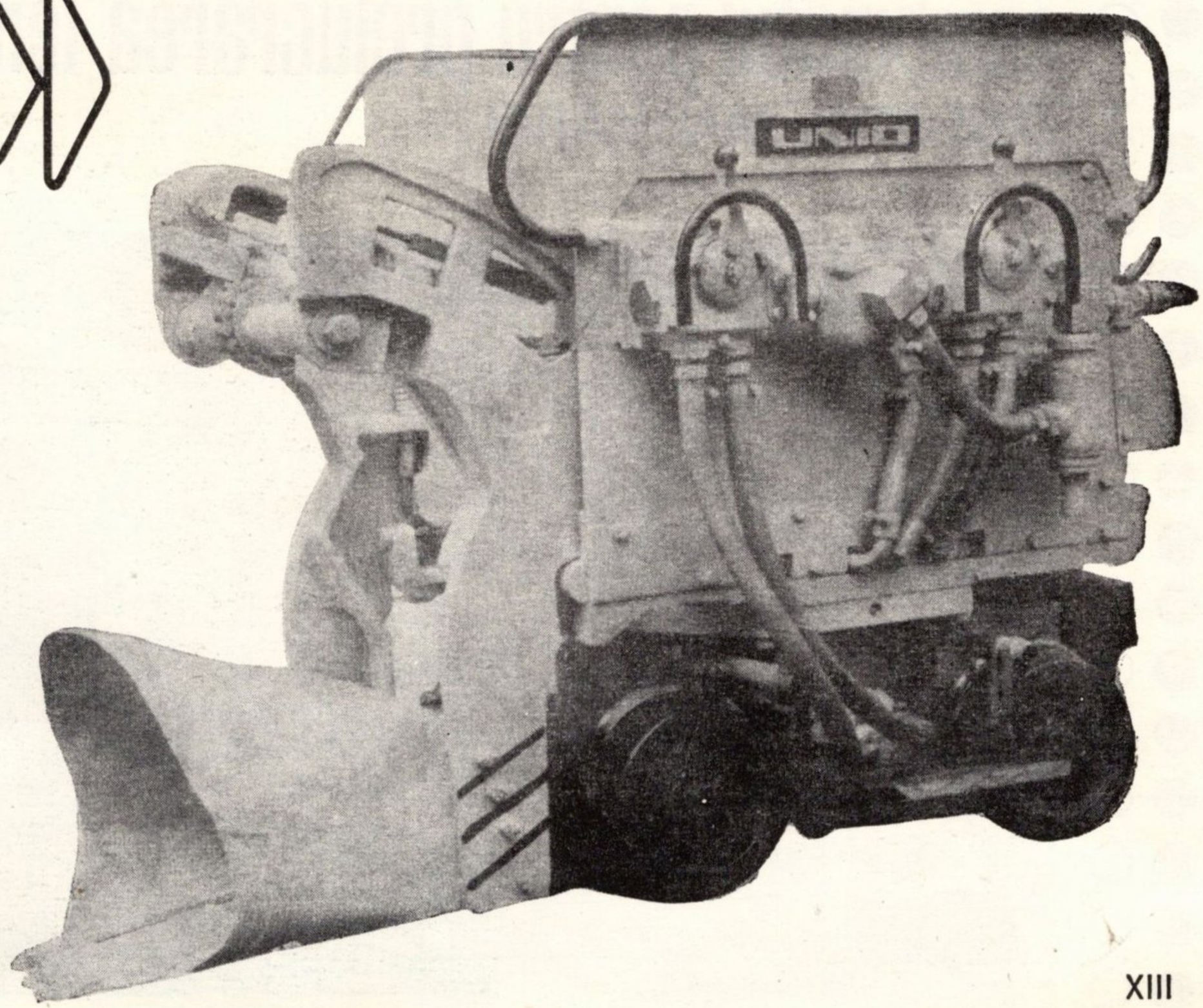

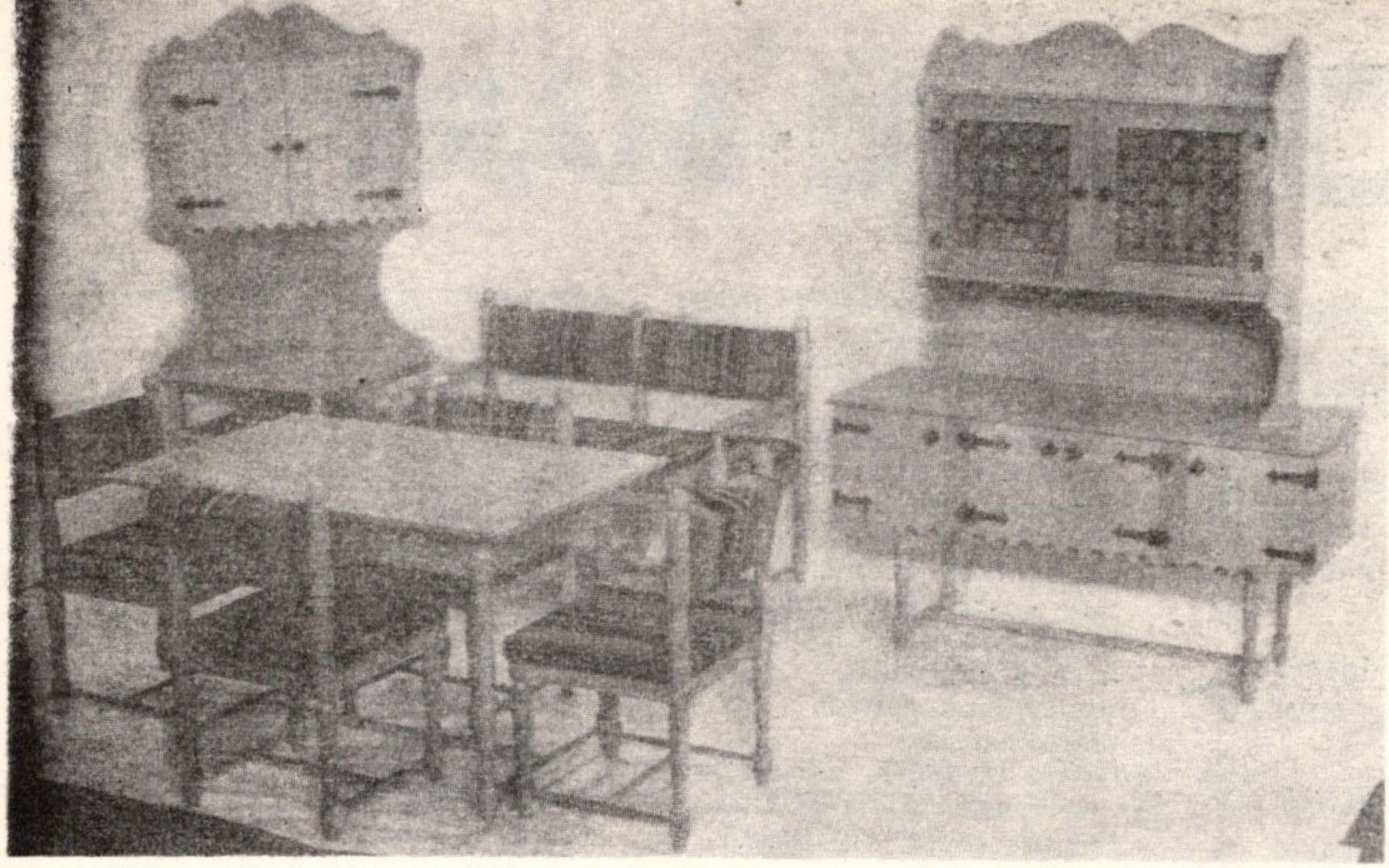

ingeniozitate
calitate

— Garnitura pentru hol „Rustica“
— Dormitorul „Nadia“
două garnituri de mobilă care se vor găsi în vînzare în magazinele de specialitate în 1976

producător:

combinatul pentru prelucrarea lemnului
SIGHETUL-MARMAȚIEI

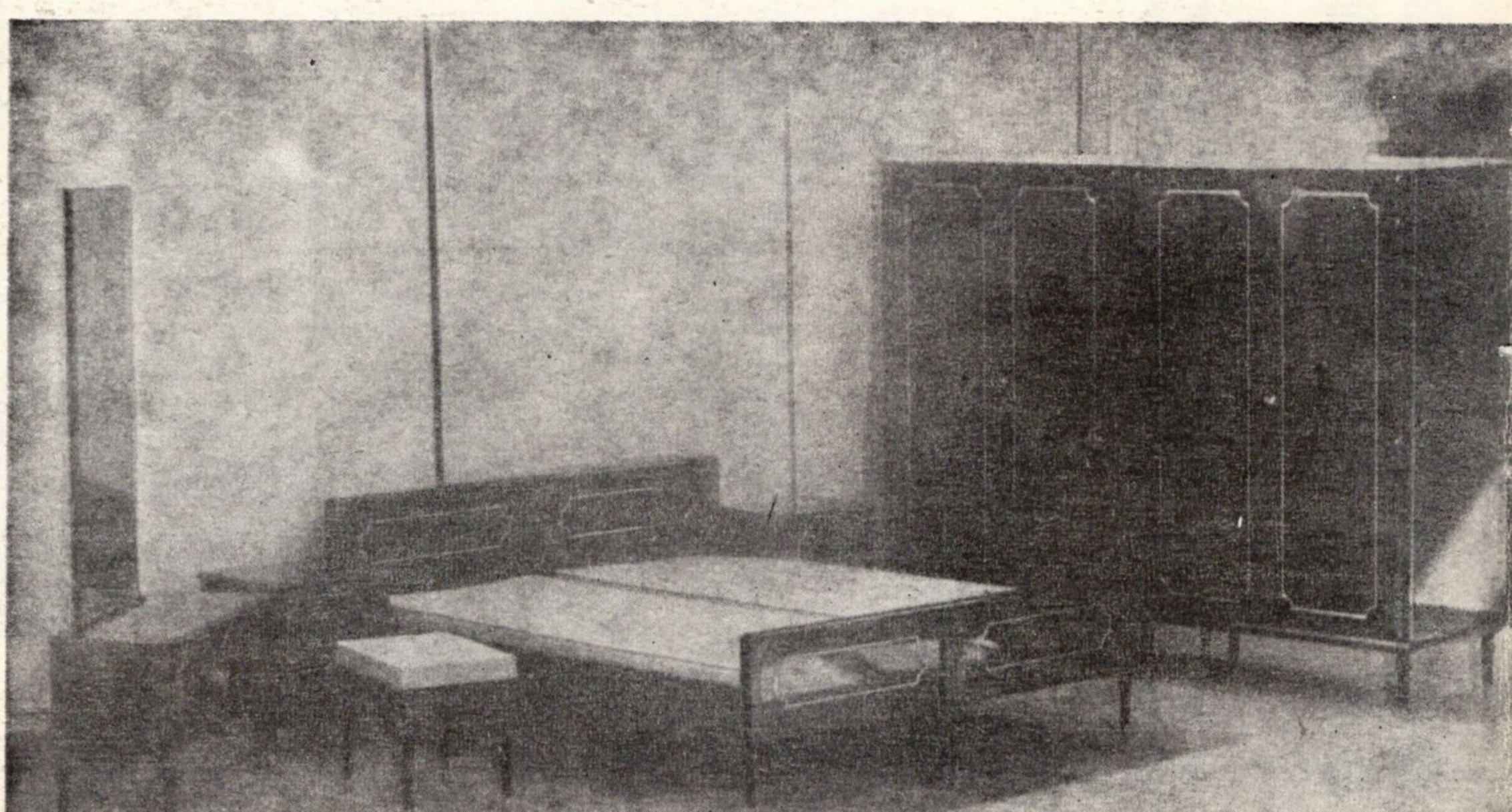

Odihnă și recreiere prin OFICIUL JUDEȚEAN DE TURISM CLUJ

Petreceți timpul dv. liber la unitățile

— MOTEL GILĂU (la 20 km de municipiul Cluj-Napoca)
— Complexul de vile VALEA DRĂGANULUI (la 74 km de municipiul Cluj-Napoca, drum asfaltat)
— Cabana SOMEȘUL RECE (29 km de Cluj-Napoca)
— MOTEL-CAMPING STEJERIȘ (la 18 km de municipiul Turda)

OFICIUL JUDEȚEAN DE TURISM CLUJ vă oferă condiții optime de tratament în tot timpul anului la Băile BĂIȚA (vane), SOMEȘENI (2 bazine), COJOCNA (vane), iar la Băile TURDA în sezon.

Vizitați-ne cu încredere unitățile!

Cabana „POPASUL ROMANILOR” și braseria „BRĂDET”

Șimleul-Silvaniei

- unități ale cooperației de consum din județul Sălaj
- vă asigură în orice sezon un sortiment bogat de mîncăruri calde și reci specifice locului
- Camere confortabile
- camping

ELBA

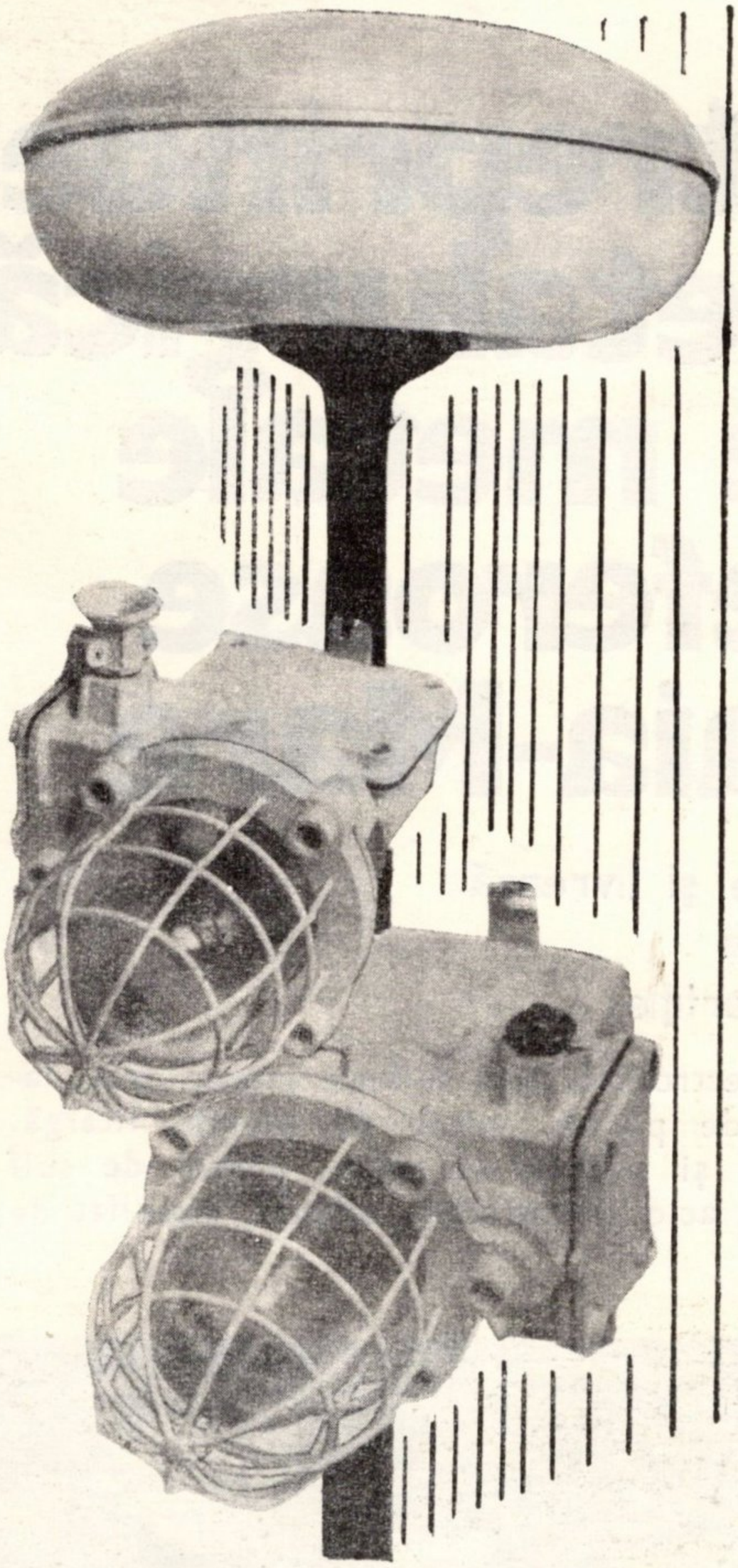

calitate
durabilitate
linie modernă
atribute ale produselor
Intreprinderii „Electro-Banat“
Timişoara

Intreprinderea metalurgică de metale neferoase Baia-Mare

produce şi livrează
pe bază
de repartiţie:

cupru electrolitic, acid sulfuric monohidrat, laminate de plumb, miniu de plumb, litargă, bicromat şi sulfură de sodiu, bioxid de sulf lichefiat, acid clorsulfonic, seleniu, tiosulfat de sodiu.

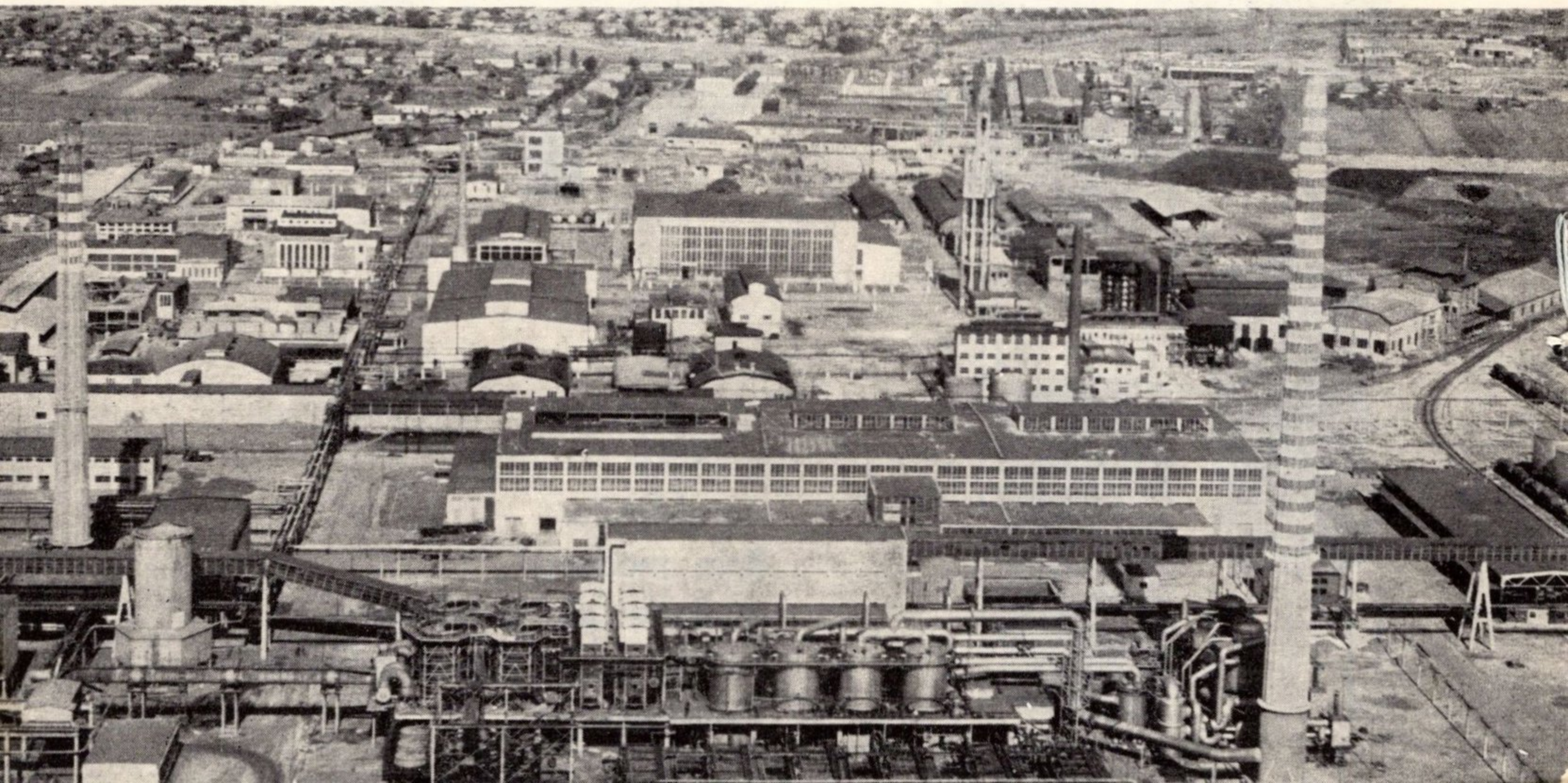

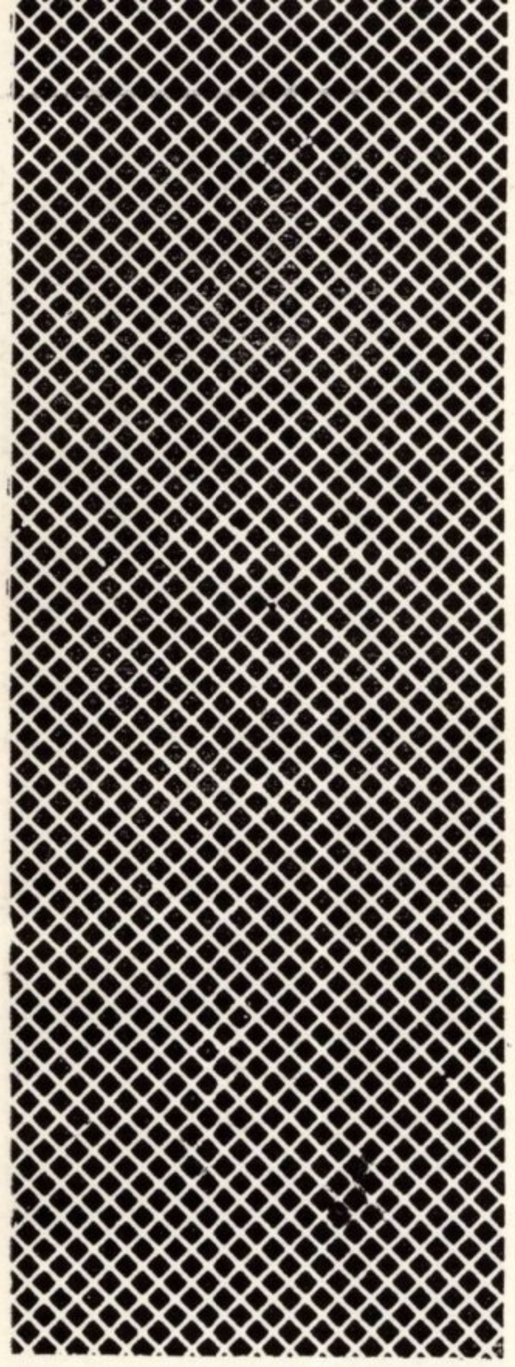

Intreprinderea de morărit și panificație Cluj-Napoca

Calea Baciului nr. 2—4

Întreprinderea de Morărit și Panificație Cluj fabrică o gamă variată de produse de panificație, cu și fără adaus de materiale (unt, lapte, zahăr, gem, etc.).

VĂ RECOMANDĂM:

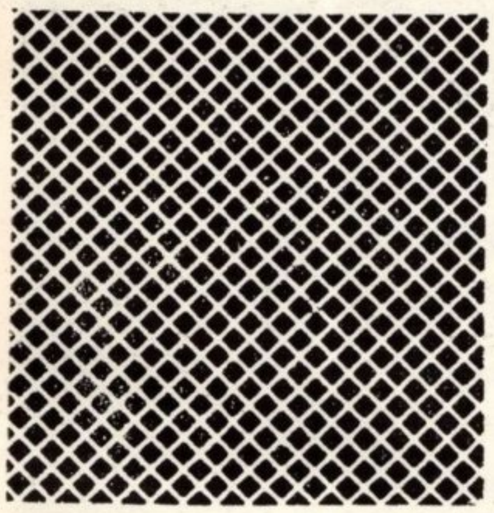

Pentru toate ocaziile, la toate manifestările sportive, pentru orice vîrstă, un produs gustos

GRISINE

delicioase, cu înalte însușiri nutritive.

IMPORTANT:

NU UITAȚI !

La magazinul nostru de prezentare din strada Horea nr. 36, găsiți — în permanent proaspete —
— PLĂCINTĂ „MACEDONIA“ de 70 grame, cu umplutură de brînză
— PLĂCINTĂ CU VARZĂ de 100 grame.

Prin magazinele noastre de prezentare din
— Bulevardul Lenin nr. 13 Cluj-Napoca
— Strada Horea nr. 36, Cluj-Napoca
— Strada Traian nr. 42, Cluj-Napoca
puteți face comenzi speciale pentru produsele fabricate de Întreprinderea de Morărit și Panificație Cluj.

I.I.S. PORȚELANUL „IRIS"

* *

Cluj-Napoca

Str. Oașului nr. 86—90

Utile și frumoase, produsele fabricii de porțelan „Iris" Cluj-Napoca, se pot procura prin magazinele proprii „Stirex" și magazinele Comerțului Interior.

Nici un cămin fără produse din porțelan pentru menaj și decorativ.

Intreprinderea de IN-CÎNEPĂ Negrești-Oaș

Str. Victoriei nr. 2 bis

produce:

— fire groase de in și cînepă;
— țesături din in și cînepă pentru ambalaj;
— saci din țesături groase;
— saci din polipropilenă.

În cincinalul următor va produce și țesături subțiri, inclusiv pentru îmbrăcăminte

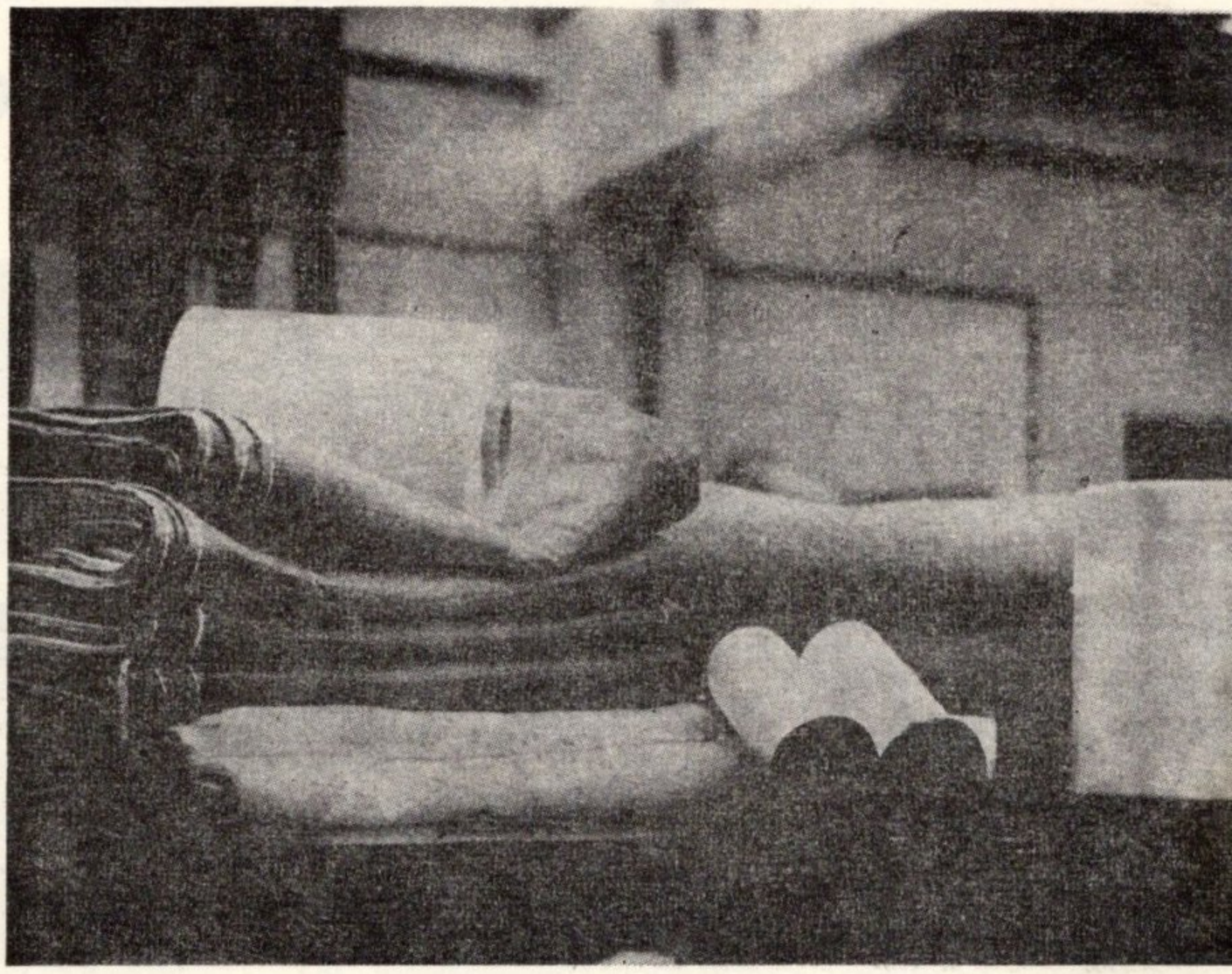

● I.C.S. PRODUSE INDUSTRIALE Cluj-Napoca oferă cumpărătorilor o gamă variată de CADOURI utile și plăcute, la magazinele TURIST, CADOURI, BIJUTERIA, MENAJ și PORȚELAN.

● CONFECȚII din stofe fine și croi modern, pentru orice sezon, la unitățile specializate din P. Libertății, Doja, Dr. P. Groza, Horea și 30 Decembrie.
La magazinele din str. Doja, 6 Martie și P. Mihai Viteazul găsiți în permanență UNIFORME ȘCOLARE, ÎMBRĂCĂMINTE și ÎNCĂLȚĂMINTE pentru copiii Dvs.

Cumpărători !

● Economisiți din timpul dvs. procurîndu-vă mărfurile necesare — MENAJ, CONFECȚII, COSMETICE, CHIMICALE, PAPETĂRIE etc. prin unitățile specializate cu AUTOSERVIRE și ALEGERE LIBERĂ.

● ARTICOLE SPORTIVE, pentru excursii și drumeții, în tot cursul anului la magazinul SPORT str. Doja nr. 8 și EXPOZIȚIA cu vînzare str. Aurel Vlaicu.

● LA MAGAZINELE DE JUCĂRII din str. 6 Martie, Doja și Horea, vă puteți procura jucăria dorită, pentru BUCURIA și SATISFACȚIA copiilor Dvs.

● Magazinul din PAVILIONUL EXPOZIȚIONAL — str. Aurel Vlaicu, vă oferă PIESE IZOLATE DE MOBILĂ ca: fotolii, scaune, măsuțe fantezie, toalete, mese radio și televizor, galerii perdele etc.

întreprinderea județeană de legume și fructe CLUJ-NAPOCA

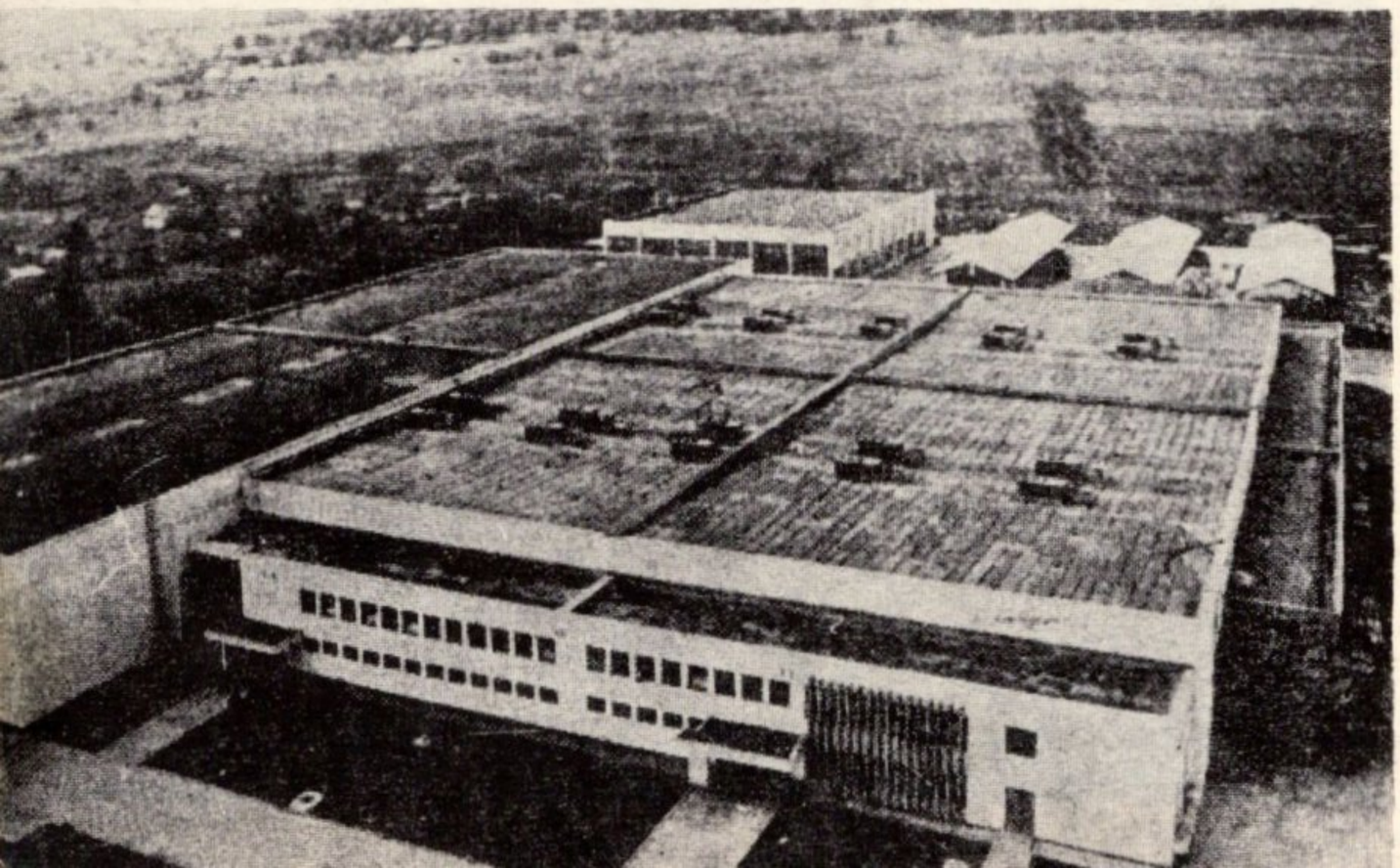

Gospodine !

Întreprinderea Județeană pentru legume și fructe Cluj, prin unitățile de desfacere ale Complexelor Cluj-Napoca, Turda, Huedin și Dej asigură în tot cursul anului un variat sortiment de legume, fructe și cartofi, conserve diferite de legume — fructe, carne, produse deshidratate și murături.

Pentru cumpărăturile zilnice și aprovizionarea de toamnă-iarnă adresați-vă magazinelor noastre de desfacere.

Intreprinderea județeană de industrie locală SUCEAVA

(Str. Traian Vuia nr. 10, tel. 1 05 75, 1 42 88

prin fabricile mixte din județ produce și livrează (vinde pe bază **de comenzi ferme)** un sortiment variat **de produse** pentru fondul pieții **pentru unități economice de interes local** și republican:

– chioșcuri bar și simple, **confecții metalice,** cărucioare copii tip landou, **sport și combinate, bunuri de larg consum** și de uz **gospodăresc** (FMIL Rădăuți, str. Gh. Doja nr. 8 c tel. 337); con**fecții** textile **și prelate,** covoare lucrate manual tip București, **articole de sport din sfoară,** lumînări albe **și** galbene, confecții **metalice (FMIL Fălticeni, str. 13 Decembrie nr. 25 tel. 114); sti**clărie menaj **și de artizanat, confecții metalice și** prelucrări **mașini-unelte, turnătorie neferoase,** acoperiri galvanice (zincări, cromări, nichelaj), cărămizi și teracotă, împletituri de răchită (oferite de Platforma Suceava str. Traian Vuia nr. 10); diferite produse de mase plastice, mobilier din lemn, confecții textile (produse de FMIL Gura Humorului Șoseaua Națională Tel. 121 var bulgări și var pastă în pungi de 5 kg., confecții metalice, chioșcuri bar și simple, produse de carieră: piatră spartă și brută, (FMIL Cîmpulung Moldovenesc str. 11 iunie nr. 4 tel. 347); ape minerale din bazinul Dornelor cu un bogat conținut de săruri minerale, băuturi răcoritoare Deit, Kaios, Fru-Cola, Ginger, Biter-citro, produse de turbă, var bulgări și var pastă la pungi de 5 kg, produse de artizanat din lemn.

Comenzile se pot face direct la fabricile producătoare.

TURDATERM

Din noua sticlă TURDATERM se obțin articole tehnice și de laborator, cu caracteristici superioare:

- vizori și sticle de nivel rezistente la presiuni mari
- conducte, coturi, teuri cu îmbinări sferice
- vase de laborator

Sticla TURDATERM se caracterizează prin:

— rezistență la șoc termic
— rezistențe mecanice ridicate
— coeficientul de dilatare scăzut
— rezistență ridicată la acțiunea agenților chimici

Aducem pe această cale mulțumiri tuturor colaboratorilor noștri tipografi pentru bunăvoința și promptitudinea cu care au dat la lumină, în cele mai bune condiții, acest almanah.

Tribuna

Tiparul executat la I. P. Sibiu

INDICELE ALFABETIC AL AUTORILOR

M

● ● MAIOR Liviu (58) ● MANN Katia (253) ● MARCOȘ Ion (138) ● MARINO Adrian (123) ● MATEI Al. (69) ● MICLEA MIHALE Ion (263)● MIHADAȘ Teohar (47) ● MIHAI Virgil (251) ● MIRCEA Dumitru (233) ● MIRCIOIU Crișan (194, 228) ● MISIUGA Al. (303) ● MOCUȚA Ștefan (3) ● MOGA Doina (240) ● MONORANU Octav (82, 94) ● MUREȘAN Ovidiu (46) ● MUTHU Mircea (150) ●

N

● NĂSTASE Ilie (269) ● NEAMȚU Gelu (62) ● NEGRU Radu (288) ● NICODIN Ion Niță (298) ● NISTOR Ioan (66, 67) ●

O

● OARCĂSU Ion (161) ● ODOBLEJA Ștefan (221) ● OLTEANU D. (179) ● OPREA Marin (232) ●

P

● PALADE George Emil (226) ● PALADE Radu Șerban (226) ● PAMFIL Gabriel (203) ● PASCU Ștefan (25) ● PĂTRUȚ Picu (194) ● PETRESCU Cezar (175) ● PIM (288—291, 298, 300) ● PINTEA Emil (11, 77, 215) ● PINTESCU Al. (268) ● POENARU Emil (218) ● POLVEREJAN Șerban (172, 184) ● POP Augustin (209, 215) ● POP Ionel (243) ● POPA Mircea (146) ● POPESCU Ion Apostol (216) ● PORUMBACU Veronica (248—249) ● POTOAPE Daniela (297) ● PRELIPCEANU N. (100) ● PUGNA Gh. (231) ● PUȘCARIU Sextil (184) ●

R

● ROȘ George (268) ● RULEANU Octavian (214) ●

S—Ș

● SAV Vasile (135) ● SAVA Valerian (260) ● SCOROBETE Miron (123, 250) ● SCRIDON Gavril (201) ● SILVESTRU Valentin (211) ● STANCA Radu (182) ● ȘERBAN VIANA (303) ●

T—Ț

● TAȘCU Valentin (155) ● TEODOR Pompiliu (49) ● TEODORESCU Virgil (116) ● TRAIANU Mihai (217) ● ȚOCA Mircea (104) ●

U

● UDREA Cornel (289) ●

V—W

● VAIDA Mircea (143, 273) ● VASILESCU Paul (43) ● VLAHUȚĂ Al. (172) ● VULPESCU Romulus (247) ● WAGNER Rudolf (263) ●

Z

● ZACIU Mircea (120) ● ZĂRNESCU Constantin (191, 208, 235) ●

TRIBUNA

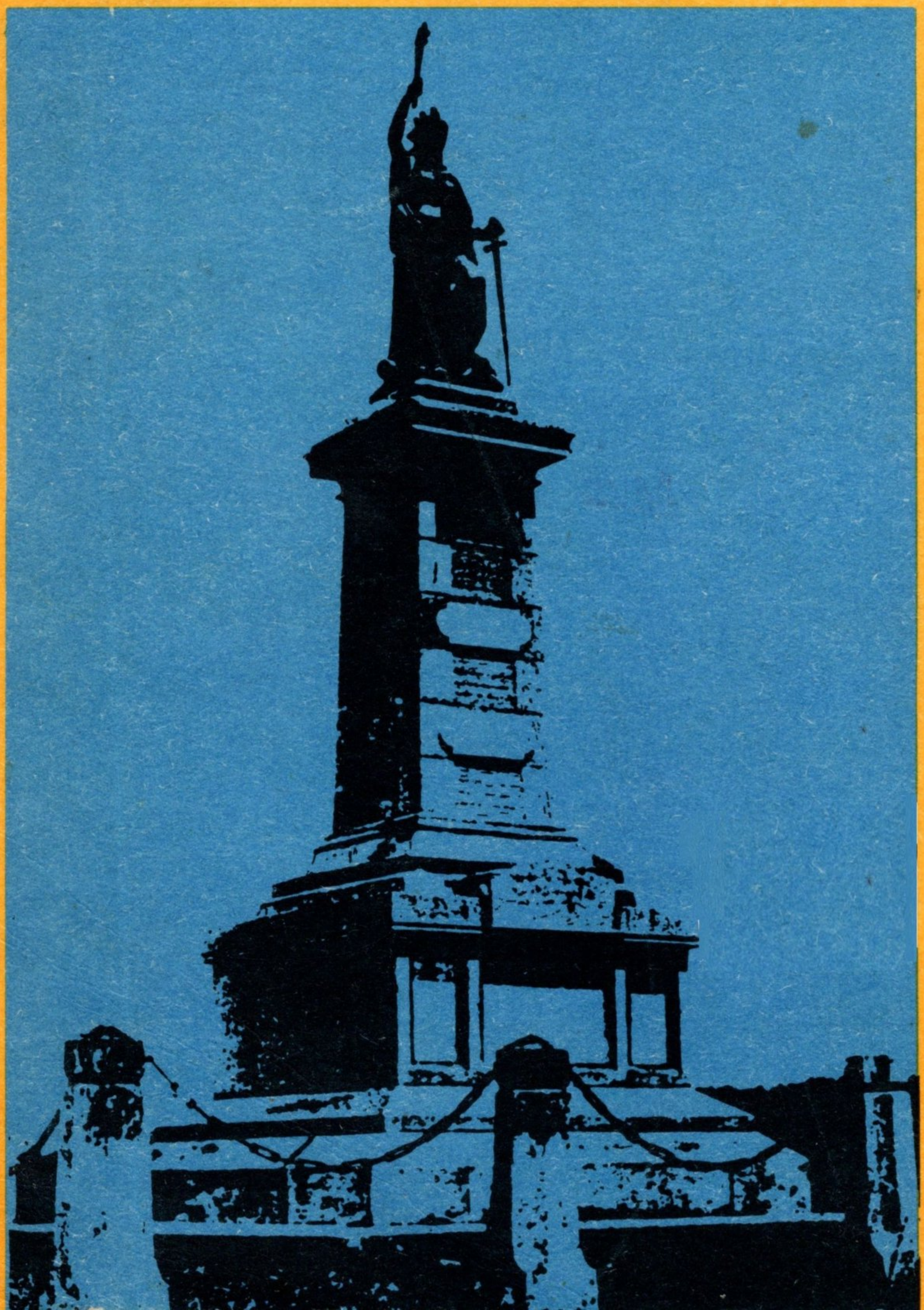

Lei 18